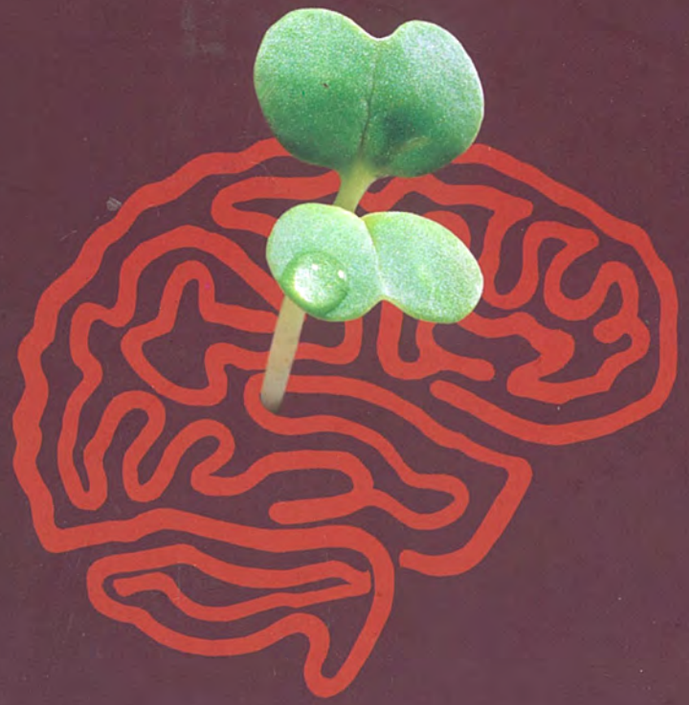
ئەخمەتجان ئىسمائىل

ساق تۇرغان ساغلام ئەقىل

—— تەپەككۇر دا هاللىق سەۋىيىگە يېتەيلى !



شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى

ساق تۇرغان ساغلام ئەقىل

شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى

مۇقاۋىنى لايىهىلىگۈچى : ئادىلجان ئايىت

بۇ كىتاب ئوقۇرمەن-
لەرنى ئالدىمىزدىكى 10
يىللىق تەرەققىيات ئۇچۇن
پىسخىكىلىق جەهەتتىن ها-
زىرلىق كۆرۈشكە ئۇندەيدۇ.

ISBN 7-5372-4031-0
(民文) 定价: 38.00 元

ISBN 7-5372-4031-0
9 787537 240314



ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ئەخمەتجان ئىسمائىل

ساقى تەندە ساغلام ئەقىل

—— تەپەككۇر دا ھاللىق سەۋىيىگە يېتەيلى

شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

身心健康/艾合买提江·依斯马义编著.—乌鲁木齐：新疆人民卫生出版社，2005.12
ISBN 7—5372—4031—0

Ⅰ.身... Ⅱ.艾... Ⅲ.心理卫生—基本知识—维吾尔语(中国少数民族语言) R.395.6

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2005)第 151381 号

责任编辑：阿不力克木·努尔买买提阿吉
责任校对：哈斯亚提·依布拉音

身心健康
(维吾尔文)
艾合买提江·依斯马义 编著
* * *
新疆人民卫生出版社出版
(乌鲁木齐市龙泉街 66 号 邮编 830001)
新疆新华印刷厂印刷
新疆新华书店发行
* * *
850×1168 毫米 32 开本 13.875 印张
2005 年 12 月第一版 2006 年 3 月第一次印刷
印数：1—3000 定价：38.00 元

TEKİNEKAN UYGUR NEŞRİYATI
ABDUL CELİL TURAN
Merkez Mh. İsa Yusuf Alptekin Sk.
No:30 A Z.Burnu-İST.
Z.Burnu V.D.: 298 579 23690

كىرىش سۆز

تەننىڭ ساق تۇرۇشى بىلەن ئەقلىنىڭ ئۇستۇن بولۇشى ساغلاملىقنىڭ ئاساسىي بەلگىسى. تارىخ ۋە ئەمەلىيەتتىن قارىغاندىمۇ ساغلام كىشىلەر بەدەن ۋە روھتىن كۆچلۈك بولۇپ ياخشى ياشىغان، چوڭ - چوڭ ئىشلارنى قىلغان، رىقابەتتە غالىب كەلگەن، مەۋجۇتلۇقنى ساقلاپ تەرەققىياتقا ئېرىشكەن. ئۆتكەن ۋە ھازىرقى ئىككى ئەسىرگە باققىنىمىزدا بالدۇر ئەقلگە كەلگەن ئادەم ۋە مىللەتلەر ھازىر كەلگۈسىنىڭ ئاساسىي ئېقىمى بولۇپ كەلمەكتە. ئاساسىي ئېقىم ياكى چوڭ كىلىمات بولالمىغانلار بولسا ئاغرىنىش، نامراتلىق ۋە كېسەللىك ئىچىدە مەۋجۇتلۇقى ئۈچۈن قايغۇرماقتا. تېخىمۇ ئېنىقراق قىلىپ ئېيتقاندا، ئەقىل ۋە تەدبىردە ئارقىدا قالغۇچىلار بىر مەسىلىنى ھەل قىلاي دەپ تۇرۇشىغا مىڭلىغان، ئون مىڭلىغان مەسىلىلەرگە يولۇقۇپ، بىئولوگىيىلىك تىرىكلىك غېمىگە چۈشۈپ قالماقتا، ئۇنىڭدىنمۇ يامان بولغىنى، بۇ كىشىلەرنىڭ بىلىملىك دەپ ئاتالغانلىرى بۇ ئىشلارنى «بىردىن - بىردىن ھەل قىلىش» دېگەن قاتمال يولنى تاللاش بىلەن بىللە «ھەممە يامانلىقنى باشقىلار بىزگە قىلىۋاتىدۇ» دېگەن ئاجىزانە پىكىرلەرگە تولغان ھادىشۇناسلىقىنى داۋام قىلماقتا. بۇ دەل 3 - دۇنيا دەپ ئاتالغان ئەللەرنىڭ ئومۇمىي كۆرۈنۈشىدىن ئىبارەت.

زامانىمىز ۋە ماكانىمىز تارىختا مىسلى كۆرۈلمىگەن غايەت زور پۇرسەت ۋە خەتەرلەرگە يولۇقتى. يۇزە ئويلىغىنىمىزدا، «ھەممە ئەسكىلىكنى باشقىلار قىلىۋاتىدۇ» ياكى «باشقا كەلگەندە

باتۇر» ، بۇنداق تەپەككۇر پەقەتلا پەقەت خەتەر كەلتۈرىدۇ. لىللا ۋە چوڭقۇر ئويلىغىنىمىزدا، ئامەت ۋە پۇرسەتلەر ئانچە يىراقمۇ ئەمەس، گەپ بارلىق ئاغرىنىش، يۆلىنىۋېلىش، تەييارلانماسلىق ۋە ھۇرۇنلۇقتىن ئىبارەت ئەسىرلەردىن بېرى يۈمايي كەلگەن كىيىملىرىمىزنى تاشلاپ، كۆپىنچە سەۋەبنى ئۆزىدىن ئىزدەيدىغان، بىلىمگە ئامراق بولىدىغان ھەمدە بىلىمنى خىزمەت تېپىش ئۈچۈنلا ئەمەس، بەلكى ئادەم سانىلىشنىڭ زۆرۈر شەرتى دەپ چۈشىنىدىغان ئىدىيىدە تىكىلگەن مىللىي كىيىملەرنى تەييار قىلىشىمىز لازىم. بۇنىڭ ئۈچۈن پىسخىكىدا تازىلىنىش ۋە يېڭىلىنىش بەكمۇ زۆرۈر.

مەن سىياسىيون ئەمەس، دىنىي زاتمۇ ئەمەس، مەمۇر ئەمەس، مائارىپچىمۇ ئەمەس، بەلكى روھىي ساغلاملىقنى ئون نەچچە ئەسىر بالدۇرلا تەكىتلىيەلىگەن ئۇيغۇر تېبابىتىنىڭ بىر ئىخلاسمەن تەشۋىقاتچىسى خالاس. ئەجدادلار بۇ تېبابەتتە نورمال ئادەم دەپ مۆتىدىل مىزاج ۋە ساغلام ئەقىلنى كۆرسەتكەن. شۇڭا مەن ھەم تەن سۈپىتى ھەم ئەقىلدە ئارقىدا قالغان ھازىرقى ھالىتىمىزگە باشقىلاردىن تەرجىمە قىلىنغان ئىدىيە بىلەن ئەمەس، بەلكى ساپ ئۇيغۇرچە قەدىمكى تەپەككۇر بىلەن پىسخىك مەسلىھەت بەرمەكچىمەن: ئۆگىنەيلى، چۈشىنەيلى، كۈچلىنەيلى ۋە ياردەملىشەيلى. شانلىق نەتىجىلەر بولغانلىقىغا ئىشىنىش بىلەن بىرگە ئارقىدا قالغانلىقىمىزنى ئېتىراپ قىلىش زادىلا توقۇنۇشمايدۇ. بار مەسىلىلەرنى دۆۋىلەپ مەتبۇئاتنى ھادىسە ۋە ئاغرىنىش بىلەن توشقۇزغان بىلەنمۇ ياخشىلىق كەلمەيدۇ، كىشىلەرنى بىردىن - بىردىن تۇزەيمەن دەپ يۈرۈشمۇ داۋان يول ھېسابلىنىدۇ. تەن ۋە روھنى ساغلام قىلىشنىڭ توغرا يولى بولسا، بىرى زەھەرلىك يېمەك - ئىچمەكلەرگە ئۆگەنمەسلىك، يەنە بىرى ئۆ-

گىنىش ۋە تىرىشىشنى ئادەتكە ئايلاندۇرۇش. بۇ مېنىڭ شەخسىي قارىشىم ئەمەس، بۇ ئۇيغۇر تېببابەتچىلىكىنى بەرپا قىلغان قەدىمكى ئۇيغۇرلارنىڭ، يەنى كېلىپ ھازىرقى ئۇيغۇرلار تەرلىنىۋاتقان ۋە چەت ئەللىكلەر ئىچىدىن ماختايدىغان قەدىمكى ئەجداد-لىرىمىزنىڭ ئادەم بولۇشتىكى ئەڭ ئاددىي ۋەسىيەتلىرى.

ئاخىرىدا يەنە ساغلام بولۇشنىڭ شەرتلىرىنى تەكىتلەيمەن: ساۋاتلىق بول، جۇغراپىيىدىن خەۋەر تاپ، تەبىئىي پەنلەرگە مايىل بول، يۆنىلىشنى ئالدىغا قارات، ئىسمىڭنى توغرا دە، يۈرتۇڭنى چۈشەن، نېمە يېيىشنى بىل، نېمە دېيىشنى ئويلا، ئون يىللىقنى پىلانلا، تېنىڭنى كۈچەيت، ئۆزۈڭنى مەھكەم تۇ-تۇپ باشقىلارغا توغرا قارا، ئۆزۈڭگە خاس قەدىمكى قاراشلاردا چىڭ تۇر.

ئەخمەتجان ئىسمايىل

2006 - يىل مارت

مۇندەرىجە

ئادەمنىڭ قىممىتى 1
ياخشى تەربىيە ۋە مۇقىم كىرىم – ساغلاملىقنىڭ ئاساسى 6
ياشلار ئىسلاھاتقا ئاكتىپ ئاتلىنىشى لازىم 14
خىزمەت (1) 18
تاماق يېگۈدەك نېمە ئىش قىلدىڭ؟ 26
ئويماندىن چىقىش 29
يېزىلاردىمۇ نى ـ نى ئىشلارنى قىلغىلى بولىدۇ 33
كاللىسى ئېچىلىش 41
ياشلار ۋە ياشانغانلار 45
كونىلىقنى سېغىنىش 54
سەزگۈمىز ياخشى! 60
توپلىشىپ ياشاش 64
يۈرتتا تۇرغان ياخشىمۇ ياكى چەت ئەلگە كەتكەن 69
كىم يۈرتىنى قىزغىن سۆيىدۇ؟ 76
كېچىكىش ۋە كەچ قېلىش 82
ھەربىكەت، ئادەت، تەبىئەت 85
ئوينىغان ياخشى! ؟ 88
خىيالىي ئىلغارلىق 95
مىراس 103
تاماقنى ئاز يەڭلار ئالىملار 110

يىتكەنمۇ ياخشى 117
بىلىملىكتىن قورقۇش ۋە يوقىتىش 124
پەس ئادەم 133
ئاتا ـ ئانىمىزغا قايتۇرۇش شەرتمۇ؟ 141
يېزىدىكى ياش كادىرلارغا تېببىي مەسلىھەت 148
ئۆزۈڭنى يەڭ 154
گەپ ئېنىق بولسۇن 159
ئۆزىنى ماختاپ كۆڭۈل ئېچىش 167
يۈرتنى چۈشىنىش 172
پۈت تىرەپ تۇرۇش — چېكىنگەنلىك 178
ھوشىنى تېپىش 183
بىكارچىلار بۇزۇلار 189
پەقەت نادانلا ئاغرىنىدۇ 198
ئۆزۈڭ قانداق خەق؟ 203
مەدەنىيەتلەر توقۇنۇشارمىش! 216
مەستلىك 228
ئالدىمىزدىكى كىم؟ 235
ئۆزۈڭگە تەھدىت سال 242
رەھبىرىمىز كىم؟ 246
ماھىيەتلىك ئۆزگىرىش 252
سىياسىي ئۆگىنىشتىن قېچىش 259
خىزمەت (2) 264
يول بەرگەن ياشسۇن 270
100% لىك پايدا 276

خانىم ـ قىزلاردىكى كەيپ ـ ساپا 283
تىل ئۆگىنىش يولىدىكى داشقاللار..... 291
ئوقۇتماسلىق 296
تەييارلىقسىز 303
نامراتلىق ئەيىب..... 308
ئۆز ئىشىڭغا ئۆزۈڭ ماڭ 313
خىيانەتچىنىڭ يۈرىكى سۇ 321
كاللىمىزمۇ ئۇرۇمچىلىك بولسۇن 327
يۆلەشتۇر! 334
ئەڭ باي بىرلا كۈنمۇ؟ 340
جۇنۇپلارنى نەس باسىدۇ..... 345
كۈن قىزارغىچە ياتماڭلار 349
كېسەل بۆلگۈنچىلەر 356
قانچىلىك ۋاقىت قالدى 363
دەردمەنلەر توپلىشۋالماڭلار 368
قانداق قىلىشنى يازايلى..... 377
يامانلىغانىڭ خۇرجىنىغا زىيان..... 387
ئارقىدا قالدىم 393
تۆت زىياندىاش..... 400
ئامبرىكىغا يېتىشەلەيمىز 407
ئاپتورنىڭ سۆزلىرى 416

ئادەمنىڭ قىممىتى

ماددىي نۇقتىدىن ئېيتقاندا، ھەرقانداق مەۋجۇداتنىڭ ماددىي تۈزۈلۈشى، ھەجمى، ئېغىرلىقى ھەتتا تاۋارلىق قىممىتى بولىدۇ، ئادەمنىڭ ماددىلىق تۈزۈلۈشىدىكى قىممەتلەرنى كۆزدە تۇتقاندا ئۇمۇ مەلۇم تەركىب، ھەجىم ۋە ئېغىرلىققا ئىگە بولغان مەۋجۇدات. ئادەمنىڭ قىممىتى توغرىسىدا توختالغاندا ئالدى بىلەن ئۇنىڭ ماددىي تۈزۈلۈشىنى چۈشىنىش، ئاندىن ئۇنىڭ ئىجتىمائىي قىممىتى ھەققىدە مۇزاكىرىلىشىش ئەقىلغە مۇۋاپىق دەپ قارايمەن.

1. ئۇيغۇر تېببابەت نەزەرىيىسىگە ئاساسلانغاندا، ئادەم تۆت خىلىتتىن تۈزۈلگەن بولۇپ، سەپرا (قۇرۇق ئىسسىق)، قان (ھۆل ئىسسىق)، بەلغەم (ھۆل سوغۇق) ۋە سەۋدا (قۇرۇق سوغۇق) قاتارلىقلار ئادەمنىڭ تۈزۈلۈشى، ھەرىكىتى ۋە تەپەككۇرىنى كونترول قىلىپ تۇرىدۇ. بۇلارنىڭ ئىچىدە مىقدار جەھەتتىن ئەڭ كۆپى بەلغەم، ئۇندىن قالسا قان، ئۇندىن قالسا سەپرا بولۇپ، سەۋدانىڭ مىقدارى ئەڭ ئاز بولىدۇ. ئىراق ھەربىرىنىڭ تەبىئىتى ئوخشىماسلىقى بىلەن يەنە ئۇلارنىڭ ئىجابىي ياكى سەلبىي روللىرىمۇ بىر - بىرىدىن قېلىشمايدۇ. مەسىلەن: سەپرا قانىنى ئىنچىكە تومۇر ۋە توقۇلمىلاردىن ئۆتكۈزۈپ بېرىدۇ، ھەزىمنى ئىلگىرى سۈرىدۇ، مىكروب ئۆلتۈرىدۇ. ئىراق ئېشىپ كەتسە ھەر خىل جىگەر ۋە ئۇچەي كېسەللىكلىرىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. قان بەدەننى ئىسسىتىپ، ئوزۇقلۇقلارنى يەتكۈزۈپ، ھاياتلىقنى داۋاملاشتۇرۇپ تۇرىدۇ. ئىراق مىقدارى ئېشىپ كەتسە يۇرەك - قان تومۇر كېسەللىكلىرىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ،

كىشى قارام ۋە مۇستەبىت بولۇپ قالىدۇ. بەلگەم بەدەننى نەملەشتۈرۈپ، قان ھاسىل بولۇش ۋە قاننىڭ تېمپېراتۇرىسىنى تەڭشەشكە قاتنىشىدۇ، ئارتۇقچە ھەرىكەتنى توسۇپ تۇرىدۇ. بىراق ئارتۇق بەلگەم ھەرىكەتنى سۇسلاشتۇرۇپ، ئادەمنى گومۇش قىلىپ قويىدۇ. سەۋدا ئادەمنىڭ تەپەككۇرىنى ھاسىل قىلىدۇ. بارلىق ئۇستىخانلارنى يېتىلدۇرۇپ، ئادەمنىڭ شەكلىنى تۈزىدۇ. ئەگەر سەۋدا ئېشىپ كەتسە قالايمىقان ۋە رېئاللىقتىن چەتنەپ كەتكەن خىيالىي تۈيغۇ ۋە ھەرىكەتلەردە بولۇپ، ئەقلىدىن ئېزىپ قالىدۇ. دېمەك، ھەرقانداق ئادەمدە تۆت خىلىت بار بولۇپ، ئۇلارنىڭ مىقدارى ۋە سۈپىتىدىكى پەرقلەر تۈپەيلىدىن كىشىلەرنىڭ قىياپىتى، ئېغىرلىقى ۋە مىزاج - خۇلقىمۇ بىر - بىرىگە ئوخشىمايدۇ.

2. مولېكۇلا نۇقتىسىدىن ئېيتقاندا، 70 كىلوگراملىق بىر ئەرنى ئۆلچىگەندە، بەدىنىدىكى $\frac{2}{3}$ قىسىم تەركىبىنىڭ سۇ ئىكەنلىكى ئىسپاتلانغان. تەقلىدىي تەجرىبە ئارقىلىق مەلۇم بولدىكى، بۇ ئەر كىشىنىڭ سۈسىزلاندۇرۇلغاندىن كېيىن تەن ئېغىرلىقى 25 كىلوگرامغا چۈشۈپ قالغان. بۇنىڭ ئىچىدە كاربون سۇ بىرىكمىلىرى ئۈچ كىلوگرام، ماي بىرىكمىلىرى يەتتە كىلوگرام، ئاقسىل 12 كىلوگرام، مىنېرال تۈز ئۈچ كىلوگرامنى ئىگىلىگەن.

3. ئاتوم نۇقتىسىدىن ئېيتقاندا پەقەت كاربون، ئوكسىگېن، ھىدروگېن ۋە ئازوتتىن ئىبارەت تۆت خىل ئېلېمېنتلا بەدەندىكى مادىلارنىڭ 96 پىرسەنتىنى، يەنى ئوكسىگېن 45.5 كىلوگرام، كاربون 12.6 كىلوگرام، ھىدروگېن 7 كىلوگرام، ئازوت 2.1 كىلوگرامنى ئىگىلەيدىكەن. قالغان 30 خىلغا يېقىن ئېلېمېنت ئاران 4 پىرسەنتنى تەشكىل قىلىدىكەن.

بۇلار ئىچىدە كالتسىي 1.5 كىلوگرام، فوسفور 860 گرام، گۈڭگۈرت 300 گرام، كالىي 210 گرام، ناترىي 100 گرام، خلور 70 گرام بولۇپ، كۆپ تېپىلىدىغانلىرى ئىكەن. ئۇندىن باشقا مىكرو مىقداردا خروم، تۆمۇر، ئالتۇن، مىس، سىنك، فتور، يود، مانگان، مولىبدېن، ماگنىي، سېلېن، ۋانادىي، نىكېل، ئالىيۇمىن، كۈمۈش، قوغۇشۇن، تىتان، بروم، بور، ئارسېن، سىلىتسىي قاتارلىقلارمۇ مەۋجۇت ئىكەن. يۇقىرىدىكى ئىككى خىل تەجرىبە خۇلاسىسى ئامېرىكا «ئىلىم ـ پەن دۇنيا-سى» ژۇرنىلىنىڭ 1999 ـ يىللىق 1 ـ سانىدا ئېلان قىلىنغان بولۇپ، يۇقىرى پايدىلىنىش قىممىتىگە ئىگە.

4. يېقىندا فرانسىيە ئالىملىرى ئادەمنىڭ تاۋارلىق قىممەتسىنى بىلىش ئۈچۈن مۇنداق قىزىقارلىق تەجرىبە ئېلىپ بارغان. ئۇلار 70 كىلوگراملىق خالىغان بىر ئادەمنى تاللاپ، تەقلىدىي تەكشۈرۈش ئۈسۈلى ئارقىلىق، بۇ كىشىنىڭ بەدىنىدە 12 كىلوگ-رام كاربون، يەتتە كىلوگرام ھىدروگېن، ئىككى كىلوگرام ئازوت، بىر كىلوگرام كالتسىي ۋە ناھايىتى ئاز مىقداردا يود، ئالىيۇمىن، خروم، سىنك، كۈمۈش، ئالتۇن، تۆمۇر ... قاتارلىقلارنىڭ بارلىقىنى ئېنىقلاپ چىققان. بۇلاردىن قالغىنى سۇ بولۇپ، ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدىكەن. مۇشۇ نەتىجىگە ئاساسلا-نىپ، ئاشۇ مىقداردىكى ئېلېمېنتلار ۋە سۇنى ئالىملار ئەركىن بازارغا بېرىپ سۈرۈشتۈرسە، مېتال سودىگەرلىرى 70 كىلوگ-رامليق ئادەمدىن چىققان بارلىق ماددىلارنى ئاران 145 دوللارغا ئالىدىغانلىقىنى ئېيتىشقان!

مانا يۇقىرىقىلار ئادەمنىڭ ئىپتىدائىي ئەپتى ـ بەشىرىسى.

دېمەك، ئىنسان ماددا بولۇش سۈپىتى بىلەن بىرەر ئېشىك ياكى توخۇزچىلىك قىممەتكە ئىگە ئەمەس. بىراق ئادەمنىڭ ئىنسانلىق شان ـ شەرىپى چەكسىز. باي بىلەن كەمبەغەل، باشلىق

بىلەن پۇقرا، ئەزىز بىلەن خار، ھۆكۈمران بىلەن مەزلۇم ... قاتارلىقلار ئادەملەر ئۆزلىرى بېكىتىۋالغان ئۆلچەملەر بىلەن ئۆلـ چەپ چىققان «سۈنئىي» نەتىجىلەر بولۇپ، ئەمەلىيەتتە ھەرقان- داق ئادەم گۆش بىلەن ئۈستىخاندىن ئېنىقراقىنى ئېيتقاندا ئا- توم، مولېكۇلىدىن تۈزۈلگەن بىر جانلىق. شۇڭا، ھارامزەدـ لىك، ئۆكتەملىك، تەكەببۇرلۇق، زالىملىق ... قاتارلىقلار ئەمە- لىيەتتە ئادەمنىڭ بىلىمسىزلىكى، ئۆزىنى يۆلەۋاتقان ۋە بېقىۋات- قانلارنى تونۇماسلىق، ۋىجدان ۋە قانۇننى دەپسەندە قىلىشتىن كېلىپ چىقىدۇ. ھەققانىيەت نۇقتىسىدىن ئېيتقاندا، ئىنسان بىر - بىرىدىن تۆۋەن ئەمەس. بىراق ئادەمنىڭ ئىجتىمائىي قىممىتى بىر - بىرىدىن پەرقلىنىدۇ. شۇڭلاشقىمۇ كىشىلەرنىڭ سىيا- سىي، ئىجتىمائىي ئورنى، ئىقتىسادىي ئەھۋالى، سالاھەتلىكى ھەمدە ئىستىقبالى بىر - بىرىگە ئوخشىمايدۇ. كۆپىنى بىلگەن، كۆپىنى كۆرگەن، ھوشيار، خۇراپاتتىن خالىي ۋە پىلان - تەدبىر- گە ماھىر كىشىلەر جەمئىيەتتە يۇقىرى ئورۇنلاردا تۇرالايدۇ ۋە ياخشى ياشىيالايدۇ، ساددا ۋە كاللا ئىشلەتمەيدىغانلارنى باشقۇرا- لايدۇ. ئۇلارنىڭ ئىجتىمائىي ئورنى يۇقىرى، سالاھەتلىكى ياخ- شى، باي كېلىدۇ. ئەكسىچە بولغانلار بىر جەھەتتە يۇقىرى بولسا يەنە بىر جەھەتتە تۆۋەن ياكى ھەممىلا جەھەتتە ناچار ھالدا ياشاي- دۇ. قىيىنچىلىق، كېسەللىك ۋە ئۇمىدسىزلىك ئىچىدە خۇددى باشقىلارغا ياشاپ بېرىدىغاندەك چۇشكۈن يۇرىدۇ.

ئادەمنىڭ قىممىتى ۋە ياخشى ياشاپ، كۆچلۈك ئادەم بولۇشى ھەققىدە پىكىر يۇرگۈزگەندە، چەت بىر يېزىدا ياشايدىغان كۇمۇش ساقاللىق بىر بوۋاينىڭ مۇنۇ سۆزى يادىمغا كېلىدۇ: «بالام، ئادەم بالىسىنىڭ كۈن كۆرۈش - كۆرمەسلىكى كىچىكىدىنلا مەلۇم بولىدۇ. ئادەم قانداق ياشايمەن دېسە، شۇنداق ياشىيالاي- دۇ. بوۋىلىرىمىزنىڭ ئېيتىشچە، ياخشى كۈن كۆرمەيدىغان، چوڭ بولۇپ ئەل - يۇرتقا پايدا يەتكۈزمەيدىغان كىشىلەر پىشانىسـ

غا كىچىك تاختا ئېسىپ، «مەن ياخشى ياشىمايمەن، مەن بەخت-لىك بولمايمەن» دەپ يېزىۋالارمىش. بۇنى ھېچكىم كۆرمىگەن-دەك. شۇڭا كىچىكىدىن تىرىشمايدىغان، يېگەن - ئىچكىنىنى قايتۇرۇشنى ئويلىمايدىغان ئادەملەر بەختلىك بولالمايدۇ، ئۇلار-نىڭ قىممىتىمۇ بولمايدۇ، تېخى ئۆلسە بىر مېتىر يەرگە زىيان قىلىدۇ!». بۇ بوۋاينىڭ ئېيتقانلىرىنىڭ قانچىسى ھەق، بۇنىسى نامەلۇم. لېكىن ئۇنىڭ ئادەمنىڭ قىممىتى توغرىسىدىكى سۆزلە-رى بەك ئورۇنلۇق. ئارتۇق گەپنى قويۇپ، خەلق ئارىسىدا تارقىلىپ يۈرگەن «خەتىلىك بوۋاقلار»، «مومىسى باققان بالە-لار» ... دېگەندەك ماقالىلار ئارقىلىقلا چوپچوك تۇرۇپمۇ ئەل - ۋەتەنگە كۆچ بەرمەيدىغان، مەلۇم ئورۇندىن مەغرۇرلىنىپ، تەكەببۇرلۇق ۋە ئۆكتەملىك قىلىدىغان، قانداق ياشىغانلىقى، قانداق ياشاۋاتقانلىقى ۋە قانداق ياشىماقچى بولغانلىقىنىمۇ مۆل-چەرلىمەيدىغان كىشىلەرنى سۈرەتلەپ بەرگىلى بولىدۇ. شۇڭا، ئوتتۇرا، ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ۋە كەڭ ياشلار ئۆزىنىڭ نېمە ئۈچۈن تاماق يەۋاتقانلىقى، نېمىلەرنى ئۆگىنىپ، ئۆزى ۋە خەلقە قانداق بەخت يارىتىپ، ئىنسانلىق قىممىتىگە ئىگە بولۇشقا تىرىشىدىغانلىقى توغرىسىدا ئەستايىدىل ئويلىنىشى، كېچىككەن-لەرمۇ پۇشايمانىنى قايرىپ قويۇپ، ۋاقتىدا «ھەقىقەتكە قايتىشى» لازىم. بولمىسا كىشى پەقەتلا كاربون قاتارلىق زىيانلىق ياكى ئەرزىمەس قىممەتلەرگە تەڭ بولغان جەسەتكە ئايلىنىپ قالىدۇ.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. ئادەمنىڭ ماددىي قىممىتىنى نېمە ئۈچۈن ئېشەك ۋە توڭ-گۈزدىن تۆۋەن دەيمىز؟ ئۇنىڭغا يەنە قانداق ئىسپاتىڭىز بار؟

2. قانداق قىلغاندا ئىلىملىك ۋە ۋەتەنگە كېرەكلىك ئادەم-لەرنى كۆپەيتكىلى بولىدۇ؟

ياخشى تەربيە ۋە مۇقىم كىرىم — ساغلاملىقنىڭ ئاساسى

هاياتلىق هەرىكەتتە، ساغلاملىقنىڭ ئاساسىي تەنهەرىكەتتە، دەپ قاراش، نۆۋەتتە ئومۇملاشقان كۆز قاراش بولۇپ قالدى. كۆپىنچە كىشىلەر تەنهەرىكەتنى ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈشكە سېلىنغان مەبلەغ دەپ چۈشىنىپ كەلدى. هەقىقەتەنمۇ بالدۇر يېتىپ ئەتىگەن تۇرۇش ئادەمگە بەرىكەت ۋە پاكىزلىق ئېلىپ كېلىدۇ. تەنهەرىكەت ئادەمنىڭ روهىي ۋە جىسمانىي هالىتىنى ياخشىلاپ، ئۆزىنى راهەت ۋە تېتىك هېس قىلدۇرىدۇ. بۇ جەهەتتە ئاكتىپ ۋە مۇۋاپىق بولغان تەنهەرىكەتنى هاياتلىقنىڭ هەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچى دېيىشكە بولىدۇ. لېكىن ساغلاملىقنىڭ ئاساسىنى نوقۇل تەنهەرىكەتتىنلا ئىزدەش ئانچە توغرا ئەمەس.

كىشىلەر ئىلگىرى ياخشى تەربيە ۋە مۇقىم كىرىمنىڭ سالامەتلىك بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىگە ئانچە دىققەت قىلمىغان، ئادەم كۈندە چېنىقىپ بەرسىلا ساغلام تۇرالايدۇ، ماددىي، مەنىۋى تۇرمۇشنىڭ سۈپىتى سالامەتلىك بىلەن ئانچە مۇناسىۋەتلىك ئەمەس، دەپ ئويلاپ كەلگەنىدى. سۈپەتكە ئەھمىيەت بېرىلىۋاتقان بۈگۈنكى دۇنيادا ئادەم دېگەن نېمە؟ ئۇ نېمىلەرگە ئېھتىياجلىق، قانداق قىلغاندا شۇ ئېھتىياجنى قاندۇرۇپ، ئاندىن ئۇنىڭ رولىنى جارى قىلدۇرغىلى بولىدۇ؟ دېگەن تېما هەر جەهەتتىن تەتقىق قىلىنىپ، ئاخىرى بىر قەدەر يېڭى ۋە ئىسپاتلىق نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈلدى. بېرلىن ئىلىم ـ پەن مەركىزى جەمئىيەت تەتقىقات ئورنىنىڭ مىللىي ئىگىلىك بويىچە مۇتەخەسسىس، مەشھۇر جەمئىيەتشۇناس ۋە ئىقتىسادشۇناس، دوكتۇر گېبت. ۋاگنىر ئەپەندى

بىر قاتار ئىلمىي تەكشۈرۈشلەر ئارقىلىق، پەقەت تەنھەرىكەت ئارقىلىقلا ئۆمۈرنى ئۇزارتىش نەزەريىسىنىڭ بىر تەرەپلىمىلىك ئىكەنلىكىنى، ئەڭ ئالدىدا ئادەمنىڭ جەمئىيەتتىكى ئورنى، كىـ رىم مەنبەسى قاتارلىقلارنى ساغلاملىقنىڭ ئاساسى دەپ بىلىش لازىملىقىنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئۇ ئامېرىكا، ئەنگلىيە، فرانسىيە ۋە گوللاندىيىدە تۇرلۇك مەنپەئەت قاتلىمىدىكىلەر ئوتتۇرىسىدىكى مادىدىي، مەنىۋى پەرقلەرنى ئۇزۇن مۇددەت كۆزەتكەندىن كېيىنـ كى تەتقىقات دوكلاتىدا بايان قىلىنىچە، بىر ئادەم يەنە بىر ئادەمدىن ئورۇن جەھەتتە ئۈستۈن بولسا، سۆزى ئېتىراپ قىلىنـ سا، كىرىمى يۇقىرى بولسا، ئۇ ئادەمنىڭ سالامەتلىكى ئۆزىدىن تۆۋەن تۇرغان كىشىنىڭكىدىن ياخشى بولىدىكەن. كونكرېت ئېيتقاندا ئىدارە، كارخانا خادىملىرى دېھقانلاردىن، زىيالىيلار ئىشچى ـ خىزمەتچىلەردىن، باشقۇرغۇچى خادىملار ۋە ئالاھىدە ئىمتىيازلىق كىشىلەر يۇقىرىقى ھەممە تەبىقىدىن نىسبەتەن ساغـ لام تۇرالايدىكەن. ھەربىر قاتلام ئالدىنقى قاتلامدىكىلەرگە قارىـ غاندا كۆتۈنۈش، داۋالىنىش جەھەتتە قۇلاي شارائىتقا ئىگە بوـ لۇپ، چىرايى سۈزۈك، روھىي كەيپىياتى جۈشقۇن بولىدىكەن. مىسال سۈپىتىدە ئۇ بىر ياللانما ئىشچى ياكى ئۆگەنچى شاگىرت (ئەلۋەتتە ئۇلار كېيىنكى كۈنلەردە نېمە بولىدىغانلىقىنى ئۆزىمۇ ئېنىق بىلمەيدۇ) ئۆمرىنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك باشقۇرغۇچىنىڭ ئۆمرىدىن ئوتتۇرا ھېساب بىلەن سەككىز يىل قىسقا بولىدىغانلىـ قىنى ئىسپاتلاپ كېلىپ، بۇنىڭدىن تەربىيىلىنىش شارائىتى ۋە ئۇنىڭدىن كېلىپ چىقىدىغان ئورۇن، مائاش پەرقىگە سەل قارىـ ماسلىقىنى تەكىتلەيدۇ. ئۇ يەنە دوكلاتىنىڭ ئاخىرىدا خۇلاسە سۆزى سۈپىتىدە نېمە ئۈچۈن «يۇقىرى» ۋە «تۆۋەن» نىڭ پەرقى مەۋجۇت بولىدىغانلىقى ھەمدە بۇ پەرقنىڭ ئادەمنىڭ سالامەتلىكىگە نېمىشقا مۇنچىلا تەسىر قىلىدىغانلىقىنى مۇنداق ئىزاھلايدۇ: بىر

ئادەم ياخشى تەربىيە كۆردى دېگىنىمىزدە، ئۇ ئادەمدە ئۆزىنى، ئۆزىگە قاراشلىق كىشىلەرنى بېقىش، ئاندىن جەمئىيەتتە ئورۇنغا ۋە ئېتىراپ قىلىنىشقا ئېرىشىش، ئاخىرىدا جەمئىيەتكە تۆھپە قوشۇش ئىرادىسى ۋە تەدبىرىنىڭ شەكىللىنىدىغانلىقى كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئادەمدە ئاشۇنداق ئاڭ كۆپىنچە هاللاردا پەن ـ تېخنىكا، مەدەنىيەت بىلىملىرىنى سىستېمىلىق ئۆگىتىدىغان مەكتەپ ياكى مەكتەپسىمان مائارىپ تەربىيىسىنى قوبۇل قىلىش ئارقىلىقلا پەيدا بولىدۇ. ئاندىن ئۇ ئادەم جەمئىيەتتە ياخشى ۋە مۇقىم كىرىمگە سەۋەبچى بولىدىغان خىزمەتكە ئېرىشەلەيدۇ. ئەگەر هازىر ئېرىشەلمىسە داۋاملىق تىرىشىش كېرەكلىكىنى بىلىدۇ. بۇ ئۇنىڭ روهىي ساغلاملىقنىڭ ئاساسى. كېيىل ئادەم بولسا «ئېرىشىمەمۇ نېمە بولۇپ كېتەرمەن، بۇنىڭدىنمۇ ياخشى كۈنلەر بولامدۇ» دەپ تىرىشىشنى ئېغىر كۆرىدۇ. كىرىمى مۇقىم بولغان ئادەمدە نۆۋەتتىكى غەمدىن باشقا ئىشلارنى ئويلاش ۋە ئۇنىڭغا يېتىش ئىستىكى تۇغۇلۇپ، شۇ مەقسەت ئۈچۈن ئۆزى شارائىت يارىتالايدۇ. دېمەك كىرىم بىلەن ياخشى تەربىيە ئۆزئارا زىچ مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، تاۋارلىشىش دۇنياسىدا بىلىم بىلەن كىرىمنىڭ نىسبىتى كۆپىنچە هاللاردا ئوڭ تاناسىپ بولىدۇ. ئەكسىچە تەربىيىلىنىش شارائىتى ناچار بولۇپ، نەتىجىدە جەمئىيەتتىكى ئورنى تۆۋەنلەپ كەتكەن، كىرىمى ئاز ۋە تۇراقسىز كىشىلەرنىڭ روهىي هالەت پوتېنسىيالى (ئۆزلۈكسىز ئىلگىرىلەش شەكلى) قىسقا، سېپېكتىرى قالايمىقان بولىدۇ. كىرىمى تۇراقسىز بولسا باردا بار، يوقتا يوق بولۇپ، ئوزۇقلىنىشى ناچار، تەرتىپسىز هالدا داۋاملىشىدۇ. جىددىيلىك ۋە ئۆزىنىڭ مەۋجۇتلۇقى ئۈچۈنلا تىرىكىشىش هالىتى ئۇلاردا يۈرەكنىڭ يوكى ئېغىر بولۇش ۋە هارغىنلىقنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. ئىجتىمائىي مەسئۇلىيەت، بۇرچ تۇيغۇسى تۆۋەنلەيدۇ. تەربىيىلىنىش ئەهۋالى يېتەرسىز بولغاچقا

يېڭى بىلىم - تېخنىكا ئىگىلەشتە قىينىلىدۇ - دە، ئۆزىنىڭ ئەھۋالىنى ياخشىلاش پۇرسىتىدىن مەھرۇم قالىدۇ. يەنە كېلىپ كىرىمى تۆۋەن بولسا، تەربىيىلىنىشكە زېھىن ۋە پۇل ئاشمايدۇ. مۇشۇنداق زەنجىرسىمان تەسىرلەر بۇ قاتلامدىكى كىشىلەر سالا-مەتلىكىنىڭ بالدۇر بۇزۇلۇشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ ھەمدە بۇ-داق تۆۋەن سۈپەتلىك ئايلىنىش ئۇلارنىڭ ئىجتىمائىي ۋە سىيا-سىي سۈپىتىنى تۆۋەنلىتىۋېتىدۇ. بۇ ئەھۋال رايونىمىز كىشىلە-رىدە گەۋدىلىك. شۇڭا، ھەر بىر دۆلەت ۋە رايون خەلقىنىڭ باي ۋە ساغلام بولالىشى ئۇچۇن ئاساسىي مائارىپ، ئالىي مائارىپ ۋە كەسپىي مائارىپنى بوشاشماي تۇتۇش ئىنتايىن زۆرۈر.

مەملىكىتىمىزدە نەشر قىلىنىدىغان ۋە تېببىي ئىلىم ساھە-سىدە نوپۇزلۇق بولغان «پسىخىكا ئايلىق ژۇرنىلى» تەھرىر بۆلۈ-مى تەربىيىلىنىش ۋە كىرىمنىڭ مۇناسىۋىتىنى ئېنىقلاش ئۇچۇن تەيۋەندىن باشقا 30 ئۆلكە، شەھەردىن 1433 نەپەر كىشىنى نۇقتىلىق تەكشۇرگەن. بۇ گېيت. ۋاگىنا تەنقىقاتىنىڭ كونكرېت-لاشتۇرۇلۇشى ۋە جۇڭگوچە يېشىمى، دەپ چۇشەنسەك بولىدۇ: ئوبيېكتلاردىن ئەر - ئاياللىق نىسبىتى 50.9 : 49.2، ئالىي تېخنىكومدىن يۇقىرى تەربىيە كۆرگەنلەر 51.7% نى، ئوتتۇرا - باشلانغۇچ مەكتەپ سەۋىيىسىدىكىلەر 49.3% نى ئىگىلەيدۇ. 78.1% تى شەھەردە، 21.9% تى يېزىدا ياشايدۇ. ئۇلارنىڭ ئىجتىمائىي ئورنى بىلەن سالامەتلىكىنىڭ مۇناسىۋىتىنى تەكشۇر-گەندە، ئورنى يۇقىرى كىشىلەرنىڭ ئۆزىنىڭ يېمەك - ئىچمىكى ۋە كىيىمى توغرىسىدىكى غېمى نىسبەتەن ئاز، ئۆزىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش، ئاسراش ۋە ھۆرمەتلىنىش دەرىجىسى يۇقىرى بولۇپ، ئاسان ئاغرىپ قالمايدىكەن، چىرايى نۇرلۇق، كىيىنىشى رەتلىك بولىدىكەن، ئۆزىنىڭ غورۇر دائىرىسىنى بىلىشى ۋە ئۇنى قوغدا-شى كۇچلۇك، ئىجتىمائىي مۇناسىۋىتى ياخشى، مەنپەئەت ئېلىش

ۋە بېرىش پۇرسىتى ھەم ئۇنىڭدىن ھاسىل بولىدىغان روھىي خۇشاللىق بىر قەدەر كۆپ، ئەڭ مۇھىمى ئىجتىمائىي ئورنى ئېلىپ كېلىدىغان كىرىمى يۇقىرى ۋە مۇقىم بولغاچقا، روھىي بېسىمغا بەرداشلىق بېرىش ئىقتىدارى كۈچلۈك بولىدىكەن ياكى روھىي بېسىمنى ئۆزىگە يۈك قىلىۋالمايدىكەن؛ ئەكسىچە ئىجتىمائىي ئورنى تۆۋەن ياكى ئېنىق بولمىغان، ۋاقتىدا ھۆرمەتلىنىش پۇرسىتىگە ئىگە بولالمايدىغان، مۇھىمى ئىقتىسادىي كىرىمى تۆۋەن ۋە تۇراقسىز كىشىلەرنىڭ ئۆز - ئۆزىنى ھۆرمەتلىشى ۋە ئىشەنچىسى تۆۋەن، تىتىلداش ھالىتى كۆرۈنەرلىك بولۇپ، دائىم ھارغىن، غەمكىن بولۇپ قالىدىكەن، بەزىدە ياشاشتىن بىزارلىق ھېس قىلىپ، كۆڭلى يېرىم بولىدىكەن.

تەربىيىلىنىش دەرىجىسىنى مۇناسىۋەتلەشتۈرۈپ دەلىللىگەندە، يۇقىرى تەربىيە كۆرگەن كىشىلەر مۇستەھكەم ئىشەنچىكە ئىگە، تەدبىرچان بولۇپ، تۇرمۇشقا ۋە جەمئىيەتكە ئاكتىپ مەسئۇلىيەتچان پوزىتسىيە تۇتىدۇ. بۇنداق كىشىلەرنىڭ ئاممىۋى مۇناسىۋەتتە كېلىشىپ ئۆتۈش ۋە ئەمەلىي ئىقتىدارغا ئىگە دوستلارنى كۆپ تۇتۇش ئالاھىدىلىكى كۆرۈنەرلىك بولىدۇ. نەتىجىدە بۇ قاتلامدىكى كىشىلەرنىڭ سالامەتلىكى نىسبەتەن ياخشى ھېسابلىنىدىكەن. ئەمما، ئايرىم يۇقىرى دېپلوملۇق كىشىلەرنىڭ يۇقىرى سۈپەتكە ئىگە بولماي، ئەكسىچە تىركەشكەك، ھۆرمەتسىز ۋە نامرات بولۇپ قېلىشىدا ئەسلى ماھىيەت رول ئوينىغان بولۇپ، بۇ ئومۇمىي نەتىجە يۇزلىنىشىگە چوڭ تەسىر كۆرسەتمەيدۇ. تەربىيىلىنىش شارائىتى ناچار بولغان ياكى تۇرلۇك سەۋەبلەر بىلەن ياخشى تەربىيىلىنەلمىگەنلەرنىڭ روھىي ھالىتى زىددىيەتلىك، ئىش ئۇنۇمى تۆۋەن، ئىجتىمائىي مۇناسىۋىتى جىددىيلەشكەن بولۇپ، ئەمەلىي كىرىمىمۇ ئانچە يۇقىرى بولمايدۇ. نەتىجىدە سالامەتلىكىمۇ دېگەندەك ياخشى ئەمەس. دىققەتكە ئەرزىيدىغىنى

نى شۇكى، ھەتتا ئوتتۇرا مەكتەپ سەۋىيىسىدىكىلەر بىلەن باش-لانغۇچ سەۋىيىدىكىلەر ئوتتۇرىسىدىمۇ روشەن پەرق مەۋجۇت ئە-كەن. دېمەك، تاللىنىش ۋە شاللىنىش ئاساسەن كىشىلەرنىڭ تەربىيىلىنىش دەرىجىسى ۋە ئىقتىدارىغا قاراپ بولىدۇ. تاللانسا كىرىمى ۋە سالامەتلىكى ياخشى، قېپقالسا ياكى تۆۋەن ئورۇندا ئىشلىسە، بۇنىڭ ئەكسىچە بولىدىغان قانۇنىيەت شۇنىڭدىن كې-لىپ چىققان.

ئىجتىمائىي مۇناسىۋەت بەسىمى بىلەن سالامەتلىكنىڭ مۇنا-سىۋىتىنى تەھلىل قىلغاندا، ھېرىپ - چارچاپ ياشاش ھالىتى (يېتىمسىراش ۋە بەسىم ئىلكىدە قېلىش) يېزىلىقلاردا شەھەر-لىكلەردىكىدىن ئېغىر بولىدۇ. قارىماققا يېزىدا ئۇرۇقداشلىق، يۇرتداشلىق ئېڭى كۈچلۈك، بېرىش - كېلىش قويۇقتەك كۆرۈنۈ-سىمۇ، ئەمەلىيەتتە ھەر ئادەمنىڭ ئۆزىگە قالىدىغان بوشلۇق ۋە ئەركىنلىكى ئاز، قاتلام كۆپ بولۇپ، ئادەت كۈچى ئىلكىدە قىينىلىپ، ئۆزى ئارزۇ قىلىدىغان ئىشلارنى دېيەلمەي ياكى قىلالماي ئۆتىدىغان ئەھۋال دائىم بولۇپ تۇرىدۇ. شەھەردە گەرچە كىشىلەرنىڭ تۇرمۇش رىتمى تېز، مەۋجۇتلۇق بەسىمى ئېغىر بولسىمۇ، تەربىيىلىنىش دەرىجىسىنىڭ يۇقىرى بولۇشى بىلەن ئادەمدە تۇرلۇك چارە - تەدبىرلەر كۆپ بولىدۇ، نەتىجىدە مەلۇم ئىدارە ياكى ئورۇندا ئېتىراپ قىلىنىپ، مۇقىم كىرىمگە ئىگە بولىدۇ. بۇگۈن ئۆتتى، ئەتە نېمە يەيمەن دەپ ئۇنچىۋالا باش قاتۇرمايدۇ، يەنە كېلىپ ئۆزى ئويلىغاندەك ئىشلارنى ئاساسەن قىلالايدۇ. دېمەكچى بولغىنىنى دەپ، يازىدىغانىنى يازالايدۇ. شۇ-ڭا كېسەللىكنىڭ قايتا قوزغىلىش نىسبىتى يېزىدىكىلەرنىڭكىدىن تۆۋەن بولىدۇ. دېمەك ئادەم ئۆزى ئىجادىي ئويلاش ئىقتىدارىغا ئىگە بولسا ھەمدە شۇنى قىلىپ ئۇلگۇرەلىسە روھىي جەھەتتىن خۇشال بولۇپ، يەنە بىر مەقسەت ئۈچۈن باش قاتۇرالايدۇ.

كىشىنىڭ دىققىتىنى تارتىدىغان بىر نۇقتا شۇكى، ھازىرقى ياشلاردا ئۆزىنى ھۆرمەتلەش تۇيغۇسى ئوتتۇرا ياشلىقلارنىڭكىدىن تۆۋەن، بېسىمنى تەھلىل قىلىش ۋە يېڭىش تەجرىبىسى كەمچىل، جۇرئەتسىز بولۇپ، باشقا ياش گۇرۇپپىسىدىكىلەرگە قارىغاندا روشەن پايدىسىز ئەھۋالدا ئىكەن. بۇ بەلكىم پۇل تازا لازىم بولىدىغان ياش ۋاقىتتا كەمبەغەل ئۆتكەنلىكتىن ياكى ئۆزىنىڭ ھۇرۇنلۇقى سەۋەبلىك مۇقىم كىرىمگە ئىگە بولالمىغانلىقىدىن بولسا كېرەك. ئاياللار ھەرقايسى كۆرسەتكۈچلەردە بولۇپمۇ بېسىمغا بەرداشلىق بېرىش كۆرسەتكۈچى جەھەتتە ئەرلەردىن تۆۋەن بولۇپ، دائىم ھارغىن ۋە سىقىلغان ھالدا ياشايدىكەن. بېقىلىش مۇناسىۋىتىدە ياشايدىغان ياشانغانلار پەقەت يېتەرلىك ماددىي، روھىي كۆيۈنۈشكە ئېرىشكەندىلا ساغلام تۇرالايدىكەن.

يۇقىرىدا جۈملىگە ۋە چەت ئەلنىڭ مۇناسىۋەتلىك ماتېرىياللىرى نەقىل كەلتۈرۈلدى. كۇندىلىك تۇرمۇشىمىزدا بۇنداق مىسالىلار ئاز ئەمەس. شۇڭا، پەرزەنتلەرنى ئوقۇشتىن توختىتىۋالىدىغان، ئالدىراپ ھۇنەر، سودا ـ سېتىققا سالىدىغان، 30 ياشتىن ئاشقاندىن كېيىن ئۆزلۈكسىز ئىلگىرىلىمەي، يېڭى ماتېرىيال كۆرمەي، يوق بىلەن بارنىڭ ئارىلىقىدىكى دەسمايىسى، پۇللارنى تاماشىغا سەرپ قىلىپ، ئاۋۇال يانچۇقى، ئاندىن كاللىسى قۇرۇقدىلىنىپ قالىدىغان، ئاخىرىدا ئۆزلۈكسىز رىقابەت جەريانىدا ئورنىنى، كىرىمىنى ھەتتا ھۆرمىتىنى قولدىن بېرىپ قويىدىغان ئىشلارنى ئەمدى ئازايتىپ ياكى توگىتىپ، قانداق قىلغاندا ئۆزۈمنى، پەرزەنتىمنى ياخشى تەربىيىگە ئىگە قىلىپ، ئۆزلۈكسىز ئۆگىنىپ، كۇچلۇك بولالايمەن دېگەننى كۆپرەك ئويلىشىمىز، ياشانغانلارنى دورا بىلەن باقماي، ياخشى ئوزۇق ۋە ياخشى كەيپىيات بىلەن كۇتىشىمىز لازىم. بۇ بىر ئادەمنىڭ بىر ئائىلىنىڭ ياكى بىر جەمەتنىڭ ئىشى ئەمەس. ئۇنى يۇقىرى نۇقتىدا تۇرۇپ

تەھلىل قىلىشىمىز، ئىسلاھات ۋە ئېچىۋېتىش ئېلىپ كەلگەن ياخشى دەۋر شارائىتىدا ئومۇمىي خەلقنى قانداق قىلىپ تېنى ساغلام، چىرايلىق، بىلىملىك ۋە كۈچلۈك قىلىشنى ئويلاپ، ئىمكان بار ئۆزئارا يارەملىشىپ، ئورتاق تىرىشىپ ئىلگىرىلەشىنى قولغا كەلتۈرۈشتە ئەملىي نەتىجە يارىتىشىمىز لازىم.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. ئىجتىمائىي ئورۇن بىلەن ئىقتىسادىي ئورۇننىڭ مۇناسىۋىتى قانداق؟

2. تەربىيىلىنىش ئەھۋالىدا ئېچكى ئامىلنى قانداق قىلغاندا ئاكتىپلاشتۇرغىلى بولىدۇ؟

3. ئومۇمىي خەلقنىڭ كىرىمىنى ۋە ئورنىنى ياخشىلاشتا بىرلىك شەخسنىڭ رولى نېمە؟

ياشلار ئىسلاھاتقا ئاكتىپ ئاتلىنىشى لازىم

ئىسلاھات سۆزى پەيدىلاش دەۋرىدە بولۇپ، سانائەتلەشكەن مەملىكەتلەر ئۇزلۇكسىز چوڭقۇرلاشتۇرۇۋاتقان ۋە مەملىكتىمىزدە بۇندىن 20 يىل بۇرۇن يولغا قويۇلۇپ، بارغانسېرى كېڭىيىۋاتقان ئۇلۇغ بىر ئىقتىسادۇر. نۆۋەتتە ئىسلاھاتنىڭ تەسىرى مەملىكەتنىڭ بۇلۇڭ ـ پۇشقاقلىرىدا، جەمئىيەتنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىدا ئەكس ئەتمەكتە. ئىسلاھاتتىن مۇستەسنا ساھە، ئىسلاھاتتىن بىخەۋەر ئادەم قالمىدى. گەپ ئىسلاھاتنى قانداق چۈشىنىش، قانداق قوبۇل قىلىش ۋە ئۇنىڭغا ئاكتىپ قاتنىشىپ ئۆزگىرىشىمۇ، ئۆزگىشىمۇ مەنپەئەت يەتكۈزۈشتە. خوش، ئىسلاھات دېگەنلىك پەيدىلاش، ئۆزگەرتىش دېگەن بولىدىكەن، ئۇنىڭ ياشلار بىلەن نېمە مۇناسىۋىتى بار، قانچىلىك مۇناسىۋىتى بار دېگەن مەسىلىدە ئورتاق مۇزاكىرىلىشىپ كۆرسەك.

1) ياشلار پاكىزلىك، گۈزەللىكنى ياخشى كۆرىدۇ. ئۆزىنى كۆرسىتىشنى ياكى كۆچەيتىشنى ياكى مۇكەممەللەشتۈرۈشنى ئويلايدۇ. مانا بۇ ئىسلاھاتنىڭ دەسلەپكى ئىپادىسى ۋە ياشلار بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنىڭ تۈنجى ئىسپاتى. دېمەك، ياشلىقنىڭ ئۆزىلا ئىنسانلىققا نىسبەتەن ئىسلاھات ھېسابلىنىدۇ.

2) ياشلارنىڭ زىممىسىدە ۋاراسلىق قىلىش بىلەن ئىلگىرىلەشتىن ئىبارەت ئېغىر مەسئۇلىيەت بار. ۋاراسلىق قىلىنمىغان نەرسىنىڭ كەلگۈسى بولمايدۇ. ئىلگىرىلەش بولمىغان نەرسىنىڭ ئەھمىيىتى بولمايدۇ. ئۇزلۇكسىز ئۆزگىرىۋاتقان دۇنيا ياشلارغا رېئاللىققا ماسلىشىش ۋە ئۇنى ئۆزگەرتىش چاقىرىقىنى چىقىرىدۇ.

دۇ. ياشلاردا ئۆزىنىڭ كۈچلۈك جىسمانىي ۋە روھىي قۇۋۋىتى بىلەن ئۇزلۇكسىز ئۆزگىرىۋاتقان شارائىتقا ۋاقىتىدا ئىنكاس قايتۇرۇش ۋەزىپىسى ۋە ئىمكانىيىتى بولىدۇ. بۇمۇ ئىسلاھات پەيدا قىلىدۇ.

3) يېڭى شەيئىي ۋە ھادىسىلەرگە قىزىقىش، قوبۇل قىلىش ياكى ئۆزگەرتىش ھەۋىسى كۈچلۈك بولۇپ، ئۆزىدىكى كەمچىلىكلەرنى تۈزىتىش ئىمكانىيىتى كۆپرەك، تەدبىقلاش كۈچى كۈچلۈك، تەشەببۇسى ئۆتكۈر، قورقماس كېلىدۇ. بۇلار ئىسلاھاتىنىڭ دەل ئۆزىدۇر بولۇپ، چوڭ ئىسلاھاتنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا كېرەكلىك ماددىي ۋە مەنىۋىي ئامىل. ھەر كىم ئۆزىنىڭ مۇھىتىنى ئوبدان مۆلچەرلەپ، ھازىرقىدىنمۇ ياخشىراق مۇھىت يارىتىش ئۈچۈن باش قاتۇرۇشى، ئىسلاھات دېگەن سۆزنى ئۆزىنىڭ دۇنيا قارىشىنى يېڭىلاپ تۇرۇش بىلەن باشلاپ تاكى خەلقنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيىسىنى داۋاملىق ئۆستۈرۈشكە تۇرلۇك چارە - تەدبىر تېپىپ چىقىشقا قەدەر قوللىنىش لازىم.

ئىسلاھات جۈملىگو خەلقنىڭ تارىخىي پۇرسەتنى، يەنى بىر خىل بېكىنمە ۋە قالاق تۇرمۇش ئۇسۇلى توغرىسىدا قايتا ئويلىنىش، سېلىشتۇرۇش ۋە ئۆزگەرتىش پۇرسىتى بەردى. ھەمدە مۇھىمى ئۆزىنىڭ قىممەت قارىشىنى يېڭىلاش ۋە ئۆز - ئۆزىنى يېڭىش پۇرسىتىنى يارىتتى. بۇ 5000 يىلدىن بۇيانقى ئەڭ زور مۇۋەپپەقىيەت ھېسابلىنىدۇ. شۇ سەۋەبتىن پۈتكۈل مىللەتتە بىر خىل ئويغىنىش، ئۆزىنى تونۇش ۋە ئۆزىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش تۈيغۇسى پارتلاپ، يۇقىرى تېخنىكا، ئېلېكترون، مۇداپىئە، ئالەم ساناىئتى ۋە باشقا ساھەلەردە مۆلچەردىكىدىن تېز ئىلگىرىلەش ۋە نەتىجىلەر مەيدانغا كەلدى. مانا شۇ ئەمەلىيەت ۋە مۇھىت ئىچىدە ياشاۋاتقان ياشلىرىمىزدا شەخس تەرەققىياتى، ماكان تەرەققىياتى، مۇھىمى ئوي - پىكىر تەرەققىياتى سۈرئەت ۋە سۈپەت تەلىپىدىن خېلىلا يىراق. بۇنىڭدا يېڭىلىقنى تېز قوبۇل

قىلىپ، ئۆزگەرتىشنى ياقلايدىغان، ئەمما ھۆرۈنلۈق ۋە گاڭگىراش ئىلكىدە ئۆتۈۋاتقان كۆپىنچە ياشلىرىمىزنىڭ مەسئۇلىيىتى زور. مەلۇم بىر رايوندىكى مەلۇم كۆپ سانلىق خەلقنىڭ ئۆزىنى چوڭ تۇتۇش روھىي ھالىتى ھەرگىزمۇ ئۇنىڭ ئۆزىنى مۇكەممەللەشتۈرۈش ئىرادىسىنىڭ چوڭلۇقىنى كۆرسەتمەيدۇ. يېڭى نەرسىگە نوقۇل ھالدا قارشى تۇرۇش، ئارىلاشماسلىق بىلەنلا مىللىي مەدەنىيەتنى سۆيگىلى، قوغدىغىلى بولمايدۇ. مەدەنىيەت دېگەنلىك ناخشا ـ ئۇسسۇل، ھېكايە ـ چۆچەك دېگەنلىكلا ئەمەس. پەن ـ تېخنىكا ساھەسى دەل ئىسلاھاتقا تولغان، ئىسلاھات قىلغۇچىنى كۆچەيتىدىغان چېنىقىش مەيدانى. گەپ ئامما‌نى، بولۇپمۇ ياشلارنى ئۆزىنى كۈندە ئىسلاھ قىلىپ، تارىخي ئېغىر ۋەزىپىنى ئادا قىلالايدىغان قىلىشتىن ئىبارەت.

ئىسلاھات قانداقتۇر رەھبەرلەر يېغىندا سۆزلەيدىغان سۆز ياكى گېزىت ـ ژۇرنال، رادىئو ـ تېلېۋىزورلاردا تەشۋىق قىلىنىدىغان ئىبارە بولماي ھەر بىر ئادەم، ھەر بىر خەلقە تەگ بېرىلگەن، ئۆز ـ ئۆزىنى تەگ داۋالاپ تۇرىدىغان ئۇنۇملۇك دورا. رىقابەت ئۇزلۇكسىز جىددىيلىشىۋاتقان شارائىتتا ئادەم يىلدا، ئايدا ئەمەس بەلكى كۈندە، سائەتتە ئۆزىنى تەكشۈرۈپ ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈپ بېرىشى، چاققان ۋە پوختا كېلىشى لازىم. بۇنىڭغا 2000 ـ يىللىق شېنجېن كىتاب كۆرگەزمىسى مىسال بولالايدۇ: بىر تېلېۋىزىيە مۇخبىرى بىر قۇچاق كىتابنى كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقان ياشتىن نېمە ئۈچۈن بۇ كىتابلارنى سېتىۋالغانلىقىنى سورىدى. بۇ ياش: «مەن بۇ كىتابلارنى ئامالسىز ئالدىم. چۈنكى مەن بۇ يەردە ياشاش ئۈچۈن بىر نەرسە ئۆگەنمىسەم، ئۆزۈمنى يېڭىلاپ تۇرمىسام بولمىدى» دەپ جاۋاپ بەردى. گەرچە بۇ ياش تەسىرلىك سۆزلەرنى قىلالمىغان بولسىمۇ، لېكىن نەچچە يۈز يۈەنگە كىتاب سېتىۋېلىپ، ئۆزىنىڭ ساھەسىدىكى بىلىم ئارقىلىق ئۆزىنى ئۆزى ئىسلاھ قىلماقچى ۋە خەجلىگەن پۇلىنى نەچچە ھەسسە قىلىپ قايتۇرۇۋالماقچى بولغان. ئاددىي بۇ مىسالدا ھەر كىم ئاكتىپلىق

بىلەن ئۆزىنى ئىسلاھ قىلمايدىغان بولسا، باشقىلار تەرىپىدىن ئىسلاھ قىلىنىپ كېتىلىدىغانلىقى مەلۇم بولۇپ تۇرىدۇ. ئىسلاھات ھەممە كىشىنىڭ ياشاش ئۇسۇلى ۋە قارىشىغا يېڭىلىق ۋە بېسىم پەيدا قىلغاچقا، بۇ سۆزنى كۆپىنچە كىشىلەر قورقۇنچلۇق تۇيغۇ بىلەن ئەسكە ئالىدۇ. ئەمەلىيەتتە ئىنسانلارنىڭ ھەربىر تەرەققىياتى بىر ئىسلاھات ھېسابلىنىدۇ. ئىسلاھات ھەرگىزمۇ سۆزلىگەنلەرنىڭ ئىشى ئەمەس، باشقىلارنىڭ ئىشىمۇ ئەمەس، بەلكى ھەممىمىزگە مۇناسىۋەتلىك ئىش، كۆز ئالدىمىزدىكى ئىش، شۇڭا مەجبۇرىي ۋە پاسسىپ قاتنىشىپ گاڭگىراپ يۈرگەندىن ئاكتىپ قاتنىشىپ رىقابەتلەشكەن ياخشى. ئۆزىنى ياخشىلاشقا تۇتۇش قىلغاندىلا نامراتلىق، كېسەللىك ۋە تۆۋەن ئورۇندىن كېلىپ چىقىدىغان تۇرلۇك پالاكەتلەرنى ئازايتقىلى بولىدۇ. بۇلۇپمۇ قەبىلە تۈسىدىكى مىللەتلەرنى دۆلەت تۈسىدىكى مىللەتتىكە ئايلاندۇرۇش پەقەت ياشلارنىڭ، جۈملىدىن ئىسلاھاتقا ئاكتىپ قاتناشقان ياشلارنىڭلا قولىدىن كېلىدۇ. بىر نەچچە تىلنى ئۆگەنگەن، بىر نەچچە كەسىپنى تەڭ ئېلىپ بارالايدىغان كىشىلەر قانچە كۆپ بولسا، مەيلى ئۇ قانچە ياشلىق كىشى بولسۇن، پەقەت ئۇ كىشىدە ياشلىق تۇيغۇ، ئۆزىنى ئۆزى ئىسلاھات قىلىپ تۇرىدىغان سۆزۈك كاللا بولىدىكەن، ئىسلاھاتقا ئاتلانغان چېغىمىزدا مۆلچەرلىمىگەن ھاسىلاتلارغا ئىگە بولالايمىز.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. بەدەننىڭ ماددا ئالماشتۇرۇش جەريانىغا باغلاپ بىزنىڭ ھەر دائىم ئىسلاھات بىلەن ئۇچرىشىپ تۇرىدىغانلىقىمىزنى بايان قىلىڭ.
2. ئىسلاھاتتىن قورقۇش ۋە قېچىش بىلەن ئۇنىڭدىن ساقلانغىلى بولامدۇ؟
3. ئۆزىڭىزگە ماس كەلگەن ئىسلاھات يولىنى كۆرسىتىڭ.

خىزمەت (1)

پىلانلىق ئىگىلىك شارائىتىدا دۆلەت تەرىپىدىن قۇرۇلغان ئىدارە، ئورگان، كارخانا، بانكا، مەكتەپ، دوختۇرخانا، يەسـلى، قاتناش، ئالاقىلىشىش ئەسلىھەلىرى، تـەتقىقـات ئـورـنى، ×× نازارىتى، باشقارمىسى، بۆلۈمى، پونكىتى، ئەترىتى، گۇرۇپپىسى ..... دا ئىشلەيدىغان، ھەر 30 كۈندە تىرىك ياشاشقا يەتكۈدەك مائاش ئالىدىغان ھەمدە رەھبەر، كادىر، ئىشچى، شتاتلىق، ۋاقىتلىق ... دېگەن ناملار بىلەن ئەقلىي ياكى جىسمانـي ئەمگەك قىلىدىغان ئايلىقچىلار خىزمەتچى، ئۇلارنىڭ قىلىۋاتـقان ئىشى خىزمەت دېيىلىدۇ. يەنە بازار ئىگىلىكىدە دۆلەت ياكى شۇ نۆۋەتلىك ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىدا ئىشلەيدىغانلاردىن سىرت، كۆپ ساندا شىرىك ياكى شەخسىي كارخانا، تەتقىقات ئورنى، چوڭ گۇرۇھلار، بانكىلار، پايچى ئورۇنلىرى ھەمدە جىمىكى ھاياتلىق ئۇچۇن تىرىشىدىغان، ئاز بولغاندا بىر سائەت، كۆپ بولغاندا بىر ئۆمۈر ئىشلەيدىغانلار خىزمەتچى، ئۇلارنىڭ ئەمگەك پائالىيىتى خىزمەت دېيىلىدۇ. نۆۋەتتە بازار ئىگىلىكىنىڭ چوڭقۇرلىشىشىغا ئەگىشىپ، «خىزمەت» ئۇقۇمىنىڭ دائىرىسى كېڭىيىپ، يالغۇز مۇقىم ئورگان تۈزىدىكى ئىدارىلەردىن باشقا يەنە شەخسىي ئىگىلىكتىكى گەۋدىلەردە ئىشلەيدىغانلارمۇ خىزمەتچى دەپ قارىلىدىغان بولدى. ئۇ، كىشىلەرنىڭ خىزمەت ئاتالغۇسىغا بولغان چۈشەنچىسىدىكى زور ئىلگىرىلەش.

«خىزمەت» ئەرەبچە سۆز بولۇپ، ① مۇلازىمەت قىلىش، مەجبۇرىيەت ئۆتەش؛ ② كۈچ چىقىرىش، بېغىشلاش؛ ③ قاراپ قويۇش، ھالىدىن خەۋەر ئېلىش، كۈتۈش؛ ④ خىزمەت كۆرسـ

تىش، تۆھپە قوشۇش؛ ⑤ ھال سوراش، ھۆرمەت بىلدۈرۈش؛ ⑥ جايىغا يەتكۈزۈش، ھەمدەم بولۇش قاتارلىق مەنىلەرگە ئىگە ئىكەن. كۆرۈنۈپ تۇرۇپتىكى، بۇ سۆزدە پۈتۈنلەي ئادەمنىڭ ئادەمگە مېھرىبانلىق يەتكۈزۈش، ھالال ئەمگەك ئارقىلىق ئۆزىگە كېرەكلىك ھەق ئېلىش، خەق رازى بولغۇدەك ئىش قىلىش دېگەن مەزمۇنلار ئىپادىلىنىپ تۇرىدۇ. ھەرگىزمۇ ھوقۇق، چوڭ-چىلىق، تەكەببۇرلۇق، ... دېگەن مەنىلەرنى بەرمەيدۇ. مۇشۇ سۆزنىڭ ئەسلى مەنىسىگە ئاساسلانغاندا مائاش بىرلىك قىلىنغان خىزمەت ئورۇنلىرىدىكى ئايلىقچىلار ئۆزىنىڭ ئىش دائىرىسىدە ھەر خىل خىزمەت قىلىنغۇچىلارغا ياخشى مۇلازىمەت قىلىشى، ئۇلارنى رازى قىلىشى كېرەككى، ھەرگىزمۇ «خىزمەت» سۆزىنى ئالاھىدە سالاھىيەت، يۇقىرى تەبىقە، كىشىلەرنى قورقۇتۇش ۋا-ستىسى دەپ چۈشەنمەسلىكى لازىم.

خىزمەت سۆزى قەدىمدىن بېرى بار بولسىمۇ، ئۇ ۋاقىتلاردا پۇقرا بەگلەرنىڭ، بەگلەر خان ـ شاھلارنىڭ مۇلازىملىقىنى قى-لىپ كەلگەن بولغاچقا، ئىنسانلار ئارىسىدا باراۋەر مەنپەئەت ئاساسىدىكى ئۆزئارا ياردەملىشىش، مۇلازىمەت قىلىش تۈزۈمى شەكىللەنمىگەن، «خىزمەت» سۆزىنىڭ ھەقىقىي مەنىسى جايىنى تاپالمىغانىدى. XV ئەسىردىكى ئەدەبىيات ـ سەنئەتنىڭ قايتا گۈل-لىنىشى ۋە XV ئەسىردىن باشلانغان ياۋروپا سانائەت ئىنقىلابىدىن كېيىن ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتلەرنىڭ بارغانچە ئۆتكۈرلىشىشى، ھەر بىر كىشىنىڭ مەسئۇلىيەت دائىرىسىنىڭ روشەنلىشىشى نە-تىجىسىدە كىمنىڭ قايسى دەرىجىدە، نېمە ئىش قىلىش كېرەكلە-كى ھەققىدە مۇنازىرىلەر ۋە ئېنىقلىمىلار كېلىپ چىقتى. مەھسۇ-لاتنىڭ تاۋارلىشىش قەدىمى تېزلىشىپ، ھەق ئېلىش ھېسابىغا مۇلازىمەت قىلىش يولغا قويۇلۇپ، فېئودال جەمئىيەتتىكى ھەر خىل ئېنىقسىز، تۇراقسىز ئەمگەك مۇناسىۋەتلىرى ھەمدە قانۇنغا

ئاساسلانمايدىغان ئادالەتسىز مۇئامىلىلەر مەدەنىيەتسىزلىك دەپ قارىلىدىغان بولدى. نەتىجىدە ئوخشىمىغان ۋاقىت، ھەق ۋە ئىج-تىمائىي ئورۇنغا ئىگە بولۇنىدىغان ھەقىقىي خىزمەت ئۇقۇمى مەيدانغا كېلىپ، ھەرقانداق ئادەمنىڭ ئەمگىكى ھۆرمەتلىنىدى-غان، ئادەم ئادەمنى ئالدىراپ بوزەك قىلالمايدىغان جەمئىيەتكە بېرىش ئۈچۈن شارائىت ھازىرلاپ، مانا ھازىرقى XXI ئەسىرنىڭ بېشىدا تۈرۈۋاتقان مەدەنىي مۇناسىۋەتلەر جەمئىيىتىگە ئاساس سېلىندى. گەرچە دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا يەنىلا ئوخشىمى-غان ئىللەتلەر ۋە پەرقلەر ساقلىنىۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن بىز ھازىر ئەمگەك ۋە ھەق ـ ھوقۇقنىڭ دەخلىگە ئۇچرىشىغا ھەرقان-داق بىر دەۋرگە قارىغاندا سەزگۈر ئىنكاس بىلدۈرۈلىدىغان بىر دۇنيادا ياشىماقتىمىز. خىزمەتنىڭ مەنىسى بۇندىن كېيىن تېخى-مۇ كېڭىيىشى، ھۆرمەتلىنىشى، ئەمگەك، بايلىق ۋە ھەق ئوتتۇ-رىسىدىكى تۈرلۈك تەڭپۇڭسىزلىقلار تۈزىتىلىشى كۈتۈلمەكتە.

بىراق ئېلىمىزدە ئۇزۇن مۇددەت پىلانلىق ئىگىلىك شەكلى يۈرگۈزۈلگەچكە ئاپپاراتلار كېلەڭسىز، ئىشتىن ئادەم كۆپ، ئۇ-نۇم تۆۋەن بولۇشتەك يامان سۈپەتلىك ئايلىنىش يۈز بېرىپ، نۆۋەتتىكى ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ئىشلىرىغا نۇرغۇن مەسىلىلەر-نى دۈۋىلەپ قويدى. يېغىلىپ قالغان بۇ مەسىلىلەرنى مەركەز نۆۋەتتە ماكرولۇق تەڭشەش، ئىقتىسادىي پىشاڭ ئارقىلىق تۇر-لۇك مۇناسىۋەتلەرنى يۈرۈشلەشتۈرۈش، ئىستېمالنى غىدىقلاش ئارقىلىق ئوبوروتنى تېزلەشتۈرۈش قاتارلىق چارىلەر بىلەن مەھ-سۇلاتنىڭ تاۋارلىشىشى، ئەمگەكنىڭ قىممەتكە ئايلىنىشىنى ئىل-گىرى سۈرمەكتە. ئەمما كىشىلەر ئېڭىغا سىڭىپ كەتكەن قاتمال ئىدىيىلەرنى ئۆزگەرتىش ئاسانغا چۈشمەيدۇ. بولۇپمۇ ئاساسىي ئەسلىھە ئاجىز، تۈرلۈك كەسىپلەر تەرەققىي قىلمىغان، سانائەت كۆرسەتكۈچى نىسبەتەن تۆۋەن، تۈرمۇش مەنبەسى بىر خىللا

بولغان رايونىمىزدا، كىشىلەرنىڭ ھۆكۈمەتكە، يۇقىرىغا تايىنىۋېلىش، دىپلوم، ئۇنۋانغىلا ئەھمىيەت بېرىپ، ئىقتىدارىغا سەل قاراش، تۇرمۇشنى ئۆتكۈزۈشكە بېرىلگەن مائاشنى ئىلاھ دەرىجىسىدە ھېس قىلىش، ئۆزىنىڭ كۆرىدىغان كۆزى، ئويلىيالايدىغان مېڭىسى، ئىش قىلالايدىغان قولى بارلىقىغا ئىشەنمەسلىك، ئىدارىلەرنىڭ بىر نەچچە پۇڭلۇق بەسىي تارقىتىپ بېرىشىنى ساقلاپ، نى - نى ئىشلارنى ئۆتكۈزۈۋېتىش ... قاتارلىق قېتىپ، تېئورىما دەرىجىسىگە بېرىپ يەتكەن ئەھۋاللار يۈرەككە چوڭقۇر ئورناپ كېتىپتۇ. مۇشۇ قاراش بويىچە ئىيتقاندا ئوقۇشتىن مەقسەت ھۆكۈمەت قويىنىغا كىرىۋېلىش (ئىقتىدار ھاسىل قىلىش ياكى قىمەت يارىتىش ئەمەس)، خىزمەت قىلىشتىن مەقسەت ئايدا مۇقىم پۇل ئېلىش (ۋەتەن، خەلققە قەرز قايتۇرۇش ئەمەس) بولۇپ، «خىزمەت» سۆزىنىڭ مەنىسىنى ئاجايىپ تار، يۈزە قىلىپ قويغان ھەمدە خىزمەت قىلغۇچىلارنى ئەمەلىيەتتىكى بىچارە، نامراتلار، ئىقتىدارى ئاجىزلاردىن قىلىپ كۆرسىتىپ قويغان. ئەمەلىيەتتە ئىدارە، ئورگان ۋە بارلىق مائاش بېرىلىدىغان ئورۇنلاردىكى كىشىلەرگە بېرىلىۋاتقان ھازىرقى ئايلىق مەملىكىتىمىزنىڭ ئەمەلىي ئىقتىسادىي كۈچى ۋە تەبىئىي بايلىقلارنىڭ ئېچىلىشى، سانائەتنىڭ تەرەققىياتى، رايونلار ئارا مۇھىملىق دەرىجىسى قاتارلىقلارغا باغلاپ بېرىلىدىغان پۇل بولۇپ، ھەرگىزمۇ شۇ كىشىنىڭ شۇ ئايدا يارىتقان قىممىتىنى كۆرسەتمەيدۇ. شۇڭا، بەزى كىشىلەر ھېچقانداق قىممەت يارىتماي، بەزىلەر بىر نەچچە كىشىلىك قىممەت يارىتىپ بۇ پۇلنى ئېلىشى مۇمكىن. دۆلەت نۆۋەتتە ئىش ھەققى ئىسلاھاتى يۈرگۈزۈپ، جەمئىيەتكە قوشۇلغان قىممەتلەرنىڭ ئاز - كۆپلۈكىگە قاراپ ھەق بېرىش تەدبىرلىرىنى تۈزمەكتە. شۇنداقتىمۇ يەنە خېلى بىر مەزگىلگىچە بۇ جەھەتتە تۈرلۈك پەرقلەر ساقلىنىدۇ ئەلۋەتتە. يەنە شۇنى ھېس قىلىش

مۇمكىنكى، مائاش ئەمەلىيەتتە شۇ كىشىنىڭ ئەمگىكى بەدىلىگە بېرىلىدىغان ھەقنىڭ شۇ ئىدارىدىكى بوغالتىر ـ كاسسىرلار تەرد-ىپىدىن باشقۇرۇلۇشى بولۇپ، ئۆزىڭىزنىڭ تېگىشلىك بىر قىسىم ھەققىڭىز ۋە خەجلەيدىغان پۇلىڭىز، شۇنداقلا بۇ پۇلنى قانداق خەجلىشىڭىز كېرەكلىكىنى چوڭ جەھەتتىن ئېيتقاندا ئىدارە بەل-گىلەپ بېرىدۇ. سىز پەقەت پۇلنى دۇكانغا ئاپىرىپ، جىددىيلە-شىپ تۇرۇپ مال سېتىۋالىدىغان خادىم ھېسابلىنىسىز. بۇ ئايدا كۆپ خەجلىۋەتسىڭىز، كېلەر ئايدا قىينىلىشىڭىز تۇرغانلا گەپ. سىياسىي ئىقتىساد ئىلمىدىكى يۇقىرىقى بايانلارغا ئاساسلانغاندا ئايلىق ئېلىشىنىڭ نۇرغۇن ئارتۇقچىلىقلىرى (مۇقىملىقى، كاپا-لەتكە ئىگە ئىكەنلىكى، ئاز بولسىمۇ تىرەك بولىدىغانلىقى) بول-سىمۇ، بىراق بۇ خىل ئىدارە تەرىپىدىن پەقەت دىپلوم، ئۇنۋان ۋە ستاژنى ئاساس قىلىپ تارقاتقان پۇلى ھەم ئاز ھەم پاسسىپ بولىدۇ، بۇنىڭدا شەخسىينىڭ ئىقتىدارىنى جارى قىلدۇرۇش، بايلىق ۋە ۋاقىتنى ئۆز ئىختىيارىغا ئېلىش جەھەتلەردە زور چەك-لىمىلەر مەۋجۇت. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىدارىدە ئىشلەش خىزمەت بولۇپ، باشقا ھەرقانداق ھالال ئەمگەك بىلەن ھەق ئېلىشنى قارا ئىش دەپ قاراش ئەمەلىيەتتە ئىدارە خادىملىرىنىڭ تەكەببۇر ئەمما خامۇش، ئۆزىنى ئۆزى سېمىز دەپ يۈرىدىغان ھالغا چۈشۈرۈپ قويىدى، يەنى گالىستۇكنى تاقاپ، شىلەپىنى كىيىپ، يولدا ئادەم تونۇمىغىنى بىلەن يانچۇقىدا موچەن چىقمايدىغان نوچىلارنى يارات-تى. بۇمۇ ئىدارە خادىملىرىنىڭ ئۆزىنىڭ ۋاقتىنى جەدۋەل، يوقلىما بىلەن ئۆتكۈزۈپ، ئۆزىنى چوڭ كۆرسەتكەنلىكىنىڭ ئا-قىۋىتى. ھازىر نۇرغۇن تىرىشچان، ئىقتىدارلىق ئىدارە خادىمىل-رى بولسىمۇ، ئۆزلىرىدىكى مائاش قارىشىنىڭ ئېغىرلىقى ھەممە ئىدارىلەرنىڭ تېگىشلىك قائىدە ـ تۈزۈمى نەتىجىسىدە ئۆزىنى ئۆزى كۆمۈپ تاشلىماقتا. بەزىلىرى بولسا ھۇرۇنلىشىپ، مۇس-

تەقىل تەپەككۇردىن مەھرۇم قالماقتا.

ئۇنداقتا خىزمەت ئالاھىدە سالاھىيەت ياكى تەكەببۇرلۇقنىڭ سەھنىسى ئەمەس بەلكى مۇلازىمەت ۋە ئىشلەشنىڭ ئەسلى مەنىسى ئىكەن، بىز ئېيتمىزكى، ھەر بىر ئادەم ھەرقانداق دەرىجىدە بىلىم، ھۇنەر، كەسىپ ئۆگىنىپ، ئۆزىگە، ئائىلىسىگە، ۋىجدانى بولسا ۋەتەن، خەلقە مەنپەئەت يەتكۈزىدىكەن، ئۇ كىشى خىزمەت قىلغان خىزمەتچى ھېسابلىنىشى كېرەك. ھەق ئېلىش ۋاقتى ئەمەلىيەتتە باشقۇرۇش ئۇسۇلىغا تەۋە ئۇقۇم بولۇپ، ھەقنى بەرگەن تەرەپ ھەق ئالغۇچىنى جىسمانىي ۋە روھىي جەھەتتىن باشقۇرىدىغان ئىگىلىك شەكلىدىن نۆۋەتتە ئەمگەكچىنىڭ ئۆزى ھەق بەلگىلەيدىغان، ھەقنى تەلەپ قىلالايدىغان يېڭىچە ئىقتىسادىي تۈزۈلمىگە قاراپ كېتىۋاتقان بۇگۈنكى كۈندە، ئەمگەك بىلەن ھەقنىڭ مۇناسىۋىتىنى ياخشى تەھلىل قىلىش، ھەرقانداق ھەقنى ۋاقتىدا تۆلەش، خىزمەتنىڭ ھۆرمىتىنى ۋە سۈپىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش — ھەر بىر ئىدارە خىزمەتچىسى، ئىجتىمائىي خىزمەتلەر مۇلازىمەتچىسى، مەدەنىيەت خادىمى، مەتبۇئاتچىلار، ئىشچى ـ دېھقانلار قايتىدىن ئويلىنىدىغان بىر مەسىلە. قارىماققا ئايلىق ئالمايدىغانلار جۇملىدىن دېھقان، ئەركىن كەسىپ ئىگىلىرى، شەخسىي ئىگىلىك ۋە مۇلازىمەت ساھەسىدىكى جان بېقىۋاتقان كىشىلەرنى خىزمەتچى ئەمەس، ئۇلارنىڭ جەمئىيەتكە قوشقان تۆھپىسى ئىدارىدە ئىشلەۋاتقانلارنىكىدىن تۆۋەن دەپ قاراش ئىنتايىن بىمەنىلىك. بولۇپمۇ مەجبۇرىي مائارىپنى قوبۇل قىلىپ ئەمدى جەمئىيەتكە چىقىش ياكى يۇقىرىلاپ ئوقۇشقا يۇزلىنىۋاتقان ياشلار «خىزمەت» سۆزى توغرىسىدا ئەمدى ئاتا ـ ئانىلىرىنىڭ ئېڭىدىكى خىزمەت ئۇقۇمى بويىچە بۇ دۇنيانى تەھلىل قىلماسلىقى لازىم. خىزمەتچىنىڭ يۇقىرى ـ تۆۋەنى، جىنسىي ئايرىمىسى، يېشى، مىللىتى، يۇرتى چەكلەيمەيدۇ ھەم چەكلەنمەسلىكى

لازىم. رەئىستىن تارتىپ ئاياغ مايلايدىغان، يول سۈپۈرىدىغانلار-غىچە ھەممىسى خىزمەتچى بولۇپ، پەقەت ئېھتىياج ۋە تەقسىمات-نىڭ ئوخشىماسلىق پەرقى بار. ھەممىلا ئادەم ھۆرمەتلىك، باراۋەر بولۇپ، پەقەت ئەجىرگە لايىق ھەق ئېلىنىدىغان ۋە ۋەتەن، خەلقنىڭ ئېھتىياجىغا ئاساسەن ھەرقانداق ئىشنى قىلسا، ئوخشاشلا خىزمەت قىلغان ھېسابلىنىدۇ.

ئادەمنىڭ ئۆزى ھەم خىزمەتچى ھەم خىزمەت. ئادەم ئۆزى، ئائىلىسى، ئەل - ۋەتىنى ئۈچۈن مۇلازىمەت قىلىشى، پەقەتلا ئىقتىدارى بولمىغاندا يۇقىرىدىكى تۈرلەردىن ئىككىسىگە بولسىمۇ خىزمەت قىلىشى لازىم. بولمىسا ئۇ يەر شارىغا يۈك بولۇپ قالىدۇ. ئادەمنىڭ ئۆزىمۇ مۇرەككەپ دۇنيا بولغاچقا، ئۆزىنى جىسمانىي جەھەتتىن كۈچلۈك، مەنىۋى جەھەتتىن بىلىملىك قىلىپ يېتىشتۈرۈشنىڭ ئۆزىلا بىر تۈرلۈك مۇھىم خىزمەت. «ئۆزىنى بىلگەن جاھان سوراپتۇ، بىلىكى كۈچلۈك بىرنى يېڭەر. بىلىمى بار مىڭنى، پۇل تاپقۇچە يول تاپ ...» دېگەن خەلق ماقالىلىرىمۇ نەچچە مىڭ يىللىق تەجرىبىلەر ئاساسىدا مەيدانغا كەلگەن بولۇپ، ئۆزىنى بىلىش، ئۆزىنى كۈچەيتىش ئۈچۈنمۇ نۇرغۇن جەريان ۋە تىرىشچانلىق لازىم. **ئۆزىنىڭ بىلىدىغانلىرىنى بىلىش بىلەن بىرگە بىلمەيدىغىنىنمۇ بىلىش، بىلمىگەنلىرىنى ئۆگىنىش — خىزمەتلەر ئىچىدىكى ئاساسلىق خىزمەت. بىلگەنلىرىنى جەمئىيەتكە بېغىشلاش — ئادەملىك مەجبۇرىيەت. ئەجىر ئارقىلىق ئېرىشكەن قىممەت ھەقىقىي بەخت.** شۇڭا، ياشلار خىزمەتنى ئۆزىنى چۈشىنىشتىن باشلاپ، بىئولوگىيىلىك خۇسۇسىيەت باسقۇچىدىن ئىجتىمائىي، سىياسىي خۇسۇسىيەت باسقۇچىغا چاپسانراق ئۆتۈش ئۈچۈن تىرىشىشى لازىم. شۇنداق بىر كۈنلەر كېلىدۇكى، ھېچكىم كېلەر ئايدا قانچىلىك مائاش ئېلىشنى، ئېلىش - ئالالماسلىقىنى ئالدىن پەرەز قىلالمايدۇ، ئەمگەكنىڭ سۈپىتى، ئىشنى راۋانلاشتۇرغانلىق دەرىجىسى ۋە كىشى

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكىتى www.uyghurkitap.com

ئىنسان روھىي ساغلاملىقىغا قاراپ ھەق بېكىتىلىدۇ. ئەگەر تەقسىماتچىلىق، يېڭى يىل، بايرام كۈنلىرىدە مىسالەن 10 كىلو بەسەي، تۆت تاۋۇز، بىر جىك ياغ ... تارقىتىش قاتارلىق تېپىك پىلانلىق ئىگىلىك ھادىسىلىرى پەقەت تارىخ كىتابلىرىدىلا تىلغا ئېلىنىدۇ. يېشى چوڭايسا، ھەرخىل يوللار بىلەن ئۇنۇڭان ئالسا، دېپلومنى قولغا كىرگۈزسىلا چوڭ ئۆي ئالىدىغان، پۇلغا، ئۆيگە موھتاج ياشلار جاپا تارتىدىغان ئىشلار پەيدىنپەي ئەمەلدىن قالىدۇ. شۇ چاغدا ئادەملەر قاراپ كۆرگىلى بولمايدىغان، تۇتقىلى بولمايدىغان ئەمما ناھايىتى كۈچلۈك بىلىم بايلىقىنىڭ قۇۋۋىتىنى ھېس قىلىشقا، بەزىلەر خۇش بولۇپ، بەزىلەر پۇشايمان يېيىشكە باشلايدۇ. ئەمەلىيەتتە بۇ يۇزلىنىش ھازىرقى تۇرمۇشىمىزغا ئالىملىقاچان كىرىپ بولدى، دېگىنىز بويى رايونلىرىدا ئاللىقاچان يېڭى جەمئىيەت مودېلىغا ئايلىنىپ كەتتى. ياشلار جانلىق، تېتىك ۋە ھوشيار بولغاچقا بىر - ئىككى ئاي، بىر - ئىككى يىل كەينىدىكى ئىشلارنى ئالدىن پەرەز قىلىشى، ئويلىشى، ئويۇننى ئازراق ئويناپ، كۆپرەك تەپەككۇر يۈرگۈزۈپ تېخنىكا ئۆگىنىشى لازىم. مانا بۇ ئۆزىدىن باشلىغان خىزمەت، ئۆزىگە قىلىدىغان مۇلازىمەت، ۋەتەن ئالدىدىكى مەجبۇرىيەت ھېسابلىنىدۇ. خىزمەت دېگەن مانا شۇنداق.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. خىزمەت بىلەن ئوقۇشنىڭ بۇۋاستە ۋە ۋاستىلىك مۇناسىۋىتىنى سۆزلەڭ.

2. ئىدارىلەرگە كىرىۋېلىشنى ھايات نىشانى قىلىش تەپەككۇرىنىڭ تەرەققىياتىغا قانداق چەكلىمىلەرنى ئېلىپ كېلىدۇ؟

3. قېيىداش بىلەن خىزمەت تاپقىلى بولامدۇ؟

تاماق يېگۈدەك نېمە ئىش قىلدىڭ؟

مەن ئۇيغۇر تېبابەت تەتقىقات ئورنىدا خىزمەت قىلىۋاتقان مەزگىلدە بىر نەچچىمىزنىڭ ئۆيى يىراق بولغاچقا، شىپاخانىنىڭ ئاشخانىسى ياكى سىرتتىكى ئاشخانىلاردا چۈشلۈك تاماق يەيتتۇق. پۇل بار چاغدا كۈن - كۈنلەپ ياخشى تاماقلار يېيىلەتتى. پۇل قالمىغاندا ئۆزئارا مېھمان قىلىشاتتۇق. ئەمما بۇمۇ مۇھىم سەۋەب ئەمەس ئىدى. چۈش بولۇشىغىلا ئىش قىلغان - قىلمىغانلىقىنى چاقچاق ئارىلاش سوراپ، بىرەر ئەرزىگۈدەك ئىش قىلمىغانلار قۇرۇق نانغا «بۇيرۇلاتتى».

مەلۇم نەشرىياتتىكى ئاغىنەم شۇنداق دەيدۇ: «مەن ئىلگىرى مەمۇرىيەت ئىشخانىسىغا گېزىت كۆرۈپ، يېغىن ئېچىپ، كەلدى - كەتكەنلەرنى يوقلىما قىلىپ ئازادە ياشايتتىم. بىر كۈنى چۈشلۈك تاماققا ئۆيگە كىرسەك، ئايالىم ۋاقىتسىلىقمۇ قارىماي بىر نەچچە خىل ئېسىل تاماق تەييارلاپتۇ. مەن داستىخانغا كەلتۈرۈلگەن تاماقلارغا قاراپ، كاللامغا تۇيۇقسىز 30 نەچچە يىلدىن بېرى تازا روشەن بولمىغان بىر تۇيغۇ كېلىۋېلىپ، بىر هازا ئولتۇرۇپ قالدىم: مەن هەقىقەتەن بەزى كىشىلەر ئارزۇ قىلىدىغان كاپالەتكە ئىگە ئورۇندا ئازادە خىزمەت قىلىمەن، هارغۇدەك بىر ئىش قىلمايمەن، ئۆيۈم ئىسسىق، تامىقىم تەييار، لېكىن مەن مۇشۇ 30 نەچچە ياشقىچە نېمە ئىش قىلدىم؟ يېڭى تۇغۇلغاندا بوۋاق دېدۇق، ئۇنىڭدىن كېيىن بالا دېدۇق. كېيىن مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىنىڭ كاساپىتى دەپمۇ باقتۇق. ئەمدى ئىسلاهات بولغاندىن بېرى بىكارچىلىق ۋە قورساق بېقىش بىلەن ئۆتكۈزگەن كۈنلەرنى نېمىدىن كۆرىمەن؟ مەن مۇشۇ تاماقنى

يېگۈدەك بۇگۈن نېمە ئىش قىلدىم؟ بىر كەتمەن چاپتىممۇ، بىر ئېلىپنى باشقىلارغا ئۆگەتتىممۇ؟ بىرەر ئىلمىي تەجرىبىگە قاتناشتىممۇ، ھېچبولمىسا مەن قانداق ئادەم، نېمە ئىش قىلىشىم كېرەك؟ دەپ ئويلاپ باقتىممۇ؟ مەن بۇ تاماقنى يېسەم ھالال بولمىغۇدەك ... دېگەندەك خىياللار مېنى چىرمىۋالدى.»

ئادەمنىڭ جىسمانىي تەلىپىگە قارىغاندا، كۈندە ئۈچ ۋاخ، ھەر ۋاخلىقىغا 200 گرام ئاش ۋە 150 مىللىلىتىر چاي ئىچسە يېتەرلىك. كۈندە 600 گرام تاماق ۋە بىر چۆگۈن قاينىق سۇ بولسا ئادەم ساق تۇرالايدۇ. ئەمما ئادەم ھەم ماددىي ھەم ئىجتىمائىي مەخلۇق بولغاچقا، ماددىي كىرىمگە لايىق ماددىي چىقىرىندىلارنى چىقىم قىلىشتىن سىرت، يەنە «ئەقلىي چىقىم» قىلىشى، يەنى تاماق يېگەنگە لايىق جەمئىيەتكە مەنپەئەت يەتكۈزۈشى لازىم. بەزىدە ئادەم تۇغۇلغاندىكىن ياخشى خىزمەتكە ئېرىشىشى، ھەشەمەتلىك تويى قىلىشى، يۇقىرى باھالىق ئۆيلەرنى ئېلىپ، قىممەت پۇللۇق ئائىلە سايمانلىرىغا ئىگە بولۇشى لازىم، دەپ ئويلاپ قالىدۇ ۋە بۇ ئادەتتىكى مۇقەررەرلىك ياكى ھوقۇق دەپ تونۇيدۇ. بىراق نەچچە ئون مىڭ دوللار تېپىپ يۇقىرىقىلارغا ئېرىشىمەن دېگەن ئادەم ئالدى بىلەن بىر نەچچە يۈەنلىك بىر ۋاخلىق تاماق ھەققىدە ئويلىنىپ، ئالدى بىلەن مۇشۇ بىر ۋاخ تاماق يېگۈدەك ئىش قىلىشتىن باشلاپ تىرىشقاندىلا، ئاندىن بىر نەچچە ۋاخ، بىر نەچچە يىللىق، ھەتتا ئۆمۈرلۈك تاماققا، كىيىمگە، ئۆيگە ۋە بەختلىك تۇرمۇشقا ئىگە بولالايدۇ. تاماق يەپ تۇرۇپمۇ تاماقنىڭ نەدىن كېلىپ، كىمگە ئاش بولۇۋاتقانلىقىنى ئويلىمىغاندا، بىر ۋاخلىق، بىر كۈنلۈك تاماققا يۇز كەلگۈدەك ھالال ئەمگەك قىلمىغاندا ئۆزىنىڭ، ئائىلىسىنىڭ ۋە ئەل ـ خەلقنىڭ تۇرمۇشىنى ياخشىلاشنى ئويلىمىغاندا، ئاشۇ بىر ۋاخ تاماقمۇ ئاخىر سىزگە قالمايدۇ.

دۇنيادا ئاجايىپ ئېسىل ئادەملەر بار. ئۇلارنىڭ قورسىقىمۇ بىزنىڭكىگە ئوخشاش بولۇپ، بىر ۋاخلىقىغا 200 گرام تاماق يېسە تويىدىكەن. ئۇلارمۇ ئاز بولمىغان كىشىلەرگە ئوخشاش «كۈن ئۆتسە ماڭاش ئالسا، دان تېرىپ ئوت ئۆستۈرسە» بولۇۋېرەتتى، سوغۇقتا، ئىسسىقتا قىينالماي، مايسىدەك يەلپۈنۈپ ياشىسا تېخىمۇ تىنچ ئىدى. لېكىن ئۇلار ئالدى بىلەن بىر ۋاخ تاماققا يۇز كېلەلمىدى، ئۆزىنى ئاتا ـ ئانىسىغا، ئۇستازلىرىغا، «ئىگە» دەپ چۈشكەندە كۆتۈرگەن ۋەتەنگە قەرزدار دەپ ھېس قىلدى (ئۆزۈم چوڭ بولدۇم دەپ يۈرگەنلەرمۇ ئاز ئەمەسقۇ! ؟)، شۇڭا ئۇلار بىر كىشىلىك ئادەم بولۇشنى خالىماي، ئۆزى ئۈستىدە، باشقىلار توغرىسىدا، كەلگۈسى ھەققىدە ئويلاندى. ئۆزى قىلالايدىغانلىكى ياخشى ئىشلارنى قىلدى ۋە قىلىۋاتىدۇ. ھەتتا ئۆزىنىڭ جىسمى ۋە روھىنى ۋەتەنگە تەقدىم قىلدى. ھەممە يەردە، ھەممە ساھەدە مۇشۇنداق ئالىي ئىنسانلار ئارىمىزدا مەۋجۇت. بۇنى بىز كۆرۈۋاتىمىز ۋە ئاڭلاۋاتىمىز. بەسلىشىش ۋە چۈشۈپ قېلىش بارغانسېرى ئۆتكۈرلىشىۋاتقان بۈگۈنكى كۈندە ھەر بىر ياش قېرىماستىن بۇرۇن، شاللىنىشتىن بۇرۇن ۋە گازىرچى، مايلامچى ... بولۇپ قېلىشتىن ئىلگىرى، تاماق ئۈستىلىدە ئولتۇرۇپ، بىرەر مىنۇت قىلغان ئىشلىرىمىزنى ئويلىشىمىز، چىنىنىڭ يوغان تەرىپىگە قاراپ ئەستايىدىل جاۋاب بېرىشىمىز لازىم. بولمىسا چىنە ئۆرۈلۈپ، كىچىك تەرىپى قېپقالىدۇ.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. ئادەم تۇغۇلۇشىغلا ئۇنىڭغا سوئال قويۇلىدۇ، بۇ سوئال قانداق بولۇشى كېرەك؟
2. تاماق نەدىن كەلگەن ۋە ئۇنى قانداق كەلتۈرىمىز؟
3. ئادەم تاماق بىر تەرەپ قىلىدىغان سايمانمۇ؟

ئويماندىن چىقىش

ھاۋارايى تەببىي ئىلمىي نەزەرىيىسىگە ئاساسلانغاندا، ئويمان يەرلەر يەنى ئىككى ئېگىز جايىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئويمان يەر، شۇنداقلا دېڭىز يۈزىدىن تۆۋەن ئالاھىدە جىلغىلاردا ھاۋانىڭ تارقىلىشى ئاستا، لېپتون مىقدارى يۇقىرى بولىدىكەن. جۈملىدىن مۆتىدىل بەلۋاغ رايونلىرىدىكى ئويمان يەرلەردە يازلىقى ئىسسىق ھاۋا قاپلىشۋالغانلىقتىن، تېمپېراتۇرا يۇقىرى، ھاۋا بېسىمى تۆۋەن، قىشلىقى قۇرغاق سوغۇق، ھاۋا بېسىمى يۇقىرى بولىدىكەن. ئادەتتە مۇنداق ھىم ئىسسىقتا ئادەم قاتتىق تەرلەيدىغەچكە، ھۇجەيرە يادروسىدىكى ناترىي ۋە كالىينىڭ تەڭپۇڭلۇقى بۇزۇلۇپ، دەسلەپتە تاتلىق سۇ ئىچىلىپ ئوسۇزلۇق قاندۇرۇلغاندەك بولسىمۇ، ئاز ۋاقىتتىن كېيىن بەدەندە ناترىي تۇزلىرى يېتىشمەي، ھۇجەيرە قورۇلۇش نەتىجىسىدە داۋاملىق ئوسىش، تەرلەش، ماغدۇرسىزلىنىش ئالامەتلىرى كۆرۈلىدۇ. مۇتەخەسسىسلەرنىڭ تەكشۈرۈشچە، تۇرپان ۋە تارىم ئويمانلىقىغا ئوخشاش رايونلاردىكى كىشىلەر يازلىقى كۆپ تەرلىگەچكە، تەر تەركىبىدە نورمالدىن كۆپ مىقدارىدا ئاقسىل، ۋىتامىن B_2، تۆمۇر، كالىي، كالتسىي ... قاتارلىق زۆرۈر ماددىلار چىقىپ كېتىدىكەن. ئادەتتە ئاقسىل كۆپ يوقىتىلسا، ئادەم ئورۇقلايدۇ، ۋىتامىن B_2 يېتىشمىسە، نېرۋىسى ئاجىزلاپ بارىدۇ، تۆمۇر بولمىسا قان كەملىك كېلىپ چىقىدۇ، كالىي ۋە يود يېتىشمىسە پوقاق، يۈرەك چالاڭغىراش (خەفەقان) قاتارلىقلار كۆرۈلىدۇ. كالتسىي يېتىشمىسە، سۆڭەك يۇمشاپ، ئوستىخانلار ئاغرىپ كېتىدۇ. بۇ ئەھۋالدا تەببى مائارىپ ۋە مەدەنىي، ئىلمىي بىلىملەرنى ئۆگىنىش شارائىتىنى ياخشىلاش بىلەن بىرگە ئوزۇقلۇقى يۇقىرى

يېمەك ـ ئىچمەكلەر بىلەن ئوزۇقلۇق تولۇقلاش ئىنتايىن زۆر. رۇر. ئەنئەنىۋى ئوزۇقلۇق تەييارلاش بىلىملىرى ھەمدە زامانىۋى ئىلىم ـ پەندىن پايدىلىنىش ئۇسۇللىرىنى ئىگىلەش بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىشتىكى بىردىنبىر چارە.

ئويمان يەرنىڭ يەنە بىر كەمچىلىكى شۇكى، كىشىلەر ئالدى بىلەن ئۆزلىرىنىڭ ئويمان يەردە بىغەم يۇرگەنلىكىنى سەزمەيدۇ ياكى خىيالىغا كەلتۇرمەيدۇ. بەزى جەمئىيەتشۇناس ئالىملارنىڭ قارىشىچە، ئويمان يەردىكى كىشىلەر جۇغراپىيىلىك چەكلىمىلىك ھەمدە قاتناش، خەۋەرلىشىش ۋە بازارنىڭ كىچىكلىكىدىن، ئىقتىسادنىڭ ئارقىدا قېلىشى سەۋەبىدىن، ئۆزلىرىنى تونۇش، سىرتقى رايونلارنى چۈشىنىش جەھەتتە بىر قەدەر ئاجىز كېلىدىكەن، ئۆزلىرىنى تېخى ئىلغار، باي، ئىنساپلىق، مېھماندوست، مەرد دەپ تونۇيدىكەن، ئۆز يۇرتىدىن كۆچ چىقىمغاچقا، ئۆزلىرىنىڭ يەرلىك مەھسۇلاتى ۋە ناخشا ـ مۇزىكىسىنى ھەممىدىن داڭلىق دەپ چۈشىنىدىكەن، قىسقىسى، بۇ رايوندىكى كىشىلەر دېڭىز ياقىسى، تۈزلەڭلىك، چېگرا بويلىرى ھەمدە چوڭ يول ياقىسىدىكى كىشىلەردىن تەپەككۇر ۋە چارە ـ تەدبىردە نىسبەتەن ئاجىزراق بولۇپ، «جاھان مۇشۇ ئوخشايدۇ» دەپ قېلىپ، يېڭىلىق ئىشلىرىغا تېز ئىنكاس قايتۇرالمايدۇ ھەم يېڭىلىقنى ئۆزىگە خاسلاشتۇرۇپ قوبۇل قىلالمايدۇ (يا يېڭىلىقنى قوبۇل قىلمايدۇ ياكى يېڭىلىقنى پات ـ پات «ئالماشتۇرۇپ» تۇرىدۇ). بۇنىڭ داۋاسى، ئويمان يەرلەردىكى كىشىلەر ئۆيىدىن، مەھەللىسىدىن، يۇرتىدىن چىقىپ، باشقا مەھەللە، يۇرت ۋە مەملىكەتلەرنى كۆرۈپ بېقىشى، ياتسىرىمايى، خىجىل بولمايى، باشقا يۇرت كىشىلىرىنىڭ شېۋىسى، تىلى، تەرەققىياتى ۋە كۆز قاراشلىرىنى بىلىپ قېلىشى، ھەتتا خۇددى قوي بالىلىرىدەك بىر يەرگە توپلىشۋالمايى، باشقا يۇرتلاردىن ياشىغۇدەك، تەرەققىي قىلغۇدەك جايى تېپىپ، خىزمەت، ئۆگىنىش ۋە ياشاش ماھارەتلىرىنى

سەۋرچانلىق بىلەن ئۆگىنىشى لازىم. ئەمەلىيەتتىمۇ ئىلىمىزنىڭ دېڭىز بويى رايونلىرى، قاتناش، بازار تۇگۇنلىرى ۋە مۇنبەت رايون خەلقلىرى، جۇملىدىن قەشقەر ۋە ئاتۇش كىشىلىرى باشقا ۋىلايەت، ناھىيىلەر خەلقلىرىگە قارىغاندا ئۆگىنىش، تىجارەت ۋە ئۇچۇر جەھەتتە تۇرگۇنرەك كېلىدۇ. ھازىرقى بېيجىڭلىقلارنىڭ، ئۇرۇمچىلىكلەرنىڭ كۆپىنچە نوچىلىرى يەرلىك ئەمەستۇ؟!

ئويمان يەرلەرنىڭ ھەممىلا نېمىسى ناچارمۇ ئەمەس، گەپ ئويمان يەرلەردە مىدىرىمای ياشاپ، ماددىي ۋە روھىي جەھەتتىن «ئويمانلىشىپ» كەتكەنلىكتە. شۇڭا، ئويمان يەر كىشىلىرى ئىدىيىنى ئازاد قىلىشقا، سىلىشتۇرۇش ۋە ئۆگىنىشكە ئەھمىيەت بېرىپ، باشقا يۇرت كىشىلىرى بىلەن كېلىشىپ ياشاشقا ئادەتلىنىشى، تار يۇرتۇازلىق، ئوچۇقراقىنى ئىپتقاندا مەھەللىۋازلىق، ناھىيىۋازلىق، ۋىلايەتۋازلىقتىن ئىبارەت ھەزلەك مىجەزنى تۇزىتىشى لازىم. شۇنداق قىلغاندىلا، ئۆزىنى ۋە باشقىلارنى توغرا باھالاپ، بەكمۇ پو ئاتمايدىغان، بەكمۇ ئۇمىدسىزلىنىپ كەتمەيدىغان نورمال ئىنسانچىلىقنى بەرپا قىلغىلى، تېخىمۇ كۆپ كىشىلەرگە كاللىسىنى ئېچىپ ئىلىم ـ پەن ۋە تىل ئۆگەنمىسە بولمايدىغانلىقىدىن ئىبارەت رېئاللىقنى تونۇتقىلى بولىدۇ.

ئويمانلىقتىن چىقىش دېگىنىمىزدە، ھەممىلا ئادەم تاغقا چىقۋالسۇن، شەھەرگە بېرىۋالسۇن دېگەنلىكىمۇ ئەمەس. ئويمان ۋە قۇرۇق ئىسسىق بولىدىغان جايلاردا كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ مىزاجىغا قاراپ، تەبىئىي ئوزۇقلۇقلارنى تەييارلاپ، ئەمگەك ۋاقتى ۋە مۇھىتىنى توغرا ئىگىلىشى، ھەددىدىن ئارتۇق چارچاش، كېسەل بولسا كۆرۈنمەسلىك، خۇراپىي ھەرىكەتلەرنى ئېتىقاد دەرىجىسىگە كۆتۈرۈۋېلىش قاتارلىق ئەھۋاللارنى تۇزىتىشى، قانۇنلارنى ئوبدان ئۆگىنىپ، ئۆزلىرىنىڭ ئەمگەك ھوقۇقى ۋە مەجبۇرىيەتلىرىنى ئېنىق بىلىۋېلىشى، ئەمگەك ۋە دەم ئېلىشنى رايون كىلىماتىغا قاراپ بېكىتىشى، ئۆز يۇرتىنى گۈللەندۈرۈشكە

تۆھپە قوشۇشى لازىم. ئېلىمىزنىڭ مائارىپ تۈزۈلمە ئىسلاھاتـ
نىڭ چوڭقۇرلىشىغا ئەگىشىپ، مەجبۇرىي مائارىپ ۋە ساپا مائا-
رىپى جۇش ئۇرۇپ راۋاجلانماقتا. شۇڭا، بالىلارنى ئوقۇتماس-
لىق، بالىلارنى ھۆكۈمەتكە تاپىنىۋالىدىغان قىلىپ تەربىيە بە-
رىش، باشقا شەھەر ۋە ئەۋزەل يەرلەردە خىزمەت تاپسا مەجبۇرىي
قايتۇرۇپ كېلىش، ئۇلارغا يۇرتۇازلىققا ئائىت ھېكايىلەرنى سۆ-
ىدۇرۇش، ئېتىقادنى خۇراپات، خۇراپاتنى ئېتىقاد دەپ چۈشەندۈ-
رۇش ... قاتارلىق ئىللەتلەر ئەڭ ياخشىسى ئاشۇ ئوقۇيالماي
قالغان، جاپاكەش، ئاق كۆڭۈل، بىر قىسىم ئاتا ـ ئانىلار بىلەنلا
تۈگىسۇن. ئوقۇتۇۋاتقان، ئوقۇۋاتقانلار ۋە ئوقۇتىدىغانلار ئەڭ
مۇھىمى «ئويمان يەر» تەپەككۇرىدىن سەكرەپ چىقىپ، يېڭىچە
ۋە رىقابەتكە تولغان مەنىلىك ھاياتنى باشلىشى زۆرۈر. بۇنىڭدا
ئاتا ـ بوۋىلىرىغا، ئۆزىگە ۋە بالىلىرىغا مەسئۇل بولالايدىغان
ياشلاردىن كۆپرەك ئۈمىد كۈتەيلى. ياشلارمۇ ئىمكان قىلىپ
ئويمان يەر ۋە «ئويمان» تەپەككۇرىدىن يامىشىپ چىقىپ، يېڭى-
لىقنى ئەنئەنە بىلەن ماسلاشتۇرۇپ كېلەچەككە يۈزلىنىشى
شەرت.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. جۇغراپىيىلىك بېكىكلىك ئىنسانلارنىڭ تەپەككۇرىغا قان-
داق چەكلىمىلەر ئېلىپ كېلىدۇ؟

2. ئىلغار دۆلەتلەر بىلەن قوشنا بولۇشنىڭ ئەھمىيىتىنى
سۆزلەڭ.

3. ئۆزىنىڭ تار دۇنيا قارىشىدىن ھالقىشىنىڭ قانداق ئەۋ-
زەللىكى بار؟

يېزىلاردىمۇ نى - نى ئىشلارنى قىلغىلى بولىدۇ

ئىلگىرىكى يىللاردا ئىچكىرىدە ياكى ئۇرۇمچىدە ئوقۇپ، ئۇرۇمچىدە ئورۇنلىشىدىغانلار كۆپ ئىدى. ۋىلايەت مەركەزلىرى بولسا ئالىي مەكتەپ پۈتتۈرگەنلەرنىڭ «ھېچبولمىسا» قېپقالىدىغان ئەقەللىي خىزمەت ئورنى بولۇپ، يۇقىرىدىكىلەرنىڭ نەزىرىدە ناھىيىدىن تاكى يېزىلىق ھۆكۈمەتكىچە بولغان ئارىلىق تاما- مەن يېزا سانىلاتتى.

نۆۋەتتە ئاپتونوم رايونىمىزدا ئىش ئورۇنلىرىنىڭ ئاز، ئاھا- لىسىنىڭ كۆپ بولۇشى، ئىقتىسادنىڭ ئارقىدا قېلىشى نەتىجىسە- دە، خىزمەت دېيىلسە دۆلەت ۋە ھۆكۈمەت ئورۇنلىرى كۆزدە تۇتۇلۇپ، ئىش ئورنى زىچ ۋە قىس بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ ئۈستى- گە كىشىلەردە «شەھەرلەردە تەرەققىي قىلغىلى بولىدۇ، يېزىلاردا كۆمۈلۈپ قالىدۇ» دەيدىغان قاراش ئىنتايىن ئېغىر. لېكىن قارىماققا توغرا پىكىر بولغان بۇ قاراش ئىگىلىرىنىڭ پىسخىك ساغلاملىقىدا خېلىلا مەسىلە بارەك تۇرىدۇ.

مەن ئوقۇش پۈتتۈرۈپ شارائىتى بىر قەدەر جاپالىق بولغان خوتەن ۋە قەشقەرلەردە خىزمەت قىلدىم، يىلدا دېگۈدەك نۇرغۇن ناھىيىلەرگە بېرىپ تۇردۇم. ئىلگىرى - كېيىن بىللە ئوقۇغان ساۋاقداشلىرىمنى، ساۋاقداشلارنىڭ يەنە باشقا ساۋاقداشلىرىنى كۆردۇم. ئۇزۇندىن بېرى ياشلار ساغلاملىقى ھەققىدە ئىزدەنگەن-

لىكىم ئۇچۇن، ئۇلارنىڭ پىسخىك سالامەتلىكىنى تەببىي بىلىم-لەر ۋە جەمئىيەتشۇناسلىق ئىلمى بىلەن باغلاپ، خاس ئىجتىما-ئىي ۋە شائىرانە قاراشلار بىلەن توغرا يورۇتقىلى بولمايدىغان بەزى مەسىلىلەرنى سەزگەن ۋە چۈشەنگەن بولدۇم.

ئىسلاھات، ئىشىكنى ئېچىۋېتىشتىن بۇيان ئوقۇش پۈتتۈر-گەن تەخمىنەن ئالتە قارار ئوقۇغۇچى (ئەينى دەۋردە ئوقۇۋاتقان ۋە ھازىر ئوقۇۋاتقانلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) نىڭ كۆپ قىسمى ھازىر خىزمەت ئورۇنلىرىدا ئاساسىي كۈچ بولۇپ ئىشلەۋاتىدۇ. ئاپتونوم رايونلۇق مائارىپ كومىتېتىدىكى خادىملارنىڭ تونۇشتۇ-رۇشچە، 1989 - يىلىدىن بۇرۇن، ئومۇمەن ئىچكىرىدە ۋە ئۇرۇمچىدە ئوقۇغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ كۆپىنچىسى ئۇرۇمچىدە قې-لىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولغانكەن. 1989 - يىلىدىن كېيىن شەھەر ۋە ئاساسىي قاتلامدىكى ئىختىساس ئىگىلىرىنىڭ نىسبىتى ۋە باشقا ئامىللار كۆزدە تۇتۇلۇپ، پرىنسىپ جەھەتتىن ئۆز يۇر-تىغا قايتىش سىياسىتى يولغا قويۇلغان بولسىمۇ، لېكىن يەنىلا بىر قىسىم ئوقۇغۇچىلار ئوخشاشلا مەركىزىي شەھەرلەردە قېپقال-غان. بۇ ئەھۋال ئەمدى ئاخىرلىشىش ئالدىدا تۇرىدۇ ۋە ھەتتا كەنتلەردىمۇ ئىش تېپىش تەسكە چۈشىدىغان ۋەزىيەت شەكىللەن-دى. ئەمما ئەسلەيدىغان بولساق، 80 - يىللار ۋە 90 - يىللار-نىڭ بېشىدا ۋىلايەت، ناھىيە مەركەزلىرىدە ئىشلەۋاتقانلار ئۇرۇم-چىدە قالالمىغانلىقى سەۋەبىدىن ھەمىشە تەقدىردىن، ئۆزىدىن ۋە باشقىلاردىن ئاغرىنىپ يۈرگەنلىكى ۋە بىر قىسىم ياش بىلىم ئىگىلىرىنىڭ چۈشكۈنلىشىپ ھاراقكەش، قاپاق باش ۋە لايغەزەل بولۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرگەنىدۇق ۋە كۆرۈۋاتىمىز. ناھىيىلەرگە

بىرىپ كۆزەتكەندە، ئالىي مەكتەپنىڭ يوغان دىپلومى بار ئاشۇ كىشىلەر ھەقىقەتەنمۇ ئەينى يىللاردا ناھىيە رەھبەرلىكى ۋە ئامما-نى بىر مەزگىل ئەيمەندۈرگەن ۋە ئۇلارغا ئۇمىد بېغىشلىغانىدى. ئېنىقىنى ئېيتقاندا «ئالىي مەكتەپ پۈتتۈرگەن بىر ئادەم ناھىيە-لەردە ئون ئادەمنىڭ ئىشىنى قىلالايدۇ» دېگەندەك ئارزۇلار پەيدا بولغانىكەن. ھازىر گەرچە شۇ ئوقۇغۇچىلار مائاشقا لايىق ئىش قىلىۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن كىشىلەرنىڭ ئۇلارغا باغلىغان ئۈمىد-ىدىدىن خېلىلا يىراق. مانا ساق 15～20 يىل بولدى. نەچچە ئون مىڭ ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسىدىن قېنى نەچچە يۈز كەشپىياتچى، يازغۇچى، كۆزگە كۆرۈنگەن تېخنىك، ئالىي ئىنژېنېر چىقتى؟ بولۇپمۇ مەركەزلىك ئورۇنلاشقان مائارىپ، سەھىيە ۋە مەدەنىيەت ساھەلىرىدە 80 ـ يىللاردا مەكتەپلەردە ئەلا، جەمئى-يەتتە شوخ، ئىستىقبالى پارلاق دېيىلگەن ئاشۇ قىز ـ يىگىتلەر-نىڭ كۆپىنچىسى «ئىشقا كېلىپ ـ كېتىپ، مائاشىنى يەتكۈزەل-مەي، ۋېلىسىپىتىنى يېتىلەپ» يۈرۈۋاتىدۇ. مەشھۇر يازغۇچى، شائىر بولماقچى بولغان ئەدەبىيات فاكۇلتېتىنىڭ بالىلىرى ناھى-يىلەرگە بارغاندا قانچىسى مۇشۇ 10～20 يىلدا بىرەر كۇپلېت شېئىر يازدى؟! يازمىدى، ھەممىسى تەقدىردىن ئاغرىنىدى ياكى «ئالدىراشچىلىقتا ۋاقىت يەتمىدى» دېدى. فىزىكا، خىمىيە ئو-قۇغان بالىلارنىڭ قانچىسى بىرەر توك سىمىنى ئۇلاپ باقتى ياكى خىمىيە تەجرىبىسى ئىشلىدى؟ كۆپىنچىسى «مەن توكتىن بەك قورقىدىكەنمەن» دېدى! خەنزۇ تىلى سىنىپىدا بەش يىل (باشلاڭ-غۇچ، ئوتتۇرا مەكتەپنى قوشقاندا 10～15) ئوقۇپ، خەتنى تونۇسا گەپ قىلالمايۋ، گەپ قىلسا خەت يازالمايۋ يۈرۈپ، زىيان

تارتىۋاتقانلار ئاز ئەمەستۇ؟ تېببىي كەسىپ ئوقۇغانلارنىڭ تىرىشچانلىقى ھەر ھالدا ياخشى، چۈنكى ئۇ جانغا مۇناسىۋەتلىك كەسىپ ئىكەنلىكى ئۈزۈندىن مەلۇم. شۇنداقتىمۇ نورمال كۈنلۈك خىزمىتىدە ھازىرغىچە ئېپىنى تاپالمايۋاتقانلار ئاز ئەمەس ... ماقالە، كىتاب يېزىش، باشقىلاردىن نان، ئورۇن تالىشىپ، جانلىق، ئورۇنلۇق ياشاش دېگەندەك ھازىرقى زامان ياشلىرىدىكى زۆرۈر چۈشەنچىلەر يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان ساۋاقداشلىرىمىزدا، ئاغىنىلىرىمىزدە قانچىلىك بار بولغىيدى، ئىشەنمىگەنلەر مۇشۇ زور ئىجتىمائىي ۋە روھىي مەسىلىگە ئازراقلا كۈچ سەرپ قىلىپ نەزەر سالسا، بۇلارنىڭ ھەقىقەتكە يېقىن دەۋا ئىكەنلىكىنى پەرەز قىلالايدۇ.

مېنىڭچە، ناھىيە ۋە يېزا ـ كەنتلەردە ئىشلەۋاتقان بىلىم ئىگىلىرىنىڭ شارائىت جەھەتتىكى قىيىنچىلىقىنى چۈشىنىشكە بولىدۇ. ئۇلار ئارىسىدا خىزمەتكە ئېلىنمىغانلار، ئارزۇ قىلغان خىزمەت ئورنىدا ياكى ئۆز كەسپىنى ئىشلىيەلمىگەنلىرىدىن خېلى بار. ئەمەلىي قىيىنچىلىق ۋە تۇرلۇك توسالغۇلار مەۋجۇت. لېكىن ئۇلارغا ھېسداشلىق قىلغان، ئۇلارنى چۈشەنگەن ھەمىلا ئادەمنىڭ ئۇلارغا دەرھال ياردەم قىلالىشى ناتايىن. ياردەمنى پەقەت ئۆز ـ ئۆزىگە، بىر ـ بىرىگە قىلالايدۇ. بۇ ياردەم قانداق تۇر ئۆزىنىڭ ياكى بىر ـ بىرىنىڭ كۆڭلىنى ئاۋۇتۇش، بەزلەش ياكى قېيىداش بىلەن ئەمەس، بەلكى ئۆزىدە يەنە بىر قىممەت يارىتىش بىلەن بولىدۇ. ئامېرىكا ۋە گېرمانىيىنىڭ ساپا تۈزۈلمىسىدە ئالىي مەكتەپ پۈتتۈرگەنلەرنى ھەر ئۈچ يىلدا ئەمەلىي ئىقتىدار ئىمتىھانى ئارقىلىق سىناپ (ئادەتتىكى سىناقلار ناھايى

تى كۆپ) ، ئىشنى قىلالمايدىغانلارنى بوشتىپ تۇرىدىكەن. بۇ خىل تۇزۇمنىڭ باشقىچە بىر ژارىيانت بىلەن ئېلىمىزدىمۇ يولغا قويۇلۇشىنى يوق ئىش دېگىلى بولمايدۇ. شۇڭا، ئاشۇ بىر دېپ-لومغا ئىشىنىپ، كېلەر ئاي ياكى كېلەر يىلى ئېلىش ـ ئالالماس-لىقنى بىلگىلى بولمايدىغان ماۋاشتىن مەغرۇرلىنىپ كەتمەي، ئالدى بىلەن ئۆزىنى «قىممەتلىك، ئېغىر، كېرەكلىك» قىلىش لازىم. مېنىڭچە يېزىلاردا مۇنداق ئىشلارنى قىلىپ، بۇ نىشانغا يەتكىلى بولىدۇ:

1. تىل ئۆگەنگەنلەر تىل كۇرسى ئاچسۇن، بۇنىڭدا نۇرغۇن كىشىلەرنى ئوقۇغۇچى قىلىپ ئۆزىنىڭ قىممىتىنى تاپقىلى ياكى ئاشۇرغىلى، ئېتىراپ قىلدۇرغىلى بولىدۇ. كىشىلەردىن ئاغرى-نىپ ئەمەس، ئۇلارنىڭ دىققىتىنى قوزغاش ئارقىلىق ھۆرمەت تې-پىش، پۇل تېپىش كېرەك. ئۆزىنى ھەقسىز چېنىقتۇرغان «پايدا» بولسا ئۆز ـ ئۆزىدىن مەلۇم.

2. يېزىلاردا مەلۇم بىر زىرائەت، مەلۇم بىر تۇر ئۇستىدە ئىزدىنىپ، بىلگەنلىرىنى ئىلمىي قاراشلار بىلەن بېزەپ، بۇ قاراشلار ۋە بىلىملەردىن خەۋەرسىز يۇرگەن كىشىلەرنى ھاڭ ـ تاڭ قالدۇرۇپ، ئۇلارنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشىش كېرەك. ھەم-شە «تەتقىقات تېمىسى يوللاش» يولىغا كىرىۋېلىپ، قىستاڭچى-لىقتا زىددىيەتلىشىپ يۇرمەي، ئۆزىگە ئىلھام بولغۇدەك بىر تۇرده ئەملىي ئۇنۇم كۆرۈپ ئاندىن يوللىسىمۇ بولىۋېرىدۇ. ئەقەللىيسى خىمىيە ئوقۇغان بالىلار يېزىلاردا بىكارلىق نەرسە-لەرنى ئىلمىي ئۇسۇلدا بىرىكتۇرۇپ ئوغۇت ياسىسا ياكى تۇپراقنى ياخشىلىسا، بۇمۇ ئۆلۈك كىتابتىكى بىلىمنى تىرىلدۇرگەنلىك

بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

3. مۇئەللىم بولغانلار كانسېپىك يېزىش، كىتابقا قاراپ دەرس ئۆتۈش بىلەنلا كۇن ئۆتكۈزمەي، بالىلارنىڭ روھىي ھالىـ تى، ئائىلىسىنىڭ ئەھۋالى ھەمدە شۇ ناھىيە، يېزا ياكى كەنتـ نىڭ ئىجتىمائىي ئەھۋالىنى ئوبدان ئىگىلىگەن بولۇشى، ئۆزى ئوقۇتقان بالىلارنىڭ ئۆمۇرلۇك تەقدىرىنى ئويلاپ تۇرۇپ ئىش قىلىشى كېرەك. ئىگىلەشلەرگە قارىغاندا، ئاز سانلىق مىللەت زىيالىيلىرى كۆپىنچە ماۋارىپ، سەھىيە ۋە مەدەنىيەت ساھەلىرىـ دە خىزمەت قىلىدىغان بولۇپ، ماۋارىپ ساھەسىدە ئىشلەۋاتقانلارـ نىڭ كەسپىي ۋە ئىجتىمائىي يۇكى ئىنتايىن ئېغىر. ئۇلار ھەسـ سىلەپ تىرىشقاندىلا ئاندىن پەرزەنتلىك ۋە ئوقۇتقۇچىلىق بۇرچىـ نى ئادا قىلالايدۇ. بىراق ئەمەلىي تەكشۈرۈشكە ئاساسلانغاندا، بۇ ئوقۇتقۇچىلار ئارىسىدا، سەككىز سائەتنىڭ ئىچى ـ تېشىدا ئائىلىدىكى بار ئىمكانىيەتلىرى بىلەن ئوقۇۋاتقان بالىلارنىڭ ھاـ زىرى ۋە كەلگۈسىنى ئويلاپ تازا بېرىلىپ ئوقۇتۇۋاتقانلار كۆپ ئەمەسكەن. شارائىتتىن ئاغرىنىدىغانلار، پەقەتلا ئۇنۇۋان ئۇچۇن ۋەزىپە توشقۇزۇشقا كىرىشىپ كەتكەنلەر ھەمدە كىتابنى ئوقۇپ بېرىپلا كۇن ئۆتكۈزىدىغانلار ئاز ئەمەسكەن. بالىلارنىڭ ئارزۇسى بولسا كىتابتىن كېڭەيتىلگەن، جانلاندۇرۇلغان ۋە ئىشلەتكىلى بولىدىغان بىلىملەر ئىدى. بۇ سەزگۈ ئوقۇغۇچى بولۇپ باققان ھەممەيلەنگە ئورتاق بولسا كېرەك.

4. قانۇن بىلىملىرىنى تەشۋىق قىلىشى، دېھقانلارنى سەزـ گۇر بولۇشقا ۋە قائىدىلىك سۆزلەشكە يېتەكلىشى، ئەرز ـ شىكاـ يەتلىرىنى بىر نەچچە تىلدا يېزىپ بېرىشلىرى، ھەتتا ئۇلارنى

ئاقلايدىغان جايلارغا باشلاپ بېرىشلىرى لازىم. شۇنداق قىلغاندا دۆلەت قانۇنىنى كۆزگە ئىلمايدىغان «ئەزىمەتخان» لارنىڭ تاناۋىنى ناھىيە، يېزا ۋە كەنتلەردە ئىشلەۋاتقان ئالىي، ئوتتۇرا تېخنىكوم ئوقۇغۇچىلىرى ئەسلىسىنى ئېيتقاندا شۇ كەنت، شۇ يېزا، شۇ ناھىيىگە، ھەتتا پۈتۈن مىللەت ئۈچۈن ئېيتقاندا ئىنتايىن قىممەتلىك كىشىلەر. ئۇلار قەدىرلىنىشكە، ھۆرمەتلىنىشكە ۋە ئەيمىنىشكە ئەرزىيدىغان سۆيۈملۈك كىشىلەر. بۇ ئەسلى شۇنداق بولۇشى كېرەك ئىدى. مۇشۇنداق دەرىجىگە يەتكەنلەرمۇ ئاز ئەمەس. بىراق بەزى رايونلاردا، بەزى «سۆيۈملۈك، قىممەتلىك» بىلىم ئىگىلىرى، ھەتتا شۇ يېزىدىكى ئالىي تەربىيە كۆرمىگەن كىشىلەرمۇ قىلمايدىغان، دېمەيدىغان ئىشلارنى ۋە سۆزلەرنى قىلىپ يۈرۈۋېتىپتۇ. يېزىدىكىلەرنى قېيئودال، قالاق دەپ يۈرۈپ، ئۆزلىرى مەدەنىيەت ھېسابىدا تۈرلۈك يامان ئادەتلەرنى قىلىپ، يېزا خەلقىنىڭ نەزىرىدىن چۈشۈپ قالماقتا. يەنە تەكرار ئېيتىساق، ئىشتىن چۈشۈپ داۋاملىق مەيخانا، ئولتۇرۇشلاردا ئەتىنى ئۇنتۇغان پېتى ئويناىدىغان زىيالىيلار كۆپىيىپ كېتىۋاتىدۇ. بۇغۇ كىشىلەرنىڭ شەخسىي ئىشى. بىراق ھەر كۈنى شۇ تەرزدە كۈن ئۆتكۈزىدىغان ئىش بولسا بەش يىل ئالىي مەكتەپتە ئوقۇپ نېمە ئىش قىلغۇلۇق؟ بۇنداق ياشاشنى ئوقۇمىغانلارمۇ بىلمىدىغۇ؟ بىزنىڭ رەنجىيدىغان يېرىمىز، ھۆكۈمەت ۋە ئاتا ـ ئانىلار شۇنچە ئەجىر قىلىپ ئوقۇتقان ئىكەن، بىر كىشىلىك ئەمەس، نەچچە يىل ئوقۇتقان بولسا، شۇنچە كىشىلىك ئادەم بولۇش كېرەك ئەمەسمىدى. يېزىدا دۇمبىسىگە توپا چېچىپ يۈرىدىغان جاپاكەش كىشىلەرنىڭ بىرسىمۇ خار ـ زار، كەمبەغەل ياشىغۇسى يوق، ئەمما مۇتلەق كۆپچىلىكىدە نەچچە كىشىلىك بىلىم، ئىشەنچ ۋە ئىستراتېگىيە يوق، روھىي، پسىخىك توسالغۇلار كۆپ بولغاچقا، ئۇلارنىڭ ھەر بىرى ئاران بىر كىشىلىك ئادەم بولۇپ، بالام ـ كالام، قونىقىم دەپلا بوۋىلار تارتقان مىراسلىق جاپاغا ۋارىسلىق

قىلىپ قېپقالغان. ئەمدى ئوقۇغان ئادەملەر بىزچە بولغاندا، ئاتا ـ ئانىلاردەك جاپا تارتماسلىقى، ئىلمىي ۋە يەڭگىل ياشىيالايدىغان بولالىشى، بالىلىرى بولسا ئۆزىدىنمۇ كۆچلۈك بولۇشى كېرەك. قىسقىسى، بىلىملىك بولۇشتىن مەقسەت، ئازراق بىلگەنلەرگە قارىغاندا ئازادىرەك ياشاش ئۈچۈندۇر. تېخىمۇ مۇھىمى بەختنى قولدىن ـ قولغا كېيىنكى ئەۋلادلارغا چوڭايتىپ ئۆتكۈزۈپ بېرىش ئۈچۈندۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاساسىي قاتلامدا خىزمەت قىلىدىغان ئالىي مەلۇماتلىق زىيالىيلار گەپ ـ سۆز، يۈرۈش ـ تۇرۇش، جەمئىيەتكە تۆھپە قوشۇش، ئۆزىدىن كىچىكلەرگە ئۈلگە بولۇش جەھەتلەردە ئاتا ـ ئانىلىرىمىزدىن (ئالدىنقى بىر ئەۋلادتىن) كۆچلۈكرەك، يەنىمۇ يۇقىرىراق تۇرۇشى لازىم. يېزىلاردا نى ـ نى ئىشلارنى قىلغىلى بولىدۇ. پەقەت شۇ كىشىدە ئادەملىك ۋىجدان، ئوتلۇق يۈرەك بولسىلا.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. يېزىلارنى شەھەرلەشتۈرۈشتە بىلىملىك كىشىلەرنىڭ كۆپ بولۇشى قانچىلىك رول ئويناىدۇ؟

2. شەھەرلەرنىڭ يېزىلارغا ئايلىنىپ كەتكەنلىكىنى رايونىمىز تارىخىغا باغلاپ بىلىملىك كىشىلەر نۇقتىسىدىن بايان قىلىڭ.

3. شەھەردىكى زىيالىلار يېزا خەلقىغە نېمە قىلىپ بېرىشى لازىم؟

كاللىسى ئېچىلىش

مېنىڭ بىر سابىق ساۋاقدىشىم بولۇپ، ھەمىشە «بىز نېمە ئۈچۈن پالانچىدەك ئەقىللىق ئەمەستۇرمىز!؟ دەپ غودۇڭشىيەتتى. «بىز» دېگىنىنىڭ ئىچىدە ئۆزىمۇ، ئاڭلىغانلارمۇ بار ئوخشايدۇ، ئەقىللىق ئەمەس دەپ ئۆزىنىلا ئېيتىسچۇ؟ لېكىن ئىنچىكە نەزەر سالساق، شۇ ئەقىللىق دېيىلگەن كىشىلەر بىزنىڭ نەزىرىمىزدە «قىلغىلى بولمايدۇ» دېگەن ئىشلارنى قىلىپ، «ياغلى بولمايدۇ» دېگەن توم - توم كىتابلارنى يېزىپ، توپ - توپ كىشىلەرنى باشقۇرۇپ ... دېگەندەك ناھايىتى ئازادە، ئوينىغاندەكلا ئىش ئېلىپ بېرىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدىم. «پالانى ئىش شۇنچە مۇرەككەپ، قىيىن تۇرسا، كىتابنى ھەرپمۇ ھەرپ يازماي بولمىسا، خىلمۇ خىل ئادەملەر گەپ ئاڭلىمىسا ... بۇ ئىشلارنى كىملەر، قانداق قىلىپ راۋان ئېلىپ بېرىۋاتىدۇ، شۇ كىشىلەر نېمىگە تايىنىپ ئىشنى ئاقتۇرۇۋاتقاندۇ؟ دەپ توختىماي ئويلايتتىم.

كېيىنچە خىزمەتكە چىقتۇق. نۇرغۇن مۇرەككەپ، خەتەرلىك سەرگۈزەشتىلەرگە دۇچ كەلدۇق، خىزمەتتىن ئىستېپا بېرىپ، خۇددى بوۋاق سۈتتىن ئايرىلغاندەك (نۇرغۇن كىشىلەر شۇنداق قارايدىكەن)، مۇستەقىل پىكىر قىلىشقا، ئىشلەشكە باشلىدۇق. مۇشۇ جەريانىدا ئاندىن ھېلىقى «قىيىن، مۇرەككەپ، ھېسابسىز، مۇمكىن ئەمەس» دېگەن ئىشلارنىڭ سىرىنى ئاز - تولا چۈشەنگەندەك بولدۇم.

خەلقىمىزدە «پۇل تاپقۇچە، يول تاپ» دېگەن ماقال بار. بۇ، پۇل تاپماي، يول تاپ دېگەنلىك بولماي، بەلكى پۇل تېپىش-

تىن ئىلگىرى ئىشنىڭ ئېپىنى تېپىۋال دېگەنلىك بولۇشى مۇمكىن. بۇ يەردىكى «پۇل» خاس پۇللا بولماي، ياخشى، هالال ياشاپ، مەغرۇر روھ بىلەن قەددىنى تىك تۇتۇپ مېڭىش دېگەنلەرگە ئىشارە قىلىدۇ. «يول تاپ» دېگەندە ئىلىم ئۆگىنىپ، چارە ـ تەدبىرلىك بولۇشنى كۆرسىتىدۇ. كىشىلەرنىڭ ئۆمۈرلۈك سەرگۈزەشتىلىرى هەر خىل بولسىمۇ، لېكىن ئۇ هامىنى شۇ كىشىنىڭ بېشىدىن ئۆتۈپ يا خۇشاللىق، يا دەرد ـ ئەلەم ئېلىپ كەلگەن بولىدۇ. شۇنداق ئىكەن، خۇددى بىر قېتىم تۆشۈككە چۈشۈپ كەتكەن ئېشەك «چارە ئويلاپ» باشقا يەردىن يول تېپىپ ماڭغاندەك، ئىنسانمۇ تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەپ، يېڭى چارە تېپىشقا، دوراشقا، ئۆگىنىشكە، ئۆزگەرتىشكە ۋە ئۆزىگىلا خاس ئۇسۇلنى تېپىشقا ئۇرۇنۇشى لازىم. دەل مۇشۇ سەۋەبتىن يۇقىرىدا ئېيتىلغان «ئەقىللىق، يول تاپقان، كاللىسى ئېچىلغان» كىشىلەر هەر دائىم باشقىلار بايقىمىغان نەرسىلەرنى بايقاپ، خەقنىڭ قىلغىنىنى دوراپ ياكى ئۆزگەرتىپ، خەلق بىلەن بەسلىشىپ ... يېڭى چارە ـ تەدبىرلەرنى تېپىپ ئىشنى ئاقتۇرىدۇ. ئەمما ئۇلار هەممىلا يەردە قانداق چارە ئىشلەتكەنلىكىنى دېمىگەنلىكى، دېمەيدىغانلىقى ياكى دېيىشكە ئەپسىزلىكى، شۇنداقلا دېگەن تەقدىردىمۇ بۇرمىلاپ، كۆپتۇرۇپ، يوشۇرۇپ ... سۆزلىگەنلىكى تۈپەيلىدىن ئەتراپتىكى كىشىلەر چۈشىنەلمەي، هاڭۇېقىپ ۋە ئاخىرىدا كېچىككىنە چارە ـ تەدبىر، ئۇسۇللارنى مۇرەككەپ چۈشىنىپ، هېلىقى «ئەقىللىق» دېيىلگەن كىشىلەرنى ئۆزلىرى تېخىمۇ سىرلىق، ئەقىللىق قىلىپ «تىكلەپ» چىقىدۇ. شۇنىڭ بىلەن «ئەقىللىق» لار هەر «قېيىن» ئىشلارنى ئويۇنغاندەكلا بېجىرىۋېتىدۇ. قالغانلار گاڭگىراپ، يا ئۇلارغا چوقۇنۇپ ياكى ئۇلارنى تىللاپ ئۆتىدۇ. ئەمەلىيەتتە هەر بىر ساهە، هەر بىر ئىشنىڭ مەلۇم هالقىلىق يېرى، ئۆزىگە خاس

ئۇسۇلى بولۇپ، ئىشنى ماڭدۇرالايدىغان كىشى ئۆزىدىكى كەسىپىي ئىقتىدار، هالقىلىق چارە - تەدبىر ۋە كىشىلىك مۇناسىۋەت ئامىللىرىنى بىرلەشتۈرۈپلا هېلىقى ئىشنى جاي - جايىدا پۈتكۈزىدۇ. مانا بۇلار «ئەقىللىق» كىشىلەر، يەنى بىزنىڭ قارىشىمىزدىكى «كاللىسى ئېچىلغان» كىشىلەردۇر. كاللىسى ئېچىلغان كىشىلەرنىڭ «رېتسېپى» مېنىڭچە مۇنداق:

1. ئۆزىنىڭ ئىنسان بولۇپ تۇغۇلۇپ، كۈندە تىرىك ئويغىنىپ قەدىرلەيدۇ (20 گرام ئالتۇن).

2. دۆلەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى ئىشلارنى مۇنتىزم ئاڭلاپ ۋە كۆرۈپ، سېلىشتۇرۇش، رىقابەتلىشىش خىيالىغا كېلىدۇ (20 گرام ياقۇت).

3. بىر نەچچە تىلنى بىر نەچچە خىل تېخنىكىنى ئابرۇيى ئۈچۈن ئەمەس، زۆرۈرىيەت دەپ ئۆگىنىدۇ (20 گرام ئەنبەر).

4. تۇرلۇك مۇناسىۋەتلەرنى راۋانلاشتۇرۇشنى، سۆزلىشىش ئارقىلىق مەسىلىنى هەل قىلىشنى چىڭ تۇتىدۇ (20 گرام ئىپار).

5. ئىشنىڭ هالقىلىق يېرىگە، كىشىلەرنىڭ ئوي - خىيالىغا زەڭ سېلىپ، ئەگرى - توقايلىقلارنى ئاز بېسىپ، ۋاقىت ۋە پۇرسەتنى چىڭ تۇتىدۇ (20 گرام بال).

يۇقىرىقى دورىلارنى بىرلەشتۈرۈپ زۆرۈر بولغاندا 10 گرامدىن ئىچكۈزۈلىدۇ.

ئەمدى «كاللىسى ئېچىلمىغان» كىشىلەرنىڭ رېتسېپىنى مۇنداق لايىهىلىدىم:

1. ئۆزىگە ئىشەنمەيدۇ، ئەقلىگە مەبلەغ سالمايدۇ (10 گرام نىكوتىن).

2. سېلىشتۇرۇشقا، رىقابەتلىشىشكە تىرىشمايدۇ (20 گرام توكسىن).

3. زېرىككەك، مىت ـ مىت، كولىغاق، لەقۇا (ھەربىرى 4 گرامدىن خېروئىن).

4. رادىئو ئاڭلىمايدۇ، تېلېۋىزور كۆرمەيدۇ، كىتاب ئوقۇمايدۇ، كەچكىچە جىنسىيەتنىڭ كويىدا يۈرىدۇ (ھەربىرى 5 گرامدىن گەندە).

5. ئىنسانلارنى چۈشىنىشكە، مۇھىم ھالقىلارنى بىلىشكە، زەڭ سېلىشقا قىزىقماي، ھەمىشە ھەيرانلىق، گاراڭلىق ۋە ئاخىرىدا ئۈمىدسىزلىك ئىچىدە كۈننى كەچ قىلىدۇ (20 گرام لەش).

يۇقىرىقى دورىلارنى تېزدىن بىرلەشتۈرۈپ، مەجۇن ياساپ مەڭگۈ ئىستېمال قىلغاي.

مەسئۇل ۋراچ: شەيتان.

دېمەك، ئادەمنىڭ كاللىسى ئېچىلدى، دېگەن ئۇنچىۋالا سىرلىق ئىش ئەمەس. پەقەتلا ئادەم 100 مىليوندىن ئارتۇق نېرۋىسىدىن ئازراقنىلا ئىشلەتسىلا «ئوي» دېگەن كەۋسەر مەيدانغا كېلىدۇ. ئويلىغان ئادەم ئوي ئىچىدىن تەدبىر تاپالايدۇ، تەدبىرى بار ئادەم ئادەم باشقۇرۇپ، ئىشنى يۈرگۈزۈپ مېڭىۋېرىدۇ. قانداق، ئاددىيمىكەن؟ بىراق كۆزى ئېچىلسىلا ئەمەس، كاللىسى ئېچىلسا ھېساب!

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. تەپەككۇرىنى ئېچىش ئۈچۈن خەقلەر نېمە قىلىۋاتىدۇ؟

2. ھوشيار ۋە سۈزۈك كاللا بولۇش ئۈچۈن ئىشنى نەدىن باشلاش كېرەك؟

ياشلار ۋە ياشانغانلار

ئۆمۈرنىڭ ھەر پەسلى ئىنسان ئۈچۈن ئوخشاشلا گۈزەل ۋە قىممەتلىك. ھەر مىنۇت، ھەر كۈن ۋە ھەر يىلنى قەدىرلەپ، كىشىلەرنىڭ ئېسىدە قالغۇدەك، كىتابلاردا خاتىرلەنگىدەك ئىشلارنى قىلىش — ئادەم بىلەن تۆت پۈتلۈقلار ئارىسىدىكى پەرقنى ئاجرىتىشتىكى ئۇقۇللىي ئۆلچەم.

ئۆمۈر خۇددى چەمبەر ياكى ھالقا كەبى باشلانغان يېرى بىلەن ئاخىرلاشقان يېرى ئاساسەن ئوخشاش بولغان ھاياتلىق جەريانى. يەنى بوۋاق بىلەن قېرىلىق ئەمەلىيەتتە ئوخشاش ئۇقۇمنىڭ ھەر خىل ئاتالمىسىدىن ئىبارەت. بوۋاق چېغىدىمۇ، بەك ياشانغان ۋاقتىتىمۇ ئىنسانىيەت ئۈچۈن تېگىشلىك تۆھپە قوشقىلى بولمايدۇ. بۇ ۋەزىپە ئەلۋەتتە ياشلارنىڭ زىممىسىگە يۈكلەنگەن.

ئادەتتە 12 ياشتىن 40 ياشقىچە بولغان كىشىلەر ياشلار قاتارىدا سانىلىدۇ. ب د ت سەھىيە تەشكىلاتىنىڭ بۇ يېڭى ئۆلچىمى ئىلگىرىكى بەلگىلىمىلەرگە قارىغاندا مۇناسىۋەتلىك ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە: 1) ياش دائىرىسى كېڭەيتىلگەن؛ 2) ئۆمىدۋار بولۇش تەكىتلەنگەن؛ 3) ئوبىيېكتىپ ئەمەلىيەت ئەكس ئەتتۈرۈلگەن. ئىلگىرىكى ئۆلچەمگە ئاساسلانغاندا، بىر كىشى پىئونېر ۋە ئىتتىپاق ئەزالىقى (يۇقىرى چېكى 28 ياش) تاماملانغاندا، خۇددى ئوتتۇرا ياشلىققا بېرىپ قالغاندەك تۇيغۇ بىلەن ھەمدە جەمئىيەت كەيپىياتىغا ئايلانغان بۇ قاراشنىڭ ئىسكەنجىسى بىلەن ئۆزىدىن ئۈمىدسىزلىنىدىغان، ھەسرەتلىنىدىغان، ئىش قىلىشقا ئۇلگۈرەلمىسە ئۆزىدىن كىچىكلەرنى باسىدىغان پاسسىپ روھىي ھالەتكە چۈشۈپ قالاتتى. لېكىن ھەممە ئادەم ئۆلچەم بىلەن ياكى

ئۆلچەم ئۇچۇن ياشمايدۇ ئەلۋەتتە.

تەببىي نۇقتىدىن ئېيتقاندا، ياشلارنىڭ قان ئايلىنىشى ئوتتۇرا ياشلىق، قىرانلىق ۋە قېرىلىق دەۋرگە قارىغاندا كۆپ ياخشى كېلىدۇ. پۈتۈن بەدەنگە، مۇھىمى مېڭىگە قان بىلەن بىرگە بارىدىغان تۆت ئامىل (ئوزۇقلۇق، ھارارەت، ئوكسىگېن ۋە روھىي قۇۋۋەت) بىر قەدەر تولۇق يېتىپ بارىدۇ. يۇرەكنىڭ خىزمەت ئىقتىدارى ئەڭ ياخشى ھالەتنى ساقلىغان بولىدۇ. سۆڭىكى چىڭ، مۇسكۇللىرى كۈچلۈك، ئاۋازى جاراڭلىق، كۆزى نۇرلۇق، تېرىسى پارقىراق كېلىدۇ. يېڭى بىلەن كونىنىڭ ئالمىشىشى تېز بولىدۇ. ئۆپكە ئىقتىدارى نىسبەتەن ياخشى بولغانلىقتىن، پۈتۈن بەدەننىڭ ئوكسىگېن بىلەن تەمىنلىنىشى خېلى ياخشى بولىدۇ. دېمەك، پۈتۈن بەدەنگە بارالايدىغان تۆت ئامىل قانچە تولۇق بولسا ياشلىق دەۋرىدە، شۇنداقلا ھەر بىر ئۆمۇر پەسلىدە ئادەمنىڭ فىزىئولوگىيىلىك ئىقتىدارى نىسبەتەن ياخشى بولىدۇ. ياشلىق دەۋرىدە مېڭىگە بارىدىغان قان مىقدارى تەلەپكە يېقىنلاشىدىغان بولغاچقا، مېڭە ھۈجەيرىلىرىنىڭ ھاياتىي كۈچى ئۇرغۇپ تۇرىدۇ، ئۇچۇرلارنى قوبۇل قىلىش، ساقلاش كۈچى ناھايىتى يۇقىرى بولىدۇ. شۇڭا، ياشلار يېڭى نەرسىلەرنى تېز قوبۇل قىلالايدۇ، تېز ئۆزگىرەلەيدۇ ۋە ماسلىشالايدۇ. ئۇلارنىڭ تۇز، ساددا، قىزىققان ۋە نىسبەتەن ئاق كۆڭۈل بولۇشى دەل ئەنە شۇ ئۇچۇرلارنى كۆپ ۋە تېز قوبۇل قىلىۋاتقانلىقى بولۇپلا قالماستىن، بەلكى يەنە تېخىمۇ كۆپ ۋاقتى، ئۆمرى ۋە پۇرسىتى بارلىقىدىن پەخىرلىنىپ، ئىشلارنى تۇز ۋە يۇزە ئويلانغانلىقىدىن كېلىپ چىققان. ياشلارنىڭ يېڭى شەيئىلەرگە قىزىقىشى ۋە قوبۇل قىلىشى يەنە ئۆز نۆۋىتىدە ئۇلارنىڭ ئۆزىنى ئىپادىلەش، ئۆزىنى كۆرسىتىش، كۆز - كۆز قىلىش، مۇسابىقىلىشىش ... تۇيغۇلىرىنى ئويغىتىدۇ ۋە كۈچەيتىدۇ. ئىنسانىيەت دۇنياسى

ياشلىقتىكى مۇشۇ روھىي ھالەتنىڭ تۈرتكىسى بىلەن تەرەققىي قىلىدۇ. بۇ تۈيغۇلار شەخسىي بولۇشىمۇ، مىللىي بولۇشىمۇ ھەتتا دۇنياۋى بولۇشىمۇ مۇمكىن، ئىشقىلىپ دۇنيانىڭ تەرەققىياتى ئۈگىنىش، رىقابەت، بەسلىشىش، كۆز - كۆز قىلىش ۋە مەلۇم بىر توپ كىشىلەرنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن قىلىنغان كۈرەش لەر نەتىجىسىدە ئەمەلگە ئاشىدۇ. بۇ تىرىشچانلىقلار ئىجابىي بولۇشى، سەلبىي بولۇشىمۇ مۇمكىن. شۇڭا، «ياشلار بارلىق يالغان نەرسىلەرگە ئىشىنىدۇ، قېرىلار بارلىق راست ئىشلاردىن گۇمانلىنىدۇ» دېگەن سۆزنىڭ مەلۇم ئاساسىي بار.

ياشلارنىڭ يۇقىرىقىدەك فىزىئولوگىيىلىك ئارتۇقچىلىقلىرى ئۇلاردىكى نۇرغۇن پسىخولوگىيىلىك ھالەتلەرگە سەھەنە بولغان.

1. ياشلار ئۈمىدۋار، قىزغىن كېلىدۇ. چۈنكى ئۇلارنىڭ ھېسابىچە، تېخى 50～60 يىل ۋاقىت بار. نۇرغۇن ئىشلارنى قىلالايدۇ، ئىگىلىيەلەيدۇ، ئەجداللىرىدىن تارتىپ ئۈمىد قىلىنىدۇ، ۋاقتىنى ئىشلارنى ئۆز ئۆمرىدە ئەمەلگە ئاشۇرالايدۇ ياكى شۇ ھالەتنى كۆرەلەيدۇ.

2. تېز، ئەپچىل، پاكىز بولۇشقا ئىنتىلىدۇ. قان ۋە ئوكسىگېن مىقدارى تولۇق بولغان ئادەملەر، بولۇپمۇ ياشلارنىڭ تەپەككۇرى تېز، ھەرىكىتى چاققان كېلىدۇ. ئۆزىگە ئىشىنىپ (ھېچبولمىغاندا تۇزىتىۋېلىش ۋاقتى ۋە پۇرسىتى بار دەپ قاراپ)، ئىشلارنى جىددىي ۋە چاققان بىر تەرەپ قىلىدۇ. بەدەنىنىڭ جىسمانىي ھالىتىمۇ شۇنداق قىلىشقا ئۇندەيدۇ. ئۇندىن باشقا يات جىنس بىلەن ئۇچرىشىش ۋە سۆيەتلىك تۇرمۇش كەچۈرۈش ئىستىكى بىلەن چاققان، ئەپچىل ۋە پاكىز بولغان روھىي ھالەتنى ۋە مۇھىتىنى يارىتىشقا تىرىشىدۇ.

3. بىلەرمەنلىك، سىناپ بېقىش، تەۋەككۇلچىلىك خاھىشى

كۆچلۈك بولۇپ، ھەمىشە ئۆزىنىڭ راست بولۇپ چىقىشىنى ئار-
زۇ قىلىدىغان روھىي ھالەت بىلەن ئىش يۈرگۈزىدۇ ھەمدە قانچە-
كى بالدۇر نامى چىقسا شۇنچە خۇش بولىدۇ. كۆڭلىنىڭ بىر
يەرلىرىدە غايىۋى ئارزۇلىرىنىڭ بىردەمدىلا رېئالىققا ئايلىنىشىنى
ئۈمىد قىلىدىغان تۈيغۇلىرى قۇتراپ تۇرىدۇ. ئومۇمەن ئىلگىرى
قىلىنمىغان ياكى ئەمەلگە ئاشمىغان نۇرغۇن ئىشلارنى شەكىل ۋە
مەزمۇن جەھەتتىن ئورۇنداش، بولسا ئاشۇرۇۋېتىش ئىستىكى
پەقەت ياشلارنىلا ئەمەس، بەلكى پۈتۈن دۇنيانى تاتلايدۇ ۋە تاتلە-
ماقتا. دېمەك، دۇنيانىڭ تەرەققىياتىنى ياشلارسىز ياكى ياشلارچە
تۈيغۇلارسىز ئورۇنداش مۇمكىن ئەمەس. شۇڭا، ياشلىق مىليارد
تونىنا ئالتۇن بىلەنمۇ ئۆلچىگىلى بولمايدىغان ھېسابسىز بايلىق.
پۈتۈن دۇنيانىڭ بايلىقىنى يىغقاندىمۇ بىر ئادەمنىڭ ياشلىقىغا تەڭ
قىلغىلى بولمايدۇ. قولدىن كەتكەندىن كېيىن پۇشايمان قىلىد-
غان ئىككىلا نەرسە بار. ئۇ بولسىمۇ ياشلىق ۋە سالامەتلىك.

قېرىلىق ھەققىدىمۇ نۇرغۇنلىغان ھېكايىلەر، ماقال ـ تەم-
سىللەر ۋە ئۆلچەملەر بار. دۇنيا سەھىيە تەشكىلاتىنىڭ ھازىرقى
ئۆلچىمى بويىچە 70 ياشتىن ئاشقانلار ياشانغانلار قاتارىغا كىرە-
دۇ. ئەمما جۇغراپىيىلىك ئىقلىم، ئەنئەنىۋى تۇرمۇش ئادەتلە-
رى، مىللىي پەرقلەر ۋە ئىجتىمائىي مۇھىت تۈپەيلىدىن نۇرغۇن
دۆلەت ۋە رايونلاردا ئادەملەرنى 50 ياشتىن باشلاپ ياكى ئۇنىڭدىن
بۇرۇنلا «ياشانغانلار» دۇنياسىغا قەدەم قويىدۇ ياكى شۇنداق بولە-
دۇ دەپ قارىشىدۇ. تەبىئىي نۇقتىدىن ئېيتقاندا، ئادەم 40 ياش-
تىن ئاشقاندا جىسمانىي كۈچى ئاستا ـ ئاستا ئازىيىشقا باشلايدۇ.
بولۇپمۇ 50 ياشتىن ئاشقاندا بۆرەك ۋە مېڭىگە قان يېتىشمەسلىك
ئەھۋالى گەۋدىلىك كۆرۈلىدۇ. يۈرەك ئادەتتە نەزەرىيىۋى جەھەت-
تىن 400 يىل، ئاشقازان 250 يىل، مېڭە 300 يىل، جىگەر
150 يىل ئۆمۈر كۆرىدىغان بولسىمۇ، لېكىن سىياسىي، ئىجتى-

مائىي، ئائىلىۋى ... سەۋەبلەر، شۇنداقلا تۇرمۇش ئۇسۇلىنىڭ نامۇۋاپىق بولۇشى تۈپەيلىدىن ئادەمنىڭ مۇھىم ئەزالىرىنىڭ ئىقتىدارى بالدۇرلا چېكىنىشكە باشلايدۇ. ئالدى بىلەن يۈرەك تىتىرەپ، سانجىلىش، هارغىنلىق ئالامەتلىرى پەيدا بولىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن ياكى بىرلا ۋاقىتتا مېڭگە قان ۋە ئوكسىگېن يېتىشمەسلىك سەۋەبىدىن ئۇنتۇغاقلىق، تېرىككەكلىك، ئۈيقۇسىزلىق ئالامەتلىرى ئېغىرلايدۇ. مېڭە هۈجەيرىلىرى يىگلەشكە، قورۇلۇشقا ۋە ئازلاشقا باشلايدۇ. مېڭە تومۇرلىرى قېتىشىپ، چۈرۈكلىشىپ، هۈجەيرىلەرنىڭ ئوزۇقلىنىشى ۋە كۆپىيىشى چەكلىمىگە ئۇچراپ، بارا ـ بارا يېڭى ئىشلارنى ئۇنتۇيدىغان، قوبۇل قىلمايدىغان، جاهىل، مۇتەئەسسىپ بولۇپ قالىدۇ. لېكىن ياش ۋاقىتىندا (مېڭىسى ساغلام چېغىدا) ئەسكە ئالغان ئىشلار ناهايىتى روشەن ساقلىنىدىغان بولغاچقا، رېئاللىقتىكى يېڭى شەيئىلەرگە ئۆچمەنلىك بىلەن قارايدۇ. ئۇنى ئۆزگەرتكۈسى كەلسىمۇ، لېكىن جىسمانىي قۇۋۋىتى يار بەرمەيدۇ. شۇنداقتىمۇ قوبۇل قىلالماسلىق، كۆزىگە سىغماسلىق، داۋاملىق ئاغرىنىش، يۇقىرى ئورۇنلارغا مەلۇم قىلىپ قويۇش، ئۆز پىكرىدە چىڭ تۇرۇش، مۇستەبىتلىك قىلىش، هەمىشە ياش ۋاقىتىدىكى ئۆلچەم بىلەن هازىرقى زامانىنى ئەيىبلەش ... قاتارلىق روهىي هالەتلىرى لىللا گەپ بىلەن ئېيتقاندا دەل مېڭىگە قان ۋە ئوكسىگېن يېتىشمەسلىكتىن كېلىپ چىققان مۇقەررەر هادىسىلەردىن ئىبارەت.

ئادەم ئوتتۇرا ياشتىن ئاشقاندا، بىر مەزگىل ئارزۇ بىلەن رېئاللىق ئوتتۇرىسىدا توقۇنۇش يۈز بېرىدۇ. يەنى «ۋاقتىم بارغۇ» دەپ ئۆتكۈزۈۋەتكەن كۈنلىرىنى، ئورۇنسىز خەجلىگەن پۇل ۋە ئىسراپچىلىق شەكلىدە ئىشلەتكەن ئەزالىرىنىڭ هازىرقى هالىتىنى ئويلىغىنىدا پۇشايمانىنى ئالىدىغان قاچا تاپالمايدۇ. ئىنسان بولغاندىكىن، ئۆمرىدە ئاز ـ تولا سەۋەنلىك، هەتتا خاتالىقلارنى

سادىر قىلىپ قويىدۇ. يېشىغا، ھازىرقى ئورنىغا ۋە ئىقتىسادىي ئەھۋالىغا، بولۇپمۇ جىسمانىي ھالىتىگە قاراپ تەن بېرىش - بەرمەسلىكى ئۈستىدە ئويلىنا - ئويلىنا بىر نەچچە يىلنى ئۆتكۈزىدۇ. بالىلارنىڭ كەلگۈسىدىن ئەنسىرەپ بالىلىرىغا تەنبىھ - تەربىيە قىلىشنى مۇھىم ئىش قاتارىدا كۆرىدۇ. ياش ۋاقتىدا قانچىكى ئويۇنچى ۋە بېپەرۋا يۈرگەنلەر قېرىغاندا شۇنچە نەسىھەتچى بوپقالىدۇ. ئادەتتىكى ئەخلاقنى تەكىتلەيدىغانلار ئەمەلىيەتتە ئۆز ۋاقتىنىڭ ئەڭ شوخ ئادەملىرىدىن ئىبارەت خالاس. بۇ خىل مۇرەككەپ جىسمانىي ۋە روھىي توقۇنۇش باسقۇچى تاماملانغاندىن كېيىن ئۇمىدسىزلىنىش، ھۆرۈنلۈق، تېرىككەكلىك ئەھۋاللىرى روشەنلىشىشكە، پۈت - قوللىرى ئاغرىپ، روھى چۈشۈپ، مەلۇم ئەقىدە ياكى ئېقىمدىن روھىي ئوزۇق ئېلىشقا ۋە ئۇنىڭغا تايىنىشقا، شۇ ئارقىلىق پىلىلداپ تۇرغان ھايات شامىنى يانداۋ. رۇشقا تىرىشىدۇ. مانا بۇ ھەرقايسى ئەللەردىكى ئەقىدە ۋە ئېتىقادنىڭ نېمە ئۈچۈن ياشانغانلاردا كۈچلىنىپ بېرىشىدىكى ھەقىقىي سىر. يەنى جىسمانىي كۈچى ئاجىزلىغان، روھىي كۈچى تۆۋەنلىگەن بىر ئىنسان قانداق قىلىپ ئۆزىنىڭ ئاجىزلىقىنى بىلىندۇرمەسلىك، ئۇنى ئېسىل ئىبارىلەر بىلەن پەردازلاش جەھەتلەردە تىرىشچانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. تۇرمۇش پائالىيەتلىرى ئازايغان شارائىتتا، ئىقتىسادىي مەنبە، ئىجتىمائىي ئورۇن ۋە ھۆزۈرلىنىش ئىقتىدارى جەھەتتىكى چەكلىمىلەر ياشانغان كىشىلەرنى ئىنسانىيەتنىڭ ماھىيىتى ھەققىدىكى پەلسەپىۋى چۈشەنچىلەرنى ئىجاد قىلىشقا ئېلىپ كېلىدۇ ...

ئىنسان شۇ قەدەر بەختلىك. ئۇ كۆرەلەيدۇ، ماڭالايدۇ، مۇھىمى ئۇ تەپەككۇر قىلىپ، سېكۇنت ئىچىدە نۇرغۇن ئۇقۇملارنى بايقايدۇ ۋە چۈشىنەلەيدۇ. ئىنسان شۇ قەدەر ئاجىز. ئۇ بەدىنى ۋە روھىي كۈچى ئۇرغۇپ تۇرغان ۋاقتىدا ئويۇن - تاماشا ۋە

ئورۇنسىز ئىشلار ئۈچۈن نۇرغۇن ۋاقىتىنى، زېھنىنى ۋە بايلىقىنى سەرپ قىلىۋېتىپ، ئۆگەنگەن نەرسىلىرىنى تازا ئىشلىتىدىغان چېغىدا جىسمانىي جەھەتتىن تالغان، روھىي جەھەتتىن ھارغان ھالغا كېلىپ قالىدۇ. تېخىمۇ نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئۆگەنگىلى ۋە ۋەتىنگە تۆھپە قوشقىلى بولىدىغانلىقىنى بىلگەن ۋاقىتدا بولسا، ئەنە شۇ زېھىن، ۋاقىت ۋە قىزىقىش پەسىيىپ، ئازلاپ كېتىدۇ. شۇڭا، ياشانغانلار ھەمىشە ياشلاردىن ئەنسىرەيدۇ، ئۇلارغا ھەم كۆيۈنىدۇ ھەم ئۇلارغا ھەسەت قىلىدۇ. ياشلارنىڭ گەپ ـ سۆزى، ئىش ـ ھەرىكىتى ئۇمۇمىي جەمئىيەت مىزانىغا خىلاپ بولۇۋاتقانىدەك، ياشانغانلار ھۆرمەتلەنمەيۋاتقانىدەك تۇيغۇغا كېلىپ قالىدۇ. قىسمەن ھاللاردا قىسمەن كىشىلەر، ئۇمىدلىك ۋە غەيرەتلىك بەزى ياشلارنىڭ ئالدىنى توسۇپ، ئۆزى تارتقان جاپالارنى تارتقۇزۇشقا تىرىشىدۇ، شۇنداق بولغاندىلا ئۆزى ھۆرمەتلىك تۇرالايدىغانىدەك تۇيغۇ بىلەن قارايدۇ. ئومۇمەن، قېرىلىق پەقەت ئىمكانسىزلىقنىڭ، جىسمانىي جەھەتتىكى ئامالسىزلىقنىڭ ئىپادىسى. ھەرگىزمۇ ئۇ بىر خىل ئىمتىياز ياكى ھوقۇق ئەمەس، ئايرۇي تېخىمۇ ئەمەس. ياشنىڭ چوڭىيىشى ئەمەل ياكى ھۆرمەتنىڭ كۆپەيگەنلىكى بولماستىن، بەلكى يول بېرىش، يول كۆرسىتىش، يېتەكلەش ھەمدە چاۋاك چېلىشنىڭ مۇقەددىمىسى ...

ياشانغانلار ئەنئەنە ۋە مەدەنىيەتنىڭ ئۇزارتقۇچىلىرى ۋە ناماىەندىلىرى، ئۇلارنىڭ تۆھپىسى بىر جەمئىيەت ۋە خەلق ئۈچۈن ھېسابسىز مەنىۋى ئاساس ۋە ئىسپات بولالايدۇ. شۇلار ئارقىلىق مىللەتنىڭ ئاساسىي قىياپىتى ساقلىنىدۇ ياكى ئىپادە قىلىنىدۇ. ھەتتا ئۇلارنىڭ ھايات تۇرۇشىمۇ بىر غەنىيمەت. ئەگەر ياشانغانلار قاتلىمى قانچىكى ئىلغار پىكىرلىك، بىلىم دەرىجىسى يۇقىرى كىشىلەر بىلەن تولسا، شۇ مىللەتنىڭ ئۆمرى شۇنچە ئۇزۇن بولىدۇ. ئۇلارنىڭ ئەۋلادلىرى كېچىكىدىن باشلاپ يۇقىرى ۋە سۈپەتلىك تەربىيە سەۋەبىدىن كۈچلۈك، ئۇمىدۋار ۋە بىلىملىك بولۇپ

يېتىلىدۇ. ياشانغانلارنىڭ جىنسىي ۋە روھىي جەھەتتىكى ئىمكانسىزلىقلىرى ئىپادىلەنگەن ھەر خىل كۆرۈنۈشلەر جەمئىيەت تەرىپىدىن توغرا چۈشىنىلىشى ۋە تەقىق قىلىنىشى لازىمكى، ئۇلارنى بوزەك قىلىشقا ھەرگىز بولمايدۇ. بولۇپمۇ ياشلار ئۆلمەي قالسىلا قېرىيدىغانلىقىنى ئەسلىگىنىدە ياشانغانلارنى ھۆرمەتلەشى، ئۇلاردىكى ئۆزلىرىمۇ خالىمايدىغان ئىللەتلەرنى كۆرمەسكە سېلىش، ئۇلار بىلەن ئورۇنسىز جېدەللەشمەسلىك لازىم. ياشانغانلارمۇ ياشلارنى قەدىرلەپ، ئىمكانقەدەر ئۇلارنى ئۆستۈرۈشكە، يېتەكلەشكە كۈچ چىقىرىش، ھەرگىزمۇ ئۇلارنى توسۇشقا، بەسىشقا ۋە يوقىتىشقا ئىنتىلمەسلىكى لازىم.

ياشلار ۋە ياشانغانلاردىكى ئارتۇقچىلىق ۋە كەمچىلىكلەرنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى تەبىئەت قانۇنىيەتلىرى بويىچە بولىدۇ. شۇنداقتىمۇ بۇ ئىككى قاتلامنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇش ۋە بىر - بىرىنى چۈشىنىشكە دەۋەت قىلىش ئۇنچىۋالا ئاددىي ئىش ئەمەس. ياشلاردىكى قىزىققانلىق، ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش، كىچىككىنە ئەمەل ۋە ئابرۇي ئۈچۈن نى - نى يامان ئىشلارنى قىلىپ ئۇلگۈرۈش، پۇل، ئورۇن ۋە شۆھرەت ئۈچۈن نۇرغۇن ياخشى پۇرسەت ۋە ئىشلارنى قولدىن بېرىپ قويۇش، نۇرغۇن ياخشى كىشىلەرگە ئازار بېرىش ... قاتارلىق قىسمەن ياكى ئايرىم ئەھۋاللار ياشانغانلارنى ھەسرەتكە سالىدۇ. دۇشمەنلىك كەينىگە كىرىپ ئەلگە زىيان سالىدىغان كىشىلەرمۇ، ھەقىقىي ماھىيەتنى چۈشەنمەي، قارىسىغا ھۆكۈم قىلىپ نۇرغۇن ئۇۋال ئىشلارنى پەيدا قىلىدىغانلارمۇ بار. ياشانغانلارنىڭ بولسا ياشلارنى بەرداشلىق، ئىش بىلەمەس، ئەخلاقسىز ۋە تەجرىبىسىز دەپ تىللىشىنى ھەر يەردە، ھەر پەسلىدە ئاڭلاپ تۇرىمىز. ئۇلارنىڭ سۆزنى سىلەر ياشلار بىلمەيسىلەر ... دېگەن قېلىپ بىلەن باشلىشىمۇ ياشلارنىڭ غورۇرىغا تېگىدۇ. ياشانغانلار شۇ ئارقىلىق سۈپەت ۋە دەرىجە جەھەتتە،

ھېچبولمىغاندا ياش جەھەتتە ئۇستۇن ئىكەنلىكىنى كۆز - كۆز قىلىدۇ. مۇنداق روھىي ھالەت ساغلام ئەمەس. بەزى تەرەققىي قىلغان ئەللەردە ياشانغانلارنى ئەمىلى بىلەن چاقىرىش ياقتۇرۇلمايدىغان ئىش. ياشانغانلار ياشلارنى ئۆز قاتارىدا كۆرۈپ، ئۇلارنىڭ ئۆزىنى ئاكا، دادا ياكى ئەمەل نامى بىلەن چاقىرمايى، بەلكى ئۆز ئىسمى بىلەن چاقىرىشقا دەۋەت قىلىشىمۇ چوڭ بىر ھەقىقەتنى چۈشەندۈرىدۇ. يەنى ياشىنىش تەبىئىي قانۇنىيەت، لېكىن مەنسەپ ئەمەس. ياشلار مىللەتنىڭ ئۈمىدى ۋە ھەقىقىي قىياپىتى. يەنە كېلىپ كېيىنكى دەۋرنىڭ ئادەملىرى. ھازىرقى دەۋرنىڭ ئۆلچىمى بىلەن كېيىنكى دەۋرنىڭ كىشىلىرىنى قورقىتىش، بېسىش ۋە چۆكۈرۈش ئەمەلىيەتتە ئۆز پۈتىغا پالتا چاپقانلىق ياكى يۈرىكىگە پىچاق تىققانلىق. مۇمكىن بولسا بىزنىڭ ئەۋلادلىرىمىز كەلگۈسىدە بىزدىنمۇ كۈچلۈك، ساغلام ۋە بەختلىك بولسۇن، بۇنىڭ ئۈچۈن ياشلارنى ئوقۇتۇش، يېتەكلەش ۋە بارلىق زېھنىمىز، مەبلىغىمىز بىلەن ئەقلىنى كۈچەيتىشكە، مېڭىنى تولۇقلاشقا ۋە ماھىيەتنى ئېچىشقا تىرىشىشىمىز لازىم. بۇنىڭ ئۈچۈن ياشلارمۇ، ياشانغانلارمۇ ساغلام پسىخىك يېتىلدۈرۈشى كېرەك. ئەڭ مۇھىمى ياشلار ۋە ياشلاردەك تۇيغۇغا ئىگە پېشقەدەملەر جەمئىيەتنىڭ، مىللەتنىڭ ھەقىقىي يولباشچىلىرى.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. ياشلارنىڭ ئەنئەنىنى ۋە ياشانغانلارنى قەدىرلىمەسلىكىدە ئوبيېكتىپ سەۋەبلەر بارمۇ؟
2. ياشانغانلار نېمىدىن ئەنسىرەيدۇ؟
3. ياشلار تەربىيىسىدە فىزىئولوگىيە بىلىملىرىنىڭ قانداق ئەھمىيىتى بار؟

كونىلىقنى سېغىنىش

شەيئىلەر تەرەققىيات قانۇنىيىتى بويىچە بولغاندا، يېڭى شەيئىلەر كونا شەيئىلەرنىڭ ئورنىنى ئالىدۇ. يېڭىلىق كونىلىقنى بېسىپ چۈشىدۇ. ئىنسانلار جەمئىيىتى ئەنە شۇ قانۇنىيەت بويىچە تەرەققىي قىلىپ ھازىرقى دەۋرگە يېتىپ كەلدى. لېكىن كەلگۈسىگە تەلپۈنۈش بىلەن بىرگە، ئۆتكەن كۈنلەرنى سېغىنىش، كونىلىقنى تەرغىپ قىلىش خاھىشىمۇ ئىنسانلارنىڭ روھىي قىياپىتىدىكى مۇھىم پارامېتىرلارنىڭ بىرى ھېسابلىنىدۇ. بالىلار تېزراق چوڭ بولۇشنى ئويلىسا، ئوتتۇرا ياشلىق ۋە ياشانغانلار ۋاقىتنىڭ ئاستىراق ئۆتۈشىنى ئۈمىد قىلىشىدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسى نورمال ئەھۋال. ئەمما جەمئىيىتىمىز كىشىلىرىنىڭ روھىي ساغلاملىقىنى كۆزىتىدىغان بولساق، كۆپىنچە ئوتتۇرا ياشلىق ۋە ياشانغانلارنىڭ ھەمىشە ياشلىقنى، ئۆتكەن زامانلارنى ئەسلەش ۋە سېغىنىش رېئاكسىيىسىگە دۇچار بولغانلىقىنى بايقايمىز. گەرچە ئادەم ئوتتۇرا ياشقا كەلگەندە، باسقان يوللىرى ئۇستىدە ئويلىنىدىغان، كېيىنكى ھاياتىنى ئورۇنلاشتۇرۇشقا تىرىشىدىغان، شۇنداقلا ياشلىقىدا ئەھمىيەت بەرمەي قالغان نۇرغۇن ئەنئەنىلەرنى قايتا ئۆگىنىدىغان بولسىمۇ، بۇنىڭ تەبىئىي ئەھۋال بولۇشىدىن سىرت، ئۇنىڭ زىيانلىق تەرەپلىرىنىمۇ كۆزدە تۇتقان تۇزۇك. ياشلارنىڭ ئوتتۇرا ياش ۋە ياشانغانلارنىڭ ئۆتكەن كۈنلەرنى ماختاش، كەلگۈسىگە ئۈمىدسىز قاراش روھىي ھالىتىگە ئاڭسىز ھالدا «ۋاربسلىق» قىلىشىنى ساغلام كۆز قاراش دېگىلى بولمايدۇ. بۇ ھاللارنىڭ كېلىپ چىقىشىدا تۆۋەندىكىدەك سەۋەبلەر بولۇشى مۇمكىن.

1. بالىلارنىڭ ئاتا ـ ئانىلىرىغا قارىغاندا بوۋىلىرىغا ئامراق بولۇشى ئۇلاردىكى تەبىئىي مەۋجۇت بولغان رېئاللىقتىن قورقۇش، قېچىش پسىخىكىسىدىن كېلىپ چىقىدۇ. ئۇلار تەبىئەت ھادىسىلىرىدىن، ئادەملەردىن، ھەتتا ئۆز ئاتا ـ ئانىلىرىنىڭ باشقۇرۇشىدىن قورقۇپ بوۋىلىرىغا ئەركىلەيدۇ. چۈنكى بوۋىلىرى نەۋرىلىرىگە قاتتىق گەپ قىلمايدۇ.

2. ھازىرقى ياشانغان ۋە ئوتتۇرا ياشلىقلار ناھايىتى قىيىن كۈنلەرنى باشتىن كەچۈرگەن بولسىمۇ، ھازىرقى گۈللەنگەن بازار ئىقتىسادىغا كۆنەلمەي، «ئەينى يىللاردا بىر كويغا بىر كىلو گۆش كېلەتتى، ھازىر نەرسىلەر قىممەتلىشىپ كەتتى» دەپ ئويلايدىغان خاتا، بىر تەرەپلىمە قارىشى بىلەن بالىلارنى تەربىيىلىشىدىن كېلىپ چىققان.

3. خۇددى نەسىردىن ئەپەندى لەتىپىسىدە ئېيتىلغاندەك، ئادەم قېرىغاندا ئىشلارنى قانچە قاملاشتۇرالمىغانسېرى، ياشلىقنى ماختايدۇ ھەمدە ھازىرقى ياشلارنى تاماق مىقدارى ۋە جىسمانىي كۈچ جەھەتلەردە پالاكەت دەپ ئەيىبلەيدۇ.

4. خەلقنىڭ ھېسسىياتچان روھىي ھالىتىنى نەزەردە تۇتۇپ پەرەز قىلغاندا، چوڭ ياشلىقلاردا يەنىلا ناخشا ـ مۇزىكىلار ۋە شېئىرنى، ئەدەبىياتچىلارنى چوڭ كۆرۈش ئىدىيىسى چوڭقۇر يىلتىز تارتقان، شۇڭا ئەنئەنە دېيىلسە، خەلقىمىزنىڭ ناخشا ـ مۇزىكىسى ۋە شائىرلىرىلا بولۇپ، ھېچبىر تەبىئىي پەن نەتىجىلىرى يوقتەك تۇيۇلىدۇ. بۇ جەھەتتىكى ئالىملارنىڭ ئىش ـ ئىزلىرى، ئەسەرلىرىنى بىلىدىغانلار كۆپ ئەمەس. مۇشۇ ئىدىيىدە يېتىشتۇرۇلگەن ياشلاردا «ئىلگىرى بىزنىڭ ناخشا ـ مۇزىكىلىرىمىز دۇنيا بويىچە داڭلىق ئىكەنتۇق» دەيدىغان قاراش پەيدا بولۇپ، ئەنئەنىۋى مەدەنىيەت ئۇقۇمىنى مۇشۇ بىرلا ساھەنىڭ ئالماش نامىغا ئايلاندۇرۇۋالغان.

5. ياشانغانلاردا كۆرۈلىدىغان «ئىگىدارچىلىق قىلىش، يەنە بىلەپ مېڭىش ۋە ھۆرمەت تەلەپ قىلىش» تىن ئىبارەت تەبىئىي پسىخىك روھىي ھالىتىنىڭ جەمئىيەت ئۇمۇمىي ئەخلاق قارىشى تەرىپىدىن قوبۇل قىلىنىشى ياكى سۈكۈت قىلىنىشى نەتىجىسىدە، ياشانغانلارنىڭ روھىي ھالىتى جەمئىيەتنىڭ يېتەكچى روھىي ھالىتىگە ئايلىنىپ، ئۇمۇمەن «ياشانغانلارنىڭ كۆرگەن - بىلگىنى كۆپ، دېگىنى راست» بولۇپ كەلگەن. شۇڭا ئۆتكەن كۈنلەرنى سېغىنىپ، كەلگۈسىدىن قورقۇش پسىخىكىسى كەڭ كۆلەمنى قاپلاپ كەتكەن.

6. جەمئىيەتتە ئوتتۇرا ياش ۋە ياشانغانلار نىسبىتى كۆپەيىپ، ياشانغانلار جەمئىيىتى شەكىللىنىشكە باشلىدى. ياشانغانلار فىزىئولوگىيىلىك، پسىخولوگىيىلىك قانۇنىيەتلەر تۈپەيلىدىن بارغانسېرى ئاجىزلاپ، ئۈمىد، غەيرەت ۋە ھەرىكەت جەھەتلەردە كۈندىن - كۈنگە تۆۋەنلەپ بارىدۇ. بۇ ھالدا ئوتتۇرا ياشلىقلار ۋاقىتنى چاڭ تۇتۇپ تۆۋەنلەپ بارىدۇ. بۇ ھالدا ئوتتۇرا ياشلىقلار ۋاقىتنى چاڭ تۇتۇپ ئۆيناشقا بېرىلگەن بولسا، ياشانغانلار يالغۇز ياكى توپلاشقان ھالەتتە ئۆزلىرىنىڭ ئۆتكەن كۈنلىرىنى ئەسلەشكە، شېرىن ئەسلىمىلىرىگە زوقلىنىشقا مايىل كېلىدۇ. ھەر كۈنى ئوخشاش بىر ئەسلىمىنى قايتا - قايتا ئويلايدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرگە رېئاللىقتىكى ئىشلار كۆزىگە سىغماي، ھەمىشە ياشلاردىن ئاغرىنىدۇ ۋە ئۇلارنىڭ ئىستىقبالىدىن ئەنسىرەيدۇ. كۈچى يەتسە بۇرۇنقى تەپەككۇر بويىچە باشقۇرۇپ باقىدۇ. كەلگۈسىنى ئۇمىدسىزلىك بىلەن سەلبىي تەرەپتىن مۆلچەرلەيدۇ. ئۇمۇمەن تاشقى مۇھىتتىكى ئۆزگە پايدىسىز بىلىنگەن ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ياشلاردىن، رېئاللىقتىن، ھەتتا كەلگۈسىدىن كۆرىدۇ.

يۇقىرىقى سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن بالىلار خېلى ياشقا كىرگىچە

ئەركىلەپ، گۈزەل بالىلىق ۋە ياشلىق سەزگۈلىرى دۇنياسىدا ياشاشنى ئارزۇ قىلسا، ئوتتۇرا ياشلىقلار كەتكۈزگەنلىرىنى ئويلاشقا جۈرئەت قىلالماسلىق، قېرىغاندا يېيەلمەي، ئىچەلمەي ۋە ئويۇنياالماي قېلىشىدىن قورقۇش پسىخىكىسى بىلەن ۋاقىت بولسلا مەقسەتسىز، ئىستىخىيىلىك ھالدا توپلىشىپ، ئويناشقا چۈشۈپ كېتىدۇ. قاتار چاي، ئاغىنىلەر ئولتۇرۇشى، ساۋاقداشلار ئولتۇرۇشى، يۇرتلۇقلار ئولتۇرۇشى ... قاتارلىقلار ھەمدە ئاشنا ئوينىاش، مەخپىي پۇل ساقلاش، پىشقەدەم بولۇشقا تىرىشىش ... قاتارلىقلار ئوتتۇرا ياشلىقلارنىڭ ھەقىقىي روھىي ھالىتىنىڭ قىسقىچە كۆرۈنۈشىدىن ئىبارەت. ياشانغانلار جىسمانىي كۈچ ۋە باشقا ئىمكانسىزلىقلار تۈپەيلىدىن جەمئىيەتنىڭ ئەمەلىي ھاياتىدا ئاساسلىق رول ئوينىمىغاندەك كۆرۈنگىنى بىلەن، ئۇلارنىڭ نوپۇزى ۋە ئاساسى كۈچلۈك بولغاچقا، مەلۇم جامائەت پىكرى پەيدا قىلالايدۇ. ئومۇمەن، ھازىرقى ئاممىۋى مۇناسىۋەت سورۇنلىرى، ئائىلە ۋە باشقا جەھەتلەردىكى ئىنكاسلارغا ئاساسلانغاندا، ياشانغانلار كۆپىنچە دەرد تۆكۈش، قورسىقىنى بوشىتىۋېلىش، جەمئىيەتتىن قېيىداش مەزمۇنىدىكى سۆز ۋە پائالىيەتلەر بىلەن مەشغۇل بولىدىكەن. ياشلارغا ئىشەنمەيدىكەن ۋە ئۇلاردىن ئېھتىيات قىلىدىكەن. ھەممە يامان ئىشلارنى ياشلار قىلىدۇ، دەپ ئويلايدىكەن. «ياشلار كۆپىنچە يالغان نەرسىلەرگە ئىشىنىدۇ. قېرىلار كۆپىنچە راست نەرسىلەردىن گۇمان قىلىدۇ» دېگەن تەمسىل ھازىرقى زىيالىي پىشقەدەملەرنىڭ روھىي ھالىتىنى ناھايىتى ياخشى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدۇ.

ئەنئەنە دېگەن ئاتالغۇنى ھەركىم ھەر خىل شەرھلەيدۇ. ئۇ ئەسلىدە مىللەتنىڭ ئۆتمۈشتە قوللانغان تۈرمۇش ئۇسۇلى، دۇنيا قارىشى ۋە بارلىققا كەلتۈرگەن بارلىق تەبىئىي ۋە مەدەنىيەت بىلىملىرىنىڭ ئۆتكەن زامان پېئىللىق ئىسمىدىن ئىبارەت. ئۇ-

نىڭ ئىلغار تەرەپلىرى بولۇشىمۇ، خۇراپىي تەرەپلىرى بولۇشىمۇ مۇمكىن. شۇڭا، هازىر ياخشى تەرەپلىرىنى «ئېسىل مىللىي مەدەنىيەت» دەپ ئاتاۋاتىمىز. كىشىلەر تەرىپىدىن خاتا چۈشىنىلىپ، خاتا هۆكۈم چىقىرىلغان هەمدە مۇشۇنىڭغا ئاساسلانغان دۇنيا قاراشلارنى «خۇراپات» دەپ ئېيتىمىز. دېمەك، هەرقانداق بىر مىللەتتە شانلىق مەدەنىيەت ئەنئەنىسى بولۇش بىلەن بىرگە، قەبىلە ۋاقتىدا هەمدە قەبىلىدىن مىللەت دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلۈش جەريانىدىكى ئۆتۈش دەۋرىدە ئەۋجىگە چىققان خۇراپىي ئادەتلەرمۇ مەۋجۇت. ئەگەر بارلىق ئۆتمۈش مىراسلارنى ئېسىل ئەنئەنە دەپ چۈشىنىدىغان، كونىلىقنى سېغىنىشنى مىللىي مىراسلارغا ۋارىسلىق قىلىش دەپ پەرەز قىلىدىغان بولساق، ئىنتايىن خاتا ئىش قىلغان بولىمىز. بۇ قارىماققا مىللىي مەدەنىيەتنى قوغداشقا هەرىكەت قىلىنغاندەك قىلسىمۇ، بىراق قەبىلە دەۋردىكى بارلىق چۆچەك ـ رىۋايەتلەر ۋە تۈرمۇش ئادەتلىرىنى يېغىپ، سان جەهەتتىن ئىنتايىن كۆپ بولغان «چەكسىز ئەنئەنە» لەرنى هازىرقى جەمئىيەت ئەزالىرىغا تاڭغاندا، XXI ئەسىر تەلەپ قىلىدىغان سۈپەت كۆرسەتكۈچلىرى ئالدىدا قىيىن ئەهۋالغا چۈشۈپ قالىدىغان گەپ. بۇ هالدا بارلىق گۈزەل ئارزۇلارنىڭ ئەكسىچە، جەمئىيەتتە ۋاقىتلىق ۋە يۈزەكى بارلىققا كەلگەن ئەنئەنىلىشىش هادىسىسى ئۇزۇنغا قالماي يوقىلىپ، كونىسى ئۇنتۇلغان، يېڭىسى بارلىققا كەلمىگەن بىر خىل ئۇزۇكچىلىك پەيدا قىلىدۇ. شۇڭا ئەنئەنە ئىچىدىكى ئېسىللىرىنى قايتىدىن زامانغا لايىق «ئوراپ ـ قاچىلاپ»، كۆرۈنۈشى مىللىي، مەزمۇنى ساغلام، ئىلغارلىققا مايىل يەرلىك مەدەنىيىتىنى بەرپا قىلىشىمىز لازىم. ئەمما خەلققە پۈتۈلمەكاشاڭ بولىدىغان قەبىلىۋى ئادەتلەرنى «كونىلىقنى سېغىنىش» پسىخىكىسى بويىچە ئەمدى يۈدۈپ يۇرمەسلىك كېرەك. يەنە بىر دادىل كۆز قاراش شۇكى، خەلقنىڭ تارىخىنى 10～20 مىڭ يىل

ئىلگىرىكىگە سۈرۈشكە تىرىشىشنىڭ زۆرۈرىيىتى ئۇنچىۋالا زور ئەمەس. ئەزەلدىن مۇشۇ يەردە ياشاپ، ئېلىمىزنىڭ مىللىي مەدەنىيىتىگە تۆھپە قوشۇپ كېلىۋاتقان بىر خەلق كۆپىنچە زېھنىنى رېئاللىقتىكى مەۋجۇتلۇق ۋە رىقابەت ئۇستىگە، ئۇمىدلىك كەلگۈسىگە قويۇشى، مەدەنىيەت ئۇقۇمىنى بارلىق تەبىئىي ۋە ئىجتىمائىي پەنلەرگە كېڭەيتىپ چۈشىنىشى لازىم. بارلىق جەمئىيەت ھادىسىلىرى ئەسلىدە ھەربىر شەخسنىڭ روھىي ساغلاملىقىغا مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، تېببىي جەمئىيەتشۇناسلىق نۇقتىسىدىن كۆزىتىش ئارقىلىقلا بۇ مەسىلىلەرنى بىر قەدەر ئىشەنچلىك پاكىتلار بىلەن ھەل قىلغىلى بولىدۇ. دېمەك، پسىخىك سەھىيە جەھەتتىكى كۆرسەتكۈچلەرنى ياخشى كۆزىتىش، ياشانغانلارنىڭ روھىي ساغلاملىقىغا دىققەت قىلىش، ياشلارنىڭ «قېرىلار روھىي ھالىتى» گە گىرىپتار بولۇشنىڭ ئالدىنى ئېلىش، كەلگۈسىگە ئۇمىدۋارلىق بىلەن قاراپ، ئەمەلىي ئىشلەش روھىنى يېتىلدۈرۈش جەھەتلەردە جەمئىيەتنىڭ، تېببىي خادىملارنىڭ ئالدىدا تۇرغان ۋەزىپە ناھايىتى مۇشكۈل.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. ساقلىنىپ قېلىشتا نېمە ئۈچۈن ئۆزگەرمەي تۇرۇۋېلىشنى خەتەرلىك دەپ ئېيتىمىز؟
2. ئورتاھال يول دېگىنىمىزنى شەرھلەڭ.

سەزگۈمىز ياخشى!

كىچىك ۋاقتىمدا مەھەللىدە قېرىلارنىڭ تام ياقىسىدا ئاپتاپ سۈنۈپ ئولتۇرغانلىقى، ئىككى كوچىنىڭ دوقمۇشىدا كىشىلەر-نىڭ توپلىشىپ، باشقىلارنىڭ خوتۇنلىرى، توخۇلىرى، كەتمەنلە-رى ... توغرىسىدا قۇرۇق پاراڭ سېلىپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆ-رۈپ، بۇ كىشىلەر بەكلا بىكارچى ئوخشايدۇ دەپ ئويلايتتىم. ئوقۇۋاتقان ۋاقتىمدا دەرسنى ياخشى ئۆگىنىشكە تىرىشساق ئايرىم ساۋاقداشلارنىڭ بىزنى «ئۇرۇمچىدە قالمىز دەپ ئوقامسىلەر...؟» دەپ زاكىلىق قىلغىنىنى كۆرۈپ، بۇلار شۇنداق بىلىپ كەتكەنمە-دۇ دەپ قالاتتىم. خىزمەتكە چىققاندا بىر قىسىم خىزمەتچىلەر-نىڭ سائەت بويىچە ئىشقا چىقىپ، سائەت بويىچە ئۇخلايدىغانلىقىغا ۋە پۇتۇن خىيالى بىلەن «ماڭاشنى ساقلاپ» ياشايدىغانلىقىغا قاراپ، بۇ كىشىلەر نېمە مەقسەتتە مۇنداق خاتىرجەم ياشايدىغاندۇ دەپ قالدىم. يۇرتقا بارسام ئەدەبىيات دەرسىنى ياخشى كۆرىدىغان سىنىپىم مەندىن: «ئۇيغۇرلار دۇنيادا ئەڭ ئىلغار مىللەت ئىكەن، شۇنداقمۇ؟» دەپ سورىغاندا، ناھايىتى مۇرەككەپ ھېسسىياتتا يا ھە، يا ياق دېيەلمىگەنىدىم. كېيىنكى يىللاردىكى سەپەرلەر ھەمدە سېلىشتۇرۇش ۋە كۆپ كىتاب ئوقۇش ئارقىلىق، ھېلىقى مەھەل-لە دوقمۇشىدا قۇرۇق پاراڭ سېلىۋاتقان، ئوشۇق ئويناپ يۈر-گەن، مەكتەپلەردە بىر - بىرسىنىڭ چېچىنى تارتىپ ئوينايدى-غان، ئىدارىلەردە كۈن ئۆتسە، مائاش كەلسە دەپلا يۇرۇيدىغان بىر قىسىم دېھقان، ئوقۇغۇچى، كادىر - ئىشچىلارنىڭ ئەسلىدە قىلىدىغان ئىشى يوقلۇقىدىن ئەمەس، بەلكى ئۆزلىرىنىڭ شۇ كۈن، ئايلاردىكى سەزگۈسىگە زوق بولۇپ، كاللىسىغا تەسىر

قىلغان ساختا خوشلۇقلاردىن ھۇزۇرلىنىپ، خۇشاللىق بولمىسا ئۆزىنى ئۆزى ماختاپ يۈرگەنلىكىدىن، ئېنىقراقىنى ئېيتقاندا، ئۆزى ئۆزىگە ياراپ، ئەينەككە قاراپ، چېچىنى تاراپ، پۇرسەت ماراپ، مەن ياخشى، سەن ياخشى، تاپسا تېۋىپ، تاپالمىسا باخشى ... دەپ كۆنلەرنى خەجلىگەنلىكىدىن بولغان ئىكەن.

چاۋاك ئىككى ئالىقاندىن چىقىدۇ. ئۆزىگە ياخشى، نوچى بىلىنگەن كىشىلەرنىڭ باشقا كىشىلەرگە يېقىشى، ئېتىراپ قىلىنىشى ناتايىن. بېيكىڭ بولغان ئوتتۇرا ئەسىر تۈرمۈشىمىزدا ئۆزىمىزنى دۇنيادىكى ئەڭ ئىلغار مىللەت دەپ يۈرگەن بولساقمۇ، ھازىر ئەنە شۇ دەۋردىكى ئالىملىرىمىزنىڭ شان ـ شۆھرىتىنى ھازىرقى نەتىجىمىز دەپ ماختىنىپ يۈرۈش، قۇتادغۇبىلىكنى ياستۇق، تۈركىي تىللار دىۋانىنى يوتقان قىلىپ ئۇخلاش، خىزمەت ئورنىدا ئالدىغىمۇ ئۆتمەي، ئارقىدىمۇ قالماي «ئامما» بولۇپ يۈرگەنلىكىنى ئەڭ خاتىرجەم تۈرمۇش دەپ چۈشىنىش، قورساقنى قىسىپ ئۇچىغا كىيىش، كىتابقا قىسىپ، ئولتۇرۇشقا يۇگۇرۇش، نوپۇسىمىز شەھەردە دەپ ئايرىم مىللەت بولۇۋېلىش، ھېچقانداق مەدەنىيەت ۋە تىلنى ياراتماسلىق، دۆڭكۆۋۈرۈكتىكى بىر نەچچە دېسكا ساتىدىغان دۇكاننى كۆرۈپلا ناخشا ـ مۇزىكا ماكانى مۇشۇ يەر شۇ دەپ بېكىتىش، ھېلىغىچە ياخشىلىق، يامانلىق ھەققىدىكى چۆچەكلەرنى دۇنياۋى نادىر ئەسەر دەپ توقۇش، ×× نەڭ شىپالىق رولى، ×× ھەققىدە تەسىراتىم دېگەندەك ساۋاتلارنى قالتىس ئىلمىي ماقالە دەپ ھېسابلاش، ئۇزۇم پۇل بولىدۇ دەپ تەكىنەڭ بەندىسى بولۇۋېلىش، «سۇلار ئاقماقتا، ماشىنا ماڭماقتا» دېگەندەك مۇقەررەر ھادىسىلەرنى شېئىر يازدىم دەپ مەغرۇرلىنىش، بۆلۈم باشلىقى بولغانلىقىنى تاج كىيدىم دەپ قېلىش، بەش يىللىق ئالىي مەكتەپنى دەرەخلەر ئارىسىدا مۇھەببەتلىشىپ پۈتكۈزۈش، قورساق سېلىپ سەمرىگەن

لىكىنى ئارتۇقچىلىق دەپ تونۇش، فۇنكسىيىلىك ئورۇنلاردىكى خىزمەت قۇلايلىقىنى هوقۇق دەپ بىلىش، كەمبەغەل ۋە مەهكۇمـ لارنىڭ هەمراهى بولغان ئىسپىرتقا دوستلۇق ئەلچىسى دەپ نام قويۇش، ..... ئومۇمەن ئۆزىگە ئۆزى زوقلىنىپ، كۆڭلىنى ئىسپىرت، نىكوتىن ۋە قانائەتچانلىق بىلەن خۇش قىلىۋاتقان بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ ئەسلىدە قىلىدىغان ئىشلىرى يوقلۇقىدىن ئەمەس، شۇ ئىشلارنىڭ بارلىقى، كۆپلۈكى ۋە ئۇنى قىلالايدىغانلىقىنى هېس قىلمىغانلىقىدىن، ئۆزىگە ئىشەنمىگەنلىكىدىن يەـ كۈچە خۇراپاتلارغا چۆكۈپ كېتىۋاتقانلىقى مانا مەن دەپ كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇ. بۇ هاللار 80 ـ يىللاردا ئېلىمىزنىڭ ئوتتۇرا قىسمىدا ئەۋج ئېلىپ، «مەدەنىيەت قاقاسلىقى» دەپ ئاتالغانىدى ۋە 自我感觉良好 دېگەن نەق ئىسىم قويۇلۇپ، ئۇنىڭ سەۋەبى ۋە تۈزىتىش تەدبىرلىرى كۆرسىتىلگەنىدى. دېمەك، ئۆزى ئۆزىگىلا يارىسا نوچى ئادەم ئىكەنمەن دەپ يۈرۈش مانا مۇشۇ مەنىنى كۆرسىتىدۇ.

بەزى پەيلاسوپلار «ئەڭ ئەقىللىق ئادەم ئەتىنى ئويلايدۇ» دەپ قارايدۇ. بەزى جەمئىيەتشۇناسلار «بۈگۈن كۈنلەرنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ ياخشى كۈن» دەپ كۆرسىتىدۇ. بۇ قاراشلارنىڭ ئۆزىگە لايىق شەرت ۋە نەتىجىسى بولۇپ، سۆزنىڭ شەكلىنى ئىجرا قىلىپ ماهىيىتىگە ئەمەل قىلمىغاندا، كىشىلەر داۋاملىق قۇرۇق خىيال سۈرىدىغان ياكى يەپ ـ ئىچىپ قاچا بىكارلاپ «سەزگۈمىز ياخشى» دەپ ئۆزىنى ئالدايدىغان بولۇپ قالىدۇ. چۈنكى مەينەت ۋە قالاق دەپ قارالغان ئادەملەر ئىلغارلىققا يۈزلەنـ گەن، مەدەنىيەتلىك ۋە ئەخلاقلىق دەپ ماختالغان ئادەملەر چۈشـ كۈنلەشكەن بولسا، بۇنى ئۆزلىرىدىن كۆرگۈلۈك. بولۇپمۇ ياشـ لار ئۆمۈرنىڭ قايتا كەلمەيدىغانلىقىنى، ئاتا ـ ئانىنىڭ باقىۋەندى ئەمەسلىكىنى هەمدە جەمئىيەتنىڭ ئۆتكۈر رىقابەتلەرگە تولغانلـ

قىنى تونۇپ يېتىپ، ھەربىر كۈننى مەنىلىك ئۆتكۈزۈپ، ئەتىنى نەتىجە بىلەن كۈتۈۋېلىش لازىم. بولمىسا «ئۆزۈمنى بىلمەي شىلـ تىك ئېتىپتىمەن، پالازدا يۆگىنىپ ھەپتە يېتىپتىمەن» دېگەنـ دەك ئەھۋال كېلىپ چىقىدۇ.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. تېبابەتتە كېسەل بىلەن ئالاقىتىنى ئايرىپ داۋالاش ئېلىپ بارىدۇ، بۇنى ئىجتىمائىي تەرەپكىمۇ باغلىيالامسىز؟
2. خۇشال كۈنلەردە ھوشيار تۇرۇشنىڭ پايدىسى نېمە؟

توپلىشىپ ياشاش

ئىنسانلار تەرەققىيات تارىخىنى ۋاراقلايدىغان بولساق مۇنداق بىر ھادىسىنى بايقايمىز. مەلۇم جەمەت، مەلۇم شېۋە ياكى مەلۇم تىل ئورتاقلىقىغا ئىگە كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ ياشاش ئالاھىدىلىكى ۋە قىممەت قارىشىغا ماس كەلگەن مەلۇم جۇغراپىيىلىك ئورۇندا توپلىشىپ ياشىغان ۋە ياشاپ كەلمەكتە. بۇ ھادىسە دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىغا ئورتاق بولغان بىر خىل مەدەنىيەت ھادىسىسى بولۇپ، بۇ خىل ياشاش ئۇسۇلى ياۋروپا قايتا گۈللىنىش دەۋرىگىچە بولغان ئارىلىقتا جەمئىيەتنىڭ مۇقەددەس قانۇنىغا ئايلانغان. بالا ئاتىدىن، ئاتا يۇرتىدىن ئايرىلىپ ياشاش نومۇس، ئاتا ۋەتەندە تۇغۇلۇپ ئۆسكەن كىشى باشقا يۇرتلارغا بېرىپ تىرىكچىلىك قىلىشى شۇ مىللەتكە ھاقارەت ... قاتارلىقلار. بەزى يەرلەردە ھەتتا ئاتا ـ ئانىلىرى قوينىدىن چىقىپ كەتكەن تەبىئەتنىڭ خالىغان بىر بۇلۇڭىدا تىرىكچىلىك يولىنى تېپىپ ئازادە ياشاشنى نومۇس بىلىپلا قالماي، بەلكى «ئاتا ـ ئانامنىڭ قەبرىسى بار يەردىن چىقىپ كەتسەم قانداق بولىدۇ» دەپ نېرىقى مەھەللىدىكى بىرەر پايدىلىق پۇرسەتتىن پايدىلىنىشنى خالىمايدۇ. ئاتا ـ ئانىسىدىن قالغان قورۇدا ئولتۇرغۇچىلاردا بۇ ئىدىيە تېخىمۇ كۈچلۈك. ئەمەلىيەتتە پۇرسەتلەر ئۇچۇن باشقا مەھەللە ياكى باشقا شەھەرلەرگە بېرىش ئالدىنقى تۇرالغۇنى پۈتۈنلەي تاشلىۋەتكەنلىك بولمايتتى. بۇ پەقەت پۇرسەتلەرنى كۆپەيتكەنلىك ئىدى.

توپلىشىپ ياشاشنىڭ كېلىپ چىقىشىدا مېنىڭچە مۇنداق سەۋەبلەر رول ئوينىغان بولۇشى مۇمكىن:

1. ئاتا تەرەپ ئاساسلىق رول ئوينايدۇ. ئاتا كۆپىنچە بالىلارنى كىچىكىدىن بىۋاستە ئوزۇقلۇق بىلەن تەمىنلەيدۇ. ئادەم

قورسىقى ئاچقاندا ئانىنى، ئايالىنى ئەسلەيدۇ. تاماق يېيىش كۆندىلىك مۇھىم ئېھتىياج بولغاچقا، بىز ئىختىيارسىزلا ئايال زاتىنى ئەسلەيمىز. ئانىمۇ بالىلىرىغا ئۆزىنىڭ چەكسىز مېھرىبانلىقىنى سىڭدۈرگەچكە، بالىلىرىدا ئانىغا كۆچلۈك مۇھەببەت تۇغۇلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئانا ھەر زامان بالىلىرىنىڭ بىخەتەر، توق، بەختلىك بولۇشىنى ئۈمىد قىلىدۇ، يېزا ئىگىلىك رايونلىرىدا ئانىلار بالىلىرىنىڭ ئۆز يېنىدا بولۇشى بىلەن ۋاپادارلىقىنى ئۆلچىگەچكە، بىر ئائىلە، بىر جەمەت، بىر كەنت، ھەتتا بىر رايون خەلقى «ئانا» مەنبەسىنى بويلاپ ياشاشنى ئۆزلىرىنىڭ مۇقەددەس ھايات مىزانى قىلغان بولۇشى مۇمكىن.

2. ئاتىنىڭ تەسىرىدىن كېلىپ چىققان بولسا كېرەك. ئاتا بىر گەۋدە سۈپىتىدە ئائىلىنىڭ بىخەتەرلىكى ۋە چىقىمىنى قامداش ئۈچۈن بارلىق تىرىشچانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئۇلاردا «ئاتا» لىق شۆھرەت قارىشى ۋە «ئەر» لىك غۇرۇرى مەۋجۇت بولغان. ئاتىنىڭ قارىشىچە، ئايالالار، بالىلار ۋە قېرىلار ئەنە شۇ تەمبەل، قولىدىن ئىش كېلىدىغان بىر ئاتىغا قاراشلىق بولۇپ، بارلىق چوڭ مەسىلىلەر ئاتىنىڭ قارارى ۋە تەسىرى بويىچە بېجىرىلىشى لازىم. ھەممە ئۇنىڭ سۈرلۈك چىرايىغا بېقىپ ئىش قىلىشى كېرەك. مانا بۇلار ئۇزۇن ئەسىرلەردىن بۇيان تېرىقچىلىك مۇھىتى ئاساسىي ئورۇندا تۇرغان جەمئىيەتلەرنىڭ تىپىك ئالاھىدىلىكلىرىنىڭ بىرى. شۇڭا، پەرزەنتلەرنىڭ ئۆز قىزىقىشى، ئىقتىدارى بويىچە ئايرىم ئۆي ۋە يول تۇتۇشى، ئايرىلىپ چىقىشى ياكى باشقا يۇرتلاردا ئوقۇش، تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىشى ئاشۇ جەمئىيەتلەرگە نىسبەتەن ئېيتقاندا پەۋقۇلئاددە زور ۋەقە ھېسابلىناتتى. گەرچە خەلقىمىز ئىلىم ـ مەرىپەتكە ئېتىبار بېرىدىغان، باشقا يۇرتلارغا بېرىپ ئىلىم تەھسىل قىلىشىنى چوڭ بىلىدىغان بولسىمۇ، لېكىن كۆپىنچە ھاللاردا دىنىي بىلىم ئۆگىنىشتىن باشقا تەبىئى پەنلەر ۋە تېخنىكىلىق بىلىم

لەرنى ئۆگىنىشكە پەرزەنتلىرىنى ھازىرقىدەك باشقا يۇرتلارغا ئارقا - ئارقىدىن ئەۋەتكىنى يوق (بۇ مەسىلىنى گۈزەللەشتۈرۈپ چۈشەندۈرۈش ياكى مەسىلىنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى ئېتىراپ قىلماسلىق ئۆز - ئۆزىمىزنى يەنە ئەخمەق قىلغانلىقىمىز بولۇپ ھېسابلىنىدۇ). ئاتىنىڭ ساپاسى ۋە قارارى پەرزەنتلەرگە ھەتتا بىر پۈتۈن مىللەتنىڭ تەقدىرىگە زور تەسىر كۆرسىتىدۇ.

3. ئاتا مىراسىنىڭ سەلبىي تەسىرى بولۇشى مۇمكىن.

يېقىنقى يىللارغىچە ھەتتا يەنە خېلى بىر يىللارغىچە چوڭ قورۇ، كىچىكى كەپە بولسىمۇ، كۆپىنچە كىشىلەرگە باش تىققۇدەك بىرەر تۇرالغۇ بار بولغان بولىدۇ ياكى بولۇشى مۇمكىن، بۇلارنىڭ خېلى بىر قىسمى ئاتا - ئانىدىن قالغان ئۆيلەر بولۇپ، بىزنىڭ قىممەت قارىشىمىز بويىچە ئاتا يولى، ئاتا مىراسى بىزنىڭ ھەممە ئىشلىرىمىزغا رەھبەرلىك قىلغۇچى باش لۇشىيەندۇر. بۇنداىن كېيىنمۇ يەنە قانچىلىك بالىلار ئاتا - ئانىسىنىڭ ئۆيىنى كۆزلەپ تۇرىدۇ، بۇ خىيال ئىگىسىگە مەلۇم. ئومۇمەن ئاتا يولى، ئاتا مىراسى كىشىلەرگە بىر خىل قىممەت قارىشى ۋە مۇقىم بايلىق قالدۇرسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭمۇ سەلبىي تەرىپى، يەنى ئاتا - بوۋىلىرىدىن قارىغۇلارچە پەخىرلىنىش، ئاتا - ئانىنىڭ نەتىجىسى ۋە مال - مۇلكىنى ئۆزىنىڭ نەتىجىسى دەپ تونۇش، ھورۇنلۇق، بىخۇدلۇق ۋە مىراس تالىشىش ئەھۋاللىرى ئەۋج ئېلىش قاتارلىقلارغا سەۋەب بولىدىغان تەرەپلىرى بار. بۇنىڭ زىيىنى گاھىدا كۆزگە كۆرۈنمەيدۇ، گاھىدا كۆرۈدىغان كۆزنىمۇ قۇيۇۋېتىدۇ.

4. توپلىشىپ ياشاش بىر جەمەت، بىر خەلقنىڭ ئۇيۇشقاقلىقىنى ئاشۇرۇشقا پايدىلىق. توي - تۆكۈن، نەزىر - چىراغ، ناخشا - ئۇسسۇللار ھايات پائالىيەتلىرىنىڭ كۆپ قىسمىنى ئىگىلەيدىغان مىللەتلەر ۋە يۇرتلاردا توپلىشىپ ئولتۇرۇشقا ئىنتىلىشتە مانا مۇشۇ ئىشلارغا قولايلىق يارىتىش ئاساسىي مەقسەت

بولسا كېرەك. مەيلى ئۆرپ ـ ئادەتلەرنى قوللايلىق ئېلىپ بېرىش-
نى كۆزلىگەن بولسۇن، مەيلى ھەقىقەتەن خەلقنىڭ ئۈيۇشقاقلى-
قىنى ئاشۇرۇشنى مەقسەت قىلغان بولسۇن، توپلىشىپ ياشاشنىڭ
ئۆزىلا بىر مەدەنىيەت ھادىسىسى، بۇنىڭدا چوقۇم ئىستىخىيىلىك
مەقسەت بار. بىراق ئۇزۇك ـ ئۇزۇك بوستانلىقلاردا توپلىشىپ
ياشاش بىر جەھەتتىن ئۆز يۇرتىدا خۇددى «كۆپ سانلىق» تۇيغۇ-
سىنى پەيدا قىلىپ، ئۆز ئىچىدە ئېقىۋاتقان قىممەت قاراشلىرى
بىتەكچىلىكىدە ئۆزلىرىنى ئەڭ ئۇستۇن، كۇچلۇك چاغلاش رو-
ھىي ھالىتى كېلىپ چىقىپ، دۆلەت، زامان ۋە تەقدىرنىڭ ھەر
خىل ئۇچۇرلىرىغا سەل قارايدىغان ھالەت كۆرۈلۈۋاتقان بولسا،
يەنە بىر تەرەپتىن ماۋۇ بىر بوستانلىق كىشىلىرى يەنە بىر
بوستانلىق كىشىلىرىدىن ھەزەر ئەيلەيدىغان، پۈت تېپىشىدىغان
ۋە بىر ـ بىرىنىڭ شېۋىلىرىدىكى تېرىقچە پەرقلەردىن قۇسۇر
تېپىپ، بىلىپ ـ بىلمەي، ئىتتىپاقلىقتا ئەسىرلىك نىزالار،
ھەتتا ئىنتىقاملار پەيدا قىلىدىغان ئەھۋاللار كېلىپ چىقىدۇ.
توپلىشىپ ياشاش شۇ قەدەر پايدىلىقكى، بىزنى يېتەكلەپ كېتە-
ۋاتقان ياخشى ـ يامانلىق، سەۋر ـ تاقەت، قانائەتچانلىق
...قاتارلىق ئوتتۇرا ئەسىر تەلىماتلىرىنى ئۆرپ ـ ئادەت شەكلى
بويىچە ئىجرا قىلىشتا، توي ـ تۆكۈن، نەزىر ـ چىراغ ئىشلىرى-
نى بەك تەسىرلىك ئۆتكۈزۈشتە ناھايىتى قوللايلىق شارائىت يارا-
تىپ بېرىدۇ. توپلىشىپ ياشاش شۇ قەدەر بىچارىلىكى، ئۇلار
تەبىئەتتىكى ۋە ئىجتىمائىي مۇھىتتىكى ئۆزگىرىشلەرگە ئاڭسىز
ماسلىشىپ، سۇ بويلاپ، ئاپتاپ قوغلىشىدىغان، مۇھىمى ئاتا ـ
ئانىغا يېپىشىۋالىدىغان ياكى يېپىشىشقا مەجبۇرلايدىغان «قانۇن-
يەت» مەۋجۇت بولغاچقا، ھەتتا بىر ھويلىدا 20～30 نەۋرە ـ
چەۋرىلەر بىلەن قىسىلىشىپ ئولتۇرۇشقا رازى بولۇپ (ئەمەل-
يەتتە قېرىلار ھۆزۈرلىنىپ) ئۆتىدۇكى، شۇ مەھەللىنىڭ، شۇ
يۇرتنىڭ نېرىقى ئۇچىدىكى بىكار تۇرغان تەۋە جايلاردا يېڭىدىن

هايات يولى ئىزدەشكە تىرىشماي، بىر نانىنى ھەم تالاشماي ھەم تويماي، ئورۇق، نۇرسىز پېتى خۇراپاتلارغا تولغان «ئاتالمىش ئەخلاق» نى دەپ توپلىشىپ ياشاشقا مەجبۇر بولغان. بۇ توپلاشقانلىق ئەمەس، ئاخىرى بىر كۈنى تاپىلاشقانلىق!

ئانىنىڭ، ئاتىنىڭ ۋە بىزنى كۆتۈرگەن يەرنىڭ بىزدە ھەققى بار. «قەرز ئالساڭ قايتۇر» دېگەن ماقال بويىچە بولغاندا قەرزنى چوقۇم قايتۇرۇش كېرەك. بىراق بۇ قەرزنى «ئوقۇماي، ئوقۇتماي، بىر ھويلىدا، بىر مەھەللىدە ئۆي تۇتۇپمۇ ئوڭشالماي، ئاتا ـ ئانىلار ئۆمۈر بويى بالىلىرىنىڭ نىكاھ، كىرىم ـ چىقىم ئىشلىرىغا ئارىلىشىپ جېدەل تۇغمەي، يىلدا بىرەر قېتىم ئېشىنىپ ئاتا ـ ئانىسىغا كىيىم قىلىپ بېرەلمەي، ئەكسىچە ئۇلارنى سېغىپ» ئەمەس، ئوقۇپ، ئۆي تۇتۇپ، مائاش ئېلىپ تۇرۇپمۇ ئاتا ـ ئانىلىرىنى قاقشىتىپ، ئۇلارنى مەكتەپلەرگە، ئىدارىلەرگە ماڭدۇرۇپ ئەمەس، بەلكى بۇ قەرزنى «كاللىنى يېگى بىلىم ۋە ئۇچۇرلار بىلەن كۆندە يېڭىلاپ، بىلىمنى ھەربىر ۋە ئۇنۇمگە ئايلاندۇرۇپ، قەيەر ياشاشقا ۋە تېخنىمۇ كۆچلۈك ئادەم بولۇشقا ماس كەلسە شۇ يەرلەردە ياشاپ، كاللىغا بىلىم، قولغا پۇل، يۇرەككە ۋىجدان قاچىلاپ» قايتۇرساق، بىرىنچىدىن، قەرز ئىگىلىرى ناھايىتى رازى بولىدۇ. ئىككىنچىدىن، قەرزنى ھەسسىلەپ ھەم چوڭ قايتۇرغىلى بولىدۇ.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. باشقا ۋىلايەت ۋە ناھىيىلەرنى ياتلارنىڭ يۇرتى دەپ قارىغۇچىلارنىڭ پىسخىك ساغلاملىقىدا قانداق مەسىلە بار؟

2. توپلىشىپ ياشاشنىڭ يەنە قانداق ياخشى ۋە يامان تەرەپلىرى بار؟

يۇرتتا تۇرغان ياخشىمۇ ياكى چەت ئەلگە كەتكەن

ئەمەلىيەتتە مەۋجۇت بولغان، ئەمما ئۆزىمىز زەڭ قويمايدىغان ئىشلار ناھايىتى كۆپ، تېبابەت ۋە پەلسەپە پەنلىرى ھۆكۈمىسى، مەرھۇم ئۇستازىم ئابدۇلھەمىت يۇسۇفى «ئۇيغۇرلار قويغا ئوخشاش توپلىشىپ ياشاشنى ياخشى كۆرىدۇ» دېگەنىدى. ھازىر ئويلاپ كۆرسەك بۇ سۆزنىڭ ئاساسى بارەڭ قىلىدۇ. ھەقىقەتەنمۇ بىزلەر يۇرت، نەسەپ، جەمەت ۋە مەنپەئەت دائىرىسىنى ئۆلچەم قىلىپ تۇزلەڭلىكلەردە، دەريا بويلىرىدا، تاغلاردا ياكى باغ - ئورمانلاردا توپلىشىپ، ئەمما پارچە - پارچە ھالدا ياشاشقا ئادەتلەنگەن ئىكەنمىز. خاھى قۇم - بوران ئاپىتى بولسۇن، خاھى قۇرغاقچىلىق ياكى ھەرقانداق ئاپەت بولسۇن يۇرت ئەھلى بىللە بولۇپ، قولدىن كەلسىمۇ، كەلمىسىمۇ بىر - بىرىگە ئىچ ئاغرىتىشىپ يەنە شۇ كونا ھاياتنى ئۇن - تۇنسىز داۋاملاشتۇرۇپ ئەسىرلەرنى تەستە ئۆتكۈزۈپ كەپتىكەنمىز. ئومۇمەن بىزدە بىر-رەرسى ھەجگە، سەپەرگە، ئوقۇشقا ... ماڭسا خۇددى ئۇ ئادەمنىڭ قايتىپ كەلمەسلىكى ئالدىن بەلگىلەنگىنىدەك ئېغىر تەييار-لىق ۋە بەزىدە يىغا - زارىلەر بىلەن ئۇزىتىش ياكى ھىجراندىن قورقۇپ ئوبدانلا كەلگەن يۇقىرىلاپ ئوقۇش پۇرسىتىدىن، خىز-مەت پۇرسىتىدىن پەرزەنتلىرىنى قايتۇرۇۋېلىپ، ئۆمۇر بويى ئۆزىگە ئوخشاش دولىسىغا كەتمەن ئارتقۇزۇپ يۇرۇش، يېرىم كۇنلۇك يولنى يىراق كۆرۈپ، پۇتۇشكەن قىز - يىگىتلەرنى بىر - بىرىدىن ئايرىۋېتىش، تۇغقانلىرىنى دەپ مەركىزىي شەھەرلەر-دىن يىراق يېزىسىدىكى كەپىسىگە قايتىپ خاپىلىقتا ياشاش،

خەقنىڭ يۇرتى دەپ تىلىمۇ، چىرايىمۇ ئوخشاش بولغان قېرىنداشلىرىنىڭ شەھەر - يېزىلىرىدىن ھېيىقىش ... قاتارلىقلار ئۇيغۇرلارنىڭ يېقىنقى زامانغىچە جارى بولۇپ كەلگەن توپلىشىپ ياشاش پىسخىكىسىنىڭ ئاددىي كۆرۈنۈشى بولسا كېرەك. يەنە مۇشۇ روھىي ھالەتكە ياتىدىغان نۇرغۇن ئادەتلەر ھازىرغىچە بىزنىڭ ياشاش ئۇسۇلىمىز بولۇپ قالدى. دېمەك، دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىق بىلەن باشلىنىپ، يەنە شۇ قېلىپ بىلەن ئاخىرلىشىدىغان ئەنسىرىلىۋاتقان بۇ ھايات ئۇسۇلىمىز نۇرغۇن تەبىئىي ۋە ئىجتىمائىي سەۋەبلەردىن تۇغۇلغان بولسىمۇ، كۆپىنچە ھېلى ئېيتقان توپلىشىپ ياشاش ئارزۇيىمىزدىن كېلىپ چىققان بولۇشى مۇمكىن. شۇنىڭ نەتىجىسىدە تىپىك ئىچكى قۇرۇقلۇق جەمئىيىتىگە خاس تۇرغۇن ئىقتىساد، ناچار شارائىت ۋە كەم ئۇچۇر مەھكۇملۇقى بۇ يەر خەلقىنى يۇرت ئىچىدە ئۆزئارا مېھرىبان، ساددا ۋە قانائەتچان قىلىپ قويغان، قوشنا يۇرتلار ئارا قېيىداش، ئايرىغاق قىلىپ تەربىيىلىگەن، سىرتلارغا بولسا ئۆملىشىپ تالاشقاق ۋە بىلىمسىز قاششاق قىلىپ بىلدۇرگەن، ئىلىم ئەھلىگە «ئۇيغۇرمۇ ياكى ئويۇغۇرمۇ» دېگەن گراماتىكىلىق مەسىلىنى قالدۇرۇپ قويۇشقان ... جۇڭگو ۋە چەت ئەللەردە ئۇيغۇر دېسە خەقلەرنىڭ «بالدۇر توپلىشىپ شەھەرلەشكەن، شەھەرلىشىۋېتىپ ھۇرۇنلۇقتا كەمبەغەللەشكەن قويىسىمان خەلق» دەپ چۈشىنىشى ئورۇنسىز ئەمەس.

خوش، ئەمدى مۇشۇ ھالەتنى كۆرۈپ ياكى ئۆز بېشىدىن ئۆتكۈزۈپ ئۇنى ئۆزگەرتىپ بېقىش خىيالىغا كەلگەن كىشىلەر يوقمىدى؟ بار، بار بولغاندىمۇ خېلى كۆپ بار ئىدى. بەزىلىرى تۇرمۇشىنى، بەزىلىرى تەقدىرىنى ئۆزگەرتىپ بېقىش ئۈچۈن يۇرتلىرىدىن چىقىپ، كۆزلىرى، ھەتتا كاللىسىنى ئېچىپ، ئۆزىگە، يۇرتىغا نۇرغۇن يېڭىلىقلارنى ئېلىپ كەلگەن كاتتا ھۈنەر-

ۋەنلەر، تىجارەتچىلەر، ئالىملار ۋە قەھرىمانلار بولغان. يىراقنى دېمەي مۇشۇ 20 يىلنىڭ ئالدىدىكى ئىسلاھاتتىن سۆز ئاچايلى، بۇندىن 20 يىل ئىلگىرى جۇڭگو خەلقىگە ئىككىنچى ئازادلىق نىسىپ بولۇپ، ئۇلۇغ ئىسلاھات يولغا قويۇلدى. پۈتۈن مەملىكەت خەلقى ھۆكۈمەتنىڭ دۆلەتنى، خەلقنى بېيىتىشتىن ئىبارەت بۇ دانا سىياسىتىدىن ئەينى ۋاقىتىدىلا خۇش بولۇپ قالماستىن بەلكى ھازىرمۇ، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ ئۇنىڭدىن ئىلھام ئېلىپ ئۆزىنى كۈچەيتىش يولىدا تېخىمۇ ئالغا ئىلگىرىلەۋاتىدۇ. ئەمدى گېپىمىزگە كەلسەك، مانا ھازىر يۇرتلار ئارا، دۆلەتلەر ئارا تىجارەت، ئوقۇش، خىزمەت دېگەنلەر ئادەتكە ئايلىنىپ خەلقنىڭ ئېڭى ۋە قىممەت قارىشىدا زور ئۆزگىرىشلەر بولۇۋاتىدۇ. جۈملىدىن ھازىر ھېلىقىدەك توپلىشىپ ياشاپ «تۆتلەشمەي دۆتلىشىدىغان» بېكىنمىچىلىكنىڭ چوڭقۇر ئاساسىنى يوقىتىش ئۈچۈن نۇرغۇن مۇنەۋۋەر ياشلار يۇرت ئاتلاپ ئوقۇش، خىزمەت قىلىش، شۇ ئارقىلىق ئالدى بىلەن ئۆزىنى، ئاندىن يۇرتىنى ئاڭ جەھەتتىن يېڭىلاش بىلەن مەشغۇل بولماقتا. تېخىمۇ ئەھمىيەتلىك بولغىنى شۇكى، بىر تۈركۈم غايىلىك، ئىرادىلىك ئەزىمەتلەر ۋەتەننىڭ ئىلمان قوينىدىن سەكرەپ چىقىپ، چەت ئەلدە ئوقۇپ، ئىنسان قەۋىدىن بولغان باشقا يۇرتلۇق ياكى باشقا تەنلىك كىشىلەردىن كېرەكلىك ئىلىم ـ تېخنىكىنى ئۆگىنىپ، يۇرت خەلقى ئۈچۈن يېڭى قاراش، يېڭى تېخنىكىلارنى ئېلىپ كەلمەكتە. ئۇلارنىڭ شۇ تىرىشچانلىقى سەۋەبىدىن تېخىمۇ كۆپ كىشىلەردە باشقا يۇرتلارغا بېرىپ تىجارەت قىلىش، ئوقۇش قىزغىنلىقى ۋە جۇرئىتى ئېشىپ، نۆۋەتتە مەلۇم كۆلەم پەيدا بولدى. بۇ ھالەتنىڭ خەلققە پايدىسى بولسا بولىدۇكى زىيىنى بولمايدۇ. ئۇنىڭ لىق بىلەن ئەنئەنگە، ئېسىل مىللىي مەدەنىيەتكە خەتەرلىك نۇقسانلار يېتىشى مۇمكىن ئەمەس. نۇقسان يەتتى دېگەندىمۇ ئۇنـ

داق ئەسىرلەپ ئۇخلاپ ياتقاندىن مىڭ ياخشى.

ئەمدى گەپنىڭ پوسكاللىسى زادى نېمە؟ گەپ دەل ئىلگىرى كىمدەك ئۆزىنىڭلا يۇرتىدا ئوتلاپ يۇرۇشتە ئەمەس ياكى يۇرتىنى ۋە خەلقنى تاشلىۋېتىپ چەتئەلگە كېتىشلا ئەمەس، بەلكى بىر خىل ئىلمىي ۋە يوپيورۇق بولغان يۇرت قارىشىدا.

مەملىكىتىمىز ئىسلاھاتنى يېڭى باشلىغان ۋاقىتتا كىشىلەر ئىدىيىسىدە نۇرغۇن زىددىيەتلىك ئۇقۇملار بار ئىدى. ئۇزۇن يىللار سولچىل لۇشيەننىڭ دەردىنى تارتىپ، مەنىۋى، ماددىي جەھەتلەردىن قاششاقلىشىپ كەتكەن بىر قىسىم كىشىلەر كەلگۈسىگە ئىشەنچ قىلالماي، جۇڭگونى تاشلاپ چەتئەلگە كېتىشمەكچى بولدى. بەزىلىرى ئوقۇشنى، بەزىلىرى تۇغقان يوقلاشنى ۋە بەزىلىرى تىجارەتنى باھانە قىلىپ بولسىمۇ چەت ئەلگە چىقىپ كېتىشنى ئويلىغانلار، ئويلايدىغانلار كۆپ بولدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئالدىنقى بىر مەزگىلدە ئىلگىرىكى كونا تەپەككۇر ئۇسۇلىنىڭ تەسىرى بىلەن مەتبۇئاتلاردا چەت ئەلگە چىقىشنىڭ زىيىنى، پالاننىڭ پۇشايمىنى، پۈستانىنىڭ دەردى ... قاتارلىقلار كەڭ تەشۋىق قىلىندى. ئادەم دېگەن قىلما دېگەننى قىلغۇسى كېلىدۇ. تولۇقسىز مەلۇماتقا قارىغاندا 1984 - يىلىغا قەدەر جۇڭگودىن ئامېرىكىنى ئاساس قىلغان ھالدا چەت ئەلگە چىققانلار 540 مىڭدىن ئېشىپ كەتتى. ئۇنىڭدىن كېيىن قانچىلىك كۆپەيگەنلىكىنى تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولمايدۇ. ئامېرىكىنىڭ مەلۇم بىر رايۇنىنىڭ شىركىتى 1988 - يىلى بېيجىڭ پۇقرالىرى ئۈستىدە ئېلىپ بارغان ئىجتىمائىي سىنىشىدا جۇڭگوغا يېراق ۋە يېقىندىن مۇناسىۋەتلىك 10 دۆلەت ئىچىدە «سىز ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان مەملىكەت قايسى» دېگەن سوئالغا نۇرغۇن كىشى «ئامېرىكا» دەپ جاۋاپ بېرىشكەن. ئەمدى بۇ يىل ئېلىپ بېرىلغان سىناقتا بولسا ئامېرىكا ئارقىدا قالغان. دېمەك، كىشىلەر چەت ئەلگىمۇ چىقىپ باقتى، قاندى. چەت ئەلدە ئوقۇغانلارنىڭ خېلى

بىر قىسمى ۋەتەنگە يېنىپ كېلىۋاتىدۇ.

مەن بۇ ماقالىنى يېزىش ئۈچۈن نۇرغۇن ۋە ھەر قاتلام كىشىلىرى بىلەن ئۇچراشتىم. بەزىدە ئويلىنىشقا تېگىشلىك، بەزىدە كۈلكىلىك گەپلەرنىمۇ ئاڭلىدىم. ئومۇمەن ئېيتقاندا كىشىلەرنىڭ ئۇچۇرغا، يېڭىلىققا تەشنا پىكىرلىرى ئادەمنى قىزىقتۇرىدۇ، ئويلاندۇرىدۇ. چەت ئەلدە ئۇيغۇرلارغا ئالاھىدە ئېتىبار بېرىلىدىكەن، دېگەن كوچا گەپلىرىنى ئاڭلىسا كۈلگىسى كېلىدۇ. (بىر يىللىرى سوۋېتلىكلەر كەلسە ئۇيغۇرلارغا چېقىلمىغىدەك دېگەن ئۆشەك گەپلەر تارقالمىدىمۇ!؟) بەزى بۇرادەرلەر رېئاللىقتىن رەنجىپ «چەت ئەلدە يەر سۈپۈرىدىغان ئىش» بولسىمۇ كېتىدىغانلىقىنى ئېيتتى. زادى چەت ئەل دېگەندە ھەممە نېمە گۈزەل، نېمىنى خالىساڭ دەيسەن، نېمىنى خالىساڭ يەيسەن دېگەن گەپلەرمۇ ئاز ئەمەس. خىيالىي تەسەۋۋۇرغا بېرىلگەن بەزى كىشىلەرنىڭ «ئۇيغۇر دېگەن بوش خەلق ئەمەس، ياۋروپالا ئەمەس، قوشنا خەلقلەرمۇ بىزدىن چۆچۈيدۇ» دېگەندەك نەشىكەشىنىڭ پاراڭلىرىنى تارقىتىدىغانلىقىنىمۇ ئاڭلىدىم. بۇ بىر تەرەپتىن ئادەمنىڭ غىدىقىنى كەلتۈرسە يەنە بىر تەرەپتىن نۇرغۇن ساددا كىشىلەرنى تېخىمۇ ھۇرۇن بولۇشقا ئۈندەيدۇ. مۇشۇنداق گەپلەرگە ئىشىنىپ ئىتتىپاق تىياتىرخانىسى ئالدىدا گۈرۈلدەپ پو ئېتىپ ئولتۇرغانلارنىمۇ، خۇددى چەت ئەللىكلەر ئۇيغۇرنى كۆرسە پايانداز سېلىپ كۈتۈۋالىدىغاندەك ھېسسىياتتا بارىنى تاشلاپ چىقىپ كېتىۋاتقانلارنىمۇ ھەم ئۇچراتتىم، ئالمائاتا، ئىستانبۇل ۋە ئەنقەرەدە «ئاجايىپ يۇرت سۆيەر» كىشىلەرنىڭ ئۆز يۇرتلۇقلىرىنى ئازراق پۇل ئۈچۈن چېقىپ، تالاۋاتقانلىقىنى ... كۆردۈم. خۇددى ئىچكىرىدىن يېڭىلا چىقىپ، كۆرمىگەننى كۆردۈم. گەن ئاققۇنلاردىنمۇ ھەسسىلەپ سالاھىيەتسىز ھالدا ياشاۋاتقان سۆيۈملۈك، ئەمما بىچارە بەزى قېرىنداشلار شۇ يەرلەرگە چىقىشىتىن بۇرۇن بىرەر ھۈنەر ئۆگىنىپ ياكى بىرەر ئىشەنچلىك ئو-

قۇش يولىنى تاللاپراق چىقسا نېمە بولار! ؟ چىققاندىن كېيىن ئاز ساندىكى كىشىلەر ھەقىقەتەن ئۆيلۈك، پۇللۇق بولۇپ قاپتۇ. لېكىن رېئاللىق ئالدىدا بىئارام ۋە غەمكىن ... بىر كىشىدىن مەن «سىز ۋەتەنگە قاچان قايتىسىز؟» دەپ سورىدىم. ئۇ كىشى يېڭىلا سېتىۋالغان ئوتتۇراھال تېلېۋىزوردىن كۆز ئۈزمەي تۇرۇپ «مەن ئايروپىلان سېتىۋالغاندا شۇنىڭ بىلەن بارىمەن» دەپ جاۋاب قايتۇردى. دېمەك، شۇ تەكەببۇرلۇقى ۋە خىيالىي ھەيۋىتى بىلەن خەلققە ئۆزىنى كۆرسىتىپ قويغۇدەكمىش. يەنە بەزىلەرنىڭ دېيىشچە كېيىن يۇرتقا قايتىپ، ئاشۇ «قالاق» خەلقنى باشقۇرارمىش! دېمەك، خېلى ساندىكى چەت ئەلگە چىققۇچىلار نورمال تىرىكچىلىكنى قىلىۋاتقان بولسا، يەنە خېلى بىر قىسمىنىڭ ھال - ئەھۋالى، روھىي ھالىتى ئەنە شۇ، ئادەم دېگەننىڭ يېمەك - ئىچمىكى، كىيىم - كېچىكى، ئۆي - مۇلكى ۋە جەمئىيەتتىكى ئورنى بولسا ئاندىن كېيىن باشقا ئىشلارنى ئويلىيالايدۇ. يۇقىرىقىدەك ھالەتلىرى بىلەن قانداقمۇ بىرەر خەيرلىك ئىشنى ئويلىيالىسۇن؟ خەلق بىلەن ھەمدەمدە بولمىغان كىشىنى كىممۇ ئېتىراپ قىلسۇن؟ پەقەت يۇرتقا ھەقىقىي كۆيۈمچان كىشىلەرلا كەلگەن ئوقۇش ئامىتىنى چىڭ تۇتۇپ تىرىشىپ ئۆگىنىپ، ئاخىرىدا يۇرت قەرزىنى ئادا قىلىشنى ئويلايدۇ. بەزىلىرى قايتىپ كېلىپ جان دىلى بىلەن كەسپىنى راۋاجلاندۇرۇپ دەۋر ۋە خەلق ئۈچۈن ئۆچمەس تۆھپىلەرنى قوشالايدۇ. يۇرتتا تۇرغان نۇرغۇن ئىرادىلىك كىشىلەر ئۆز كەسپى ۋە ئورنىنى ئانا ھەققى دەپ قاراپ، چەكلىك شارائىتتا چەكسىز ياخشى ئىشلارنى قىلىپ ئۇلگۈرەلەيدۇ. دېمەك، قارىغۇلارچە چەتكە چوقۇنۇپ، ۋەتەننى، كونكرېت ئېيتقاندا ئۆزىنىڭ قىممەتلىك ئورنى ۋە ئائىلىسىنى تاشلاپ چىقىپ كېتىش تېگى - تەكتىدىن ئېيتقاندا يۇرتنى ئانچە قىزغىن سۆيمىگەنلىك دەپ قارايمەن. گەرچە مەملىكىتىمىزدە ئادەم بەكلا كۆپ بولسىمۇ، ھەربىر ئادەمنىڭ ئۆزىگە تۇشلۇق قىممىتى بار.

بۇ قىممەتنى يۇرت ھەققى، ئانا ھەققى دەپ ساقلاش لازىم. ئەگەر قىممەتسىز كىچىك بولغان بولسا تىرىشىپ چوڭايتىڭ. ھەرگىز تاشلاپ بېرىش بىلەن قىممەتسىزنى يوقىتىپ قويماڭ. يۇرتقا تۇتۇلغان ھەرقانداق مەسئۇلىيەتسىزلىك پوزىتسىيە سىزگە ۋە قېرىنداشلىرىڭىزغا ئامەت ئېلىپ كەلمەيدۇ. ھەقىقەتەن ياخشى مەقسەت ۋە توغرا يول بىلەن چەت ئەلگە چىقىدىغانلار بۇنىڭ سىرتىدا، ئەلۋەتتە.

ئومۇمەن چەت ئەلگە كېتىش ھەممىدىن ئەلا دەپ قارايدىغان ياكى دۇنيادا بىرىنمۇ ئۇلۇغ خەلق يوق، بىزنىڭكىدىنمۇ ئېسىل يۇرت يوق دەپ ئۆزىنى گوللايدىغان قاراشلارغا نىسبەتلەشتۇر- گەندە ياخشى مەقسەت ۋە تىرىشچانلىق بىلەن چەت ئەلگە چىقىپ ياخشى نەتىجە ۋە ئۆملۈكنى قولغا كەلتۈرۈپ ياشايدىغان، بولسا تېخى ئۆگەنگەن بىلىمى ياكى يىغقان ماددىي، مەنىۋى بايلىقلىرى بىلەن يۇرتقا كېلىپ ھۆزۈردىمۇ، جاپادىمۇ خەلق بىلەن بىللە بولىدىغان، ياخشىلىقنى راۋاجلاندۇرۇپ، قالاقلىققا ئىلمىي جە- ھەتتىن تەسىر كۆرسىتىدىغان ئالىي پەزىلەتنى تەشەببۇس قىلىش لازىم ۋە شۇنداق پەزىلەت ئىگىلىرىنى ھەر دائىم يوقلاپ، ئۇلارنى ئاۋايلاپ، ئۇلارنى يۇقىرىغا كۆتۈرۈشىمىز، تىكلىشىمىز كېرەك، دەپ قارايمەن. بۇ بەلكىم نۇرغۇن ئۇمىدۋار كىشىلەرنىڭمۇ يۈرەك سۆزى بولسا كېرەك.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. چەت ئەلگە كېتىشنى ئويلىشىڭىزغا نېمە تۈرتكە بولۇۋا- تىدۇ؟
2. چەت ئەللىكلەرنىڭ روھىي ھالىتىنى بىلەمسىز؟

كىم يۇرتىنى قىزغىن سۆيىدۇ؟

كۇندىلىك تۇرمۇشىمىزدا گېزىت ـ ژۇرنال، رادىئو ـ تېلې-ۋىزىيە قاتارلىق تارقىتىش ۋاستىلىرىدە، يېڭىن، ئاممىۋى سو-رۇن ۋە ئولتۇرۇشلاردا ھەر خىل قاراش ياكى نۇقتىدا تۇرۇپ يۇرت ـ ۋەتەننى سۆيۈشىنىڭ ئەھمىيىتى توغرىسىدا نۇرغۇن ياخشى تەشۋىق گەپلەر بولۇنىدۇ. جۇملىدىن مەلۇم بىر شەخسنىڭ دۆلەت-كە، مىللەتكە قانچىلىك زور تۆھپە قوشقانلىقى، مەلۇم بىر يازغۇچىنىڭ قالتىس رومانلارنى يازغانلىقى ياكى قايسى بىر رەھ-بەرنىڭ مەلۇم قېيىن شارائىتتا قىلغان ھېسسىياتلىق سۆزلىرى ھەممەيلەننى قىزىقتۇرىدۇ. «پالانى ئاجايىپ ۋىجدانلىق كىشى جۇمۇ، ھېچنېمىدىن قورقمايدۇ» دېيىلسە، بەزىدە «بۇ شائىرنىڭ شېئىرىنى ئاڭلىغان ھەرقانداق ئادەم ۋەتەن دېمەي قالمايدۇ» دەپ تەرىپلىنىدۇ. گەپنىڭ ئاخىرىدا شۇ كىشىنىڭ يۇرتىنى قانچىلىك سۆيىدىغانلىقىنى بىرەر قېتىملىق سۆزى ياكى «قىلالىغانلىق» ئەھۋالى بىلەن ئۆلچەپ ئاخىرلاشتۇرۇلىدۇ. ھەقىقەتەنمۇ دەۋر بەرگەن ياخشى شارائىتنى چىڭ تۇتۇپ، يۇرت خەلقىگە بىر نەچچە ياكى نۇرغۇنلىغان ياخشى ئىش قىلىپ بېرىش، ئۆزىنىڭ شارائى-تىدىن پايدىلىنىپ مەسئۇلىيىتىنى ئادا قىلىش — بۇ ماختاشقا، قەدىرلەشكە تېگىشلىك ئىش. نۇرغۇن كىشىلەر ئىلگىرىمۇ، ھا-زىرمۇ شۇنداق قىلىۋاتىدۇ. بەزىلەر ئۆزىدە شۇ ئويلىغان ياخشى ئىشنى قىلىشقا يارىدەم قىلالايدىغان ئىجتىمائىي ئورنى بولمىسا-مۇ، يەنىلا تىرىشىپ شارائىت يارىتىپ «كىچىك ئات ـ چوڭ مال تارتالايدىغان» تەسىرلىك كۆرۈنۈشلەرنى مەيدانغا كەلتۈرمەك-تە. بۇ تېخىمۇ قەدىرلەشكە ۋە ئۈلگە قىلىشقا تېگىشلىك ئالىيجا-

نابلىق.

نۆۋەتتە يۇرت سۆيۈش توغرىسىدا گەپ بولغاندا كۆپىنچە ئۆزىنىڭ مەلۇم ئىجتىمائىي ئورنى بولغان، ئۇنىڭغا شارائىت ۋە تۆھپە تەقدىم قىلىپ تۇرىدىغان قول ئاستىدىكى خادىملىرى تەق بولغان كىشىلەرنىڭ كۆزىنى چاقنىتىپ تۇرىدىغان نەتىجىلىرى تىلغا ئېلىنماقتا. بولۇپمۇ ئېسىل ۋە ئىسسىق بىنالاردا ئولتۇرىدىغان، ماشىنىسى تەييار، ئەمىلى ياكى ئۇنۋانى يۇقىرى، تەمىنا-تى ياخشى كىشىلەرنىڭ يىلدا قىلغان بىرەر قېتىملىق سۆزى ياكى ئىشى ھېكايىگە ئايلىنىپ، تېخىمۇ زوربىيىپ، ھەممە ئادەمگە يۇرتنى سۆيۈشنىڭ ئەمدى باشقا ئىمكانىيىتى قالمىغاندەك، پەقەت ئاشۇنداق ئورۇنغا يەتمىگۈچىلىك يۇرت ـ خەلقىغە ياخشى ئىش قىلىپ بەرگىلى بولمايدىغاندەك تەسىراتنى قالدۇرماقتا. مۇخ-بىرلار بولسا ئىشنىڭ ئاسىنىغا كىرىپ، داڭقى چىققان ئادەملەر-نىلا ماختاپ بۇنداق تەسىراتنى ئۇلغايتماقتا. بۇ ھالەتنى بەلكىم يەنە كېلىپ ئادەملەرنىڭ چوڭىنى كۆرۈپ، كىچىك ياكى كۆندە-لىك ئىشلارغا دىققەت قىلمايۋاتقانلىقىدەك روھىي ھالىتىدىن ياكى سىرلىقلىققا ئىشىنىدىغانلىقىدەك ئالاھىدىلىكىدىن كېلىپ چىق-قان دەپ تەخمىن قىلىشقا بولىدۇ. ئەمەلىيەتتە يۇرتنى سۆيۈشتە ھەر بىر ساھە، ھەر بىر ھالقىغا ئۇلاردىنمۇ ئۇلۇغ ۋە پاكىز ئىنسانلار بار. گەرچە شارائىت، ئورۇن ۋە ئىناۋەت جەھەتتە قارىماققا تۆۋەنرەك كۆرۈنسىمۇ ھەمدە ئىش تۈگىگەندىن كېيىن كۆپ كىشىلەر بىلمەي قالغان بولسىمۇ، ھەقىقەتتىن ئېيتقاندا بۇ خىلدىكى كىشىلەرنىڭ ئۆزىنىڭ ئىمكانىيىتىدىنمۇ ئارتۇق قىلغان ياخشى ئىشلىرى «يۇرت سۆيۈش ئالتۇن مېدالى» غا مۇناسىپتۇر.

مەملىكىتىمىزدە ئادەم كۆپ، نوپۇس قۇرۇلمىسىدىن قارى-غاندا دېھقانلار، ئىشچىلار كۆپ، دۆلەت ۋە مىللەتنىڭ ئاساسىي ھايات دەرىجىسى تېخى تەرەققىي قىلىۋاتقان ھالەتنىڭ تۆۋەنرەك

دەرىجىسىگە ياتىدۇ. تەرەققىي تاپقان ۋە مىللەتلەرنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋى تۇرمۇشىغا سېلىشتۇرغاندا پەرق يەنىلا چوڭ. بۇ پەرقنى يەنە كېلىپ نوپۇسنىڭ ئاساسىنى تەشكىل قىلغۇچى كەڭ ئاممانىڭ ھاياتىدىن كۆرۈش مۇمكىن. كەڭ ۋە ئېسىل ئۆيلەردە ئولتۇرۇپ كىچىك ماشىنىدىن بەھرىمەن بولۇۋاتقانلار ياكى تۇرمۇشىدىن غەمسىز چۆچەك يازىدىغانلار يەنىلا ئاز سانلىقنى تەشكىل قىلىدۇ. پەن ـ تېخنىكا خادىملىرىنىڭ تۇرمۇش ۋە خىزمەت شارائىتى يەنىلا تەلەپتىن تۆۋەن. مۇشۇنداق ئەھۋالدا يۇرتنى قانداق، قانـ چىلىك سۆيۈش مەسلىسى گەۋدىلىك مەسىلىگە ئايلىنىپ قالدى. ئەندىشىسىز ۋە تەييار مۇھىتتا بىر قېتىملىق سۆز ياكى بىرەر بەت شېئىر بىلەن «ۋەتەن ئۈچۈن جاننى پىدا قىلغىلى» ۋە يۇرتنىڭ قىياپىتىنى ئۆزگەرتىشتە «تاغنى تالقان، چۆلنى بوسـ تان» قىلغىلى بولىدۇ. گەپ شۇنى قانداق ئەملگە ئاشۇرۇشتا ۋە شۇ سۆزنى قىلغان كىشىنىڭ ھەقىقىي ئىپادىسىدە.

ئەملىيەتتە مىكروفون بىلەن تونۇشلۇق كىشىلەرنىڭ ھېسـ سىياتلىق سۆزلىرى بىلەن بىرەمدىلا نەتىجە قازانغىلى ھەمدە بۇنىڭغا قاراپ «پالانى ۋەتەنپەرۋەر، پالانى مۆرىمەس» دېگىلى بولمايدۇ. ساددا كىشىلەر تەلپۈنىدىغان ياكى ئازراق چۆچەك ـ ھېكايىلىرى بىلەن ماختىنىدىغان ئايرىم كىشىلەر ئاشۇ ماختاش ۋە تەلپۈنۈشلەرنى ھەق قازانغاندۇ، لېكىن شۇنىمۇ كۆرمەي بولـ مايدۇكى، ئۇلارنىڭ تارتقان ھارۋىسى ھەقىقەتەنمۇ كىچىك، مېلى ئاز بولۇپ قالدى. ئۇلارنىڭ قىلىشقا تېگىشلىك ئىشى تېخىمۇ كۆپ. چۈنكى ئادەم ئۆزىنىڭ شارائىتىنى قەدىرلىشى، ئۆزىنى شۇ ھالغا يەتكۈزگەن خەلقىنى ئويلىشى لازىم. بىر نەچچە مۇخـ بىرنىڭ ياكى ئايرىم مۇشتىرىلارنىڭ ئۆزىگىمۇ ئېنىق بولمىغان قىزغىن ئىبارىلىق ماختاشلىرى بىلەنلا ئۆزىنى ئەڭ چوڭ ۋەتەنـ پەرۋەر ۋە خەلقنىڭ داھىسى دەپ سانىماسلىقى لازىم. ھەتتا

هازىردىن باشلاپلا داھىيلىق تالىشۇاتقانلار بار. بۇ، يۇرت ئىچى ۋە سىرتىدىكى داڭلىقلارنىڭ ئومۇمىي كېسىلى. سىزنى شۇ شەرەپكە ئۆگىتىپ قويغانمۇ ئاددىي ۋە سادىدا خەلقتۇر. سىز ئىسسىق ئۆيدە ياكى يىغىن زالىدا ئولتۇرۇپ ۋەتەننى سۆيۈش توغرىسىدا سۆزلەۋاتقىنىڭىزدا دېھقانلار قاتتىق سوغۇقتا ئۆستەڭگە تاش يۆتكەۋاتقان بولىدۇ. يۇمشاق ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ، ناۋات سېلىنغان چاينى دەملەپ قويۇپ، ئايدا ياكى پەسلىدە چىقىدىغان ژۇرنىلىڭىزدىن ماختىنىپ ئولتۇرغىنىڭىزدا ئەتىدىن - كەچكىچە ئادەمنۇ كۆرۈنمەيدىغان جاڭگالدا يول ئاسراش ئىشچىلىرى ئۇسسۇزلۇق دەردىدە قىينىلىپ ئىشلەۋاتقان بولسا كېرەك. ئاجايىپ تەرەققىيات مەنزىرىسىنى ئوتلۇق شېئىرلىرىڭىز بىلەن بىلىپ - بىلمەي كۆيلەۋاتقىنىڭىزدا يا قورساقنىڭ، يا بالىلىرىنى يۇقىرىلاپ ئوقۇتۇشنىڭ تۆت كوچىسىدا قايسى تەرەپتە تۇرۇشنى بىلەلمەي تۇرۇۋاتقان نۇرغۇن دېھقان، ئىشچى ۋە پەن - تېخنىكا خادىملىرى بولغان بولىدۇ. شۇڭا، شارائىتى بارلار تېگىشلىك تۆھپە قوشۇشى، هازىرقىدىنمۇ چوڭ تۆھپە قوشۇشى لازىم. چۈنكى ئۇلاردا يۇرتنى، خەلقنى سۆيۈشتە ئورۇن، ۋاقىت ۋە شارائىت يېتەرلىك. هەقىقەتەنمۇ هەر بىر ئائىلىدە هەر خىل ئارزۇلار، پىلانلار بولىدۇ. بۇنىڭغا نىسبەتلەشتۇرسە يەنىلا پۇل يېتىشمەيۋاتقاندەك بىلىنىدۇ. لېكىن شارائىتى سىزدىنمۇ ناچار قېرىنداشلىرىڭىزغا قارىغاندا سىزدە يۇرتنى، خەلقنى ئويلىغۇدەك ۋاقىت بار، قىلاي دەپ ئىشلىسىڭىزلا ئەل - يۇرتقا پايدىلىق ئىشلار كۆپ. خەلقنىڭ يۇقىرى قاتلىمى، جامائەتنىڭ ئالدى ۋە ئۇمىدى دېگەنلىرىمىز دەل شۇ پەن - تېخنىكا خادىملىرى، هەقىقىي يازغۇچىلار، تەھرىر - تەرجىمانلار، ئوقۇتقۇچىلار، كارخانىچىلار ۋە ۋاقىتنى كۆپرەك خەلقنىڭ غېمى بىلەن ئۆتكۈزىدىغان كۆپ ساندىكى ئەمەلدارلاردۇر، خەلق تايىنىدىغان، ئۇمىدلىنىدىغان

قاتلام مۇشۇ. بۇ دەل ئۇلارنىڭ ھەسسىلەپ تىرىشىشىنى شەرت قىلىدىغان مۇھىم ئامىل. شۇڭا، ئەمەلدار بولسا پاك ۋە روھلۇق بولسۇن. يازغۇچى بولسا ئەمەلىيەتنى ئاساس قىلسۇن. تەھرىر - تەرجىمانلار ئۆزىنى تېخىمۇ مۇكەممەللەشتۈرسۇن، پەن - تېخنىكا خادىملىرى شەرەپ گۈۋاھنامىسىنى ئېلىپلا چېكىنىپ كەتمەسۇن، ئۇلارنىڭ ھەممىسى بىر يەرگە كەلسە ئۆم بولالىسۇن ...

ئەل - يۇرتنى سۆيۈشنىڭ چوڭ - كىچىكلىكى بولمايدۇ. چوڭىنى قىلالمىدىم دەپ كىچىكىنىمۇ قىلالماسلىق ياخشى ئەمەس. ھېچنېمە قىلالمىغان تەقدىردىمۇ ئۆم ئۆتۈش ئوخشاشلا ۋەتەننى سۆيگەنلىك بولىدۇ. ئەقەللىيسى موزدوز ئاياغنى ئوبدان يامىسىمۇ، تىككۈچى ئامما رازى بولغۇدەك كىيىم تىكسىمۇ ياكى ئاشپەز تاماقنى تەملىك ئەتسىمۇ خەلقنىڭ ھاجىتىدىن چىققانلىقى ئۈچۈن ئوخشاشلا ئۇلارمۇ ۋەتەنپەرۋەردۇر. پەقەت ھەر بىر كىشى ئۆزىنىڭ شارائىتىغا يارىشا ياكى ئۇنىڭدىن ئاشۇرۇپراق ئىش قىلالىسىلا، ئۇنىڭ دەرىجىسى ھېچكىمنىڭكىدىن كەم قالمايدۇ. مېنىڭچە ۋەتەنپەرۋەر كىشىلەرنى ئۇنىڭ كەسپىي جەھەتتە ئالدىنقىلارنى بېسىپ چۈشەلىگەن - چۈشەلمىگەنلىكى ياكى ئۆزىنىڭ نۆۋەتتىكى شارائىتىغا تۈشلۈق خەلققە ئىش قىلىپ بېرەلىگەن - بېرەلمىگەنلىكى بىلەن باھالاش لازىم. شۇڭا ئۇمىدۋار، تىرىشقاق، چىقىشقاق ۋە ئەمەلدە كۆرسەتكەك كىشىلەرنىڭ ھەممىسىلا يۇرت سۆيەر بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

بۇ، نۆۋەتتە جارى بولۇۋاتقان مەنىۋى مەدەنىيەتنى كۈچەيتىپ، دۆلەت ۋە مىللەتنى رونىاق تاپقۇزۇش دەۋر ئېقىمىنى تېخىمۇ ئىزچىل داسنى تۈتالىغان ھەر بىر كىشى ئۆزىدىكى مەسئۇلىيەت تۈيغۇسى ۋە كىرىس تۈيغۇسىنى كۈچەيتىپ، دەۋر ۋە خەلق يولىدىكى چوڭ - كىچىك ساۋابلىق ئىشلىرىنى داۋام ئەتكۈزەلەيدۇ.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. ھەر بىر شەخسنىڭ ھەربكتىدىن جامائەت كەيپىياتى شەكىللىنىدۇ، شۇڭا شەخسنىڭ ھەربكتى قانداق بولۇشى كېرەك؟

2. ئۆم ئۆتۈشنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىك بولىدىغانلىقىنى شەرھىلەڭ.

كېچىكىش ۋە كەچ قېلىش

ھەرقانداق ئادەم ئۆزىنىڭ مەنپەئەتىگە تاقىلىدىغان ۋە ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان مەلۇم ئىشنى ۋاقتىدا ۋە كۆڭۈلدىكىدەك پۈتتۈرۈشنى ئويلايدۇ. ئۇنىڭدىن بىرەر چاتاق چىقىشنى بولۇپمۇ شۇ ئىشنى بېجىرىشتە كېچىكىپ قېلىپ، قولدىن كەتكۈزۈپ قويۇشىنى ھەرگىزمۇ خالىمايدۇ. بۇنداق بولۇشىدا نۇرغۇن تاشقى سەۋەبلەر تەسىر كۆرسەتكەندەك قىلسىمۇ، لېكىن كېچىككەنلىكىنىڭ ئۆزى دەل شۇ ئادەمنىڭ ئۆزىگە ياكى ئۆزى ئەقىدە قىلىدىغان شۇ ئىشقا مەسئۇلىيەتسىزلىك بىلەن قارىغانلىقى، شەكسلىگە ياكى ئارۇيغا بېجىرىشنى نىيەت قىلىدىغانلىقى ... ئاساسىي ئىچكى سەۋەب. ئومۇمەن كېچىكىش، كېچىكتۈرۈش ياكى كېچىكتۈرۈۋېتىش ئوبدان ئىش ئەمەس. ھەممەيلەن ھايات مۇساپىمىزدا بەزى تەرسا مۇئەللىملەرنى، قاتتىق قول باشلىقلارنى ۋە ئۇزلۇكسىز سىناق ئېلىپ تۇرىدىغان ئۇستىلارنى ئۇچراتتۇق. ئۇلارنىڭ ئور-تاق ئالاھىدىلىكى ئۇلار مەشغۇل بولۇۋاتقان دائىرىسىدە ئۆزىگە ۋە باشقىلارغا قاتتىق تەلەپ قويۇپ، ۋاقىت ۋە پۇرسەت جەھەتتە قەتئىي كېچىكمەسلىكنى تەكىتلەيدۇ. ئەينى ۋاقىتتا بالا بولساق يىغلاپ، خىزمەتچى بولساق رەنجىپ يۇرگەندىمىز، قانداقلا بولسۇن، ئۇلار كۆزلىگەن مەقسەتلەر ئىچىدىكى «كېچىكمەسلىك» چۈشەنچىسى ھازىرمۇ، بۇندىن كېيىنمۇ ئىنتايىن مۇھىم. ئادەم كېچىكمەستىن بۇرۇن سەل قارايدۇ، كېچىككەندىن كېيىن ئۆزىنىڭ شۇ كۈنلۈك مەنپەئەتىگە تاقالمايدىغان بولسا، ئۆزىنى ئۆزى كەچۈرۈۋېتىدۇ، دەل زىيان كۆرۈلسە تۇرالماي كېتىدۇ. ئەمەلىيەتتە كېچىكىپ بېرىشنى ئويلىغان ياكى كېچىكىپ قالغان تەقدىردىمۇ كۆرۈنۈشتە ئۆزىگە چوڭ تەسىرى كۆرۈنمىگەندەك قىلىغان چاغدىلا ئۇنىڭ زىيىنى باشلانغان بولۇپ، كېچىكىشنىڭ چوڭ-كىچىكلىكى ئەمەلىيەتتە شەكىل جەھەتتىكى پەرقتىن ئىبارەت.

نۆۋەتتە مەتبۇئاتتا «ۋاقىتقا رىئايە قىلىش» سۆزى ئىشلىتىلىۋاتىدۇ. بۇ تازا جايىدا قويۇلغان ئۇقۇم ئەمەس. چۈنكى تېببىي پىسخولوگىيە ۋە ئىنسانشۇناسلىق ئىلمىي نۇقتىسىدىن قارىغاندا، بۇ سۆزدىن «مەن سېنى باشقۇرىمەن» دېگەندەك مەنا چىقىدۇ. ئۇنىڭغا قارىغاندا «ۋاقىتنى قەدىرلەش» دېگەن سۆز نىسبەتەن مۇۋاپىق.

نۇرغۇن كىشىلەر ئۆگىنىش، تۇرمۇش ۋە خىزمەت قىلىش مۇساپىسىدە ھەر خىل سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن ئۆزىگە يېقىنلىشىپ كەلگەن پۇرسەتنى قولدىن بېرىپ قويىدۇ، يەنى شۇ ئىشنىڭ ئىگىسى، مەنپەئەتدارى ياكى قوغدىغۇچىسى بولۇشقا كېچىكىپ قالىدۇ. بىر قىسىم كىشىلەر كېچىكىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلىسىمۇ، يېشىنىڭ بىر يەرگە بېرىپ قالغانلىقىنى سەۋەب قىلىپ، ئۆز - ئۆزىنى كەچۈرۈۋېتىدۇ. بەزى كىشىلەر ھەتتا ئۆمۈر بويى ئۆزىگىمۇ، خەلقىمۇ پايدىسىز، زىيانسىز ھاياتىنى ئېقىن سۈدەك ئۆتكۈزۈۋېتىدۇ. ئەسكىلىك بىلەن تولغان ھاياتىنى پەخىرلىنىش بىلەن داۋاملاشتۇرىدىغان كىشىلەرمۇ ھەر دەۋردە مەۋجۇت. بىراق قەدىمدىن بۇيان ياخشى ئىش ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلەپ كەلگەن بۇ دۇنيادا خەلقە پايدىلىق ئىشلارنى قىلىشتا كېچىككەنلىكىنى قانچان ھېس قىلغان بولسا شۇ چاغدىن باشلاپ ئۆز ئەمەلىيىتىنى ئۆزگەرتىپ، يۈرتى ۋە خەلقى ئۈچۈن تۆھپە قوشقان كىشىلەر بولغان. ئەمەلىيەتنى ئاساس قىلغاندا بۈگۈنكى دۇنيادىكى نۇرغۇن ئالىم، يازغۇچى، پروفېسسورلار ... ئۆزىنىڭ كۆپىنچە ئىشلاردا كېچىككەنلىكىنى ھېس قىلىدۇ ھەتتا ئادەتتىكى كىشىلەردىنمۇ كۆپ ھېس قىلىدۇ. پەقەت ئۇلارنى باشقىلاردىن پەرقلىق ۋە ئۈستۈن قىلىپ قويغىنى دەل ئۇلارنىڭ ئادەتتىكى كىشىلەردىن بالدۇرراق ئويغىنىپ، كېچىكىشتىن كېلىپ چىققان زىيانلارنىڭ ھازىرقى ۋە كەلگۈسى ئاقىۋەتلىرىنى بالدۇرراق ھېس قىلىپ، شۇ زىيانلارنىڭ خەلقە بولغان ۋە بولىدىغان تالاپىتىنى ئىمكانقەدەر ئازايتىش ئۈچۈن تىرىشقانلىقى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. جەمئى-

يېتىمىزدە نۇرغۇن كىشىلەر ئىلمىي، ئەدەبىي، ئىقتىسادىي، ئىجتىمائىي ۋە مەدەنىي ساھەلەردە قىلىشقا تېگىشلىك نۇرغۇن ئىشلارنىڭ بارلىقىنى ھېس قىلىدۇ. ئۇ ئىشلارنى ۋاقتىدا قىلماغانلىقىنىڭ زىيانلىرىنى ھېس قىلىپ ھەسرەت چېكىشىدۇ. لېكىن ئۆزلىرىنى شۇ سۆزلەرنىڭ ئىچىدە ئەمەستەك ھېس قىلىدۇ ۋە شۇ ئىشلارنى قىلىشقا غەيرەت قىلمايدۇ. ھەتتا بەزىلەر ياخشى ئىشلارنىڭ چوڭىنى تاللاپ، ناممىنى چىقىرىمەن دەپ ئەسلى مەقسەتنى قايرىپ قويۇپ، ھەممەيلەن بىر تۆشۈككە تىقىلىۋېلىپ زىددىيەت پەيدا قىلىپ قويىدۇ. ئەمەلىيەتتە مۇشۇ ئەۋلادقا قىلىشقا تېگىشلىك نۇرغۇن ئىشلار بار. يالغۇز يۇقىرى ئۇنۋانلىق، يۇقىرى مەنسەپلىك ياكى يۇقىرى دەرىجىلىك كىشىلەرنىڭلا تىرىشىشى كۇپايە قىلمايدۇ. ئاساسىي قاتلامنى تەشكىل قىلىدىغان خەلق ئاممىسى مەملىكىتىمىزنىڭ دېڭىز بويى رايونلىرى، چوڭ سانائەت مەركەزلىرى ۋە قېرىنداش خەلقلەردىن ئارقىدا قالغانلىقىنى ئېتىراپ قىلىشى، ئۆزىنىڭ ئىللەتلىرىنى مەردانىلىق بىلەن تونۇپ، ئېسىللىقىنى مۇستەھكەملىشى لازىم. بولۇپمۇ ياشلار «ۋاقتىم بارغۇ» دەپ بىخۇدلۇق قىلماسلىقى كېرەك.

كەچ قېلىش كېچىكىشنىڭ سۈپەت ئۆزگىرىشى بولۇپ، بۇنىڭ زىيىنى ۋە پۇشايمىنى ناھايىتى چوڭ، بەزىدە ئەسرلىك پۇشايمانغا قالىدىغان بۇيۇك ئىشلارمۇ بار. كېچىكىشتىن تارتىنىمايدىغان، خەتەرنى پەرق ئەتمەيدىغان كىشىلەرنىڭ بىلىم جەھەتتىن، ياش جەھەتتىن ھەتتا سىياسىي جەھەتتىن كەچ قېلىش ئېھتىمالى ناھايىتى زور. بۇنى ئەقىل بىلەن ئويلىماق كېرەك.

مۇھاكىمە سوئالى

كېچىكىپ قېلىشتىن سەقلىنىش ھېس قىلمايدىغان ئادەملەرنىڭ ئىجتىمائىي ۋە ئىقتىسادىي ئورنى قانداق بولىدۇ؟

ھەرىكەت، ئادەت، تەبىئەت

ئۇيغۇر تېبابەت نەزەرىيىسىدە شۇنداق بىر قاراش بار: ئىنسانىڭ مەلۇم مەقسەتكە يېتىشتە مەلۇم شەكىل ۋە يول ئارقىلىق ئورۇنلىغان ھەرىكىتى داۋاملىق تەكرارلانسا، ئۇ ھالدا بۇ خىل ھەرىكەت ئادەتكە ئايلىنىدۇ. ئوخشاشلا بۇ خىل ئادەت داۋاملاشتۇرۇلسا ياكى مۇكەممەللەشتۈرۈلسە ئۇ ھالدا بۇ تەبىئەتكە ئايلىنىدۇ. بۇ يەردىكى تەبىئەت بولسا نىسپىي مۇقىملىققا، خاراكتېرلىككە ئىگە بولغان ئىنسان تەبىئىتىدۇر. ئادەم ئۆز ھاياتىدا ئۆزى ۋە باشقىلار ئۈچۈن نۇرغۇن ھەرىكەتلەردە بولىدۇ. بۇ خىل ھەرىكەتلەرنىڭ مىڭلىغان بىرىدىن ئۆزىگە ماس كەلگەن ياكى ياخشى كۆرگەن ئادەت شەكىللىنىدۇ. بۇ ئادەتلەرنىڭ يۈزلىگەن تۈرلىرى ئىچىدىن تەبىئەت ھاسىل بولىدۇ. ھاسىل بولغان ئادەت ۋە تەبىئەت ئىچىدە بىر قىسمى ئىرسىيەتكە مەنسۇپ بولسىمۇ، كۆپ قىسمى كېيىنكى تەربىيىگە باغلىق بولىدۇ.

يۇقىرىقى نەزەرىيىگە ئاساسلانغاندا، ھەرىكەت، ئادەت ۋە تەبىئەتنىڭ ئۆزئارا مۇناسىۋىتىنى ئۇلاشتۇرۇپ چۈشىنىشتە مەلۇم چۈشەنچىگە كېلەلەيمىز. ئىنسان تۇغۇلۇپ بىر - ئىككى سائەت ياشىشىمۇ مۇمكىن. ئەگەر بىر ئادەمنى 80 يىل ئۆمۈر كۆردى دېگەندە، 700800 سائەت ياشىغان بولىدۇ. ئۇخلاشقا كەتكەن $\frac{1}{3}$ قىسىم ۋاقىت يەنى 233600 سائەتنى چىقىرىۋەتكەندە ئادەم 467200 سائەت كۆزى ئوچۇق (ئويغاق) ھالدا بولغان بولىدۇ. شۇنىڭغا قارىغاندا ئادەمنىڭ ھەرىكەت قىلىشى ئۈچۈن خېلى يېتەرلىك ۋاقىت بار ئىكەن. مۇشۇنچىۋالا كۆپ ۋاقىت ئىچىدە

مەقسەتلىك ھەربىكەت ئۇچۇن $\frac{1}{3}$ قىسىم ۋاقىتنى ئاجراتقاندا، ئادەم مەلۇم مۇددىئا ئۇچۇن ھەربىكەتلىنىشىگە 155773 سائەت ۋاقىت بولغان بولىدۇ. مۇشۇنداق بولغاندا ئومۇمەن مەلۇم خاسلىققا ئىگە تەبىئەتنىڭ ھاسىل بولۇشىغا بىر جەھەتتىن ئېيتقاندا مەلۇم جەر-يان كېتىدىغان بولسىمۇ، لېكىن ئادەمگە قالدۇرۇلغان ۋاقىتمۇ ئاز ئەمەس. مۇتلەق كۆپ ساندىكى ساغلام كىشىلەر باشتىلا مەلۇم پايدىلىق ھەربىكەت نەتىجىسىدە مەنپەئەتلىنىشنى، مەنپەئەتلەنگەن ھەربىكىتىنى ئادەتكە ئايلاندۇرۇپ، كۈچىيىشىنى خالايدۇ. دېمەك-چىمەنكى، ئادەم مەلۇم مەقسەت ئۇچۇن پىلانلىق ھەربىكەتلەنگەن-دە، نۇرغۇن ياخشى ئادەتلەرنى يېتىلدۇرەلەيدۇ. بۇنىڭ بىلەن شۇ كىشىنىڭ ئادىل، ئەخلاقلىق، تىرىشچان، مەسئۇلىيەتچان تەبىئىتى شەكىللىنىشى مۇمكىن. ھەربىكەت، ئادەت ۋە تەبىئەتنىڭ مۇناسىۋىتى ئەنە شۇنداق ئىكەن، ياخشى ھەربىكەت، ياخشى ئادەت-لەر شەك شۇبھىسىزكى، ئېسىل تەبىئەتنى يەنى ھازىر بىز دەۋاتقان يۇقىرى ساپانى بارلىققا كەلتۈرىدۇ. ئادەمنىڭ بارلىق ھەرە-كەت ۋە پائالىيەتلىرىنىڭ ھەممىسىنىلا يېمەك ـ ئىچمەك، كىيىم ـ كېچەك ئۇچۇن دېگىلى بولمايدۇ. نۇرغۇن كىشىلەر ئۆزىنىڭ جىسمانىي ئېھتىياجىدىن سىرت، يەنە كەسپى، خىزمىتى ۋە ئەل-نىڭ غېمىنى قىلىش پائالىيەتلىرىدە بولىدۇ. ئادەم مۇشۇ تەرزدە تەربىيىلەنسە ۋە ئىشلىسە بارا ـ بارا شۇ كىشىدە بۇ خىل پائال-يەتنى ئادەتكە ئايلاندۇرۇش غەرىزى پەيدا بولىدۇ. بىرەر ئوقۇشتا ئۇزۇپ چىقىش، كەسپىتە نەتىجە قازىنىش، ۋەتەن ـ مىللىتىگە شان ـ شەرەپ كەلتۈرۈش بولسا، ئەڭ يۇقىرى تەبىئەتتۇر. شۇڭا، ئۆلۈش ـ تىرىلىش ئېنىق بولغان، ماددىي ـ مەنىۋى تەقسىماتى پەرقلىق بولغان بۇ دۇنيادا ھېچبولمىغاندا بىر ياكى بىر نەچچە قېتىم بولسىمۇ جان ھۆرمىتى ئۇچۇن مىللەتكە پايدا-

لىق ئىش قىلىشى، ئازراق ۋە كىچىكرەك بولسىمۇ مەنپەئەت يەتكۈزۈشنى ئادەتكە ئايلاندۇرۇشى؛ قىلالىسۇن، قىلالمىسۇن يۈرىكىدە ئەلگە ئاز - پاز مۇھەببىتى بولۇشى لازىم، دەپ ئويلايمەن. ھەركىم ئۆزىنىڭ شارائىتىنى تېخىمۇ كۆتۈرۈشكە تىرىشىپ، شارائىت ياخشىلىغاندىكى قۇلايلىقلارنى پەقەت ئەلگە خىزمەت قىلىش ئۈچۈندۇر دەپ قارىسا توغرا بولاتتى. تۆۋەنلىك ۋە قالاقلىق بىر كۈندىلا پەيدا بولمىغاندەك، ئېسىل تەبىئەت ۋە يۇقىرى ساپامۇ بىردەمدىلا ھەل بولمايدۇ. بىراق نۆۋەتتە خەلقنىڭ ئوي، پىكىر ۋە قىممەت قارىشى جەھەتتىكى ئىللەتلىرىنى كۆرۈپ، يىغا ۋە ئۈمىدسىزلىكنى تەرغىپ قىلغاندىن كۆرە، ھەر بىر ياش قول سىلىپ، «بىر ياخشى ھەرىكەت، بىر ياخشى ئادەت، بىر ئېسىل تەبىئەت» پروگراممىسى بويىچە ئىشنى يۇقىرى باشلىنىشتىن باشلىغاندىلا، يەنى تۇنۇقا تۇتۇلغاندىلا، قالغان ئىشلار يۈزەكى مەسىلىلەردىن باشلاپ تۇپكى مەسىلىلەرگە قەدەر ھەل بولۇش مۇمكىنچىلىكى تۇغۇلىدۇ. بۇنى چوقۇم ئورۇنلىغىلى بولىدۇ. شۇڭا، ئالدى بىلەن بىز ياخشى ھەرىكەتتە بولايلى.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. ئىجتىمائىي سۈپەتكە ئىگە ئىنسان بولۇش ئۈچۈن قانداق ئادەتلەر بولۇش لازىم؟
2. تەبىئىتى بۇزۇلغان مىللەتنىڭ ئىپادىلىرى قايسىلار؟
3. ھەرىكەتنى قانداق ياخشىلايمىز؟

ئوينىغان ياخشى! ؟

گۆدەك ۋاقتىمىزدا بەزى خەلق ناخشىلىرىدىكى «كېلىك دوستلار بىللە ئويناپلى» ، «ئويناپ - ئويناپ قانغىچە كۈلەيلى.....» ، دېگەندەك قوشاقلارنى ئاڭلاپ، چوڭ بولساقمۇ خاتىرجەم ئويناپدىغان ئوخشايمىز، دەپ خۇش بولغان ئىدۇق، چوڭ بولۇپ قارىساق يەنە شۇ ناخشىلارنى توۋلاپ، كىچىكلەرنى توختىماي ئويناشقا دەۋەت قىلىۋاتىمىزكەن.

ئۇندىن باشقا، خىزمەت ئورنىدا ياكى مەلۇم كەسىپ بىلەن ئالدىراش ئىشلەۋاتقانلارغا بىلەرمەنلىك بىلەن «ئىش ئۆلگەندە تۇگەيدۇ، كەل ئويناپلى» دەيدىغان خەلق ئارىسى پەلسەپە «دوكتور» لىرىمۇ پەيدا بولدى. ۋاقىتنى چاڭ تۇتۇشنى «سەن خۇدا-مىتىڭ، قاچان نېمە بولىدىغانلىقىنى بىلىدىغان» دەپ يوق تۆھمەتنى چاپلايدىغان، پۇرسەتنى چاڭ تۇتۇشنى «بولغۇسى كەلگەن ئىش بولىدۇ، بولمايدىغان ئىشنى ھەر قانچە قىلساڭمۇ بولمايدۇ» دەپ كىشىنىڭ روھىنى ئۆلتۈرىدىغان يەنە بىر تۈركۈم يالغان روھانىيلارمۇ ئەقىدىنى بۇلغاپ يۇرمەكتە. بۇلارنىڭ ھەممىسى تېگىدىن ئېيتقاندا رېئاللىقتىن قېچىش ياكى خىيالىي دۇنيادا مەست پەيتى ياشاش ۋە ياكى كىشىلەرنى ئويۇن - تاماشاغا چاقىرىش ئارقىلىق ئۆزلىرىگە ئوخشاش ھالغا چۈشۈرۈپ قويۇشنى مەقسەت قىلغانلار بولۇپ، داۋاملىق ئويۇن - تاماشىدا يۈرۈشىنىڭ، ھۇرۇنلۇقنىڭ ۋە قەلەندەرلىك پىسخىكىسىنىڭ ھېچقايسىسىغا پايدىسى بولمىغان ۋە بولمايدۇ.

ئوياشنىڭ ھەر خىل دەۋرلەردىكى شەكلى ئوخشاش بولمىغان. قەدىمكى زامانلاردا تويى 41 كېچە - كۈندۈز ئويناش مودا

بولغان بولسا، كېيىنرەك يەتتە كېچە - كۈندۈزگە، يېقىن يىل-لارغىچە يېزىلاردا ئۇچ كېچە - كۈندۈزگە قىسقاردى. ۋاقىتنىڭ كۆپلۈكىدىن، ئويناش شەكلىنىڭ يېتىشمەسلىكىدىن ھەتتا بەزد-لەر زەنجىرسىمان نەزىرلەرنىمۇ كۆڭلىنىڭ بىر يېرىدە «ئۆزىنى نامايان قىلىش، ئويناش» نىڭ پۇرستى دەپ تونۇيدىغان ئەھۋال-لار بولدى ۋە بولىۋاتىدۇ. جەمئىيەت تەرەققىي قىلىپ، نەچچە كۈنلەپ توي ئويناشنىڭ ۋاقىت ئىسراپچىلىقى ئىكەنلىكىنى ھېس قىلغان ھازىرقى كىشىلەر رېستوران ئىجارە ئېلىپ، بىر كۈندىلا تۈگىتىدىغان بولدى. بۇمۇ بىر خىل ئىلغارلىق ئەلۋەتتە. بۇنى توغرا ياكى خاتا دەپ باھالاشنىڭ ھازىرچە ئورنى يوق. بىراق كىشىلەرنىڭ ئويناش، ۋاقىتنى خەجلەش تۈرلىرى ۋە پۇرستى قەدىمكىلەرنىڭكىدىن ئازايمايلا قالماستىن، بەلكى رېكورت دەرد-جىسىگە بېرىپ يېتىۋاتىدۇ. بىر خىل ئۇسۇل بىلەن ۋاقىت تېجەپ قېلىنغىنى بىلەن كۆپ تەرەپلىمە ئۇسۇللار ئىجاد قىلىـ-نىپ، ۋاقىت ۋە ئىقتىساد ئىمكانىيەتتىن نەچچە ھەسسە ئارتۇق ئىسراپ بولماقتا. بۇلارنىڭ ھەممىسى كىشىلەرنىڭ ئويناش، رېئاللىقنى كۆرمەسكە، ئاڭلىماسلىققا سېلىش، ئەينى زامانداـ ئىلغار ھېسابلانغان ناخشا، ئۇسسۇللارنى زورلاپ داڭلاپ، كۆڭ-لىنى بىر نەچچە سائەت گوللاش پىسخىكىسىدىن كېلىپ چىققان. جۈمە كۈنىدىن تارتىپ تاكى دۈشەن كۈنىگىچە كىشىلەرنىڭ ئۆيىدە تېلېفون ئالغىلى ئادەم چىقماسلىق ياكى جىددىي بىر ئىش بىلەن بىرسىنى ئىزدەشكە توغرا كەلگەندە ئېھتىمالدىكى بىرەر رېستو-رانغا بېرىپ ئاسانلا تېپىۋېلىش ... قاتارلىقلار، كىشىلەرنىڭ ئويناش، بىر - بىرسىدىن قالماسلىق، بەسلىشىش ... قاتارلىق توي - تۆكۈن بىلەن بىۋاستە مۇناسىۋەتلىك بولمىغان ئىچكى روھىي قىيابەتنى ياندىن ئىسپاتلاپ تۇرىدۇ. «ئىش ئۆلگەندە تۈگەيدۇ، كەل، سەنمۇ ئويىنا» دېگۈچىلەر مويسىپىت قىيابەتكە

كىرىۋېلىپ، ئۆزى ۋە جەمئىيەت ئۈچۈن تىرىشىپ ئىشلەۋاتقانلار. نىڭ پۈتىدىن تارتىپ، مەزكۇر كىشىنى ئۆزلىرىگە ئوخشاش «ياد. چۈقىدا بارنىڭ تايىنى يوق، زورلاپ ئېسىل بولۇۋالىدىغان» غەيۋەتخور قىلماقچى بولغانلاردۇر. گەرچە دۇنيانىڭ ئىشلىرى ئۆلگەندە تۆگىسىمۇ، لېكىن ئەجدادلىرىمىز ئېيتقاندەك «بۇگۈن. كى ئىشنى ئەتىگە قويما» دېگەنگە ئەمەل قىلماي ئويناۋەرگەندە، ھەممەيلەن بىر ـ بىرىگە ئوخشاشلا نامرات، كېسەلچان ۋە چۈش. كەن يۈرىدىغان گەپ. ئۇنىڭدىن سەل ئۆتسە خۇرجۇننى كۆتۈ. رۈپ، راۋابنى قۇچاقلاپ كوچىدا تىلەمچىلىك قىلىشقا توغرا كې. لىدۇ. «بولىدىغان ئىش بولدى، بولمايدىغان ئىش ھەر قانچە قىلساقمۇ بولمايدۇ» دەپ قاراش يۇقىرىقى ئىككى خىل ناچار پىسخىك توسالغۇغا قارىغاندا تېخىمۇ خەتەرلىك بولۇپ، كىشىلەر. نى قايمۇقتۇرۇش، ئۆزىنىڭ تۇيغۇسىغا باغلاپ قويۇش رولى ناھا. يىتى چوڭ. سىرلىق تۇسكە ئىگە بۇ گەپلەر كىشىنى ئاسانلا مەست قىلىپ، «ئۇجمە پىش، ئاغزىمغا چۈش» دېگەن قەلەندەر. لىك پىسخىكىسىغا ئۆگىتىپ قويىدۇ. بۇ خىل تەشەببۇس كۆپىنە. چە زەھەر چېكىدىغانلار، جاھان كەزدىلەر، ساۋاتسىزلار ۋە خۇرا. پىي ئىدىيىسى كۈچلۈك، ئۆزى بىلمىگەنلىكى ئەرسىنى سىرلىق تەسۋىرلەيدىغان كىشىلەر توپىدىن كېلىپ چىقىپ، كېيىنچە پەر. دازلىنىپ جەمئىيەتتە ئېقىپ يۈرگەن خەتەرلىك روھىي كېسەل. لىك، بۇنىڭ بىۋاستە زىيىنى 10～20 ياشلىق ياش ـ ئۆسمۈر. لەرگە ناھايىتى زور بولۇپ، ئۇلارنىڭ ھەر خىل جىنايەتلەر، جىنسىي قالايمىقانچىلىقلار، ھۇرۇنلۇق، ئۇمىدسىزلىك، ئۆگە. نىشكە قىزىقماسلىق، مۆجىزە ۋە جىن ـ ئالۋاستىلارغا ئىشە. نىش، خۇراپىي پائالىيەتلەرگە قاتنىشىش، پالغا قاراپ ئىش تۇتۇش ... پانقىقىغا سۆرەپ كىرىدۇ. بۇنىڭدا بولىدىغان ئىشنىڭ ئۆلچىمى نېمە، بولمايدىغان ئىشنىڭ چەك ـ چېگىرىسى زادى

نەدە؟ دېگەنلەر ئېنىق بولمايدۇ. بەلكى ئۇ شۇ كىشىنىڭ ساپاسىغا باغلىق بولغاچقا، سەۋىيىسى تۆۋەن، ساۋاتسىز ۋە داشقال كىشىلەرنىڭ نەزىرىدىكى «بولىدىغان ئىش» ناھايەتكى «بۇگۈن كۈن چىقىدۇ ۋە ئولتۇرىدۇ، بىز تاماق يەيمىز ۋە ئۇخلايمىز» دېگەندىن ئىبارەت. «بولمايدىغان ئىش» بولسا، «بۇگۈن ئۆگەنگەن بىلەنمۇ ئۆگەنگىلى بولمايدۇ، بۇگۈن يول ماڭغان بىلەنمۇ ئىش پۈتمەيدۇ، بۇگۈن قىلغان بىلەنمۇ دەرھال ئۇنۇمى كۆرۈلمەيدۇ» قاتارلىقلار. مانا مۇشۇنداق تۆۋەن روھىي ساپا بىلەن ئىش يۈرگۈزۈلىدىغان بولسا «بەرسەڭ يەيمەن، بەرمىسەڭ ئۆلىمەن» دەيدىغان «بۇگۈنلۈك» قەلەندەرلەرگە جەمئىيىتىمىزدە كۆپىيىپ كېتىدۇ، ئەتىنى ئويلايدىغان، باشقىلارغا كۆڭۈل بۆلىدىغان ئىنسانىي مەسئۇلىيەت تۇيغۇسى يوقىلىپ، ئۇزۇن مۇددەتلىك، مەقسەتلىك ئىشلەيدىغان روھى ئۆلۈپ تۈگەيدۇ. بۇ چاغ دەل شۇ جامائىتىمىزنىڭ نەپەستىن توختىغان كۈنى ھېسابلىنىدۇ.

ئەمدى ھازىرقى ئويناش پىسخىكىسىنى تەھلىل قىلغاندا، بۇنىڭ كېلىپ چىقىشىنى مۇنداق يىغىنچاقلاش مۇمكىن: دۆلىتىمىز قۇرۇلغاندىن كېيىنكى 8～10 يىلغىچە كىشىلەر ئىجتىمائىي ۋە ئىقتىسادىي جەھەتتىن كۆتۈرۈلۈپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن تاكى 1976 ـ يىلغىچە ئېلىپ بېرىلغان ھەر خىل سولچىل ھەرىكەتلەر كىشىلەرنىڭ جىسمانىي ئەركىنلىكى ۋە سالامەتلىكىنى ئېغىر دەرىجىدە بۇزۇپ قالماستىن، مۇھىمى روھىي ساغلاملىقىنى قاتتىق زىيانغا ئۇچراتتى. ئىنسانىي خۇسۇسىيەت ئېغىر دەرىجىدە بۇرمىلاندى، كىشىلەر پىسخىك جەھەتتىن نورمالسىز ھالغا چۈشۈپ قالدى. ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش سىياسىتى يولغا قويۇلغاندىن بېرى، كىشىلەرنىڭ ماددىي تۇرمۇشى زور دەرىجىدە ياخشىلىنىش بىلەن بىرگە، روھىي ساغلاملىقىمۇ مىسلىسىز دەرىجىدە كاپالەتكە ئىگە بولدى.

هازىرقى قاينام ـ تاشقىنلىق مول تۇرمۇشنى جۇشگونىڭ 5000 يىللىق تارىخىدىكى ئەڭ گۈللەنگەن دەۋر دەپ ئېيتىش مۇمكىن. شۇڭا، ئۇزۇن يىللاردىن بېرى قاششاق، هارغىن يۇر-گەن كىشىلەردە مانا مۇشۇ يېڭى دەۋراندا قانغىچە ئويناپ ياشاشنى ئىستەيدىغان، قورقۇنچلۇق ۋە قىينىچىلىق يىللارنى ئۇنتۇشقا ئىنتىلىدىغان بىر ئىستەك پەيدا بولدى. شۇڭا تاكى 1990 ـ يىللارغا قەدەر دېگىز بويى رايونلىرى ۋە چوڭ شەهەر كىشىلىرى يەپ ـ ئىچىش خاراكتېرىدىكى كۆڭۈل ئېچىشقا تازا بېرىلدى، ئىسراپچىلىقنىڭ هەددى ـ هېسابى يوق ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە يەتكىچە جاپا تارتقان پېشقەدەم ۋە ئوتتۇرا ياشلىقلار جەمئىيەتنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي ۋە ئىجتىمائىي ساهەلىرىدە مۇهىم ئورۇن-لارنى ئىگىلىگەنلىكى ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ هەربىر هەرىكىتى ياشلار ۋە ئۆسمۈرلەرگە ئۆرنەك بولدى. دېگىز بويى رايونلىرى كىشىل-رى قايتىدىن بىلىم ئىگىلىكىگە يۈزلىنىپ، يۇقىرى تېخنىكا ئۆگىنىشكە كىرىشكەندە هەمدە يەپ ـ ئىچىشنى «ئالاهىدە ئىمتى-ياز» ياكى «لەززەتلىنىش» دېگەن ئاچلىق پسىخىكىسىنى تاشلى-غاندا بۇ يامان ئىللەت ئاستا ـ ئاستا ئوتتۇرا ۋە چېگرا بويلىرغا يۆتكىلىشكە باشلىدى. رايونىمىز كىشىلىرىدە، ئەزەلدىن يېيىش ـ ئىچىشنى ئالاهىدە ئىمتىياز دەيدىغان قىممەت قارىشى بولمىسا-مۇ، كېيىنچە بۇ خىل قاراش تەرەققىي قىلىپ، كىشىلىك ئىم-تىياز ۋە مال ـ مۈلۈكنى كۆز ـ كۆز قىلىدىغان يېڭى نۇسخىدا-كى مىللىي پسىخىكا بولۇپ شەكىللەندى. پېشقەدەملەر ۋە ئوتتۇرا ياشلىقلار هازىرغىچە سول يىللاردىكى هاردۇقىنى چىقىرىشقا ئىن-تىلمۇاتقان، «ئەمەت قەيەردە» دېسە، رېستوراندا دەپ جاۋاپ بېرىلمۇاتقان بۇگۈنكى كۈندە ئۇلارنىڭ ئىز باسارلىرى بولغان ياشلار تېخى هېچنېمە قىلمايلا «هېرىپ كېتىپ» ، هاردۇق ئېشى ئورنىدا يۇقىرى گرادۇسلۇق هاراقلارنى ئىچىپ، تېخىمۇ هار-

غىن، ئۇمىدسىز ھالدا يۇرمەكتە. بۇ قارىماققا ئىجتىمائىي ھەر-
كەتتەك قىلسىمۇ، ئەنە شۇ ئىشتىراكچىلارنىڭ شەخسىي ھەرىكىتى
ئەمەلىيەتتە پىسخىك توسالغۇدىن كېلىپ چىققان نورمالسىز رو-
ھىي ھالەتتىن ئىبارەت. دېمەك، بۇگۈنكى رادىئو - تېلېۋىزور
ۋە گېزىت ئېلانلىرىنى قاپلاپ كەتكەن رېستوران قىزغىنلىقى
نوقۇل تەببىي نۇقتىدىن ئېيتقاندا، ئۇ بىر خىل يۇكسەك مەدەنى-
يەتنىڭ ئەۋجى بولماستىن، بىز ھېس قىلىپ باقمىغان بىر
سەۋەبتىن — روھىي ھارغىنلىقتىن كېلىپ چىققان. بۇنى پەقەت
بىر نەچچە سائەت زورغا يېڭىش مۇمكىن. ئەمما ئۇينىاپ بولۇپلا
يەنە غەمكىنلىك رېئاكسىيىسىگە دۇچار بولىدىغان گەپ. ئۇينايدى-
غان زامان كەلگەندە، 360 كۇن يالىڭاچ ئويناشقۇ مەيلى.

يۇقىرىدا بىر - بىرىدىن تۇغۇلىدىغان ۋە كۆچەيتىدىغان ئۇچ
خىل پاسسىپ پسىخىك ھالەتنىڭ ياشلارغا قانچىلىك زىيان ئېلىپ
كېلىدىغانلىقى تەببىي ۋە جەمئىيەتشۇناسلىق نۇقتىسىدىن تەھلىل
قىلىنىدى. ئومۇمەن ناخشاش - ئۇسسۇل مەدەنىيىتىنى ئەڭ يۇك-
سەك مەدەنىيەت ياكى بەزى تەنتەربىيە تۈرلىرىدە مىللىي ئالاھى-
دىلىك يارىتىپ، ھەر ئىككىسىدىن پەخىرلىنىپ، خۇددى ھەر
بىر ھەيلەنگە ئۆلگىچە پاراڭلىشىپ فوندىدىن ھەقسىز بېلەت تارقىتى-
دىغاندەك خاتىرجەم، تەخمىنىي، مۆلچەرگە ئاساسەن ياشىغاندا
ياكى ئويناشنى، شوخلۇقنى مىللىي ئالاھىدىلىك دەپ تونۇپ،
ياشلارغا ئىلىم نۇقتىسىدىن ئۇلگە بولمىغاندا، يېشى چوڭايغانلىقى
ئۇچۇنلا دوپپا كىيىۋالغان بىلەنلا پېشقەدەم بولغىلى بولمايدۇ.
تۇغۇلۇشىدىنلا ھارغىن، پاسسىپ دۇنيا قاراشتا تەربىيىلەنگەن ۋە
ئۆزى ياش، كۆڭلى قېرى ياشلارنىڭ يۇقىرىقىدەك «روھلۇق،
تېتىك ۋە چاققان» لىقىغا مىڭ لەنەت. بارلىق ئىستىخىيىلىك،
بىردەملىك مۇددىئالارنىڭ نەتىجىسى يۇزە ۋە ئېچىنىشلىق بولغان
بولىدۇ. شۇڭا، ياشلارنىڭ «ئويناش» قا بولغان كۆز قارىشىنى

تېخىمۇ چوڭقۇر تەھلىل قىلىش بىلەن بىرگە، ئۇلارنىڭ روھىي ساغلاملىقىغا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈش، ئۇلارنىڭ مەقسەتلىك، نىشانلىق ياشىشىغا ئىلھام بېرىش كېرەك. ئاتا ـ ئانىلار ۋە پات ئارىدا ئاتا ـ ئانا بولغۇچىلار بۇ نۇقتىنى قاتتىق چۈشىنىشى لازىم.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. بىر رايوننىڭ نوپۇسى ئاز، يېرى كەڭ بولۇشتەك ئالاھىدىلىكى كىشىلەردە قانداق پىسخىك ئالاھىدىلىك پەيدا قىلىدۇ؟

2. ئويۇننىڭ ۋە ئوينىاشنىڭ يۇقىرى سۈپىتىنى ھازىرقى ئويۇن ـ تاماشىمىزدىن تاپقىلى بولامدۇ؟

3. روھىي ئوزۇقنى قەيەردىن ئىزدەش لازىم؟

خىيالىي ئىلغارلىق

دەم ئېلىش كۈنلىرى يۈرتقا بارغىنىمدا تۇغقانلارنىڭ باشلاڭ-غۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇيدىغان بالىلىرى مەندىن يېڭى ئۇچۇرلارنى ئاڭلاش ئۈچۈن كېلىشەتتى. ئۇلارنىڭ كۆپرەك قىزىقىپ ئاڭلايدىغىنى ئۇرۇمچىدىكى ئارتىسلار ۋە يازغۇچىلارنىڭ پائالىيەتلىرى بولۇپ، يېڭى، يۇقىرى تېخنىكىغا ئائىت گەپلەرنى زورغا تىڭشايتتى، بولۇپمۇ قىزلار پەقەتلا ئاڭلىمايتتى. لېكىن ئۇلار پات ـ پات پەخىرلەنگەن هالدا، «ئاكا، ئۇيغۇرلار ناخشا-ئۇسسۇل ۋە ئەدەبىياتتا دۇنيادا ئالدىنقى قاتاردا ئىكەن-ھە!» دەيتتى. هەر قېتىم بارسام مۇشۇ خىلدىكى گەپلەرنى ئاڭلاپ تۇرىمەن. كۆچلۈك ئۆزىنى تونۇش تۇيغۇسى بىلەن ئۆزىنى چۇ-شەنمەسلىك تۇيغۇسى ئارىلىشىپ كەتكەن بۇ روهىي هالەتكە قا-داق جاۋاب بېرىشنى بىلمەي قالىمەن، ئەزا بولۇش سۇپىتىم بىلەن قوشۇلساممۇ، كۆزەتكۈچى سۇپىتىم بىلەن ئۆز پىكرىمدە قالىمەن. بۇ بىر مىسال ئورنىدىكى گەپلەر. ئەمەلىيەتتە تۇيغۇ بىلەن رېئاللىق ئوتتۇرىسىدىكى پەرقنى ئېتىراپ قىلماسلىق ۋە كۆرمەسكە سېلىشتەك بۇ خىل پىسخىك توسالغۇ ئۆسمۇرلۇك، ياشلىق چاغلىرىمىزدا خېلىلا ئېغىر بولغان، رېئال تېخنىكا ۋە بىلىمنى ياراتماي، داڭلىق ئارتىس ياكى شائىر بولماقچى هەم بولغان. ئومۇمەن پۈتكۈل خەلقنىڭ ئېڭىدا ئەدەبىيات ـ سەنئەتكە

نىسبەتەن ئىجادىي تۇيغۇ بولغاچقا، بۇ جەھەتتىكى ئادەتتە قىيىن ھېسابلانغان مەشغۇلاتلار بىزنىڭ ئالدىمىزدا ئۇنچىۋالا تەس ئىش ئەمەس. بىزنىڭ ئالدىمىزدا نوتىغا قاراپ مۇزىكا ئوردۇنداىدىغانلار ئەخمەق ۋە دۆت كۆرۈنىدۇ. ئاڭلىغان ناخشىنى ئاساسەن دوراپ چىقالىشى، ژۇرنال ۋە كىتابتىكى بىرەر قۇر «ئىچ پۇشۇقى» جۇملىسىدىن قاتتىق ھاياجانلىنىش، ئىمكان بولسا تاكى ئىشلەپ-چىقىرىش ئەترەتلىرىگە قەدەر سەنئەت ئۆمىكى قۇرۇشقا ئىنتىلىش، شائىرلارنى ئارتۇق سۆپەتلەر بىلەن ماختاش، كلاسسىك ئالىملارنىڭ تارىخىنى رەتلەشتە ئىختىيارسىز ھالدا شائىرلارنى گەۋدىلەندۈرۈش، ئاممىۋى پائالىيەت دېيىلسە «سەنئەت نومۇرلىرى ئورۇنلاش» دەپ چۈشىنىش، «ئىجادىي ئەسەر» دېيىلسە ھېكايە ياكى شېئىر كۆزدە تۇتۇلۇش، ئېغىزدا گەپنى بار كىشى لەرنىلا سەۋىيىسى بار دېيىش، «سەنئەت» دېسە «ئېپىزوت» دەپ چۈشىنىش ... قاتارلىق ئالامەتلەرگە قارىغاندا، كۆپچىلىك ئاممىنىڭ قىممەت قارىشىدا روھىي دۇنيا «مەھسۇلاتلىرى» خېلى زور سالماقنى ئىگىلەيدىكەن. بۇ ھالەت گەرچە رايونىمىزنىڭ سانائەت ۋە يۇقىرى تېخنىكا ساھەلىرىدە بىر قەدەر ئارقىدا قالغاندىكى ئوبيېكتىپ ئەمەلىيىتىنىڭ كىشىلەر ئېڭىدا ئەكس ئېتىپ، «بار-نى قىپ تۇرايلى» دەيدىغان چۈشەنچىلىرىدىن كېلىپ چىققاندەك قىلسىمۇ، لېكىن بۇنىڭ ناھايىتى چوڭقۇر تارىخىي ئارقا كۆرۈنۈشى بار.

بىر خەلقنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تەرەققىي قىلىشىدا تەبىئەت

قانۇنىيەتلىرىنى بىلىش ناھايىتى مۇھىم رول ئويناپدۇ. يېرىم چارۋىچىلىق، يېرىم دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان قەدىمكى زامانداۋ ئەجدادلىرىمىز پۈتۈنلەي مالچى ياكى دېھقان بولۇپ كەتكەن ئەمەس. بەلكى تەبىئىي قانۇنىيەتلەرنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان ھەمدە بۇ قانۇنىيەتلەردىن كېلىپ چىققان تەبىئىي پەن پائالىيەتلىرىنى باشلاپ، ئالدى بىلەن ئۇيغۇر تېبابىتىنى ۋە باشقا پەنلەرنى يەكۈنلەپ، ئەتراپ ئەللەردە زوقلىنىش ۋە چۆچۈش پەيدا قىلغان. كېيىنچە ئەرەب ۋە پارس مىللىي پەلسەپىسى ئاساسىي رول ئالغان ئىسلام دىنى پەلسەپىسى كىرگەندىن كېيىن كىشىلەرنىڭ قىممەت قارىشىدا زور ئۆزگىرىشلەر بولدى، ئىلگىرى بايقىمىغان نۇرغۇن پەلسەپىۋى دۇنيا قاراشلارنى قوبۇل قىلدى. ئۆزلىرىنىڭ پەلسەپىسى باشقا ئەللەرگە تارقاتتى. ئۇيغۇرلار ئېتىقاد قىلغان باشقا دىنلارنىڭ پەلسەپە سىستېمىسى ئىسلام پەلسەپىسىدەك مۇكەممەل بولمىغاچقا، كىشىلەر روھىي جەھەتتىن يېڭى بىر يول تاپقاندەك، پۈتۈن زېھنى بىلەن بۇ دۇنيا قاراشلارنى ئۆگەندى ۋە ئۆزلەشتۈردى. بىراق مەسلىنىڭ ئۆزى قايسىبىر دىندا بولماستىن، بەلكى ئاشۇ دىنلار ئاساسلانغان ئەرەب، پارس خەلقلىرىنىڭ ئەينى دەۋردىكى روھىي، پسىخىك ئالاھىدىلىكلىرىدە بولۇپ، گەرچە ئىسلام دىنى پەن - تېخنىكا ئۆگىنىشنى تەشەببۇس قىلسىمۇ، بىراق ئەمەلىيەتتە ئەرەب ۋە پارسلارنىڭ روھىي دۇنياغا ئائىت ئىشلارغا كۆپرەك ئەھمىيەت بېرىدىغان مىللىي پسىخىكىسىمۇ دىن بىلەن قوشۇلۇپ، يەرلىك خەلقنىڭ ئەسلىدىكى قىممەت قارىشىغا توقۇ-

نۇشلار ئېلىپ كەلدى. ئەرەب، پارس خەلقلىرىنىڭ تەبىئىي پەندە بەزىبىر نەتىجىلىرى بولغان بىلەن، ئۇلارنىڭ روھىي دۇنياغا بېرىلىش قىزغىنلىقى ئالدىدا بۇ نەتىجىلەرنى ئۇنچىۋالا ئۇلۇغ دېگىلى بولمايدۇ. ھەتتا ھازىرقى زامان ئەرەب ئەللىرى ئۆزلىرىگە ئەمدى ماس كەلمەيدىغان نۇرغۇن سەلبىي خۇسۇسىيەتلىرىنى تاشلاۋاتقان ۋە تەبىئىي پەن بىلىملىرىنى ئۆگىنىشنىڭ مۇھىملىقىنى تونۇۋاتقان بۇگۈنكى كۈندە، ئىسلام دىنى كېيىنرەك يېيىلغان جايلاردا، ئۇلارنىڭ بۇرۇنقى مىللىي خۇسۇسىيەتلىرىنى ئېتىقاد قاتاردا چوڭ كۆرۈش، ئەرەب دېسە بۇتنىڭ ئالدىغا يېقىلغان راھىبتەك بولۇۋېلىش ھېلىمھەم داۋاملىشىۋاتىدۇ. ئەينى زاماندا، ئەرەبلەر ۋە پارسلاردا ئەۋج ئالغان شېئىرىيەت، پەلسەپە، مەدداھلىق، ۋائىزلىق ۋە باشقا روھىي دۇنياغا مايىل ھەرىكەتلەر پۈتۈن مەملىكەتنىڭ قىممەت قارىشىغا ئايلىنىپ، كىم شېئىرنى ياخشى يازالىسا شۇنى ۋەزىر قىلىش، كىم گەپدان بولسا شۇنى ئوردىغا ئېلىش ... قاتارلىق بىر يۈرۈش ئۇسۇللار قائىدىگە ئايلانغانىدى. شۇڭا، شائىرلىققا ھەۋەس قىلىش، ناخشا ـ ئۇسسۇل سەنئەتكارلىرى بولۇش كىشىلەر ئىنتىلىدىغان نىشانلاردىن بولۇپ قالغانىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆزى چۈشەنمىگەنلىكى نەرسىنى يامان بولىدۇ دەپ چۈشەندۈرگەن مەمۇرلار، ئاتا ـ ئانىلار پۈقرا يېكى پەرزەنتلىرىنىڭ شەيئىلەردىن گۇمانلىنىش، تەنقىق قىلىش روھىنى كىچىكىدىن يوقىتىپ بارغانلىقى ئۈچۈن، تەبىئىي پەن ھادىسىلىرىگە قىزىقىدىغان يېكى جۈرئەت قىلىدىغان كىشىلەر ئازلاپ كەتكەن. ئىجتىمائىي پەن ئىلىملىرىنىڭ يەنە بىر ئالاھىدە

لىكى ئۇلارنىڭ مەۋھۇم لوگىكا بىلەن بېجىرىلمىدىغانلىقىدا، يەنى رېئاللىق ۋە قانۇنىيەتكە چوڭ جەھەتتىن ئەمەل قىلىش شەرتى بىلەن ھەركىم ئۇنىڭغا ئاز - تولا ئۆزگەرتىش كىرگۈزەلەيدۇ. غانلىقىدا. مەسىلەن: ئەدەبىي ئەسەرلەرنىڭ مەزمۇنى، شەكلى ۋە بايان قىلىنىش ئۇسۇلى ھەر خىل بولسا بولۇۋېرىدۇ. ناخشىنى ھەر خىل رېتىم ۋە سۇپەتتە ئېيتسىمۇ جازا كەلمەيدۇ. ئەمما تەبىئىي پەنگە دائىر بىلىملەرنى «بىرنى بىر، ئىككىنى ئىككى دېيىش» پرىنسىپى بويىچە ئىشلىتىشكە توغرا كېلىدۇ. شەخسىنىڭ ئىرادىسى بويىچە يۈرگۈزۈشكە تېخىمۇ بولمايدۇ. ئەينى دەۋردىكى ئىجتىمائىي شارائىتتا، كىشىلەر شەكىل جەھەتتىكى ئېتىقادقا كۆپرەك ئەھمىيەت بېرىپ، ماھىيەتكە ئېتىبار قىلمىغاچقا، پەقەت ئىبادەت قىلىسلا بولىدۇ دەپ قارىغان ھەمدە پەن - تېخنىكا ئۆگىنىشكە، ھەر خىل تەبىئەت ھادىسىلىرىدىن گۇمان قىلىشقا ۋە ئەمەلىي تەكشۈرۈشكە جۈرئەت قىلالمىغان. نۇرغۇن ئالىملار تۆھمەت قىلىنىش خەۋپىگە دۇچ كەلگەن. قىسقىسى، ماراكەشتىن تارتىپ تاكى قۇمۇلغىچە بولغان كىشىلەرنىڭ دۇنيا قارىشى، پىكىر قىلىش ئۇسۇلى، كىيىنىشى، يىمەك - ئىچمىكى، مۇھىمى روھىي قىياپىتى ئاساسىي جەھەتتىن ئوخشاپ قالغان ھەمدە مۇرەككەپ تېخنىكىلىق ساھەلەردە تەتقىقات ئېلىپ بېرىشنى بىر خىل قورقۇنچلۇق ئىشتەك ھېس قىلغان. شۇنداقلا «روھىي جەھەتتىن ئېتىقادنى ساقلىساقلا، قالغان ئىشلار ئانچە مۇھىم ئەمەس» دەيدىغان ساددا ۋە شەكلەن دىيانەت ئەندىزىسى شەكىللەنگەن.

يەنە بىر جەھەتتىن ئېيتقاندا، يېپەك يولىنىڭ ئۇچۇر، سودا ۋە پۇرسەت ئېلىپ كېلىدىغان غايەت زور پايدىسىنى دېگۈز يولى ئىگىلىگەندىن كېيىن چوڭ قۇرۇقلۇق ئىقلىمىغا ئىگە رايونلارنىڭ ئومۇمىي قىياپىتىدە چېكىنىش، قۇرغاقلىشىش، يېتىمسىراش ۋە كەمبەغەللىككە يۈز تۇتۇش ئالامەتلىرى تېزلەشكەن. تەبىئىي پەن نەتىجىلىرىدىن پەخىرلىنىشتەك دۆلەت تۇسىدىكى مىللەتلەردە بو-لىدىغان خۇسۇسىيەتلەر غۇۋالىشىپ، بېكىك جەمئىيەتلەردىكى مەھكۇملۇق ۋە زېرىكىشلىكنى ئازراق بولسىمۇ ئۇنتۇشقا ئاز - تولا يارىدىمى بولىدىغان خەلق ئارىسى ناخشا - مۇزىكىلىرى ئەۋج ئېلىپ، رەسمىي مەنىدىكى ئەدەبىيات - سەنئەت سۇسلىشىپ كەتكەن، ھەر خىل يۇقىرى تېخنىكىلىق كەسىپلەر ھۇنەرۋەنچە-لىك دەرىجىسىگە چۈشۈپ قالغاچقا، پالانى خەلقنىڭ نېمە ئالاھە-دىلىكى بار دېيىلسە «ۋارقىراش ۋە چۆرگىلەش» لا قېپقالغاندەك ھېس قىلىنىدىغان بولۇپ قالغان ھەمدە قەبىلە تۇسىدىكى مىللەت پۇرىقى قويۇقلىشىپ، دۇنيادا ۋە دوست - دۈشمەننىڭ ئالدىدا ئىناۋىتى سائەتلەپ تۆۋەنلەپ ماڭغان. شۇ سەۋەبتىن كىشىلەر دېمەكچى بولغىنىنى، قىلماقچى بولغىنىنى ئىپادە قىلالمىغانلى-رى «ھەي، بولدىلا ...!» دېگەننى كۆپ دەيدىغان، مەست قىلە-دىغان ئىچىملىك ياكى چېكىملىككە بېرىلىدىغان ھەمدە دائىملا «مۇڭ قىلايلى» دەپلا تۇرىدىغان بولۇپ قالغان.

بىر جەمئىيەتنىڭ تەرەققىي قىلىشىدا ھەر تەرەپ، ھەر سا-ھەدىكى ئىختىساسلىق خادىملار بولمىسا بولمايدۇ. بولۇپمۇ تەبە-

ئۇي پەن ئالىملىرى بولمىسا دۆلەت قۇرۇلمايدۇ ياكى مەۋجۇت بولمايدۇ. ھازىرغىچە تۇزۇلگەن تارىخ، كاتولوگ ۋە توپلاملاردا مەشھۇر كىشىلەر دەپ تولىسى شائىر، ئەلنەغمىچى، قوشاقچى، قىزىقچى ... قاتارلىقلار گەۋدىلەندۇرۇلدى. ئالىم دېيىلسە مەھمۇد قەشقىرى ۋە يۈسۈپ خاس ھاجىپتىن باشقىسى يوقتەك تۇيۇلدى، يۇقىرى تېخنىكىلىق كىشىلەرنى چوڭ كۆرۈش تۇيغۇسى قانچە ئاجىز بولسا، ئۇلارنىڭ ھاياتىي پائالىيەتلىرىنى توپلاش تۇيغۇسى- مۇ شۇنچە پەسەيگەن بولىدۇ، بارا - بارا بۇنداق كىشىلەر ئۇنتۇ- لۇشقا باشلاپ، خەلقنى ھەقىقىي غۇرۇرلاندۇرغىلى بولمىدىغان شەخسلەر ۋە ئاسارە - ئەتىقىلەر يوقلىپ، ھەمىشە باشقا خەلقلەر- گىلا قايىل بولىدىغان خەتەرلىك ئەھۋال كېلىپ چىقىدۇ.

مەدەنىيەت دېگەن ئوقۇمنى مىليونغا ئوخشاتساق، ناخشا - قوشاق، ساما ۋە ئۇسسۇل شۇنىڭ پەقەت نەچچىسىلا خالاس. بۇ تار يەردە تۇرۇپ تەپەككۇر قىلىنسا چوقۇم تار قاراش كېلىپ چىقىدۇ. ئاددىي مىسال قىلساق، قايسى بىر داڭلىق ئالىمغا تېبابەتنىڭ گېپىنى قىلسام، «مېنىڭ تېبابەت بىلەن مۇناسىۋىتىم يوق» دەپ تۆۋەن بىر نەرسىدىن قاچقاندەك تەلەپپۇزدا سۆز قىل- دى. ھەتتا ئۇنى ئەرەبلەرنىڭ ياكى موللاملارنىڭ نەرسىسى ياكى جۇڭگىي دەيدىغان داڭدار ئالىملىرىمىز بار تېخى! دېمەك، مەدەنە- يەت ئۇقۇمىنى تارلاشتۇرۇپ سالىدىغان ھەمدە تەبىئىي پەندە ئۆتكەن بوۋىلىرىنى ئاساسەن بىلمەيدىغان ئالىملار ۋە ئەربابلار ئاۋۇپ كەتكەنسېرى، ئاددىي خەلقنىڭ ئاسانلا ئۇسسۇلغا چۈشۈپ

كېتىشى تۇرغانلا گەپ.

ھەممە ساھە، ھەممە مەدەنىيەت تۇرىنىڭ لازىمى بار. ئىشلىتىلىدىغىنى مۇكەممەللەشتۈرۈپ، ھۇزۇرلىنىدىغانلىرىدىن ھۇزۇرلىنىپ، ئۆگىنىلىدىغانلىرىنى ئۆگىنىپ، ھەممە جەھەتتىن تەڭ يېتىلگەندە ئاندىن كۇچلۇك مەدەنىيەتكە ئىگە بولغىلى بولىدۇ. شۇڭا، ياش ـ ئۆسمۈرلەر بىر ياكى بىر نەچچىلا ساھەنى پۈتكۈل مەدەنىيەت دەپ تونۇۋالماي، بەلكى ھازىرغا ۋە كەلگۈسىگە ئەسقاتىدىغان بىلىملەرنى مۇھىم بىلىشلىرى لازىم.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. جۇغراپىيىلىك ئالاھىدىلىك ۋە ئىقتىسادىي بېكىكلىك رايون كىشىلىرىدە قانداق روھىي خاسلىق پەيدا قىلىدۇ؟

2. ئۆزىنى ئىلغار ساناۋاتقان ۋاقىتتا قانداق كەمچىلىكلەر يوشۇرۇنغان بولىدۇ؟

مىراس

ئاتا ـ ئانىدىن قالغان ئۆي ـ زېمىن، پۇل ـ مال، ئالتۇن ـ كۈمۈش... لەرنى مىراس دەپ ئويلاش ھەممەيلەنگە روشەن بولسا، ئۇلارنىڭ ئەقلى، ئەسىرى ياكى تەجرىبە ـ ساۋاقلىرىنىمۇ ئەجداد مىراسى دەپ قاراش ئەمدىگىنە ئومۇملاشتى. شۇنداق بىر مىراس بارکى، بۇنى مىراس دەپ قارىغان ۋە ياكى بۇنى ئۆزىدىن باشلاپ ئەمەلگە ئاشۇرغان كىشى ئاندىن روھى ساق، ئۆزى تېمەن، قەلبى باي دەپ تونۇلىدۇ ۋە بۇنى بىز مىراسلار ئىچىدىكى باھاسىز، كۆز يەتكۈسىز، ئېلىپ تۈگەتكۈسىز بايلىق دەپ قارايمىز. ئۇ بولسىمۇ پەرزەنتلەرنىڭ ئىلىملىك، تېخنىكىلىق ئادەم بولۇشىغا سەۋەبكار بولۇپ قېلىش. ھەممە ئىشنىڭ بىر باھانىسى، سەۋەبچىسى ياكى ئىلگىرى سۈرگۈچىسى بولىدۇ. ئەگەر بۇ ئىش ياخشى ۋە پايدىلىق ئىش بولسا، ئۇنىڭ سەۋەبكارى تولىمۇ سۆيۈملۈك، كېرەكلىك ۋە ئۇنتۇلماس ئادەم بولىدۇ. شۇنداق بىر ئىشلار كېلىدۇكى، ئەگەر بىرى ساڭا قىلساق بولىدۇ دېسىلا، سەن قىلىپ كېتىسەن، بۇ ئىش بولمايدۇ دەپ سوغۇق ئېغىزلىق قىلسىلا سەن بىلىپ ـ بىلمەي پۈتۈن ھاياتىڭغا زور تەسىر كۆرسىتىدىغان بىر ئىشنى قىلماي قويىسەن. ئادەملەرنىڭ قارار چىقارغان ۋاقتى ھېچقاچان يۈزدە يۈز ئىستىقبالىنى كۆرۈپ يەتكەندىلىكىدىن بولماستىن، بەلكى كۆپىنچە ئەھۋاللاردا شۇ ئىشنىڭ مۇھىملىقىنى چالا ـ بۇلا 10 ~ 20 پىرسەنت ياكى خالار ـ خالىماس بىلگەن ھالەتكە توغرا كېلىدۇ. ئەگەر بىر ئىشنىڭ پايدىلىق ۋە مۇھىم ئىكەنلىكىنى ھەممىلا ئادەم بىلگەن بولسا ئىدى، ھازىرقى ئالىم، كارخانچى، داڭلىق دوختۇر، داڭلىق

يازغۇچى، كېرەكلىك دوكتور...لار مەۋجۇت بولمىغان ھەمدە ھەممىلا ئادەم ئۆزى قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارنى بىلىۋالغان بولاتتى. ئەمدى ئەسلى گەپكە كەلسەك، پەرزەنتلەرگە قانداق نەرسىنى مىراس قالدۇرۇشنى بىلمىغانلار كۆپ بولمىغاچقا ھەمدە قانداق قىلغاندا بۇ ئىشنى ھەممىلا ئادەمنىڭ ھەرىكىتىگە ئايلاندۇرۇشنى بىلمىگەچكە، كىشى، كىشىلەر ۋە پۈتۈن مىللەتنىڭ پىسخىك ئېنېرگىيىسى، ماددىي بايلىقلىرى، ئوقۇغان ئادەملىرى ھەممىمىز ھېس قىلىۋاتقاندەك ئۇنچىۋالا كۆپ ئەمەس، ئۆزىگە يەتمىگەن ئىلىم، ئىقتىدار پەرزەنتلەرگە ئاشمايلا قالماستىن، بەلكى ھەرقانداق بىر ياش - ئۆسمۈردە بولمىغان ئىنتىلىش كۈچىنى يەنە مۇشۇ بوۋىلىرىدىن روھىي مىراس ئالالمىغان ماددىي قاخشال ئاتا - ئانىلار بېسىپ ۋە ئۆلتۈرۈپ ماڭماقتا. ئالمىدىم - بەرمىدىمگىمۇ يەتمەيدىغان بۇ زىيانلار بىزنىڭ بىر نەچچە ئەسىر تىرىشىشىمىز بىلەن ئاندىن پايدىغا ئايلىنىشى مۇمكىن. لېكىن ھەر ھالدا بىز بۈگۈن نېمىنى مىراس قالدۇرۇش كېرەكلىكىنى بىلىۋالغىنىمىز تۈزۈك. بۇنىڭغا مۇنداق 4 مىسال كەلتۈرىمەن:

1. 50 - يىللارنىڭ بېشىدا ئۇرۇمچىدىن ئادەم كېلىپ 4 - سىنىپنى پۈتتۈرگەن ئاتامنى ياخشى ئوقۇغانلار قاتارىدا ئۆلكە مەركىزىدىكى يۇقىرى مەكتەپلەردە ئوقۇتماقچى بولۇپ ئىلىپ ماڭغان، ناھىيىدىن پەقەت 20 نەچچە بالا تاللىنىپ، ھازىرقى تاشيول بويىغا ئېلىپ بېرىلىپ، ماشىنا ساقلاپ تۇرغان يېرىدىن دادام (جەنۇبتا بوۋا دەيدىكەن) ئاتلىق كېلىپ ئاتامنى قايتۇرۇپ كەتكەن. ئەۋلادمۇ ئەۋلاد يۇرتتا ئىمام (شۇ چاغدىكى زىيالىي)، بەگ (ھازىرقى ئەمەلدار)، يەر ئىگىسى (ھازىرقى كارخانچى)... بولۇپ كەلگەن جەمەتىمىزدە شۇ دادام ساۋاتلىق (ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە ۋە ئەرەبچە تىل - يېزىقلارنى بىلەتتى، شۆتاڭدىمۇ ئوقۇغان ئىدى، بۇنداق ئادەم

ناھىيدە ناھايىتى ئاز ئىدى) تۇرۇپ، يەنە ئاتامنى ئوقۇشتىن تارتىپ كەلگىنىدىن شۇنى كۆرۈش مۇمكىنكى، بىلىملىك ئادەمدە سىياسىي ئىرادە-نىڭ سۇسلىقى، يىراق مەنزىللىك پىلاننىڭ بولمىغانلىقى ۋە مىراس قالدۇ-رۇشنىڭ دائىرىسىنى بىلمىگەنلىكى ماكان تاپقان يەردە، بىلىمسىز، ساۋات-سىز ۋە مەقسەتسىز ئادەملەردە بالىلىرىنى كەلگۈسىنىڭ ئىگىسى قىلىپ تەربىيىلەشنىڭ پىلانى بولۇشىغا ئىشەنمەك تولىمۇ قىيىن. 4 ـ سىنىپنى پۈتتۈرگەن ئاتامنىڭ كېيىنكى يىللاردا ئەتراپتە، يېزىدا ۋە ناھىيدە مۇھىم مالىيە خىزمەتلىرىنى ئۆتىگەنلىكىگە قاراپ، ئۇرۇمچىدە ئوتتۇرا مەكتەپ ياكى شىنجاڭ ئىنىستىتۇتىدا ئوقۇغانلارنىڭ نازىر ياكى رەئىس بولغانلىرى-نىڭ ئاز ئەمەسلىكىنى كېيىنكى ئەمەلىيەتتىن چۈشىنىۋالساق بولىدۇ.

2. بىر جۈپ پېشقەدەم ئاتا ـ ئانا كىشىل كۆرۈنگىلى كەلدى، ئۇلار ئەسلىدە پەنلەر ئاكادېمىيىسىدە ئىشلەپ پېنسىيىگە چىققان بولۇپ، يۇرەك ئاجىزلىقى ۋە روھىي بېسىم تۈپەيلىدىن داۋالانماقچى ئىكەن. ئۇلارنىڭ بىر ئوغلى ئۇرۇمچىدە تۇرۇپلا ئىنگلىزچىنى ياخشى ئۆگىنىپ، Tofel دىن پەۋقۇلئاددە ياخشى نەتىجە بىلەن ئوتتەنلىكى ئۈچۈن ئامېرىكىنىڭ ستانفورد ئۇنىۋېرسىتېتىدىن بېرىش ـ كېلىش ۋە ئوقۇش ھەققى كەچۈرۈم قىلىنغان ھالەتتە تەكلىپنامە ئاپتۇ. مەن كېسىلگە دىئاگنوز قويۇپ، يۇرەك ۋە مېڭە خىزمىتىنىڭ ياخشى بولمىغانلىقىدا ئائىلە ئەھۋالىنىڭ سەۋەبچى بولغان ـ بولمىغانلىقىنى سورىسام، ئۇلارنى يىغا تۇتۇپ، ھەقىقەتەن بىر ئىشنىڭ ئۆزلىرىنى قىيناۋاتقانلىقى، بالىسىنىڭ ئامېرىكىغا ئوقۇشقا قەتئىي بارماق-چى بولۇۋاتقانلىقىدىن تولا رەنجىپ، مۇشۇ ھالغا كەلگەنلىكىنى ئېيتتى ۋە ئاخىرىدا ئۆزلىرىنى تۇتالماي يىغلاپ تاشلىدى. دېگەندەك، مەندەك بىر بالا ئوقۇتۇشنى ئەشەددىي تەشەببۇس قىلىدىغان ئادەمگە مىليوندىن بىرىگە كې-لىدىغان پۇرسەت كەلگەن بالىنى ئوقۇتماسلىق ئۈچۈن قىلمىغىنى قالمىغاد-لىقىنى سۆزلەپ بېرىۋاتقان مۇنۇ «مۇتەخەسسىسلەر» كۆزۈمگە شۇنداق سەت كۆرۈندىكى، يېزىلىپ بولغان رېتسېپنى خۇددى كېسىلى تۇتقان

سارائدەك ماشتەك چوڭلۇقتا يىرتىپ - يىرتىپ، بىر ياندىن ئاچچىق گەپلەر بىلەن ئۇلارنى تىللاپ ئىشخانامدىن چىقىرىۋەتتىم. ھەي ئىسىت، بالا بولسىمۇ خۇشال ۋە ئەركىن ياشسا بولماسمۇ؟!

3. مەلۇم ئالىي مەكتەپتە پېشقەدەم ئوقۇتقۇچى خانىم بولۇپ، پېنسىيىگە چىققاندا باشقا زىيالىي ياكى تەتقىقاتچىلاردەك ئۆيىدە «زۇكام بولۇپ» ئولتۇرماي، تۇغۇلغان يۇرتىدا ھەر خىل كۇرسلارنى ئېچىپ، ئۆزىنىڭ پەرزەنتلىك ۋەزىپىسىنى ئادا قىلدى، ئۇنىڭدىن باشقا كىتاب ئوقۇش، خاتىرە يېزىش، ياشلارغا لېكسىيە سۆزلەش، ساۋاقداشلىرىنى يىغىپ پائىلىيەت قىلىش... قاتارلىق ئاكتىپ ھەرىكەتلىرى بىلەن ھۆرمەت قازاندى، ئەمما بۇ خانىم ئۆزىنى قالتىس ئىش قىلىۋەتكەن ھېسابلاپ، يۇرتىمىزدا يەنە نۇرغۇن ياخشى ئىشلارنى قىلغىلى بولىدىكەن، دېگەن قاراشقا ھەددىدىن بەك چىڭ ئېسىلىۋالدى ۋە ئامېرىكىدا بىرى ئىشلەۋاتقان، بىرى ئوقۇۋاتقان ئىككى بالىسىنى قايتۇرۇپ كېلىشكە بار كۈچى بىلەن دەۋەت قىلماقتا. مەن كۆپ قېتىم بۇ ھەدىگە «يۇرتتا قالغانلارنىڭ ۋەزىپىسى يۇرتنى گۈللەندۈرۈش، بۇ بىزنىڭ ماختىنىدىغان ۋە باشقىلارنىڭ ماختىشىنى كۈتىدىغان ئىش ئەمەس، ئەمدى ئامېرىكا، ياۋروپا ۋە باشقا تەرەققىي تاپقان دۆلەتلەردە جۇڭگولۇقلار، ئاپتونوم رايونىمىزدىكىلەر قانچە كۆپ بولسا، شۇ دۆلەتنىڭ ھاكىمىيەت ئىرادىسىگە تەسىر كۆرسەتكىلى، ئۆزىمىزنىڭ بارلىقىنى ئۇلارغا ئەسلەتكىلى، ھەتتا ئىشلارنى ئۆزىمىزگە پايدىلىق تەرەپكە يۆزلەندۈرگىلى بولىدۇ، بالىلارنىڭ شۇ يەردە ياخشى ئىشلىگىنى، ياخشى ئوقۇغىنىمۇ ئوخشاشلا يۇرتىمىزغا خىزمەت قىلغىنى ھېسابلىنىدۇ، ھەتتا شۇلارنىڭ ھايات تۇرغىنىمۇ بىز ئۈچۈن چەت ئەل بانكىسىغا قويۇپ قويغان بىخەتەر پۇلىمىز بولۇپ ھېسابلىنىدۇ، بالىلارنى ھەرگىز ماڭا قارىسۇن، مەندەك ياخشى ئىشلار (ئەمەلىيەتتە بۇ ئىشلار ئۇنچىۋالا يوغان ئىشلارمۇ ئەمەس، پەقەت بۇ خانىم ئەتراپتىكى ئوخشاش ياشلىقلارغا قارىغاندا بىر ئاز ئىلغار قاراشتا بولغان، خالاس!) نى قىلىڭلار دەپلا قايتۇرۇپ كەلمەڭ» دېگەن

دەكلەرنى كۆپ سۆزلىدىم، بىلىملىك ئاتالغان ئادەمگە بالىلارنى ئوقۇتۇش ۋە ياخشى يەرلەردە ياشاشقا ئۇندەشتىن ئىبارەت بۇ بىلىمنى بىلدۈرمەك تولىمۇ مۇشكۇل ئىكەن، بۇ ئەمدى قانداق بىلىملىك ئادەملەر-دۇر؟!

4. ياپونىيىدە پراكتىكا قىلىپ، ئۇ يەرنىڭ ئۆگىنىش ۋە ياشاشقا ياخشى ئىكەنلىكىنى بىلگەن بىر قىزنىڭ قايتا چىقىشىنى توساپ تۇرۇۋالغان بىر ئانا كەلدى، بۇ خانىمۇ «يات ۋە بۇددىستلار توپلاشقان بىر ئەلدە نېمە قىلىدىغاندۇ، يۇرتىمىزدا بالىلىق بولۇپ، ئۆي تۇتۇپ، بىزگە قارىسا بولمامدۇ» دەيدۇ. تەبىئىي پەنلەرگە بېرىلگەن پەرزەنتلەرنى چۈشىنىشكە ئىقتىدارى يەتمىگەن دىپلوملۇق ساۋاتسىز ئاتا - ئانىلار يەنە قايسى ئائىلىلەردە بالىلىرىنى كەلگۈسىگە ئىگە ئەمەس، قۇل قىلىپ تەييارلاشقا كۆز يېشى، قورقۇتۇش... بىلەن قىيناۋاتقانلىقى نامەلۇم. لېكىن بۇنىڭ زىيىنىنى يەنە 50 يىلدىن كېيىن شۇ ئىشقا قۇربان كەتكەن بالىلار تارتىدۇ.

ئوقۇش ۋە ئوقۇتۇشنىڭ ئاخىرقى مەقسىتى بالىلار ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىدا خىزمەت تاپالامدۇ - يوق، دېگەندە ئەمەس، بەلكى يۇرت كۆرگەن، ھەر خىل تىللارنى ئىگىلىگەن، ئۆزىنىڭ ۋە باشقا مىللەتلەرنىڭ خۇي - پەيلىنى چۈشىنىپ يەتكەن، كەلگۈسىگە پىلان تۈزەلەيدىغان ئىنسانلارنى پەيدا قىلىشتىن ئىبارەت، بۇلارنى بىلەلىگەن ئادەم قانداق قىلىپ خىزمەت تېپىشنى بىلەلەيدۇ، ھېچبولمىسا كىشىلەردە قايسى ئېھتىياجلارنىڭ بارلىقىنى ھېس قىلىپ، بىر كىشىلىك ياشاشنى ئاڭقىرالايدۇ. گەرچە جەمئىيەتىمىزدە ئوقۇغان تۇرۇقلۇقمۇ يۇقىرىقىلارنىڭ بىرىنىمۇ بىلەلمەي كەلگەنلەر ئاز بولمىسىمۇ، ئىشقىلىپ ئوقۇغان ۋە ئوقۇتقان ناھايىتى ئەۋزەل ئىشتۇر، بۇ ئادەمنى ھايۋانلىقتىن يىراقلاشتۇرۇپ، ئىنسانلىققا يېقىنلاشتۇرىدۇ، تۆۋەن چېكى بىر ئادەم ياخشى ئوقۇسا ئۆزىنىڭ جېنىنى دەۋر ئۆلچەملىرىگە يەتكۈزۈپ ياخشى باققان بولسا، يۇقىرى چېكى بۇ كىشى ئۆزىگە ئوخشاش

تېخىمۇ كۆپ تەقدىرداشلىرىغا ئۇلگە بولۇپ، ئۇلارنى روھلاندۇرا-لايدۇ، ئۇلارنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرالايدۇ، مىللىي بۇرژۇئازىيە قاتلىمىنى شەكىللەندۈرۈپ، تېخىمۇ كۆپ كىشىلەرنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا كەڭ سەھنە يارىتىپ بېرەلەيدۇ، بىر نەرسە بىلمىگەن ئادەم پەقەتلا ئاددىي ئىستېمالچى، ئۇششاق ۋە تەكرار ئىشلەپچى-قارغۇچى، ئۆزى «ھارام»، كۆچى ھالال كەتمەنچى بوپقالىدۇ، دۇنيادا پەقەت يېزا ئىگىلىكى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ياكى ئىچكى قۇرۇقلۇققا قاپسىلىپ قالغان كىشىلەرنىڭ بىلمەي ياكى بىلىنمەي قېلىشىدىن شۇ ھالدا ياشاۋاتقانلىقى توغرىسىدا ئويلانماي بولماي-دۇ. چۈنكى بىلمەسلىك ئەڭ ئاددىي ئىشلارغىمۇ ئورۇنسىز بەدەل تۆلىتىدۇ.

مەن ئىلگىرى يولدىكى تاشلارنى ئېلىۋېتىشنى، تونۇمىغان بالىلار بولسىمۇ تاماكا چەكسە تەربىيە قىلىشنى ئۆزۈمنىڭ ۋەزى-پىسى دەپ ئويلاپتىمەن، كونكرېت ئىشلارغىلا قاقشايدىغان بۇ خىل ياشانغانلار پسىخىكىسى ئەمەلىيەتتە ھېچ بىر ئىشنى ھەل قىلالمايدىكەن، ھازىر بولسا كېسەل كۆرگەن، رادىئودا مەسلە-ھەت بەرگەن ۋە ياكى يولدا كېتىپ بارغان چاغدا كىشىلەرگە رادىكالالشقان پېتى شۇ گېپىمنى تەكرارلايمەن: بالىلارنى ئوقۇ-تۇڭلار، ئۇلارنىڭ بىر نەرسىنى بىلىپ قېلىشىغا سەۋەبچى بولۇڭ-لار، ئۆزىنىڭ تېنىنى بىلمىگەن ئادەم دوختۇرخانىغا، ئۆزىنىڭ ئۆيىدىكى ئېلېكتر سايمانلىرىنىڭ بىلىشكە تېگىشلىك ئەڭ ئاددىي كاشىلىلىرىنى بىلمىگەنلەر رېمونتخانىغا... ھەسسىلەپ پۇل تۆلەپ ئەسلى، ۋەسلىدىن ئايرىلىدۇ. X X ئەسىردىكى فرانسىيلىك پەيلاسوپ مېخائىل فوك «بىلىم — ھوقۇقتۇر» دېگەن. بىلمە-گەن ئادەمدە ھوقۇق بولمايدۇ، ھوقۇقى بولمىغان ئادەم زامانە-مىزدىكى قۇل دېمەكتۇر. ئۆزۈڭلار مەڭ تەسلىكتە يىغقان پۇل،

مېلىكلارنى بالىلارغا مىراس قالدۇرمەن دەپ ئاۋارە بولماي، ئۇلارنى ئوقۇتۇش ۋە چەت ئەلگە يولغا سېلىشتىن باشقا ئاشقان مال ـ دۇنيانى خەجلەپ تۈگىتىۋېتىكلار، پۇل ـ مېلى بارلار بۇ دۇنيادىمۇ راھەتنى كۆرسۇن، سىلەر ئۆلگەندە قورۇ ـ جاي، پۇل ـ مالىلارنى تالىشىپ بالىلار ئارىسىغا نىزا چۈشمىسۇن، قول ـ ئىلكىدە يوقلار ھېچبولمىسا بالىسىغا ئىلىمنىڭ ھامىنى ئەسقاتقۇدەك. ئىغانلىقى توغرىسىدا تەربىيە قىلىكلار، كىملا بولسۇن بالىلارغا ئۈمىدسىزلىك تەرغىپ قىلمىسۇن، كەلگۈسىمىز چوقۇم پارلاق بولىدۇ، بۇنىڭ ئالدىنقى شەرتى بىلىپ قالغان ياكى بىلىشنى ئەڭ زەل كۆرىدىغان بالىلارغا روھىي ۋە مەبلەغ جەھەتتىن كۈچ چىقىرىپ، ئۇلارغا باشقىلاردىن ئەقلىي مۇلۈك قولغا كەلتۈرۈشكە ئۆگىتىشتىن ئىبارەت مىراس قالدۇرساق، مانا مۇشۇنداق دۇنيا قاراش، مانا مۇشۇنداق كۈچلۈك بالىلارنى مىراس قالدۇرايلى.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. بالىلارنىڭ ئاتا ـ ئانىلارغا يۆلىنىۋېلىشى ۋە ئاتا ـ ئانىلارنىڭ بالىلارنى باشقۇرۇشقا ئىنتىلىشى مىراس توغرىسىدىكى كۆزقاراشلارنى قانداق پەيدا قىلغان؟

2. ئاتا ـ ئانىلار نېمە ئۈچۈن پەرزەنتىنى ئوقۇتۇپ قويغاندىن كېيىن تاپقان ـ تەرگىنىدىن ھۇزۇر ئالسۇن دەيمىز؟

3. سىز قانداق مىراس ئالدىڭىز؟ قانداق مىراس قالدۇرماقچى؟

تاماقنى ئاز يەڭلار ئالىملار

ئالىم دېگەنلىك — ئىلىم بىلدى دېگەنلىك بولىدۇ. ئۆزىنى، ئۆزىنىڭ تېنى ۋە ئۆزىنىڭ مەدەنىيىتىنى بىلىش بولسا، ئالىم بولۇشنىڭ مۇقەررەر يولى ھېسابلىنىدۇ. بىزدە دۇنيانى، باشقىلارنى بىلمەيغان قۇلاق موللىسى، ئېغىز قەھرىمانلىرى كۆپ بولسىمۇ، ئالىم بولۇشنىڭ ئالدىنقى شەرتى بولغان ئۆزىنى بىلىش (ئالىم بولۇش) قەدىمىنى باسقانلار كۆپ ئەمەس. ئەگەر بۇ تېمىغا قىزىقسىڭىز، پىسخولوگىيە ئىلمى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك بولغان «يېيىش» توغرىسىدىكى بايانلارغا دىققەتتە بولغايسىز.

1. ئۇيغۇر تېبابىتى بەدەننىڭ ساق تۇرۇشىنى ماددىلارنىڭ تەڭپۇڭلۇقى ۋە يېڭى ـ كونىنىڭ ئالمىشىشىنىڭ يېتەرلىك بولۇشى بىلەن باغلاپ چۈشەندۈرىدۇ. «كىرىم» دەپ قارالغان ماددىلارنىڭ تەركىبى بىلەن تەبىئىتى شۇ كىشىگە خىل كەلمىسە، ئۇ «چىقىم» دىنمۇ زىيانلىق ئاقىۋەتلەرنى ئېلىپ كېلىدۇ دەپ قارايدۇ. شۇڭا، ئۆزىنىڭ مەدەنىيىتىنى بىلگەن ئادەملەر خاتا ۋە ئارتۇقچە ئوزۇقلانمايدۇ. بىلمىگەنلەر بولسا ئىسسىق ـ سوغۇقنى پەرق ئەتمەي، ئېھتىياجنى بايقىماي، كۆتۈرۈشچانلىقنى مۆلچەرلىمەي تاماقلىنىپ، ئەزالىرىنى مۇدەتتىن بۇرۇن كاردىن چىقىرىدۇ. بۇ نۆۋەتتە دېپلوملۇق ساۋاتسىزلاردا كۆپ ئۇچرايدۇ. شۇڭا، ئۇلار ھاراقكەش، ئەقىدىسىز ۋە ھۇرۇن كېلىدۇ. ئۇلارنى ئاددىي خەلق ياراتمايدۇ، بىلىملىكلەر بىلمىگەن مەدەنىيەتنىڭ ئۆمرى قانچىلىك بولار؟

2. ئىقتىدار ژە كۈچىنى ئاساس قىلىپ ئۆلچەنگەن تەقلىدىي نەتىجىگە ئاساسلانغاندا، يۈرەك 400 يىل، جىگەر 300 يىل، ئاشقازان 250 يىل خىزمەت قىلالايدىكەن. ئەمەلىي كېسەل كۆرۈش تەجرىبىمگە ئاساسلانغاندىمۇ، نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ يېيىش، ئىچىشتە ئۆتكۈزگەن خاتالىقلىرى تۈپەيلىدىن گىرىپتار بولغان كېسەللىكلىرى پۈتكۈل كېسەللىكلەر ئىچىدە ئالدىنقى ئورۇندا تۇرىدىكەن. زەن سېلىپ قارايدىغان بولساق، شەھەرلەردە ھەممىنى بىلمىز دەپ يۈرىدىغان زىيالىيلارنىڭ ئاشقازىنى يالىلۇغ، جىگىرى قېتىشى، يۈرىكى تىترەك، تېتىتقۇ، رەڭ بەرگۈچ، تېز پىشۇرغۇچ، كۆپتۈرگۈچ، پۇراق ئاشۇرغۇچ، مىكروب يوقاتقۇچ ... لار قوشۇلغان ھەر خىل ئىچىملىكلەر، يېمەكلىكلەرنى ئىستېمال قىلغان ژە رەڭ قوشۇلغان تۇرۇبا سۇلىرى، سانائەت ئىسپىرتى ئارىلاشتۇرۇلغان ھاراق ـ شارابلارتەبىئىي يارالغان ئىنسانىڭ ئاقسىل، شېكەر، ئامىنو كىسلاتاسى ژە ھەر خىل مىنېرالاردىن ئورگانىكلاشقان بەدىنىنى ئېرىتسە، پارچىلىسا ژە چىرىتسە، نېكىلدىن ئىشلەنگەن ئاشقازانمۇ، خرومدىن ياسالغان جىگەرمۇ چىدىيالمايدۇ. ئەگەر يۈرەكنىڭ سۆزلىگۈدەك ئېغىزى بولغان بولسا «ۋاي، ۋاي، ۋاي، ۋاي» دەپ بار ئاۋازىنى چىقىرىپ يىغلىغان بولار ئىدى. ساق يۈرەك، ساق جىگەر بولمىسا، يۈرەكلىك، جىگەرلىك ئادەملەر ئازلاپ كەتمەمدۇ؟ ئاشقازىنى يالىلۇغ ئادەملەرنىغۇ پۈتۈن ئادەم دېگىلى بولمايدۇ. ئەقلى بۇزۇلغان ئادەمنى ئادەم دېمەيمىز.

3. تېببىي ئىلىم نۇقتىسىدىن شەرھلىگەندە، تاماق يېگەن ياكى كۆپ يېگەندىن كېيىن بەدەندىكى 70% قان ئاشقازان ژە ئۇچەي تەرەپكە يىغىلىپ، ھەزىم قىلىشىنىڭ ئوڭۇشلۇق بولۇشىنى كاپالەتكە ئىگە قىلىدۇ. بۇ چاغدا يۈرەك ژە مېڭىگە كېلىدىغان

قان جىددىي ئازلايدۇ، ئادەمنى مۇگدەك باسىدۇ. ئەگەر بىلمەك-چى بولغانلار يالىڭاچ بوۋاق ۋە ئۆسمۈرلەرگە سۈت بېرىپ، ئارقىدىن يۇزىنى ياقسا باشقا يېرى سوغۇق بولسىمۇ ئاشقازان ساھەسى قىزىق ھېس قىلىنىدۇ. مۇشۇ قانۇنىيەت بويىچە تەپەك-كۇر قىلغىنىمىزدا، ھەددىدىن كۆپ تاماقلىنىش سەۋەبىدىن قان-نىڭ رەئىس ئەزالىرىدىن يۆتكىلىشى ئادەمنىڭ تەپەككۇر ئىقتىدا-رىنى زور دەرىجىدە تۆۋەنلەشتۈرۈۋېتىدۇ. خۇددى مەشىق قىلغان ئەزا كۈچىيىپ، قالدى ئەزالار ناچارلىشىپ قالغىنىدەك، قور-ساقنى ئاساس قىلغان، كۆپ مىقدارداتاماقلىنىشنى ئادەت قىلغان ئادەملەرنىڭ مېڭە ئىقتىدارى ناچارلىشىدۇ، قېنى قويۇقلاشقاچقا، مېڭە ۋە يۈرەكنىڭ ئوكسىگېن ئېھتىياجى قامدالماي، دېۋەڭ ۋە قوپال بىلۈپ قالىدۇ. جۈڭگو ۋە چەت ئەللەردىكى داڭلىق ئالىملار ۋە مەشھۇر شەخسلەر ئەزەلدىن تاماقنى ھاياتلىقنىڭ بىر-دىنبىر نىشانىسى قىلىۋالمىغان ۋە ئاددىي ـ ساددا ياشاپ، نورمال تاماقلىنىپ، ئىنسانىنى ھايۋاندىن پەرق ئەتكۈزگەن مېڭە ۋە يۈرە-كىنى ئارتۇقچە تاماقلىنىشنىڭ زەھەرلىشىشىدىن قۇتقۇزۇپ قال-غان، يەنە بىر تۈرلۈك قىلىپ ئېيتقاندا، ئالىم بولىدىغان ئادەم-لەر تاماق ئارقىلىق ئەزالىرىنى زەخىملەندۈرمەيدۇ. ئالىم بو-لۇشنىڭ مۇھىم بىر سىرى مانا مۇشۇ يەردە.

4. تاماق يېيىشتىن مەقسەت بىئولوگىيىلىك ھاياتنى داۋام-لاشتۇرۇشتىن ئىبارەت. بۇنىڭدىن ئاشۇرۇۋەتكەنلەرنىڭ كۆپىنـ-چىسى ئۆزلىرىنىڭ قانچىلىك باي ۋە ھۆرمەتلىنىدىغان كىشى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرمەكچى بولۇشىدۇ. شەرق ئەللىرىگە خاس بۇ زوراۋانلارچە تۈرمۇش ئۇسۇلى باشقىلارنى قىيناش بىلەن بىرگە ئۆزىنىڭ ئەزالىرىنىمۇ مىسلىسىز خورلۇق ۋە قىيناشلارغا دۇچار قىلىدىغان ئاتالمىش «يۈزلۈك» ئادەملەرنىڭ ئەندىزىسىدىن ئىبا-

رەت. تاماق ۋە قورۇمىلارنىڭ سانى بىلەن ئابرۇيىنى ئۆلچەش، باشقىلارنىڭ قانۇنلۇق ئىلتىماسى ئۈچۈنمۇ قىممەت مېھمان قىلغۇزۇش، بىكارلىق دەپ بولۇشچە يەپ ـ ئىچىش دەل مۇشۇنداق «ئەقىلگە مۇۋاپىق» جازانىخورلۇقنىڭ ئىپادىلىرى ھېسابلىنىدۇ. شۇنىڭ ۋارىيانتلىرى سۈپىتىدە ھازىر كەچ سائەت 5 ~ 6 دىن باشلاپ كېچە سائەت 1 ~ 2 لەرگىچە يەپ ـ ئىچىدىغان ئادەملەرنى ھەر خىل كېسەللىكلەر ۋە پالاكەتلەر ساقلاپ تۇرىدۇ. ئۇيغۇر تېبابەت تەلىماتى بويىچە ئېيتقاندا، كەچ ۋە كېچىدە يېگەن تاماق چۆكمە پەيدا قىلىدۇ. ھازىرقى تىل بىلەن ئېيتقاندا قانىنى قويۇق لاشتۇرىدۇ، تومۇرلاردا نۆكچە شەكىللەندۈرىدۇ، يۈرەك مۇسكۇل تىقىلمىسى پەيدا قىلىدۇ، مېڭە تومۇرلىرى قېتىشىدۇ. دىئابېت ىنىڭ ئەسلى سەۋەبى قان قويۇقلىشىش ۋە بەك سەمرىپ كېتىش بولۇپ، روھىي سەۋەبمۇ بىللە قوشۇلغاندا، بۇ كېسەللىكنى سا قايتىش تولىمۇ مۇشكۇل بىر گەپ بولىدۇ. ئومۇمەن قېنى قو يۇق، سېمىز ئەرلەرنىڭ يۈرىكى ئاجىز، قورسىقى تومپايغان بولغاچقا، ئۇلارنىڭ مېڭىسى ۋە يۈرىكى نورمال خىزمەت قىلالماي دۇ، جىنسىي ئىقتىدارى يوقىلىشقا تامامەن يۈزلىنىدۇ. قىسقا سى، ئۇلارنىڭ بوي ـ بەستى كۈچ ـ قۇۋۋەتكە تەتۇر تاناسىپ بولىدۇ. قېنى قويۇق ۋە سېمىز ئاياللاردا قان ئايلىنىشى ناچار لاشقانلىقى، كۆپ يەپ، كۆپ ئىچسىمۇ قانائەت قىلمىغانلىقى ئۈچۈن ئۈزۈنغا بارماي ئادەت بالدۇر توختاپ كېتىدۇ، يۈرەك چوڭىيىدۇ. ئۆتىدە تاش، جىگىرنى ماي قاپلايدۇ. دىئابېت بە مارلىرنىڭ 64% نىڭ ئاياللار ئىكەنلىكىدەك ستاتىستىكىدىنلا يېيىش ـ ئىچىشتە قانداق پەرھىزلەر بارلىقىنى بىلىشنىڭ زۆ رۇرلۇكىنى ھېس قىلساق بولىدۇ. ئاياللاردىكى قانائەتسىزلىك ۋە نارازى بولۇپلا يۈرۈشنىڭ ئۆزىلا يەنە بىر يېمەك ـ ئىچمەك

ئاچكۆزلۈكىگە سەھنە بولىدۇ. ھازىر شەھەرلەردىكى رېستوران، ئايرىم خانا ۋە ئىشرەتخانىلاردا ئىچىلىۋاتقان بوتۇلكىلىق ئىچىملىكلەر، يېيىلىۋاتقان تاماقلار ھەر بىر ئادەمنىڭ ئېھتىياجى ۋە كۆتۈرۈشچانلىقىغا نىسبەتەن تولىمۇ ئارتۇقچە نەرسىلەر ھېسابلىنىدۇ. مەسىلەن: 400 يۈەنلىك بىر جوزىدا 10 خىل سەي، 10 خىل تاماق ۋە 2 ～ 3 خىل ئىچىملىكنىڭ ئېغىرلىقىنى 10 ئادەمگە تەقسىملەيدىغان بولساق، ھەر بىر كىشى شۇ كۈنى كەچتە 3 ～ 4 كىلوگرام نەرسە يېگەن ۋە ئىچكەن بولىدۇ. ئەمەلىيەتتە بىر ئادەمنىڭ بىر كۈن ساق تۇرۇشى ئۈچۈن 600～700 گرام ئوزۇقلۇق بولسىلا كۇپايە قىلىدۇ. دېمەك ئارتۇق يېيىش، زورلاپ يېگۈزۈش، تىللاپ ئىچكۈزۈش، مەجبۇرىي ئولتۇرغۇزۇش... قاتارلىقلار سۈن جۇڭسەن ئەپەندىنىڭ گېپى بويىچە بولغاندا «نادان ۋە كەمبەغەللەرنىڭ ئىشى» بولسا، تەجەللى ھەزرەتنىڭ سۆزى بويىچە بولغاندا «زەھەر بەرگەنلىك» بولىدۇ. زوراۋانلارچە مېھمان قىلدۇرۇش، ۋەھشىيلەرچە تاماقلىنىش، يىرتقۇچلاردەك يەپ ـ ئىچىش، قەبىھلەرچە كۆڭۈل ئېچىش، ئەينى ۋاقىتتا مەدەنىيەت ۋە ئىنسانلىققا ھاقارەت كەلتۈرىدىغان بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن، ئەزالىرىمىزنى خارلاش، بىچارە ھايۋانلارنى ئۆلتۈرۈپ مۇھىتنى قالايمىقان قىلىش، ھەتتا سارسقا ئوخشاش قورقۇنچلۇق كېسەللىكلەرنى چىللاپ كېلىشكە قەدەر بولغان ئاشكارا ياكى شەخسىي قىلمىشلار دەل يېمەك ـ ئىچمەك جەھەتتە ھايۋانلىشىشتىن كېلىپ چىقىدۇ.

5. كۆپ تاماقلىنىش، زورلاپ يېيىش ياكى بولۇشچە يەپ ـ ئىچىشنىڭ كەينىدە چوقۇم ھارام كىرىم ياكى ھارام مەقسەت رول ئوينايدۇ. بىكارغا يېگەنلەر چوقۇم ۋەھشىيلەر كەبى يەپ ـ ئىچىدۇ، يامان غەرەزدە بولغانلار ئۇنىمىغانغا قارىماي يېگۈزىدۇ ياكى ئىچكۈزىدۇ. بۇنداق ئىش تەكرارلىنىۋەرسە، يۇ-

قىرىدا ئىيتقان ئەزالار بۇزۇقلۇقى كۆرۈلۈپلا قالماي، بەلكى پسخىك جەھەتتىن روھىي بۇزۇقلۇق پەيدا بولىدۇ، ئوينىغانمۇ بۇزۇلىدۇ، ئوينىتقانمۇ بۇزۇلىدۇ. كۆپ يېگەن، ھارام يېگەن ئادەم بارغانسېرى تەكەببۇرلىشىدۇ. ئەسلىدىكى ئېسىل ۋە خالىس تەبىئىتى غۇۋالىشىپ، چاكىنا ۋە پارا ئالىدىغان بەدبەختكە ئايلىنىدۇ، بۇزغان ئادەممۇ ئىشىنى قىلدۇرۇۋالمىغىچە توختىمايدۇ، نەتىجىدە مېھمانمۇ ئەل - يۇرتقا تۈيغۇزمايي خىيانەت يولى بىلەن مېھمان قىلغۇچىنى رازى قىلىشقا تىرىشىپ، بىرلەشكەن بۇزۇق-لار گۇرۇھى شەكىللىنىدۇ. رەڭلىك ئولتۇرۇشقا كۆنگەن ياكى كۈندۈرۈلگەن مەلئۇنلار ئاخىرى بېرىپ ئۆزىنىڭ خوتۇن (ئەر) - بالىلىرىنى بۇزۇشقا يول ئاچىدۇ.

دېمەك، كۆپ ۋە زىيادە ئوزۇقلىنىش ئەجداللىرىمىزنىڭ ئەنئەنىسىدە يات ئىللەت دەپ قارالغان، شۇنداقلا تېببىي ئىلمىدە بەتقىلىق دەپ ئەيىبلەنگەن ئىكەن، بىر نەرسىنى بىلگەن ياكى بىلىپ قالغان ئادەملەر يەپ - ئىچىشتە ئوتتۇراھال يول تۇتقان ياخشى. كۆپ يېيىش شۇملۇقتۇر (بەيھەقى رىۋايەت قىلغان) بۇنى بىلگەنلەر تاماق بۇيرۇتقاندا ئۆزى تويغۇدەك تاماق ئېلىشى، ئۆزى-نىڭ ئادىتىنى باشقىلارغا تاڭماسلىقى، تاماقنا زورلاشنى مېھرى-بانلىق دەپ چۈشەنمەسلىكى، ئۆزىگە خىل كېلىدىغان يېمەك - ئىچمەكلەرنى تاللىيالىشى لازىم. ئەڭ مۇھىمى، يېمەك - ئىچ-مەكنى نورمال ئىستېمال قىلىشنى بىلمەي، تاماق سەۋەبلىك ئاغرىپ قالغان كىشىلەرگە تېبابەت قائىدىلىرىنى داۋاملىق چۈ-شەندۈرۈشمىز، ئەمگەكچان ئاتا - ئانىلار ۋە سۆيۈملۈك دېھقانلار-نىڭ قەدىرىگە يېتىپ، ئەشۇلار بىلگەن بىلىملەرنى ئۆگىنىشىمىز، ئۇلارنىڭ ئەمگىكىنى زايە قىلماسلىقىمىز لازىم. جاننى يەپ - ئىچىش بىلەن مۆلچەرلەيدىغان قەبىلىۋاز، يۇرتۇاز سامان قورساق-لار ئازىيىپ، جاننى پسخىك ساپا، ئەمەلىي ئىقتىدار ۋە ئۇزاق مەزگىللىك پىلان بىلەن ئۆلچەيدىغان ئالىملار كۆپەيسۇن دەيدۇ.

كەنمىز، ئالدى بىلەن بىلگەنلەر ئۆزى دېگەنگە ئۆزى ئەمەل قىلىپ، مۇھىم بايلىقلىرىمىزدىن بىرى بولغان تەن ساقلىقىمىزنى ئاسراپ، ئۇنى ھازىر ۋە كەلگۈسى ئۇچۇن توغرا تەرەپتىن ئىشقا سالايلى، ئەزالىرىمىزدىن ئامبرىكىلىق، ياۋروپالىق ۋە ياپونىيە-لىكتەك توغرا پايدىلىنايلى.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. ھەزىم پائالىيىتىگە بىرلەشتۇرۇپ بىر قېتىمدا كۆپ يېيىشنىڭ جىسمانىي ۋە ئەقلىي قابىلىيەتكە كۆرسىتىدىغان يامان تەسىرىنى سۆزلەڭ.

2. نەپسىنى يېغالمىغان ئادەم نېمىلەرنى بىلمىگەن بولىدۇ؟

3. يېيىش - ئىچىشتىن باشقا ئىشلارنى مۇھىم بىلمەسلىكىنىڭ قانداق تارىخىي ئاقىۋىتى بار؟

يىتكەنمۇ ياخشى

يامان، زىيانلىق ۋە كۆڭۈلسىز ئىشلار ھەر كىمگە، ھەر كۈندە دېگۈدەك ئۇچراپ تۇرىدۇ، ئۇنىڭ بەزىلىرىنى كۆرىمىز، بەزىلىرىنى ئاڭلايمىز، بەزىلىرى ئۆزىمىز توغرىلىق، كۆپىنچە-سى باشقىلار ئۈستىدە يۈز بېرىدۇ، ئەل - يۇرتقا دائىر پايدىسىز يۇزلىنىشلەرنى كۆرگىنىمىز، ئاڭلىغىنىمىزدا يۈرىكىمىز ئېچە-شىدۇ، بۇ ئىشلار بىزگە ئاچچىق تۇيۇلغاندا ئۆزىمىزنىڭ قىممەت-لىك بىر نەرسىمىز يىتۇپ كەتكەندەك، بۇزۇلغاندەك ۋە بۇلاڭ - تالاڭدا قالغاندەك ھېسسىياتنى باسالماي قالىمىز ۋە ھەمىشە بىزلا زىيان تارتىۋاتقاندەك ھېس قىلىمىز، بىر قىسىملار زىيان - زەخمەتلەرنى مانا مۇشۇنداق ئەھمىيەتلىك نۇقتىلارغىچە ئويلا-سا، ئايرىملىرى پەقەت ئۆزىنىڭ نەرسىسى يىتمىگىچىلىك ھېچ-قانداق بىر زىيان تۇيغۇسىدا بولمايدۇ. ئىشقىلىپ بار نەرسە، بولىدىغان نەرسە يوق بولسا خاپا بولمايدىغان بىر كىم بولمىسا كېرەك، ئەمما ئىنچىكىلەپ ئويلىغان ۋاقىتتا شۇنى پەرق ئېتىش كېرەككى، «زىيان» دېگەنلەرنىڭ يۈزدە يۇز بولۇشى ناتايىن، ئۇنىڭدىمۇ نەچچە پىرسەنت ئىجابىي، پايدىلىق ئامىل مەۋجۇت بولغان بولۇشى ياكى بىز ئۇنى تامامەن پايدىلىق تەرەپكە بۇرىيالـ-شىمىز مۇمكىن. ھەتتا پايدا ئالغان، تارتىپ ئېلىۋالغان، بوزەك قىلىۋالغان تەرەپ ئۆزى ئويلىمىغان ھالدا بىز ئۇچۇن زېمىن ھازىرلاپ بەرگەن بولىدۇ. شۇڭا، ئۆزىمىزدە بار نەرسىلەر يوقالـ-غاندا، ۋاقىتلىق يىتتۇرۇپ قويغىنىمىزدا ياكى پەقەتلا قايتۇرۇپ ئالالمىغىنىمىزدا، بۇ ھادىسىدىن ئىمكان بار پايدىلىق ئامىللارنى تەپەككۇرىمىزنى ئىشقا سېلىپ تاپالىشىمىز لازىم. بۇنىڭدا زىياد-

نى ئەڭ تۆۋەن چەككە چۈشۈرگىلى، شۇ يىتكەن نەرسىلەرنىڭ قەدرىنى بىلىپ، ئۆزىمىزگە ئۆزىمىز تەربىيە قىلغىلى، تەجرىبە - ساۋاق توپلىغىلى بولىدۇ.

ئۇنداقتا يىتكەن نەرسىلەردىن قانداق تەجرىبىلەرنى ھاسىل قىلىشقا بولىدۇ، ھەر كىمدىن يىتىدىغان نەرسىلەر زادى نېمە؟ بۇلارنى مۇنداق تۈرلەر بويىچە مۇزاكىرە قىلايلى:

1. روھىي بايلىق: كىشىنىڭ ياخشى كەيپىياتى، ئىگىلىگەن ئەمەلىي بىلىمى، نورمال پىسخىك دۇنياسى، مۇناسىۋەت دائىرىسى، ئابرۇيى، تەسىر كۈرسىتىش كۈچى، قايىل قىلىش ئىقتىدارى... قاتارلىق كۈندىن - كۈنگە مۇھىم بولۇۋاتقان زامانىۋى بايلىقلاردىن ئىبارەت.

2. سالامەتلىكى: مۇھىم ئەزالىرىنىڭ خىزمەت ئىقتىدارى، ماددا ئالمىشىش سەۋىيىسى، مېڭە ۋە يۇرەكنىڭ بەرداشلىق بېرىش كۈچى، ئىممۇنىتېت ئىقتىدارى... قاتارلىقلار نىسبەتەن ياخشى بولسا، دۇنيادىكى ئەڭ باي، ئەڭ ئىقتىدارلىق ۋە مەرتىۋىلىك ئادەم شۇ بولىدۇ.

3. ماددىي بايلىق ۋە ئىمكانلىرى: ئادەم ئوتتۇرا ياشقا بارغىچىلىك تۇرلۇك يوللار، تىرىشچانلىقلار ۋە شارائىتىنىڭ باب كېلىشى... قاتارلىق ئامىللارنىڭ بىرىكىشى بىلەن كىرىم مەنبەسى، ماددىي بايلىق مىقدارى ۋە كۆچمەس مۇلۇك ئاساسى جەھەتلەردە مەلۇم سەۋىيىگە كۆتۈرۈلگەن بولىدۇ، ئايرىملىرى ياش تۇرۇپلا مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشى ياكى ماددىي مىراسقا ۋارىسلىق قىلىشى مۇمكىن. ئومۇمەن ماددىي ئىمكانىيەتلىرى ئىلگىرىكىدىن ياخشىلانغان ياكى ئاتا - ئانىسىنىڭ ئىقتىسادىي سەۋىيىسىدىن ئېشىپ كەتكەن كىشىلەرنى مۇشۇ جەھەتتىن خېلى ئىلگىرىلىدى دەپ باھالايمىز.

4. ئەمەل - مەنسەپ ئامىلى: 3 ～ 4 ئادەمدىن باشلاپ

يۈزلىگەن، مىڭلىغان كىشىلەرگە تەسىر كـۆرسىتەلەيدىغان، ئۇ-لارنى باشقۇرالايدىغان ئادەمدە ئەمەل ـ مەنسەپ تۇيغۇسى بارغانسې-رى روشەنلىشىدۇ. ئۆزىنى ئۆزى ئوبدان تۇتالىسا مەنسەپ دېگەن شۇ.

ئەگەر بايلىق دېيىلسە يەنە نۇرغۇن نەرسىلەرنى كۆرسىتىش مۇمكىن. ئومۇمەن كىشىگە كەلگەن ياكى كېلىۋاتقان روھىي، ماددىي بايلىقلار ھەمدە دەۋرگە خاس ئامەتلەر شۇ كىشىدە ئوخشـ-مىغان دەرىجىدە ئۆزگىرىشلەرنى پەيدا قىلىدۇ، ئۇنىڭ روھىي دۇنياسىدا تەبىئىي بار بولغان «ياخشى» ۋە «يامان» تەبىئەتلەر ئۇزلۇكسىز تۇردە ئېلىشىپ تۇرغان بولىدۇ، ئۇنىڭ ئەخلاق ۋە دۇنيا قاراشلىرىغا زور تەۋرەشلەر ئېلىپ كېلىدۇ. بۇلارنىڭ ئىچىدە ماددىي ئىمكانلار ئېلىپ كېلىدىغان ئىجابىي ياكى سەلبىي تەسىرلەر ناھايىتى ئېنىق بولىدۇ. ئەگەر ئۆزى ئەمگەك قىلماي كەلگەن بايلىق ياكى مەنسەپ بولسا، بۇنىڭ ئادەمنىڭ تەبىئىتىگە كۆرسىتىدىغان يامان تەسىرى تېخىمۇ روشەن كۆرۈنىدۇ. مۇشۇ جەريانلارغا مۇناسىپ، قولغا كەلگەن ۋە كېلىۋاتقان بۇ قۇلايلىق-لاردىن ياخشى، ئىجابىي پايدىنالمىغان ياكى ئۇنىڭ قەدىرىگە يەتمە-گەن كىشىلەرنىڭ ئاھ ـ دادى پەلەككە يېتىدۇ، بەزىلىرى ياشاش-تىنمۇ ۋاز كېچىدۇ. مانا مۇشۇنداق ئىشلارغا دۇچ كەلگۈچىلەر-نىڭ روھىي ھالىتىنى سۈرەتلەپ بېرىشتە تۆۋەندىكى قىسقىچە كۆرۈنۈشنى ياشلارغا سۈرەتلەپ بەرسەم:

ئۆزىنىڭ ئابرۇي، كۈچى بار ۋاقتىدا كىشىلەرنى كۆزىگە ئىلمىغان، تۆۋەن تەبىقە دەپ كەڭ دېھقان ۋە ئىشچىلارنى پەس كۆرگەن كىشى پەلەكنىڭ چۆرگىلىشى بىلەن شۇ كىشىلەرنىڭ سېپىگە قوشۇلۇپ قالغان كۈنى زادى نېمىنى يېتىۋرگەن بولدى؟ سالامەتلىكى ياخشى ۋاقتىدا ئاش ـ تاماقنى بولۇشچە يەپ، ھارام يەپ، زورلاپ يەپ ۋە ياكى بىلمەي يەپ كېسەل بولسا، زىيانلىق

ئىچىملىك ۋە چېكىملىكلەرنى شەخسىي ئىشىم دەپ ئىستېمال قىلىپ زەھەرلەنسە، قالايمىقان خەققە ئاچچىق قىلسا ياكى ئۆزى ئاچچىق يۇتسا، بۇ كىشى قانداق نەرسىدىن ئايرىلىپ قالغان بولىدۇ؟ ماددىي بايلىق ۋە ئىمكانلىرىغا ئىشىنىپ خەقنى قاقشاتقان، ئازار بەرگەن ۋە تەكەببۇرلۇق بىلەن پۇت ـ قولىنى، تاياق ـ توقماق، مىلتىق، زەمبىرەكلىرىنى ئىشقا سېلىپ، ئاجىز، بىگۇناھ كىشىلەرنى بوزەك قىلغان ئەمەلىيەتتىكى سەۋىيىسىزلەر مۇشۇ قىلمىقلىرى بىلەن زادى نېمىنى كەتكۈزۈپ قويدى؟ قولىدىكى تېرىقچە ئەمىلىدىن پەخىرلىنىپ، كىشىلەرنىڭ بىر ئۆمۈرلۈك تەقدىرىگە بۇزغۇنچىلىق قىلىدىغان، بىرەر قېتىملىق سالامىنىڭ كەملىكىنى باھانە قىلىپ، باشقىلارنى گەپ قىلالماس، بېلىنى ئالالماس قىلىۋېتىشكە ئۇلگۇرىدىغان، كىشىلەرنى ئېزىش ۋە بوزەك ئېتىشنى چىرايلىق ئاتالغۇلار بىلەن سۈپەتلەپ، ئاددىي ئاممىنىڭ تەبىئىي ۋە روھىي بايلىقىنى سۈمۈرۈۋاتقان ئەسەبىي كۈچلەر زادى قايسى بايلىقىدىن قۇرۇق قالىدۇ؟

يېغىنچاق قىلىپ ئېيتقاندا، قولىدا بار ئابرۇي، سالامەتلىك، ماددىي بايلىق ۋە ئەمەل ـ مەنسەپلەر ئۆز ۋاقتىدا ئادەمگە راھەت، قولايلىق ۋە بەخت ئاتا قىلغان بولسىمۇ، بۇلاردىن ئىلمي، مۇۋاپىق ۋە يوللۇق پايدىلانماي، بۇلارنى ئادەملەرنى بوزەك ئېتىش ۋە خارلاش، ئۆزىنى كۆرسىتىش مەقسىتىدە قوللىنىش بولسا، شۇ كىشى ياكى شۇ كىشى ۋەكىللىك قىلىۋاتقان مەنپەئەت گەۋدىسى ئۈچۈن قىلىپ ئېيتقاندا تولىمۇ زور يوقىتىشلارنىڭ باشلىنىشى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. گەرچە مەزكۇر كىشى ياكى كىشىلەر ئۆز ۋاقتىدا قىلىۋاتقان زوراۋانلىقلىرى ئۈچۈن دەمال جازالانماي، ئەكسىچە مۇكاپاتلىنىپ، ھەسسىلەپ ئامەت تېپىۋاتقاندەك قىلسىمۇ، ئۇنىڭ ۋەھشىيلىكى، تەكەببۇرلۇقى ياكى ئالۇشۇرۇۋېتىشىدىن زېدىلەنگەن نۇرغۇن ئاق كۆڭۈللەر بۇ ئىشلارنى

يۈرەك خاتىرىسىگە يېزىپ قويىدۇ ياكى تېخىمۇ كۆچلۈك كىشى لەرگە مۇراجىئەت قىلىدۇ. «غوجامنىڭ غوجىسى، چامغۇرنىڭ ئورىسى بار». ماددىي بايلىق، ئەمەل، مەنسەپ ۋە ئاتالمىش «100% قوللاش» قا ئېرىشكەن مىلوشۇنچ ۋە ساداملارنىڭ تەقدىرىدىن مىڭلىغان، مىليونلىغان چوڭ - كىچىك بايلار، ئەمەلدار - سېكرېتارلار ساۋاق ئالسا بولىدۇ، ئەمدى ئۆزىنىڭ سالامەتلىكىنى ئۆزى بۇزۇپ، قىممەتلىك ھايات بەختىنى كۆپ يېيىش، كۆپ ئىچىش، كۆپ ئويناش ۋە تىرىشماسلىق بىلەن نابۇت قىلىۋاتقان ئەمەلىي نامراتلار ئۈستىدە قەغەز - قەلەم ئۇپراتمىساقمۇ بولار، چۈنكى بۇنداقلار ئاسان تەسىرلەنمەيدۇ.

كىشىلەر قولىدا بار نەرسىلەردىن ئايرىلغاندا ئۆكۈنىدۇ، ھەسرەت چېكىدۇ، رېئاللىقنى قوبۇل قىلمايدۇ، ھەتتا ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالىدۇ. بىراق ئىنچىكە نەزەر سالساق، ھەممىمىز بىلىپ - بىلمەي ئۆزىمىزدە بار يۇقىرىقى نەرسىلەرنى ئاز - تولا، ۋاقىتلىق ياكى مەڭگۈلۈك يىتتۈرۈپ قويىمىز. بەزى نەرسىلەر- مىزنى تېپىۋالساق، خۇددى زور بايلىققا ئېرىشكەندەك تولىمۇ خۇشال بوپ كېتىمىز. مەسىلەن: تېلېفون دەپتىرى، كۇندىلىك خاتىرە، كىملىك كارتىسى، ئۇزلاشقان دوستلۇق، پۇل - پۇ- چەك، ساقىيىش... قاتارلىقلار. دېمەك، بۇنىڭدىنمۇ چوڭراق بولغان سالامەتلىك، بايلىق ۋە ئەمەل - مەنسەپلەرنى دەماللىقتا قايتۇرۇپ ئالالمىساقمۇ، بىراق ئاددىي ۋە تەبىئىي تۇرمۇشقا قايتىپ كەلگەن سابىق باي، نورمال ئاڭغا ۋە ھەقىقىي ئادەملىككە قايتىۋاتقان ئىلگىرىكى ئەمەلدار ئۆزىنىڭ نەچچە ۋاقىتتىن بۇيانقى قىپ كەتكەن ۋىجدانىغا خىلاپ گەپ - سۆزلىرى، ئىش - ھەرىكەتلىرىدىن خىجىل بولسىمۇ، تۇزەتسىمۇ ياكى كىشىلەردىن ئەپۇ سورىسىمۇ پايدا ئالغانلىق بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. كىشى ئاغرىپ قالغاندا نەچچە ۋاقىتتىن بۇيان ئېسىدىن ئەمەلىيەتتە كۆتۈرۈلۈپ

كەتكەن ئاتا ـ ئانىسى، ئەل ـ يۇرتى، بالا ۋاقىلىرى، تەندۇ-رۇست ۋە كۆچتۇڭگۇر كۈنلىرى ئېسىگە كېلىدۇ، كۆڭلى يۇمشاپ، سانىاقسىز پۇشايمان ۋە ۋەدىلەردە بولىدۇ، بۇمۇ بىر غەلىبە ۋە ئىلگىرىلەش. قانداقلا بولمىسۇن، ئادەملەر قىيىنچىلىق، زەربە ۋە بېسىمغا دۇچ كەلگەندە تەبىئىيلىككە ۋە ئىنسانچىلىققا يېقىنلىشىدۇ، ئۆزىنى، ئەل ـ يۇرتنى قايتىدىن چۈشىنىش ئىپادىسىدە بولىدۇ، گەرچە بىز ھەممىلا كىشىنى ئۆزىنىڭ بېشىغا كەلمىگىچىلىك ئەل ـ يۇرتنىڭ، كەلگۈسىنىڭ غېمىنى قىلمايدۇ دەپ كەسكىن ئېيتمىساقمۇ، بىراق تارىخىي ۋە ئەمەلىي تەجرىبە-لەردىن بىلىمىزكى، ھەددىدىن ئارتۇق كۆرەڭلەش، ئۆزىنى بىر ھېسابلاپ، ئاجىزلار ياكى ئاجىز كۆرۈنگەنلەرنى بوزەك قىلىش، ئۆزىنىڭ مېلىدىن ياكى ئەمىلىدىن مەست بولۇپ كېتىپ، ئەل ـ يۇرتقا ئاپەت كەلتۈرۈۋاتقانلىقىنى بىلمەسلىك... قاتارلىقلار ھامىنى بىر كۈنى شۇ كىشى ياكى كىشىلەرنى پالاكەتكە يولۇقتۇ-رىدۇ، ئەنە شۇنداق پالاكەت باسقان زامان ۋە ماكاندا ئاندىن ئۆزىدىن يېتكەن نەرسىلەرنىڭ قەدرى ئۆتۈلىدۇ.

مۇمكىن بولسا ھەممىلا ئادەم بەختلىك، نورمال پىكىرلىك ۋە ئاقىلانە بولسۇن، ئەمما مەسىلىنى يەنە بىر تەرەپتىن تەھلىل قىلغاندا، ئىنسانلار دۇنياسى تۈرلۈك كۆچلەر، مىللەتلەر ۋە ھەر خىل سەۋىيىدىكى كىشىلەردىن تەشكىل تاپقاچقا، ھەر خىل، ھەر رەڭ ۋە ھەر مەسلەكتىكى ئەخمەقلەر پەيدا بولۇپ تۇرىدىكەن، بۇنداقلارغا ئامەتلەر ئارىسىدا ئاپەتلەرمۇ كېلىپ تۇرسا، ئاغرىپ قالسا ياكى پۈتۈنلەي تەسىرسىز ھالغا چۈشۈپ قالسا، ئاندىن ئادەم بولىدىكەن، شۇڭا بەزىدە يېتكەنمۇ ياخشى ئىكەن دەپ قالىدۇ كىشى. ئومۇمەن تاپقان بىلەن يېتكەننىڭ مۇناسىۋىتىنى تەتقىق قىلغان چېغىمىزدا يەنىلا نورمالىلىق، ئىنساپ ۋە مۆتىدىللىكنى تەشەببۇس قىلىشىمىز، ئىقتىسادىي، ئىجتىمائىي، سىياسىي،

ھەربىي، دىنىي ۋە مىللىي ھاكاۋۇرلۇقلاردىن، جىسمانى ۋە روھىي رادىكاللىقلاردىن ساقلىنىشىمىز لازىم.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. يىتكەن ياكى يىتتۈرۈپ قويغان دەپ قايسى نەرسىلەرنى كۆزدە تۇتىسىز؟

2. سالامەتلىكىڭىزدە مەسىلە كۆرۈلگەندە كۆڭلىڭىز يۇمشاپ ھاياتىڭىز قەدىرگە يېتەمسىز؟ نېمە ئۈچۈن؟

3. بوزەك بولغىنىڭىزدا ئۆمىدسىزلىنىپ كېتەمسىز؟

بىلىملىكتىن قورقۇش ۋە يوقىتىش

ئادەمنىڭ تاشقى قىياپىتىگە قاراپلا باھا بېرىدىغان ساددا ئادەملىرىمىز شۇنچىلىك كۆپ ئىكەنكى، ئەسىر ۋە يىللاردىن بېرى نۇرغۇنلىغان كىشىلەرنىڭ چاچ قويۇشى، يالاڭۇاشتاق يۈرۈشى، كاستۇم كىيىشى، مەدەنىي گەپ ـ سۆزى... گە قاراپلا ئەيىبلەپ يوقىتىۋېتىدىغان ئىشلارنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ كەلگەنمىز. بۇنىڭ قۇربانلىرىنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىكى بىزگە ئەسىرلەردىمۇ ئاز تېپىلىدىغان ۋە ئاز يېتىلىدىغان ئاتا سۈپەت، ئالىم قۇۋۋەت ئوغلانلار ئىدى. تېخىمۇ چۈشىنىشلىك بولسۇن ئۈچۈن پەقەت يېقىنقى ئىككى ئەسىرنى مىسال قىلىساقلا كۇپايە قىلىدۇ:

1. كاپىر: ئەركىنلىك ۋە روھىي ئازادلىقنى كۈيلىگۈچى شائىرلار، تەبىئىي پەن ۋە تېببىي ئىلىم تەتقىقاتچىلىرى مۇتلەق كۆپ قىسىم ئامما ۋە يۇقىرى قاتلام ھوقۇقدارلار تەرىپىدىن شۇنداق چۈشىنىلگەن ۋە تەن ھەم روھ جەھەتتىن جازالاندۇرۇلغان. چۈنكى ساددىلىق ۋە شەكلەن دىيانەت كىشىلەرنى ئېتىقاد-تىن خوراپاتلىققا يۈزلەندۈرۈپ، نادانلارچە، ئەخمەقلەرچە گۇمان قىلىدىغان ھالغا كەلتۈرىدۇ. بۇنىڭ قۇربانلىرى ھايات قالغانلىرىدىن كۆپ.

2. جەدىت: ئەسلىدە «يېڭىلىق، يېڭىچە ئۇسۇل» دېگەن مەنىلىرى بىلەن ھېچبىر سەلبىي ئۇقۇمنى بىلدۈرمەيدىغان بۇ سۆز بىزدىكى «ئەكسىلئىنقىلابچى» دېگەندەك قورقۇنچلۇق سۆزنىڭ ئەينى دەۋردىكى ۋاريانتى ئىدى. ئومۇمەن يېڭىياچى كىيىنگەن، يېڭىچە ئوقۇتۇشنى تەشەببۇس قىلغان ۋە يولغا قويغان، قىزلارنىمۇ ئوقۇشقا دەۋەت قىلغان ھەمدە چەت ئەل تىل

ـ يېزىقىنى ئۆگەنگەن كىشىلەر مانا مۇشۇنداق قورقۇنچلۇق قالـ
چاق بىلەن ئۇرۇپ چۈشۈرۈلگەن ئىدى. بۇلارنى مەھەللە ۋە
ناھىيىدىكى نوپۇزلۇق ھەسەتخورلار ئالدىن «بايقىغان» دىن كېـ
يىن دەسلەپ قولچۈماقلىرى ئارقىلىق شۇ خىلدىكى كىشىلەرنى
قورقىتىپ، ياۋاش بولۇشقا مەجبۇرلاپ ياكى يۇرتىدىن قوغلاپ
چىقىرىدۇ، بۇنىڭغىمۇ قانائەت قىلمىسا، ئەينى دەۋرنىڭ ئۆز ياكى
ئەجنەبىي ھۆكۈمدارلىرى ئارقىلىق قەتلى قىلدۇرمىغىچە توختـ
مايدۇ، بۇ جازالار ئىچىدە جادۇغا توغراش، كاللىسىنى كېسىش،
بوغۇۋېتىش، يۇرىكىگە خەنجەر ئۇرۇش، بېشىغا مىخ قېقىش،
قورسىقىنى يېرىش... قاتارلىقلار بار ئىدى. بۇنىڭ قۇربانلىرى
كۆپىنچە ئىنسان قەلبىنى يورۇتقۇچى مۇئەللىم، ئۇستاز، تارىخـ
چى، تىلشۇناس، تەرغىباتچى، خىمىك، رەسسام، مۇزىكانت...
لار ئىدى.

3. خائىن: يالغان ـ ياۋىداق ئىبارىلىرىگە ئىشەنمەيدىغان،
دېگىنى بىلەن قىلغىنى پەرقلىق تۇرلەرنى مەنسىتمەيدىغان ھەمدە
پەرزەنتلەرنى ئۆزىنى چۈشىنىشكە، ئىلىم ئۆگىنىشكە تەشۇىق
قىلىدىغان كىشىلەر كاللىسى ئوچۇق بولغىنى ئۈچۈنلا مانا شۇنـ
داق ئاتىلىپ، ئۆزىدىن باشلاپ ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىغىچە زىياـ
كەشلىككە ئۇچراپ، مال ـ مۇلۇكلىرى مۇسادىرە قىلىنىپ،
پۈتۈن يۇرتتا بىلىمى بار ئادەمنى ئۇن چىقىرالماس، پۇل ـ مېلى
بار ئادەمنى ئۆرە تۇرالماس قىلىۋەتكەن زامانلار بولۇپ ئۆتكەن.
بۇنداق بولۇشىدىمۇ شۇ يۇرت كىشىلىرىنىڭ ئاڭلىق كىشىلەرنى
چۈشىنەلمەي ئۇلارغا تۆھمەت قىلىپ مەلۇم قىلىدىغان خۇيلىرى
ئاساسىي سەۋەب بولالايدۇ. شۇڭا X X ئەسىرنىڭ ئالدىنقى يېرـ
مىدىكى ھەر رەڭ، ھەر شەكىلدىكى ھۆكۈمرانلار قالپاق ۋە
تۆھمەتلەر بىلەن يۈز مىڭلىغان ئالىم، ئوقۇتقۇچى، شائىر، ئىسـ
يانچى، ھەق سۆزلىگۈچى، تەرەققىيپەرۋەر بايلار، يەر ئىگىلىرى

... نى ئۆلتۈرۈپ تۆگەتكەن بولدى. بۇنىڭ ئۆرنەك ۋە ئىسپاتلىرى نى شېكىسپىرىيالىلاردىن تەپسىلىي كۆرۈۋالساق بولىدۇ. ئومۇمەن بارلىق ياۋۇز ۋە مەدەنىيەتسىز كۈچلەر ئۆتمۈشتە ھەر خىل ئىياغلارنى كىيگەن بولسىمۇ، لېكىن ماڭغان يولى تامامەن ئوخشاش بولغان كلاسسىك يول بولدى.

بىلىملىك كىشى زادى قانداق بولىدۇ؟ نېمىشقا ئۇ ئاسانلا نىشانغا ئايلىنىپ قالىدۇ؟ كىملەر ئۇنى چاقىدۇ ۋە ئاۋارە قىلىدۇ؟ بۇ سوئاللارنىڭ ئۆزىدىمۇ، جاۋابلارنىڭ تېگىدىمۇ جىددىي پىسخىك تەڭپۇڭسىزلىقلار مەۋجۇت. بۇ ھەقتە ياشلارغا بىلدۈرىدىغان پەرھىزلەر خېلى بار.

بىلىملىك كىشى دېگەنلىك بىلىدىغان كىشى دېگەن گەپ. بۇ قارىماققا ھازىرقى دوكتور، پروفېسسور، ئالىي مۇھەررىر... دېگەندەك ھەيۋەتلىك ئۇنۋانلار ئالدىدا مىسكىن كۆرۈنسىمۇ، بىراق بىلىدىغانلىرىنىڭ كۆپلۈكى، بىلىپ قالغانلىرىنىڭ مۇھىملىقى، چۈشىنىپ قالغانلىرىنىڭ «خەتەرلىكلىكى» جەھەتلەردە نۇرغۇن زامانىۋى مۆتىۋەرلەردىن ئۈستۈن تۇرىدۇ. ھازىرقى ئالىي ئۇنۋانلىق كىشىلەرنىڭ ھەممىسىنى بىلىملىك ئادەم دېگىلى بولمايدۇ، ئۆزىنىڭ ئىشىدىن باشقا كەسىپلەردىن پەقەتلا خەۋىرى يوق دوكتورلارنى تولا كۆرۈپ مۇشۇنداق خۇلاسىگە كەلگەنمەن.

دېمەك، بىلگەن ئادەم كۆپنى بىلىدۇ، تېگىنى بىلىدۇ، ماھىيەتنى چۈشىنىپ قالىدۇ، باشقىلارنىڭ نىيىتىنى ۋە ئىستراتېگىيىسىنى ئۇقۇپ قالىدۇ، مۇھىمى مۇشۇ شارائىتتا ئەڭ كىچىكلىك ئىشنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ ۋە ئۆزى ئۇنى قىلىدۇ. پۇل- دۇنياغا قارىغاندا روھنى ئېچىپ، ماۋارىپنى يولغا قويۇشقا تىرىشىدۇ، ئەسەر يازىدۇ، كىشىلەرنى ئىلىمدىن باشقا ئىشلارغا ئالدانماسلىققا ئۇندەيدۇ. گەپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە ئۆتمۈشنى كۆرمىگەن ياشلار شۇ سوئالغا كېلىشى مۇمكىن: ئادەم بىلىملىك بولسا ياخشى ئىشقۇ؟

يەنە نېمىشقا بىلىملىك ئادەمدىن قورقىمىز ۋە يوقىتىۋەتكىدەك-مىز؟

ئۆتمۈشتىكى تېپتىنچ مۇھىتقا قايتىپ پەرەز قىلايلى: بىر كۈنى بۇ يەرگە ئەسلى مۇشۇ يەرلىك (ياكى باشقا يەرلىك) بىر كىشى پەيدا بولدى، بۇ ئادەم ئوقۇغان، يۇرت كۆرگەن كىشى ئىدى. ئۇنىڭ گەپ - سۆزلىرىدىن ئېچىنىش، ئەيىبلەش پۇراق-لىرى چىقىپ تۇرىدۇ. كىيىنىشلىرى مەھەللىدىكىلەرگە زادىلا ئوخشىمايدۇ، ساقال - بۇرۇتى پاكىز قىرقىلغان، چاچ قويغان، يارىشىملىق پەلتو ۋە ئەپلىك شىبلىت كىيگەن بولىدۇ. بىر نەچچە كۈنگە قالمايلا بۇ كىشى مەھەللىدە تازىلىق قىلىشنىڭ پايدىسى، بىلىم ئۆگىنىشنىڭ ئەھمىيىتى، جانلىق، تېتىك بولۇشنىڭ نەتە-جىسى، بىكارچىلىقنىڭ زىيىنى، باللارنى ئۇرۇپ - تىللاشنىڭ ئاقىۋىتى، نادانلىقنىڭ جازاسى... دېگەندەك «غەلىتە، بىسەرەم-جان» گەپلەرنى قىلغىلى تۇرىدۇ. دۇنيا ۋەزىيىتىگە ئائىت «خە-تەرلىك» خەۋەرلەرنى سۆزلىگىلى باشلايدۇ. «رادىئو» ۋە «گە-زىت» دېگەندەك سىرلىق نەرسىلەرنى كىشىلەرگە كۆرسىتىدۇ. باللارنى ئاتا - ئانىلىرىغا دەپ، ئۇنىمىسا ئۆزىلا تەشكىللەپ، بىكار يەرلەردىن تەستە بوش يەر چىقىرىپ مەكتەپ ئاچىدۇ. قارىماققا دىنىي، ماھىيىتى خۇراپىي پەتۋالارنى بىكار قىلىشنى تەشەببۇس قىلىپ، مەھەللە كاتتىلىرىنىڭ چىشىغا تېگىدۇ. دىن بىلەن پەننى بىرلەشتۇرۇپ ئوقۇتۇشنى كۈچەپ يولغا قويۇپ، خەلپىتىمىنىڭ پوشكاللىرىنى ئۇزۇپ قويىدۇ، چىشىغا تېگىدۇ. ئېزىش ۋاستىلىرىدىن بولغان ئالۋاڭ- سېلىقلارنىڭ ناھەق ئە-كەنلىكىنى سۆزلەپ، مۆتىۋەر دورغا - پاشىپلارنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرىدۇ. ئاياللارنى ۋە بالىلارنى ئادەمدەك كۆرۈشنى تەشەب-بۇس قىلىپ، ئاتالمىش ئەرلەر (ئەمەلىيەتتە پەقەتلا ئەر كىشى-لەر) نىڭ «زېمىنى ۋە قوللىرى» نى تارتىۋالىدۇ ھەم مىللىي ھەم

زامانىۋى كىيىنىشنى تەشۋىق قىلىپ، يەرلىك موزدوز، تىككۈ-
چىلەرنىڭ يۇز ئەسىرلىك ئۆزگەرمەس ھۇنەرلىرىگە خىرىس پەيدا
قىلىدۇ. ساتىراشلارنى بولسا ساراسىمغا سالىدۇ. كەنتتىن كەنتە-
كىچە پەرقلىق شۇنداە سۆزلەشتىن پەخىرلىنىدىغان بارلىق مە-
ھەللىپەرۋەرلەرنى ئورتاق مىللىي تىلدا سۆزلەشكە دەۋەت قىلغان-
لىقى ئۈچۈن ئۇلاردىن «ئۆزگىرىپ، بۇزۇلۇپ كېتىپتۇ» دېگەن
مۇكاپاتنى ئالىدۇ، غەيرىي تىلدىكى كىتاب - ژۇرناللارنى كۆر-
گەنلىكى، رادىئو دېگەن شەيتاننى ئاڭلىغانلىقى ئۈچۈن يامۇلدىكە-
لەر ئورۇنلاشتۇرغان قۇلاقلارغا قىلغىلى ئىش چىقىدۇ. پەرەڭچە
سۆزلەرنى ئاڭلىغاندا بولسا «خائىن، ئىشپىيون، كاپىرلارنىڭ
ئەلچىسى» دېگەن قورقۇنچلۇق قالپاقلار كىيدۈرۈلۈپ، جادۇ يا-
كى قىلىچ مەھكىمىسىگە ئىلتىماسلار ياغدۇ. ئومۇمەن خاھى
باشقا ناھىيىدىن كەلسۇن ياكى ئەسلى بۇ يەرلىك بولۇپ چەتتە
ياكى چەت ئەلدە ئوقۇپ كەلگەنلەر بولسۇن، ئومۇمەن بىر نەرسە-
نى بىلىپ قالغان، مەست ياكى گاراڭ ئەمەس، ئەركىن پىكىر
قىلىپ كۆنۈپ قالغان، باشقا يۇرت ياكى ئەللەرنىڭ تەرەققىياتىنى
كۆرۈپ كۆزى ياكى زېھنى ئېچىلىپ قالغان كىشىلەرنىڭ ھەممە-
سى ئۆز ئىختىيارى ئەمەسلا يېڭى گەپلەرنى قىلىپ، يېڭى ئىش-
لارغا تۆتۈش قىلىپ سالىدۇ، مەھەللە ۋە ئەل - يۇرتقا تەرەققە-
يات، ھۆرلۈك ۋە پىكىر ئەركىنلىكى پەيدا قىلىشقا تىرىشىدۇ.
بۇ خىل تىرىشچانلىق ئاپتوماتىك ھالدىلا شۇ يۇرتتىكى سىلاۋچى،
دۇببەن، پىرقە باشلىقى، ئۆلىما، مۆتىۋەر، بەگ، ئامبال، چە-
رىك، دورغا، يايى، ئاخۇنۇم، ئۇششاق ھۇنەرۋەن...لەرنىڭ نارا-
زىلىقىنى قوزغايدۇ. ئەڭ ئېچىنىشلىقى شۇكى، ئادەمدەك ياشاشقا
دەۋەت قىلىنغان كۆپ سانلىق ئاممىمۇ بۇنداق بىلىملىك كىشى-
لەردىن ئەيمىنىدۇ ۋە خاتىرجەمسىزلىنىدۇ. گەرچە بىلىملىك
كىشىلەردە مەڭگۈ ئۈسۈل خاتالىقى يۇز بېرىدىغان بولسىمۇ ھەمدە

نادان، زوراۋان كۈچلەرنىڭ ئەدەپ بېرىشىنى «توغرا» چۈشەن-
سەكمۇ، كەلگۈسىدە پايدىنىڭ چوڭىنى ئالىدىغان كۆپ سانلىق
كىشىلەرنىڭ بىلىملىك كىشىلەرنى قوللىماسلىقى، كاشىلا پەيدا
قىلىشى، ھەتتا بىرەر قېتىملىق نەزىر - چىراغقا داخىل بولۇش
ئۈچۈنلا چېقىپ قويۇشلىرى زادىلا قوبۇل قىلغىلى بولمايدىغان
ئېچىنىشلىق چوڭ مەنزىرىدىن بولۇپ قالغان. ئىنچىكىلەپ قارايـ
دىغان بولساق، ئەسلىدە بۇ بىلىملىك كىشى شۇ مەھەللە ياكى
يۇرتنىڭ مەجبۇرىي ئورنىتىلغان تىنچلىقىنى بۇزغان، ئەمگەكچىـ
لەرنىڭ دۈمبىلىرىدە داستىخان قۇرۇۋالغان زورلارنىڭ ئىشتىھاـ
سىغا تەسىر يەتكۈزگەن، دىنسىمان خادىملارنىڭ پەتۋالىرىنىڭ
كۈچىنى قويمىغان، نۇرغۇنلىغان كىشىلەرگە ئادەمدەك ياشاشنى
ئۆگىتىپ، كەڭ كۆلەمدە ھۆرلۈك چۈشەنچىلىرىنى تارقىتىشقا
باشلىغان، كىشىلەر بىلەن كىشىلەر، يۇرتلار بىلەن يۇرتلار ئارـ
سىدا نۇرغۇن پىسخىك «تەڭپۇڭسىزلىق» لارنى پەيدا قىلغان،
ياش بالىلارنى پەننىي بىلىملەر بىلەن ئاتالمىش «دىنسىز» بوـ
لۇشقا باشلامچىلىق قىلغان، ئۇلارغا مىللەت ۋە دۆلەت ئۇقۇمىنى
بىلدۇرۇپ، قەشقەرلىك، خوتەنلىك، تۇرپانلىق... دېگەندەك ئا-
تالمىش يۇرت سۆيەرلىكنى تاشلاشقا كۈشكۈرتۈپ، دۆلەت كاتتـ
لىرىنىڭ خىزمىتىگە چاقىرىلغان... دېمەك، ئۆزىنىڭ مەھەللـ
سىدىكى ئاددىي خەلق موللىغا چېقىپ قويىدىغان، موللا بېرىپ
بەگكە دەيدىغان، بەگ بولسا مەلۇمات ئۈستىگە قوي - كالا،
ئالتۇن - كۈمۈشنى ئۈستەك قويۇپ ئامبال دارىنغا يىغلاپ تۇرۇپ
مەلۇم قىلىدىغان خوي - پەيلىمىز قاچانغىچە بولىدىكەن، بۇ
بىلىملىك كىشىلەرنىڭ جادۇدا چېچىلمىقى، ئېتىلمىقى، گاڭزىغا
بېسىلمىقى ۋە ئانقا سۆرىتىپ ئۆلتۈرۈلمىكى بارلا گەپ، مىڭلـ
غان - ئونمىڭلىغان ئاممىنىڭ ئون نەچچە چېرىكىنىڭ ھەيدىشى
بىلەن بۇ خىل جازالارنى كۆرۈشكە تەشكىللىنىشى يالغۇز قورالـ

ىنىڭ زورلىغانلىقى ئەمەس، بەلكى شۇ يۇرت كىشىلىرىنىڭ ئەس-
لىدە نېمە ئىش قىلىپ قويغانلىقىنى تېگىدىن بىلمىگەنلىكى،
بۇنىڭغا قوشۇلۇپ ئۇلارنىڭ كۆڭلىدە ھۆكۈمران بولغان ھەسەت،
قوبۇل قىلالماسلىق، قوللىماسلىق... قاتارلىقلارنىڭ ھەمدەمدە
ئىكەنلىكى، پەقەتلا جەمئىيەتشۇناس ۋە ئىنسانشۇناسلارلا چۈشىنە-
لەيدىغان پاجىئەدىن ئىبارەت بولىدۇ. ھەتتا شۇ ئاممىنىڭ ئارىسى-
دا «كاپىرلارنى يوقاتتىمغۇ» دەپ مەغرۇرلىنىدىغان ئەمەلىي مە-
يىپلارمۇ ئاز ئەمەس! شۇنى قىستۇرۇپ ئۆتۈش كېرەككى، ئۆزە-
نىڭ مەھەللىسى ياكى يۇرتداشلىرى تەرىپىدىن ھەسەت قىلىنە-
غان، چېقىپ قويۇلغان ۋە يوقىتىۋېتىلگەن بىلىملىك كىشىنى
ئەمدى بىلىملىك سانىمايۋ، بۇ كىشىنى نېمە ئۈچۈن يوقىتىش
كېرەكلىكىنى تېگى - تەكتىدىن زۆرۈر ھېسابلايدىغان ۋە داۋام-
لىق قەدىمكى كىتابلارنى كۆرۈپ تۇرىدىغان ئامبال ياكى دۇبەننى
ئالىم دېسەك بولىدۇ، چۈنكى ئۇ ئۆزىنىڭ تەرىپىدىن قىلىپ
ئېيتقاندا ھەقىقەتەن يىراقنى كۆرەلەيدىغان، ئۇزۇننى پىلانلايدە-
غان ئالىمدۇر.

ئىسلاھات، ئېچىۋېتىشتىن كېيىن ئېلىمىزنىڭ 25 يىلدىن
بۇيانقى ئىجتىمائىي ۋە ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنى 5000 يىللىق
تارىخىنىڭ ئومۇمىي يېغىندىسىدىن ئۇستۇن چاغلايمەن، چۈنكى
ئادەم تاماق يەپلا ئادەم ھېسابلانمايدۇ. ئۇنىڭدا پىكىر ئەركىنلە-
كى، مەتبۇئات ئەركىنلىكى بولغاندىلا، ئاندىن نورمال ئادەمدەك
ياشىيالىغان بولىدۇ، رادىئو ئاڭلىغانلىقى ئۈچۈنلا سوۋېتنىڭ
ئىشپىيونى دەپ تۇرمىلەردە قىيىن - قىستاقلاردا جان تالىشىدە-
غان ياكى ئېتىپ تاشلىنىدىغان، رۇسچە ياكى ئىنگلىزچە سۆز-
لەرنى بىلىدىغانلارنى چەتكە باغلانغان ئۇنسۇر دەپ ھەپسىخانا،
ئەمگەك لاگېرى، يېغىۋېلىش ئورۇنلىرىدا دەھشەتلىك تەن جازا-
سى بىلەن يوقىتىۋېتىدىغان، نورمال پىكىر قىلغان كىشىنى

ئەكسىلئىنقىلابىي تەشۋىقات ئېلىپ بارىدى دەپلا مۇددەتسىز كېسەل ۋېتىدىغان، سارغىيىپ كەتكەن سامان قەغەز چىقسىلا بۆك كەيدۇرۇپ كۆرەش قىلىدىغان، دوپپا كىيگەننى ئىدارە ـ ئورگانلار ئىشكىدىن كىرگۈزمەيدىغان، ساقال ياكى بۇرۇتىنى چۈشۈرۈشنى سىياسىي ۋەزىپە دەپ بىكىتىدىغان، مىللىي ئاسار ئەتىقىلەرنى تۆت كونا دەپ، نادانلارنى كۆشكۈرتۈپ ۋەيران قىلىدىغان، يەر تېرىغانلار ئاچ قالدۇرۇلىدىغان ھەمدە بۇ ئىشلار نىڭ توغرا ئەمەسلىكىنى بىلىپ قالغان، كۆرۈپ قالغان ۋە ياكى چىدىماي دەپ سالغانلار (بۇلار بىلىملىك كىشى ھېسابلىنىدۇ) نى ئۇن ـ تۇنسىز، سوراقسىز يوق قىلىۋېتىدىغان ئەشۇ يىللاردا كىشىلەرنى بەختلىك ياشىدى، ئادەمدەك ياشىدى دېگىلى بولمايدۇ. بىلىملىك ئادەملەر ئاممىدىكى سەۋەنلىكلەر، ئۆزى چۈشەنمىگەن ئىشلاردىن خاتىرجەم بولالماي چېقىپ قويۇشلار سەۋەبىدىن كۆپ قىسمى ئۆلۈپ تۈگىدى، تۇرمىدىن چىققانلىرى كۆرمىگىلى ئۇزۇن يىللار بولغان پولۇ ـ لەغمەننى يەپ سىكىدۇرۇلمەي تېزلا ئالەمدىن ئۆتتى. ئەمدى قالغىنى، بىلگەن، زېھنى ئېچىلغان ۋە كىشىلەرنى بىلىپ يۈرۈشكە تەشۋىق قىلغان ئادەملەرنى ئۆلتۈرۈپ تۈگىتىشنىڭ دۆلەت ۋە رايونغا قانچىلىك زىيىنى بارلىقى ئىكەنلىكىدەك ئاچچىق ساۋاق بولدى. ھەر نېمە بولسۇن «4 كىشىلىك گۇرۇھ» قاتارلىق نۇرغۇن پىسخىكا جەھەتتىن ساراڭلاشقان بىلىمسىزلەر يوقىلىۋېدى، بىلىملىك بولۇشتىن قورقۇش ئازىيىپ، بىلىملىك بولىدىغانلار كۆپەيگىلى تۇردى، مەنچە ھازىرقى ئىقتىسادىي تەرەققىيات پەقەت مەلۇم بىر تەرەپ، مۇھىم بولغىنى كىشىلەرنىڭ پىسخىك ساغلاملىقى ۋە روھىي دۇنيا تەرەققىياتى. گەرچە شۇنچە ئۇزۇن يىللار كۈتۈپ ئاران بۇ يىل كىشىلىك ھوقۇق ئاتالغۇسى ئاساسىي قانۇنغا كىرگۈزۈلگەن بولسىمۇ، ھەر ھالدا بىز بۇ ئىككى ئېغىز گەپنى ئاشكارا دېيەلەيدۇ.

غان بولىدۇق. بۇمۇ بىر تەرەققىيات.

بۇ تېمىنىڭ شۇنچە ئۇزۇن ماقاله بولۇپ كېتىشى ئەپسۇسلىنارلىق ئىش بولدى، ئەسلىده ئادەمدەك ياشاش ۋە بىلىملىك بولۇش هەممىمىزنىڭ قانۇنلۇق هوقۇقىمىز بولغاچقا، بىر ئابزاس بىلەنلا تۈگىسە بولاتتى، ئۆتمۈشتىن سۆز ئاچمىساق بۈگۈننى، بۈگۈننى تەھلىل قىلمىساق كەلگۈسىنى ياخشى بىلگىلى بولمىغانلىقتى ئۈچۈن بىلىملىك كىشىلەرنىڭ قانداق بولىدىغانلىقى توغرىسىدا جامائەت پىكرىنى يېتىدىكى بەزى ئۇسۇللاردىن پايدىلىنىپ بىر مەھەل يۈز بەرگەن مىساللار ئارقىلىق ئومۇميلىققا ئىشارەت قىلىشقا توغرا كەلدى. بۇ ئىشلارنى يۈز بېرىمەيدۇ دېگىلى بولمىغاچقا (شتاتسىز يېڭى چېقىمچىلار ئاز بولمىغاچقا)، بىز داۋاملىق تۇرده كىشىلەرنى تېخىمۇ بىلىملىك بولۇشقا دەۋەت قىلىشتىن باشقا، يەنه بىلىملىك كىشىلەرنى دەۋر، شارائىت ۋە ئۇسۇل جەھەتلەردە ماهىر بولۇشنى، شەخسىي قەھرىمان بولۇشقا ئالدىرىماي، بىلىپ قالغان كىشىلەرنىڭ كۆپ بولسا ئۆزىگىمۇ بىخەتەر بولىدىغانلىقىنى بىلىپ قالسىكەن دەيمەن، شۇ چاغدىلا بۇ كىشى پۈتۈن بىلگەن بولىدۇ.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. پىسخىك ساغلاملىقنى نېمە ئۈچۈن بىلىش بىلەن ئۆلچەيمىز؟
2. ساقلىق نېمىلەرنى كۆرسىتىدۇ؟ نېمە ئۈچۈن پىسخىكىسى كېسەل ئادەملەردىن ساغلام پىكىر چىقمايدۇ؟
3. بىلىملىك بولۇشتىن قورقتۇزمۇ؟

پەس ئادەم

روھىي زەربىگە ئۇچرىغاندا، جىسمانىي ئازابلارغا يولۇققاندا ياكى ئەل - يۇرتقا ئاپەت تېرىلغاندا، بۇنى قىلغۇچىلار پەس ئادەم دەپ تىللىنىدۇ، ئىشقىلىپ پىسخىك جەھەتتىن كۆزىگە سىغمىغان، ئۆچلىشىپ قالغان كىشىلەرنى پەس دەپ تىللاش يۇرتىمىزدا ئومۇملىشىپ قالغان ئادەت. بىز بۇ يەردە مۇزاكىرە قىلىدىغان «پەس ئادەم» تېمىسى تار ھالدىكى شەخس پەسلىكى بولۇپلا قالماستىن، بەلكى تەدبىردىكى خاتالىق ياكى ئۇسۇلدىكى دىققەتسىزلىكتىن كېلىپ چىقىدىغان ئۇزۇن مۇددەتلىك يۇزى چۈشۈپ كېتىشنى كۆرسىتىدۇ. ئالدىنقى خىلىدا پەس بولۇپ قالغان ئادەم شۇ ۋاقىتتىنكى ئۆزىدىلا ئۆزىنىڭ ھالىتىنى پەرق قىلالايدۇ، كېيىنكىسىدە بولسا ئۆزىنىڭكىنى توغرا ھېسابلىغان پېتى يولنى داۋام قىلىدۇ. ھەتتا خاتا تەدبىر قىلىۋاتقانلىقىنىنى زادىلا بىلمەيدۇ. بەزىلىرى ئۆزلىرىنى يوللۇق، سۈپەتلىك ياكى تەدبىرلىك دەپ پەرەز قىلىشلىرى مۇمكىن. شۇڭا، بىز دەۋاتقان پەسلىك ھەر ئىسسل ئادەملەردە، ئۆمۈرنىڭ مەلۇم مەزگىللىرىدە، مەلۇم شارائىتلاردا كۆرۈلۈشى، ئۇنى پەرق ئېتەلمەسلىكىمىز مۇمكىن. كۈندىلىك تۇرمۇشىمىزدا بار ئىشلاردىن ئۆرنەك ئېلىنغان مۇنۇ مىساللاردىنلا پەس بولماقنىڭ قىيىن ئەمەسلىكىنى، ھەرقانداق مانا مەن دېگەن ئادەممۇ دىققەت قىلمىسا كىشىنىڭ ئالدىدا پەس بولۇپ قالىدىغانلىقىنى بىلىپ ئالالايمىز. تۆۋەندىكىدەك ئەھۋاللاردا ئادەملەر پەس بولۇپ قالىدۇ.

1. جۇغراپىيىلىك تەرەپنى بىلمەيدىغانلار:

بۇ غەرب، شەرق، جەنۇب، شىمال تەرەپنى دەرھال كۆرسەتكىلى

تىپ بېرەلمەيدىغانلارنى كۆرسىتىدۇ. ئۆزىنىڭ يۈرتى ۋە قوشنا ئەللەرنىڭ ئەھۋالىنى بىلمەيدىغان كىشىلەر كېيىنكى ۋاقىتلاردا، ھەتتا ئۆزىنىڭ ئائىلىسىنىمۇ چۈشەنمەيدىغان بولۇپ قالىدۇ.

2. چېسلا ۋە ۋاقىت سورايدىغانلار:

ھازىرقى رىقابەت دەۋرىدە ئەسىر، يىل ۋە ئايلارنى بىلسىمۇ، كۈن بىلەن سائەتنى بىلمەيدىغان، ۋاقىت ۋە پۇرسەتنىڭ قانچىلىك قىممەتلىك ئىكەنلىكىگە سەل قارايدىغان كىشىلەر كۆپ يەرلەردە زاۋاللىق يېقىنلاشقان بولىدۇ.

3. تېنىنى، بويىنى ۋە ئېغىرلىقىنى بىلمەيدىغانلار:

ئۆزىنىڭ تېنىدىكى ئەزالارنىڭ ئورنى، خىزمىتىنى بىلمەيدىغان، بوي ئېگىزلىكى ۋە ئېغىرلىقىنى ئۆلچەپ تۇرمايدىغان كىشىلەر كېسەللىك ئالدىدا بىچارە، ئىقتىساد ئالدىدا مەزلۇم، ئىقتىدار جەھەتتە زەئىپ ئورۇنغا چۈشۈپ قالىدۇ.

4. ئۆزىنىڭ مەدەنىيىتى ۋە تىلىنى زاڭلىق قىلىدىغانلار:

پەن ـ تېخنىكا ۋە پەلسەپىۋى مىراسلىرى بار تۇرۇقلۇق ئۇنىڭ بارلىقىنى بىلمەسلىك، ئانا تىلىنى مەنسىتمەسلىك ۋە زاڭلىق قىلىش ھەۋىسىگە چۈشكەنلەر ئۇزۇنغا قالماي ئۆز ۋە ئۆزگىنىڭ كۆزىگە پەس ئادەم بولۇپ كۆرۈنىدۇ، بۇ مۇقەررەر شۇنداق بولىدۇ.

5. ھاراقنى مەست بولغۇچە ئىچىدىغانلار:

مەست بولۇشقا ئىنتىلىش، مەستلىكتىن ھۇزۇرلىنىش، سېزىمسىزلانغانلىقىدىن زوقلىنىش ۋە ئەقلىنى ئىسپىرت كۈچىدە ئازايتىش، مۇنداقچە ئېيتقاندا جەمئىيەتتە ھېچقىمزلارنى كۆپەيتىدۇ. بۇلار ئاياللىرى ئالدىدا پەس، ئاتا ـ ئانىسى ئالدىدا پەس، بالىلىرى ئالدىدا پەس بولىدۇ. ئەگەر ئاياللار خۇددىنى بىلمىگۈدەك ھالدا مەست بولسا پۈتۈن خەلقنى نەس باسىدۇ.

6. ئۆزىدىن بەك چوڭ ياكى بەك كىچىكلەر بىلەن جىما

قىلىدىغانلار:

بۇلار جىسمانىي جەھەتتىن تېز ئاجىزلىشىدۇ، ئەقلىي ئىقتىدارى چېكىنىدۇ، ئىجتىمائىيلىقى تۆۋەنلەپ ھايۋانىيلىقى ئېشىپ بارىدۇ. كۆزنىگە ئائىلە ۋە جەمئىيەت دېگەن غۇۋا كۆرۈنىدۇ. ئاخىرى ئۆيىدە ياكى جەمئىيەتتە رەسۋا بولىدۇ.

7. خام ئەشيانى پىششىقلىيالمايدىغانلار:

بۇنداق ئادەم ھەمىشە تەييار تاۋارلار ۋە بىر قىسىم ھەييار سانتۇچىلار ئالدىدا پەسرەك ۋە ئېگىلىپراق تۇرىدۇ.

8. ھەممە ئەسكىلىكنىڭ ئىچىدە تۇرۇپ باشقىلارنى كاپىر دەيدىغانلار:

ھۇرۇن، تەپەككۇرى سۇس، ھاراقكەش، خوتۇنباز، ئويۇنچى، چېقىمچى، تېخنىكا پەنلىرىگە قېرىق، بەدەن ۋە مىزاج، تەبىئىتىنى بىلمەيدىغان، 32 ھەرپىنمۇ ئۆگەنمەيدىغان، ئىتتىپاقسىز كىشىلەرنىڭ ياخشىلىرىمۇ «كاپىر» دېيىلگەنلەرنىڭ ئەسكىلىرىدەك بولالمايۋاتىدۇ.

9. ئىسمىمىز ئوخشاشكەن دەپ پاسىق مۇستەبىتلەرگە دۇئا قىلىدىغانلار:

زۇلۇم ۋە مۇستەبىتلىككە تويمىغانلار ياكى كۆرمىگەنلەر، ھەر تەرەپنىڭ خەۋەرلىرىنى تەكشەپ ئاڭلىمىغانلار، ھۆرلۈكنى ھېس قىلىپ باقمىغانلار سادام قاتارلىق پادىشاھلارغا دۇئا قىلىپ، ئۆمرىنى زايە قىلىدۇ، بۇنداق ئادەملەرنى مۇستەبىتلەرنىڭ تۇرمىسىدە مەھبۇسلۇق بويىچە بىر قېتىم پراكتىكا قىلدۇرسا، ئاندىن ئۇنىڭ پەسلىكى يوقىلىپ، نورمال پىكىر قىلالايدىغان بولۇشى مۇمكىن.

10. دېھقاندىن سەن نېمىشقا نامرات دەپ سورايدىغان ئەمەلدار:

ئەمەلدار دېگەننى خەلقنى پاراۋان تۇرمۇشقا يېتەكلەيدىغان

بىلىملىك كىشى دەپ قارىساق بولاتتى، ئەمدى خاتا تەدبىرلىرى ۋە سەل قاراش بىلەن ئۇلارنى نامراتلاشتۇرۇۋېتىپ يەنە دېھقانىنى ئەيىبلىسە، بۇ كىشى شۇ بىر توپ دېھقانىنىڭ ۋە بۇ گەپنى ئاڭلاپ قالغان يېقىن - يىراقتىكى كىشىلەرنىڭ كۆڭلىدە ئىناۋەتسىز قالىدۇ. بۇنىڭ بەدىلى چوڭ بولىدۇ.

11. تەييارلىقسىز كىشىلەر:

قىشتا يازنى، يازدا قىشنى ئويلىمايدىغان، بىكەتكە كەلگەندە ئاندىن ماشىنىدىن چۈشمەن دەپ پاتپاراق بولىدىغان، بايات بىكار ئولتۇرۇپ، بىلەت تەكشۈرىدىغان ۋاقىتتا پۇتۇن بەدەننى قاشلاپ چىقىدىغان، يېگەن دورىسىنىڭ ئىسمىنى تۇتالمايدىغان، تېلېفون ئالسا قەغەز - قەلەم تەييار قىلمۇالمايدىغان، سوئال سورالمىغىچە جاۋاب توغرىسىدا ئويلانمايدىغان، ياشلىقىدا قەدىر-لىقنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرمەيدىغان، ئۆزىدە بار ئىلىمنى تونۇماي ئەجنەبىيلەرگە ھەيران قالدىغان، توي قىلىشتىن باشقا ئىشلارنى مۇرادىغا يېتىش دەپ تەرىپلىمەيدىغان... كىشىلەرنىڭ ھەممىسى رېئاللىق ۋە كەلگۈسى ئالدىدا تەييارلىقسىز ھالدا تۇرغىنى ئۈچۈن ئۇلار ھازىرمۇ، كەلگۈسىدىمۇ ئوخشاشلا پەسلەر قاتارىدا مۇئامە-لىگە ئۇچرايدۇ.

12. باشقا كەلگەندە باتۇر دەيدىغانلار:

پەقەت مالاي، مۇلازىم، ئادەمىي ئېشەك، مەھبۇس، كۆك نامرات، ساۋاتسىز، دەپتەردە ئېتى يوق، ئۆزى ھارام، كۇچى ھالال بولۇشقا تەيىن تاپقان ياكى شۇنداق بولۇشقا ئۆزى شەرت ھازىرلىغان كىشىلەر دائىم مۇشۇ خىيالدا بولىدۇ.

13. شارائىتى بار تۇرۇقلۇق بالا ئوقۇتمايدىغانلار:

ھەر ئىككىسىلا مېيىپ ياكى بىرى تۇگەپ كېتىپ، يەنە بىرىنىڭ ھېچقانداق كىرىم مەنبەسى بولمىغان ۋە ياكى تەبىئىي ئاپەت تۇپەيلىدىن زادىلا ئىمكانىيىتى يوق ئاتا - ئانىلاردىن باشقا-

لىرى تۇرلۇك باھانىلەرنى كۆرسىتىپ بالىلىرىنى ئوقۇتماسلىقتا ياكى ئۇششاق ھۇنەرگە بېرىپ كۆڭلىنى ئاۋۇتۇشتا ئاساسلىقى بىلىمىنىڭ نېمىگە پايدىسى بارلىقىنى ئۆزىمۇ سەزمىگەن ئاتا ـ ئانىلار سەۋەبكار بولسا، يەنە بىر خىلىدا «بۇگۈنلۈك خىيالى» يېتەكچىلىك قىلغان بولىدۇ. بالىنى ئوقۇتقانغا كۈلى كۆككە سورۇلۇپ كەتمەيدۇ، ئوقۇتمىسا باي بولۇپ ماشىنا، ئايروپىلان سېتىۋالغۇدەك بولۇپ كەتكىلىمۇ بولمايدۇ. شۇنداق تۇرۇقلۇق، بالىلىرىنى ھەرقايسى پەنلەردىن ياكى تىللاردىن خەۋەردار قىلىشقا تىرىشمىغان ئاتا ـ ئانىلار ئەمەلىيەتتە ئۇلارغا ئۆزلىرىدىنمۇ سالا-ھىيەتسىز ۋە خار ياشاشقا تىلخەت بەرگەن بولىدۇ. چاڭقىغاندا ئۇسسۇزلۇق، قورساق ئاچقاندا بۆرىدەك تاماق يېيىش كەبى ئىلىم ئۆگىنىشتىمۇ ئىچ ـ ئىچىدىن پارتلىغان بىر ئېھتىياج دەرىجىسىگە بارمىغان كىشىلەر يەنە خېلى بىر ئەسىرلەرگىچە سالاھىيىتىنى تاپالمايدۇ.

14. ئاياللار بىلەن تىللاشقانلار:

ئاياللارنىڭ سول مېڭىسىدىكى سۆز مەركىزى ئەرلەرنىڭكى-دىن نىسبەتەن تەرەققىي قىلغان بولۇپ، نازۇك ۋە ئەدەپلىك كۆرۈنگەن ئاياللار غەزەپ ۋە ئۆچ ئېلىشنىڭ كۈچىدە ئېغىزغا ئالغۇسىز سەت گەپلەر ۋە سېسىق جۈملىلەر بىلەن ئاپتوماتتەك تېزلىكتە ئاغزىنى ئاچقان ئادەمنى كۆمۈپ ـ كۆمۈپ تاشلايدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇششاق گەپلەرنى تەگەپلا تۇرىدىغان ئەر كىشى-لەرنى ھېچكىم ياقتۇرمايدۇ. شۇڭا، ئەگەر ياخشىسى ئاياللارنى ئۇرماسلىق، ئۇلار بىلەن تەڭمۇ تەڭ تىللاشماسلىق، مەسىلىنى كۈچلۈك پاكىت ۋە خىجىل قىلىش بىلەن ھەل قىلىش لازىم. بولمىسا، كەڭ جامائەت ئالدىدا ئابرۇيىڭىز تۆۋەنلەپ كېتىدۇ.

15. مىللەتنىڭ نامىنى توغرا ئاتىيالمايدىغانلار:

ئۇيغۇرنى ئۇرغۇي دەيدىغانلار شۇنچە كۆپ ئىكەن، بۇ خەلق

پەس بولغىنى بولغان، خەنزۇنى خىتاي دەيدىغانلار مەۋجۇت ئىكەن، پەس كۆرۈنگىنى كۆرۈنگەن.

16. ئىسمىنىڭ مەنىسىنى بىلمەيدىغانلار:

ھازىر پەسلىك ۋە پەسىيىپ كېتىشنىڭ تۈرلۈك سەۋەبلىرىنى ئىزدىگىنىمىزدە، مۇشۇ مۇھىم ئامىلغا سەل قارالدى. مىلىتنىڭ نامىنى خاتا ئاتايدىغان، كۈندە ئەڭ كۆپ ئىشلىتىدىغان ئىسىم ـ فامىلىسىنىڭ مەنىسىنى بىلمەيدىغان كىشىلەر ئاللىقاچان ئۆزلىرىنىڭ مىللىي كىملىكىنى يىتتۈرۈۋەتكەن، قېرىنداش خەلقلەر ئارىسىدا ئەڭ زور بايلىقىدىن ـ ئىناۋىتىدىن ئايرىلغان بولىدۇ. پەسلەر سەۋەبىنى مۇشۇ يەردىن ئىزدىسۇن.

17. دىندىن باشقا ئىلىم ئۆگەنمەيدىغانلار:

ھەممىسىنىڭلا ئىلىم ئىكەنلىكى مەلۇم بولسىمۇ، بىراق رېئال مەسىلىلەرگە جاۋاب تېپىشنىڭ يوللىرىنى ئىزدىمىگەن، تەپەككۇرىنى ئەتراپلىق ئىشلىتىشكە ھۇرۇنلۇق قىلىپ، بۇنى ئەقىدەم كۈچلۈك دەپ چۈشەندۈرىدىغان كىشىلەر كۆپىيىپ كەتىسە، پوشكال ياكى شويلىنىڭ مەنپەئەتى تۈپەيلىدىن خاتا ۋە بۇرىملاپ شەرھلەشتىن خۇراپاتلىق ئەۋج ئېلىش بىلەن بىرگە مۇھىمى پەننىي بىلىملەرنى بىلمەسلىكتىن مازاق ۋە پەس كۆرۈشلەرگە دۇچار بولۇپ قالىدۇ.

18. ساختا مال ياسايدىغان ۋە ھەممىگە ساختىلىق ئىشلىتىدىغانلار:

كۈنىمىزدە ئۇن ـ گۈرۈچكە ئاقارتقۇچى خىمىيىۋىلىك خۇرۇچ سېلىۋېتىدىغان، زىرائەتلەرگە يالۇغ قايتۇرغۇچى، ھاشارات ئۆلتۈرگۈچى، مەھسۇلاتنى زورلاپ ئاشۇرغۇچى، كۆكتات ۋە مېۋىلەرگە رەڭ كىرگۈزگۈچى دورىلارنى كۆپلەپ ئىشلىتىدىغان، كىشىلەرنىڭ ئەسەرلىرىنى ئوغرىلاپ ساتىدىغانلار، ساختا ئاسار ئەتىقە ياساپ تارىخ يازىدىغانلار، تەركىبىگە ئەرزىمەس ماتېرىيال

سېلىپ دورا ياسايدىغان، كۆپتۈرگۈچى قوشۇپ يېمەكلىك تەييارلايدىغان... لارنىڭ ھەممىسى ئۇزۇنغا قالماي ئۆزلىرى ياسىغان نەرسىلەردىن زەھەرلىنىدۇ، ئۆزلىرى قىلمۇشالغان نەرسىلەردىن ئۆزلىرى لەت بولىدۇ، قانۇن، ئەخلاق ۋە دۇنيا مەتبۇئاتى ئالدىدا ھامىنى پەس بولىدۇ.

19. كەچلىكى ياتماي ئەتىگىنى قوپمايدىغانلار:

كەچلىكى بولۇشچە يەپ، ئۇستىگە ھەزىم قىلىدۇ دەپ ھاراق ئىچىپ، تەلۈنلەردەك سەكرەپ ئويناىدىغان ھەمدە لالما ئىتتەك ھەر يەردە ئۇلپەت ئىزدەپ يۈرىدىغان كىشىلەر يېرىم كېچىگچە پۇتۇن ئەزالىرىنى زەخمىلىگەن، قىممەتلىك ھاياتىنى زايە قىلغان ھالدا تاپالىغانلىرى ئۆيدە، تاپالمىغانلىرى ھاجەتخانىلاردا يېتىپ قالىدۇ. ئۆيگە بارغانلىرى ئەتىسى چۈشكىچە سىرقىراپ ئاغرىپ تۇرغان بەدىنىنى ئۆرۈيەلمەي، ھەلەق ياكى قۇسۇقنىڭ ئىچىدە ياتىدۇ. «كۈندۈزى ماڭغان يىلاننىڭ، ئاخشىمى يۇرگەن ئەرنىڭ ئۆمرى قىسقا بولىدۇ» دېگەندەك، خېلى نۇرغۇنلىرى مۇشۇ تەرزدە ھاياتىدىن ياكى ئىناۋەتسىدىن ئايرىلىدۇ. زاۋۇت ـ كارخانىلاردا ئىشلىگەن نۇرغۇن مىللىي بالىلارنىڭ مۇشۇ تەرزدە ياشاپ تېخنىكا ئۆگەنمەي، ئىشقا ۋاقتىدا بارماي، ئورۇنسىز ئۇرۇشۇپ، ئاخىردا ئىشسىز قالغانلىقىنى كۆرگەنمەن.

20. ئۆزى تۇرۇۋاتقان دۆلەتنى چۈشەنمەيدىغانلار:

ياشاۋاتقان دۆلەت ۋە رايونىنىڭ ئىجتىمائىي ۋە سىياسىي مۇھىتى بىلەن ھېسابلاشماي گەپ قىلىدىغان، ئۆزى ياشاۋاتقان جەمئىيەتتە زۆرۈر تەلەپ قىلىۋاتقان سوئاللارغا رېئاللىقتىن جاۋاب ئىزدىمەي، نەدىكى ئۆلگەن تىللارنى ئۆگىنىپ بارغانسېرى ئەرەبلىشىپ كېتىدىغان كىشىلەر ئۆزىنىڭ خۇيىنى بىلمەيلا قالماستىن، دۆلەتنىڭ مىجەزىنىمۇ بىلمەيدۇ. ئەڭ كېرەكلىك بىلىم ۋە تىل ئۆگەنمەي، لازىملىق نەرسىلەرنى دۇشمەن كۆرىدۇ.

بۇنداق ئادەم قايسىلا ئالەمدە بولسا پەس بولىدۇ.

يۇقىرىقىلارنىڭ بەزىلىرى ماھىيەتلىكتەك، گاھىلىرى شەكلىدەك كۆرۈنسىمۇ، ھەر ئىككىسىنى گىرەلەشتۈرۈپ چىققاندا، ئۇنىڭ مەنىسى كۆز يەتكۈسىز ئۇزىراپ كېتىدۇ. ھەممىلا ئىشنى باشتىن ئۆتكۈزگەندە بىلىمەن دەپ تۇرماي باشقىلارنىڭ تەجرىبىسىدىن يەكۈنلەنگەن بۇ ساۋاقلاردىن ياشلارنىڭ ئىبرەت ئېلىشىنى سورايمەن. ھەر كىمنىڭ خىيالى ئەركىن بولىدۇ، بىراق ھەربىرىدە كەلگەندە پىلانلاپ قىلغان تۇزۇك.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. سالامەتلىك، ئىناۋەت ۋە ئىجتىمائىي ئورۇن جەھەتتە تۆۋەنلەپ كېتىشتە شەخسنىڭ تەدبىر خاتالىقى قانداق رول ئويناىدۇ؟

2. تۆۋەنلەپ كەتكەن ئوبرازنى ياخشىلاشتا قانداق چارىلەرنى قوللىنىش كېرەك؟

3. ئۆزى ۋە باشقىلار نەزىرىدە تەڭلا ئۇستۇن بولۇش قىيىن ئىشمۇ؟

ئاتا ـ ئانىمىزغا قايتۇرۇش شەرتمۇ؟

ئاتا ـ ئانىلار قان ۋە گۆش جەھەتتىن پەرزەنتلەرنىڭ ئەجدادى بولۇش بىلەن بىرگە يەنە پسىخىك جەھەتتىن بالىلارنىڭ ئەڭ يېقىن سۆيۈملۈك كىشىلىرى ھېسابلىنىدۇ. يەنە ئالاھىدە شارائىتتا ئۆزى بىزگە ئاتا ـ ئانا بولمىسىمۇ، لېكىن خۇددى ئاتا ـ ئانىدىن ھۆرمەتلىك ۋە قەدىرلىك كىشىلەرمۇ بولىدۇ، مەسىلەن: ئۇستاز ۋە باشقا يۆلىگۈچى كىشىلەر. دېمەك، پسىخىك جەھەتتىن بەك يېقىن سانالغان كىشىلەرنى بىز دائىم ئاتا ـ ئانىمىزغا ئوخشىتىمىز. شۇنداق ھېسسىياتتا بولغان ئىكەنمىز، ھەممىمىزدە دېگۈدەك بىر خىل قەرز تۇيغۇسى ۋە بۇنى قايتۇرۇش بۇرچى پەيدا بولىدۇ. گۇزەل ئەخلاقلىرىمىزدىن بىرى بولغان پەرزەنتلىك بۇرچى ئىنسانىنى ھايۋانلاردىن پەرقلەندۈرۈشتىكى روشەن بەلگە بولۇپ كەلگەن، بولۇپمۇ رايونىمىز ياشلىرىنى «بېقىپ» كېلىۋاتقان ئېسىل ئەنئەنە ئۇزۇقلىرى ئىچىدە ئاتا ـ ئانىغا ھۆرمەت كۆرسىتىش، كۆتۈش ۋە ئۇلارنى ئۆزلىرىدىن پەخىرلەندۈرۈپ، روھىنى كۆتۈرۈش قاتارلىقلار دۇنيا مەدەنىيىتىدە ھازىرمۇ قىممەتلىك بايلىق سانالغان ئادىمىيلىك تۇيغۇلارنىڭ جەۋھەرلىرى ھېسابلىنىدۇ. كونكرېت ئېيتقاندا، پەرزەنت بولغان ئادەم ئاتا ـ ئانىسىنىڭ يېنىدا تۇرۇپ، چوڭ ـ كىچىك ئىشلىرىغا ياردەملىشىشى، ئاغرىپ قالغاندا يىراق ـ يېقىنغا ئاپىرىپ دوختۇرغا كۆرسىتىشى، پۇت ـ قوللىرىنى تۇتۇپ قويۇشىـى، قەزىـق پاراڭلارنى سېلىپ كۈلدۈرۈشى، ئەقىدە كىتابلىرىنى ئوقۇپ، چوڭلارنى خاتىرجەم قىلىشى، ھەرقانداق ئىشتا ئۇلارنىڭ ماقۇللۇقىنى ئېلىپ تۇرۇشى... لازىم. بۇ خىلدىكى ئارزۇلار،

بولۇپمۇ يېزىدىكى ئاتا ـ ئانىلارنىڭ قىممەت قارىشىدا سالماقلىق ئورۇننى ئىگىلەيدۇ. يېزا نوپۇسى كۆپ سانلىقنى ئىگىلەيدىغان رايون خەلقىنىڭ ئۆز پېتىنى ئانچە ئۆزگەرتىپ كەتمەسلىكىدىكى سىرلارنىڭ بىرىمۇ دەل مۇشۇ. ئۆتمۈشتىمۇ، هازىرمۇ هەتتا كەلگۈسىدىمۇ خاتا بولمىغان ۋە بولمايدىغان بۇ ئادىمىيلىك تۈيغۇلار ئىنسانلارنى ئەسلى تەبىئىتى بويىچە ياشىنىتىدۇ ۋە ئۇلارغا تەربىيە قىلىدۇ. دېمىسىمۇ مىلياردلارچە پۇللارنى تاپساقمۇ، دۆلەت هەتتا دۇنيانىڭ باشلىقى بولۇپ كەتسەكمۇ ياكى پايانسىز ئېكىنزارلىقلارنىڭ خوجايىنى ۋە ياكى بۇياقتىن قوينى كىرگۈزۈپ، ئۇ ياقتىن پوپايكا توقۇيدىغان زاۋۇتلارنىڭ ساهىبى بولساقمۇ، لېكىن بىزنى ئاتا ـ ئانا تۇغۇپ باقمىسا، بىزگە نەدىكى پۇل، هوقۇق ۋە شان ـ شەرەپ بولسۇن!؟ بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ، بولۇپمۇ يېڭى كۆتۈرۈلگەن كىشىلەرنىڭ ئازراقلا نەرسىگە ئېرىشىپ ئاتا ـ ئانىسىنى كۆزگە ئىلماي، تەكەببۇرلۇق بىلەن كىشىلەرگە زۇلۇم سېلىشلىرىنى زادىلا چۈشەنگىلى بولمايدۇ، بولۇپمۇ رايونىمىزنىڭ هازىرقى تۇرمۇش شارائىتىدا ئايروپىلان ۋە ئالەم كېمىسىگە ئىگە بولغان، مىكروسوفىتتەك شىركەت قۇرالىغان ئادەم بولماي تۇرۇپ، بىر نەچچە يۈرۈش ئۆي ياكى بىر ـ ئىككى ماشىنىسى بولغانلىقى ئۈچۈنلا كۆرەڭلەيدىغان، هەتتا ماشىنىسى بولمىسىمۇ، ئاشىنىسى بولغانلىقىغا ماختىنىدىغان بەغرەزلەر يۇقىرىدا ئېيتىلغان ئىنسانىي تۈيغۇلاردىن يىراقلىشىپ، هايۋانىي تۈيغۇلىرى كۈچىيىپ كەتكەن بولسا كېرەك. ئەمەلىيەتتە بىزدىكى بايلار ئامېرىكا، ياپونىيە ۋە ياۋروپادا بايى سانالغان كىشىلەرنىڭ دەرۋازىۋىنى بولۇشقىمۇ سالاهىيىتى توشمايدۇ. دېمەكچىمەنكى، ئۇنچىۋالا كۆرەڭلىگۈدەك ئىش يوق. شۇڭا هەممە ئادەم ئاتا ـ ئانىسىغا پەرزەنتلىك قەرزىنى قايتۇرۇشى، بولۇپمۇ يېڭىدىن كۆتۈرۈلۈۋاتقان كىشىلەر بۇ جەهەتتە ئا-

گاھ بولۇشلىرى لازىم. ئەمما پەرزەنت بولغان كىشى ياخشىلىقنى ئۆز ھەجمى بىلەن ئاتا ـ ئانىسىغا قايتۇرۇش كېرەكمۇ، چوقۇم ئۆزىنىڭ ئاتا ـ ئانىسىغا قايتۇرامدۇ ياكى ئاتا ـ ئانىنى نان بىلەنلا بېقىپ كۆتۈش كېرەكمۇ دېگەن مەسىلىدە، بۇ ۋاقتىچە ئادەت بولۇپ كەلگەن قاراشلاردىن ئۆزگىچە چۈشەنچىلىرىمىز ئوتتۇرىغا قويۇپ كۆرمەكچىمەن، ياشلارنىڭ پىسخىك جەھەتتىن ئەڭ يېقىن سانايدىغان ئاتا ـ ئانىلىرىنى باشقا بىر ئەھمىيەت نۇقتىسىدىن چۈشىنىشىگە ياردىمى بولۇپ قالسا ئەجەب ئەمەس.

زامان ئۆزگەردى دەپلا قاراشلارنى بىراقلا ئۆزگەرتىۋېتىش روھىي قەلەندەر كىشىلەرنىڭ ئىشى بولىدۇ. زامانغا لايىق ئەھمىيەت قوشۇش ۋە يۈز يىللارغىچە كۆچمىنى كۆرسىتىدىغان ئىشلارنى قىلىش ئەنئەنىنى زامانىۋىلىق بىلەن ئىلمىي بىرلەشتۈرۈشتە ھەممىلا ساھەنىڭ ئالدىغا قويۇلغان مۇھىم بىر تېما. بىر نەرسىنى قوغداپ قالمەن دېگەن كىشى ئۇنى چىڭ قامالالاپ تۇتۇۋىلىش بىلەن قوغداپ قالالمايدۇ. ئەگەر ئۆزىدىكى بار نەرسىنىڭ ئېسىل لىقىغا ئىشەنچ قىلالمىسا ھەمدە ئۆزىنىڭ ھەقىقەتەن قوغدىغۇسى بولسا، ئۇ نەرسىنى ھازىرقى كىشىلەرنىڭ قىممەت قارىشى كۆز تەرگۈدەك دەرىجىدە شەكلىي بېزەكلەر ئارقىلىق يېڭىلىشى لازىم. ئۇنداق بولمايدىكەن، خۇددى ھازىر خېلى كۆپ ياشلارنىڭ ياڭاق نىڭ تەبىئىتىنى سورىسا ئىسسىقمىدۇ، سوغۇقمىدۇ دەپ ئولتۇر غىنىدەك، قارىماققا ئەۋلاد بولسىمۇ، ئەجداد بىلەن سۆزلىشەلمەيدىغان ئۆزۈكچىلىك پەيدا بولىدۇ. ئەمدى ئەسلى تېمىغا كەلسەك، رايونىمىز كىشىلىرىنىڭ دۇنيا قارىشىدا تۆر بولۇپ سانىلىدىغان «ئاتا ـ ئانىغا قاراش» مەسىلىسىدە، ئەمدى ئىلگىرىكىدەكلا دائىم ئۇلارنىڭ يېنىدا تۇرۇپ ياكى مېيىتىنى ئۆزلىرى ئۇزىتىپ قويۇشنى پەرزەنتلىكنىڭ ئاساسىي بۇرچى دەۋالساق، تۆر ئاتالغان قاراشلىرىمىز كېيىنچە پەگاھقا چۈشۈپ قېلىشى

ھەمدە بوشلۇقنى تولدۇرغۇدەك يېڭى چۈشەنچە چىقماي، روھىي دۇنيا قالايمىقانچىلىقى چىقىشى مۇمكىن. شۇڭا، ماھىيىتىنى ئۆزگەرتمىگەن ئاساستا شەكلىي بىزەك بىلەن پەرزەنتلىك بۇرچىنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئادا قىلىش لازىم، دەپ قارايمەن. بۇنىڭ ئۈچۈن ئەنئەنىۋى قاراشلارنى يېڭى ئەھمىيەتلەر بىلەن بېيىتىشىمىز ناھايىتى زۆرۈر.

زامانىنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ، تۇرمۇش رېتىمى ناھايىتى تېزلىشىپ كېتىۋاتىدۇ، ئىلگىرىكىدەك خوتەنلىك ئېتىزلىقىتا، تۇرپانلىق تەكلىكتە، غۇلجىلىق ئالمىلىقتا، قەشقەرلىك بازار ـ رەستىدە، كۇچارلىق بەزمە ـ ناۋادا... دىلا يۇرمەي، ئۆزئارا كۆرۈشۈپ چىقىشىپ ئۆتىدىغان، يۇرتلار ئارا كىرىشىپ بىللە ئىش قىلىدىغان بولدى، شۇنى ھەيرانلىق بىلەن ھېس قىلىمەنكى، كومپارتىيە كېلىپ شىنجاڭنىڭ سىياسىي ئورنى ئېنىقلانغان ھەمدە ئۇيغۇر تىلى رايونىنىڭ ھاكىمىيەت تىلىغا ئايلانغاندىن كېيىنلا مىڭلىغان يىللاردىن بۇيان بىر مىللەت بولسىمۇ، ئەمما قەشقەرلىق، تۇرپانلىق... دەپ يۇرىدىغان كۆپ سانلىق ئادەملەر ئىنتايىن ئاز ساندىكى ئالىملارلا بىلىدىغان «ئۇيغۇر مىللىتى» نى ئاندىن بىلىدىغان دەرىجىگە كەلدى. دېمەك، شۇنىڭدىن بۇيانلا يۇرتقا بولغان چۈشەنچىسى ۋە ئۇنىڭ جۇغراپىيىسى، ئالاھىدىلىكىگە بولغان تونۇشى ئاندىن خېلى كۆپ كىشىلەرگە ئايان بولدى. ئۇزۇن گەپنى قىسقارتساق، ھازىر ئاندا ـ مۇندا يۇرتۇزلۇق قىلىدىغان پوق يېگۈچىلەرنى ھېساب قىلمىغاندا، كۆپىنچە ئادەملەر ئۆزلىرىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى بىلەلەيدىغان بولدى، يۇرتلار ئارا ئالمىشىپ خىزمەت قىلىدىغان كىشىلەر كۆپەيىپ ھەيران قالمايدىغان دەرىجىگە باردى. بۇنىڭدىن كېيىن باشقا ۋىلايەت ـ ناھىيىلەرگە خىزمەتكە تەقسىم قىلسا بارماي «بىزنى خىزمەتكە ئالمايۋاتىدۇ» دېگۈچىلەر ئەمەلىيەتتە شەخسەن ئۆزى ئىشقا كىر-

رەلمەيلا قالماي، بەلكى خەلقنىڭ ئۆز ئىچىدە ئارىلىشىپ كىرىـ شىشىگە توسقۇنلۇق قىلغۇچى ۋە ئوقۇغان يۇرتۇازلار ھېسابلانسىـ مۇ، لېكىن شۇنداق بىر كۈنلەر بولىدۇكى، ئۇلار باش تىققۇدەك يەر بولسىلا بولدى دەيدىغان ھالەتنى چوقۇم كۆرىدۇ. دېمەك، ھازىرمۇ ۋە بۇنىڭدىن كېيىنمۇ بۇرۇنقىدەك ئۆزۈمنىڭ ناھىيىسىـ گە ياكى ئۇرۇمچىگە ئورۇنلىشىمەن، ئاتا ـ ئانامنىڭ يېنىدا تۇرۇپ، ئۇلارنى نان بېرىپ باقىمەن، دەپلا ئارزۇ قىلغىلى بولـ مايدۇ. بەزىلىرىمىز چەت ئەللەردە رىسقى تېپىپ، ئالىي ئۇنۋان ياكى خەلقئارالىق شەرەپلەرگە ئېرىشىشىمىز، ھەتتا خەلقئارادىكى كاتتا زاتلاردىن بولۇپ قېلىشىمىز مۇمكىن. بۇ چاغدا ئاتا ـ ئانا ئاغرىپ قالغاندا ھەرقانچە تېز بولغاندىمۇ بىر كۈن كېچىكىپ كېلىشىمىز ياكى ئۇلگۈرەلمەسلىكىمىز مۇمكىن. بەزى ئەھۋالـ لاردا قارىماققا مەھەللە ـ كەنتلەردە ئاتا ـ ئانىسى بىلەن بىللە ياشايدىغان كىشىلەردەك ئاتا ـ ئانىمىزغا ياخشى قارىيالمىغاندەك بىر ھالەتنى پەيدا قىلىپ قويۇشىمىز تېخىمۇ مۇمكىن. لېكىن شۇ ئىشقا دىققەتنى بۇرايلىقكى، ياشلار ئۆگىنىشنى چىڭ تۇتۇپ، كەسپىنى ياخشى ئېلىپ بېرىپ، مىڭلىغان ئاتا يوللۇق، ئانا سۈپەتلىك كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلىدىغان، يۇرتلار ئارا ھەتتا خەلقلەر ئارا خىزمەت ئىشلەپ، باشقا يۇرت ياكى باشقا مىللەتلەر ئۇچۇن بەخت يارىتىدىغان ئىشلار دەۋرىمىزدە، كۆز ئالدىمىزدا يۈز بېرىۋاتىدۇ، ئاشۇ ياشلارنىڭ ئاتا ـ ئانىسى بەلكىم يىراق سەھرالاردا، كېسەك تاملىق ئۆيلەردە ئولتۇرغان بولۇشى مۇمـ كىن. بۇ ھالدا تۇرپانلىق قەشقەردە، غۇلجىلىق كۇچاردا ۋە ياكى قۇمۇللۇق تاشكەنتتە... ئىشلەپ، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ يېنىدا تۇرماپـ تۇ دېسەك تامامەن يېڭىلىشكەن بولىمىز، ئەمەلىيەتتە بىزدىن چوڭلارنىڭ ھەممىسى بىزنىڭ ئاكىمىز ياكى ئاتاـ ئانىمىز بولـ دۇ. شۇلارغا ياخشى خىزمەت قىلىپ، نامىمىز ئەلگە تارالسا،

ئەل ـ جامائەت ئاتا ـ ئانىمىزغا ھۆرمەت بىلدۈرىدۇ، قېرىپ قالغان كىشىنىڭ تاماق ۋە كىيىمگە ئانچە ھاجىتى چۈشمەيدۇ، ئۇلارغا ئەڭ مۇھىم بولغىنى روھىي ئوزۇق. ئۇرۇمچىدە ئىشلەپ ياخشى نامى چىققان بىر بۇرادىرىمىز بولىدىغان، بىر كۈنى سەھەرايى قىيامەت كەنتىدىكى جامائەت توپلىشىپ، ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنىڭكىگە بېرىپ، شۇ پەرزەنتنىڭ ياخشى گېپىنى قىلىپ، ياخشى تىلەكلەر تىلەپتۇ ۋە ئۇ بۇۋاي ـ مومايلارغا سۇۋغا ـ سالام بېرىپتۇ. تۇيۇقسىز بولغان بۇ ئىشتىن بۇۋاي ـ مومايلار ھاڭ ـ تاڭ قاپتۇ ۋە قاتتىق تەسىرلىنىپتۇ. شۇڭا دەيمەن: تارىختىن بۇيان قوي باقساق ياكى بۇ قوي كالىغا ئۆزگەرمىدى، قولدىكى كەتمىنىمىز كومبايىنغا ئايلانمىدى، ئەمدى شۇ بالىلار يېنىدا بولسىمۇ، بۇ بۇۋاي، مومايلارنىڭ يۈكى يېنىكلەپ قالمايدۇ (ئېھ ـ شىپ بېرىۋاتقانداڭ تۇرىدۇ). كۈندە چاي قاينىتىپ، ئوت قالاپ بەرگەن ياكى قويلارغا ھەلەپ ئېتىپ ياكى ئېتىزلىققا كەتمەننى خوشياقماي چاپقان بىلەنلا ئاتىغا يارەم قىلدى دېگىلى بولمايدۇ، ئادەم بالىسى چوقۇم ئۆزىنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنى ھۆرمەتلەپلا قالماي، شۇلارنىڭ ئاممىۋى ئاساسى بولغان ئەتراپتىكى نۇرغۇنلىغان ئاتا ـ ئانىلارنىمۇ قېرىنداش ۋە تۇغقان دەپ تونۇشى، ئۆزلىرى ھازىر ئىشلەۋاتقان يېرىدىكى ئاتا ـ ئانا سۈپەت كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلىشنى ئاتا ـ ئانامغا، ئاتا ـ ئانىنىڭ تېخىمۇ كەڭ مەنىسى بولغان ئەل ـ ۋەتەنگە ياخشىلىق قىلدىم دەپ تونۇشلىرى لازىم. پىسخىك جەھەتتىن تونۇلغان ئاتا ـ ئانا گۆش ۋە ئۇستىخان بىلەن ئۇدۇم قالدۇرغان ئاتا ـ ئانىدىنمۇ سۆيۈملۈك ھېس قىلىنغان كۈن دەل ياشلارنىڭ پىشىپ يېتىلگەنلىكىنىڭ بىردىنبىر بەلگىسى ھەمدە ئۆزىنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بارلىق ئاتا ـ ئانىلارنىڭ بەختلىك بولغان كۈنى ھېسابلىنىدۇ. شۇڭا، يۇرتلار ۋە خەلقلەر ئارا خىزمەت ياكى تىرىكچىلىك قىلىۋاتقان ياشلار

ئۆزىنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنى تېخىمۇ يۇقىرى ئەھمىيەت بىلەن قايتىدىن تونۇشى، ئاددىي ھالدىكى «كۈتۈش، قاراش» تىن يۇقىرى نۇقتىدىكى «تۆھپە قوشۇش» قا ئۆزگىرىشى ھەمدە چوقۇم ئۆزۈمنىڭلا ئاتا ـ ئانىسىغا ياخشىلىق قايتۇرىمەن دەيدىغان شەخسىيەتچىلىكىنى يۇدۇپ يۇرمەي، شۇنداقلا ئاغرىپ قالغاندا، ئۆلۈپ كەتكەندە يېنىدا تۇرالمىدىمغۇ دەپ ھەددىدىن ئارتۇق قايغۇرۇپ، ئۆمۈرۋايەت روھىي يۈك ئارتىۋالماي، ئۆزى تۇرۇۋاتقان جايدىكى قەلبىداش، يۇرتداش ۋە ۋەتەنداش ئاتا ـ ئانىلارنىڭ رازىلىقى ئۈچۈن ياخشى نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرۈپ، يېقىنى ئاتا ـ ئانىلارغا، يىراقى پۈتۈن دۇنياغا ئاڭلانغۇدەك ياخشى نامىمىزنى چىقىرىشىمىز لازىم. بۇنىڭ ئۈچۈن بىلەكتىلا كۈچ بولۇپ قالماستىن، بەلكى ناھايىتى مۇستەھكەم پىسخىك قۇۋۋەت ھازىرلىشىمىز لازىم.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. ئاتا ـ ئانىلىرىمىز بالىلىرىدىن رازى بولۇۋاتامدۇ؟
2. ئۆزىنى يۇرت خىزمىتىگە ئاتىغان پەرزەنتنىڭ نېمە ئۈچۈن «ئاتا ـ ئانىلىرى كۆپ» بولىدۇ؟

يېزىدىكى ياش كادىرلارغا تېببىي مەسلىھەت

كېسەل كۆرۈنگىلى كەلگەنلەر ئىچىدە نۇرغۇن ياش كادىرلار بار، ۋەزىپە بىلەن ئۇرۇمچى ۋە باشقا شىمالدىكى ناھىيىگە چېنىقىش چىققانلار دېققىتىمنى تارتتى. ئۇلارغا دورىنى يېزىپ بەرگەچ بۇنىڭدىن كېيىن دېققەت قىلىدىغان پەرھىزلەرنى تىزىپ چىقتىم: ساق تۇراي دېسەڭلار بۇنىڭدىن كېيىن ئاچچىق نەرسىلەرنى، ساپ ئىسپىرتلارنى ۋە گاڭپەن، لازا، پالەك ۋە كەرەپشىلەرنى ئاز يەڭلار ۋە ئاز ئىچىڭلار، بولسا تاشلاڭلار، بەختلىك بولاي دېسەڭلار مەھەللە، كەنتلەرگە مەدەنىيەت ئۆيى، كۇتۇپخانا قۇرۇڭلار، ئۆزۈڭلار تۇغۇلغان يۇرتۇڭلاردىكى ئاتا سۇپەت، ئانا دېمەتلىك كىشىلەرگە قاتتىق تەگمەڭلار. ئۇكا چاغلىق بالىلارنى ئىلىم ئۆگىنىشكە دەۋەت قىلىڭلار. ئورۇنسىز ھەشەمەتلەرنى ئازايتىپ، مەھەللە، كەنتىڭلاردىن ئوقۇشقا چىققان بالىلارنىڭ كۆڭلىنى ئېلىپ تۇرۇڭلار، مۇئەللىم ـ ئۇستازلارنى مائاش ئېلىۋاتقىنىغۇ دەپلا ئولتۇرماي، ھەپتە ـ ئون كۈندە بىر يوقلاپ قويۇڭلار، جامائەتنى نەزىر ـ چىراغلىقلا ئېسىلىۋالماسلىققا ئۇندەپ، شۇ مەھەللىدىكى ئوقۇمۇشلۇق ئادەملەرنى، مۇئەللىملەرنى، بالىلارنى مىڭ تەسلىكتە ئوقۇتۇۋاتقان بىر قىسىم غەيرەتلىك ئاتىلارنى يوقلاشقا سەپەرۋەر قىلىپ، بىر نەرسە بىلگەنلەرنى، بىلىشكە سەۋەبچى بولغانلارنى روھىي جەھەتتىن مۇكاپاتلاندۇرۇڭلار. ھەرگىزمۇ بىلگەنلەر ۋە بىلىپ قالغانلارنى ئىلگىرىكىدەك جازالىماڭلار، ئومۇمەن بىلىشنى كۆچەيتىپ، بىلمەسلىكنى ئەيىبلەپ قويساڭلار مەڭگۈ ياخشى ئوغۇل، ياخشى ئادەم ھەم بەختىيار

لىك ئادەم بولغان بولىسىلەر. ئەگەر ھاراقنى ئىچىپ، رەڭلىك ئولتۇرۇپ، دېھقانلىق ھەققىنى يەپ سەمرىپ كەتسەڭلار، ئالدى بىلەن قان قويۇقلىشىپ، تومۇرلار توسۇلۇشقا باشلايدۇ. ئارقىدىن قورسىقىڭلار تومپىيىپ، يۈرىكىڭلار سىقىلىدۇ، بېشىڭلار چىڭقىلىپ، ئەقلىڭلار گاللىشىدۇ. شۇنى ئېنىق ئېيتىش كېرەككى، كىمنىڭ قورسىقى تومپايغان، گېلى خالتىلاشقان بولسا، ئۇنى كېسەل باسقان، شۇنىڭ جىنسىي ئىقتىدارى يوقالغان بولىدۇ. ئومۇمەن ئۆزەڭگە تەۋە ئەمەس تاماقنى يەپ، ئىچمەيدىغان نەرسىنى ئىچكەن ۋە بۇنى غەلىبە قىلغانلىق، شەرەپ قازانغانلىق دەپ ھېس قىلغان ئادەم دۇنيادىكى ئەڭ ئاجىز، ئەڭ سېسىق ۋە ئەڭ پەسكەش ئادەم بولىدۇ. ئۇندىن باشقا يۇرتىنىڭ ئەھۋالىنى يۇقىرىغا ئەينى بىلەن مەلۇم قىلىڭلار، سىياسىي نەتىجە كۆرسىتىمەن دەپ مەھسۇلاتنى يۇقىرى كۆرسەتسەڭلار، دېھقانلار ئالمىغان ھوسۇلى ئۈچۈن جىق باج تاپشۇرسا، بۇ ھۆكۈمەتكىمۇ، ئۆزۈڭنىڭ تۇغقانلىرى چاغلىق ئادەملەرگىمۇ ياخشى ئەمەس. يەنى سىلەر بۇ ھالدا بالانىڭ ئۇرۇقىنى تېرىپ پەرۋىش قىلغان بولىسىلەر. ئۇلارنىڭ مەدەنىي تۇرمۇشىنى بېيىتماي، ئۇلارنى تۇرلۇك پەن ـ تېخنىكا كۇرسلىرىغا قاتناشتۇرماي، مۇنداقچە نارازى بولۇپ دەپ قويغان گەپلىرىنى پرىنسىپقا كۆتۈرۈپ، يوغان قالپاقنى كەيدۇرۇپ، ئۇلاردىن بىر نەچچىسىنى سولىتىۋەتسەڭلار، بەزى ئەخمەق مەسئۇللار سىلەرنى بىر ئىلىك ئۆستۇرۇپ قويار؛ ئەمما ئومۇملۇققا، دۆلەتكە زىيانلىق بۇ ئىشلارنىڭ ھۆددىسىدىن ئەشۇ يىراقنى كۆرمىگەن مەسئۇللار ۋە سىزلەر چىقالامسىلەر؟ قانۇن بىلىملىرىنى ياخشى ئۆزلەشتۈرمەي ۋە ئۇنى دېھقانلارغا ئۆگەتمەي تۇرۇپ، دېھقانلىقنىڭ تېمىغا يوغان ـ يوغان قىلىپ «مۇنداق جازالىنىدۇ، ئۇنداق بىر تەرەپ قىلىنىدۇ» دەپ شۇئار يازساڭلار ياكى يوغان كانايلاردا ھۆكۈمرانلار تەلەپپۇزى بىلەن

«ئەڭ قاتتىق جازاغا تارتىمىز، بىتچىت قىلمىسىز» دېگەندەك كىشىلىك ھوقۇققا خىلاپ شوئارلارنى يېزىلىقلار ياۋاش دەپ توۋلاۋەرسەڭلار، ئامما قانۇندىن قورقىدىغان، ئۆزىنىڭ ھوقۇقىنى بىلەلمەيدىغان، دۆلەت ئىشلىرىغا ئارىلىشالمايدىغان بولۇپ قالمامدۇ؟ ياكى بۇنى چىن كۆڭلۈڭلاردىن ئۇمىد قىلامسىلەر ـ يا؟ پەن ـ تېخنىكا كۇرسلىرىنى ئاچماي، ئۇنىڭ ئورنىغا جازالاش، ئەيىبلەش، تەنە قىلىش، جەرىمانە قويۇش، تۆتۈپ كېتىش؛ قىردۇرۇڭۇتىش، ھاشارغا سېلىش... مەزمۇنىدىكى يېڭىلارنى تولا ئاچقاندا ئۆزۈڭلار باشلاپ ھۆكۈمەتنىڭ ئوبرازىنى پەخشەندە قىلغان، ئاساسىي قانۇننى دەپسەندە قىلغان، دېھقانلارغا نادانلىقىنى بەخشەندە قىلغان بولمامسىلەر؟ دېھقان دېگەن يەر تېرىپ خاتىرجەم ياشاشنى ئارزۇ قىلىۋاتسا، ئۇلارغا ئىلمىي تېرىقچىلىق قىلىپ، يۇقىرى ھوسۇل ئېلىش توغرىسىدا سۆزلىمەي، نەدىكى يوق بۇزۇق ئۇنسۇرلارنىڭ خەۋەرلىرىنى يەتكۈزۈپ ئىبرەت قىلىمەن دېسەڭلار، دېھقانغا باشقا بىر خىياللار كىرىپ قالماسمۇ؟ ! ئۆزۈڭلارمۇ پەن ـ تېخنىكا ئۆگىنىڭلار، قانۇن ئۆگىنىڭلار. سىلەر شۇ يۇرتنىڭ ۋەكىللىرى، شۇ يۇرتنىڭ كەسمە كۆرۈنۈشى، جەنۇب تەرەپتە ئەزەلدىن بەگ دېھقانىنى، باي يوقسۇلنى بوزەك ئېتىدىغان ئادەت بار ئىكەن. بۇ پۈتكۈل يېڭىلىپ كېتىشلەرنىڭ باش سەۋەبچىسى بولالايدۇ. ئۆزۈڭنى ئۆزۈڭ ئەزسەڭ، بوزەك قىلساڭ ئۇنىڭ ئاقىۋىتى نېمە بولىدۇ؟ تېخى يېقىنقى يىللارغىچە-لىك قامچا كۆتۈرۈپ دېھقانىنى ئۇرىدىغان، ئۆيىمۇ ئۆي يۈرۈپ 20 يىل ئالدىدا پارتىيە ھۆددىگە بەرگەن يەرلەرگە ئىش بولمىسىمۇ ھەيدەپ، بىر ئادەمدىمۇ «شەخسىي خىيال» بولماسلىققا كاپالەت-لىك قىلىشقا ئۇرۇنىدىغان، ئەينى يىللاردىكى ئىنقىلابىي كىنو-لاردا غەزەپ بىلەن ئەيىبلەنگەن ھاشار ئەمگەكلىرىنىڭ يېڭى نۇسخىلىرىغا ئائىت ئىشلاردا سىلەردىن چىققان يېڭى ۋە تۆۋەن دەرە-

جىلىك سولچىللار نېمىلەرنى قىلمىدى؟ 100 ئائىلىلىك بىر كەنتنىڭ كادىرىغا ئالىي سانتانانىڭ نېمە كېرىكى؟ جياۋيۈلۇ بولالمىساڭلارمۇ ھەر ھالدا دېكا چاپان كىيگەن تۇغقان سۈپەت يۈرتداشلىرىڭلارغا ئېڭىكىڭلارنى كۆتەرمەي قارىساڭلارچۇ، سەلەرنىڭ كەنتىڭلاردا بەلكىم يوق بولغىيدى، شۇنداقتىمۇ مەن سىلەرگە گېزىتكە چىققان مۇنداق بىر ئەمەلىي ئەھۋالنى مىسال قىلاي: مەلۇم كەنتنىڭ مەسئۇلىنىڭ خىيانەت قىلغانلىقى چېنىپ قالغانلىقى ئۈچۈن ئۇنى ئېلىۋېتىش ئۈچۈن كەلگەن كادىرلارغا ئامما ئېسىلىۋېلىپ دەپتۇ: بۇ كادىرنى ئالماشتۇرماڭلار، ئۇ ھەر ھالدا مۇشۇ مەھەللىدە تۇغۇلغان، يەنە ئازراق ئىزا ـ ھاياسى بار تېخى، ئەگەر بۇ يەرگە يېڭىسى كەلسە، ئۇ بىزنى تېخىمۇ يات كۆرىدۇ ۋە ئايماي يەيدۇ. ئورنىغا يەنە بىرسى كەلسە، ئۇمۇ بىزنى يەپ كەتسە بىز پۈتۈنلەي سەرگەردان بولۇپ قالمامدۇق؟ شۇڭا يەنىلا مۇشۇ تۇرۇۋەرسۇن! سىلەر مۇشۇ ھېكايىدىن ئىبرەت ئېلىڭلار، سىلەر ئۇرۇمچىنى كۆردۇڭلار، شىمالنى كۆرۈۋاتىسىلەر، بۇ يەردە سۇ پۇلى ۋە ئازراق باجدىن باشقا نەرسە ئالمايدۇ، ئاپەت بولسا باجنىمۇ كۆتۈرۈپ ياردەم قىلىدۇ تېخى. ئوخشاش سىياسەت نېمىشقا سىلەرنىڭ مەھەللەڭلەردە خۇددى ئىككى مۇڭگۈزى يېتىشمەي كاللەك باش بولۇپ قالغان بېگىموتتەك كۆرۈنىدۇ؟ ھۆكۈمەت يىلدا نەچچە يۈز خىل ھەق ئېلىش تۈرىنى كەچۈرۈم قىلىۋاتسا، سىلەر تېخى كۆپەيتىپ مەركەز بىلەن قارشىلىشۋاتامسىلەر؟ مەركەز بىلەن پۈت تېپىشىۋاتقانلار سىلەر دېگەندەك بىر ئوچۇم دۇشمەنلەر ئەمەس، بەلكى يوق ئىشنى بار قىلغان، كىچىكنى چوڭايتىپ، يالغاننى راستقا ئايلاندۇرغان ھەمدە تۇگىمەس سىلىق تۇرلىرىنى، قورقىتىش تەدبىرلىرىنى ئىجاد قىلىۋاتقان سىلەر ئەمەستۇرسىلەر؟! نېمىشقا بەزى ۋىلايەت، ناھىيىلەردە ئۆزىنىڭ ئىشكى ئالدىدا پاراڭ سېلىپ ئول-

تۇرغان بالىلارنى توپلىشىپ نېمە قىلىۋاتىسىلەر دەپ ساقچىخانىغا چاقىرىدىغان، قىسقا دولقۇنلۇق رادىئوسى بارلاردىن گۇمانلىنىپ ئارقىسىغا ئادەم قويىدىغان، قانۇندىن، سىياسىيدىن پاراڭ قىلىدىغان كىشىلەرگە ھەر خىل ئامالىلار بىلەن تەھدىت سالىدىغان، كەنتىمۇ كەنت چازا قۇرۇپ يېنىنى ئاختۇرىدىغان، شياۋدۇيجاڭدىن رۇخسەت سورىمىسا باشقا يەرگە بارغۇزمايدىغان (ھەتتا دۇشەنبە بازىرىغا كەنتكە سان بەلگىلەپ بېرىدىغان!)، ئۇرۇمچى ياكى باشقا ۋىلايەت، ناھىيىدىن مېھمان كەلسە پايلاقچى قويىدىغان، ھۆكۈمەت چىقارغان ژۇرناللارنى، ھۆكۈمەت نەشر قىلغان ئۇن - سىن بۇيۇملىرىنى يىغىۋالىدىغان، مەستەردىن خاتىرجەم بولۇپ، كىتاب ئوقۇيدىغانلاردىن بىئارام بولىدىغان... كادىرلارنىڭ بولغانلىقىغا قارىغاندا سىلەردەك ياش كادىرلارنىڭ تۇزىتىدىغان ئىشلىرى، ئاممىنىڭ كۆڭلىنى ئالىدىغان ۋە ئۇلارنى خۇشال قىلىدىغان ۋەزىپىلىرى ئاز ئەمەس ئوخشىمامدۇ؟ نېمىشقا ئىچكىرى ئۆلكىلەردە بىلگەنلەر ياخشى ياشاپ، بۇ يەرلەردە بىلگەنلەر قورقۇپ يۇرىدۇ؟ پارتىيە ۋە ھۆكۈمەتنىڭ ھۆججىتىدە دېيىلمىگەن، قانۇنلاردا يېزىلمىغان «كۆرۈنمەس كۇچ» بىلەن كىشىلەرنى ئەدەپلەپ تۇرۇش ئەمدى دۆلىتىمىزنىڭ خەلقئارا ئوبرازىغا، دۆلەت رەھبەرلىرىنىڭ سىياسىي ئابرۇيىغا، قانۇن - نىزاملارنىڭ ئادىللىقىغا قۇسۇر يەتكۈزىدۇ، شۇڭا ئاپتونوم رايونىدىن تارتىپ كەنتلەرگىچە بولغان قاتلامدىكى ھەر دەرىجىلىك كادىرلار، بولۇپمۇ ياش كادىرلار تارىختىن ساۋاق، ھازىرقىلاردىن ئىبرەت ئېلىپ، كۇچى، ھوقۇقى بار چېغىدا دۆلەتنىڭ بىرلىكى ۋە ئىززىتىدىن ئىبارەت چوڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن ئالدى بىلەن ئۆزلىرىدىكى جىسمانىي ياكى پسىخىك كېسەللىكلەرنى ۋاقىتىدا داۋالىتىپ، ئۆزلىرىنىڭ نېمە قىلسا نېمە بولىدىغانلىقىنى ھازىرلا مۆلچەرلەشلىرى لازىم. سىلەر ئىمكان بار ھازىر تۇرۇ-

ژاتقان جايدىكى كادىر ـ ئاممۇ مۇناسىۋەتسىدىكى بىر قەدەر نورمال تەجرىبىلەرنى ئۆگىنىپ يۇرتۇڭلارغا تەتبىقلاڭلار، يۇرتداشلار باي، خاتىرجەم بولغاندا ھەر بىرىڭلار پويىز ئالامسىلەر، پاراخوت سېتىۋالامسىلەر، ئۆزۈڭلارنىڭ ئىشى. ئىشقىلىپ يېگەن تامىقىڭلار گېلىڭلاردىن بىخەتەر ئۆتسۇن...

دوختۇرخانا كارىدورىدا ئۆچرەتتە تۇرغان بىمارلار بەك ئالدىراقانلىقى ئۈچۈن بۇگۈن مەن مۇشۇ يەرگىچە پەرھىز بۇيرۇيمەن، قالغىنىنى مۇنۇ يۇرەكنىڭ مەجۇنىسىنى يەپ، ماڭۇ مېڭىنىڭ تابلېتىنى ئېچىپ تېنىڭلارنى ياخشىلاڭلار، بايا دېگەن گەپلەر بىلەن پىسخىك ھالىتىڭلارنى تەڭشەپ، روھىڭلاردىن نورمال ئادەم بولۇشقا تىرىشىڭلار، سىلەرگىمۇ، سىلەر «ئىگە» بولۇۋاتقانلىقىڭلار يۇرتداشلارغىمۇ پەرھىزلەرنى ئېيتىپ ئۆتتۇم، ئىشقىلىپ بىلىپ يۇرۇڭلار.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. سىزچە ساغلام كەنت كادىرى قانداق بولىدۇ؟

2. ساق بىلەن بۇزۇق ئادەم قانداق پەرقلىنىدۇ؟ ھۆكۈمەتنىڭ ئوبرازىنى بۇزۇۋاتقان مەسئۇللار قانداق ئىشلارنى قىلىدۇ؟

3. جەمئىيەتشۇناسلىق نۇقتىسىدىن يېزىلارنى تۇزەشنىڭ لايىھىسىنى ئوتتۇرىغا قويۇڭ.

ئۆزۈڭنى يەڭ

كىشىلىك ھاياتنى كۆرەش قىلىش دەپ تەسۋىرلەيدىغان ئەقىلىيە سۆزلىرىنى ئاڭلاپ چوڭ بولغان بىزلەر مۇنداقچە ئىپتقاندا تولىمۇ ناچار كەيپىياتتا ھاۋالانغان ئىكەنمىز، بۇ ئەينى دەۋردىكى ئىجتىمائىي مۇھىتتىكى ئالاھىدە كەيپىيات بولغاچقا، ئۆزىمىز ئادەملەر بىلەن كۆرەش قىلمىغان بولساقمۇ، لېكىن بۇنداق رەھىمسىز كۆرەشلەرنى كۆرگەنمىز. شۇ شارائىتتا ئادەملەر پەقەتلا ياخشى ۋە ياماننى دەپ ئايرىلغان بولۇپ، «ياماننى» قىلىپ بېكىتىلگەن تەرەپ بۇنىڭدىن كېيىن مەڭگۈ ھالدا ئۆز قاتارىدا، ئادەم قاتارىدا كۆرۈلمەي، بەلكى دۈشمەن ياكى ھايۋان سۈپىتىدە ھېس قىلىنىدۇ ھەمدە بۇنداق ئادەمدە بار ياكى يوق كەمچىلىكلەر مەڭگۈ تۈزەلمەيدىغان، تۈزىتىلمەيدىغان كۆرۈنىدۇ. بىر ئادەم ئەسكى ئاتالدىمۇ ـ بولدى، ئۇ مەڭگۈ ئەسكى ھېسابلىنىدۇ، باللىرىمۇ شۇنداق بولىدۇ. مۇشۇ تەپەككۇردا ئېلىپ بېرىلغان ئادەم بىلەن قىلىنىدىغان كۆرەش مىسلىسىز زور تۆھمەتلەر ۋە ئاقىۋەتلەر بىلەن جېنىس دۇنيا رېكورتىنى مىليون قېتىم بۇزغان بولار ئىدى، لېكىن ساراڭلىق ۋە ئەسكىلىككە مۇكاپات بېرىلمەيدۇ ـ دە. بۇ ئىشلارنى مىسال قىلىشىمىزدىكى سەۋەب، ئادەملەرنىڭ شۇ يىللاردا تەبىئەت ۋە ئادەم ئۈستىدىن ئېلىپ بارغان كۆرەشلىرىنىڭ تا ھازىرغىچە كۆرۈلۈۋاتقان تەبىئىي ۋە سۈنئىي ئاپەتلىرى ئەسلەنگەن ئاساستا، ئادەملەر ئادەملەر ئۈستىدىن كۆرەش قىلسا يەڭگىلى بولىدىغانلىقى، لېكىن ئاخىرىدا قىممەتلىك زېھنى ۋە ۋاقتى زايە بولۇپ، كېيىنچە تارىخ تەرىپىدىن يېڭىپ تاشلىنىدىغانلىقىنى ئەسكەرتىش، بۇ ئارقىلىق ياشلارنىڭ توغرا پىسخىك

هالەت بىلەن ئادەملەرنى كۆزىتىپ، ئىنسانىي ئارتۇقچىلىق ۋە ئاجىزلىقلارنى نورمال باھالىشى ۋە شۇ ئارقىلىق ئورۇنسىز ئادا-ۋەت، تۆھمەت - خۇشامەتلەردىن قول ئۈزۈپ، رېئاللىققا كېرەك-لىك، تارىخقا يېتەرلىك ياخشى ئىشلارنى قىلسا ياخشى بولىدىغان-لىقىنى تەكىتلەشتىن ئىبارەت.

كىشىلىك تۇرمۇشتا بىزنى خۇشال قىلىدىغان ئىشلار شۇنـ چىلىك كۆپ بولىدۇكى، ئۇنى چاچنىڭ سانى بىلەن ئوخشىتىپ تۇگەتكىلى بولمايدۇ، خاپىلىقمۇ شۇ قەدەر كۆپكى، قوزىنىڭ تۇكىدەك تېز پەيدا بولۇپ تۇرىدۇ. خېلى نۇرغۇن كىشىلەر خاتا ھالدا خاپىلىقنى ئۇنۇتمايدۇ - يۇ، خۇشاللىق مىنۇتلارنى ئېسىگە ئالالمايدۇ، شۇڭا كۆپىنچە كىشىلەر ئۆزلىرىنى خاتا تۇغۇلغان، خاتا ياشىغان ياكى ئاپەت باسقان ھالدا پەرەز قىلىپ مەيۇسلىنىـ دۇ، باشقىلارنىڭ باھاسى، كۆزقارىشىغا بەكلا دىققەت قىلىپ كېتىپ، ئۆزى بىلىپ - بىلمەي باشقىلارنىڭ يىراقتىن كونترول قىلىشىغا ئۇچراپ تۇرىدۇ، ماڭا ياخشى مۇئامىلە قىلمىدى دەپ ۋاقتى ئاغرىنىش بىلەن ئۆتىدۇ، زېھنىنى تۇغقانلارنىڭ كۆز قا-راشلىرى، باشقىلارنىڭ چىراي ئىپادىسى... دېگەندەكلەرگە سەرپ قىلىپ، ئۆزىنى ھەسسىلەپ خاتا باھالايدۇ، پۈتۈن ئېنېرگىيىنى ئۆزىدىن سەل - پەل «ئۇستۇن» بولغان ئادەمنى يېڭىشكە سەرپ قىلىپ، تېخىمۇ ياخشى پۇرسەتلەر چىققاندا ئاللىقاچان خوراپ، كونىراپ، نەزەردىن چۈشۈپ، ئەقلىدىن ئېزىپ... دېگەندەك، ۋەزىيەتكە ماسلىشالمايلا قالىدۇ، مەن پالانى تۇرسام، پالانىنىڭ بالىسى ياكى يېقىنى... تۇرسام دەپ، ئۆزىگە بوشراق مۇئامىلە قىلغان ئادەملەرگە غۇم ساقلاپ، پارلاپ تۇرغان ئەقلىنى ئەنە شۇنداق ناچار كەيپىياتنىڭ رەھبەرلىكىدە يامان ئىشلارغا ئىشلـ-تىپ، خۇددى ئالتۇن گۈرجەكتە نىجاسەت ئۈسقاندەك ئىش قىلـ-دۇ، بۇ خىل روھىي ھالەت نى - نى ئالىم، مۇئەللىم، رەھبەر،

كارخانىچى... لاردىمۇ كۆرۈلۈپ تۇرىدۇ، شۇڭا مەن شۇنداق قارايمەنكى، ئەگەر ئىنسانلار ئۆزلىرىدىكى ئەقىل ۋە تەجرىبىنى زايە قىلمىغان ھەمدە ئالدىنقى ئەۋلاد ھاسىل قىلغان قىممەتلىك بىلىم - تەجرىبىلەرنى پېتىغدىماي ياخشى قوللانغان بولسا، بۇ- نىڭدىن مىڭ يىللار بۇرۇنلا سۇنئىي ھەمراھ ياساپ، ئالەم كېمە- سى ئىجاد قىلىپ، ھەممە ئادەم يانچۇق كومپيۇتېرىنى ئويىنىغان بولار ئىدى.

كارنىگ شۇنداق دەيدۇ: «چاكىنا ئادەملەر كىچىككىنە تەنقىد ئاڭلىسىمۇ غەزەپلىنىدۇ. ئاقىللار بولسا ئۆزىنى ئەيىبلىگەن، تىللىغان ھەمدە ئۆزىدىن «يول تالاشقان» كىشىلەردىن قىزغىن- لىق بىلەن ساۋاق ئالىدۇ». يىراقنى دېمەي مۇشۇ «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»نى مىسال قىلساق، دەۋر سۈرگەنلەر نۇرغۇن كىشىلەرنى ناھەق قارىلاپ يوقاتقان، ئۇلار ئۈستىدىن «غەلىبە» قىلغان بولسىمۇ، بىراق ئۇزۇنغا بارماي يەنە خەلقنىڭ نەزىر- دىن، تارىخنىڭ تۆر سۈپىسىدىن چۈشۈپ قالدى. ئارىمىزدىمۇ ھەر كۈنى، ھەر مىنۇت ئادەم بىلەن ھەپلىشىپ، ئۇنى لەت قىلماقچى بولىدىغان كىشىلەرنى كۆرۈپ تۇرىمىز، ئەنە شۇ «غا- لىب» بىچارىلەرگە تارىختىن، تەجرىبىلەردىن مىسال قىلساقمۇ، باشقىلارنى يەڭسە، ئۇلارنى يەرگە ئۇرسا ئاندىن بېسىلىدىغان خۇمارى ئالدىدا خۇددى ئاق چېكەرگە كەمپۈت بېرىپ قۇتۇلدۇرد- مەن دېگەندەك كۆرۈنسە كېرەك. ئىنسانلاردىن ياشانغانلىرى تۈ- گەپ، بوۋاقلار تۇغۇلىدىغانلىقى ۋە تەجرىبىلەر ئۇنتۇلۇپ، يېڭى ساۋاقلار تەستە ھاسىل بولىدىغانلىقى ئۈچۈن، قارىماققا ھەممىلا ئادەم بىلىدىغان ئىشلارنى قەدىمكىلەر سۆزلەپ ئۆتكەن بولسىمۇ، يەنە بىز دەپ تۇرىمىز، كېيىنكىلەرمۇ تەكىتلەيدۇ. مۇشۇ ئىشلار ئىچىدە ئادەمنى يېڭىش ئۈچۈن كەتكەن زېھىن ۋە خىراجەتنىڭ نەقەدەر زايە كەتكەنلىكى، يېڭەي دېسە يەڭگىلى بولغان بىلەن كۈچىدىن، قەلبىدىن كېتىدىغانلىقى... قاتارلىق ساۋاقلارمۇ بار.

كىشىلەرنىڭ ئۆزلىرى ھەسەتخور، چېقىمچى، غەيۋەتخور ۋە ئا-
شۇرۇمچىلارغا ئۆچ بولسىمۇ، يەنە ئۆزلىرى بىلىپ - بىلمەي
شۇنداقلارنىڭ بىرى بولۇپ قېلىشىدا، ئادەمنىڭ ساۋاقنى ئاسان
قوبۇل قىلمايدىغانلىقى ۋە ئۆزىنى ماختىغان گەپتىن باشقىلىرىنى
ئاڭلاشقا رايى يوقلۇقىدىن كېلىپ چىقىدۇ. ئەگەر بىلسەك،
ئادەملەر ئۆزىنىڭ تېرىقتەك روھىي نەپسى ئۇچۇن نى - نى كاتتا
ئالىملارنى ياكى ئالىم خۇرۇچلۇق ئىزباسارلارنى كۆيدۈرۈپ،
قارايتىپ ياكى قاقشىتىپ ئۆلگۈرىدۇ. ئەمما ئۇ شۇنداق قىلغىنى
ئۇچۇن ئىنسانىيەتنىڭ ئەقىللىشىش قەدىمىنى بىلىپ - بىلمەي
ئاستىلاتقان بولىدۇ، مۇنداق ئىشلار بىزنىڭ ئىچكى قۇرۇقلۇق
خاراكتېرىدىكى يەرلەردە بەكرەك بازار تاپقان ئىدى، چۇنكى يېڭى-
لىق، ئۇچۇرلاردىن يىراق قالغان ۋە دۇنياۋى مەتبۇئاتلاردىن
پايدىلىنالمىغان جايلاردا كىشىلەر پىسخىك جەھەتتىن تەڭپۇڭ-
سىزلىشىپ، ئېچ پۇشۇقىنى ئۆز خەلقىنى قىيناش ۋە پىتنە-
پاسات قىلىش ئارقىلىق يوقىتىشقا سەرپ قىلىپ «كۆڭلىنى ئا-
چىدۇ». بۇنىڭدىن بەكرەك ئېچىنغۇدەك ئىشلار بولغان بۇ يەردە.
ھېلى ھازىرمۇ «ئۆز» دەپ تونۇلۇشقا تېگىشلىك يۇرتداشلىرىنى
لەت قىلىپ، ئۇلارنى يېڭىپ، ئۇلارنىڭ ئازابىنى كۆرۈشنى ئارزۇ
قىلىدىغان كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ ئۇتۇلۇۋاتقانلىقىدىن بىخەۋەر
ھالدا «ئۆز» لەرنى «ئۇتماقتا». مېنىڭچە ئۇتۇش، يېڭىش توغرا
كەلسە، ئۆزىدىكى ناچار كەيپىيات، يامان نىيەت ۋە ئاددىي خىيال-
لارنى يېڭىش، ئۆزى ئۇستىدىن غەلىبە قىلىش كېرەك. بىر
ئادەمدە ئوخشاش بىرلا ۋاقىتتا يامان كەيپىيات ۋە ناچار مۇددىئالار
بولىدىغانلىقى ئۇچۇن، ئۆزىدىكى بۇ يامانلىقلارنى يېڭىپ، ياخشى
تەرەپلىرىنى كۆپەيتىشمۇ چوڭ بىر ئۇتۇق ھېسابلىنىدۇ. شۇڭا،
پەيلاسوپ پ. كالدىران: «ئۆز ئۇستۇڭدىن قازانغان غەلىبەڭ
ئەڭ بۈيۈك غەلىبىدۇر» دەيدۇ. ئەگەر بىر كىمنىڭ نەپسى ئەترا-

پىدىكىلەرنىڭ جان ـ مېلى بىلەن ئوينىشىدىغان دەرىجىگە يېرىپ يەتكەن، ئۇلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقىنى دەپسەندە قىلىدىغان باسقۇچقا يېتىپ بارغان بولسا، بۇ كىشىنى دەرھال پىسخىك جەھەتتىن داۋالىماي، ئۇنىڭغا روھىي جەھەتتىن ياردەم قىلماي بولمايدۇ، بۇنداق ئادەملەرگە ياردەم قىلىش ئەمەلىيەتتە ئۆزۈڭگە ياردەم قىلغان بولىدۇ. چۈنكى ساق ئادەم ساق ئادەملەر ئارىسىدا ئاندىن ساق تۇرالايدۇ. يەنە بىر قېتىم تەكرار ئېيتىش كېرەككى، بىر ئادەمنى يېڭىمەن دەيدىكەنمىز، بار زېھنىمىز ۋە ئامالىلار بىلەن ئۇ كىشىنى يەڭگىلى بولىدۇ، بىراق شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە يەنە ئۆزىمىزنىڭ قايتا ھاسىل بولمايدىغان ياكى پەيدا بولسىمۇ سۈپەت جەھەتتە ئەسلىدىكىسىگە زادىلا يەتمەيدىغان ئېنېرگىيىمىزنى بىھۇدە سەرپ قىلىپ خورىغان بولىمىز. خورىتىشقا توغرا كېلىدىغان ئىشلار ۋە مىنۇتلاردا تاپتەك ھالغا چۈشكەن ئادەملەرگە پۈشايمان بولىدىغان بۇ تەجرىبە ـ ساۋاقلارنى ياشلارغا ئېيتقاندا يېنىش ـ يېنىشلاپ تەكرارلايمىز: **ئۆزۈڭنى يەڭ، ئۆزۈڭدىكى ناچار كەيپىياتلارنى يېڭىپ ئۇلارنى يەر چىشلەت، ئۇلارغا ئورۇن بەرمە. ئۆمرۈڭنى مەنىلىك ئىشلارغا سەرپ قىل، تىرىشىپ ئىشلە، شۇنىڭ بىلەن بىللە ئادەمدەك راھەت سۈر.**

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. ئارىمىزدىن چىققان ئالىملارنى قارىلىغانلار ئاخىر نېمىگە ئېرىشتى؟

2. ئۆزىدىكى يامان خىيال ۋە كەيپىياتنى نېمە ئۈچۈن تازىلاپ تۇرۇش كېرەك دەيمىز؟

3. كەسىپ ۋە ئىلىمگە بېرىلىشنىڭ ئۆزىنى تونۇشقا قانداق تەسىرى بار؟

گەپ ئېنىق بولسۇن

پسىخىك توسالغۇ دېگەن خۇددى قان تومۇردىكى نۆكچىگە ئوخشاش بىئاراملىققا سەۋەبكار، تەلەيسىزلىككە جاۋابكار بولىدۇ. غان يامان كەيپىيات. ئۇ توسالغۇ بولۇش بىلەن بىرگە يەنە ئەينى ۋاقىتتىكى كوممۇنا ئەزالىرىنىڭ يەلكىسىگە ئارتىلغان ھېسابسىز قەرزگە ئوخشاش تولىمۇ ئېغىر يۈك. بۇ يۈكلەر ئىچىدە ھەجمى كىچىكلەرمۇ، كۆتەرگۈسىز ئېغىرلىرىمۇ بار، ۋاقىتلىقلىرىمۇ، ئەۋلادمۇ ئەۋلاد كۆتۈرۈپ يۈرگەنلىرىمۇ بار. مەن بۇ قېتىم دەل ئېغىرلىرىنى، مىراسلىقلىرىنى يۈز قارىماستىن، ئەگىتىپ قېلىنالماستىن گەپنى ئېنىق قىلماقچىمەن.

1. ئەرەبلەر ئۇلۇغ، ئۆزىمىز نادانمۇ؟ ئۇنداق ئەمەس!

دۇنيادىكى خەلقلەرنىڭ ئۆزىگە لايىق ئالاھىدىلىكى ۋە مەدەنىيىتى بولىدۇ. ئۆزىنىڭ مەدەنىيەتلىك ئىكەنلىكىگە گۇمان بىلەن قارايدىغان كىشىلەر بىزدە كۆپ سانلىقنى ئىگىلەيدۇ (بۇنى ئىنكار قىلالمايسىز!). مەسىلەن: نۇرغۇن كىشىلەر ئاغزىدا دېمىسىمۇ كۆڭلىدە ئۇيغۇر مەدەنىيىتى ۋە ئەقىدىسى ئەمەلىيەتتە ئەرەبلەردىن كەلگەن، بىز ئەرەبلەرنىڭ بىر تارمىقىمۇ - يا، ئۇلارنىڭ ھەر بىر ئەزاسى ئوخشاشلا پەيغەمبەر، ئەرەبنىڭ كىيىملىرى، ناخشىلىرى، ئەزان ئوقۇشلىرى كىشىنى ئەيمەندۈرىدۇ، ئەرەبچە سۆزنى ئاڭلىغان ئادەمنى سۈر باسىدۇ، ئەرەبچە سۆزلەسەك چوقۇم جەننەتكە كىرىمىز، ھەي ئىسىت، ئەرەب بولۇپ تۇغۇلسام... دېگەنلەر ئەگىپ يۈرىدۇ.

ئەرەبلەر ئەمەلىيەتتە ھام ـ سام ئىرقىدىكى قەدىمكى بىر مىللەت بولۇپ، ئۇنىڭ ئاساسلىق مىللىي خۇسۇسىيىتى قىساسخورلۇق، مەزھەپچىلىك، خۇراپىيلىققا مايىلراق بولۇپ، ئۇلار بىر ئىشنىڭ غەلىبە قىلىشىنى ئەمەس، بەلكى پالانى مۇنداق قەھرىمان ئىكەن دېگەن ئاتىقىم چىقسۇن دەپلا قىلىدۇ، مەزھەپچىلىكنىڭ ئۇستازلىرى ئوتتۇرا شەرقتىن چىقىدىغان بولۇپ، بىر لەتىپىدە دېيىلىشىچە، ئەرەبلەر ئەسلىدە ئۆز ئىچىدە ئىتتىپاقلاشماسلىققا كېلىشۇالغان ئىكەن! بۇلتۇر ئىناۋەتلىك بىر تېببىي تەتقىقات ئورنى يەھۇدىيلار بىلەن ئەرەبلەردىن 4000 ئىختىيار قىلغۇچىنى تەڭ نىسبەتتە تەكشۈرگەندە ھەيرانلىق بىلەن شۇنى بىلدىكى، ئۇلارنىڭ DNA تۈزۈلمىسى ئوپمۇ ئوخشاش ئىكەن. كلاسسىك دىنىي كىتابلارمۇ ئۇلارنىڭ ئەسلىدە بىر ئىرق كىشىلىرى ئىكەنلىكىنى قەيت قىلىدۇ، ئەمما ئۇلار بىرى ماقۇلغا كەلگەندە، يەنە بىرى ياق دەپ، بىرى قاتتىق تۇرسا يەنە بىرى ماقۇل دەپ زادىلا چىقىشالمايدۇ. كىشىلەر گەرچە بۇنى دىنغا باغلاپ چۈشەندۈرسىمۇ، ئەمەلىيەتتە ئىسلامسىز ئەرەبلەر ۋاقتىدىمۇ ھازىرغا ئوخشاشلا يەھۇدىيلار بىلەن قاتتىق ئېلىشاتتى. يەھۇدىيلارنىڭ ئەرەبلەرگە تۇيتىن ئوخشايدىغان قىساسخور ۋە تەكەببۇر تەبىئىتى ئۇلارنى چەكسىز رەھىمسىزلىككە دەۋەت قىلغان. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئەڭ دەسلەپ ئەرەبلەر مۇشۇ يەھۇدىيلارنى 2000 يىل بۇرۇن ئۆز يۇرتىدىن قوغلاپ چىقارغان. 2 ـ دۇنيا ئۇرۇشىدا يەھۇدىيلار دەھشەتلىك زۇلۇمغا ئۇچرىغان بولغاچقا، ئۇلارنىڭ پسىخىك ساغلاملىقى خېلى ئەسلەرگىچە ئوڭشالمايدىغان دەردىجىدە بۇزۇلۇپ كەتكەن بولدى، بۇ پسىخىكىسى بۇزۇلغان ساقسىز ئىككى قېرىنداشنىڭ جېدىلى ئاسان بېسىقمايدۇ، ئۇلارنىڭ ھەر قانداقىنى ئۇلۇغ ياكى ھەققانىي دېيىشنىڭ ئۆزى تارىخ ئۇقمايدىغان، ھەممە تەرەپنىڭ خەۋەرلىرىنى تەڭپۇڭ ئاڭلىمايدىغان

ساپاسى پەگادىكى كىشىلەرنىڭ ئىشى بولىدۇ، ئۇلارنىڭ ئەسىرلەردىن بېرى دۇنيا خەلقىنىڭ زېھنىنى مەشغۇل قىلىشى دۇنيانىڭ باشقا يەرلىرىدىكى ئىشلارغا بەك كاشىلا قىلىپ كەتتى، دۇنيا تەرەققىياتى ۋە ئىنسانلار تەپەككۇرىنىڭ يۇقىرىلىشىغا نۇر-غۇنلىغان توساقلارنى پەيدا قىلىپ، ھازىرغا قەدەر ئىنسانلار تە-پەككۇرىنى ئۆزىنى قوشۇپ پارتلىتىش، بىگۇناھ پۇقرالارنى تاۋ-كىدا باستۇرۇش، ئادەم بار ئۆيلەرنى كرانلىق تۆمۇر مۇشت بىلەن ئۆرۈۋېتىش... قاتارلىقلاردىن ھالقىپ چىقالمايدىغان قە-لىپ قويدى. بەس! ئۇلارنىڭ جېدىلى، ئۇلارنىڭ «ھەقىقەت» لىرى ئۆز جايىدا يامراۋەرسۇن، لېكىن بىز جۇڭگودىكى پۇقرالار ئۆزىمىزگە خاس بولغان غايەت زور مەۋجۇتلۇق ۋە تەرەققىيات مەسىلىلىرىگە زېھنىمىزنى سەرپ قىلايلى. بەزى كىشىلەر توغرا ئېيتىدۇ: بىزلەر گۆش يەپ، تاتلىق ئۇزۇم يەپ ئەقىللىق چوڭ بولىمىز، لېكىن يەنە كېيىنچە بىر تىلىمۇ، بىرەر تېخنىكىنىمۇ نېمىشقا ئۆگىنەلمەيمىز؟ مەن دەيمەن، بۇنىڭ ئاساسىي سەۋەبى، كىشىلەرنىڭ 90% زېھنى بۇ زېمىندا مەۋجۇت بولغان مەسىلىلەر-نى ھەل قىلىش ۋە تىرىشىپ ئىلىم ئۆگىنىشكە ئەمەس، بەلكى ئۆزىمۇ ياخشى چۈشەنمەيدىغان ئەرەب - يەھۇدىي توقۇنۇشى ۋە ئەرەبلەرگە چوقۇنۇش ئىدىيىسى بىلەن بەند بولۇپ كەتكەن، بۇ ھالدا كاللىدىكى ئېنېرگىيە رېئاللىقتىكى ئىشلارنى تەھلىل قە-لىشقا قانداقمۇ يېتىدۇ؟! ئەرەبلەرنى بىرلىككە كەلتۈرىمەن دەپ ئەرەبلەردىن كۆڭلى ئاغرىغان كازاپى يېقىندا ئەرەبلىكتىن ئىستە-پا بەردى، قالتىس سۇرلۇك ئەرەبلەرنىڭ ياۋروپادا راسا ئويناپ، مەھەللىسىدە ئۇزۇن كۆينەكلىرىنى كىيىۋالغانلىقىنى، پەرىجە-نىڭ ئىچىدە نېمە ئىشلارنى قىلىدىغانلىقىنى بىلەمسىز؟ نېفىت-تىن باشقا ئەقلىي بايلىق جەھەتتە ئۇلارنىڭ دۇنيادا ئەڭ كەمبە-غەل خەلق ئىكەنلىكىنى چۆچۈش ئىچىدە ھېس قىلمىدىڭىزمۇ؟

شۇڭا دەيمەن، ھەممە خەلقلەر ئۆزىگە ياخشى، بىزمۇ جۇڭگونىڭ تەرەققىيات ۋە گۈللىنىش دائىرىسىدە ئۆزىمىزگە خاس مەدەنىيەت- كە ئىگە خەلق بىز. بىزدىكى مۇتلەق كۆپ ئالاھىدىلىكلەر مۇشۇ زېمىندا پەيدا بولغان، پەقەتلا دىنىي سەۋەب بىلەن گەپ - سۆزلە- رىمىزدە ئەرەبچە ئارىلاشمىلار بار خالاس، بىراق بىز جۇڭگودىكى ئۇيغۇرلار ئەرەبلەردىن نادان، ئەقىدىسىز، قالاق ئەمەس.

2. سادام قەھرىمان، بىن لادىن قالتىس ئەمەس، بەلكى ھەممىسى ئەشەددىي بىمارلار!

ئوتتۇرا شەرقتىكى دۆلەتلەرنىڭ ھەممىسىدە ئوخشىمىغان ئەمەل ناملىرىدىكى پادىشاھلار ھۆكۈمرانلىق قىلىدۇ. پرىزىدېنت دېيىلگەنلىرىمۇ 20～30 يىل ئەزمىلىك بىلەن راھەت كۆرىدۇ. ئۇ يەرلەردە كىشىلەرنىڭ دۆلەت ئىشلىرىنى مۇزاكىرە قىلىشىغا، قارشى پىكىرلەرنى سۆزلىشىگە رۇخسەت يوق. نېفىتنىڭ ۋاقىت- لىق يۆلىشى بىلەن كۆرۈلۈۋاتقان بىر دەملىك گۈللىنىش روھىي سەقىلىش ئېلىپ كېلىدىغان تەپەككۇر نۆكچىلىرىنى ئېرىتمەيلا قالماستىن، بەلكى تېخىمۇ خەتەرلىك قويۇقلۇقنى پەيدا قىلىپ قويغان. ئەرەب رەھبەرلەر ياكى مەزھەپ كاتتىلىرى ئوتتۇرا شەرقتىكى ئەمەلىي مەسىلىلەرنى ھەمىشە باشقىلاردىن كۆرۈش، ھەسەت قىلىش پاتقىدا پاتقان پېتى ئۆزلىرىدىكى تەپەككۇر قاتـ- ماللىقى تۈپەيلىدىن خەلق ئاممىسىنىڭ ئەركىنلىككە بولغان تە- لەپلىرىنى ھەل قىلالماي، بۇلارنىڭ ھەممىسىنى غەربتىن كۆرە- دىغان روھىي ساقسىزلىققا گىرىپتار بولغان، ئەرەب ئەرەبنى ئىنكار قىلىۋاتقان، پادىشاھلار ئۆلىمالارنى ئۆزىنى ماختاشقا سې- لىۋاتقان، رادىكاللار ھۆكۈمرانلارنى تىللاۋاتقان، ئەقىلدىكى نا- راتلىق ۋە پەن - تېخنىكىدىكى قالاقلىقنى غەرب پەيدا قىلغان دەپ ۋايساۋاتقان... ئەگەر بىلسەك، ئەشۇ ئەرەبلەر 1918 - يىلى

ئىنگلىزلارنى چىللاپ كېلىپ تۇركىلەرنى قوغلاپ چىقىرىۋېدى، ئەمدى 1967 ـ يىلىغا كېلىپ يەنە شۇ ئەرەبلەر يەھۇدىيلارنى دېگىزغا تۆكۈۋېتىمىز دەپ يەھۇدىلارغا چېقىلىۋېدى، 2000 يىلـ ىدىن بېرى مۇسۇلمان قوللىدا تۇرغان قۇددۇس (ئىرۇسالىم) ۋە باشقا ئەرەب زېمىنلىرى قولدىن كەتتى، ئامېرىكا ئەرەب زېمىنىدا يۇز مىڭلىغان ئەسكەر تۇرغۇزدى، يەنە بىر ئىچكى ئەھۋالنى ئاشكارىلاش كېرەككى، بىن لادىن ئىلگىرى ئامېرىكا مەركىزىي ئاخبارات ئىدارىسىغا ئىشلىگەن ۋە ھازىرمۇ ئامېرىكىنىڭ پايدـ سىغا ھەرىكەت قىلىۋاتقان تېررور كاتتىسى بولۇپ، شۇنداق بىر ئادەم بارمۇ ـ يوق، ئۇ ھازىر ئامېرىكىدىكى داچىلاردا ئۇيناپ يۈرەمدۇ؟ بۇمۇ بىر تارىخىي سىر. زەرقاۋىمۇ شۇنداق. سادام بولسا 80 ـ يىللاردا سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ مەسلەك ۋە قورال جەھەتتىن بىرەدەك قوللىشى بىلەن بۇ رايوندا ئۇرۇش قوزغاپ، مىليونلىغان ئادەمنىڭ ېشىغا چىققان دېكتاتور. بۇ ئەبلەخ ھەر كۈندە ئادەم ئۆلتۈرۈشنى خۇمار قىلغان، خوتۇنلىرىنىڭ ئىسمىنى ئۆزىمۇ بىلمەيدىغان، ئالتۇندىن ياسالغان خالا جايلاردا تەرەت قىلدىغان، پىسخىكىسى ئېغىر دەرىجىدە بۇزۇلغان ساقايماس بىر بىمار. روسىيە مەسلەك ئالماشتۇرغانلىقى ۋە كۈچىنىڭ ئازلىقى، ئامېرىكىغا لازىمى قالمىغانلىقى ئۈچۈنلا سادام ئامالسىز بايراق ئالدىدا دۇئا قىلىپ ئولتۇرىدىغان ۋە ئۇلار بىلەن پۈت تېپىشىدىـ غان بولۇپ قالغان. ئۇنىڭ دۇئا قىلىپ ناماز ئوقۇشلىرى ۋە 99.99% لىك ئاۋاز بىلەن سايلىنىشى دېگەنلەر قىيقىزىل يالغانـ چىلىق، بۇ ئىشلار بىزدىكى ئىنتايىن ساددا ۋە شەكلەن دىيانەتكە مايىل، ئەمما سانى خېلىلا كۆپ كىشىلەرنىلا ئالدىيالايدۇ. مۇـ شۇنداق ساراڭلارنى ئىسمىمىز ئوخشاشكەن، مۇسۇلمان تۇرمامدۇ دەپلا چوڭ كۆرىدىغان ۋە قالايمىقان سۆزلەپ ئەدەپ يېگەن نۇرغۇن ياشلارغا ئېچىنغىم كېلىدۇ، ئۇخلىسىمۇ ئۆمۈر بويى پادىشاھلارـ

نىڭ چۈشىگە كىرمەيدىغان بۇ ياشلارنىڭ ئۇ مۇستەبتىلەر ۋە روھىي كېسەللەرنىڭ گېپىگە ئىشىنىپ كەتمەي، پۈتۈن زېھنىنى جۈڭگونى ۋە رايونىمىزنى ئويلاشقا سەرپ قىلىشىنى سورايمەن.

3. جۈڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى دۇنيادا قۇدرەت تېپىۋاتقان ۋە خېلى زامانلارغىچە تەرەققىياتنى داۋام ئەتكۈزۈشتە ئىچكى تەلەپلەر تولۇپ - تاشقان ياش بىر دۆلەت.

ئۇنىڭ پۇقراسى ئىكەنسىز، سىز پۈتۈن دىققىتىڭىز بىلەن رېئاللىقتىكى راۋاجلىنىش يوللىرىنى ئىزدىشىڭىز، خەنزۇ تىلىنى ياخشى ئۆگىنىشىڭىز، تەبىئىي پەنلەر ۋە تېخنىكا ئۆگىنىشكە بۇرۇلۇشىڭىز لازىم. ئەرەبلەشكەن تەپەككۇر ۋە ئادەتلەر، پاساھەتىدىن ئايرىلغان شېئىر - قوشاقلار ئەمدى بىزنىڭ دۇنيا قارىشىمىزنى ئىشغال قىلىۋالمىسۇن، رەھىمسىزلىك بىلەن ئويلىنىپ كۆرسەك، دۇنيادا شۇنداق بىر يەر قاپتۇكى، بىر دۆلەت ئىچىدە 10 مىليونلۇق بىر خەلق مىليارد نوپۇسلۇق بىر خەلقنىڭ تىلىنى بىلمەيدۇ ھەم ئۇ خەلقنى يارىتمايدۇ. بۇ قارىماققا قالتىس ئىشتەك قىلغان بىلەن يەنە بىر نۇقتىدىن قارىغاندا بۇ ئۇزۇننى ئويلىغانلىق، يىراقنى كۆزلىگەنلىك بولمايدۇ، روھىي غالىبلىق ۋە تىل بىلمەسلىك تېخىمۇ كۆپ ئۇقۇشماسلىقلارنى، نەپرەتلەرنى ۋە ئورۇنسىز ئېنىرگىيە سەرپىياتىنى پەيدا قىلىپ قويسا، ئىقتىسادىي، پەن - تېخنىكا سەۋىيىسى ئارقىدا قالغان، دېڭىزغا چىقىش يولى بولمىغان ۋە دۇنياۋى مەتبۇئاتلاردىن يىراقتا قالغان بىر رايون ئۇچۇن ئاخىرقى بىر خوراش بولۇپ قالمدۇ. شۇڭا، دۆلەت قانۇنلىرى، سىياسەتلىرى دائىرىسىدە باشقا قۇرۇق خىيال، روھىي يۇك ۋە سۇپەتسىز تالاش - تارتىشلاردا بولماي، پۈتۈن دىققەت بىلەن ئىلىم ئۆگىنىپ، دۆلەتنىڭ ئىجتىمائىي، ئىقتىسادىي ۋە سىياسى ھاياتىغا ئارىلىشىشىمىز لازىم. ئىنتايىن ئاز

بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ ئېغىزدىلا قىلىۋاتقان «چوڭ ئىشلىرى» غا مەپتۇن بولىدىغان، خەلىپىلىك ئىچىدە ياشاشنى ئارزۇ قىلىدۇ. غان ياكى رېئاللىققا ماس كەلمەيدىغان شوئارلار باغچىسىدا سەيلى قىلىدىغان مەلۇم نىسبەتتىكى ياشلار يەلكىسىدىكى ئۆزىدىن نەچچە ھەسسە ئېغىر روھىي يۈكىنى تاشلاپ، ھەم دۆلەتنى چۈشىنىدۇ. غان، ھەم مىللىتىنى سۆيىدىغان، ھەم ئەنئەنىنى ئۇنتۇمايدىغان، ھەم دۇنياۋى مەدەنىيەتلەردىن ھودۇقمايدىغان ھالغا كېلىشىلىرى شەرت. بۇنىڭ ئۈچۈن ئالدى بىلەن سەن خەنزۇچىنى ياخشى بىل، دۆلەتنى بىل، دۆلەت ئىشلىرىنى چۈشەن، قانۇن ۋە سىياسىيغا قاتناش، بۇ ھەرگىز ئۆزىنىڭ مىللىتىنى ئۇنتۇغانلىق بولمايدۇ، ئوقۇغان نادانلار ۋە كاللىسىز ئادەملەر بىر تىلنى ئۆگەنسە يەنە بىر تىلنى ئۇنتۇپ، دۆلەتنى چۈشەنسە رايوننى بىلمەيدىغان بولـ سا، ئوقۇمىغان نادانلار جۇڭگونى سۆيمەيدۇ، ئۆزىنى چۈشەنمەيـ دۇ، پەقەت ئوتتۇرا شەرقنىلا چالا ـ بۇلا بىلىدۇ. بۇ قانداق گىراژدانلىق؟ بۇ ئەمدى ئىلغارلىقمۇ؟ ئالاھىدىلىكمۇ؟ ھوشيار ئادەم تارىختىن ساۋاق ئالىدۇ، ئىستىخىيىچى بولمايدۇ، رېئال. لىقنى توغرا مۆلچەرلەيدۇ. مۇشۇ ئۆلچەم بويىچە بولغاندا بىز ياشلار جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنى ھىمايە قىلغان ئاساستا رايونىمىزنىڭ تەرەققىياتى ۋە پۈتۈنلۈكى ئۈچۈن كۆپرەك باش قاتۇرايلى.

گەپ ناھايىتى ئېنىق بولدى، يەنە تەكرار ئېيتساق، تەپەكـ كۇرىمىزنى ئوتتۇرا شەرقتىن تۇرغان يىرىمىزگە يۆتكەيلى، دۆـ لەتنىڭ تۇرمۇشىغا ئارىلىشىپ كىرەيلى، دۆلەت تىلىنى ئۆگـ نىپ، كەڭ ساھەدە گىپىمىزنى، سودىمىزنى قىلغۇدەك بولايلى، كىچىك بازاردىلا يۈرمەي دۆلەت ۋە خەلقئارا بازارنى ئويلايلى، شۇنداق بولغاندىلا ساقلىنىپ ۋە راۋاجلىنىپ تۇرغىلى بولىدۇ.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. كۆپ يېيىش ۋە ئەتراپلىق ماتېرىيال كۆرمەسلىك نېمە ئۈچۈن مېڭە ئىقتىدارىنى ۋە تەپەككۇرنى ئاجىزلاشتۇرىدۇ؟

2. جۇغراپىيىلىك بېكىكلىك تەپەككۇرغا تەسىر قىلامدۇ؟ بۇنى ئۆزگەرتىشكە بولامدۇ؟

3. نېمە ئۈچۈن دۆلىتىمىز توغرىسىدا كۆپرەك باش قاتۇرۇش كېرەك دەيمىز؟

ئۆزىنى ماختاپ كۆڭۈل ئېچىش

روهي يۈكلەردىن قۇتۇلۇپ، پسىخىك تەڭپۇڭسىزلىقلارنى يەڭمىگەندە ھەرقانچە كۆچلۈك ئادەممۇ ئېزىلىپ كېتىدىغان گەپ، بۇ يۈك ئەگەر بىرەر مىللەتنىڭ ئۈستىدە بولسىمۇ كۆتۈرەلمەيدۇ. تولا هاللاردا يۈكنى باشقىلار ئارتىپ قويمايدۇ، ئۇنى ئۆزىمىز پەرەز قىلىپ، راۋاجلاندۇرۇپ، ئاندىن رەسمىي شەكىلگە كىرگۈزۈپ يۈدۈۋالىمىز. كېسەل كۆرگەن ئەمەلىيىتىمدىن دائىم شۇنى هېس قىلىمەنكى، مۇتلەق كۆپ روهي يۈك ۋە تەڭپۇڭسىزلىقلارنى كىشىلەر ئۆزلىرى تېپىۋالىدىكەن، ئۆزىنى بەختسىز، كېسەلمەن، ئىشى ئاقماس دەپ باهالىغانسېرى شۇ روهي هالەتنىڭ رەھبەرلىكىدە قىلىنغان تەدبىرلەرمۇ بىر تەرەپلىمە ۋە خاتا بولۇغاچقا، راست دېگەندەكلا يامان كۈنگە قالىدىكەن. يېقىنقى يىللاردىن بېرى هەممىلا كىشىلەر ئەخلاق ئۈستىدە گەپ قىلالايدىغان، مىللەتنىڭ ساپاسى ۋە تەقدىرى هەققىدە پۇ ئاتالايدىغان، هەممىلا قالاقلىقنى دىن سۈسلاشتى دەپ چۈشەندۈرىدىغان بولۇپ قالدى. بۇغۇ هەر كىمنىڭ ئەركىنلىكى، بولسا دۆلەت ئىشلىرى ۋە ئۆزىدىكى هوقۇق، مەجبۇرىيەتلىرى توغرىسىدا گەپ قىلسۇن، بۇ دۆلىتىمىزنىڭ ئاساسىي قانۇنىدا بېكىتىلگەن گىراژدانلىق هوقۇقىمىز. بىراق تېمىنىڭ ئارىسىغا كىرىپ چۈشىنىدىغان بولساق، بىرىنچىدىن بىزلەر ئەخلاقلىق، شەرمى ـ هايالىق خەلق دېگۈچىلەرمۇ، ئىككىنچىدىن هەممىلا ساهەدە دىن سۈسلاشتى، دىننى كۈچەيتىش كېرەك دېگۈچىلەرمۇ تەكرار ـ تەكرار بىر تەرەپلىمىلىكنى سادىر قىلىۋېتىپتۇ. ئەمىسە ئالدى بىلەن «ئەدەپ ـ ئەخلاقسىز» مىللەتلەرنىڭ قىلىقلىرىنى كۆرۈپ باقايلى:

1. قالايمىقان تۈكۈرىدۇ، مىشقىرىدۇ.

ئىلگىرى شۇنداق ئىدى، ئەمدى تۇزىتىۋاتىدۇ ھەم تۇزىتە-لەيدۇ، ئەمما بىز ئۇنى ئۆگەندۇق، ئەمما تۇزىتەلمىدۇق.

2. ئۇچرىغانلىكى نەرسىنى يەيدۇ.

ئۇ ئۆتمۈش جەمئىيەتلەردىكى ئاچارچىلىقتىن كېلىپ چىققان يامان ئادەت. ئۇ تۇزۇلىدۇ ھەم چوقۇم تۇزىتىلىدۇ، بىراق زاڭ-لىق قىلغان ئادەم كۆڭلىنى خۇش قىلغان پېتى ئۆزىدىكى ئىللەت-لەرنى بايقايدىغان مېڭىسىگە قان يەتكۈزۈلمىگەن ھالدا يۈرىدۇ.

3. گاڭپەن، شىفەن ئېتىپ، موما - سەي بىلەن ئۆتىدۇ، قانداقمۇ ئۆزە تۇرار.

پولۇ، كاۋاپلارنىڭ شىپالىق ئىكەنلىكىنى قېرىنداش مىللەت-لەر ۋە چەت ئەللىك سایاھەتچىلەر بىلگەن بۇگۈنكى كۈندە ئۇچ ۋاخ گاڭپەنگە ئۆگىنىپ تاتىرىپ تۇرغان كىم؟

4. ئاپتوبۇس، پويىزلارغا خەقنى دەسسەپ - ئىتتىرىپ چىقىدۇ.

ئادەم كۆپ بولغاچقا مەدەنىيەتكە چۈشمەيدىغان ئىشلار كۆپ بولغان. بۇمۇ ئاخىرى تەرتىپ ۋە ئىنتىزامغا چۈشىدۇ، ئەمما ئاپتوبۇستىن، پويىزدىن چۈشىدىغان ۋاقىتتا بالدۇر ئورنىدىن قوزغالماي بېكەتتىن ئايرىلغاندا ۋارقىراپ، ئۇرۇپ - سوقۇپ ئىشىككە ماڭىدىغانلار كىم؟

5. ھايۋانلارنى توغرا بوغۇزلىمايدۇ.

بۇ بىلىمسىزلىكتىن كېلىپ چىققان بولۇپ، قاسساپلار كۆپ بولغاچقا، بۇ كەسىپنى ئۆگەنمىسىمۇ بولىدۇ. بىراق توغرا بو-غۇزلاپ ھارام يېگۈچىلەر ئوخشاشلا ئەيىبلىنىشى كېرەك.

6. يېمەكلىكلەرنى پاكىز تەييارلىمايدۇ.

ئادەم كۆپ بولغاچقا مىقدارىنى ئاشۇرۇشقا، تەم خۇرۇچى قوشۇپ ئىتتىك سېتىشقا ئۇرۇنۇش ئەمەلىيەتتە بار ئىش. بۇمۇ ئۇزۇنغا قالماي يېمەكلىك قانۇنى بويىچە رەتكە چۈشىدۇ، بۇ

گەپلەر بىلەن كۆڭۈل خۇشى قىلىشنىڭ ھەجمى چوڭ ئەمەس.

7. خرىستىئانلار ناماز ئوقۇماي ھەپتىدە بىرلا قېتىم ئىبادەت قىلىدىكەن.

ئۇلارنىڭ بىزنى نېمە دەۋاتقانلىقىنى بىلمەيمىز، ھەممىلا دىن ۋە مەدەنىيەت ئۆزىنىڭكىنى توغرا دەيدۇ، بۇنى تالىشىپ، ئاخىرى ئۆزىمىزنى غالىب ئېلان قىلىشنىڭ كۇنلۇك ھالىتىمىزگە نىسبەتەن ھېچبىر پايدىسى يوق.

8. خەنزۇچە خەت ئۆمۈچۈكنىڭ تورىدەك كۆپ.

بىر يېزىق ئۆز نۆۋىتىدە يەنە بىر خىل تەپەككۇر ئۇسۇلى، ئۇ بىر مۇھاپىزەت چەمبىرىكى. ئەمەلىيەتتە 3000 دانە خەتنى ئوقۇيالىساق، يازالىساق ۋە سۆزلىيەلىسەك شۇمۇ يېتىدۇ. خەنزۇلارمۇ جىق بولسا 4000 ~ 5000 خەت بىلەن ئاجايىپ كىتابلارنى يازالايدۇ ياكى فىلىم ئىشلىيەلەيدۇ.

9. بىزدىن باشقىلار قىسقا كىيىپ، يالاڭباشتاق يۈرىدىكەن.

شەرمى ـ ھايا ئىنسانلارنىڭ گۈزەل ھۆسنى، ھەممىلا مىللەت ئەخلاقلىق بولۇشنى تەكىتلەيدۇ. بۇ يەردە بىرى، شەرمى-ھايانىڭ تەبىرى ۋە دائىرىسى پەرقلىنىدۇ، يەنە بىرى ئايرىم كىشىلەرنىڭ قىلىقى بىلەن شۇ مىللەت ئەخلاقسىزلىقنى تەرغىپ قىلغۇچى بولۇپ قالمايدۇ. بىزنىڭ مەھەللىۋى ئەخلاق قارىشىمىزدا، ئۇزۇن كىيىش، دوپپا كىيىش، ئېچىلىپ قالماسلىق، كۇندۇزى سۆيۈشمەسلىك، ھاراق ئىچمەسلىك دېگەندەكلەر ئەڭ مۇھىم ئەخلاق ھېسابلىنىدۇ، بۇ باشقا مىللەتلەردىمۇ تەكىتلىنىدۇ. بىراق ماھىيەتلىك يېرى شۇكى، يۇزەكى ۋە شەكلەن ئەخلاققا قارىغاندا، تەرەققىياتى تېزلىشىپ كەتكەن مىللەتلەر ھۇرۇنلۇق، ئىتتىپاقسىزلىق، ئىلىمنى مەنىستىمەسلىك، ئالىملىرىنى كۆزگە ئىلماسلىق ۋە ئۇستازلارنى يوقلىماسلىق... قاتارلىقلارنى ھەقىقىي ئەخلاقسىزلىق دەپ تونۇيدۇ. قەبىلىۋى، مەھەللىۋى،

ئەخلاق قارىشى بىلەن مىللەتلىك، دۆلەتلىك ئەخلاق ئۆلچىمىنىڭ پەرقى مۇشۇ يەردە. يەنىمۇ زەن سالىدىغان بولساق، دۇنيادا ھاراقنى كۆپ ئىچىدىغان، ئايالىلارنى قانۇنسىز، نىكاھسىز قوغلىشىدىغان ئادەملەر دەل ھەر كۈنى باشقىلارنى ئەخلاقسىز، ئۆزىمىزنى شەرمى ـ ھايالىق دەپ باھالايدىغان بىزلەرنىڭ مۇشۇ يۇرتتا كۆپ، ھەتتا دېلو ماتېرىيالىرىغا قارىساق باشقىلارنى ئۆلتۈرۈپ ئارقىدىن ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغان گۇناھكارلارنىڭ كۆپىنچىسىنى ھاراقنىڭ كۈچىدە ئەقلىدىن ئازغان ياكى جىنسىي مۇناسىۋەتنى مۇرادىغا يېتىش دەپ چۈشىنىپ ھايۋانلاشقان بىزدىكى نادانلار تەشكىل قىلىدۇ.

ئىلگىرىكى يىللاردا مودا بولغان ئەدەبىي ئوبزورچىلارنىڭ تەنقىد ماقالىلىرىغا ئوخشاپ قالغاندەك بىلەن ئەمەلىيەتتە مەن ياشلارنىڭ كۆڭلىنى ئۆستۈرۈشكە، كىشىلەرنىڭ روھىنى ئۇرغۇتۇشقا مايىلمەن. شۇنداقتىمۇ ئىممۇنىتېت كۈچىنى ئاشۇرۇشقا ۋاكسىنا سالغىنىدەك، بىر تۈركۈم ماختانچاق كىشىلەرگە ئەمەلىي گەپلەرنى قىلىپ چۆچۈتمىسەك، ياشلاردىن بىر قىسمى باشقا مىللەت ۋە مەدەنىيەتلەرنى تىللاپ ئاۋارىچىلىققا قالىدىغان بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن ھاراقتىنمۇ كۈچلۈك مەست قىلالايدىغان كۆڭۈل خۇشى ماختىنىشلارغا مەپتۇن بولۇپ، ئۆزىدىكى ئاجىزلىقلارنى كۆرمەي قالىدۇ، ھەتتا بۇ ئاجىزلىقلارنى مىللىي ئالاھىدىلىك، شەرمى ـ ھايا دەپ چۈشىنىدۇ. ئالدىمغا كېلىۋاتقان بىمار لار ئىچىدە ھېچكىمگە ئۇقتۇرماي نىكاھ ئوقۇتۇپ، بالا تاپقان ۋە تېزلا ئاجرىشىپ بالىلىرىنى ساۋاتسىز، يېتىم ۋە خار قىلىۋاتقان ئادەملەرنى كۆرسەم ئىچ ـ ئىچىمدىن ئۆرتىنىمەن، مۇشۇ خىلدىكى ئادەملەرنىڭ ئۇيغۇرنى ئۇرغۇي دېيىشلىرى، ئۇيغۇرلارنى مۇسۇلمان ئۇيغۇر، كاپىر ئۇيغۇر دەپ ئايرىشلىرى، خۇداغا ئاماننەت دېگەننى ئاللاغا ئامانەت دېمىسە ئۆلچەمسىز ھېس قىلىشلىرى، يىراقتىكى سىراق ۋە رادىكال مۇستەبىتلەر ئۈچۈن دۇئاغا

قول كۆتۈرۈشلىرى... ھەرگىزمۇ ساپادىن، ئەقىدىدىن ۋە ئەخلاق-تىن دېرەك بەرمەيدۇ. ئەخلاق دېگەن ساددا، شەكىلدىكى گەپ - سۆزلەر بىلەنلا ئۆلچىنىدىغان، تىرىشچانلىق، ئىناقلىق، ئىلمگە مايىللىق، مەدەنىيەتكە ئىچ كۆيەرلىكنى ئەخلاق دائىرىسىدە يوق دېيىلىدىغان بولسا، ئەمدى بىزدە ئەخلاقلىق ئادەملەر كۆپ ئەمەس ئوخشايدۇ. ئەخلاق دېگەن كارامەت سىرلىق سۆز ئەمەس، ئۇ خۇلق، خۇي - پەيلى دېگەننىڭ كۆپلۈك شەكلى. خۇي - پەيلى سۈپەتلىك بولمىغان ئادەملەرنى ئەقىدىلىك، سەمىمىي، بەختلىك دېگىلى بولمايدۇ. مۇنداق ئادەملەر زۆرۈرىيىتى كەلسە خۇدانمۇ ئالداۋېرىدۇ.

ئاخىرىدا دېمەكچى بولغىنىم، تار دائىرىدە باشقا مىللەتلەرنى مەدەنىيەتسىز، مەينەت، ئەخلاقسىز دەپ يۈرگەن «خۇشال» كۇن-لەردە دەل مۇشۇ ئەيىبلەرنىڭ بىزگە يۇقۇشۇۋاتقانلىقى ياكى ئەس-لىدىلا بار ئىكەنلىكىنى رەھىمسىزلىك بىلەن ئېتىراپ قىلىشى-مىز، شۇنىڭ بىلەن بىرلا ۋاقىتتا دۇمبىمىزگە ئارتىۋالغان باش-قىلارنى مەنسىتمەسلىك بوپىمىزنى تاشلاپ، پىسخىك دۇنيايىمىز-نى تەڭشىشىمىز، بۇ دۇنيانى مىللىيلىك، دۆلەتلىك ۋە دۇنياۋى-لىق ئىلىملەر بىلەن تولدۇرۇشىمىز لازىم.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. باشقا مىللەتلەر تېبابەتنى بىلمىسىمۇ ئۇزۇن ياشىيالايدى-كەن، ئىسمى، مەمەت، سەمەت بولمىسىمۇ ئوبدان تۇرالايدىكەن، ئەتلەس ياكى تۇماق كىيمىسىمۇ نورمال يۈرەلەيدىكەن. بۇ ھەقتە ئويلىنىپ كۆردىڭىزمۇ؟

2. پاكىز، رەتلىك ۋە مەدەنىيەتلىك ئۆتكەنلىكىمىزنى ئۇن-تۇپ، يامان ئىللەتلەرنى يۇقتۇرۇۋالغانلىقىمىزنى تېخىچە بىلمەي يەنە باشقىلارنى تىللاشقا نېمە ئاساسىمىز بار؟

يۇرتنى چۈشىنىش

مەدەنىيەت، تىل، ئىقتىساد ۋە ئۆرپ ـ ئادەتنىڭ خەلقئارا ئارىسىدىكى ئالماشتۇرۇلۇشى يېغىنچاقلىنىپ مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش دەپ ئاتىلىۋاتىدۇ. بولۇپمۇ بىر قەدەر يېقىن جۇغراپىيە-لىك مۇھىتتا ياشاۋاتقان خەلقلەرنىڭ بىر ـ بىرىگە كۆرسەتكەن تەسىرىنى ناھايىتى ئېنىق ھېس قىلىشقا بولىدۇ. بۇنىڭ ئىپادە-لىرى سۆپىتىدە مەلۇم يېقىنراق خەلقنىڭ تۇرمۇش ئۇسۇلى ۋە قوللانغان ئادەتلىرى يەنە بىر خەلقنىڭ تۇرمۇشىغا سىڭىپ مەلۇم دەرىجىدە كىرىشىش ھاسىل قىلىشى مۇمكىن. ئۆتمۈشتىكى «يە-پەك يولى» مەدەنىيىتىنىڭ شەرق ۋە غەرب ئەللىرىگە كۆرسەتكەن تەسىرىدىن بىزنىڭ ئالغان پايدىمىزنىڭ زور بولغانلىقى ۋە باشقا قېرىنداش خەلقلەرنىڭ بىزدىن ئالغان پايدىسىنىڭ تېخىمۇ زور بولغانلىقى ھېلىغىچە ئېسىمىزدە تۇرۇپتۇ. ھازىر پەن-تېخنىكا ۋە ئىقتىساد تېز ئىلگىرىلەۋاتقان دەۋردە ھېچكىمگە ئارىلاشماي يەنى ئالماي ھەم بەرمەي ياشاش زادىلا مۇمكىن ئەمەس. ھازىر مەملىكەتلىك ۋە خەلقئارالىق سۈنئىي ھەمراھ تېلېۋىزىيىسى، ئىنتېرنېت ۋە باشقا ئالاقە قوراللىرى دۇنيانى بارغانچە كىچىكلەت-مەكتە، خەلقلەرنى بارغانچە يېقىنلاشتۇرماقتا. بىزدە بۇنىڭدىن 10 يىل ئىلگىرىلا ئۆمرىدە ناھىيە بازىرىنى كۆرمىگەن كىشىلەر ھازىر ئۆيىدە ئولتۇرۇپ، بارمىغان ۋە كۆرمىگەن جايلىرىنىڭ خەۋىرىنى، مەنزىرىلىرىنى كۆرەلەيدىغان بولدى. كىشىلەرنىڭ تىل ئۆگىنىشى ئىلگىرىكىدەك ئالاھىدىلىك بولماي بەلكى زۆرۈ-رىيەتكە ئايلاندى. بۇنىڭدىن كېيىن ئانا تىلىدىن باشقا 2～3 تىلنى ئىگىلەپ، مەلۇم كەسىپ، مەلۇم ساھەدە 1～2 خىل

ئارتۇقچىلىقىنى جارى قىلدۇرمىغاندا، نەگىلا بارسىڭىز سىقىلىپ، ئىتتىرىلىپ، قارىلىنىپ يۈرۈيسىز.

هازىر هەممىلا ساهەده «شىنجاڭنى مەملىكەتكە يۇزلەندۇ- رۇپ، دۇنيانى تونۇتايلى»، «شىنجاڭ دۇنيانى تونۇسۇن، دۇنيا شىنجاڭنى تونۇسۇن» دېگەندەك شوئارلار ئوتتۇرىغا قويۇلماقتا، قەيەرگىلا بارسىڭىز تاملارغا، پلاكاتلارغا يېزىلغان بۇ شوئارلار- دىن ئىلگىرى ناهايىتى كىچىك بولغان بۇ رايون كىشىلىرىنىڭ مەملىكەتنىڭ باشقا جايلىرى بىلەن، چەت ئەللەر بىلەن ئۇچرى- شىپ بېقىش، بىلىپ بېقىش ئىستىكىنىڭ ئوقچۇپ تۇرغانلىقىنى هېس قىلالايمىز، بۇ ياخشى ئەهۋال. بىراق چىراغ تۇۋى قاراڭغۇ دېگەندەك، ئاپتونوم رايونىمىز كىشىلىرىنىڭ ئەسلى مۇشۇ يەردە پەيدا بولغان ياكى ئىشلەپچىقىرىلىدىغان هەر خىل مەدەنىيەت مىراسلىرى، مەهسۇلاتلىرى، ئېسىل تۇرمۇش ئادەتلىرى، ياخ- شى ئىنسانىي بايلىقلىرىنى تونۇش، ئۇنىڭدىن پايدىلىنىش ئېڭى تېخىچە ناهايىتى تۆۋەن سەۋىيىده تۇرماقتا، هەتتا بەزى جەهەتلەر- ده تېخىمۇ تۆۋەنلەش كۆرۈلمەكته. مۇشۇ ئەهۋالغا قارىغاندا مەم- لىكەتكە، دۇنياغا تونۇتۇشتىن ئاۋۋال شىنجاڭلىقىنى شىنجاڭلىققا تونۇتۇش ۋەزىپىسى هەر دەرىجىلىك هۆكۈمەتلەرگە ۋە كەڭ ئىلىم ساهەسىدىكىلەرگە چۈشكەن ئەڤەللىي بۇرچ بولۇپ تۇيۇلۇشى لازىم. ئەڭ ئاددىيىسى ئاتا - ئانىلىرى بىلىدىغان يىمەك - ئىچە- مەك ۋە تۇرمۇش پەرهىزلىرىنى بىلمەي، هەر خىل ئاغرىقلارغا بالدۇرلا گىرىپتار بولغان ياشلار، ئۇيغۇر تېبابىتىنى تونۇماي، ئەرزان ۋە بىخەتەر داۋالىنىشتىن خەۋەر تاپماي، قورقۇنچلۇق دىئاگنوز ۋە قىممەت داۋالاش بىلەن خاراكتېرلەنگەن غەربچە دوخ- تۇرخانىلاردىن كېتەلمەيدىغان بىچارە زىيالىيلار، رايونىمىز خەل- قىدە مەۋجۇت بولغان ئىنسانىي ئەدەپ - ئەخلاق، مۇهىتنى قوغداش ئېڭى ۋە ئىلمىنى ئۇلۇغلاش ئەنئەنىسىنى ئۇنتۇپ، هېچ-

نېمىدە يوق كېتىپ بارغان يېڭىچە بىلىملىكلەر، ھەرقايسى يۇرتـ
لار ئالاھىدىلىكلىرىنى يېغىنچاقلاپ، ھەممە يۇرتلۇققا ئوخشاش
مۇئامىلە قىلىشنى ئۆگىنىۋاتقان دوكتور، ئالىملار، ئۆزبېكنىڭ
ئېسىل ئاھاڭى بىلەنمۇ چەكسىز مەنىلەرنى بېرەلەيدىغان مۇقامـ
لارنى ياراتماي ئەمدى توكقا ئۇلىسىلا چېلىنىدىغان رويالنىڭ
پاسلىرىغا ھەمدە ھىندى ـ پاكىستانىنىڭ شەھۋانىيلىقنى يوشۇرۇن
تەشۋىق قىلىدىغان ناخشىلىرىغا مەپتۇن قىزلار...نى مىسال قىلـ
غىنىمىزدا، شىنجاڭنى شىنجاڭغا تونۇتۇش خىزمىتىنىڭ نەقەدەر
زۆرۈر ئىكەنلىكىنى ھېس قىلالايمىز.

جۇڭگو كومپارتىيىسى 1955 ـ يىلى 10 ـ ئايدا شىنجاڭنىڭ
نوپۇس قۇرۇلمىسى ھەمدە يېڭى شىنجاڭ قۇرۇشتا قوشقان گەۋدـ
لىك تۆھپىسىنى نەزەردە تۇتۇپ، بۇ رايوننى ئۇيغۇر ئاپتونوم
رايونى دەپ ئاتاشنى قارار قىلدى. شۇنىڭدىن بۇيانقى 50 يىل
ئىچىدە ئاپتونوم رايوننىڭ ھەر قايسى ۋىلايەت ۋە كەنتلىرىگىچە
ئاپتونومىيە چۈشەنچىسى ئاستا ـ ئاستا كېڭىيىشكە باشلىدى.
ئۇيغۇر دېگەن نام خېلى بىر زامانلاردىن كېيىن قايتىدىن يەنە
بۇ رايوندىكى ئۇيغۇرلاردا سىڭىشىشكە باشلىدى. بۇ ماقالىنى
يېزىشتىن بۇرۇن نۇرغۇن پېشقەدەملەر بىلەن كۆرۈشكىنىمنى
دېمەي، ئۆزۈمنىڭ سەھىيە خىزمىتى ئېھتىياجى بىلەن ئارخىپ
كۆرۈش پۇرسىتىدىن ئىگىلىگەن ئەھۋالنى مىسال قىلغىنىمدا،
مەلۇم رايونىڭ 1951 ـ 1953 ـ يىللاردىكى ئۇچ يىللىق ئارخـ
پىدا تىزىمغا ئېلىنغان كىشىلەرنىڭ «ئىسمى» دېگەن يېرىدە
مۇھەممەت، ئابلەت، زەينەپ، قادىر، ھامۇت...» قاتارلىقلار
بولسىمۇ، «مىللىتى» دېگەن كاتەكچىدە «مۇسۇلمان» دېگىنى
كۆپ، «ئۇيغۇر» دېگىنى ناھايىتى ئاز بولغانلىقىنى مىڭلىغان
ئادەملەر ئارخىپىدىن ھېس قىلغانمەن. يېغىپ كەلگەندە ئاپتونوم
رايوننىڭ قۇرۇلۇشىغا ئەينى يىللاردا بىر قىسىم كىشىلەر قوشۇلـ

مىغان ۋە بىر مۇنچە ئۇقۇشماسلىق ۋە كۆڭۈلسىزلىكلەر كۆرۈلـ
گەن بولسىمۇ، تارىختا قايتىدىن نەزەر سالىدىغان بولساق، ئۇيـ
غۇر ئاپتونوم رايونى قۇرۇلغانلىقى بىر ھېسابتا ئۇيغۇرلارنى قەبـ
لىسىمان مىللەتتىن ھازىرقى زامان سۇپىتىدىكى مىللەتكە ئايلاندـ
دۇرۇپ، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا
پايدىلىق بىر ئىش بولغان ئىكەن، ئەمەلىيەتتە شىنجاڭ بىرلىككە
كەلتۈرۈلگەن ئىكەن، ئۇنىڭدىن بۇرۇن قەشقەرلىك، ئەنجانلىق،
خوتەنلىك، تۇرپانلىق، قۇمۇللۇق... كەسكىن ئايرىلىدىغان ۋە
بىر ـ بىرىدىن قاتتىق ئېھتىيات قىلىنىدىغان كېسەللەرچە پسـ
خىكا شۇ چاغدىن باشلاپ غۇۋالىشىشقا ۋە پۈتۈن شىنجاڭنى ئۆزىـ
مىزنىڭ يۇرتى ئىكەن دېگەن قاراش تۇرغۇزۇلۇشقا سەۋەبچى بوـ
لۇپ، ھەر مىللەت خەلقى بىلەن بىرلىكتە جۇڭگونىڭ قەد كۆتۈـ
رۈشى ئۈچۈن تىرىشىشقا سەۋەبكار بولغان بۇ سىياسەت مۇنداقچە
ئېيتقاندا، بۇ رايون كىشىلىرىنى ئاڭ جەھەتتىن يۇقىرى كۆتۈر
گەن ئىكەن. سابىق سوۋېت ئىتىلىدە بەش مىليون ئۇيغۇرنىڭ
ئۆزىنى رۇس، قازاق، ئۆزبېك... دېمىسە ئىشقا ئالماي، ئۆزي
بەرمەي، ئوقۇشقا كىرگۈزمەي... سۈنئىي رەۋىشتە ئازايتىپ، يۇز
مىڭغا چۈشۈپ قېلىشىغا سېلىشتۇرغاندا ئاپتونوم رايونىمىزدا ئۆـ
زۈڭنى تونۇشقا كەڭ ئىمكانىيەت يارىتىلغان ئىكەن، مۇشۇنداق
ئىمكانىيەتلەرنى تارىخىي پۈرسەت دەپ چۈشەنمەيدىغان تەپەككۇرى
سۇس بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ ھازىرمۇ قەشقەرلىك، خوتەنلىك،
ئاتۇشلۇق... دەپ ئۆزئارا قانلىق ئېلىشىشلىرى ۋە ئۇيغۇر دەڭلار
دەپ تام ـ تاملاردا، رادىئو كانايلىرىدا، تېلېۋىزورلاردا دېيىلـ
ۋاتقان گەپلەرگە قۇلاق سالماي ئۆزلىرىنى «ئۇرغۇي» دېيىشلـ
رىگە قاراپ، 1955 ـ يىلىدىكى دۆلەت ۋە رايون رەھبەرلىرىنى
قالتىس دانا ئادەملەرکەندۇق دەپ قالىمەن، ئەمدى ئەتە ـ ئۆگۈن
ئۆزىنىڭ نامىنى توغرا ئاتىيالمايدىغان ئادەملەرگە ئاپتونوم رايون

زايە كېتىپتۇ، قالدۇرۇۋېتەيلى دېگەن گەپ چىقمايدۇ دېگىلى بولـ
مايدۇ.

ئەلۋەتتە بەزى ئەمەلىي ئەھۋاللارغا قارىمايمۇ بولمايدۇ. مەـ
سىلەن: قەشقەردە يەر قىس، ئادەم كۆپ بولغاچقا، ئادەملىرى
ئەقىللىقراق ۋە قۇۋراق، ئاتۇشتا يەر قاتتىق ۋە ئاز بولغاچقا،
ئادەملىرى تىرىشچان ۋە چىك، خوتەندە قاتناش، ئالاقىلىشىش
قىيىن بولغاچقا، ئەقىدىلىك ۋە جاھىل، ئاقسۇدا يەر كەڭرى،
سۇيى ئەلۋەك بولغاچقا، ئادەملىرىنىڭ كۆڭلى كەڭ ۋە شوخ،
تۇرپاندا كىلىمات ئالاھىدە ۋە سۇيى قىس بولغاچقا، ئادەملىرى
ئاق كۆڭۈل ۋە ساددا، ئىلىدا تاغ ـ دەريا گىرەلەشكەن، مېۋىزارـ
لىق ئومۇملاشقان بولغاچقا، كىشىلىرى خۇشچاقچاق ۋە تەۋەككۇلـ
چى، ئالتايدا چارۋىچىلىق ئاساس قىلىنغاچقا، ئادەملىرى مەرد
ۋە قوپال، قۇمۇلدا قەدىمكى تۇركىلەرنىڭ ئادەتلىرى ساقلانغاچقا
سىلىق ـ سىپايە ۋە ئەمگەكچان، كورلىدا ھەممە يۇرتنىڭ ئالاھـ
ىدىلىكى تېپىلىدىغان بولغاچقا، ئادەملىرى چىقىشقاق، ئەمما تۇز
... كېلىشىلىرى تارىختىن بۇيان ھەممەيلەن بىلىپ تۇرۇۋاتقان
ئەمەلىيەت. ئەمما بۇلار ھەر يۇرت كىشىلىرىنىڭ ئۆزئارا ئىناق
ئۆتۈشىنى توساپ قالغىنىدەك دەرىجىدە ئېغىرمۇ ئەمەس، تىل
شېۋىلىرى نەچچە مىڭ كىلومېتىر ئارىلىققا قارىماي يەنە ھەيران
قالغۇدەك دەرىجىدە يېقىن. بىر ياكى بىر نەچچە ئادەمنىڭ قىلىقـ
لىرىغا قاراپلا پالانى يۇرتنىڭ ئادەملىرى مۇنداق ئەسكى ياكى
مۇنداق ناچار دېگىلى بولمايدۇ، گەپ ھەر يەرنىڭ ئادەملىرىنىڭ
خاراكتېرىنى ئىگىلەپ، ئۆزى دىققەت قىلىشتا، توخۇنى چوقۇلايـ
دىكەن، قوينى مەرەيدىكەن دەپ ئاغرىنغىلى بولمايدۇ ـ دە!
ئومۇمەن يۇرتلارنىڭ ۋە ھەرقايسى يۇرت كىشىلىرىنىڭ ئالاھىدـ
لىكلىرى، خاراكتېرى يەنە بىر نۇقتىدىن قىلىپ ئېيتقاندا، بىر
ئىنسانىي بايلىق، ھازىر ئالاھىدىلىكى بار نەرسىلەر جەلپ قىلىش
نۇقتىسىغا ئايلىنىۋاتىدۇ. دۇنيانى ۋە باشقىلارنى ئۆزگەرتىمەن

دېگىچە ئاۋۋال ئۆزۈڭنى بىل. دېمەك جۈڭگونى سۆيۈشنى ئاساس قىلغان ھالدا ئاپتونوم رايونىمىزنى قەدىرلەش، ئاپتونومىيە بىلىملىرىنى ياخشى ئۆگىنىش، ھەرقايسى يۇرتلارنىڭ ئالاھىدىلىكىدىن ھۇزۇرلىنىش ۋە تەنقىد قىلىش، پىسخىكا جەھەتتىن ھەممە يۇرت كىشىلىرىنى يۇرتداش، ۋەتەنداش ۋە قېرىنداش دەپ چۈشىنىپ، ھەر مىللەت ئاممىسى بىلەن بىرلىكتە جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنى قۇدرەت تاپقۇزۇپ، ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ پۈتۈنلۈكى ۋە روناق تېپىشى ئۈچۈن ھەسسە قوشۇشىمىز لازىم.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. ئۆتمۈشتە قاتناش ۋە ئالاقىلىشىشنىڭ قىيىنلىقىغا قارىماستىن نېمە ئۈچۈن ھەرقايسى ۋىلايەت خەلقىنىڭ شېۋىسى بۇزۇلماي چىۋالا يېقىن؟

2. دۆلىتىمىز ۋە رايونىمىزنىڭ مىزاجىنى بىلىشنىڭ ئۆزىگە قانداق پايدىسى بارلىقىنى ھېس قىلدىڭىز؟

3. بارنى قەدىرلەشنىڭ ئەھمىيىتىنى سۆزلەڭ.

پۈت تىرەپ تۈرۈش — چېكىنگەنلىك

ھەر ساھەدە ھەسسىلەپ پايدا ئالالايدىغان كىشىلەر ۋە تېزلا بېيىپ كېتىلەيدىغانلارنىڭ ئازايغانلىقىنى كۆرۈپ تۈرۈۋاتىمىز، يەنە نورمال ئوقۇپ دىپلوم ئەكىلەلەيدىغان ئوقۇغۇچىلارنى، كۈندىلىك تۇرمۇشنى ئاچ قالماي ھەم ئېشىنماي ئۆتكۈزۈۋاتقان ئۇشاق تىجارەتچىلەرنى، ئىدارىلەردە تاپشۇرۇلغان خىزمەتلەرنىلا ئىشلەپ، تاپشۇرۇلىدىغان ۋەزىپىلەرنى ئويلاپ كېتەلمەيۋاتقان خىزمەتچىلەرنى... مىسال قىلىشقا بولىدۇ. دۆلەتنىڭ ماكرولۇق تەڭشىشى بىلەن بۇنىڭدىن كېيىن باي ـ كەمبەغەللىك پەرقىنى كىچىكلىتىشتە «زوراۋانلارچە پايدا ئېلىش» يوللىرى ئازايتىلىدىغان بولغاچقا، ھېلىقىدەك ئەتكەسچىلىك، ھايىنىغا سېتىش ۋە قايمۇقتۇرۇپ سودا قىلىپ بىر كېچىدىلا باي بولالايدىغانلار تېزلا بازاردىن چىقىرىلماقتا، بۇ ياخشى ئىش. بىراق بىز مۇزاكىرە قىلماقچى بولغىنىمىز، دەل ھەر ساھە، ھەر قاتلامدا كونا يول، كونا پەدىنى يوقىتىۋەتمەي، يېڭىسىنى تاپالماي يۈرگەنلەر، تىجارىتى رونىق تاپماي ھەم ۋەيران بوپمۇ كەتمەي يۈرگەن بازارچىلار، ئوقۇش ياكى بىلىم ئاشۇرۇشتا بەك كۆزگە كۆرۈنمەي، ئىمتىھاندىن يامىشىپ ئۆتۈپ دىپلوم ئالالايدىغانلار...

جاھان تەرەققىي قىلماقتا دېگەن بۇ سۆزنى تەھلىل قىلىپ كۆرسەك، بۇ ئەمەلىيەتتە بىرەر كەسىپتە ئۇزۇپ چىققانلار ۋە ئۇلار پەيدا قىلغان ئىجتىمائىي ئۆزگىرىشلەرنى كۆرسىتىدۇ، ئەمما شۇ سۆزلىگۈچىدىمۇ تەرەققىيات بولۇۋاتىدۇ دېگەننى تەسىتىقلىمايدۇ. ئىقتىساد ئىلمىدىن قارىغاندىمۇ كۆپىنچە كىشىلەر

كۆنلۈك تۈرمۇشنى قامداش هالىتىده بارنى يوقىتىۋەتمەي هەم باي بولماي، «كەچته ئۆيگه ئىككى نان، بىر كىلو ئالما، بىر جىك گۆش كۆتۈرۈپ بالىلىرىنى بېقىپ» ياشايدىكەن، ناهايىتى ئاز ساندىكىلىرىنىڭ كىرىمى ئالدىنقى كۈن، ئالدىنقى ئاي ياكى يىل-لاردىن ئېشىپ بارسا، يەنه شۇ نىسبەتتىكى كىشىلەر نامراتلا-شىشقا، كىرىمى بارغانچه ئازىيىشقا قاراپ يۈزلىنىدىكەن. هازىر-قى بازار ئىگىلىكى شارائىتىدا هۆكۈمەتنىڭ تەكىتلەۋاتقىنى ئىل-گىرىكىدەك «بىر قىسىم كىشىلەرنى ئالدىن باي قىلىش» بول-ماستىن، بەلكى ئوتتۇرىدا ياشايدىغان «تۈرغۈن» كىشىلەرنىڭ كىرىمىنى ئاشۇرۇش، ئۇنىڭدىن قالسا كەمبەغەللەرنى يۆلەش بولۇۋاتىدۇ. تارىخىي تەجرىبىلەردىن قارىغاندا، بايلارنى يۆلەپ، ئۇلارغا بەكلا مايىل بولۇپ كەتكەندە، ئىجتىمائىي تەڭپۇڭلۇق بۇزۇلۇپ، ئىنتايىن ئاز بىر قىسىم كىشىلەر هەممە ساهەنى مونوپۇل قىلىۋالسا، كەڭ قاتلاملىق بىر دۆلەت ئەمەلىيەتته بىر نەچچه شىركەتنىڭ كونترول‌لۇقىغا چۈشۈپ قالىدۇ. ئەگەر كەمبە-غەللەرنىلا يۆلەپ، ئۇلارغا هوقۇق تۇنقۇزغاندا، زىيالىي، ئالىم، پەن ـ تېخنىكا خادىملىرى ۋە كەڭ ئۇستازلارنىڭ قەدرى تۆۋەن-لەپ، پۈتۈن جەمئىيەت هەر خىل سىياسىي هەرىكەت ۋە قالايمى-قانچىلىقلارغا دۇچار بولۇپ، ئىقتىساد زور دەرىجىده چېكىنىپ، دۆلەت يىمىرىلىش گىردابىغا بېرىپ قالىدۇ، چۈنكى كەمبەغەلده كەم ئەقىل دېگەندەك، نامرات ئادەمنى ماددىي نەرسىلەر بىلەن يۆلىگەنسېرى، ئۇلارنى بىراقلا هوقۇق مەركىزىگه چىقارغانسې-رى، بىرىنچىدىن ئۇلار بارغانسېرى نامراتلىشىدىكەن، يەنه بىرى قەلەندەرگه هوقۇق تەگسه جاڭگالغا قوتان ساپتۇ دېگەندەك، ئەسلى نامراتلىقنىڭ يىلتىزى بولغان روهىي ۋە ساپا كەمبەغەللىكىگه

پاتقان كەمبەغەللەر دۆلەتنى تەڭپۇڭ باشقۇرالماي، ئالىملارنىڭ كۆزىدىن ياش، بىر نەرسە بىلگەنلەرنىڭ بەدىنىدىن قان ئاققۇزىدۇ. بۇنى بىز بېشىمىزدىن ئۆتكۈزدۇق. شۇنىڭ ئۈچۈن مېنىڭچە ئوتتۇرىدىكى كىشىلەرنىڭ نۆۋەتتىكى پىسخىك ئەھۋالىنى ۋە بىلىم قۇرۇلمىسىنى ياخشىلاپ، ئۇلارنىڭ كۈنلۈك، ئايلىق، ھەتتا يىللىق سەۋىيىسىنى پايدا تەرىپىگە يۈزلەندۈرۈش لازىم.

ئوتتۇرىدا قالغان كىشىلەردە مۇنداق بىر پسىخىكىلىق تو-سالغۇ بار: ① پۇت تىرەپ تۇرۇۋاتقىمەن ② ئۇنۇمنى ساقلاپ قالدىم؛ ③ تەڭگە تەك تۇرۇپ ئىشلەۋاتقىمەن؛ ④ مەنچىلىك بولالىغانلار ناھايىتى ئاز؛ ⑤ ئالدىنى ئېتىۋېلىپ مايمۇنلاردەك ياشايدىغان مىللەتلەرمۇ كۆپكەنغۇ؟⑥ مىللىي كىيىم - كېچەك ۋە ناخشىلىرىمىزنى قوغداپ قالساقلا ئاسسىمىلياتسىيە بولمايمىز؛ ⑦ كۈنلۈك تۇرمۇشىمىزنى قامداپ كېتىۋاتامدۇق؛ ⑧ بالىلار ئۇرۇلۇپ - سوقۇلۇپ چوڭ بولىدۇ··· قاتارلىقلار.

يۇقىرىقى خىياللارنى تەھلىل قىلىپ كۆرسەك، بۇلارنىڭ بەزىلىرىدە شۇ كۈنلۈك، شۇ ۋاقىتتىكى ئەھۋالغا قانائەت قىلىش ئىدىيىسى يوشۇرۇنغان بولسا، يەنە بەزىلىرىدە جاھاننىڭ تەرەققىي قىلىشى يەنى ئۆزىدىن باشقىلارنىڭ ئىلگىرىلەپ كېتىشى نەزەردە تۇتۇلمىغان. يەنە بەزىلىرىدە ئەخمىقانە ئۇسۇللار ئارقىلىق ئۆزلىرىنى قوغداپ قېلىش كەيپى ھۆكۈم سۈرگەن بولىدۇ. ئەمما ھەممىسىنىڭ ماھىيىتى ئوخشاش بولۇپ، بۇ يەردە ھازىرقى، نۆۋەتتىكى ياكى بۈگۈنلۈك ھېسابات بىلەن ئۆزىنى قالتىس چاغلاپ، تاسادىپىيلىق، مۇقەررەرلىك ياكى ئېھتىماللىققا تەييارلىق قىلماسلىقتىن ئىبارەت ئەجەللىك ئاجىزلىق يوشۇرۇنغان بولىدۇ. چۈنكى پۇت تىرەپ تۇردۇم، تەڭمۇ تەڭ ئىشلەۋاتقىمەن، ئۇرنۇمنى تارتقۇزۇپ قويمىدىمغۇ؟··· دېگەن بىلەن ئەگەر ① پۇت

تىرەپ تۇرۇۋاتقان ۋاقتىدا باشقىلار بىلىم ئاشۇرۇپ سەندىن ئۆتۈپ كېتىشكە تەمشىلىۋاتقان بولسا ② نېمە دېسە شۇنى دەپ، قانداق بولسا شۇنداق قىلىپ، ھەممە جەھەتتە تەڭ تۇرۇپ ئىشلەۋاتقان ۋاقتىدا، باشقىلار سەن دېيەلمەيدىغان گەپنى دەپ، سەن قىلالمايدىغان ئىشنى قىلىپ، سەن تۇرالمايدىغان ئورۇندا تۇرسا ③ سەن تۇرۇۋاتقان ئورۇننى ۋەزىيەتكە ماس كەلمەيدىغان بوپقال. دى دەپ تارقىتىۋەتسە... ھېلى كۆرەڭلەپ ئېيتقان گەپلىرىڭ نېمىگە ئەسقاتىدۇ؟ ھازىر قارايدىغان بولساق، دەۋر ئۆزگەردى دېگەنلىك باشقىلار جاھانغا ماسلىشىپ ئۆزگەردى دېگەنلىك بوپ. تۇ، جاھان تەرەققىي قىلدى دېيىلسە باشقىلار ئەقىل ـ پاراسەتتە ئىلگىرىلەپ كېتىپتۇ دېگەنلىك ئىكەن. بۇ ھەرگىزمۇ شۇ سۆزنى قىلىۋاتقان ئادەمنى ئىلگىرىلەپ كېتىپتۇ دېگەنلىك بولمايدۇ. پۈت تىرەپ تۇرغان ۋاقتىدا باشقىلار ئاللىقاچان پۈتىنى تىرەپ تۇرغان يەردىن ئۆرلەپ يۇقىرىغا يامىشىپ بولغان بولغاچقا، پۈت تىرەپ تۇردۇم، تەڭمۇ تەڭ ئىشلەۋاتىمەن، مىللىي، دىنىي قىيا. پىتىمنى ساقلاپ قالدىم دېگەنلىك ئەمەلىيەتتە ئارقىدا قالدى دې. گەنلىك بولىدۇ. خېلى نۇرغۇن كىشىلەر ئارقىدا قالدى دېگەن گەپتىن چۆچۈسىمۇ، پۈت تىرەپ تۇرۇۋاتىمەن دېگەن بۇ سەت ھالەتنى سەزمەي، ھەتتا پەخىرلىنىش بىلەن تىلغا ئالىدىكەن. شۇنداق بىر كۈنلەرگە تەييارلىق قىلايلۇقكى، ئەنئەنىۋى مەدەنىيەت ئارىسىدىكى ئېسىللىرىنى مەھكەم ساقلاش ۋە ئەۋلادلارغا ئۆگىتىش بىلەن بىرگە يەر شارىلاشتۇرۇش ئېقىمى سىز خالاڭ ـ خالىماڭ ئەكىلىۋاتقان تۇرلۇك مەدەنىيەتلەرنى ئۇيغۇرچىلاشتۇرۇپ قوبۇل قىلىشقا يۇزلىنىشىمىز لازىم. 2 ~ 3 تىلنى ياخشى بىلىش بىلەن بىرلا ۋاقىتتا ئۇيغۇر ئانا تىلىنى سۇدەك سۆزلەيدىغان، كانۇاي كۆڭلەككە گالىستۇك تاقاشتىن پەخىرلىنىدىغان، پولۇنىڭ كەينىدىن سالات يېيەلەيدىغان، دوكتورلۇق ئۇنۋانىنى

دوپپا كىيىپ قوبۇل قىلىدىغان، رەئىس ياكى نازىر هالىتىده گۇلقەنت يېيىشنى بىلىدىغان، پروفېسسورلۇقنى مەكتەپته قىلىپ، ئۆيده بالىلىرىغا داۋايىمىشكى بېرەلەيدىغان... ئادەملەر ئەنه شۇنداق كۆنلۈك ئەهۋالىدىن قانائەت قىلىپ يۇرىدىغان هەمده پۇت تىرەپ تۇرغانلىقىنى ئارقىدا قالغانلىق ئەمەس، ئىلگىرىلىگەنلىك دەپ چۈشىنىدىغان كۆپ سانلىق كىشىلەرنى قايىل قىلغۇدەك، يېتەكلىگۈدەك سۈپەتلەرگە ئىگە بولۇشلىرى شەرت. شۇنداق بولمىغاندىلا ئادەتتىكى ئادەملەر پۇت تىرەپ تۇرۇشنى تەرەققىيات، ئارتۇقچىلىق دەپ ئويلىمايدۇ. پۇت تىرەپ تۇرۇشنى يۇرتقا تۆهپه قوشقانلىق، مىللەتنى ساقلاپ قالغانلىق دەپ چۈشەنمەيدۇ، ئەكسىچه كاتتا ئەربابلارنى ئۆزى دېگەنگه ئۆزى ئەمەل قىلىپ، زامانىۋىلىق ئالدىدا مىللىيلىكنى ئۇنۇتماي، كۆپ قىسىم كىشىلەرنىڭ ئەهۋالىنى ياخشىلاشقا تىرىشچانلىقىنى دەپ قارايدۇ ـ دە، پۇت تىرەپ تۇرۇش باسقۇچىدىن ئىلگىرىلەش ۋە مۇستەهكەملەش مەنزىلىگه قاراپ يولغا چىقىدۇ.

مۇهاكىمە سوئاللىرى

1. پۇت تىرەپ تۇرۇشنىڭ ياخشى ۋە يامان تەرەپلىرىنى بايان قىلىڭ.

2. قولىدىن ئىش كېلىدىغان ئادەملەر بۇندىن كېيىن يەنه نېمىلەرگه دىققەت قىلىشى لازىم؟

3. بالىلارنى تەربىيىلەشته جۇغراپىيه ئۆگىتىشنىڭ ئەهمىيىتىنى سۆزلەڭ.

هوشىنى تېپىش

هىندىلارنىڭ مۇقەددەس كىتابى «ئۇپانشاپ» («مەنىلەر يەشمىسى» دېگەن مەنىده) تا مۇنداق بىر جۈمله سۆز بار: «ئادەم 30 ياشقا بارغىچه هوشىنى تېپىپ ئويغىنىشى (觉悟) لازىم. ئەگەر يەنە ئويغانمىسا، ئۇ قەدەممۇ قەدەم ئۆلۈمگه يېقىنلىشىدۇ». بۇ يەردە ئېيتىلمۇاتقان ئويغىنىش مېنىڭ چۈشىنىشىمچه «مەن كىم، نېمە ئىش قىلىمەن» دېگەننى ئويلاش بولسا كېرەك. ئۆلۈم دېگىنى بولسا كېرەكسىز دېگەنلىك ئوخشايدۇ. ياشلار تەن جەھەتتىن ساغلام بولۇپ قالماستىن، روھىي جەھەتتىنمۇ جۈشقۇن بولىدۇ. ھەممە ئىشلارنى ئويلىغۇسى، قىلغۇسى كېلىدۇ. لېكىن قارىماققا ساپساق كۆرۈنگەن بىلەن ئەمەلىيەتته كۆپىنچه ياشلاردا مۇنداق پسىخولوگىيىلىك توسالغۇلار بار.

1. مەن كەسپىي ئادەم بولمىسام، مەن نېمە ئىش قىلىمەن؟

ھەقىقەتەن ھەممىلا ئادەم مەلۇم كەسپىنىڭ ئەھلى بوپ كەتمەيدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگه جەمئىيىتىمىزده دېھقانلار ۋە مۇقىم كەسپى بولمىغان كىشىلەر مۇتلەق كۆپ سانىنى ئىگىلەيدۇ. ھېچكىم بۇ دۇنيادىكى مۇكەممەل كەسىپ ئىگىسى، داھىي، ئالىم، دوكتور، پروفېسسور... ئەمەس، چېكىگه يېتىپ بولىپ كەتكەن ھېچكىم يوق. شۇڭا «مەن كەسىپ ئىگىسى ئەمەس، بىرەر ئىشنى قىلىشنى ئويلىساممۇ، لېكىن قانداق قىلىشنى بىلمىسەم» ياكى «مەن دېھقان، ئىشچى، خىزمەتتىم يوق...» دەپ تۇرماي

بىلمىگەننى ئۆگىنىپ، مىدىراپ تۇرۇشى، ھەرقانداق ھالال ئەمگەكنى تالىشىپ تۇرۇپ قىلىشى لازىم. ئوقۇغۇچىلارمۇ شۇنداق.

2. تەن ۋە ۋاقىتنى شەخسىي مۇلۇك دەپ قاراش

بىكىك ۋە نىسبەتەن قالاق جەمئىيەتلەردە كىشىلەرنىڭ خەجلىگۈدەك پۇل ـ مېلى بولمىغاچقا، كۆپىنچە ئۆزىنىڭ تېنى ۋە ۋاقتىنى خەجلەشكە ماھىر بولۇپ كېتىدۇ. تېنىنى خەجلەش دېگىنىمىز، كىشىلەرنىڭ ئۆز تېنىنى ئۆزىنىڭ شەخسىي بايلىقى دەپ تونۇپ، ئۇنى خالىغان ۋاقىتتا خارلاش، ئۇنى يارىلاندۇرۇش، ئۆلتۈرۈش، سېتىش... ئارقىلىق ھۇزۇرلىنىش ياكى باشقىچە بىر مەقسەتكە يېتىش ۋاستىسى قىلىۋاتقانلىقى، تېببىي نۇقتىدىن ئېيتقاندا بەدەندىكى ھۈجەيرە، توقۇلما ۋە ئەزالارنىڭ پەلسەپىدىكى «مەن» بىلەن قىلچە مۇناسىۋىتى بولمايدۇ. بەدەندىكى ھۈجەيرە، توقۇلما ۋە ئەزالار بىئولوگىيىلىك سائەت بويىچە ئوزۇقلىنىپ، بىئولوگىيىلىك سائەت بويىچە خىزمەت قىلىدۇ. ئۇلارمۇ خىزمىتىگە تۈشلۇق ھەق (ئوزۇقلۇق) ئېلىپ، ئەمگەكنىڭ ئېغىر ـ يېنىكلىكىگە ئاساسەن دەم ئالىدۇ. ئەگەر ئۇلارغا ساپ، زەھەرسىز ئوزۇق بەرمىگەندە ۋە تەلەپكە لايىق ئارام ئالدۇرمىغاندا، ھۈجەيرىلەر ۋاقىتتىن بۇرۇن ئۆلىدۇ، ئەزالار يارىلىنىدۇ ياكى پۈتۈنلەي كاردىن چىقىدۇ. ھازىر جەمئىيىتىمىزدە ئۆزلىرىنى ئەڭ بىلىملىك، خەلقنىڭ داھىيىسى، شائىرلارنىڭ ئۇلۇغى، جەمئىيەتنىڭ كاتتىسى... دېگەن قايسى بىر كىشى ئۆزلىرىنىڭ ھۈجەيرىلىرى، ئەزالىرىنى خارلىمايۋاتىدۇ؟ بىر قىسىم ياشلار مانا مۇشۇنداق ئۆزىنى خارلىغۇچىلارنىڭ ئاۋانگارتلىرى بوپقېلىۋاتىدۇ. بۇلارنىڭ تېپىك ئالامەتلىرىدىن ئۆزىنىڭ مىزاجىنى پەرق ئەتمەي ئېگىز ـ پەس غىزالىنىش، تەن خالىماي-

دىغان چاغدا جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈش، بەدەن قارشىلىق كۆرسىتىپ تۇرسىمۇ، ھەر خىل ماركىلىق، ئوخشاش ماھىيەت- لىك سانائەت ئىسپىرتىنى ئىچىپ، مىليونلىغان ھۈجەيرىلەرنى ئۆلتۈرۈش، زەھەرلىك ۋە خەتەرلىك بولغان تاماكا ئىسىنى ھاۋا تازىلايدىغان ئۆپكە ياپراقچىلىرىغا سىڭدۈرۈپ، نەتىجىدە قانىنىڭ ئىشلىنىشىنى توسالغۇغا ئۇچرىتىش، شەھۋانىي پاراڭلار بىلەن بۇگۈنىنى ئۆتكۈزۈۋېتىپ، ئەجدادلاردىن زارلىنىش، «مەدەنىيەت» سۆزىنى خاتا چۈشىنىپ، قەرز ئېلىپ رېستوران ئويناش، كىتاب - ژۇرناللارنى يەشكىلەرگە سېلىپ يەر ئاستى ئۆيىگە تاشلاپ قويۇش... قاتارلىقلار بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ۋاقىتنى خەجلەش دېگىنىمىزدە، بۈگۈن قىلىدىغان ئىشقا كۈچى يەتمىگەچكە، خۇددى ئىگىسى يوق نەرسىدەك ۋاقىتنى «خەجلەپ» ئىشنى ئەتىگە قويۇش، پۇل، ئىقتىدار ۋە كۈچىنى ئاشۇرماي، بەلكى ئۆزىنىڭ ئالتۇندەك ۋاقتىنى «شارائىت پىشىپ يېتىلگىچە» ئىسراپ قىلىۋېتىش، ۋاقىتنى چەكسىز ۋە ھەقسىز نەرسە دەپ تونۇپ، ئۇنى خالىغانچە ئىشلىتىۋېتىش، ۋاقىتنى كىتاب ئوقۇش، چەت ئەل تىلى ئۆگىنىش، چىداپ تۇرۇپ بىرەر ھۈنەر ئىگىلەش، كەسىپتە نەتىجە يارىتىش... قاتارلىقلارغا سەرپ قىلىشنى خىيالىپەرسلىرىنىڭ نۇرغۇنلىرىدا ئوخشىمىغان دەرىجىدە مەست بوپ بېقىش ئار-

زۇسى بار ئىكەن!) ۋە يېيىش - ئىچىش تېمىسىدىكى يېڭى «بايقاش» لار بىلەن كەچلەرنى بىكار قىلىدىغان بۇ ئىشلار ئادەتتىكى كىشىلەردىلا بولۇپ قالماستىن، مۇشۇ ئىشلارنى سۆكۈدىغانلارنىڭمۇ باشلامچىلاردىن ئىكەنلىكى مەلۇم بولۇپ تۇرۇپتۇ. ئەمەلىيەتتە ئۆزىنىڭ تېنى ۋە ۋاقتىنى شەخسىي مۇلۇك دەپ قاراشنىڭ ئۆزىلا بىر خاتا قاراش. تەن ۋە ۋاقىت ھەر بىر كىشىگە تەئەللۇقتەك كۆرۈنسىمۇ، ھەرگىز شۇ شەخسنىڭ مۇتلەق ئىگىدارلىقىدىكى ياكى «مەن» نىڭ قول ئاستىدىكى ئىشلەمچىلەر ئەمەس. مېنىڭچە، ئادەم «مەن»، ماددىي تەن ۋە ۋاقىتتىن تۈزۈلگەن بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئۇچىلىسى بىر - بىرىگە تەسىر قىلىپ تۇرىدۇ. ھازىرقى «مەدەنىيەت چۆللۈكى» ھادىسىسىدە، كىشىلەر «مەن» لا بولىدىكەنمەن، تېنىمنى، ۋاقتىمنى قانداق ئىشلەتسەم بولۇۋېرىدۇ، بۇ مېنىڭ شەخسىي ئىشىم دەپ قاراپ، ئۆزىنىڭ يەنە ئەل، ۋەتەنگە، كەلگۈسىگە تەۋە جانلىق ئىكەنلىكىنى ھېسابلاپ كۆرمەيۋاتىدۇ. مۇشۇنداق قاراش ئەگەر كىمدە بولىدىكەن، ئۇ 30 يېشىغا بارغاندىلا ئەمەس، ئۆلگۈچىلىكىمۇ ئويغانمايدۇ، ئۆزىنىڭ مىزاجىنى، روھىي دۇنياسىنى چۈشەنمىگەن ئادەم قانداقمۇ چوڭ ئىشلارنى چۈشەنسۇن؟

يۇقىرىدا ھىندى دىنىدىكى مۇقەددەس كىتابتا دېيىلگەن «ۋەھىي» سۆزىنى مىسال قىلدىم. ئىنجىلدا: «ئۆزىنى قۇتقۇزمىغان ئادەمنى خۇدامۇ قۇتقۇزمايدۇ» دېيىلىپتۇ. ئۆزىمىزنىڭ مۇقەددەس كىتابلىرىدا «ئوقۇ» دىن باشلانغان ۋە تىرىشچانلىق ۋە ئىلىم ئۆگىنىشكە دائىر بايانلار ھەممىمىزگە يادا بولۇپ كەتكەن، لېكىن بۇ بايانلارنى ئەمەلىيەتكە، ئۆزىنىڭ شۇ سائەتلىك ھەرىكىتىگە يېتەكچىلىك قىلدۇرغانلار ناھايىتى ئاز. خىيالىمىزدا باشقا دىن ۋە مىللەتلەرنى ياراتمايمىز، ئەمما باشقا مىللەتلەر

پەرزىمىزدىكىدەك ھەرگىزمۇ ئەسكىلىك، ۋەھشىيلىك ۋە ھۇ-
رۇنلۇقنى تەرغىپ قىلمايدۇ، ئۇلارمۇ ئىنسانىي سۈپەتلەرنى چوڭ
كۆرۈشنى تەكىتلەيدۇ. شۇ نۇقتىدىن پەرەز قىلغاندا باشقا دىن
ۋە باشقا مىللەتلەرنى خاتا، گۇناھ ياكى دوزاخ يولىدا ماڭماقتا
دېگەن مەستلەرچە خىيالنىڭ يېتەكچىلىكىدە ئۆزىمىزنىڭ قايسى
خاتا ۋە گۇناھ يوللارنى ئىجاد قىلىۋاتقانلىقىمىزنى يوشۇرۇپ قا-
لالمىغۇدەكمىز. چۈنكى دۆلەتنى تونۇمايدىغان، مىللىتىنىڭ نا-
مىنى توغرا دېيەلمەيدىغان، دىنىي ھېسسىياتنى مىللىي تونۇش-
نىڭ ئۇستىگە قويۇۋالىدىغان ھەمدە ئۆزلىرىنىڭ دۇنيا سىياسىي
شاھمىتىدە قايسى ئورۇندىكى پېچكا ئىكەنلىكىنى پەرق ئەتمەي-
دىغان كىشىلەرنىڭ خېلى زور نىسبەتنى ئىگىلىگەنلىكى ئەينى
مۇشۇ سائەتلەرنىڭ ئۆزىدىلا تۆۋەنگە قاراپ ماڭغانلىقىمىزنىڭ
ئىسپاتى بولالايدۇ. مەسىلەن: سەن دۆلەتنىڭ ۋە ئۆزۈڭنىڭ مە-
نزاجىنى تەتقىق قىلماي قارىسىغا سۆزلىسەڭ يولۇڭ خاتا بولامدۇ-
بولامدۇ؟! مىللىتىڭنىڭ ئىسمىنى توغرا دېيەلمىسەڭ ئەر-
ئايال جۈنۈپ يۈرگەندەكلا بولماي نېمە بولىدۇ؟ مىللىي تونۇش
ۋە مىللىي پىسخىكا بولمىسا، دىنىي ھېسسىيات قايسى كاللا ۋە
قايسى تۈپراقتا ئورۇنغا ئېرىشىدۇ؟! ئۆزۈڭنىڭ قورساق ۋە كاللا
مەسىلىسىنى ھەل قىلماي تېخى ئامېرىكا ۋە ياۋروپا بىلەن پوت
تېپىشساڭ، بېشىڭغا ئۆسمە، يۈرىكىڭگە تۈك ئۇنگەن بولمامدۇ!؟

ياشلار مەن كەسىپ بىلمىسەم دەپ بىلمەسلىككە باھانە ئىز-
دەيدىغان ياكى ئۆزۈمنىڭ تېنى ئۆزۈمگىلا خاس، ئۆزۈمنىڭ ۋاقتى
ماڭىلا تەۋە دەيدىغان رادىكال نېپىز چۈشەنچىلەر بىلەن ئالدىمىز-
دىكى بىر نەچچە يىلنى ئۆتكۈزىدىغان بولسا، ئەڭ خەتەرلىك، ئەڭ
بىئارام ھادىسىلەر بىلەن يۈزمۇ يۈز دوقۇرۇشۇپ قالىدۇ. بولۇپمۇ
ئۆزى بىلىمسىز تۇرۇپ دۆلەت بىلەن، خەلقئارادىكى ھەر جەھەتتە
يېتىلگەن مەملىكەتلەر بىلەن چېقىشالمايدىغان بىر قىسىم روھىي

نەشكەشلەرنى ئېتىقادىي كۆچلۈك دەپ تونۇيدىغان بالىلار قانچە كۆپىيىدىكەن، بۇنداق بىر ھادىسىلەرنىڭ تېخىمۇ پاجىئەلىك بو-لۇشى تۇرغانلا گەپ. شۇڭا، ھوشىنى تېپىش دېگىنىمىزنى خەق-لەرنىڭ 30 ياشقىچە ئويغىنىش ياكى ئۆزىنى قۇتقۇزۇش دېگىنى بىلەن تەڭلەشتۇرۇپ چۈشىنىشىنى كۆچلۈك تەشەببۇس قىلىمەن. پىسخىك جەھەتتىن 30 ياشلىق ياشلار 15 ياشلىق ئۆسمۇر كەبى «ۋاقتىم بارغۇ» دەپ يۈرمەسلىكى، 40 ياشلىق ئادەمۇ 80 ياشلىق كىشىدەك روھىي ھارغىنلىقتا پېتىپ قالماسلىقى لازىم. **ئەگەر مۇشۇ بىر نەچچە يىلدا ئۆزىنى، دۆلەتنى ۋە خەلقىمىزنى توغرا تونۇمايدىكەن، توغرا تونۇماسلىقتىن پەيدا بولغان رادىكال خىيال ياكى تەدبىرلەر بىلەن ئىستراتېگىيىدە ئۇتتۇرۇۋېتىدىكەن، مۇشۇ ھالىنىڭ ئىگىلىرى دۇنيا جامائىتى تەرىپىدىن مەڭگۈ ئۇن-تۇلۇپ كېتىدۇ.** ھەقىقىي ئۆلۈم، پىسخىكىلىق جىنازا، روھىي مېيىت دەل مۇشۇنداق بولىدۇ.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. تىرىكلىك بىلەن ھوشى بولۇشنى پەرقلەندۇرۇپ بايان قىلىڭ.

2. ھازىرقى دەۋر قانداق دەۋر ئىكەنلىكىنى بىلىشتە نېمە-لەرنى كۆزدە تۇتىسىز؟

3. ئادەم پەقەت ئۆزىگىلا تەۋەمۇ؟

بىكارچىلار بۇزۇلار

گېزىت ـ ژۇرنال ۋە تېلېۋىزوردا بېرىلىۋاتقان دېلو ئەھۋال-لىرى، شۇنداقلا ئاتا ـ ئانىلارنىڭ كېسەل كۆرۈنگىلى كېلىپ دەپ بەرگەن ۋەقەلىرىگە قارىغاندا، ياشلارنىڭ جىنايەت ئۆتكۈزۈش ئالاھىدىلىكى ئىلگىرىكى خەۋەرسىزلىكتىن ھازىرقى بىلىپ تۇ-رۇپ قىلىشقا قاراپ يۈزلىنىۋېتىپتۇ. بۇ يەردە «بىلىپ تۇرۇپ» دېگىنىمىز، شۇ ئىشنى قىلسا بولمايدىغانلىقىنى بىلىش بولۇپ، مەسىلىنىڭ تۈگۈنى تېخى بۇ ئەمەس. بىزنىڭ دىققىتىمىز شۇ ئىشنى بىلىپ تۇرۇپ قىلىشنىڭ كۈچلۈك، ئەمما خاتا بولغان ھەرىكەتلەندۈرگۈچى كۈچىدە بولماقچى.

ئۇزۇندىن بۇيان كىشىلەر ماددىي ئېھتىياجنى ئادەمنىڭ بىر-دىنبىر ئېھتىياجى دەپ چۈشىنىشكە ئادەتلىنىپ قالغان ئىكەن، ھېلى ھازىرمۇ خېلى زور نىسبەتتىكى كىشىلەر ماددىي ئېھتىياج-نى قاندۇرۇش ھەلەكچىلىكىدە ئالدىراش. يەنە خېلى بىر قىسىم ئادەملەر ماددىي ئېھتىياجى قانسىمۇ كۆزى قانماي، قايتا ھايات كېلىدىغاندەك شامدەك كۆيۈپ ئۆزىنى پۈلغا «ئالماشتۇرماقتا» . ماڭا نىسبەتەن كىشىنىڭ زېھنىنى يەپ كېتىدىغان ئىشلارنى قە-لىپ باي بولغاندىن ھاللىق ياشاپ، نورمال ئادەملەرنىڭ راھىتە-نى كۆرگەچ، كەلگۈسىمىز ئۈستىدە، ياشلىرىمىز توغرىسىدا ياخشى ئەسەرلەرنى يازغىنىم تۇزۇك. چۈنكى، ئۆزىگە خاس قا-راش ۋە ئىدىيىگە ئىگە بولۇشمۇ خوجايىن بولغانلىق ھېسابلىنە-دۇ. خوجايىن بولالمىدىم، دەپ ئەمدى ئۆزىنىڭ كۆز قارىشىغىمۇ ئۆزى ئىگە بولالمايدىغانلار كۆرمىگۈ؟! بۇ مەسىلىنى يانداشتۇ-رۇپ ئېيتىشىمدا، نۇرغۇن كىشىدە ماددىي ئاچلىقنىڭ قىستىشـ-

دىن باشقا، روھىي كەمبەغەللىكنىڭ قاتتىقچىلىقى ناھايىتى ئېغىر بولۇپ، ئىنسانىيەتكە، شۇ مىللەتكە چۈشكەن ۋەزىپىلەرنى ئويلاشقا مادارى يەتمەيۋاتقانلىقى ھەمدە بۇيۇك مەقسەت بولماي، ئۇششاق مۇددىئالارنىڭ قۇتۇرتىشى بىلەن يارامسىز ئىش ۋە خىيالاردا بولىدىغانلىقى توغرىسىدا ئەمدىگىنە ياشلىققا قەدەم قويغان بالىلارغا ئالدىن بەلگە بەرمەكچىمەن.

مەقسەت ئۇلۇغلاشقانسېرى، ئادەممۇ ئۇلۇغلىشىدۇ. بىر ئادەمگىمۇ، بىر توپ كىشىلەرگىمۇ، ھەتتا پۈتۈن مىللەتكىمۇ چۈشىدىغان بۇ قانۇنىيەت بويىچە كۆزىتىدىغان بولساق، ئەمەلىي بىكارچىلىقتىن شەكىللىنىدىغان بۇزۇقچىلىق دۇنيا مىللەتلىرى ئارىسىدا بىزدە (بۇنىڭ ئىچىدە مەنمۇ بار، ئەلۋەتتە) ناھايىتى ئەۋج ئاپتۇ. بۇ يەردىكى بۇزۇقچىلىق بىزلەر ئەسىرلەردىن تارتىپ چۈشىنىۋاتقان جىنسىي بۇزۇقچىلىقلار بولۇپ قالماي، ئەڭ مۇھىمى (ئەڭ گەۋدىلىكى) دەل ئىنتىزام - تەرتىپتىن يىراقلاشقان، ھۇرۇنلاشقان، بىر - بىرىنى قېرىنداش ساناشمايدىغان، تەبىئىي پەنلەرگە قىزىقمايدىغان روھىي ھالەتنىڭ يۇقىرىلىشى بىلەن كۆرۈلۈۋاتقان «ھەممىدە تەڭ بۇزۇلۇش» ۋە ئاخىرىدا يالىلۇغلىنىپ، چىرىپ ياكى يوقىلىشقا يۈزلىنىشىنى كۆرسىتىدۇ. ئۇنىڭ كونكرېت بەلگىلىرى ئىنتايىن كۆپ بولۇپ، ئائىلىدىن باشلاپ سانىغاندا، بىر ئائىلىدە ئايلىق ۋە يىللىق پىلان بولماسلىق، ئەر ياكى ئايالدا ئۆي تۇتۇشتا مەقسەت روشەنلەشمەسلىك، بەدەنلىك ئېھتىياجلارنى ئۇلۇغ بىلىش، ھېسسىياتقا مەبلەغ سالماسلىق، بالىلارنى ئېزىش ۋە ئۇلارنى باشقا ئۇستازلار ئارقىلىق تەربىيىلىمەسلىك، ئانا كېلىننىنى پاتقۇزماسلىق، بالا ئاننىنى، ئانا بالىنى ئۆگەيلەش، ئاتىنىڭ بالىلىرى بىلەن ئاننىڭ بالىلىرى (ئەمەلىيەتتە ئاتىنىڭ پەرزەنتلىرى) چىقىشالماسلىق، تاماق يېيىش ۋە ئۇخلاشتىن باشقا ئېغىزى بىكار ۋاقىتلاردا ئۆز مىللەتـ

داشلىرى توغرىسىدا ۋەھشىيانە ھالدا غەيۋەت ۋە چېقىمچىلىق قىلىش قاتارلىقلار ئەڭ ئاددىي سۈرەتلەپ بېرىلگەن ئائىلە بۇزۇق-چىلىقلىرىدىن ئىبارەت. جەمئىيەتكە نەزەر سالىدىغان بولساق، مەھەللە - كەنتلەردە بىر داستىخاننىڭ تامىقىنى يەپ چوڭ بولغان كىشىلەردىن بەزىلىرىنىڭ كىچىككىنە ئەمەلنى كۆز - كۆز قىلىپ يۈرتداشلىرىنى بوزەك قىلىشلىرى، ئېزىشى ۋە قىيىن - قىستاقلاً ئاپىرىپ بېرىشلىرى، دېھقانلارنىڭ دەسلەپكى يىللىرى قامچا يەپ ئەمدى ئۆزلىرى تالىشىپ يۈرۈپ خىمىيىۋى ئوغۇت سېتىۋېلىپ ياخشى يەرلەرنى قايتا ئوڭشالماس دەرىجىدە بۇزۇۋېتىشلىرى، ئېتىزىغا كىرىپ قالغان بىر قوينىڭ ياكى سورىماي يەپ قويغان بىرەر تاۋۇزنىڭ سەۋەبى بىلەن بىر - بىرىگە كەتمەن چېپىشلىرى، بالىلىرىغا ئۇيغۇر تىل - يېزىقىنى ئۆگەتكەن مۇ-ئەللىملەرنى مەھەللىدىكى ئەقىدىگە خىلاپ پال ئاچىدىغان ئالدام-چى ئابداللاردىن پەس كۆرۈشلىرى، مەھەللىنىڭ دوقمۇشىدا خو-تۇن پارىڭى سېلىپ قالتىس چوڭ ئىشنى مۇزاكىرە قىلغاندەك مەغرۇر كۇلۇشلىرى، يۇقىرىدىن بېكىتمىگەن ھەق ئۆلچەملىرى-نى ناھىيە ۋە يېزا كاتتىلىرىنىڭ ھاراق سورۇنى تۈزۈپ مەجبۇ-رىي ئىجرا قىلىشلىرى، يۇقىرىدىن بەرگەن مەخسۇس پۇلنى تېقىۋېلىپ، دېھقاننى ھاشاردا بىكارغا ئىشلىتىپ ھۆكۈمەتنى يا-مان كۆرسىتىشلىرى، بىر دۆلەتتە ئىككى خىل تۈزۈمدەك دېھقان-نىڭ توك، سۇ ۋە ئېنېرگىيىسىنى كادىر، ئىشچىلاردىن ھەسسە-لەپ يۇقىرى بېكىتىشلىرى، يول - يوللارغا ۋە تاملارغا قانۇنغا بويسۇنمىغانلار قاتتىق جازالىنىدۇ دەپ يېزىشلىرى، دېھقانلارنىڭ سىياسىيدىن ۋە قانۇندىن خەۋەردار بولۇشىدىن قورقۇشلىرى، ئەتىيازدا چۈشى بۇزۇلغان بىرىنىڭ يولىيورۇقى بىلەن ئۇنۇپ بولغان بۇغداينى ئاغدۇرۇۋېتىپ، ×× تېرىتىپ كۈزدە كارى بولماسلىقلىرى، دۆلەت ۋە دۇنيانىڭ مىجەزىدىن خەۋەرسىز ھالدا

دۇئا قىلغاندا ئالىقانىنى ھىم قىلامدۇق ياكى ئېچىلىپ تۇرسىمۇ بولامدۇ دېگەننى تالىشىپ سېكرېتارغا داتلاشلىرى، جاھاندا باشقا ئىش يوقتەك ئۆيمۇ ئۆي نامازغا ھەيدەشلىرى، خوتۇن ـ قىزلار-نىڭ ئادەم ئىكەنلىكىگە ھېلىھەم گۇمان بىلەن قاراشلىرى، ئىقتىد-سادىي زىرائەتلەر توغرىسىدا ئىزدەنمەسلىك ياكى بىرلا خىل يەر-لىك مەھسۇلاتىغا مەپتۇن بولۇپ قېلىشلىرى، تاپقان ـ تەرگىنە-نى نەزىر ـ چىراغقا سەرپ ئېتىشلىرى... قاتارلىقلار ئەسلى مەنىسىگە تولۇق يەتكەن بۇزۇقچىلىق ھېسابلىنىدۇ. شەھەرلەردە بولسا، ئۆزىنى شۇ ئورۇنغا كۆتۈرگەن خەلقنىڭ مەۋجۇت ئىكەنـ-لىكىنى ئۇنتۇشلىرى، ھاراق مەستلىكىدە ئادەم ئۆلتۈرۈشتىن گېزىتلەرگە چىقىپ يەنە باشقا بىكارچىلارنىڭ ئوقۇشىغا ماتېرىيال بولۇشلىرى، مىڭ دانە خەت بىلگەنلىكىدىن كۆرەڭلەپ ئاتا ـ بوۋىلىرىنى دۆت ھېسابلاشلىرى، رەڭ ۋە تېتىتقۇ بىلەنلا تەڭشەل-گەن ساختا ئىسپېرتلارنى ئىچكەنلىكتىن ئاجىزلاپ بارسا قوڭىغا قول تىقىپ داۋالاشلىرى، مۇدىر ۋراچ تۇرۇپمۇ بالىلىرىغا تاماق يېگۈزەلمەي ئوكۇلغا يۇگۈرەشلىرى، ئەرگە ئوخشىماي قالغان كىشىلەرنىڭ ناچار فىلىملەرگە ئامراق بولۇشلىرى، ئەرلەرنىڭ ئىنچىكىلىشىپ، ئاياللارنىڭ تولۇمدەك سەمرىشلىرى، بىر ـ ئىككى شېئىرى بىلەن مەن داھى دەپ يۈرۈشلىرى، ئەدەبىي تەنقىد نامىدا «مەدەنىيەت ئىنقىلابىي» نى داۋام ئەتكۈزۈشلىرى، ھۆكۈمەتنىڭ (ئېنىقىنى ئېيتقاندا ئەمگەكچىلەرنىڭ) بايلىقىنى قانۇنسىز ئىگىلىۋېلىشلىرى، ئازراق ھوقۇقىغا تايىنىپ شەھەر ئاھالىسىنىڭ ئۆيلىرىنى مەجبۇرىي چېقىشلىرى، كىنىشكىسىز، رۇخسەتسىز ئۆيمۇ ئۆي ئاختۇرۇشلىرى، مەتبۇئاتنا قىلغان يول-لۇق پىكىرلەر ئۈچۈن يىللار ئۆتۈپ ئەدەپ بېرىشلىرى، بەس ـ بەستە سايراڭ دەپ زورلاپ، ئاندىن قىلتاقتا ئېلىشلىرى، زەنجىر

ـ بۇلاپكا ئېلىپ بەرمىدى دەپلا قىز ـ ئوغۇللارنى ئايرىۋېتىشلىرى، مەنمۇ ئۇنىڭ ئىشىغا، ئۇمۇ مېنىڭ ئىشىمغا ئارىلاشمايدۇ دەپ ھەزلەكتەك يۇرۇشلىرى، تەھرىر تۇرۇپ كىتاب، رەھبەر تۇرۇپ ماتېرىيال كۆرمەسلىكلىرى، پۇلى بار تۇرۇقلۇق بىمارىنىڭ تۇغقانلىرى بىلەن تاماققا چىقىشلىرى، زىيالىي تۇرۇقلۇق سادامدەك مۇستەبىتلەرگە ئىچ ئاغرىتىشلىرى، ئاران تەستە چىققان بالىلىرىنى غەرب ئەللىرىدىن قايتۇرۇۋېلىشقا ئۇرۇنۇشلىرى، دوكتور تۇرۇپ ئۆزىنىڭ تىل ـ يېزىقى ۋە مەدەنىيىتىنى بىلمەسلىرى، كولباسانى يەپ، ھاراقنى ئىچىپ دۇئا قىلىشلىرى، مەخپىي ئورگانلارنى شىپى كەلتۇرۇپ قورقۇتۇشلىرى، خەنزۇچە بىلگەننى خىتاي، ئىنگلىزچە بىلگەننى كاپىر دېيىشلىرى، يارىمگە جاۋابەن تۇغقىنىدىن زۇلۇم كۆرۈشلىرى، تېخنىكا ئۆگەنمەي ئارقىدا قېلىپ، باشقىلاردىن ئاغرىنىشلىرى، كارغا كەلمەيدىغانلىقىنى ئېتىراپ قىلماي، ئۇنى بىرىنچىلەپ كۆرسەتكەن ئادەمنى ئۆمۈرلۈك دۇشمەن تۇتۇشلىرى، پات ئارىدا بولىدىغان رەھىمسىز رىقابەتلەردىن بېشارەت قىلسا مېنى قىستىدى دەپ قېيىداشلىرى، دولىسىغا ئۇرغان ۋە باشمالتىقىنى چىقارغان ئادەمنى يېقىن تۇتۇشلىرى، ئايرىم خانىلاردا ئاتا بىلەن كېلىنىنىڭ دوقۇرۇشۇپ قېلىشلىرى، كۇندۇزى بىلىم سۆزلەپ، كەچلىكى ئىچ ئەزالىرىنىڭ قىينىلىۋاتقانلىقىنى بىلمەي يېيىشلىرى، ئايالىلارنى يامان يولدىن قۇتقۇزمەن دەپ بالا تېپىپ ئۇنى تەربىيىلەمەي كەلگۈسىگە ئاپەت تېرىپ قويۇشلىرى، ئاچ ـ زارلىققا چىداپ تۇرۇپ ئەۋەتكەن پۇللارنى ئوقۇغۇچىلارنىڭ بۇزۇپ ـ چېچىشلىرى، ئائىلىدىكى ئېلېكتر سايمانلىرىنىڭ ئىقتىدارلىرىنى بىلمەيدۇ ـ يۇ، «تاغنى تالقان، چۆلنى بوستان» قىلىپ شېئىر يېزىشلىرى، سىياسىينى بىلمەي تۇرۇپ سىياسەتتىن قورقۇشلىرى،

رى، قانۇننى خەق تۇزگەن دەپ يەنە ئۆزىنىڭكىگىمۇ ھاقارەت قىلىشلىرى، ئۆزىنى بۇزۇق دېمەي تورخاننى تىللاپ ئەيىبلەشلىرى، ئۆتكۈر تېخنىكىلارنى ئۆگەنمەي دۇنيانى يەھۇدي ئىگىلىۋالدى دەپ كايىشلىرى، خەنزۇلاردەك تىرىشمايدىغان خەنزۇلارنى ئۆگەتمەكچى بولىدا تۆمۈرنىڭ سۇنۇقى يوق ئادەملەرنىڭ يەنە بىر - بىرىنى ئىشپىيون دەپ گۇمان قىلىشلىرى، زىددىيەتنى ئۆزى قوزغاپ جىم تۇرغانغا ئارتىشلىرى، تەبىئىي پەنلەرنى ياخشى بىلگەنلەرنى خۇدادىن گۇمانلاندى دەپ بىلجىرلاشلىرى، رادىئو - تېلېۋىزورنى ساختا ئېلان بىلەن بۇلغاشلىرى، يېزىدىن كەلگەنلەرگە ئۆيگە بېرىڭلار دەپلا كېتىپ قېلىشلىرى، بالىلارنى كىتابخانىدىن ئىت سۆرىگەندەك تارتىپ چىقىشلىرى، ئىشتان - كۆڭلەكلىك قىزنىڭ ئىككىنچى يىلىلا كوسارىمۇ سېلىۋېتىپ سالقىنداشلىرى، ھاراق ئىچمىگەنلەرنى ئەر ئەمەس دەپ، مەستچىلىكتە ئۆزلىرى ھېجىقىز بولۇپ كېتىشلىرى، پوشكالنى ئويلاپ قارى بولغانلارنىڭ بۇگۈنكى كۈندە بالىلىرىنى تېببىي ئۇنۇۋېرسىتېتقا ئەۋەتىشلىرى، رەئىس ئالماشقاندا يۇرتلۇقلىرىمۇ يىقىلىشلىرى، تۇغمەس يىغىن، ئۇزۇلمەس مېھمان بىلەن شەھەر خىزمىتىگە ۋاقىت چىقىرالماسلىقلىرى، ئۆزىدىكى كېرەكلىك ئادەمنى بايقىماستىن دىپلومى چوڭ دەپلا سىرتتىكى لەرنى كېلىڭ دېيىشلىرى، بار ئادەملەرنى ئىشقا ئالماي، مۇقىملىقنى بۇزۇشلىرى، پايدا قىلىدۇ دەپ بارچە ھايۋاننى ئوۋلاپ يېيىشلىرى، توغرا چۈشىنىمىز دەپ ھالال خوتۇنىغا سورۇندا ھاراق زورلاشلىرى... قاتارلىقلار شەھەر خەلقىدىكى ماھىيەتلىك بۇزۇقچىلىقلارنىڭ پەقەت بىر قىسمى ھېسابلىنىدۇ. يەنە تەكرار ئېيتقاندا، بۇزۇقچىلىق دېگەن قانداقتۇر يالاڭباشتاق يۈرۈش، قىسقا كۆڭلەك كىيىش، تاماكا چېكىش، ياغلىق - رومال ئارتماسلىقلا بوپ قالماستىن، بەلكى قەلبىمىزنىڭ چوڭقۇر يېرىدە

يېقىنقى ئەسىرلەردىن بۇيان شەكىللەنگەن ھۆرۈنلۇق، تەخمىنىي لىك ۋە ئۆزىنى غالىب كۆرۈش مەستلىكىدىن ئىبارەت.

بىكارچىلار بۇزۇلىدۇ دېيىشىمىزدە، ئادەم ئازراقلا بىكار بولسا ياكى قىلىدىغان ئىشلىرى كۆپ بولسىمۇ ئۇنى ھېس قىلمىسا ياكى خەتەرنىڭ يېقىنلىشىۋاتقانلىقىنى تۇيمىسا، ئەلۋەتتە ئۇنىڭدا يامان ئىشلارنى قىلىش مۇددىئاسى شەكىللىنىدۇ، ھېچبولمىغاندا شۇنداق خىياللارنى ئويلاپ ئولگۇرىدۇ. چۈنكى مېڭە ئۇزلۇكسىز خىزمەت قىلىۋاتقان شارائىتتا، ياخشى ئويلاردا بولمىغاندا ئەلۋەتتە يامان ئويلارنى ئىشلەپچىقىرىدۇ. ئەمەلىي تۇرمۇشىمىزدا بايقايمىزكى، ھاۋارايى، سۇ رايى ۋە سىياسەت رايى بىلەن ئىش قىلىدىغان يېزا نوپۇسى ئۇستۇن مىللەتلەردە ۋاقىت قارىشىدىكى سۇسلۇق، جۇغراپىيە ۋە خەلقئارا ئىلىملەردىكى خەۋەرسىزلىك، ئىستراتېگىيەدىكى كەم ئەقىللىق ناھايىتى ئېغىر بولىدۇ، بۇ كىشىلەر ئىستىخىيىچى، قىسقا نەزەر، پىلاندىن يىراق كېلىدۇ. بالىلىرىنى ئۆتكۈر تېخنىكىلاردا ئوقۇتۇشنىڭ كېيىنلىك بىلەن قانچىلىك مۇناسىۋىتى بارلىقىنى ھېس قىلمايدۇ. كۆپ خىل تىل ئۆگىنىش، سىياسىي ۋە قانۇندىن پايدىلىنىش جەھەتلەردە ھەمىشە ئارقىدا قالىدۇ، شۇڭا بۇ مىللەتتە مايلامچى، تازىلىقچى، ھاممال، باققال، گازىرچى، جاپاكەش دېھقان، كىراكەش، ياماقچى... قاتارلىق قوشۇمچە كەسىپتىكىلەر كۆپ بولىدۇ، بۇلار تېخى كەسىپ ھېسابلانسىمۇ يەنە نۇرغۇن كىشىلەر ھېچقانداق كەسىپكە ئۇلىشالماي بىكارلا يۈرىدۇ. ئىشەنمىسىڭىز ئەتراپتىكى بىزدىن كىچىك بەزى مىللەتلەرگە قارىسىڭىز، ئۇلار ئۆزىنىڭ ئۆيىدىن چىقىپ كەتسىلا نەگە بارسا شۇ مىللەتنىڭ تىلىنى راۋان سۆزلەپ، قايسى ساھە بولسا شۇ يەردە ياخشى ئىشلەپ، ياخشى كۈن كۆرىدۇ، ئۆزىڭ، شېۋە، تاتارلار ئارىسىدا ھېچقاچان هاممال، ياماقچى، باققال... كۆرمەيسىز، ھېچبولمىسا بىر يەردە كادىر بولىدۇ. چۈنكى ئۇلار بىكار يۈرۈشنىڭ، بىكار ئۇيناشنىڭ بۇزۇلۇش يولى ئىكەنلىكىنى ئاللىقاچان بىل-

گەن، قەيەردە نېمە ئاقسا شۇنى ئالدىن ئۆگەنگەن، ئۆزىنىڭ تىلىنى سۆيۈش بىلەن نەدە قايسى تىل بازار تاپسا شۇ تىلنى پۇختا ئۆگەنگەن. ئالدىراش يۇرگەن ئادەمنىڭ قۇرۇق پاراڭ سالغۇدەك ۋاقتى بولمايدۇ.

يەنمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا شۇنى ئېيتىش مۇمكىنكى، بىكارچىلار دېگىنىمىز دېھقانلارنى، ئىشقا ئورۇنلىشالمىغانلارنى، ئىشتىن قالغانلارنى ۋە ئاغرىق بىلەن بىكار قالغانلارنى كۆرسەتمەيدۇ، ئەلۋەتتە قانداقلا سەۋەب بىلەن بىكار قالسۇن ھامىنى بىر كۈنى ئۇلاردىمۇ ماھىيەتلىك بۇزۇلۇش ياكى بۇزۇق خىيال پەيدا بولىدۇ، بۇنى قەھرىمانلىق بىلەن ئېتىراپ قىلىپ، ئۇنىڭغا رومانتىيارلىق قىلىش ۋە ئۆزى قىزىقىدىغان ئىشلارنى قىلىپ، كاللىدا شەكىللەنگەن تۆۋەن خىياللارنى قوغلاپ تۇرۇش كېرەك. بۇ يەردە دېمەكچى بولغان بۇزۇقلار يۇقىرىقىلار بولماستىن، بەلكى يەنە خىزمەت قىلىۋاتقان، ئوقۇۋاتقان، ياخشى ياشاۋاتقان كىشىلەرنىمۇ كۆرسىتىدۇ. ھەممىمىز بۇزۇلۇشمىز، كاللىمىزغا بۇزۇق خىياللار كىرىۋېلىشى ياكى ئۆزىمىز ئىشلەپچىقىرىشىمىز مۇمكىن. بولۇپمۇ بىر ئوبدان خىزمىتى بار كىشىلەرنىڭ ھېچقانداق يەردە ئىشلىمەيدىغانلاردىنمۇ ئۆتە ناچار گەپ ۋە پەس قىلىقلار بىلەن مىللەتنى ئاجىزلىتىشى جىنايى جاۋابكارلىققا تارتىلىشى كېرەك بولغان رەسمىي بىكارچىلىقتىن ئىبارەت. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەمەلىي بىكارچىلىقتىن قۇتۇلۇپ، سۈپەتلىك ئىشلار بىلەن ئالدىراش يۈرۈشمىز، ساپا ۋە مىللىي ئابرۇيىمىزنى ئۆستۈرۈشكە تىرىشىشىمىز لازىم. بۇنىڭ ئۈچۈن ئوبيېكتىپ سەۋەبلەر بىلەن بىكار قالغان كىشىلەر يېڭى بىلىملەرنى ئۆگىنىپ، قىمەتلىك ئادەم بولۇپ باشقىلارنى ئالدىمىزغا كېلىدىغان قىلىشىمىز، بالىلارنى ئوقۇتساق راھىتىنى كۆرگىچە ئۆلۈپ كېتىمىز دېمەستىن، ئۇلارنى ھەقىقىي بۇزۇقلاردىن بولماسلىقىغا سەۋەب

قىلىشىمىز، خىزمەت ۋە ئوقۇشى بار كىشىلەرنىڭمۇ تېخىمۇ ئالدىراش بولۇپ، تېخىمۇ سۈپەتلىك خىياللاردا بولۇپ، يۇقىرىدا شەرھلەنگەن يېزا ـ شەھەردىكى ماھىيەتلىك بۇزۇقلارنىڭ بىرى بولۇپ قالماسلىقى ئۈچۈن مۇداپىئەدە تۇرۇشلىرىنى ئۈمىد قىلىمەن. خۇلاسە شۇ:

بىكارچىلار بۇزۇلار، بۇزۇلغانلار قۇل بولار.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. ئۆز ئىرادىڭىز بويىچە مېڭىنى ئوي ـ خىيالدىن توختىتىپ قويالامسىز؟ «ياق» دېسىڭىز ئەمىسە قانداق خىياللاردا بولماقچى؟

2. سۈپەتلىك ئوي ـ خىياللاردىن يۇقىرى كىرىم ۋە ئىجتىمائىي ئورۇن كېلىدىغانلىقىنى بىر ـ بىرلەپ شەرھلەڭ.

3. تەن بۇزۇقلۇقى ۋە تەپەككۇر بۇزۇقلۇقىنى سۈرەتلەپ بېرىڭ.

پەقەت نادانلا ئاغرىنىدۇ

كۈندىلىك تۇرمۇشىمىزدا ئاغرىنىدىغان ئىشلار ناھايىتى كۆپ: ئاتا ـ ئانىمىزدىن باشلاپ ئاغرىنغىلى تۇرساق، ئاكا ـ ئاچىلار، مۇئەللىملەر، باشلىقلار، خىزمەتداشلار، ياتاقداشلارغىچە، ھەتتا باشقا مىللەتلەرگىچە ئاغرىنىپ چىقىمىز. كۈندە بۇنداق گەپلەردىن ئاز دېگەندە 4 ~ 5 قېتىم دەۋالمىساق بولمايدۇغاندەكلا ھېس قىلىنىدۇ، ھەتتا بۇ بىزنىڭ كەم بولسا بولمايدۇغان بىر خىل فىزىئولوگىيىلىك ئېھتىياجىمىز بولۇپ قالايلا دەپ قالدى. ھازىر ئويلاپ كۆرسەك، ھەممە پالاكەتلىك، بەختسىزلىك ۋە ھۆرمەتسىزلىكنى ئۆزىمىزدىن ئىزدىمەي، باشقىلارنى، باشقا مىللەتلەرنى جاۋابكار قىلىپ ئويلاش بىر مۇنچە كۆڭۈلسىزلىك ۋە ئۇقۇشماسلىقلارنى پەيدا قىلىدىغان بولسا، يەنە بىر جەھەتتىن مۇشۇنداق ئاچچىق ۋە زىيانلىق ئىس ـ تۈمانغا بەئەينى ئوخشايدۇغان بۇ روھىي ھالەت نېرۋىلىرىمىزنى ۋاقتىسىز ئۇپرىتىپ، زېھنىمىزنى خورىتىپ، تېنىمىزنى ئاجىزلىتىپ، ۋىجدان، پاكار، روھسىز، مۇز چىراي ۋە ھۇرۇن بولۇشىمىز ئۇچۇن ئۆزىمىز يول ھازىرلاپ بېرىۋاتقان بولىدىكەنمىز. ئېرىشكەن پۇرسەتلەرنى شۇ كۇنى، شۇ ئايلاردا چىڭ تۇتماي، بۇ قولدىن كەتكەندە ئەسلىدە شارائىت يارىتىپ بەرگەن تۇغقانلىرىدىن ئاغرىنىش، خىزمەت ئورنىدا ئۆگىنىۋالغان، بىلىۋالغان نەرسىلەرنى پايدا ھېسابلىماي، شۇنى بىلىش يولىدا تارتقان جاپالىرى ئۇچۇن تەقدىردىن، خىزمەتداشلاردىن، رەھبەرلەردىن خاپا بولۇش، بەرگەن ئورۇننى ياخشى تۇتماي ھەم تىرىشماي ئۇنى تارتقۇزۇپ قويۇپ، يەنە ئالغا ئىلگىرىلىگەنلەرگە ھەسەت قىلىش، قالايمىقان پۇل

خەجلەپ، ئۇنى يېغىش ياكى مەبلەغ سېلىشنى ئويلاشماي ھېچنېمە قالمىغاندا ياخشى ياشاۋاتقانلارغا ئالىيىش، تەبىئىي پەنلەرگە قىزىقماي، ئۇزۇن مەزگىللىك پىلان تۈزۈشنى خۇدانىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا قارشى چىققانلىق دەپ، كۈنلەرنى ھاراق ـ شاراب، نەزىر ـ چىراغقا سەرپ قىلىۋېتىپ، ئاخىرىدا يەنە باشقا مىللەت-لەرنى ئەخلاقسىز دەپ تىللاش، دىنىي تۈيغۇنى ھەممىنىڭ ئۈستىگە قويۇۋېلىپ ئۆزىنى ئۇرغۇي دەپ يۈرۈش، ئۆزىدىكى ئەسلى بۇزۇقلۇقنى كۆرمەي، غەربنى بۇزۇقچىلىق ئەكەلدى دەپ ھاقا-رەتلەش، جەمئىيەت بۇزۇلۇپ كەتتى دەپ بالىلىرىنى ئوقۇتماي، ئۇنى روھىي كەمبەغەل قىلىپ بۇزۇۋېتىش... قاتارلىقلار نۆۋەتتە-كى ئاغرىنىشلارنىڭ ئۆرنەكلىرىدىن بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئەگەر كۆزىمىز ئوچۇق تۇرغان 10 سائەت ئىچىدە، يېيىش ـ ئىچىش، ئۇخلاشتىن ۋە تىرىكچىلىك قىلىشتىن ئاشقان ئاخىرقى بىر نەچچە سائەتنى ئاغرىنىش، خاپا بولۇش، رەنجىش، ھەسەت قىلىش، پۇچۇلىنىش، ئاھ ئۇرۇش...لار بىلەن ئۆتكۈزسەك، مېڭە ۋە يۈرەك تومۇرلىرى قېتىشىشقا، مېڭە يىگلەپ، يۈرەك زەئىپلە-شىشكە باشلايدۇ. روھىي ئازابتىن بولىدىغان ئاشقازان، 12 بارماق ئۈچەي يارىسى پەيدا بولىدۇ، قېنىمىز ئازلاپ، ئەقلىمىز قىسقىرايدۇ، بۇ ھالدا تەبىئىي پەنلەر كۆزىمىزگە بەكلا تەس كۆرۈنىدۇ، مېڭە يىگلەپ ماڭغاچقا، باشقا تىللارنى ئۆگەنسەك، ئانا تىلىمىز يۇيۇلۇپ كېتىدۇ. ئەقىل كۆزىمىز ئاجىزلىغاچقا، يېقىنىلا كۆرۈپ، يىراقنى پەرق ئېتەلمەيمىز. ياخشىلارنى، ياخشى گەپلەرنى قىلىپ بەرگەنلەرنى ۋە ئۆگەتكەنلەرنى تونۇماي، ئۇلاردىن خاپا بولىمىز. بەدەنده زەھەرلىك نەرسىلەر كۆپەيىپ ماڭغاچقا (بۇزۇق سەۋدا كۆپەيگەچكە)، يەنە سىرتىدىن شۇنىڭغا ئوخشاش زەھەرلەرنى كۆڭلىمىز تارتىپ تۇرىدۇ. ھازىرقى زە-ھەرلەرنىڭ بىزدىكى مول ئىستېمالى ئەمەلىيەتته تەن ۋە روھى-

مىزدىكى زىيانلىق ماددىلارنىڭ كۆپىيىپ، ئۇنىڭ رول ئوينىشى بىلەن ئۆزىمىز ئىختىيار قىلىدىغان ھالغا كەلگەنلىكىمىزدىن بول-غان، خالاس. باشقىلار زورلاپ تىقىۋاتامدۇ - يا! ؟

ئومۇمەن يامان روھىي ھالەت يامان تەندىن شەكىللىنىدۇ. يامان تەنمۇ ناچار كەيپىيات ۋە بولمىغۇر خىياللارنى ئىشلەپچىقى-رىدۇ. شۇ يامان ۋە زەھەرلىك خىياللار ئىچىدە بىھۇدە ئاغرىنىش-مۇ بار. پىشقەدەملەردىن تارتىپ ھازىرقى ياشلارغىچە تىزىپ كەلسەك، بۇددا دىنىدىن، ئىسلام دىنىدىن، غەرب مەدەنىيىتى-دىن، قەدىمكى پادىشاھ - رەھبەرلىرىمىزدىن، ھەر خىل سىيا-سىي ھەرىكەتلەردىن، تۈركىلەردىن، رۇسلاردىن، شەرق ئەللىرى-دىن... ئاغرىنىپ ئۆتكەن ۋە ئۆتمەكتە. مېنىڭچە ئاغرىنىش توغرا كەلسە ئۆزۈڭدىن، ئېنىقراقىنى ئېيتقاندا ئائىلە سۇپىتىدىن ئاغ-رىنساڭ توغرا بولىدۇ. ئائىلىدە سۇپەتلىك ئاڭ ۋە يىراق مەز-گىللىك پىلان بولمىغان ھەمدە شۇنىڭغا لايىق بىر نىيەت ۋە ئىزچىللىق ئورنىتىلمىغان يەردە، شانۇ - شەۋكەت، سەلتەنەت ۋە ئىززەت - ئېتىبار نېمە ئىش قىلسۇن؟

چوڭ ئىشلارنىڭ چوڭقۇراق داۋالىسى بولىدۇ. ئۇنى چۈشىنىش ئۈچۈن كۆپ ئوقۇش، كۆپ كۆرۈش كېرەك، بۇ ئىشنى تىرىشچان ۋە ئادەمدەك ياشىغۇسى بار ئادەملەرنىڭ ئويلىنىشىغا قويۇپ تۇرايلى. ئەمدى كىچىكرەك ۋە ئەملىيرەك مىسال كەلتۈرۈپ ئاغرى-نىش قاپلىغان كاللىدىن بىرئاز يوچۇق ئېچىپ ئۇ يەرگە يورۇق چۈشۈرۈپ باقايلى: بىر كىشى چوڭ - چوڭ ئىشلار توغرىسىدا ئاغرىنىپلا قالماستىن، ھەتتا شامال - بورانغىمۇ، يامغۇرغىمۇ لەنەت ئوقۇپ خاپا بولىدىغان بولۇپ قاپتۇ. ئۇنىڭ قارىشىچە بوران چىقسا تۈماقنى ئۈچۈرۈپ، كۆزگە توپا كىرگۈزۈپ، ماڭىدىغان يولنىمۇ كۆرگىلى بولمايدىكەن، يامغۇر بولسا ئەمدىلا قاتۇرۇپ كىيگەن كىيىمنى ھۆل قىلىۋېتىدىكەن، يوللارنى پاتقاقلا ئايلاند-

دۇرۇڭىتىدىكەن ۋەھاكازا. بۇ كىشى شۇنداق خاپا بولۇپ يۇرگەن كۈنلەردە ئالدىغا ھاۋا رايى ئىدارىسىدە ئىشلەيدىغان بىر ئاغىنىسى ئۇچراپتۇ. ئۇ بۇ ئاغىنىسىگە خۇددى بۇ يامغۇر ۋە بوراننى ھاۋا رايى ئىدارىسى پەيدا قىلغاندەك تېخىمۇ ئاچچىق تەنە قىلغىلى تۇرۇپتۇ. ھېلىقى ئاغىنىسى كۈلۈپ كېتىپ دەپتۇ: سەن شۇنچە ئاغرىنىۋاتقان بۇ بوران ۋە شامالنىڭ پايدىلىق تەرىپى كۆپ، شامال بولمىسا پۈتۈن زېمىندىكى دەل- دەرەخ، زىرائەت ۋە كۆكتاتلار چاڭلىشالماي ۋە ئۆسەلمەي قالىدۇ. بوران بولمىسا بۇلۇتلارنى يۆتكەش، شەكىللەندۈرۈش تەسكە توختايدۇ - دە، ئىنسانلارغا كېرەكلىك سۇ مەنبەسى ئۈزۈلۈپ، يەر شارىنى قۇر- غاقچىلىق قاپلايدۇ، جاھان نورمالسىز ئىسسىپ كېتىدۇ. ئېكۋا- تور بويلىرى دەھشەتلىك قىزىپ، مۆتىدىل بەلۋاغلار توڭغا ئايلا- نىدۇ. يامغۇر بولمىسا دېھقان قانداق يەر تېرىيدۇ؟ پارغا ئايلا- غان سۇ قەيەردىن كېلىدۇ؟ ئىنسانلار قانداق ياشايدۇ؟... بۇ سۆزلەرنى ئاڭلىغان ھېلىقى ئاغرىنىش پادىشاھىنىڭ كۆڭلى ۋالا- لىدە ئېچىلغاندەك بوپتۇ.

بىر ئادەم ياكى بىر مىللەت كۆز ئالدىدا ئۆزىنىڭ كەمچىل- كىنى، ئىللەتلىرىنى بايقىمىسا، كېيىنچە كېلىدىغان تېخىمۇ زور خەتەرلەرنى زادىلا مۆلچەرلىيەلمەيدۇ. خاپىلىق ۋە قىيىنچىلىقلار- نىڭ ئەسلى بىلسە تېخىمۇ پايدىلىق بولغان ئىناقلىققا ۋە تىرىشچان- لىققا سەۋەبكار بولىدىغانلىقىنى ھېس قىلالمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاغرىنىش ۋە ئاھ ئۇرۇش زىيانلىق دەيمىزكى، ئۇ ھەركىشىنىڭ ۋاقتىنى، زېھنىنى يەپ كېتىدۇ، دائىم ئاغرىنىش ۋە چېقىۋېلىش پۇرىقى چىقىپ تۇرىدىغان گەپلەرنى قىلىدىغان كىشىلەرنى ھېچ- كىم ياقتۇرمايدۇ، كىشىلەرنى داۋاملىق تەنقىدلەش، ئۇلارنى ئۆ- زىگە ئوخشاشقا مەجبۇرلاش، كىشىلەرنى كېيىنلىكىنى بالدۇرراق ئويلاشقا زورلاشمۇ ئاقمايدۇ. ئاق كۆڭۈللۈك ۋە كىرىس تۈيغۇ-

سى بىلەن ئۇرۇق ـ تۇغقانلارغا تولا سۆزلىگەن بىلەن ئۇلار ھەتتا بۇنى چۈشەنمەي خاپا بولۇشمۇ مۇمكىن. شۇڭا ئاھ ئۇرۇش، تېرىكىش ۋە باشقا مىللەتلەردىن ئاغرىنىشنىڭ ئورنىغا ئۆزۈڭنى ياخشى تونۇپ، ئۆزۈڭنىڭ ئىسمىنى توغرا ئاتا، ئۆزۈڭنىڭ يۇرتىنىڭ جۇغراپىيەسىنى، يەر مەيدانى، بايلىقى ۋە ھازىرقى ئەھۋالىنى ياخشى بىل، جۇغراپىيىلىك تەرەپلەرنى ياخشى ئۆگەن، يۇرتلارنىڭ خۇسۇسىيەتلىرى ئىچىدە ياخشىلىرىنى ئۆگىنىپ، يامان تەرەپلىرىنى يۇزىگە سېلىپ زاڭلىق قىلما، ئۆزۈڭنىڭ مەدەنىيىتىنى چۈشىنىپ باق، ئۆزۈڭنىڭ تىلىنى خار كۆرمە، باشقا مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيىتىنى قارىلىما، غەرب ئەللىرىگە ئەخمەقلەرچە ئۆچمەنلىك قىلما. قىسقىسى، ئۆزۈڭنىمۇ، ئۆزگىنىمۇ چۈشەن. نادان دېگەن پارسچە سۆز بولۇپ، بىلمىگەن دېگەنلىك بولىدۇ. ئۆزىنى بىلگەن، ئۆزگىنى چۈشەنگەن ئادەم نادان ئاتالمايدۇ، نادان بولمىسىلا باشقىلاردىن ئاغرىنمايدۇ.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. ياشانغانلار ئاسان ئاغرىنىدىغان بولۇپ قالىدۇ. شۇنىڭغا قارىغاندا مىللىتىمىز قېرىدىمۇ؟

2. بەدەندىكى زەھەرلەر نېمە ئۈچۈن زەھەرلىك ئىچىملىك ۋە چېكىملىكلەرنى ئىستېمال قىلىشقا ئۈندەيدۇ؟

3. ئاغرىنغان ئىدىئىز، باشقىلار «خاتالىقى» نى تونۇدىمۇ؟

ئۆزۈڭ قانداق خەق؟

تۆت قىسىملىق كىتابىمدا دائىم «باشقىلار، بەزىلەر، بىر قىسىملار...» دېگەندەك سۆزلەر ئۇچراپ تۇرىدۇ، خۇددى ھەممىلا ناچار كەيپىيات ۋە ئوڭۇشسىزلىق باشقىلاردىلا بولىدىغاندەك. ئەمدى «ئۆز» ھەققىدە گەپ قىلىدىغان نۆۋەت كېلىپ قالدى، بۇلارنىڭ تەركىبىدە ئۆزۈممۇ بار. شۇڭا ئۆزۈم ۋە ئۆزىمىزنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىمىزنى، قانداق تەركىبلەردىن تۇزۇلگەنلەكىمىزنى ۋە قانداق ياخشى ـ يامان تەرەپلىرىمىز بارلىقىنى بىلىپ بېقىشىمىز كېرەكقۇ دەپ ئويلايمەن. بۇ ھەقتە ئۆزۈمنىڭ ماتېرىيال كۆرۈشى ۋە ئىزدىنىشى ئاساسىدا تەييارلىغان تەتقىقاتىمدىن قىسقا قىلىپ ماتېرىيال بەرمەكچىمەن:

1. ئۇيغۇر دېگەنلىك بىر مىللەتنىڭ نامى بولماي، ئۇ بىر مىللەتلەر گۇرۇپپىسىنىڭ ئومۇمىي نامى، بۇنىڭ ئىچىگە ھازىرقى ئۇيغۇرلار، شورلار، خاكاسلار، توۋا (توبا) لار، ياقۇتلار (بۇ تارماق مىللەتلەر ھازىر رۇسىيە تېررىتورىيىسىدە) كىرىدۇ.

2. ھازىرقى زامان ئۇيغۇرلىرىنىڭ كۆپ قىسمى ئاق تەنلىك بولۇش بىلەن بىرگە يەنە سېرىق تەنلىك تەركىبلەرمۇ خېلى نۇرغۇن (RH قان تىپى نىسبىتى ھازىرقى ياۋروپالىقلارغا يېقىنلىشىدۇ).

3. ھازىرقى زامان ئۇيغۇرلىرى قەدىمكى ئۇيغۇرلار، ھونلار، قارلۇقلار، موڭغۇللار، ساكلار، سوغدىلار ۋە باشقا ئارىيان تىپىدىكى مىللەتلەرنىڭ ئارىلىشىشىدىن شەكىللەنگەن بولغاچقا،

ئۇلارنىڭ چىراي شەكلى ۋە بەدەن ئىپادىلىرىدە روشەن پەرقلەر مەۋجۇت. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئەسلى ماكانى، كۆچكەن جايى، مۇقىملاشقان يۇرتى، چارۋىچىلىق ھاياتى، دېھقانچىلىق سەۋىيىسى ۋە شەھەرلىشىش قەدىمى جەھەتلەردىكى ئامىللارنى نەزەردە تۇتقاندا ھەمدە كۆز قاراش، چۈشەنچە جەھەتلەردىكى ئۆزگىچىلىكلەرنى ئويلىغاندا، جەنۇب، شىمال ۋە شەرق ئۇيغۇرلىرى دەپ چۈشىنىشكە بولىدۇ.

4. ئۇيغۇرلار ھازىرغا قەدەر شامان دىنى، زەردۈشت (ئوتپەرەسلىك) دىنى، خرىستىئان دىنى، بۇددا دىنى ۋە ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلغان. گەرچە ھازىر ئالدىنقى دىنلارغا ئىشەنمىگەن تەقدىردىمۇ، ئۇلارنىڭ ئىزنالىرى ھەرقايسى رايونلاردا تۇرمۇش ئۆرپ ـ ئادەتلىرىنىڭ ئېلېمېنتلىرى سۈپىتىدە ساقلانماقتا. مەسىلەن: كېلىننىنى ئوتتىن ئۆتكۈزۈش... قاتارلىقلار. شۇ سەۋەبتىن بۇ رايوندا ھەر خىل دىنلارغا ئائىت مەدەنىي يادىكارلىقلار كۆپ چىقىدۇ. مىللەتلەر ئۇچرىشىدىغان ۋە ئارىلىشىدىغان بۇ ئالاھىدە ماكاندا ئۇيغۇرلارنىڭ ئاساسىي گەۋدە ھالىتىگە كېلىشىمۇ، ئۇلارنىڭ دىنىنى ۋە تەبىئىي پەنلەرنى ئاساس قىلغان مەدەنىيىتىنىڭ نىسبەتەن كۈچلۈك بولغانلىقىدىن كېلىپ چىقان.

5. غەرب ـ شەرقتە 3000 كىلومېتىر، شىمال ـ جەنۇبتا 2000 كىلومېتىرلىق دائىرىدە ئەسرلەردىن بۇيان ئۇيغۇر تىلى سىياسىي ۋە مەدەنىيەت تىلى بولۇپ كەلدى، ھەرقايسى شەھەرلەرنىڭ شېۋىسىمۇ 99% لىك ئورتاقلىققا ئىگە.

6. يېقىنقى بىر نەچچە ئەسىردىن بۇيان يىپەك يولىنىڭ

ئۇزۇلۇشى، ئىچكى قۇرۇقلۇقتىكى ھۆل ـ يېغىنىنىڭ ئازىيىشى، تەبئىي پەنلەر، تېببىي پەنلەر ۋە سىياسىي ئىقتىساد ئىلىملىرىدە يېتىشكەن جامائەت ئەربابلىرى، ئالىملارنىڭ جىددىي ئازىيىپ كېتىشى، دىندىن باشقىنى ئۆگىنىشنى بۇزۇلغانلىق دەپ چۈشىنىشى، ئىچكى نىزانىڭ ئاۋۇپ كېتىشى... سەۋەبلىك بۇ يەر كىشىلىرىدە ۋاقىت قارىشى سۇسلاپ كەتكەن، ئىچكى بازار تارايغان، ئوبوروت ئاجىزلاشقان، تەييارلىقسىز روھىي ھالىتى ئېغىرلاشقان، خۇراپاتلىق چوڭقۇرلاشقان. شۇڭا، بايلىق تېگىدە ياتسىمۇ ئۇنى تونۇيدىغان ئادەم قالمىغان، نەزىرىنىڭ تارلىقىدىن ئۆزىنىڭ بولسىمۇ ھەيكەل، كىتابلار ھىمايىسىز تاشلاپ قويۇلغان، تىل ئۆگەنگەنلەر گۇمانغا قالغان، ئىلىم دائىرىسى تارلىشىپ، دىپلوماتىيىگە ئادەم تەربىيىلىمىگەن. XX ئەسىرنىڭ 20 ـ يىللىرىدىن تا ھازىرغىچە قىلىنغان تىرىشچانلىقلار بۇ زىيان ۋە كەمتۈكلۈكنىڭ ئورنىنى تولدۇرۇشقا تېخى كەملىك قىلىدۇ. بولۇپمۇ ئادەملەر ۋاقىت قارىشىنىڭ بەك سۇس بولۇشى، ئىشلارنىڭ ئەھمىيىتىنى ھېساب ـ كىتابقا كىرگۈزمەسلىك ۋە ئاددىي ھۇنەرنى ئىلىم ـ تېخنىكا دەپ ھېسابلىشى بىر خىل سېزىمسىزلاشقان كىشىلەر جامائىتىنى پەيدا قىلىدۇ. ھەر خىل زەھەرلىك چېكىملىكلەرنىڭ زەھىرى ئون يىل ئەتراپىدا بەدەندە ساقلىنىدىغان بولسا، ئىجتىمائىي ئاڭدىكى مەسلىك يۇز يىللارغىچە داۋام قىلىدۇ.

7. تاكى 1955 ـ يىلىغىچە ئىنتايىن ئاز بىر قىسىم يۇقىرى قاتلام زىيالىيلىرىدىن باشقىلار ئۇيغۇر دېگەن ئىسىمنى ئۇنۇتقىلى 3 ~ 4 يۇز يىل بولغان ئىدى. شۇ ئارىلىقتا ئەنجانلىق،

پەرغانىلىق، قەشقەرلىق، خوتەنلىك، ئالمۇتالىق، تۇرپانلىق، ئىلىلىق... دېيىشىپ، بىر - بىرىنىڭ شۇنىسىدىن چاتاق چىقىرىپ، ئاجايىپ زور تارىخىي ئىشلار ئۆزئارا مازاق قىلىشتىن بۇزۇلۇپ كەتكەن بولدى. ھېلىمۇ ياخشى كومپارتىيە ئۇيغۇرلارنى ئۆزىگە بىلدۈرۈشتە سەۋەبكار بولۇپ قالدى. لېكىن ھېلى ھازىرمۇ ئۇيغۇرنى ئۇرغۇي دەيدىغانلار 30%～20% نى ئىگىلەيدۇ. بۇلۇپمۇ جەنۇب ئۇيغۇرلىرىدا بۇ ئەھۋال ئېغىر. ئۇلاردا ئۇيغۇرنى توغرا تەلەپپۇز قىلغان تەقدىردىمۇ ئۇيغۇرنى مۇسۇلمانىدىن تۆۋەن چاغلايدىغان روھىي ھالەت ناھايىتى گەۋدىلىك، ھەتتا ئۇيغۇرلارنى مۇسۇلمان ۋە كاپىر ئۇيغۇر دەپ ئايرىيدىغان بەزى رادىكال تەلۋە ياشلار شۇ تەرەپتە تېپىلىدۇ. ئەمەلىيەتتە دىن —— قەبىلە ۋە مىللەتتىن خېلى كېيىن پەيدا بولغان، مىللەت ۋە تۇپراق بولغاندىلا (ئاڭلىق جانلىق ياشىغاندىلا)، ئاندىن ئۆزىنىڭ رولىنى جارى قىلدۇرىدىغان روھىي تىرەك. بۇددا ياكى ئىسلام دىنى بۇ يەرلەرگە كەلمەستىن بۇرۇنلا ئۇيغۇرلار بار ئىدى. شۇڭا، مىللىي كىملىكنى ئېنىق بىلمىگەن ئادەمنىڭ ئېتىقادى خۇددى قۇمغا خەت يازغاندەكلا بىر ئىش. چۈنكى دىن ئەمەلىي دۇنيانىڭ ئىشلىرى ۋە شۇ مىللەت ياكى رايونىنىڭ كىشىلىرى ئۈچۈن يول كۆرسىتىدۇ. شۇڭا، ئۆزلىرىنى جۇڭگودا، ئوتتۇرا ئاسىيادا دەپ ئويلىمايدىغان ئادەمنىڭ دىنىي ئېتىقادى ئەسلىدە بەلگىلەنگەن پەرھىز ۋە سۈننەتلەرنىڭ ماھىيىتىگە بېرىپ يېتەلمەيدۇ، پەقەت شەكلەندۇر.

8. ئەدەبىيات - سەنئەتتىن باشقا نەرسىلەرنى مەدەنىيەت ھېسابىغا كىرگۈزمەسلىك ئىدىيىسىنى ئەجەللىك، خەتەرلىك ۋە

ئېچىنىشلىق ئاجىزلىق دەپ ئېتىراپ قىلىدىغان بۇگۈنكى ئىلىم ساھەسى مۇشۇ ئىدىيىنىڭ مەستچىلىكىگە خۇمار بولۇپ قالغان ھەرقايسى سابىق مىللەتلەرنىڭ ھازىرقى قەبىلە ھالىتىگە چۈشۈپ قالغانلىقى ھەمدە «ئېرىپ» يوقاپ بېرىۋاتقانلىقىنى ئاساسلىقى ئىچكى قۇرۇقلۇق خەلقلىرى تەقدىرىگە باغلاپ چۈشەندۈرىدۇ. شۇ نۇقتىدىن قارىغاندا بىرەر ياشلىق بالىلارغا چاۋاك چالسىمۇ ئۇسسۇل ئۆيناشقا ئالدىرىشىدىن، بۇ بالىلارنىڭ ئاتا ـ ئانىلىرىنىڭمۇ شۇ قىسمەتلەرگە يېقىن تۇرۇۋاتقانلىقىنى بىلگىلى بولىدۇ. ئىچ ـ ئىچىدىن ماھىر بولغان بۇ كىشىلەر ناخشا ـ مۇزىكا، قوشاق ـ قەسىدە، شائىر، شائىرە... دېگەنلەرنى ئۆزىنىڭ ئاتا ـ بوۋىسىدىن ئېزىز كۆرۈشى ھەمدە تېز رىتىملىق داپ، ناغرا ۋە راۋاپ تەڭكەش مۇزىكىلار چېلىنىسا تۇرالماي قېلىشلىرىدىن شۇ نەرسە مەلۇم بولىدۇكى، يىللار، ئەسىرلەر، ھۆكۈمەتلەر ئالماشقان بولسىمۇ، لېكىن بۇ رايون كىشىلىرىدە كۆڭۈل خۇشى، ئىچ پۇشۇقى، جىنسىيەت خۇمارى... دېگەندەكلەر ئاساسىي قىممەت قارىشى بولۇپ كېتىۋېتىپتۇ. توي ـ تۆكۈنلەرنى چوڭ بىلىش، سورۇنلاردا ئاددىي ئىشلار ئۈچۈن پىچاقلىشىش، قىز تالىشىپ، خوتۇن بۇلىشىپ جىنايەت سادىر قىلىش، نەشە ـ ئەپيۇن، ھاراق ـ تاماكىنى ساز ـ نەغمە بىلەن ئىستېمال قىلىش قاتارلىقلار يېقىنقىلا ئىشلار ئەمەس، ئۇنىڭ ئىچكى پىسخىك تەلەپلىرى بىزدە بۇرۇندىنلا كۈچلۈك بولغان. ئەمدى قارايدىغان بولساق، XXI ئەسىردە تەبىئىي پەنلەر، سىياسىي ئىقتىساد ۋە گېئوپولىتىكا تازا بازار تاپقان ئىكەن. مۇشۇ ۋەزىيەتتىمۇ تۇمەنلىگەن ياش قىز ـ ئوغۇللارنىڭ ئەرەب تىلى، سەيپۇچىلىق، ناخشا ـ مۇزىكا

...دېگەندەك تازا زۆرۈر بولمىغان نەرسىلەرنى ئۆگىنىمىز دەپ زېھنىنى ئىسراپ قىلىشى كەلگۈسىدە داڭلىق مۇزېيخانىلاردا «ئۇيغۇر بۆلۈمى» ناملىدىكى ئاسارئەتىقىلەر ئۆيلىرى تەسىس قىلىشقا تەييارلىق قىلغان بولىدۇ. ھىندى ـ پاكىستانىنىڭ ئىشقىلىزلىق ناخشىلىرىغا مەپتۇن بولغان ئۆسمۈرلەرنىڭ كەلگۈسىدە بالدۇر بۇزۇلمايدىغىنى يوق دېسەك بولىدۇ. ئەسلى بىلسەك، ئىلى ناخشىلىرى چوڭ ھەقىقەتلەرنى، تۇرپان ناخشىلىرى ياخشىلىق ۋە ۋاپادارلىقنى، كۇچار ناخشىلىرى گۈزەللىك ۋە مېھرىبانلىقنى، قەشقەر ناخشىلىرى پاك مۇھەببەتنى كۈيلەيدۇ ۋە بىزلەرگە مۇشۇلار تامامەن كۇپايە قىلاتتى.

9. ئۆزى جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىدە تۇرۇپ، جۇڭگونىڭ مەدەنىيەت ئالاھىدىلىكىنى، دۆلەتنىڭ تارىخىنى، ئۇنىڭ مىزاج ـ خۇلقىنى بىلمىغانلار 10% كە بارامدۇ ـ يوق، بۇ بىر زور خاتالىق. ئەسلى «خىتاي» سۆزى «كىدان» دېگەندىن كېلىپ چىققان بولۇپ، كىدانلار بۇنىڭدىن 1500 يىل بۇرۇن گەنسۇ (كەڭسۇ، كانسۇ دەپمۇ ئاتىلىدۇ)، چىڭخەي (كۆكنۇر) ئەتراپىدا لياۋ سۇلالىسىنى قۇرغان، كىدانلارمۇ ھون ـ تۈرك قەۋمىدىن بولۇپ، ئۇلار يوقالغاندىن كېيىنمۇ قۇمۇلنىڭ شەرقىدىكى ھەممە مىللەتلەر كېيىنچە كىدان ۋە ياكى خىتاي دەپ ئاتالغان، خىتاي سۆزىنىڭ سىياسىي مەنا بېرىشىگە ئەمەلىيەتتە چارروسىيىنىڭ جۇڭگونى پارچىلاش نەيرەڭلىرى سەۋەبچى بولغان، ئۇلار ھازىرمۇ جۇڭگونى كىتاي (خىتاي) دەيدۇ، ئەمەلىيەتتە خىتاي بىلەن خەنزۇ مىللىتى باشقا ـ باشقا گەپ. ئەمما ھازىرمۇ بەزى ئاز سانىدىكى بەغرەز ئادەملەر ئاللىقاچان يوقالغان كىدان (خىتاي)

نى خەنزۇلارنى ئاتايدىغان نام قىلىۋالغان ۋە شۇ ۋەجىدىن چوڭ ـ كىچىك كۆڭۈلسىزلىكلەر كېلىپ چىققان. خەنزۇلارمۇ خىتاي سۆزىنى بىزنى تىللىغانلىق دەپ چۈشىنىپ، ھەر ئىككى قېرىنداش خەلق ئارىسىدا چۈشىنىشمەسلىكنى ئاشۇرۇۋەتتى. بۇ خۇددى دۇغقانلىرىمىزدىن قازاقلار بىزنى «سارت» (سودىگەر) دەپ ئاتىسا خاپا بولغىنىمىزدەكلا بىر ئىش. ئەمدى دېمەكچى بولغان گەپكە يېنىپ كەلسەك، گەرچە خىتاي سۆزى خەنزۇ دېگەنلىك بولمىسىمۇ، لېكىن ھازىر شۇنداق مەنا چىققاندەك تۇيۇلغىنى ئۈچۈن، قايسى مىللەتنى ئاتىماقچى بولساق، شۇ مىللەتنىڭ قانۇنىي ئىسمىنى توغرا ئاتىشىمىز، كەمسىتىدىغان، چۆكۈرىدىغان تەلەپپۇزدا ئاتاپ ئۆزئارا رەنجىشىپ يۈرمەسلىكىمىز لازىم، خۇددى چېينىتۇ (يۆگەمباش، سەللە باش) دېگەن گەپلەر يوقاپ كەتكەندەك، خىتاي دېگەن گەپمۇ يوقىلىشى لازىم. ئومۇمەن جۇڭگونى چۈشىنىش، جۇڭگونى سۆيۈش ۋە ھەر مىللەت خەلقى بىلەن بىرلىكتە ئانا ۋەتىنىمىزنى گۈللەندۈرۈش جەھەتلەردە خىيالىمىزنى مۇشۇ بىز ياشاۋاتقان دۆلەتكە ۋە ياكى رېئاللىققا قايتۇرۇپ كېلىشىمىز لازىم.

10. ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلغانلىقىمىز ئەمەلىيەت بولسىمۇ، لېكىن ئۆزىمىز جۇڭگودا، يۇرتىمىزدا ۋە مەھەللىمىزدە بولغاچقا، ئۆزىمىزنىڭ رېئالىنى مەسىلىلىرىنى ھەل قىلىشقا تىرىشىشىڭ يوللىرىنى ئىزدەش، تېخنىكا پەنلىرىنى ياخشى ئۆگىنىش كېرەك. بۇنداق قىلماي، 2000 يىلدىن بۇيان تۇگىمەي كېلىۋاتقان ئەرەب ـ يەھۇدىي تۇغقانلار توقۇنۇشىغا كۆڭۈل بۆلۈپ، ئوق ئاتقىنىغا خاپا بولۇپ، تاش ئېتىۋالغىنىغا خۇش بولۇپ

يۈرسەك، كاللىمىزنىڭ 90% ئېنېرگىيىسى يەھۈدىي ۋە خرىس-
تىئانلارغا تېرىكىش بىلەن سەرپ بولۇپ كەتسە، شۇ ئەرەبلەرنىڭ
0.1% مۇ سېنىڭ نېمىگە خاپا بولۇۋاتقىنىڭنى بىلمەيدۇ ھەم
بىلىشنى خالىمايدۇ. ئەمەلىيەتتە جېدەلنى تۈگىتىشكە رازى بول-
مايدىغانلارمۇ دەل شۇلار. مۇشۇنداق ئادەملەرنىڭ قوللىغۇچىلە-
رى بولۇش مەملىكىتىمىز جۇڭگونى ئۆز ئىچىگە ئالغان كۆپىنچە
قۇدرەتلىك ۋە مەدەنىيەتلىك دۆلەتلەرنىڭ ھېسداشلىقىدىن مەھ-
رۇم قېلىش دېگەنلىك بولىدۇ. مەملىكىتىمىز جۇڭگونىڭ ھەر
جەھەتتىن قۇدرەت تېپىۋاتقان بۈگۈنكى ئىپادىسىدىن شۇنى بىلىش
كېرەككى، تەبىئىي پەنلەرگە بېرىلگەن، ھەرقانداق دىن ۋە ئىزم-
نىڭ تەلىماتلىرى رامكىسىدىن چىقىپ ئۆزىگە خاس تەپەككۇر
قىلغان ھەرقانداق بىر مىللەت جۇڭگوغا ئوخشاش تەرەققي قىلالا-
يدۇ، چۈنكى دىن ۋە ئىزىم رېئايە قىلىشقا تېگىشلىك ئەخلاقي،
ئىدىئولوگىك ئۇقۇملارغا باي بولسىمۇ، لېكىن جاھان تەرەققىيا-
تىغا ۋە شۇ رايوننىڭ ئەمەلىيىتىگە لايىق ئىسلاھ قىلىنمىغان
ئىكەن، بۇ يەرنىڭ ئادەملىرى زور جۈرئەت بىلەن قىلغان ئاتالا-
مىش «ئاسىي خىياللىرى» دىن ئۆزلىرى چۆچۈپ، تەپەككۇر
لاچىنلىرىنى ئەركىن قويۇۋېتەلمەيدۇ، بۇ ھالەتتە ھەرقانچە ياخ-
شى لاچىن بولسىمۇ ئۇنىڭ كارغا كېلىشى ناتايىن. ئېتىقادنى
ئۆلۈك ھالغا كەلتۈرۈۋالغان ۋە ئۆزىمىز تەپەككۇر جەھەتتە ئۆزە-
مىزگە ئۆزىمىز كىشەن سېلىۋالغان بىزلەر بۇ كىشەننىڭ ئاچقۇ-
چىنى يا يۇتۇۋالدۇق ياكى يىراقتا تاشلىۋەتتۇق. ئەسلىدە ئىسلام
دىنىمىز تۈرمۈش پائالىيەتلىرىدە ئەخلاقتا دەۋەت قىلىدىغان تۈ-
رۈلۈق، بىزنىڭ كاللىمىزغا بىر كىرىپ چىقىۋېدى، ئۇ ئەمدى

بىزنى مىدىرساڭلار چىڭىيدۇ دېگەن كويىزغا ئايلىنىپ قالدى. بۇ دىنىمىزدىكى مەسىلە بولماستىن، بەلكى بىزدىكى مەسىلە. شۇڭا دىننى سۆكۈشنى ياكى دىنغا قارىغۇلارچە، تەلۋىلەرچە يېپىشىۋېلىشنى چەكلەش لازىم دەپ قارايمەن. ئىسلام دىنىدا دىنىي ئىلىمنى ئۆگىنىشنى فەرز ئەين ۋە فەرز كىپايە دەپ ئايرىيدۇ. فەرز ئەين دېگىنىمىز. ھەر بىر مۇسۇلمان بىلىشكە تېگىشلىك ئىسلام ئەھكاملىرىنى ئۆگىنىشنى كۆرسىتىدۇ. فەرز كىپايە بولسا بىر يۇرتتا ئىسلام ئەھكاملىرىنى چۈشەندۈرەلەيدىغان ۋە ئىزاھلىيالايدىغان سەۋىيىدىكى تۆت ـ بەش نەپەر دىنىي خادىم بولسىلا شۇ يۇرتتىكى بارلىق كىشىلەردىن فەرز كىپايە ساقىت بولغان بولىدۇ. شۇڭا قالغان ئادەم نورمال ئېتىقاد بىلەن بىرگە 90% زېھنىنى دۆلىتىنى، يۇرتىنى ۋە رېئال مەسىلىلەرنى ئويلاشقا سەرپ قىلىپ، «سىياسىيغا ئەھمىيەت بېرىش، ئىقتىسادنى گۈللەندۈرۈش، قانۇن بويىچە دۆلەت باشقۇرۇش» دېگەن شوئارلارنى ئەمەلىي تۇرمۇشىمىزغا تەتبىقلاپ، ھەر جەھەتتىكى سەۋىبىنى كۆتۈرۈشكە تىرىشىش لازىم. شۇڭا ئۆزىنى جۇڭگولۇق ئەمەستەك ھېس قىلىدىغان، ئەرەب بولۇپ تۇغۇلمىغىنىغا پۇشايمان يەيدىغان، تالىبان جەمئىيىتىنى توغرا دەيدىغان بىر قاتار، ئىنتايىن ئېغىر ھەم كلاسسىك بوپىلارنى تاشلىۋەتسەك دېمەكچىمەن، بەزى خەۋەرلەردە دائىم ئايروپىلاندىن نۇرغۇن يۇك ـ تاق ۋە ماي باكلىرىنى تاشلىۋەتكەندە ئاندىن پاچاقلىنىپ كېتىشتىن ساقلىنىپ قېلىنغانلىقى سۆزلىنىدۇ. ساقلىنىپ قېلىشنىڭ ئۆزىمۇ كاتتا ئىش.

11. سىياسىيدىن قورقۇش، قانۇندىن ئەيمىنىش ھازىرقى

ئۇيغۇرلارنىڭ ھەقىقىي قىياپەتلىرىنىڭ بىرى. سىياسىي دېگەن بىر ئىلىم بولۇپ، ئىلغار مىللەتلەر سىياسىي ۋە سىياسىي ئىقتىسادنى بېرىلىپ ئۆگىنىدۇ. گەرچە سىياسىيدىن قورقۇشنى سول لۇشيەن يىللىرىدا پەيدا بولغان دەپ ئۆزىمىزنى گوللىساقمۇ ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭدىن ئىلگىرىمۇ ساۋاتسىزلىقتىن نومۇس قىلمايدىغان ھالغا كەلگەن ۋە سىياسىيغا ئارىلاشماي، دۆلەت ھاياتىدىن چەتتە قالغان، ئۆزى سىياسىيغا قىزىقماي ۋە ئۇنى ئۆگىنىشتىن قورقۇپ، بىرەر سىياسەت چۈشسە ئۇنىڭدىن ئاغرىنىدىغانلار دۇنيادا بىزلەردەكتىن كۆپ قالمىغاندۇ. بۇنىڭ ئەڭ تۆۋەن مىسالى شۇكى، يېزىقىمىزنى باشقىلار ئۆزگەرتىۋەتتى دەپ ھازىرقى ئانا تىلىمىزنى ئۆگەنمەيدىغانلار خېلى بار. بۇمۇ سىياسىيدىن قورقۇشنىڭ ئالاھىدە بىر شەكلى. سىياسەتنى يەنىلا ئادەم تۇزىدۇ، بۇ ئادەم سىياسىي ئۆگەنگەن ۋە سىياسىينى پەيدا قىلغان بولىدۇ. ئادەم تۇزگەن سىياسەت چوقۇم سىياسىينىڭ ئېھتىياجى بولغاچقا، كىم بالدۇر ۋە ئۆزىگە پايدىلىق سىياسىي ئۆگەنسە، سىياسەتمۇ شۇ تەرزدە چىقىدۇ. بۇنىڭدىن ئاغرىنىش ناھايىتى ئەخمەقلىق. بۇنىڭ ئۈچۈن سىياسىيغا كەڭ كۆلەمدە قىزىقىش ۋە كەڭ كۆلەمدە قاتنىشىش كېرەك. بۇنى دۆلىتىمىز رەھبەرلىرى رادىئو كانايلىرى ئارقىلىق ئۆي - ئۆيلەرگە «بېرىپ» سۆزلىگىلى يىللار بولدى. سۆزلىدىمۇ بولدى، ئۇنى دەستەك ۋە قىبلىنامە قىلىپ ئۆگىنىش ۋە ئەمەلىيەتكە تەتبىقلاش كېرەك. قانچە كۆپ ئادەم سىياسىي بىلىسە ۋە سىياسىيغا قاتناشسا، سىياسەتمۇ شۇنچە كۆپ ئادەمگە پايدىلىق قىلىپ تۇزۇلىدۇ. قانۇننىڭ ئۆزى كۆپ سانلىق ئاممىنىڭ ئىرادىسى ۋە دۆلەتنىڭ ئىقتىدارىنى كۆرسىتىدىغان

مۇھىم كۆرسەتكۈچ بولۇپ، ھازىرقى دۇنيادا يەر شارىلاشتۇرۇش-نىڭ تەسىرى بىلەن بىر - بىرىگە زادىلا توغرا كەلمەيدىغان ئاساسىي قانۇن ۋە قانۇنلار بارغانسېرى ئازلاپ، ئومۇملۇق ۋە ئوخشاشلىققا قاراپ تۇزۇلمەكتە. مەملىكىتىمىز قانۇنلىرىمۇ دۇنيادىكى ئىلغار قانۇنلار قاتارىغا كىرىدۇ. ئەمەلىي ئىجراسىدىكى كەمچىلىكلەر ماقالىمىزنىڭ تېمىسى ئەمەس. لېكىن قانۇنمۇ خۇددى سىياسىيغا ئوخشاشلا، ئۇنى بىلگەنلەر ۋە ئۆگەنگەنلەرگە پايدىلىق خىزمەت قىلىدۇ. تەلەپ قىلمىغانلارغا قاراپمۇ قويمايدۇ. دېمەكچى بولغىنىم، دۆلەتنى بىلىشىڭ، ئۇزۇڭنى توغرا مۆلچەرلىشىڭ، ئاندىن بۇنىڭدىن ئېشىنىپ دۇنيانى بىلەلەيسەن، سىياسىي ۋە قانۇندىن پايدىنالىساڭ نۇرغۇن ئىشلار پايدىلىق بولۇپ تۇيۇلىدۇ.

12. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن بۇيان خەلق ئاممىسىنىڭ ساپاسى ۋە ساۋاتىنى ئۆستۈرۈشتە ھەددى - ھېسابسىز مەبلەغ ۋە زېھىن سەرپ قىلىندى. مانا 50 يىلدىن بۇيان ئاپتونوم رايونىنىڭ نامىدىكى ئۇيغۇر بولغىنىغا قارىماي، ئۇيغۇرلارنىڭ دۆلەت تىل - يېزىقىنى تۇغۇل، ئۇيغۇر يېزىقىنى بىلەلىگەنلىرى يېرىمىغا بارامدۇ - يوق، بۇ بىر مەسىلە، يېزىق ئۆزگەرتىش باشقا تېما بولۇپ، بۇ يەردە ئاساسىي گەپ، ساۋاتلىق بولۇشقا كۆرستىلگەن روھىي ئىرادىدە. يېڭى بولامدۇ، كونىسى بولامدۇ، ئۇيغۇر يېزىقى بولغانلىقى ئۈچۈن ئېچ - ئىچىدىن سۆيۈنۈپ، ئۆزىنىڭ يېزىقىنى كۆزىگە سۈرتۈپ، كىتاب - ژۇرناللارنى كۆندە ئوقۇپ تۇرغۇدەك مىللىي ئىرادە بولغان بولسا، ھېلىقى ئاغرىنىشقا ما-ھىر كىشىلەر ھۆكۈمەتنى، مۇئەللىملەرنى ۋە ئوقۇتماي قويغان

ئاتا - ئانىلارنى تىللىماي بىر ئايدىلا 32 ھەرپنى ئۆگىنىۋالغان ھەمدە ئەقلىگە بىر روشەن كۆز بىكىتىۋالغان بولاتتى. ھەپتىيەكـ نى ئوقۇيالايدىغان ئادەملەرنىڭ شۇنىڭغا بەك ئوخشايدىغان ئۇيغۇر يېزىقىنى ئوقۇيالمىغىنىغا قارىغاندا، خېلى بىر قىسىم ئادەملەر تېخى جۇڭگودا ياشىغاندەك تۇرمايدۇ. دۇنيانىڭ ھەرقانداق يېرىدە خەنزۇ تىل يېزىقى مۇھىم بولۇۋاتقان بۇگۈنكى كۈندە، جۇڭگودا تۇرۇپمۇ ئانا تىل - يېزىقىنى، دۆلەت تىل - يېزىقىنى بىلمىگەن ئادەملەر ئەمدى مۇشۇ 2 ~ 3 يىل ئىچىدە جىددىي ئازايمايدىغان بولسا، دۇنيا سەھىيە تەشكىلاتى رايونىمىز كىشىلىرىنى دېۋەڭـ لىك كېسىلىگە گىرىپتار بولغان دەپ ئېلان قىلىپ رەسۋا قىلىشـ لىرى مۇمكىن. تىل - يېزىق كەينىدىنلا ئىلىم - پەن بىلىملـ رى ئەگىشىپ كېلىدىغان بولغاچقا، دۇنياۋى تىل - يېزىقلارنى، خەنزۇ تىل - يېزىقىنى ئانا تىل - يېزىق بىلەن ئوخشاش سۆيۈپ ئۆگىنىدىغان بولساق، بىزدىمۇ ئىلىم - پەندە كارامەت ئىختىـ ساس ئىگىلىرى يېتىشىپ چىقىدۇ. بۇنىڭ ئالدىنقى شەرتى سەندە پەقەتلا 32 ھەرپ بولغان ئانا يېزىقىنى پاتقۇزالايدىغان ئادەم كاللـ سى بولۇش كېرەك. مۇشۇ قەدەمنى بېسىشقا ئۇنىمايۋاتقان ئادەمـ لەرنىڭ مىللىتىنى، جۇڭگونى سۆيۈشىگە، دۇنيادىكى جەڭگى - جېدەللەرنى توغرا باھالىشىغا گۇمان بىلەن قارايمەن. پەقەت ئۇيغۇرنى ئۇرغۇي دەيدىغان، خەنزۇ تىل - يېزىقىنى چۆكۈرىدىـ غان، ئېتىنى ئوڭلاپ يازالمايدىغان كىشىلەرلا تەلۇندەك تەپەككۇر قىلىدۇ.

يۇقىرىدا ئۆزۈمنىڭ ۋە ئۆزىمىزنىڭ ئەپتى - بەشىرىسىنى قىسقىچە يېزىپ چىقتىم. ئۆزۈمنىڭ خەنزۇ تىل - يېزىقىنى

راۋان بىلمىگەنلىكىمگە، سىياسىي ۋە قانۇنلارنى ئالىملاردەك ئىگىلىمىگەنلىكىمگە، ئىنگلىزچە ماقالىلەرنى يازالمىغانلىقىمغا ئۆكۈنۈپ، ئۆگىنىشنى ئىزچىل داۋاملاشتۇرۇشقا ۋەدە قىلسامۇ، لېكىن مەندەك كىتاب يازالايدىغان ئۇيغۇرنىڭ ھالى بۇنچىلىك بولسا، ئوقۇيالماي قالغان كىشىلەرنىڭ تەقدىرى نېمە بولار؟ دېگەن ئەندىشە ئىچىدىمەن. لېكىن مۇشۇ يەرگە كەلگەندە شۇنىڭىدىن خۇشالمەنكى، ئۆزىنى قالدۇرماي ئاچالىغان ۋە ياخشىلاشقا، تۇزىتىشكە ماقۇل كەلگەن ئادەملەر قانچىكى كۆپەيسە، پايدىسىز تەرەپ ئازىيىپ، پايدىلىق ئامىللار شۇنچە كۆپىيىدۇ، مەن كۆپىيىدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. بىر ئادەم ئۆزىنىڭ يامان تەرىپىنى ئويلاشتىن قورقامدۇ؟ نېمە ئۈچۈن؟
2. ئۆزىگە خاس ئىدىيىنىڭ قانداق ئەھمىيىتى بار؟
3. نېمە ئۈچۈن رايونىمىزنى كۆپرەك ئويلايلى دەيمىز؟

مەدەنىيەتلەر توقۇنۇشارمىش!

مۇشۇ 2 ~ 3 يىلدىن بۇيان ياشلار ئارىسىدا تەبىئىي پەنلەر-گە يۇزلىنىش، ئەتراپلىق پىكىر قىلىش ۋە رېئاللىققا قايتىش پىكىر ئېقىمى ئۇستۇنلۇك قازانغان بولسىمۇ، لېكىن ئاز بولمىغان ياش - ئۆسمۇرلەردە بىر قىسىم دېۋەك كىشىلەرنىڭ تەسىرى بىلەن ھەممە شەيئىگە دىنىي ھېسسىيات (دىن ھېسسىياتى ئەمەس!) بىلەن باھا بېرىدىغان ھەمدە ئۆزلىرىدىكى مەۋجۇت مەسىلىلەر ھەققىدە باش قاتۇرماي، بىزدىن تولىمۇ يىراق ۋە بىزلەرگە قىلچە پايدىسى يوق ئادەملەرنىڭ ئىشلىرى توغرىسىدا بىھۇدە قايغۇرىدىغان ئېغىر پىسخىك تەڭپۇڭسىزلىق داۋام قىلدى ۋە ياكى پەيدا بولدى، بۇ ئەھۋال ھازىرمۇ يەڭگىل ئەمەس. پىسخىك ساقسىزلىق ۋە تەڭپۇڭلۇققا ۋاقتىدا چارە قىلمىغاندا ئېغىر جىسمانىي ۋە روھىي كېسەللىكلەرنىڭ ئىشكىمىزنى چېكىدىغانلىقىنى ئويلىغان ۋاقتىتا، ئىختىيارسىز ھالدا بۇ خىل تەڭپۇڭسىزلىقنىڭ مەنبەسى ۋە شېپاسى ھەققىدە سۆزلىگۈسى كېلىپ قالىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ ئەھۋال خېلى بىر مەزگىللەرگىچە ياشلىرىمىزنى مەشغۇل قىلىدىغاندەك تۇرغاچقا، داۋاملىق سۆزلىمەيمۇ بولمايدۇ.

دۇنيادىكى ھەرقايسى دىنلار، مەدەنىيەتلەر، مىللەتلەر ۋە دۇنيا قاراشلار ھەر دائىم ئۆزلىرىدىكى بار نەرسىلەرنىسى ئىسپاتلاش، ئۇنى تارقىتىش ۋە ياخشىلاشقا تىرىشىدۇ. ئۆزلىرىنىڭ قان-

چىلىك بالدۇر كەشىپ قىلغانلىقى، شەھەرلەشكەنلىكى ۋە قانچە-لىك تۆھپە قوشقانلىقىنى كۆرسىتىشكە، قانچىلىك توغرا ئىكەن-لىكىگە ئىشەندۈرۈشكە ھەربىرىدىن بىرنەچچىدىن ئەسلىمە سۆزلەپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى. شۇ جۈملىدىن ھەرقايسى دېنلار ۋە ئىزملار كائىناتنى، دۇنيانى ۋە ئىنسانلارنى پەيدا بولۇشتىن تارتىپ تاكى يوقالغىچە بولغان جەريانلارغا قەدەر چۈشەندۈرۈشنى ئۆزلىرىنىڭ خاس ئىلغارلىقى دائىرىسىگە كىرگۈزەلەيدىغان بولۇشىدۇ. ئىنچىكە نەزەر سالىدىغان بولساق، ھەممە دېنلار ھەرگىزمۇ ئىنسانلارنى يامان ئىشلارنى قىلىشقا، مۇھىتنى بۇزۇشقا، ناشايان قىلىقلاردا بولۇشقا دەۋەت قىلمايدۇ. ئەكسىچە گۈزەل ۋە مول بىر جەمئىيەت بەرپا قىلىش ياخشى ئىشلارنى راۋاج تاپقۇزۇپ، يامان ھەرىكەتلەرنى توسۇش جەھەتلەردە بىر قاتار «ئامال» لىرى بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىدۇ. ئىنسانلارمۇ ئەنە شۇنداق تەلىماتلارنىڭ ھەيدەكچىلىكى ياكى قورقۇنچىسى بىلەن ياۋايى ھايۋانلاردىن پەرقلەنگۈدەك دەرىجىدە ئەخلاققا رىئايە قىلىشقا تىرىشىدۇ. ئەمما ھەممىلا دىن ۋە ئىزملاردا رادىكال مەزھەبلەر ھەر دائىم ئۆزلىرىنىڭ دۇنيا قاراش ۋە تەلىماتلىرىنى ئەڭ توغرا دەپ چۈشەندۈرۈشكە، چۈشەنمىگەن ياكى قايىل بولمىغانلارنى «جازالاش» قا كىرىشىدۇ. مۇشۇ يۆنىلىش بويىچە ئېيتقاندا، ھەم-مىلا دىن ۋە ئىزملاردا ئۆتمۈشتە ھەم ھازىرمۇ ھەددىدىن ئاشقان سۆز ۋە ھەرىكەتلەردە بولۇش، ئۆزىنىڭكىدىن باشقىلىرىنى يوقىتىشقا تىرىشىش ۋە چەكتىن ئاشقان سىياسىي، ھەربىي، جىسمانىي تېررورلۇق ئېلىپ بېرىش... ھالەتلىرى مەۋجۇت بولغان ھەم بولماقتا. تېگىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ھەر رەڭ، ھەر سەپتىكى رادىكال قاراشلار شۇلارنىڭ ھەددىدىن ئاشقان تەكەببۇرلۇقى،

بىلىمدانلىقى، كۈچ ـ قۇۋۋەتكە ئېتىقاد قىلغانلىقى... سەۋەبلىك ئۇلغىيىپ، ئاخىرقى ھېسابتا مەسۇم ئىنسانلارنىڭ بەسلىشى، سقىلىشى ۋە ئۆلتۈرۈلۈشىگە ئېلىپ بارىدۇ. گەرچە قۇدرەتلىك كۈچلەر ئۆزلىرىنى قالتىس چاغلىغىنى بىلەن، بىزنىڭ بۇ يەر شارىمىز نۇرغۇنلىغان تەبىئىي ۋە سۈنئىي ئاپەتلەرنىڭ تەھدىتى ئالدىدا خۇددى پاشا ـ كۈمۈتىدەك بىچارە ھالدا تۇرماقتا. شۇ نۇقتىدىن قارىغاندا، مەلۇم دىن، ئىزم ۋە مەدەنىيەتلەرنىڭ يەنە بىرلىرىنى كۆزگە ئىلماسلىرى، چوڭلارنىڭ كىچىكلەرنى بوزەك ئېتىشلىرى، قايىل بولمىغان ئادەملەرنى كاپىر، ئەكسىيەتچى... دەپ ئاتاشلىرى يەر شارىنىڭ ئىسسىپ بېرىشى، ئەيدىزنىڭ يامراشى، يادرو قوراللىرىنىڭ تارقىلىپ كېلىشى... قاتارلىق خەتەرلەر ئالدىدا ئىنتايىن ئەخمىقانە ۋە بىھۇدە ئىشلار بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. خۇددى تېز ئارىدىلا كۆتۈرۈلگەن بايلارنىڭ ئۆكتەم ۋە تەكەببۇرلارچە مۇئامىلىلىرى ئۇلارنىڭ تۈرلۈك خەتەرلىك ئاجىزلىقلىرىنى ياپالمىغاندەك، ئىنسانلارنىڭ ئىنسانلارغا سېلىۋاتقان روھىي زۇلۇمى، جىسمانىي قىيناقلىرى سان ـ ساناقسىز يۇلۇتۇزلار، پلانىتلار ئالىمىدە پەۋقۇلئادده دۆتلۈك بولۇپ سانىلىدۇ. بۇ سۆزلەرنى ئەگىتىپ كېلىشىمدە، ھازىر دۇنيادا ۋە يۈرتىمىزدا ئاڭلىنىپ تۇرۇلىدىغان بىر تەرەپلىمە قاراشلارنىڭ نەقەدەر خىيالىي ۋە زىيانلىق ئىكەنلىكىنى ماكرولۇق نۇقتىدىن بىلدۈرۈش ھەمدە بىر تۈركۈم ئىستراتېگىيە قارىغۇلىرىنىڭ مېڭە قان تومۇرلىرىنى تازىلاشنى مەقسەت قىلدىم.

ھەممە ئېقىملار، جەمئىيەتلەر ۋە گۈرۈھلار ئۆزلىرىنىڭ قاراشلىرىنى ئەنئەنىۋى تۈستىكى تەشۋىقات بىلەن ئۇنۇملۇك ئې-

لىپ بارغىلى بولمايدىغانلىقىنى بىلگەن ھامان، زامانغا يارىشا شەكىللەرنى قوللىنىپ، يەنە زامانىۋى تېرمىنلارنى ئىشلىتىپ ئۆزلىرىنى بازارغا سالماقچى بولۇشىدۇ. شۇلار جۇملىسىدىن ئا-مېرىكىدا چوڭ ئەقىلدار شىركىتى — خارۋارد ستراتېگىيە تەتقى-قات ئورنىنىڭ كۆزگە كۆرۈنگەن خادىمى خاتتىكتون ئەپەندىنىڭ بۇنىڭدىن يەتتە يىل بۇرۇن يازغان «مەدەنىيەتلەر توقۇنۇشى» ئۇيغۇرچىغا «داغدۇغا» بىلەن تەرجىمە قىلىنىپ نەشر دىن چىققان-دىن بۇيان، بىر قىسىم ياشلاردا ئەسلىدە بار بولغان مۇتەئەسسىپ-لىك قىيافىلىرى ئۇيۇتمىغا ئايلىنىشقا ۋە ئۆزىنىڭ يۇرتىدىكى مەسىلىلەرنى ئۇنۇتقان ھالدا پۈتۈن دۇنيانى قانداقتۇر بىر دىن يەنە بىر دىننى يوقىتىشقا سەپەرۋەر بولغان ھالدا چۈشىنىشكە يۇزلەنمەكتە. ئۇلار دوپپىسىنى تاشلىۋېتىپ ئەگەر تاپالىسا بېشىغا قارا چەمبەر تاقاپ، ئۇچىسىغا ئۇزۇن يەكتەك كىيىۋېلىشقا ئاران تۇرماقتا. شۇلارنىڭ قارىشىچە بولغاندا، خاتتىكتون دېگەن كىشى غەربنىڭ بىر باياناتچىسى بولۇپ، پۈتۈن دۇنيا بىرلىشىپ ئىسلام دىنىنى يوق قىلىشقا تەييارلىق قىلىۋېتىپتۇمىش. خاتتىكتون ئېيتقاندەك، غەرب بىلەن ئىسلام كېلىشەلمىگەندەكمىش، شۇ سە-ۋەبتىن، بىرى يەنە بىرىنى چوقۇم يوقاتمىسا بولمىغۇدەكمىش. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەممىزنىڭ ئەڭ ئاساسلىق دۇشمىنى غەرب-مىش، مۇشۇ مىنۇتتىن باشلاپ، بار كۈچىمىز بىلەن شۇنىڭ ئۈچۈن تەييارلانمىساق بولمىغۇدەكمىش...

ئامېرىكا ۋە ياۋروپادا نەچچە تۈمەنلىگەن تەتقىقات ئورۇنلە-رى، ئىلمىي جەمئىيەتلەر، ئەقىلدارلار شىركىتى، ئىستراتېگە-يە ۋە تەھلىل قىلىش تەشكىلاتلىرى، راي سىناش شىركەتلىرى،

ۋەز ـ نەسىھەت گۇرۇھلىرى، سىياسىي دەللاللار شىركىتى، مەسلىھەت ئۆمەكلىرى... مەۋجۇت بولۇپ، ئۇلارنىڭ ھەر بىرىدە يۇزلىگەن، مىڭلىغان تەنقىداتچى ياكى ئوبزورچىلار مەخسۇس يا-كى قوشۇمچە ۋەزىپە بىلەن پائالىيەت ئېلىپ بارىدۇ. بىر ئورۇن-نىڭ تەنقىداتچىلىرىنىڭ پىكىرلىرىمۇ ھەر خىل، ھەتتا بىر ـ بىرىگە قارشى ھالدا بولىدۇ. بۇ ئورۇننى قۇرغۇچىلار ئىناۋەتلىك تەنقىداتچىلىرىنىڭ «مەھسۇلاتى»نى كىتاب ياكى باشقا شەكىلدە ئۇنىڭغا ئېھتىياجى بار ھۆكۈمەتلەرگە، مەمۇرىي ياكى كەسپىي ئورۇنلارغا ساتىدۇ، ئاددىيلىرى كىتابخانىدا سېتىلىدۇ. ئەقىل ئىشلەپچىقىرىش ۋە سېتىشمۇ غەرب ئەللىرىنىڭ بىر خىل ئىجتى-مائىي قىياپىتى، يەنە كېلىپ بۇ كۈچلۈك مەملىكەتلەر ھۆكۈمەت-لىرىنىڭ ئۆز پۇقرالىرىغا يارىتىپ بەرگەن مەتبۇئات پاراۋانلىقى. بۇ شىركەتلەرمۇ ئۆز دۆلىتىنىڭ سىياسىي ۋە ئىقتىسادىي كىلىما-تىنى ياخشى بايقاپ، ئېھتىياجغا تۇشلۇق، بازارغا يېقىشلىق «مەھسۇلات» ئىشلەپچىقىرىپ، ئۆزلىرىنى گۈللەندۈرىدۇ. شۇ دەۋردىكى ھۆكۈمەتلەر ھاكىمىيەتتىن چۈشمەسلىك ئۈچۈن مۇ-شۇنداق شىركەتلەرنىڭ دوكلاتلىرى ۋە تەھلىللىرىدىن پايدىلىنى-دۇ، ئۇنىڭدىن باشقا پۈتۈن جەمئىيەتمۇ ئۆز دۆلىتىنىڭ ۋە دۇنيا-نىڭ تەقدىرىگە يۈكسەك مەسئۇل بولۇش پوزىتسىيىسى بىلەن بۇ خىل ماتېرىياللارغا دىققەت قىلىدۇ، ئەمما ئوقۇرمەنلەر تەشەب-بۇسلىرىنىڭ پەرقلىق بولۇشى تۈپەيلىدىن ئوخشىمىغان ماتېرى-ياللارنىڭ ئىستېمالچىلىرىمۇ ئوخشاش بولمايدۇ. دېمەك، خاتا-تىنىڭ ۋە ئۇ تەۋە بولغان شىركەتمۇ ئەنە شۇنداق ئادەملەرنىڭ ۋە شىركەتلەرنىڭ پەقەت بىرسىلا خالاس. ئۇنىڭدىن كاتتا ئىالىم-

لار، ئۇنىڭدىن ياخشى ئەسەرلەر ھەر خىل سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن رايونىمىزغا كەلمىگەن ھەمدە بىزلەر غەربنى تىللايدىغان گەپلەرگە ئەخمەقلەرچە قىزىقىدىغان (بۇ يېقىنقى بىر نەچچە يىلدا كۆرۈلگەن ئەھۋال) بولغاچقا، خاتتىكتون ئۆزىنىڭ ئەسىرىدە كۈچەپ «ئىسپاتلىغان» خرىستىئان ـ ئىسلام توقۇنۇشى جەمئىيىتىتە خېلى كۈچلۈك غۇلغۇلا قوزغاپ، بىر قىسىم خۇراپىي كىشىلەرنىڭ بىر تەرەپلىمە قاراشلىرىنى بىر تەرەپنىڭ ئەڭ چېتىگە ئاپىرىۋەتتى، بۇنىڭدىن تەسىر ئالغان ئايرىم «ياشانغان» ياشلار دۇنيانى مەدەنىيەتلەر ۋە دىنلارنىڭ پات ئارىدا توقۇنۇشىدىغان جەڭ مەيدانى دەپ چۈشىنىپ، ئۆزىنى بىھۇدە قىينىپ، ئەسلىدىلا رېئاللىقتىن يىراقلاشقان ئىدىيىنى ئوتتۇرا شەرقتىكى تانكىغا تاش ئاتىدىغان مەيدانلارغا ئىرغىتىپ تاشلىدى. شۇ سەۋەبتىن تۆۋەن دەرىجىلىك ھۈنەر قىلىدىغانلار، باققاللار، قاسساپلار، يالغان دوختۇرلار، ئۇششاق تىجارەتچىلەر ۋە دېھقانلار ئارىسىدا بىر تەرەپلىمە قاراشلار ئېغىر، شەكلىي دىنىي، ماھىيىتى بەدىۋى چۈشەنچىلەر بىر قەدەر ئومۇملاشقان بولدى. ئەمدى بۇنى نورمال ھالەت دەپ توغرا چۈشىنىپ تۇرساق، ئىلگىرى ھاراق ـ شارابتىن ئايرىلماي، ئەمدىلەتىن ئەقىلگە كەلگەن بىر قىسىم زىيالىيلار ئابرۇي ۋە ئىناۋەت تىكلەشنىڭ ئاخىرقى پۇرستى دەپ ئويلاپ، زامانىۋى مەتبۇئاتلاردىن پايدىلىنىپ، مەدەنىيەت ۋە دىنلار ئارىسىدا چوقۇم توقۇنۇش بولىدۇ، دېگەننى كۈچەپ تەرغىپ قىلماقتا. كۆتۈلگەندەك بۇ كىشىلەر يۈزە پىكىر قىلىدىغان «ئوقۇغان» دېۋىتىلەر ئارىسىدا بايراقدار سانالسىمۇ، شۇلار ئويلىمايدۇكى، مىللىتىمىز يەنە قانچىلىغان كۈچلۈك دۆلەتلەرنىڭ، مەدەنىيەت ۋە دىنلارنىڭ

دۇشمەن ئوبيېكتى بولالىسۇن؟ بىزنىڭ يەنە قانچىلىك روھىي بوپىنى كۆتۈرەلىگۈچىمىز بار؟ بىزنىڭ ئامېرىكا ۋە ياۋروپا بىلەن نېمە ئاداۋىتىمىز بار؟ ئاز ـ تولا نامى بار ئادەملەرنىڭ شەخسىي شۆھرەتپەرەسلىكىدىن دېيىلىۋاتقان ئانتى غەرب تەھلىللەر، بۇد- دىسىت، خرىستىئان، يەھۇدىي دۇشمەنلىكى ۋە ئەرەبلەشكەن قىسقا خىياللار بۇ كىشىلەرنى چوڭ كۆرۈۋاتقان نۇرغۇن ياشلارنى ئالداپ، ئۇلارنى خېلى ئۇزۇنغىچە زەھەرلەپ تاشلايدۇ. مۇشۇنداق زەھەرلەنگەن كىشىلەر ئۆزىمىزنىڭ ئەجدادلىرى قالدۇرغان نۇر- غۇن مەدەنىي يادىكارلىقلارنى، نەچچە مىڭ يىللىق كىتابلارنى ئۆز قولى بىلەن ۋەيران قىلدى (ھازىر ئالدىغا ئۇچرىسىمۇ كۆيدۈرۈپ تاشلايدۇ)، ئۇلارنىڭ بۇددا ئىلاھلىرىنى تىللاۋاتقانلىقىنى، بۇزۇ- ۋاتقانلىقىنى كۆردۇق، غەرب ئەللىرىنىڭ باشلىقلىرىغا ئۆلۈم تىلەۋاتقىنىنى ئاڭلىدۇق، مىلوشۇچ ۋە سادام كەبى ئادەمخور روھىي بىمارلار ئۈچۈن دۇئا قىلغانلىقىغا قاراپ تۇردۇق، تالە- بان، خاماس، ئەلقايدە ۋە ھىزبۇللاھىك تېررور كۈچلىرىنىڭ ئوتتۇرا شەرقتىكى قاتمال ئەرەب پىسخولوگىيىسىدىن شەكىللەن- گەنلىكىگە زەڭ سالمىدۇق. ئىسخىتىيىلىك، رادىكاللىق ۋە خۇ- راپاتلىق بىر گەۋدىلەشكەن بۇ پىسخولوگىيە دۇنيا خەلقىنىڭ تەپەككۇر چاقىغا پاتقاق كەبى چاپلىشىۋاتقان مۇشۇ ئەسىردىمۇ يەنە بىزدە ئاز بولمىغان كىشىلەرنىڭ پاتقاق گازىغا ئوخشاش پىكىر قىلىشلىرى تۈپەيلىدىن بەزى سورۇنلاردا ئۆزۈمنى پادىشاھلىق ۋە ياكى بەگلىك تۈزۈمىدىكى قورۇقتا تۇرۇۋاتقاندەك ھېس قىلە- مەن: بۇنداق جايلاردا پىكىر ئەركىنلىكى، مۇنازىرە كەيپىياتى بولمايدۇ، سەللا ئوخشىمايلا قالسا دەھرى دېگەن قالپاق كىيگۈزۈ-

لىدۇ. دېمەك، بىرخىللاشقان ۋە قېلىپ ـ رامكىغا چۈشۈپ قالغان ئىدىيە ساھىبلىرىنى بۇ مەدەنىي دۇنياغا خاس پىكىر قىلىشقا دەۋەت قىلىش ۋە ئۇلارغا دېموكراتىيە سۆزلەش تولىمۇ قىيىن ئىش. ئۇلار ھەتتا دېموكراتىيىگىمۇ ئۆچ، دېموكراتىيىگە كېتىپ بېرىۋاتقان دەۋرىمىزدە دېموكراتىيىگە ۋە ھەر خىل پىكىرلىككە تاقەت قىلالمايدىغان ئادەملەرنى مېنىڭچە مىلوشۇچ، سادامىلارنىڭ باشقۇرۇشىغا تاپشۇرۇپ ئادەم قىلغانمۇ تۈزۈك!

ئېتىزلىققا ئازوتنى بىر يىل بەرسە ئۇنىڭ زىيىنى يەتتە يىلغىچە كەتمەيدىكەن، سۇلياۋ يوپۇق 100 يىلغىچە تۇپراقنى بۇلغايدىكەن، شۇنىڭغا ئوخشاش يامان ئىدىيە ۋە ئويلانماي قىلىنغان گەپ ـ سۆز ۋە «خەيرلىك» ئىشلارنىڭ زەھىرى ئەسىرلەر-گىچە داۋام قىلىشى مۇمكىن. ئۇنىڭ ئۇستىگە كېيىنگىر خاتتىك-تونىنى «سىياسىيون» دەپ ئاتىغانكى، ھەرگىزمۇ ئۇنى ئىلمىي خادىم دېمىگەن، سىياسىيون دېگەن تار مەنپەئەت ئۈچۈن ئىشلەيدۇ. شۇڭا ئەمىنمەنكى، خاتتىكتون ۋە ئۇنىڭ بىزدىكى ھەيرانلىرى گەرچە قانچىلىك دانالىق بىلەن پەرەز قىلىشسۇن، ھەرقايسى مەدەنىيەتلەر، دىنلار ۋە مىللەتلەر كەلگۈسىدە ھەرگىز ئەھلى سەلىپكە ئوخشاش ئۆزئارا يىرىك ئۇرۇشلارنى قىلمايدۇ. مۇمكىن بولسا ھەرگىز توقۇنۇش ۋە ئۆلۈم ـ يېتىم بولمىسۇن، رۇئاندادا ئۇچ ئاي ئىچىدە 500 مىڭ ئادەمنىڭ ئۆلۈشى ۋە بوسنىيىدە بەش يىل ئىچىدە ئۇچ مىليون كىشىنىڭ ئۆلۈش ۋە يارىلىنىشى ئەنە شۇنداق دۇنيا قاراشلارنىڭ قۇتراتىشى ۋە ئايرىم سىياسەتچىلەر-نىڭ ئۇلغايتىشى بىلەن پەيدا بولغان. بوسنىيە ۋە كوسوۋو خەلقى تىرىك كۆمۈلگەندە كىم قۇتقۇزدى؟ كىم سوتلاندى؟ شۇڭا، باشقا

دىن ۋە مىللەتلەر بىلەن توقۇنۇش بولۇشنى كۈتۈش، ئارزۇلاش ۋە ھەربىكەت قىلىش بىز ئۈچۈن ئەڭ خەتەرلىك بىر خىيال، ئاخىرىدا يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا ئېچىۋېتىش كېرەككى، پەلەستىن مەسىلىسى ھەرگىزمۇ دىنلار ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەش ئەمەس، ئۇ پەقەت ئىككى بىر تۈغقانىنىڭ تارىخىي ئاداۋىتىدىن كېلىپ چىققان ئورۇنسىز دەتالاش، يەنە بىر جەھەتتىن ئوتتۇرا شەرقتىكى ھەرقايسى پادىشاھ ياكى ھۆكۈمەت باشلىقلىرىنىڭ ئۆز زىنىڭ شەخسىي شۆھرىتى ۋە ھوقۇقىنى ساقلاشتا ئۆزلىرى ئاسىتىرتتىن مەسىلە تۈغدۇرۇپ، ئۇنى ئۆزلىرى «ھەل» قىلىۋاتقانلىقىدىن كېلىپ چىققان، ئۇلارنىڭ بىرى يەنە بىرىنى ئۇ زېمىنىدىن پۈتۈنلەي چىقىرىۋېتىشتىن ئىبارەت مەنتىقىسىز تەلەپتە بولىسا، يەنە بىرى باشقىسىنى تانكا بىلەن باستۇرۇشقا خۇمار بولۇپ قالغان. پەلەستىنلىكلەر بولسا يەھۇدىيلارنى بىزگە ئىش ۋە خىزمەت بەرمىدى دەپ ئاغرىنىدۇ تېخى! يەنە بىر سىر شۇكى، توقۇنۇشۇۋاتقان تەرەپلەرنىڭ كەينىدە يىراقتىكى كۈچلەر بار بولۇپ، دۇنيانىڭ دىققىتى ئۆزىدىكى ئىشلارغا چۈشۈپ قالماسلىقى ئۈچۈن مەسئۇلىيەتسىز كىچىك گۇرۇپپىلارنى پۈل ۋە قورال بىلەن تەمىنلەپ، تىنچلىق كېلىشىمىگە ئېرىشكىلى قويمايدۇ. ئىراق مەسىلىسىمۇ بىر ئادەمخورنىڭ يەنە بىر جاھان ساقچىسىغا تۈتۈلۈشى بولۇپ، بۇ ھەقتە بىلمىگەنلەر بىر تەرەپلىمە خەۋەرلەرگە ئىشەنمەي، ئاڭلىغۇسى بولسا ئىراقلىقلارنىڭ سادامدىن قۇتۇلغىنىغا قانچىلىك خۇش بولغانلىقىنى ئۆزلىرىدىن ئاڭلىسا بولىدۇ. دېمەك، بۇنىڭدىن كېيىن مەدەنىيەت ۋە دىنلار ئارىسىدا دىئالوگ قۇرۇلىدۇ ۋە قۇرۇلۇشى كېرەككى، ھەرگىز توقۇنۇش-

مايدۇ ۋە توقۇنۇشمىسۇن. ئوقۇرمەنلەر ئەگەر كۆچلۈك ۋە ئەقىل-لىق بولۇشنى ئويلىسا، كۆچلۈك دۆلەت ۋە مىللەتلەرگە ئۆچلۈك قىلماي، ھەسەت قىلماي ۋە ئۇلارغا تاش ئاتماي، تەبىئىي پەنلەر-نى، لوگىكا ۋە پەلسەپىنى، سۆھبەت ئىلمىنى ياخشى ئۆگىنىشى، باشقا مەدەنىيەت ۋە دىنغا ئاينىپ كېتىشتىن قورقماي (ئۆزلىرىنى ئېتىقادتا چىڭ دېگەنلەرنىڭ قورقۇشىغا قاراپ ئۇلارنىڭ چىكىلىقى-دىن گۇمانلىنىمەن) تەتقىق قىلىشلىرى، مەملىكىتىمىز ۋە ئاپ-تونوم رايونىمىز شارائىتىدىكى مەۋجۇتلۇق ۋە تەرەققىيات مەسە-لىلىرىگە كۆڭۈل بۆلۈشلىرى ھەمدە خىيالىي دۇنيادىن رېئالنى دۇنياغا قايتىپ كېلىشلىرى لازىم.

تۇرلۇك رادىكال كۆچلىرىنىڭ ئىنسانىيەتنى ھالاكەت يولىغا كۇشكۇرتىشىدىن ساقلاپ قېلىش ھەمدە ھەر خىل دىن ۋە مەدەنە-يەتلەر ئارا چۇشىنىشنى ئىلگىرى سۇرۇش ئۈچۈن ب د ت باش كاتىپى كوفى ئاننان بۇ يىل 15 ـ ئىيۇل «مەدەنىيەتلەر ئىتتىپا-قى» پروگراممىسىنى ئېلان قىلدى ھەمدە بۇ ئىتتىپاقىغا دائىملىق ئورگان قۇرۇپ، ئۇنىڭغا تۇركىيە باش مىنىستىرى رەجەپ تايىپ ئەردوغان ۋە ئىسپانىيە باش مىنىستىرى زاپاتېرونى قوش رەئىس-لىككە تەكلىپ قىلدى. بۇ ئىتتىپاق يىغىنى 10 ـ ئايدا ئىسپانە-يىدە تۇنجى يىغىلىشىنى ئۆتكۈزدى. دېمەك تەپەككۇرى ساغلام ھەر مىللەت كىشىلىرى يەر شارىنىڭ پەقەت بىرلا ئىكەنلىكى ۋە ھاياتـ نىڭ پەقەتلا بىر قېتىم كېلىدىغانلىقىدىن ئىبارەت ھەممىلا ئادەم بىلىدىغان، ئەمما كۆپىنچە كىشىلەر ئۇنىڭ قەدرىنى بىلمەيدىغان ھالەتنى ئۆزگەرتىشكە تۇتۇش قىلماقتا. بۇمۇ خاتتىكتون ۋە ئۇ-نىڭ ھەيرانلىرى توقۇپ چىقارغان ياكى بولۇشنى ئارزۇلايدىغان

«مەدەنىيەتلەر توقۇنۇشى» غا بېرىلگەن تۇنجى زەربە بولدى.

2003 ـ يىلى 11 ـ مارت مادرىد تۆمۈر يول ئىستانسىسى پارتلىشى، 2004 ـ يىلى ئەتىياز ئىستانبول لېۋەنتتىكى پارتلىشى، بۇ يىل 11 ـ ئىيۇل لوندوندىكى پارتلىشىش... دېگەندەكلەر ئوپ ـ ئوچۇق تېررورلۇق بولۇپ، ئۇنىڭ ئىسلام دىنى روھى بىلەن قىلچىمۇ ئالاقىسى يوق. چۈنكى تېررورلۇق، بولۇپمۇ ئۆزىنى قوشۇپ پارتلىتىپ بىگۇناھ ئىنسانلارنى ئۆلتۈرۈش بىر خىل ئېغىر روھىي كېسەللىك. ئىسلام دىنىمىز ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېلىشنى ئېغىر گۇناھ دەپ ھېسابلايدۇ. مۇشۇ قانۇنىيەتنى بويلاپ پىكىر قىلغىنىمىزدا، ئۆزى ياشاۋاتقان يۇرتنىڭ پەن ـ تېخنىكا، ئىقتىساد ۋە مەدەنىيىتىنى يۇكسەلدۈرۈشكە تۆھپە قوشماي، قانداقتۇر دۇنيانىڭ يەنە بىر يېرىدىكى ئۆزىمۇ ئېنىق بىلمايدىغان ئىشلارغا ئاھ ئۇرۇپ غەزەپلەنگۈچىلەر ئەمەلىيەتتە كاندىدات تېررورچىغا ئايلانغان ۋە ئېتىقادتا بەلگىلەنگەن «بىلىملىك بولۇش، ئىنسانلارغا يار ـ يۆلەكتە بولۇش» دېگەن پرىنسىپلارغا قايرىپ تاشلاپ، ئەمەلىنىڭ دەسلىپىدىكىسىنى ۋە ئەڭ ئاساسلىقىنى ئۇنتۇپ قالغان شەكىلۋاز دىيانەتچىلەر بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئۇلارنىڭ «دۇنيا مۇسۇلمانلىرىنىڭ مەنپەئەتى» دېگەن نام بىلەن قىلغان تەلۋىلەرچە ھەرىكەتلىرى باشقا دىن ۋە مەدەنىيەت دۇنياسىدىكىلەرنىڭ بىزگە تۇتقان قاراشلىرىنى ئېغىر دەرىجىدە بىر تەرەپلىمىلىككە بۇراپ تاشلاپلا قالماستىن، نۇرغۇن بىگۇناھ ئادەملەرنى روھ ۋە تەندىن يوقىتىش ئارقىلىق ئاخىرەتنىڭ سوئاللىرىغا ئۆزلىرى جاۋاب بېرەلمەي قالىدۇ.

دۇنيادىكى بىر قىسىم سىياسىيونلارنىڭ مەدەنىيەتلەر ئوتتۇ-

ربسىدىكى پەرقنى چوڭايتىپ توقۇنۇشنى تەرغىپ قىلغانلىقى — ياشلارنى ئالدىغان ۋە ئۇلارنى تۇرمە، ئاچلىق ۋە زىيانغا يولۇقتۇر-غانلىقى بولىدۇ. مەدەنىيەتلەر ئارا ئۆزگىچىلىك ۋە ئالاھىدىلىك بولۇش بىلەن بىرگە ھەممىسى ئىنسانلىق جۇسۇسىيەتلەرگە كەل-گەندە بىر نۇقتىغا مەركەزلىشىدۇ. بۇنىمۇ توقۇنۇش مەنبەسى دەپ تونۇشمۇ دېۋەكلىك، ساددىلىق ۋە ياخشى ئوقۇمىغانلىقتىن خەۋەر بېرىدۇ. شۇڭا، رېئال تۇرمۇشنى ياخشىلاش ۋە ئۆزىنى كۇچەيتىشنى كىچىك ئىش كۆرمەي، ئالدى بىلەن ئەقەللىي تە-پەككۇر باسقۇچىغا بارالىغان ئادەملەر ئاندىن ئۆزىدىن ئاشقان ئىشلاردا لىللا گەپ قىلالايدۇ. مەھەللىدىن، كوچىدىن، چايخانە-دىن... ھالقىپ كېتەلمىگەن «كاتتا» ئادەملەرنىڭ مىللەت دەردى-جىلىك ياكى دۇنيا دەرىجىلىك ئالىم بولالىشى مۇمكىن ئەمەس. شۇڭا ياخشى ئوقۇيالماي قالغانلار بىلىپ سۆزلىسۇن، ئوقۇغانلار ئەتراپلىق سۆزلىسۇن، بىر تەرەپلىمە پىكىر قىلىش بىلەن دۇنيا ئەللىرىگە ئىللىق كۆرۈنگىلى بولمايدۇ. چۈنكى، خۇدا ئۇرسا ئالدى بىلەن ئەقىلدىن قىسىدۇ!

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. مىللەتلەر ئارىسىدا ئۇرۇش بولۇشنى ئارزۇ قىلىشنىڭ نەقەدەر زىيانلىق ئىكەنلىكىنى رايونىمىز ئەمەلىيىتىگە باغلاپ شەرھلەڭ.

2. ئىمكانقەدەر سۈپەتلىك ئادەملەر بىلەن سۆھبەتلىشىشنىڭ خاسىيىتىنى سۆزلەڭ.

مەستلىك

كلاسسىك مۇقەددەس كىتابلاردا: «مەستلىك ئۇچ خىل بو-لىدۇ، بىرى مال - دۇنيا، ئىككىنچىسى، نام| - شۆھرەت، ئۇچىنچىسى، هاراق - شاراب مەستلىكىدۇر» دېيىلگەن. مال - دۇنيا ۋە شان - شۆھرىتى ئازىيىپ كەتكەن يۇرتلارنىڭ هاراق - شاراب مەستلىكىمۇ بىللىلا تۆۋەنلەپ كەتتىمكىن دەپ ئويلاپ قالماڭ، ئالدىنقى ئىككىلىسىدە بولالمىغانىنىڭ دەردىنى ئۇچىنچى-سىدىن ئېلىپ ياشلىقىدىلا ئەمەس، پۈتۈن ئۆمرى بويى مەست يۇرىدىغانلار كۆپىيىپ قالدى. بۇ ئىشنى بەزىلەر ئېتىقادىنىڭ سۇسلاشقانلىقىدىن دېسە، بەزىلەر تۇرمۇشنىڭ ياخشىلانغانلىقىدىن دېدى. هەتتا بىزنىڭ بەدىنىمىز باشقىلارنىڭكىدىن كۆچلۈك دېگۇ-چىلەرمۇ بار. ئەمەلىيەتتە مەستلىك هاراقنىڭ ئۆزى بىلەن بىۋا-سىتە مۇناسىۋىتى بولمىغان ئىسپىرت خاراكتېرلىك مەستلىك بولۇپ، بۇ يەردىكى ئاساسلىق مەسىلە پسىخولوگىيىلىك ئاچلىق ۋە بۇ ئاچلىققا بېرىلگەن خاتا ئۇزۇقتىن ئىبارەت.

ئۇيغۇر تېبابەت تارىخىي كىتابلىرىدا قەيت قىلىنىشىچە، قەدىمكى تۈرپان، قەدىمكى كۇچار ۋە قەدىمكى خوتەنده هاراق ئىشلەپچىقىرىش كەشپ قىلىنغان بولۇپ، مىلادىيىدىن نەچچە ئەسىر بۇرۇنقى كۆسەن (قەدىمكى كۇچار) دۆلىتىده هاراق - شاراب ئىشلەپچىقىرىش ناهايىتى تەرەققىي قىلغان. «ئىككى خەز-مەتچى غەربىي دىيار بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى» دېگەن تارىخىي كىتابتا، غەربىي يۇرتتا ئۇزۇمنىڭ كۆپلۈكى ۋە ئۇ يەردىكى خەلق-لەرنىڭ ئۇنىڭدىن ئۇزۇم هارىقى (شاراب) ياسايدىغانلىقى هەققىده توختىلىپ: «كۇچار دۆلىتىدىكى باي كىشىلەرنىڭ ئۆيىده مەڭ

كۆرىلەپ ئۇزۇم ساقلىنىدۇ، ئۇنىڭدىن ئۇزۇم ھارىقى ياسىلىدۇ، بۇ ھاراقلار 10 نەچچە يىلغىچە بۇزۇلمايدۇ» دەپ تەسۋىرلەنگەن. «تەيپىك گۇاڭجى» دېگەن كىتابتا: «قۇجۇ (تۇرپان) دا بىر خىل توڭلىتىلغان ھاراق چىقىرىلىدۇ، ئىچكىرى جايلاردا ناھايىتى مەشھۇر» دەپ يېزىلغان. «سەيفۇ يۈەن گۇي» دېگەن كىتابتا: «دورا ھاراقلىرىنى ئىشلەش تېخنىكىسى ئىدىقۇتلۇقلاردىن ئۆگىنىۋىلىنغان» لىقى خاتىرىلەنگەن. ئەمدى قارايدىغان بولساق، ئۇزۇم تۇرلىرىنىڭ موللىقى ۋە تۇپراقنىڭ ياخشىلىقى رايونىمىز خەلقىدە ئۇزۇمنى چوڭ كۆرۈش پسخىكىسىنى شەكىللەندۈرگەن بولۇپ، ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان، بۇ يەرنىڭ كىشىلىرى «تۇز سىزىقلىق تەپەككۇر» شەكلىگە كۆنۈپ قالغان. پسخولوگىيىلىك بۇ ئاتالغۇنىڭ مەنىسى «مۇقىم ۋە بىر يۆنىلىشلىك، ئىزچىللىق ۋە تىنچلىقنى خالاش» دېگەنلىك بولۇپ، رايونىمىزدە ھەممە مېۋە تۇرلىرى ئېچىدە ئۇزۇمنىڭ بۇنچىلىك كۆپ ۋە ئىستىخىيىلىك ھالدا يېتىشتۈرۈلۈشى نوقۇللا ئىقتىسادىي مەقسەت بولماستىن، بەلكى ئۇزۇمنىڭ پسخىكىمىزغا ماس كېلىدىغان، «كۆمۈپ قويىساڭ، ياغاچقا ئىلىپ قويسا ئۆزى پىشىدىغان» مېۋە بولغانلىقىدا، يەنە كېلىپ ئۇزۇم تاللىرى ئاستا ـ ئاستا، نۇرغۇن يەرنى قاپلاپ، كىشىگە «خاتىرجەملىك ۋە كۆپلۈك» تۇيغۇسى بېرىدۇ. ئەزەلدىن چوڭ ـ چوڭ قورۇ ـ جاي تۇتۇپ كەلگەن بىزلەر مانا مۇشۇنداق «خاتىرجەملىك، كۆپلۈك، تىنچلىق» تۇيغۇسى بېرىدىغان مېۋىنى يېتىشتۈرۈشنى ئىچ ـ ئىچىمىزدىن خالايمىز.

ئۇزۇم پىشقاندىن كېيىن ھۆل پېتى ئىستېمال قىلىش، قۇرۇتۇپ كىشمىش ۋە ۋاسالغۇ قىلىش، شىرنە ئىشلەشتىن باشقا ئۇزۇم ھارىقى ياساش تېخنىكىسى يۇرتىمىز كىشىلىرىدە كەڭ تارقالغان. تارىختىن بۇيان يۇرتىمىزدا ئىشلەنگەن ھاراقلار غەرب ـ شەرققە سېتىلغان ياكى سوۋغا قىلىنغان. ھازىرمۇ رايونىمىز

شەندۈكدىن قالسىلا ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدىغان ھاراق ئىشلەش ئۆلكىسى، ئومۇمىي قائىدە بويىچە ئېيتقاندا، زەھەرلىك نەرسىنى ئىشلەپچىقىرىدىغان، يۆتكەيدىغان ۋە ساتىدىغانلار زەھەرنى ھەرگىز ئىستېمال قىلمايدۇ. ئەمما رايونىمىزدا ئىشلەپچىقىرىلغان ھاراقلارنىڭ 80% نى بىز ئىچىپ بولىدىكەنمىز. ھەقىقىي ئۇزۇم ھاراقلىرى توختاپ كېتىپ، رەڭ ۋە ئىسپىرت بىلەنلا تەڭشەلگەن تۇرۇبا سۇلىرىنى قىممەت باھادا سېتىۋالىدىغان، مەست قىلالمايدۇ دەپ بىۋاستىلا سانائەتتە ئىشلىتىلىدىغان ئىسپىرتى (75% كە يېقىنلاشىدىغان) ھاراقلارنى باشقا ئۆلكە ۋە ياكى دۆلەتلەرگە ئەۋەتكۈزمەي، زاۋۇتنىڭ ئىشكىدە تۇرۇپلا ئىچىپ بولىدىغانلارمۇ دەل بىزلەر. شۇڭا ھەممىلا ناھىيە، يېزىلاردا دېگۈدەك ھاراق زاۋۇتلىرى بار، بۇ زاۋۇتلار جەنۇبتا كۆپرەك! ئۇنىڭ ئۈستىگە ئەرزان، زەھەرلىك ۋە سۈپەتسىز پارچە ھاراق ئىچىدىغانلارمۇ مەھەللىمىزنىڭ دوقمۇشىدا سۇنايلىنىپ ياتماقتا...

مەن بۇ ھەقتە ئىزدىنىپ، ھاراق زاۋۇتىنىڭ گۆھىرى بولغان «ھاراق تەڭشىگۈچى» لەر بىلەن سۆزلەشتىم. ئەسلىدە ھاراق ئىشلەشنىڭ جەريانىنى يازاي دېسەممۇ، بۇ جەريانىنىڭ ساختىلىق ۋە مەينەتچىلىككە تولغانلىقىنى ئويلاپ كۆڭلۈم كۆتۈرمىدى، ئومۇمەن كۆپىنچە زاۋۇتلار پايدا قوغلىشىپ، چۈشەندۈرۈشتە دېيىلگەن ئاتالمىش ئۇزۇم، قوناق، مېۋە قىيامى... دېگەندەكلەرنى بەكلا ئاز ياكى قوشمايلا، پەقەت رەڭ تەڭشىگۈچ، تەم تەڭشىگۈچلەر بىلەن چىرايلىق × ماركىلىق ھاراقلارنى ئىشلەپچىقىرىدىكەن، خېبىي ئۆلكىسىدىكى بىر ھاراق زاۋۇتىنىڭ مەسئۇلى ئۇرۇمچى «شەھەر ئىستېمال گېزىتى» دە سۆھبەت بايان قىلىشىچە، دەي دېسە ئۆزىنىڭمۇ مەنپەئەتى بار، دېمەي دېسە ۋىجدانىغا خىلاپ بولۇۋاتقان يۇقىرىدىكى ھاراق ئىشلەش جەريانىنى قىسقىچە تونۇشتۇرغان. بەزى ياۋا ئۇزۇم ھاراقلىرى دېگىنىمىزدە، زادىلا

ياۋا ئۇزۇم بولمىغان ۋە بۇنچىلىك ياۋا ئۇزۇم زادىلا يوق ئىكەن. خۇددى نەسلى قۇرۇپ كېتەي دېگەن قوتازدىن دورا ئىشلىدۇق دەپ يالغان ئېيتقاندەك، ئادەم مىغلداپ بىكار يەپ قالمىغان دۆلەتتە نەدىمۇ ئىگىسىز ياۋا ئۇزۇم بولسۇن! دېمەك، ھاراق ئىشلەش ساھەسىدە ساختىلىق ۋە سەمىمىيەتسىزلىك بىر قەدەر ئېغىر، ئەمما بۇنى ھېس قىلالمىغانلار كۆپ بولمىغاچقا، ساختا ھاراق ئىچىدىغانلار كۆپىيىپ كەتتى، شۇڭا يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ئەڭ گۇللەنگەن كەسىپ ھاراق ئىشلەش بولۇپ قالدى.

ئەمدى ئەسلى تېمىغا كەلسەك، مەستلىكنىڭ باشقا تۈرلىرىنى قويۇپ، ھاراق مەستلىكىنى ئوتتۇرىغا قويۇشىمىزدا، ئۇنىڭ نۇرغۇن كونكرېت مەستلىكلەرنى پەيدا قىلىدىغانلىقى ۋە بەكلا ئومۇملىشىپ قېلىۋاتقانلىقىنى تەكىتلەپ، ئۇنىڭ سالامەتلىك ۋە پىسخىك دۇنيا بىلەن قانچىلىك مۇناسىۋىتى بارلىقىنى بىلدۇرۇش. تىن ئىبارەت. ئىسپىرت ئادەتتە ئورگانىك ئېرىتكۈچ بولۇپ، بىز ئادەتتە خىمىيە تەجرىبىسى ئىشلەپ ئاقسىللىق، مايلىق ۋە شېكەرلىك نەرسىلەرنى ئىسپىرتتا ئېرىتىپ، يوقىتىۋېتىمىز ياكى باشقا جانسىز نەرسىگە ئايلاندۇرۇۋېتىمىز. ئادەممۇ ئوخشاشلا ئاقسىل، ماي ۋە شېكەردىن تۈزۈلگەن ئورگانىك ماددا بولۇپ، داۋاملىق ھالدا ناچار ۋە يۇقىرى ئىسپىرتلىق ئىچىملىكلەرنى كۆپ مىقداردا ئىچكەندە، ئۇنى ئىچىپ ئۇچىنچى مىنۇتىدىن باشلاپ جىگەر ئارقىلىق قانغا ئۆتۈپ ئاستا ـ ئاستا پۈتۈن بەدەنىدە سېزىمسىزلىنىش، سەزگۈ تۆۋەنلەش ھالىتى شەكىللىنىدۇ، كېيىنچە مەستلىك ئىچىدە ھېچنېمىنى سەزمەس بولۇپ قالىدۇ. ھاراقنىڭ مەست قىلىشى ئەمەلىيەتتە ئاقسىلىنىڭ پارچىلىنىپ، شېكەرنىڭ ئازىيىۋاتقانلىقى ۋە ئوكسىگېننىڭ يېتىشمەيۋاتقانلىقى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ھاياتنى تەشكىل قىلىدىغان بۇ نەرسىلەرنىڭ خورىشى مۇقەررەر ھالدا بەدەننى ئاجىزلاشتۇرىدۇ. ھاراقنىڭ

بىزگە بەكرەك زىيان قىلىشىدىكى سەۋەب، خېلى ۋاقىتلاردىن بۇيان كىتاب ئوقۇماي مېڭمىز ئاجىزلاپ، مېڭە توقۇلمىلىرى يىگلەپ كەتكەچكە، ئەمدى بۇنىمۇ زەھەرلىگەندە، ناھايىتى تېزلا مەست بولىدىغان ۋە قاملاشمىغان ئىشلارنى قىلىدىغان گەپ.

ئومۇمەن ئىسپىرتلىق ئىچىملىكلەر ھاياتنىڭ تۇۋرۈكى بولغان ئاقسىلىنى پارچىلاپ، ماينى ئازايتىدۇ، شېكەرنى تۆۋەنلىتىپ، ئوكسىگېننى يوقىتىدۇ. ھاراقنى كۆپ ئىچكەنلەرنىڭ مېڭىسى يىگلەپ، جىنسىي ئىقتىدارى تۆۋەنلەيدۇ، قېنى قويۇقلىشىپ، يۈرىكى ئاجىزلايدۇ، جىگىرى قېتىشىپ، بۆرىكى سوۋۇيدۇ. مۇنداق مۇھىم ئەزالار تۈگەشكەن ئادەمنىڭ ئۇلۇغ ئىشلارنى قىلالىشى ۋە ئەۋلادلارغا ئۇلگە بولالىشى ناتايىن.

پىسخىك جەھەتتىن ئالغاندا، ھاراق ئىچىش ياكى كۆپ ئىچىش بىر خىل روھىي ئاچلىقنىڭ بەلگىلىرىنىڭ بىرى. يۇقىرى دەرىجىلىك ئارزۇ ۋە يىراق كەلگۈسىلىك پىلان بولسا، شۇنىڭغا مۇناسىپ بىلىم ۋە ھۈنەر ئۆگىنىلسە ھەمدە پۈتكۈل جەمئىيەتنىڭ ئىجتىمائىي كەيپىياتى نورمال، ئىقتىسادىي تەرەققىياتى سىجىل بولسا، جەمئىيەتتە ھاراقنا بولغان ئېھتىياج ئازايغان، بولۇپمۇ مەدەنىي دۇنيادا ئىچىلمەيدىغان ئاق ھاراق ئىستېمال قىلىنمىغان بولاتتى. دىيارىمىز ھاراق ياساشنىڭ ماكانى بولغان بولسىمۇ، ئىچىش جەھەتتە داڭ چىقارمىغان ئىدى، ھازىر ئىشلەپچىقىرىشتىن ئىچىش مىقدارى ئېشىپ كېتەي دەپ قالدى. بۇ يەنىلا جەمئىيەت تەرەققىياتى، كىشىلەرنىڭ پىسخىك ساغلاملىقى، ئىجتىمائىي تەقسىمات ۋە ئىجتىمائىي مۇناسىۋەت ئوتتۇرىسىدىكى تەڭپۇڭسىزلىقلارنىڭ شەخسلەر جىسمىدىكى ئىپادىلىنىشى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئۇندىن باشقا ئۇزۇن يىللىق قالايمىقانچىلىق ۋە ئاچارچىلىقتىن كېيىن كىشىلەر ئېڭىدىكى «تويۇپ بېقىش، ئەركىن ياشاپ كۆرۈش» ئىستىكىنىڭ كونكرېت ئىپادىسى

سى سۈپىتىدە، رېستوران، باغچا، ئايرىمخانا... لەر بارغانسېرى ئاۋاتلاشماقتا. هاراقنى كۆپ ئىچىش ۋە قاتتىق مەست بولغۇچە ئىچىش يەنە بىر تەرەپتىن ئېيتقاندا، مەتبۇئات تازا تەرەققىي قىلمىغان جايلاردا بەكرەك ئومۇملاشقان بولىدۇ، چۈنكى مەتبۇئات (رادىئو ـ تېلېۋىزىيە، كىتاب، گېزىت ـ ژۇرنال) مۇ ئادەملەر-نىڭ ئىچ ـ پۇشۇقىنى چىقىرىدىغان سورۇن بولۇپ، بۇ ئورگانلار سېسىقچىلىق قاپلىغان مەيخانىلار، پاھىشخانىلار ۋە هاراق سو-رۇنلىرىدىن مىڭ ياخشى. مېنىڭچە، هاراقكەشلىك دىنىي ئېتە-قادنىڭ سۇسلاشقانلىقى ۋە نادانلىق بىلەن بىۋاستە مۇناسىۋەت-لىك. مەستلىك بىر ئادەم بىلەن كەتسە مەيلى ئىدى، كۆپچىلىك-كە، كەلگۈسىگىمۇ تەۋە بولغان مېڭىمىز، يۈرىكىمىز، جىگىر--مىز ۋە بۆرىكىمىزگە مۇناسىۋەتلىك بولغاچقا، مۇنداق كېتىۋەر-سەك كوللېكتىپ هالدا تۇغەيدىغان گەپ، ئاتا ـ ئانىمىز پۇل (بىزگە جان) چىقىرىپ، هۆكۈمەت مەكتەپ چىقىرىپ ئوقۇتقان مېڭىمىزنى ئىسپىرتتا ئېرىتىپ يىگلىتىۋاتقان ستودېنتلار تېخى ناھايىتى كۆپ ئىكەن، هاراق ئىچمەيمەن دېگەن گەپكە كۆزلىرىنى چوڭ ـ چوڭ قىلىپ، بويۇن تومۇرلىرىنى كۆپتۈرۈپ هەيران قالىدىغان ۋە ئاچچىقلايدىغان ئادەملەر ساقى (شۇ سورۇندىكى باشلىق) بولىدىكەن، بۇنى ئېتىقاد بىلەن چۈشەندۈرۈش ناھايىتى تەس. بۇنىڭ مەنبەسىنى هاراق ئىچمەي تۇرۇپ مەست بولۇپ كەتكەن نېرۋىلىرىمىزنىڭ هازىرقى هالىتىدىن ئىزدەش مۇمكىن.

مەست ياكى مەستكە يېقىن ئادەملەر كۆپىيىپ قالغان جەم-ئىيەتتە چەكلەش ۋە باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش بىلەنلا مەسىلىنى هەل قىلغىلى بولمايدۇ. بۇنىڭ ئەڭ ياخشى چارىسى «مەن نېمە قىلىۋاتىمەن، يەنە كىملەرنى زەھەرلەۋاتىمەن، مەن ئەسلى نېمە قىلىشىم كېرەك بولغان ئادەممەن» دېگەننى ئويلىيالايدىغان ئا-دەملەرنى كۆپەيتىش. ئۇنداق بولمايدىكەن، چۈشىنىشلىك قىلىپ

ئېيتقاندا، جەمئىيەتىمىزدە ھاراقكەش ئەرلەر ئاخىرىدا ھەزلەك بولۇپ، بەسلىشىپ ھاراق ئىچىدىغان ئاياللار بۇزۇلۇپ كېتىدۇ. ئۇلاردىن تېخى ھاراق ئىچمەي تۇرۇپلا تۇغقىشكەن مەستلەر تۇغۇلىدۇ. مەست ئادەم ئۆلۈك بىلەن باراۋەردۇر.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. مەستلىك قانچە خىل بولىدۇ؟
2. سىزچە مەست بولۇش نېمە بىلەن بېۋاستە مۇناسىۋەتلىك؟
3. ئىسپىرتنىڭ خۇسۇسىيىتى نېمە؟ ھاراق كۆپ ئىچىلسە قانداق يامان تەسىر كۆرسىتىدۇ؟
4. ئەرلەرنىڭ ناياق بولۇپ قېلىشىدا ھاراقنىڭ قانداق تەسىرى بار؟
5. ھازىر ھاراقلارنىڭ تەركىبىدە نېمىلەر بار؟
6. خىمىيىۋى ئوغۇت، سۇلياۋ يوپۇق ۋە ئىسپىرتنىڭ جانلىقلارغا كۆرسىتىدىغان تەسىرى قانچە يىل داۋام قىلىدۇ؟

ئالدىمىزدىكى كىم؟

ياش ئەۋلادلارنى ياراملىق قىلىپ يېتىلدۈرۈشنى ئېغىزدا دېگەن بىلەن ئەمەلىيەتتە ئەمەلگە ئاشۇرغانلار كۆپ ئەمەس، مانا هازىر بىر سىنىپتىن ئاران 4 ~ 5 سىلا جامائەتنىڭ دىققىتىنى تارتقۇدەك هالدا ئىشلەۋاتىدۇ. ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ۋە هۆكۈمەتنىڭ ۋاقتى، پۇلى ۋە مەكتەپلىرىنىڭ بۇنچىلىك ئىسراپ بولۇشى كەـ شىنى قانتىنىق ئەپسۇسلاندۇرىدۇ، ياخشى ئوقۇماسلىق ۋە ئۇنۇمى بولماسلىقنىڭ سەۋەبلىرىنى بىرىنچى قىسىم كىتابىمدا ئوقۇغۇـ چىلارنىڭ پىسخىك ساپاسى نۇقتىسىدىن تەھلىل قىلغان ئىدۇق. يەنە قارىساق، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ پىسخىك ساغلاملىقى، ئۇلارنىڭ ئاخىرقى مەقسىتى دېگەنلەر مەسىلىنىڭ يېشىمى ئۈچۈن تولىمۇ مۇهىم كۆرۈنمەكتە.

مەمۇرىي ئورۇنلاردا هەممە ئىش مەمۇرىي تەرتىپلەر ۋە بۇيـ رۇقلار بىلەن ئىجرا قىلىنىدۇ. بۇ يەردە ئىشلىگۈچىلەرمۇ باراـ بارا ئۆزلىرىنى بۇيرۇق بەرگۈچى ۋە بۇيرۇقلارنى ماشىنىدەك ئىجرا قىلغۇچى بولۇپ كۆنۈپ قالغان، يامان يېرى مەمۇرىيلار ئۆزلىرىنى باشقىلاردىن ئۈستۈن سانايدىغان، ئۆزىنى رەهبەر، باشقىلارنى ئامما چۈشىنىۋالىدىغان پىلانلىق ئىگىلىك دەۋرىدە ۋە ئۇنىڭ تەسىرلىرى ئاز ـ تولا ساقلانغان هازىرقى ۋاقىتتىمۇ مەمۇرىي ئورۇنلار هەممە ساهەلەردىن ئۈستۈن سانالغان ئىدى ۋە هەممىلا ئادەم مەمۇرىي ئورۇنلارغا كىرىۋىلىشنى ئارزۇ قىلاتتى. كەسپىي، كارخانا ئورۇنلىرى، مائارىپ باغچىلىرى خۇددى ئىكـ كىنچى، ئۇچىنچى سەپتىكى مەهكۇملار ئىشلەيدىغان جايلاردەك پەرەز قىلىناتتى. بۇ خىل تەپەككۇر مىڭلىغان كەسىپلەر مەۋجۇت

بولغان جەمئىيىتىمىزدە «پولاتتەك پاكىت» قا ئايلانغاچقا، مەمۇ-
رىي ئورگانلار ئاشۇ مىكلىغان كەسىپلەرنىڭ جەمئىسىدىنمۇ ئۈس-
تۈن سانىلاتتى. ئەمەلىيەتتە بىر مەدەنىي جەمئىيەتتە مەمۇرىي
ئورگانلار ئاز بولىدۇ، ئۇ يەردە ئىشلەيدىغانلارمۇ خىزمەتچىلەر
ئىچىدە ناھايىتى ئاز نىسبەتنى ئىگىلەيدۇ. ئۇلار بۈيرۇقچى ئە-
مەس، مۇلازىمەتچى ھېسابلىنىدۇ. مانا ئەمدى بىز شۇ يولغا
كىتىپ باراىمىز ۋە بۈيرۇقۇزلۇق، شەكىلۇزلۇقنىڭ زىيانلىرى-
دىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن مەملىكەت مىقياسىدا ئىسلاھات ئېلىپ
بېرىۋاتىمىز. بۇ گەپلەرنى ئەسلى ماۋزۇيىمىزغا سۆزەپ كىرىش-
تىكى مەقسەت، بۇ ۋاقىتچە بىزگە رەھبەرلىك قىلىپ كېلىۋاتقان
«بۈيرۇش، رەھبەرلىك قىلىش» تەپەككۇرىنىڭ مائارىپ ساھە-
سىدىكى زەھەرلىرىنىڭ بىرى بولغان مۇئەللىملەرنىڭ ئىچكى
دۇنياسىدىكى «ھۆكۈمرانلىق» تۇيغۇلىرىنى تەنقىد قىلىشتىن ئى-
بارەت.

قالايمىقانچىلىق يىللىرىدا بىلىمنىڭ ۋە مۇئەللىملەرنىڭ ئې-
تىبارى قىلىنماي، مىليونلىغان كىشىلەر مەنىۋى جەھەتتىن ئۆل-
تۈرۈلگەن، روھىي ئازاب تارتقان بولغاچقا، ئىسلاھاتتىن كېيىن
ھۆكۈمەت زور كۈچ بىلەن بىلىم ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇپ،
جاراھەتلەرنى ساقايتىشقا ۋە بىلىم ئەھلىنىڭ ئورنىنى كۆتۈرۈشكە
تىرىشتى. شۇ ۋەجدىن ئوقۇتقۇچىلار بايرىمى تەسىس قىلدى ۋە
ئوقۇتقۇچىلارنى ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىن رىغبەتلەندۈردى. بۇ
خۇشاللىقتىن ھەممە كىشى بەھرىمەن بولدى. چۈنكى ئىنسان
كۆزى بولغىنى ئۈچۈن ئەمەس، تەپەككۇرى بولغىنى ئۈچۈن ئادەم
سانىلاتتى. شۇ تەرىزدە 20 يىل ئۆتتى. بۇ جەريانداا يەنە مىليون-
لىغان ئىنسان ساۋاتلىق بولۇپ، ئادىمىي ھالغا كەلتۈرۈلدى،
ئىلىم ئۆگىنىپ ۋە ئۆگىتىلىپ، كىشىلەرنىڭ روھىي ۋە جىسما-
نى ساغلاملىقى ھەيران قالارلىق دەرىجىدە ياخشىلاندى. بولۇپمۇ

ئادەملەرنىڭ ساراڭلىق، تەلۇنلىك ۋە رادىكاللىققا يۈزلەنگەن شو-ئارلىرى، ھەربىكەتلىرى داۋالىنىپ ساقايتىلدى. بۇ ئىشلاردا ئو-قۇنقۇچىلارنىڭ تۆھپىسى ناھايىتى زور. بولۇپمۇ قىيىن كۇنلەرنى باشتىن ئۆتكۈزۈپ، ھايات ۋە ئىلىمنىڭ قەدرىنى ياخشى چۈشەن-گەن پېشقەدەم ئوقۇنقۇچىلار بار كۇچىنى ئىلىم تارقىتىشقا سەرپ قىلدى. شۇ سەۋەبتىن مۇئەللىمنىڭ ئورنى خېلىلا يۇقىرى كۆتۈ-رۈلدى ۋە ھازىرغىچە ھۆرمەتكە سازاۋەر.

ئەمما، ھۆرمەت ۋە ماختاش لايىقىدا بولغىنى ياخشى. گەرچە باشقا ئەللەرگە قارىغاندا مۇئەللىملەرنى تېخىمۇ يۇقىرى كۆرۈشـ-مىز كېرەك بولسىمۇ، لېكىن مەملىكىتىمىزدىكى 1838 خىل كەسىپ ئىچىدە ئوقۇنقۇچىلىققا كۆرسىتىلىۋاتقان ھۆرمەت زادىلا تۆۋەن ئەمەس. بىراق خېلى كۆپ مۇئەللىملەردە يۇقىرىدا مەق-سەتلىك نەقىل كەلتۈرۈلگەن «مەمۇرىيچىلىق» ئىدىيىسى ناھايـ-تى ئېغىر. يامان يېرى، بۇ خىل ئىدىيە تەشكىللىك بولماستىن، بەلكى بىرلىك ئادەمنىڭ ئېڭىدا بولغانلىقى. چۈنكى بىرلىك ئا-دەمنىڭ ئېڭىدىكى خاتا ئىدىيىنى ئۆزى ئاسان يوقىتىۋېتەلمەيدۇ. مەمۇرىي ئورگانلارنىڭ، مەمۇرىي خادىملارنىڭ ئۇستۇنلۇك پىسـ-خىكىسىنى يۇقتۇرۇۋالغان خېلى بىر قىسىم مۇئەللىملەر ئالدىدـ-كى ئولتۇرغان 40 بالىنىڭ 80 كۆزىنى خۇددى ياۋاش قويلارنىڭ كۆزىگە ئوخشىتىپ قويماسلىقى لازىم ئىدى، ئىشكىتىن كىرگەن ھامان قىلىنغان سالام ھەرگىزمۇ قۇللارنىڭ «خوش خوجام» دېگىنىگە ئوخشاش ئاڭلانماسلىقى ياكى ئورنىدىن تۇرغۇزۇلغان ئوقۇغۇچى جازالىنىشىنى كۆتۈپ تۇرغان جىنايەتچىگە ئوخشاپ قالـ-ماسلىقى كېرەك ئىدى. ئەگەر مەمۇرىيلارنى ئۇستۇن چاغلاپ ئۆگەنگەن بىر مۇئەللىمنى مۇنداق پىسخىك ھالەتتە بولمايدۇ، دەپ كىم ئېيتالايدۇ؟

مېنىڭچە، مۇئەللىملەرنىڭ خىزمىتى ھازىرقى مۇئەللىملەر

تەسەۋۋۇر قىلغاندەك ئۇنچىۋالا ئېغىر ئەمەس. چۈنكى مەنمۇ مۇ-ئەللىملىك قىلىپ كۆرگەن، ھازىرمۇ كەڭ كۆلەمدە مۇئەللىملەر بىلەن ئارىلىشىپ، ئۇلارنىڭ مەسىلىلىرىنى تەتقىق قىلىۋاتىمەن. «ئاسان» دېيىشىمدە، ئەگەر مۇئەللىم ئۆزىنىڭ ئالدىدا ئولتۇر-غان 40 بالىنى ئۆزۈمنىڭ ئىنى ـ سىڭىللىرىم دەپ قارىسا، مېنىڭ يۈرەك ـ پارەم دەپ ئويلىسا، مېۋە-بېرىشى كېرەك بولغان كۆچىتىم دەپ بىلسە، ھەتتا ۋەتىنىم ئۈچۈن تەييارلىغان قۇرغۇ-چىلار دەپ ھېس قىلالىسا بۇ مەسىلىنى شەرھلىگەندەك ھېچنېمە قالمايدۇ. بۇ ھەقتە يېزىلىپ كەتكەن ماقالىلەر، كىتابلار پەقەتلا ئۇنۇڭان ئېلىشقىلا يارايدۇكى، ماھىيەت بىلەن ھېچ ئالاقىسى يوق. چۈنكى ھەم ئىنسانىي تۇيغۇغا ھەم ئىلمىي ئىقتىدارغا ئىگە بىر ئوقۇتقۇچىدا پرىنسىپلىق نىشان مەسىلىسى ھەل بولغان ئىكەن، ئۇ ھەر ئامالالارنى قىلىپ بالىلارغا بىلىم يۈقتۇرىدۇ. بالىلارنى تەنەپپۇسقا تەلپۈندۈرمەي، ۋاقىتنىڭ قانداق ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى بىلمىگۈدەك دەرىجىدە جەلپ قىلالايدۇ. مەسىلەن: ئۇ مۇئەللىم جۇغراپىيە دەرسى بېرىدىغان بولسا، پۈتۈن دۇنيادىكى 200 دۆ-لەتنىڭ ئىسمى، پايتەختى، يەر مەيدانى ۋە ئاساسلىق رەھبەرلىرى-نى يادقا بىلەلەيدۇ، ئۇ دۆلەتلەرنىڭ تارىخى ۋە يەر تۈزۈلۈشىنى قىسقىچە ئېيتىپ بېرەلەيدۇ، ئەڭ مۇھىمى نۆۋەتتى كەلگەن دۆلەت-نىڭ مۇشۇ بىر نەچچە كۈندىكى ئەھۋاللىرىنى ئوقۇغۇچىلارغا جانلىق يەتكۈزەلەيدۇ، چىقىدىغان بايلىقلارنىڭ قىممىتىنى ۋە نېمىلەرگە ئىشلىتىلىدىغانلىقىنى ئۆلچەملىرى بىلەن ئۇقتۇرالايـ-دۇ، شۇ دۆلەتنىڭ تىلى ۋە ناخشىلىرىنى تونۇشتۇرالايدۇ... بۇ ھالدا ئوقۇشقا قىزىقمايدىغان بالا بولسۇنمۇ؟ ئايىغى چىقمايدىغان ئوقۇتۇشقا ئائىت ئاتالمىش «ئىلمىي ماقالىلەر» نىڭ نېمە كېرە-كى؟

يەنە شۇ مەمۇرىي تەپەككۇرىمىز بىلەن ئېيتقاندا، ئالدىمىز-دىكى بالىلار «تەنبىھ ئاڭلىغۇچى بەڭۇاشلار، ھەقسىز ئەھۋالدىن

خەۋەرسىز ئامما». بىز بولساق «يول كۆرسەتكۈچى، مۇھىم سۆزلەرنى قىلغۇچى رەھبەر». بۇنداق روھىي ھالەت بىلەن ياراملىق ئادەم يېتىلدۈرگىلى بولمايدۇ. ھازىر ئاڭلىسىڭىز مۇئەللىملەرنىڭ دەردى بەك تولا: يىغىن كۆپ، ئۆگىنىش كۆپ، ئىمتىھان كۆپ، ماڭاشنى ۋاقتىدا بەرمىگەن، بالىلار بەكۈڭاش... ھەممە يەردە، ھەممە كەسىپتە دەرد تولا. بىراق خۇددى يازغۇچى ۋە دىكتورلارغا ئوخشاشلا بەختلىك يېرى شۇكى، نۇرغۇن ئادەملەر كەسىپىنىڭ خاراكتېرى تۈپەيلىدىن ئۆزىنى ھەر سائەتتە ياكى يىل - يىللاپ نامايان قىلالمايدىغان بولسا، مۇئەللىملەر ھەر مىنۇت ئۆزىنى بازارغا سالالايدۇ، دەردى بولسا تامغا بولسىمۇ سۆزلەپ تۇرىدۇ، ياخشى يېرى ئالدىمىزدىكىلەر ئادەم بولغاچقا، بىز قاقشاپ تۇرۇپمۇ يەنە ئۇلارغا بىلىم يۈقتۇرۇشقا مەجبۇر، بۇ ھەم بىر بەخت. دەردى يوق ئادەم، مەسلىسى يوق كەسىپ بولمايدۇ. ئەگەر مۇئەللىملەر يۈقىرىدىن، مۇدىرىدىن، تۇغىمەس يىغىنلاردىن ۋە ياكى خىزمەتداشلىرىدىن يا ھەقلىق ياق ھەقسىز ئاغرىنىپ يۇرۇۋەرسە، ئاساسىي ئىش بولغان ئەۋلاد تەربىيىلەش چوقۇم دەخلىگە ئۇچرايدۇ. پىسخىك دۇنياسى چۈشەنمەسلىك، ئاغرىنىش، ھەسەت ۋە مەقسەت ئېنىق بولماسلىق قاپلاپ كەتكەن ھارغىن بىر مۇئەللىم مۇقەررەركى، 40 بالىنى 400 نەپەر ھارغىنغا ۋە ئۇمىدسىزگە ئايلاندۇرىدۇ.

كېسەل كۆرۈنگىلى كەلگەن مۇئەللىملەرگە دائىم شۇنى تەكىتلەيمەن: سىزلەر يالغۇز بىلىم بەرگۈچى ئەمەس، بەلكى ئۈمىد ۋە ئىشەنچ بەرگۈچىسىز. سىزنىڭ كۆزىڭىز، چىرايىڭىز ۋە چاچلىرىڭىزدىن باشلاپ ھەممە يېرىڭىزدىن ھەر زامان ئىشەنچ ۋە ئۈمىدۋارلىق ئۇرغۇپ تۇرسۇن، سۆزلىرىڭىزنىڭ ۋەزنى ۋە ئورامىدىن چۈشكۈنلۈك، ئاغرىنىش ۋە سوغۇقلۇق ئەمەس، بەلكى ھازىرلا بەخت ۋە ئازادلىك كېلىدىغاندەك ئۇچۇر بەرگۈچى، بەر-

شارەت بەرگۈچى بولۇڭ. بۇلارنى بۇ يەرگە كۆچۈرۈپ كېلىشتىكى مەقسىتىمىز يەنىلا «ئالدىمىزدىكى ئولتۇرغانلار بىزنىڭ (سىز-نىڭ) سەۋەبىڭىز بىلەن يا قاتىل بولىدۇ، يا ئالىم بولىدۇ. قاتىل باشقىلارنى ئۆلتۈرىدۇ، ئارقىدىن ئۆزى ئۆلتۈرۈلىدۇ، ئىككى جان كەتتى» دېگەننى بىلدۈرۈشتىن ئىبارەت. ئالىم بولسا يۈزلە-گەن، مىڭلىغان ئۇمىدسىز ۋە روھسىز ئادەمنى روھلاندۇرىدۇ، روھىدىن ئۆلگەن نۇرغۇنلىغان ئادەمنى قۇتقۇزۇپ ئالالايدۇ، شۇ-ڭا بۈيۈك شائىر رابىندرات تاگور: «ۋەتەننىڭ ھەممە نەرسىسىگە تەۋرەنمەس ئىشەنچىمىز بار. بىزنىڭ بىردىنبىر خىزمىتىمىز بۇ خىل ئىشەنچىنى ئاشۇ ئىشەنچى يوق ئادەملەرگە سىڭدۈرۈش» دەپ ناھايىتى توغرا ئېيتقان. چۈنكى ۋەتەنگە ئىشەنچى يوق مۇئەللىم-مۇ، ئوقۇغۇچىمۇ ئوخشاشلا ئۆلگەن ھېسابلىنىدۇ. داڭلىق جاما-ئەت ئەربابى ۋە جەمئىيەتشۇناس ئالىم يې شېڭتاۋ ئەپەندى: «ئو-قۇتقۇچى ئوقۇغۇچىنىڭ پۈتۈن ئۆمرى ئۈچۈن ئويلىنىشى لازىم» دېگەن ئىدى. مۇئەللىملەر بالىلارغا ئۆمىد ۋە ئىشەنچ بېرىۋاتام-دۇ؟ ئۇلارنىڭ پۈتۈن ئۆمرى ۋە تەقدىرى ئۈچۈن ئويلىنىۋاتامدۇ؟

ئوقۇتقۇچىلىق ئۇلۇغ كەسىپ، لېكىن ھەممىلا مۇئەللىم-نىڭ ئۇلۇغ بولۇشى ناتايىن. مەن ھەممىلا ئوقۇغۇچىدا گۈزەل ئارزۇ بار دەپ قارايمەن، لېكىن ھەممىلا مۇئەللىمدە گۈزەل ئارزۇ بولۇشىغا ئىشەنمەيمەن. ئۇلاردا نۇرغۇن پىسخىك مەسىلە-لەر مەۋجۇت. ئۇلارنى ھۆرمەتلەش بىلەن بىرگە ئۇلارنىڭ مەسە-لىلىرىنى تەتقىق قىلىشىمىز، ئۇلاردىكى جىسمانىي ھارغىنلىق ۋە پسىخىك جەھەتتىكى تۈيۈپ كېتىشلەرنىڭ مەنبەسىنى بىلىشە-مىز ۋە ئورتاق ھالدا تەدبىر قىلىشىمىز كېرەك. بالىلارغا گەپ - سۆزى، يۈرۈش - تۇرۇشى، ئەڭ مۇھىمى ئەۋلادلارنىڭ ۋە ۋەتەننىڭ مەنپەئەتىگە تۇتقان پوزىتسىيىسى ماس چۈشمىگەن مۇ-ئەللىملەرنىڭ پايدىسىدىن زىيىنى كۆپ. لېكىن دەيدىغىنىمىز،

مۇئەللىملەر جىسمانىي جەھەتتىكى مەسىلىلىرىنى دوختۇرغا كۆرۈنۈپ ھەل قىلسۇن، پسىخىك مەسىلىھەتلىرىنى پسىخولوگلاردىن ئالسۇن، ئەمما شەخسىي ياكى كىچىك دائىرىدىكى زىددىيەتلەرنى دەپ ئالەمچە دائىرىدىكى مەنپەئەتلەرگە زىيان يەتكۈزمىسۇن. مەسىلىنىڭ ئۆزى ۋە يېشىمى شۇ:

ئالدىمىزدىكى كىم؟

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. مۇئەللىم ئۇستاز بولۇشى ئۈچۈن يەنە قانداق قىلىشى كېرەك؟
2. مۇئەللىملەر ئوقۇغۇچىلارغا قانداق كۆرۈنۈش لازىم؟
3. مۇئەللىملەرنىڭ خىزمىتى يېتەرلىك دەپ قارامسىز؟
4. ئۆزىڭىزنىڭ ئالدىدا ۋە ئەتراپىڭىزدا كىملەر بار؟

ئۆزۈڭگە تەھدىت سال

تىرىشىش، كۈرەش قىلىش ۋە رىقابەتلىشىش دېگەن سۆز-لەرنى كۆندە ئاڭلاپ تۇرىمىز. ئويلاپ كۆرسەك، بۇ سۆزلەرنىڭ بىر ئۇچى باشقىلارغا، دۈشمەنلەرگە ۋە قىيىنچىلىقلارغا تۇتۇشىدىغانىكەنلا قىلىدۇ. بولۇپمۇ بىز ئۇلارنى سىياسىي ھەرىكەتلەرگە ۋە تەبىئەتنى «بويسۇندۇرۇش» تەلۈلىكلىرىگە باغلاپ چۈشىنىش-كە ئادەتلىنىپ تۇرىمىز. دېمەك، يەنىلا ئالدىمىزدىكى دۈشمەن بار، تەھدىت مەۋجۇت، داۋالغۇپ تۇرىدۇ... كىشىلەر ئىلگىرى مانا مۇشۇنداق تەپەككۇر ئىلكىدە ئۆزۈن مۇددەت تەرىبىيىلەنگەچكە، ئادەم بىلەن ئادەم ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت بىر خىل دۈشمەنلە-شىش مۇناسىۋىتىگە ئايلىنىپ قالغان ئىدى ۋە ھەر قانداق بىر سۆزىمىز ۋە ياخشى نىيىتىمىزمۇ چوقۇم رەھىمسىز مەنىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولاتتى. مانا ھازىر ئاشۇ يىللارنى ۋە مۇشۇنداق تەپەككۇرلارنى ئەسلەپ كۆرسەك، بىزدە ناھايىتى ئېغىر پىسخىك كېسەللىكلەر يۈز بەرگەن ئىكەن، ھەتتا بىر پۈتۈن دۆلەت ۋە خەلق ساراڭ بولغان ئىكەن. بۇ ۋاقىلاردا ھەممە تەھدىت باشقىلار-دىن — چەت ئەللەردىن، ئەكسىيەتچىلەردىن، ئىچكى دۈشمەنلەر-دىن كېلىدۇ، دەپ قاراش ئەۋج ئالغاچقا، يۇقىرىدىن تۆۋەنگىچە مەسىلىنى ئۆزىدىن ئىزدەش روھى يوق ئىدى، ئەگەر بىر كىم بۇنى ئوتتۇرىغا قويىدىغان بولسا ئۇنى ئۆلتۈرمەي ياكى ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتمەي بولدى قىلمايتتۇق. ھەددىدىن ئاشقان روھىي نامراتلىق ۋە «ئەڭ ئۇلۇغ، ئەڭ پارلاق» دەپ پەردازلانغان قاراڭ-غۇلۇق كىشىلەرنى پىسخىك كېسەللىكلەرگە، نېرۋا ئاغرىقلىرىغا گىرىپتار قىلغان ئىدى. بۇ كېسەللىك ۋە ئاغرىقلارنىڭ تېببىي

ئىلمدىكى مۇھىم بەلگىلىرىدىن بىرى شۇكى، بىمار ھەممە ئىشـ
نى باشقىلاردىن كۆرۈپ، ئاغرىنىش، ھەسەت قىلىش پاتقىقىغا
پېتىپ قالىدۇ. ئۆزىنىڭ توغرا، باشقىلارنىڭ خاتا تۈيۈلىدۇ،
ئوخشىمىغان پىكىرلەرنىڭ بولۇشىنى كاللىسىغا سىغدۇرالمايدۇ
ۋە ئۇنى مەجبۇرىي ئۇسۇللار بىلەن توسۇشقا ھەمدە رەزىل ۋاسـ
تىلەر بىلەن زىيانكەشلىك قىلىشقا باشلايدۇ. بۇ سۆزلەرگە بۇ
يەردىن ئورۇن بېرىشىمىزدىكى سەۋەب، ھەر زامان ۋە ھەر ماكان-
دا ئۆزىنى تەكشۈرۈپ، ئۆزىدىكى ئىللەتلەرنى سەزمەي، پەقەت
باشقىلاردىنلا ئاغرىنىپ يۈرۈش شۇ كىشىنى روھىي بىمارلىققا
مۇپتىلا قىلىشتىن باشقا، ئەڭ مۇھىمى بۇ ئادەم مۇشۇ زىيانلىق
روھىي ھالەت بىلەن ئۆزىنىڭ نۇرغۇن زېھنى ۋە ۋاقتىنى زايە
قىلىۋېتىدۇ، پۈرسەت قولدىن كەتكەندە، ئىدىيىدىن ئۆتكەن ۋا-
قىتتا بولسا پۇشايماندا قالىدىغان گەپ.

مانا ئەمدى ئاستا ـ ئاستا تېمىغا يېقىنلىشىۋاتىمىز. باـش-
قىلاردىن ئاغرىنىپ ۋاقىتنى ۋە زېھىننى بىكارغا خەجلەۋاتقانلار
ئۆزلىرىنىڭ بىمار دەرىجىسىگە چۈشۈپ قالغانلىقىنى ئويلىغىنـ
دا، بۇنىڭ ھەل قىلىش چارىسى بارمىدۇ دەپ ئويلىسا كېرەك.
كېسەلنى ساقايتىدىغان نۇرغۇن چارىلەر بار. لېكىن بۇلارنىڭ
ئىچىدە ئەڭ ئىخچام، ئەرزان، ئەمما ئۇنۇملۇك بولغىنى ئۆزىگە
ئۆزى تەھدىت سېلىشتۇر. گەرچە نۇرغۇن پايدىسىز ئامىللار،
رىقابەتچىلەر ۋە قائىدە ـ سىياسەتلەر ھەر كىمگە تەھدىت سىرتـ
دىن كېلىدىغاندەك تۇيغۇ بەرسىمۇ، ئەمەلىيەتتە ئاشۇ ئادەملەر
ۋە سىياسەتلەر يەنىلا شۇ ئادەم ياكى بىر جەمئىيەتنىڭ خۇي ـ
پەيلى، ئەمەلىي كۈچى ۋە «چىرايى» غا قاراپ تۈزۈلىدۇ. يەنى
ئادەم كۈچلۈك، بىلىملىك ۋە غورۇرلۇق بولسا، قائىدە ـ تۈزۈمـ
لەر شۇنىڭغا بېقىپراق، بولمىسا ئۇ ئادەمنى كۆزگە ئىلمىغاندەك
دەرىجىدە تۈزۈلىدۇ. دېمەك «تاشقى دۇنيا» نى «ئىچكى دۇنيا»

بەلگىلەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ياشلار پىسخىك ساغلاملىقىنى ئۆزى تەكشۈرۈپ، «تاشقى دۇنيا» نىڭ پايدىسىز تەرەپلىرىدىن ئاخىرى- غىچە ئاغرىنىپ، ئۆزىنى ئالدىماسلىقىنى ئۈمىد قىلىمەن. ئاغرى- نىش ۋە ھەسەت ئۈچۈن ئادەمنىڭ نۇرغۇن زېھنى ۋە ۋاقتى سەرپ بولۇپ كېتىپ، پۇرسەتلەر قولدىن كېتىدۇ، پۇرسەت بولسىمۇ، كۆزلىرىمىز ئاللىقاچان گلاۋكوما بوپقالغان بولىدۇ. شۇڭا يىل - ئايلىرى ئېنىق پىلان تۈزۈپ، ئۆزىدىكى كەم قالغان تەرەپلەرنى ھەر خىل مەكتەپلەر، كۇرسلار ياكى ئۇستازلاردىن ئۆگىنىش شەكلى بىلەن تولدۇرۇشى، ئۆزى بىلەن ھەر دائىم بىللە ماڭىدى- غان «ھۇرۇنلۇق، تەكەببۇرلۇق ۋە روھىي مەستلىك» كە تەھدىت سېلىشى ۋە ئۇلارنى قورقىتىپ قوغلىۋېتىشى، ھەتتا يوقىتىۋېتى- شى لازىم. مەشھۇر جەمئىيەتشۇناس پ. كالدىران شۇنداق دەي- دۇ: «ئۆز ئۇستۇڭدىن قازانغان غەلىبەڭ ئەڭ بۈيۈك غەلىبە- دۇر». بەزى ماقالىلەردە ئالىم بولۇشنىڭ يولى دەپ، رەقىبلە- رىنىڭ رەسمىنى ئۆزىنىڭ ئۇستىلىگە قويۇپ قويۇپ، ھەر كۈر- گەندە بىر قېتىم ئاچچىقى تۇتسا ئالغا ئىلگىرىلەيدۇ، دېگەننى ئوتتۇرىغا قويغان. مەن بۇ ئۇسۇلنى پىسخىك كېسەللىكنى يېڭە- مەن دەپ تاپقان يەنە بىر بىمارلىق دەپ قارايمەن. چۈنكى بىز بارلىق ياخشى ئىشلىرىمىزنى ئۆزىمىزنىڭ، ئىمكانىيەت ئاشسا خەلقىمىزنىڭ، دۇنيانىڭ بەختى ئۈچۈن دەپ قىلىۋاتىمىز. شۇڭا، ئۆزىگە تەھدىت سېلىپ، ئۆزىدىكى زىيانلىق روھىي دۇشمەنلەرگە ھۇجۇم قىلىشنى ئەڭ ئىقتىسادچىل، چۈشىنىشلىك ۋە ساغلام ئۇسۇل دەپ قارايمەن.

مېنىڭچە، زاماندا ۋە ماكاندا مەسىلە يوق. ھاكىمىيەتلەرنىڭ ئالمىشىشى زامانىنىڭ چوڭ قانۇنىيەتلىرىنى ئۆزگەرتەلمەيدۇ، ئىنسانىيەتكە ئورتاق بولغان ياساش ئۇسۇللىرى ئاستىن - ئۈس- تۈن بولۇپ كەتمەيدۇ. پەقەت ئادەملەرنىڭ تەپەككۇرى ئۆزىنى

كۈچەيتىش تەدبىرلىرى ئۈستىگە سەرپ قىلىنسىلا، مېڭىمىزنىڭ ئەنە شۇ 3～5% لىك قىسمىنى سەرپ قىلىپمۇ نۇرغۇنلىغان ئۇلۇغ ئىشلارنى قىلالايمىز. ياشلارنىڭ، ئاياللارنىڭ جەمئىيىتىمىزدىكى رولىنى ئويلىغىنىمىزدا، ماددىي يارەملەردىن كۆرە پسىخىك مەسلىھەتلەرنىڭ نەقەدەر مۇھىملىقىنى ھېس قىلماي تۇرالمايمىز. مۇشۇ يارەم ۋە مەسلىھەتلەر ئىچىدە ھەر كىمگە ئۆزىنىڭ ئايىغىدا ئۆزى ئۆرە تۇرۇشنى ئۆگىتىش، كۆرۈنۈشى چوڭ، ئەمما ئەھمىيىتى كىچىك بولغان قېيىداش، ئاغرىنىش پسىخىكىسىنى يېڭىشنى بىلدۈرۈش، ئۆزىدىكى ئىقتىدار كەمتۈكلۈكىنى تولۇقلاشنىڭ جاپا ئەمەس، بەلكى بەخت ئىكەنلىكىگە ئىشەندۈرۈش قاتارلىقلار ھەر دەرىجىلىك سەھىيە تارماقلىرى ۋە پسىخولوگلارنىڭ باش تارتىپ بولمايدىغان ۋەزىپىسى دەپ قارايمەن. بولۇپمۇ باشقىلارغا تەھدىت سېلىپ ۋە ئىستىخىيىلىك ھۇجۇم قىلىپ، ئۆزىنى نابۇت قىلغاندىن كۆرە، ئۆزىدە يوشۇرۇنغان دۈشمەنلەرنى يوق قىلىشقا تىرىشىش ناھايىتى مۇھىم.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. پسىخىك كېسەللىكلەر قاچان ۋە قانداق جەمئىيەتتە ئەۋج ئالىدۇ؟ ئالامەتلىرى قايسىلار؟

2. نېمىلەر ئادەمنىڭ زېھنى ۋە ۋاقتىنى يەپ كېتىدۇ؟ تەپسىلىي بايان قىلىڭ؟

3. ئۆزىڭىزدە ئاجىزلىق ۋە ياكى كەمچىلىك بارلىقىنى قاچان ھېس قىلدىڭىز؟

4. سىز ئۆزىڭىزنى يېڭەلەرسىزمۇ؟

رەھبىرسىز كىم؟

«رەھبەر» سۆزىنىڭ لۇغەت مەنىسى «يول كۆرسەتكۈچى» بولۇپ، بىز ھەر دائىم بۇ سۆز بىلەن دۆلەت ۋە رايون سىياسىي يولباشچىلىرىنى كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈرىمىز. ھەر قانداق بىر ئەل، رايون ۋە كەسىپتە بىر بايراقدار ۋە يولباشچى بولمىسا، ئۇ جاي ۋە ئىشنىڭ ئالاھىدىلىكى، تەسىرچانلىقى ۋە جەلپكارلىقى بولمايدۇ ياكى بۇ خىل تەسىرچانلىق چېچىلغان، تارقاقلاشقان ۋە كۈچسىز بولۇپ قالىدۇ. رەھبەر سۆزى يەنە «قوللانما، تىزىم-لىك، پروگراممىما جەدۋىلى» دېگەندەك كونكرېت شەيئىلەرگىمۇ قارىتىلىدۇ. بۇلار ياشلارنىڭ رەھبەر سۆزىگە بولغان چۈشەنچە-سىدىن ئۆرنەكلەر بولۇپ، كۆپىنچە بۇ سۆزنى باشقا نەرسىگە، ئۆزىدىن بۆلەك شەيئىلەرگە قارىتىپ قوللىنىدۇ. ئەمەلىيەتتە بىزنىڭ رەھبىرىمىز يىراقتا، يۇقىرىدا، چوڭ شەھەرلەردە بول-ماستىن، دەل ئۆزىمىزنىڭ كاللىسىدا.

ئادەم مېڭىسىنىڭ ئېغىرلىقى 1.7 كىلوگرام ئەتراپىدا بو-لۇپ، يۈز مىليونلىغان ھۈجەيرىلەردىن تۈزۈلگەن ھەمدە پۈتۈن مېڭە خىزمىتى 104 رايونغا ئايرىلغان ھالەتتە غايەت زور سىستې-مىنى شەكىللەندۈرگەن. ئەگەر ئۇنى مەمۇرىي بىرلىكلەرگە ئوخ-شىتىپ چۈشەنسەك، مېڭىنىڭ ئەسلىدىكى خىزمەت قىلىش ئىق-تىدارىغا قاراپ بۆلگەندە مېڭىنى بارلىق يۇلتۇزلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئالەمگە، ھەر بىر رايوننى بىر نەچىلىگەن سامان يولىنىڭ يېغىندىسىغا ئوخشىتىش مۇمكىن. بىلىمىزكى، بىر سامان يولـ-دا قۇياشتىن نەچچە ھەسسە چوڭ بولغان نۇرغۇن يۇلتۇزلار بولـ-دۇ. بىز كۈندىلىك دۇنيا خەۋەرلىرى ۋە مەملىكەت ۋەقەلىرىنى ھەيرانلىق بىلەن ئاڭلاپ، بەزىلىرىنى سىڭدۈرەلمەي، ئۆزىمىز-

دىن يىراق بولغان دۆلەتلەرنى تىللاپ، گاھىلىرىنى ماختاپ كېچىلىرى ئۇخلىيالمايمۇ قالمىز. ئەمەلىيەتتە يەر شارى مېڭە رايونلىرىغا نىسبەتەن تىلغا ئالغۇسىز كىچىك بىرلىك بولۇپ، كۆڭۈل (خىيال) نىڭ تېزلىكى نۇر تېزلىكى (300 مىڭ كىلومېتىر/سېكۇنت) دىنمۇ تېز بولۇپ، سېكۇنت ئىچىدە قۇياشتىن يەر شارىغىچە بولغان ئارىلىقنى خىيال قىلىپ بولمىز ياكى يەر شارىدىكى دۆلەتلەردىن نەچچىنى كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈرەلەيمىز. پەقەت ھەرىكىتىمىز ئىنتايىن ئاستا خالاس. ئادەتتە مېڭە بەدەن ھەجمىنىڭ 1/30 نى ئىگىلىسىمۇ، 6 ～ 7 كىلوگرام قېنىمىز. نېرۋا 1/3 نى، ئەقلىي ئەمگەك قىلىدىغانلار شۇ قانىنىڭ يېرىمىنى سەرپ قىلىپ بولىدۇ. بۇنىڭدىن ھامىنى ياخشى ئۇنۇملەرنى قولغا كەلتۈرەلەيدىغانلىقىمىزنى ياندىن ھېس قىلالايمىز. چۈنكى ئەجىر كۆپ ۋە ئىزچىل بولسا، چوقۇم ياخشى ئۇنۇم يارىتىلىدۇ. دېمەك، مېڭىنىڭ يۇقىرىدىكى «قۇرۇلما» قىممىتى ئەنە شۇنداق كەڭ ۋە چوڭ بولىدۇ. ئەمما ئۇنىڭ مەنىۋى كۈچى ۋە ئىقتىدارىنى ھېسابلاش ئىنتايىن قىيىن. ئۇ ھەر بىر كىشىنىڭ ياشاش مۇھىتى، ئىجتىمائىي ۋە سىياسىي ئورنى، ئىقتىسادىي كۈچى ۋە رايون، مىللىي پەرقلەرگە، شۇنداقلا شۇ شەخسنىڭ تەربىيىلىنىشى، سەرگۈزەشتىلىرى قاتارلىقلارغا قاراپ ئوخشاش بولمايدۇ. بىزنىڭ رەھبىرىمىز ئەنە شۇ قاتتىق ۋە يۇمشاق مۇھىتتا ئۆسۈپ يېتىلىدۇ. بۇ رەھبەر دەل بىزنىڭ دۇنيا قارىشىمىز ۋە پوزىتسىيىمىز.

13 ～ 18 ياشقىچە بولغان ئارىلىقتىكى جىسمانىي يېتىلىش باسقۇچى ۋە 26 ياشقىچە بولغان پىسخىكىلىق پىشىش دەۋرى ئادەمنىڭ ھەم جىسمانىي ھەم روھىي ئاساسى قۇرۇلىدىغان ۋاقىت. ئىنسانلارنىڭ ئەجەللىك ئاجىزلىقلىرىدىن بىرى دەل جىسمانىي جەھەتتىن ھەممە ئەزالىرى يۇقىرى سۈپەتتە ئىشلەۋاتقان

ئۆسمۇرلۇك ۋە ياشلىق مەزگىلىدە كۆپىنچە بالىلار گاڭگىراش، ئىدىيىسىدىن ئۆتكۈزۈۋېتەلمەسلىك، ئاغرىنىش، قېيىداش، ئۇنىتۇيالماسلىق، بالدۇر مۇھەببەتلىشىش، يۆلىنىۋېلىش ... قاتارلىق ئۇلار ئۈچۈن يەڭگىلى بولمايدىغاندەكلا كۆرۈنىدىغان ئىشلار بولۇپ، بېجىرىم ئەزالار ۋە قۇۋۋەتكە تولغان جىسمانىي ئارتۇقچىلىقنى زور دەرىجىدە ئىسراپ قىلىۋېتىدۇ. بولۇپمۇ ئۆزىدىن چوڭ ياشلىقلارغا سېلىشتۇرۇپ، ئۆزىگە زوقلىنىپ، تېخى ۋاقتىم كۆپقۇ دەپ قارىشى ئۇلاردىكى ئۇرغۇپ تۇرغان بەدەن ئىقتىدارىنى كۆمۈپ تاشلايدۇ ياكى ئۇنى ۋاقتىدا ۋە بالدۇرراق جارى قىلدۇرمىغانلىقى ئۈچۈن «داتلىشىپ»، «يىگلەپ» كېتىدۇ. تارىختىكى داڭلىق كىشىلەر ۋە نۆۋەتتىكى مەشھۇر ئادەملەر پەقەت باشقىلاردىن بىر نەچچە ئاي ياكى بىر نەچچە كۈن بۇرۇنراق ئەنە شۇ جىسمانىي ۋە مەنىۋى ئىقتىدارىنى جارى قىلدۇرۇپ، ھاياتلىق يولىدا باشقىلاردىن ياخشىراق ۋە راھەتـرەك مـېڭىۋاتقانلاردۇر، خالاس. ھەرگىزمۇ داڭلىقلار باشقىلاردىن يىللاپ بالدۇر مېڭىپ، ھەسسىلەپ ئەقىل جۇغلىغان ئەمەس، چۈنكى ھەممىلا ئادەمدە يېڭىلىق يارىتىش ۋە مۇۋەپپەقىيەت بەلگىلىرى كۆرۈنۈپ تۇرغان بولۇپ، كۆپىنچە كىشىلەر ئۆزىنى ياخشى تونۇمىغانلىقى ۋە ئۆزىنى بايقىيالمىغانلىقى (بۇ تەرىپى ئىنتايىن قىزىق!) ئۈچۈنلا «داڭلىقلار» دىن ناچار بولۇپ قالغان. بۇ يەردىكى سىر ناھايىتى مۇرەككەپتەك تۇرىدۇ. بۇ ھەقتە كىتابلار، ماقالىلەر يېزىلدى، بۇنىڭ ئامىللىرىنى بىر - ئىككى يۈز خىلغا بۆلۈپ چۈشەندۈرىدىغانلارمۇ پەيدا بولدى، بىراق ئەڭ مۇھىم ۋە چۈشىنىشلىك ئامىلى ئىككى: ئۆزىنى مۆتىدىل باھالاش ۋە كەم قالغان ئىقتىدارنى تولۇقلاپ ئۇنى مەلۇم كەسپىكە ئىشلىتىش. يەنە بىرى، نورمال (ئوتتۇراھال) ۋە ئىزچىل ئىلگىرىلەش. ھەر قانداق «ئاددىي» ئادەممۇ مۇشۇ ئىككى ئاچقۇچنى چىڭ ساقلىسا،

هاياتنىڭ قاتمۇ قات ئىشكىلىرىنى بىر ئاماللار قىلىپ ئاچالايدۇ.

بىزنىڭ «رەھبىرىمىز» نى دۇنيا قاراش ۋە پوزىتسىيە دەپ ئېيتقان ئىدۇق. دۇنيا قاراشقا ئائىت مۇھىم ئامىلنى يۇقىرىدا سۆزلىگەندەك، ئۆزىنى كىم ۋە نېمە قىلىدىغان ئادەم دەپ سورىغاندا ھەم ئىلمىي بولغان جاھىللارچە ئىلگىرىلەشتىن قول ئۈزمىگەندە، شۇ ئادەمگە كېرەكلىك دۇنيا قاراش شەكىللىنىدۇ ياكى ئۇنىڭ دۇنيا قارىشى بىر قەدەر ساغلام بولىدۇ. چۈنكى ئۆزىنى سورىغان ۋە ئىزچىل ئىلگىرىلىگەن ئادەمنىڭ ئىشلىرىدىن ئەل، يۇرتقا ۋە ئىنسانىيەتكە پايدىلىق پەلسەپىلەر ئۇرغۇپ تۇرىدۇ. ئەمدى پوزىتسىيىگە كەلسەك، بۇ يەردىكى پوزىتسىيە پۈتۈنلەي شەخسىي ۋە خۇسۇسىي پوزىتسىيە بولۇپ، كىشىنىڭ ھازىرقى دەۋرىگە، كەلگۈسىگە ۋە ئەتراپتىكى ئىشلارغا تۈتقان مۇئامىلىسىدىن بولىدۇ. لېكىن ئىنسانلارغا يارىشىدىغان ۋە بىز دائىم تەكىتلەيدىغان پوزىتسىيە، مەيلى قانداق ئىشلارغا يولۇقمايلى، ھەرقانداق قىيىنچىلىق، قاراڭغۇلۇق ۋە ئازابلارغا قالمايلى، بىر خىل كۈچلۈك يېڭىش تۇيغۇسى، غالىبلىق چۈشەنچىسى ۋە ئۇسۇلۇك قارىشى بويىچە مۇئامىلە قىلىشنى كۆرسىتىدۇ. «تىلىسەك تاپارسەن» دېگەندەك، ئەگەر بىز ئەتراپقا ۋە ئالدىمىزغا ئۇمىدۋارلىق بىلەن قارىساق، چوقۇم شۇ قاراشنىڭ رەھبەرلىكىدە ھەربىرىمىزمۇ ئاكتىپ ۋە كۈچلۈك بولىدۇ. ئەگەر بىز ئۇمىدسىزلىك ۋە قۇللارچە مۇئامىلە قىلساق، بىزنىڭ رەھبىرىمىز بولغان بۇ قارىشىمىز بىزنى چوقۇم چۈشكۈن ۋە قۇل قىلىپ تاشلايدۇ. تەنقىتلاردىن مەلۇم بولۇشچە، ئادەملەر كۆلگەندە، ماختىلىپ، تەقدىرلەنگەندە ۋە ئىشلىرى تۈشمۇ تۈشتىن راۋانلىشىپ ماڭغاندا، ئارقا مېڭىدىكى ھىغۇپىز بەزدىن بىر خىل ھورمۇن ئاجرىلىپ چىقىدىكەن، بۇ ھورمۇننىڭ تەسىرىدە مېڭىگە كېلىدىغان قان كۆپىيىدىكەن ۋە بۆرەك ئىقتىدارى ياخشىلىنىدۇ.

كەن، يۇرىكى ياشىرىدىكەن. ئۇمىدسىزلەنگەن، قايغۇرغان ۋە دائىم تەنقىدلەنگەن ۋاقىتتا مېڭىگە كېلىدىغان قان ئازىيىپ، مېڭە يىگلەشكە مايىل بولىدىكەن. ئاشقازىنى ۋە جىگىرى ئاجىزلاپ، قان ئازىيىدىكەن، بۆرەك ئىقتىدارى تۆۋەنلەيدىكەن، شۇنداقلا پۈتۈن بەدىنىدە توكسىن كۆپىيىپ، مۇھىم ئەزالاردا بۇزۇلغان قان ۋە كاربونلار توپلىشىپ، ئىچكى جەھەتتىن زەھەرلىنىدىكەن، «بىر قېتىم ئاچچىقلانساڭ، بىر سەر گۆش سارىڭ بولىدۇ» دېگەندەك، دائىم يامان كەيپىيات ۋە ناچار پوزىتسىيىدە بولساق يەنى «رەھبەر» نىڭ ساپاسى شۇ بولسا، ئېشەكنىڭ قۇيرۇقىغا ئاتنى باغلاپ قويغاندەك، ئىشلارمۇ ناچار تەرەپكە مايىل ئورۇنلىنىدۇ. بۇ ھەقتە ئۇلۇغ ئۇستازىمىز يۈسۈپ خاس ھاجىپ: «ئەگەر بولسا ئىت ئۇ ئارسلانغا باش، بولۇر ئارسلانلار ھەم ئىتتەك ھامان» دەپ دەل ئوخشاتقان. بۇ يەردىكى ئارسلان «ياخشى كەيپىيات ۋە ياخشى پوزىتسىيە»، ئۆلەرمەن ئىت بولسا «ناچار كەيپىيات ۋە ناچار پوزىتسىيە» دىن ئىبارەت. يەنە نەقىل قىلساق، دۇشمىنىڭنى باشقىلارغا ماختاپ بەرسەڭ، ئۇ ئاخىرى ئاڭلايدۇ ۋە دوست تەرەپكە ئۆتۈشى مۇمكىن، غەزەپ بىلەن كەلگەن ئادەمنى ياخشى گەپ ۋە كۇلۇمسىرەش بىلەن ئېرىتىش مۇمكىن، قىلغىلى بولىدۇ دېگەن پوزىتسىيىدە ئىش قىلساق، ئىشنىڭ پۈتۈشى ئېھتىمالغا يېقىن بولىدۇ. چۈنكى پوزىتسىيە ياخشى بولغان (رەھبەر ياخشىلانغان) يەردە چوقۇم ئامال - چارىلەرمۇ ئىنچىكە ئويلانغان بولىدۇ ۋە نەتىجە چىقمىغۇچە توختىماسلىق ئېڭى تىكلەنگەن بولىدۇ. كەيپىيات ناچار ۋە پوزىتسىيە چۈشكۈن بولغان يەردە چوقۇم ئاللىقاچان قارىسىغا ئىش قىلىش ۋە قولنىڭ ئۇچىدا، ھەتتا ئىستىخىيىلىك ھەرىكەتتە بولۇش ھالىتى شەكىللىنىپ بولغان بولىدۇ. دېمەك ئىقتىدار، شارائىت ۋە ئارقا تەرەك بولۇشتىن باشقا، ئەڭ مۇھىمى شۇ كىشىنىڭ

پوزىتسىيىسىدىن ئىبارەت رەھبەر ساپالىق بولۇشى كېرەك. شۇ-
ڭا، كاللىدىكى رەھبەرنى چېنىقتۇرايلى، قوللايلى ۋە يۇقىرى
كۆتۈرەيلى.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. داڭلىقلار بىلەن ئادەتتىكى ئادەملەرنىڭ پەرقى قانداق
ئىكەن؟
2. سىزدە «ئارسلان» بارمۇ ياكى «قوتۇر ئىت»؟
3. ئاكتىپ ۋە ناچار روھىي ھالەتنىڭ بەدەنگە كۆرسىتىدى-
غان تەسىرىنى تەپسىلىي بايان قىلىڭ.
4. بىلىم بىلەن ئۇمىدۋارلىقنىڭ مۇناسىۋىتىنى ئەتراپتىكى
كىشىلەر بىلەن بىرلەشتۈرۈپ مۇھاكىمە قىلىڭ.

ماهىيەتلىك ئۆزگىرىش

ئالىي مەكتەپلەردە ئۆتكۈزۈلگەن نۇرغۇن قېتىملىق لېكسىيىلىرىمدە، رادىئو ئىستانسىسىدا ئېلىپ بېرىلغان سۆھبەتلىرىمدە بىر ئەمەلىي مەسىلىنى دائىم سۆزلەيتتىم. بۇنى بۈگۈن سىزگىمۇ دېگۈم كەلدى: 1983 - يىلى ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈش ئالدىدا ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىدىغان 6 سىنىپ بالا (480 نەپەردىن كۆپ) نى مەكتەپ مەيدانىنىڭ بىر تەرىپىگە تىزدى ۋە تەبىئىي پەنگەن ئىمتىھان بېرىدىغانلار ئۇ تەرەپكە، ئىجتىمائىي پەننى خالايدىغانلار ئۆز جايىڭلاردا تۇرۇڭلار دەپ ئېلان قىلدى. شۇ چاغدا ئاران 12 نەپەر بالا ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن «تەبىئىي پەن» تەرىپىگە ئۆتتى. فىزىكا مۇئەللىملىكىدىن چىققان مەكتەپ مۇدىرى تىت - تىت بولۇپ، ئاخىرى مەجبۇرىي يوسۇندا «3 تە ياخشى» ۋە سىنىپ ھەيئىتى بولغانلارنى تەبىئىي پەن سىنىپلىرىغا يىغدى. يىغلاش، قېيىداش ۋە ئاتا - ئانىسىنى باشلاپ كېلىشلەر-گە تاقابىل تۇرۇپ ئىككى سىنىپ بالا توشقۇزدى. شۇنداقتىمۇ ئامال قىلغانلار بولدى، مەن ئىچ - ئىچىمدىن خالىمىسامۇ ئوقۇغۇچىلار ئۈيۇشما رەئىسلىكىمدىن ئۈيۇلۇپ، تەبىئىي پەن سىنىپىدا قېپقالدىم، لېكىن ئازاب، قېيىداش ۋە تېرىكىش تاكى خىزمەتكە چىقىپ 5 ~ 6 يىللارغىچە داۋاملاشتى، ئاشۇ مۇدىرنى ئويلىساملا ئاچچىقىم كەلدى. ئەينى ۋاقىتتىكى خىيالىم شۇكى، ئەدەبىيات، تارىخ، جۇغراپىيە ئوقۇسام ۋە ئاخىرىدا شائىر، ئەدىب

بولسام، يۇقىرى پەللىگەن چىققان بولسەن، ئومۇمىي جەمئىيەت شۇنى چوڭ كۆرىدۇ دەيتتىم. بۇ قاراش قانداقتۇر مېنىڭ خۇسۇسىي قارىشىم ئەمەستەك قىلاتتى، چۈنكى شۇ ۋاقىتلاردا بىر نەچچە غەزەل يازالىغان، بىر - ئىككى پارچە ھېكايە تۇزەلگەن ۋە تېلېۋىزوردا بىر نەچچە ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئويناپالىغان ئادەم ئۇيغۇرلارنىڭ ئەڭ ئۇلۇغ پېشۋا - رەھبىرى بولۇپ سانىلاتتى. جەمئىيەتنىڭ بىر ئەزاسى بولغان مەن بۇ ئومۇملىققا ئايلانغان دۇنيا قاراشقا شەك - شۇبھىسىز ئىشىنەتتىم. مۇشۇ قاراشنىڭ يېتەكچىلىكىدىكى بالىلار رايونىمىزدا مۇتلەق كۆپ سانلىقنى ئىگىلىسە كېرەك. شۇ تۇپەيلىدىن گەرچە ئۇرۇمچىدە ۋە خوتەندە ھەر دائىم ئالدىنقى قاتاردا ئوقۇۋاتقان بولساممۇ، لېكىن يۇرىكىم ئۆزۈم يېزىۋاتقان شېئىرلاردا، شائىرلارنىڭ ھايات ئېتىي پائالىيەتلىرى، ناخشا تېكىستلىرى ۋە تارىخ كىتابلىرىدا بولاتتى. كېيىنكى ۋاقىتلاردا چەت تىللارنى ئۆگىنىپ، چەت ئەل-لەرگە چىقىپ، غەيرىي تىللاردىكى گېزىت - ژۇرناللارنى كۆپ كۆرۈپ، بۇ «تەۋرەنمەس» قاراشلىرىمنى تولۇقلاشقا ۋە كېڭەيتىشكە باشلىدىم. ھازىر بىلسەم ئالدىنقى دۇنيا قاراش خاتا بولمىسىمۇ ھەمدە چوقۇم بىلىپ قويۇشقا تېگىشلىك بولسىمۇ، لېكىن جەمئىيەت قۇرۇلمىسىنىڭ ئاشۇ بۆلەكلىرىنى ھەرگىز بىر پۈتۈن جەمئىيەت ئورنىدا كۆرۈشكە بولمايدىكەن. تەرەققىيات ئۇچۇن يەنە ھەر خىل تەبىئىي قانۇنىيەتلەرگە تولغان پەن - تېخنىكا بىلىملىرى ۋە پەن - تېخنىكا روھى تولىمۇ زۆرۈر ئىكەن. ئىلگىرى ئۇيغۇر تېبابەتىنى مەدەنىيەت نۇقتىسى جەھەتتىن ئۆگەنگەن بولسام، كېيىنكى يىللاردا ئۇنى ئىشلىتىش، قېزىش

ھەمدە تەببىي پەندىن ئىبارەت توغرىلىق ۋە ئىلمىيلىك ئۆگىتىدۇ. غان ئىلمىنى ئىگىلەش جەھەتتە زور ئۆزگىرىش قىلدىم. ئاسا- سىي تەمىنى يورۇتۇشتا يىراقلاپ كەتكەندەك بۇ ئەھۋاللارنى بايان قىلىشتىكى ئاساسىي مەقسەت ئىككى: بىرى، شۇ دەۋرلەرنى كۆرمىگەن ياكى كۆرسىمۇ ھېس قىلمىغان ياشلارنى شۇ ۋاقىتلار- دىكى جەمئىيەتنىڭ ئاساسىي دۇنيا قارىشىدىن خەۋەردار قىلىش، ئىككىنچىسى، بۇندىن كېيىن بىرنى بىر، ئىككىنى ئىككى دەپ ئۆگىتىدىغان تەبىئىي پەن بىلىملىرىنى ئۆگىنىشنىڭ تولىمۇ زۆ- رۇرلۇكىنى ئۇقتۇرۇش.

مانا قىسقىغىنە ئون يىل ئۆتتى. نۇرغۇن بىز دېمەتلىك كىشىلەر ھەيرانلىق بىلەن، خۇشاللىق بىلەن كۆرۈۋاتىدۇكى، ھازىرقى ئۆسمۇر ۋە ياشلارنىڭ ئۆگىنىش، خىزمەت تاللاش قار- شىدا زور ئۆزگىرىش بوپتۇ. ئىلگىرى چوڭدىن - كىچىكى ناخشا، ئۇسسۇل، شېئىر ۋە تار مەنىدىكى سەنئەت تۇرلىرىنى پۈتۈن ۋە يۈكسەك مەدەنىيەت دەپ قاراشتىن بۇ ساھەلەرنى جەمئى- يەتنىڭ بىر قىسمى دەپ چۈشىنىدىغان ھەمدە تېخنىكا پەنلىرىنى ئاساس قىلىدىغان دۇنيا قاراشقا ئۆتۈۋېتىپتۇ. كىشىلەرنىڭ ماد- دىي جەھەتتىن پاراۋان، روھىي جەھەتتىن ئازادە، ئاساسىي ئەس- لىمىلەر يۈرۈشلەشكەن ھەمدە شۇنىڭغا مۇناسىپ ھالدا ئادەملەر ئادەملەرنى «سىنىپىي دۈشمەن، بۇزۇق ئۇنسۇر، دۆلەت ئىچى سىرتىدىكى دۈشمەنلەر» دېمەيدىغان ساغلام جەمئىيەتنى ئاندىن يۈكسەك مەدەنىيەت دەپ چۈشىنىشكە باشلىغانلىقى كىشىنى تولـ- مۇ سۆيۈندۈرىدۇ. چۈنكى ماددىي جەھەتتىن نامرات، روھىي جەھەتىن سىقىلغان ھالەتتە ياشاپ تۇرۇپ، بىر نەچچە «ئۇلۇغ

ئىنسان» بىلەن قارا چاينى دەملەپ قويۇپ بىر نەچچە شېئىر ۋە ناخشىدىن ھۇزۇرلىنىشنى قالتىس چاغلايدىغان بولۇپ قالساق، بۇ بىزدەك مەدەنىيەتنى موللاشتۇرغان خەلقە نومۇس بىر ئىش. ئۇ پەقەت كۆرۈنۈشتىكى مىللىيلىك ۋە باياشاتلىقنى ئىپادىلەيدۇ. ھەممە جەھەتتىن مەدەنىيەتكە خاس ياشاشنى ھوقۇقۇم دېيىشنى ئۆگەنمەي تۇرۇپ، ئاددىي تۇرلەردىكى خاسلىقتىن قانائەت قىلغان- دا، باشقا خەلقلەر ۋە سايامەتچىلەر ئاغزىدا ماختىسىمۇ، كۆڭلىدە بىزنى تۆۋەن خەقكەن دەپ قالىدۇ. دېمەكچى بولغىنىم، مەدەنى- يەت ھەرگىزمۇ دۆڭكۆۋۈرۈكتىكى بىر نەچچە پلاستىنكا دۇكانلە- رىنى كۆرسەتمەيدۇ. ئەمدى بىر نەچچە يىلدىن بۇيان كۆرۈلۈۋاتـ قان ئۆزگىرىشلەردىن ھەممەيلەننىڭ كۆڭلىمىزگە ئايان بولۇۋاتـ دىكى، ئەمدى تەبىئىي پەن بىلىملىرىنى ئىنچىكە ئۆگەنمىسەك، غايىۋى دۇنيادىن رېئاللىقتىكى تۇرمۇشقا قايتىپ، ئاۋۋال مۇشۇ ئىشلارنى ھەل قىلىشنى باشلىمىساق، داستانلىرىمىزدا تەرىپلەنـ گەن باغلاردا سەيلە قىلغىلى، شوئارچىلار دەۋاتقان جەمئىيەتكە ئۇلاشقىلى بولمايدۇ. چۈنكى ئاددىي، كىچىك ئىشلارنىڭ ماھىيەـ تىنى يېشىشكە ئۆگەنمىگۈچىلەر چوڭ ئىشلارنى قاملاشتۇرالمايدۇ ياكى ئاز بىر قىسىم بىلگەنلەرگە تايىنىپ راھەت جەمئىيەت بەرپا قىلغىلى بولمايدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن فىزىكا، خىمىيە، بىئولوگـ يە، تېببىي ئىلىم، باغۋەنچىلىك، چارۋىچىلىق، ھۈنەر ـ سەنـ ئەت... ئىلىملىرىنىڭ ئىشلەتكۈدەك، قوللانغۇدەك قىسىملىرىنى بولسىمۇ ياخشى ئۆگىنىپ قويۇش ناھايىتى مۇھىم. چۈنكى يېڭى ئەسىرگە چاتاق تېرىيدىغان قىزىققانلار ئەمەس، تېخىمۇ كۆپ ئالىم، ئاگرونوم، خىمىك، پسىخولوگ، دوختۇر... لازىم. ئۇلا- رنىڭ ئاساسى نىسبەت بولۇپ قېتىلىشى باشقىلارغا تەرەققىيات

بولغان بولسا، بىزگە هايات — جان هېسابىدىكى ئىش.

مانا شۇنداق غەم ۋە ئازرۇلارنى خېلى كۆپ كىشىلەر ئەسلى مەنىسىگە يېتىپ تۇرۇپ قىلسا كېرەك. مانا ئەمدى مۇتلەق كۆپ قىسىم ئاتا ـ ئانىلار بالىلىرىغا شۇ مەيداندا نەسىھەت قىلىدىغان بولدى، بالىلارمۇ لازىملىق ۋە راستچىللىق تەلەپ قىلىدىغان كەسىپلەرنى تاللاۋاتىدۇ. هەر ساهەدە رايونغا، دۆلەتكە ۋە دۇنياغا تونۇلغان داڭدار كىشىلەرنىڭ كۆپىيىپ بېرىشى، ئالىي، ئوتتۇرا بىلىم يۇرتلىرىدا ئوقۇيدىغانلارنىڭ تېخنىكا پەنلىرىنى تاللىشى يالغۇز مائارىپتا پەن تۇرلىرىنى تەڭشىگەنلىكتىن ياكى بالىلارنىڭ ئاددىيلا جان بېقىش يوللىرىنى ئىزدەۋاتقانلىقىدىن ئەمەس، مەنىڭچە بىز دېمەتتىكى كىشىلەر تونۇمايدىغان، بىلمەيدىغان كەلگۈسىنىڭ ئالىملىرى يېتىلىۋاتسا كېرەك، بۇ بىر خىل جەمجەت ۋە شاۋقۇنسىز كېتىپ بارغان ئۆزگىرىش. چۈنكى ئادەم ئۆزىنى، ئۆزىدىكى ناچار قاراش ۋە ئىللەتلەرنى يەڭسە، يەنى ئۆزىدىن غالىب كەلسە، ئاندىن باشقىلارنى ئۆزىگە قارىتالايدۇ. قىسقىغىنە ئون يىلدا يۇز بەرگەن ۋە بېرىۋاتقان ئۆزىنى چۈشىنىش ۋە كۈچەيتىشتىن ئىبارەت بۇ ئۆزگىرىش تېگى ـ تەكتىدىن ئېيتقاندا پىسخىك دۇنيانىڭ پاكلىنىش، موللىشىش، رەڭدارلىشىش جەريانى، ئۆزىنى نورمال باهالاش ئانكىتى، مەدەنىي هايات باغچىسىغا كىرىش ئىلتىماسى، ئەمگەك ۋە هەقنىڭ تاناسىپلىشىش مۇقەددەمىسى، مەتبۇئاتلاردىن پايدىلىنىش چۈقانلىرىنىڭ رېئال ئىنكاسى ... تەرىقىسىدە كونكرېت مەزمۇنغا باي هالدا ئېلىپ بېرىلىۋاتىدۇ. ئەمدى بالىلارغا «دىپلومىڭ بولسىلا خىزمەتكە چىقىسەن، شېئىر يازالىساڭلا تەهرىر قىلىپ قويىدۇ، رويالنى توكقا ئۇلىيا-

لىساڭلا، سەنئەت ئۆمىكىگە ئالىدۇ» دېسەك ھەرگىز ئىشەنمەيدۇ، ئۇلار سىزگە «ئەمدى تېخنىكا بىلمىسەك بولمايدۇ، ئىلگىرى بار نەرسىلەرنى بىلىشتىن باشقا، باشقىلار بىلگەن نەرسىلەرنى، باشقىلار ئۆگىتىشنى خالىمايدىغان نەرسىلەرنى بىر ئامالالار قىلىپ ئۆگىنىشنى خالايمىز» دەيدىغان بولدى، ئىلگىرى بىز دۇتتار چېلىشنى ھەر بىر ئۇيغۇرنىڭ شەرتى دەپ ئاڭلايتتۇق، شوپۇرلۇقنى كەسىپ، كومپيۇتېردا خەت ئۇرۇشنى ھۈنەر دەپ بىلەتتۇق. ھازىر ياشلار ئىلمىي يېتىلگەنلەر ئەنئەنىۋى مەدەنىيەتنى قوغداش بىلەن بىرگە نازۇك تېخنىكىلارنى بىلىشنى ئەقەللىي ئادىمىي ئالاھىدىلىك دەپ چۈشىنىدىغان بولدى، گەرچە بىر قىسىم «يېرىم چېلەك» لەر ئالىملىقنىڭ يۈزىنى چۈشۈرۈپ، ئۆزلىرىنى بۇ رايونغا چەت ئەلدىن ياكى ئىچكىرىدىن مەدەنىيەت ئېلىپ كەلگەن دەپ تونۇشتۇرسىمۇ، لېكىن كۆپچىلىك ئامما يەنىلا ئەنئەنە بىلەن تېخنىكا پەنلىرىنى بىرلەشتۈرەلەيدىغان، كەمتەر كىشىلەرنى ياقتۇرىدۇ. ئاشۇ «يېرىم چېلەك» لەرنىڭ سەۋەبى بىلەن بىر قىسىم كىشىلەردە تىل ئۆگىنىش، تەبىئىي پەنلەرگە مايىل بولۇشقا قارىتا گۇمانىي تۇيغۇلار بار بولسىمۇ، لېكىن بىز ئېيتمىزكى، ئەگەر ئۆگەنگۈچىنىڭ ئەقلىي جايىدا بولسا، باشقا تىل ئۆگەنگەنلىكى ئۈچۈنلا ئانا تىلىنى خار قىلمايدۇ، تېخنىكا پەنلىرىنى ئۆگەنگەنلىكى ئۈچۈنلا چالا سۆزلەپ، رايون خەلقىنى «دۆت، ئارقىدا قالغان قوي پادىسى» دەپ چۈشەنمەيدۇ. بۇنداق «يۇقىرى دېپلوملۇق نادان» لارنى تەڭشەپ، نوخۇلىسىنى ئېلىپ تۇرىدىغانلار ھامىنى چىقىدۇ. شۇڭا قاتتىق ئىشەنچ بىلەن بالىلىرىمىزنى تەبىئىي پەنلەرنى، نازۇك تېخنىك-

لارنى ئۆگىنىشكە دەۋەت قىلىشىمىز، خىزمەتكە چىقىش ئۈچۈنلا ئەمەس، بەلكى پالانى كىشى 72 ھۈنەرنى بىلىدىكەن دەپ قالغۇ. دەك دەرىجىدە كۆپ قىرلىق، كۆپ ساھەلىك ئادەم بولۇشقا يە. تەكلىشىمىز، ئەڭ مۇھىمى مانا مۇشۇنداق تەپەككۇر يۆتكىلىشنى چوڭ ئىنقىلابقا ئوخشىتىپ، تېگىدىكى ئەھمىيىتىنى چۈشەندۈرۈ. شىمىز لازىم. تەبىئىي پەن ۋە نازۇك تېخنىكىلارغا مايىل ئەجداد. لارنىڭ ئىش ـ ئىزلىرىنى بىلىپ، «قوشاق ۋە ئەلنەغمە مىللە. تى» لىك ھالەتنى ئۆزگەرتىشتە ئەڭ ئاۋۋال پىسخىك دۇنيايە. مىزنى يېڭىلىشىمىز، تازىلىشىمىز ۋە يۇقىرى كۆتۈرۈشىمىز لازىم. مۇرادىغا يەتتى دېگەنلىك ئەمدى توي قىلدى دېگەنلىك بولمىسۇن، بەلكى ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىن ئازادە جەمئىيەتكە يېتىش دەپ چۈشىنىلسۇن.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. كەسىپ تاللاشنى تۇرمۇشنىڭ قىستىشىدىن كۆرەمسىز ياكى كىشىلەرنىڭ ساپاسى يۇقىرى كۆتۈرۈلگەندىنمۇ؟

2. نامرات ۋە ساددا كىشىلەر نېمىشقا تېخنىكا تۇرلىرىگە قىزىقماي، ناخشا ـ ئۇسسۇلغا ئامراق كېلىدۇ؟

3. بالىلىرىڭىزنى قانداق تەربىيىلەشتىن بۇرۇن ئۆزىڭىز قانداق ئادەم بولماقچى؟

4. بۇندىن كېيىن ئەر بولۇش ئۈچۈن نېمىلەر لازىم ئىكەن؟

5. مۇرادىغا يېتىش دېگەن نېمە؟

سىياسىي ئۆگىنىشتىن قېچىش

دۆلەتنىڭ سىياسىي ھاياتىدا يىلدا ئىككى يىغىن، ھەر خىل قۇرۇلتايلار، خىزمەت يىغىنلىرى، چاقىرىقلار، تەشەببۇسلار ۋە يوليورۇقلار بولۇپ تۇرىدۇ. رايون، ۋىلايەت، ناھىيە ۋە يېزىلار-دىمۇ يەنە نۇرغۇن يىغىنلار ۋە ھۆججەتلەر شەكىللىنىپ تۇرىدۇ. ئەمدى شۇ يىغىن ۋە ھۆججەتلەرنىڭ روھىنى ئۆگىنىش بولسا ھەر قايسى تەشكىللىك ئورۇنلارنىڭ مۇھىم ۋەزىپىسى قىلىپ بېكىتىل-گەن. بەزى ۋاقىتلاردا كۇندىلا دېگۈدەك ئۆگىنىش ئاساس قىلى-نىدۇ. بۇ ئەلۋەتتە ھۆكۈمەتنىڭ ھاكىمىيەت يۈرگۈزۈش ئۇسۇلى-نىڭ بىرى بولۇپ، بۇ يەردە مۇھاكىمە تېمىسى قىلىنمايدۇ، بەلكى سىياسىي ئۆگىنىشلەردە تۇتۇلغان پوزىتسىيە مۇزاكىرە قىلىنىدۇ.

سىياسىي ئۆگىنىشنى ئۇيۇشتۇرۇشتىن مەقسەت خىزمەتنىڭ ئاساسىي ۋە ئاخىرقى مەقسىتىنى شەكلەنمەي ئىجرا قىلىشقا قو-يۇق سىياسىي ھاۋا يارىتىپ، خادىملارنى باشقا خىياللاردا بول-ماي، پۈتۈن زېھنى بىلەن ئىشلەشكە يېتەكلەشتىن ئىبارەت. شۇ

سەۋەبتىن سياسي ئۆگىنىش ناھايىتى تەشكىللىك، ئىنتىزام-لىق تۈسته ئېلىپ بېرىلىدۇ، كېچىكىشكە، قاتناشماسلىققا، با-ھانە ئىزدەشكە يول قويۇلمايدۇ، قاتناشمىغانلارنىڭ مائاشى تۇتۇ-لىدۇ ياكى ئۇلارغا چېكىت قويۇلىدۇ. ئۆگىنىشته ھۆججەت ياكى يىغىن قارارى بېسىلغان گېزىت ئوقۇلىدۇ ياكى داھىيلارنىڭ كىتابلىرى قۇرمۇ قۇر مۇتائىله قىلىنىدۇ. قاتناشقۇچىلار بولسا تەسىرات سۆزلەپ، ئۆزلىرىنىڭ قانچىلىك ھمايه قىلىدىغانلىقى ۋە ئىجرا قىلىدىغانلىقىنى سۆزلەپ ئىپاده بىلدۈرىدۇ. دۇنيادا كەم ئۇچرايدىغان بۇ خىل سياسي تۇرمۇشنىڭ نۇرغۇن ئەۋزەل-لىكلىرى بولسىمۇ، بەزى كىشىلەر ھەر خىل باھانىلەرنى كۆر-سىتىپ يىغىنغا قاتناشمايدۇ، ۋاقتىدا كەلمەيدۇ ياكى بالدۇر كېتىشكە ئالدىرايدۇ. بۇلار قارىماققا ئەينى ۋاقىتتىكى كۆرسە-تىلگەن كونكرېت سەۋەبلەرگە باغلىقتەك قىلسىمۇ، لېكىن بۇ ئىشتا ناھايىتى زور پسىخىك توسالغۇ بار. ئۇ بولسىمۇ چۈشىنىپ بېقىشنى خالىماسلىق ۋە بىلىۋېلىشنى بىلمەسلىك.

يولىيورۇق، ھۆججەت ۋە «مۇھىم سۆز» لەر قانداقتۇر خىيا-لىي دەپ قويغان، يېزىپ قويۇلغان نەرسىلەر ئەمەس. ئۇ يېقىنقى دەۋرىمىزدىكى ئەھۋاللار ۋە ۋەقەلەرنىڭ دۆلەت مەمۇ-رىيلىرى كوللېكتىپى ئارىسىدىكى ئىنكاسى ۋە ئۇلارنىڭ تەدبىر-لىرىدىن ئىبارەت. شۇنچە ئۇزۇن دوكلات ياكى ھۆججەتنىڭ ھەر بىر ئابزاسلىرىدا كونكرېت تەدبىرلەر ئاشكارا ئېيتىلمىغىنى بە-لەن ھامىنى قىلماقچى بولغان پىلانلار، نىيەتلەر «شامال چىقە-رىش» ئۇسۇلى ئارقىلىق ئىياده قىلىنىدۇ. بۇ ھۆججەت، قارار

ۋە «مۇھىم سۆز» لەر شۇنچىلىك ئىنچىكە تۇزۇلىدۇكى، يۇزلەگەن يۇقىرى مەلۇماتلىق، ئۇزۇن يىل چەت ئەلدە ياكى داڭلىق مەكتەپلىرىمىزدە ئوقۇغان خادىملارنىڭ سۆزمۇ سۆز تەھلىل قىلىشى ۋە تېزىس تەييار قىلىشى بىلەن ۋۇجۇدقا كەلگەن. بۇلار- دىن بولۇۋاتقان ۋە قىلماقچى بولغان ئىشلارنى بىلگىلى، نەچچە يىل، ھەتتا نەچچە ئون يىلدىن كېيىنكى پىلانلارنى ھېس قىلغىلى بولىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرگە بۇ يەرگە نېمە ئۈچۈن بۇ ھۆججەت چىقىرىلدى، ئالدىنقىسى بىلەن قانداق ئوخشىمايدىغان يەرلىرى بار؟ دېگەندەك دىققەتكە ئاسان چۈشمەيدىغان مۇھىم ئۆزگىرىشلەر يوشۇرۇنغان بولىدۇ. مانا مۇشۇنداق ھەشەم، جاپادا تۇزۇلگەن ماتېرىياللارنى ئوقۇماسلىق، يىغىندا بىرەيلەن ھەرەج تارتىپ ئوقۇپ بەرسىمۇ ئاڭلىماي مۈگدەپ ئولتۇرۇش، قاتناشماسلىققا باھانە تاپالماي يېقىن تۇغقانلىرىدا ئۆلۈم بولدى دەپ يالغان رۇخسەت سوراش، ۋاقتىدا كەلمەي ئورۇنسىز نەپرەتتە قېلىش، قۇرۇق گەپنى ئاڭلىمايمىز دەپ يەنە قۇرۇق پاراڭ سالىدىغان يەرگە يۈگۈرەش، سىياسىي ئىبارىلەرنى تەھلىل قىلىشقا ھۇرۇنلۇق قىلىش، شەكىل بىلەن ھەقىقىي مۇددىئانى ئارىلاشتۇرۇپ قويۇش، ئالۋاڭ ـ سېلىق ھېسابلاپ راستىنلا جەرىمانىگە ئۇچراش ... ھازىرمۇ بار ئىشلار. سىياسىي ئۆگىنىشنىڭ يەنە بىر ئالاھىدىلىكى شۇكى، يىغىن مەزگىلىدە ۋە ئاخىرىدا ئىدارىنىڭ ھازىرقى كونكرېت ئىشلىرى سۆزلىنىپ قالىدۇ ياكى مەلۇم ئىشلار ئۇقتۇرۇلىدۇ. بۇنىڭدىن قۇرۇق قالغانلار كېيىن بىلمەپتىمەن دەپ باشقىلاردىن ئاغرىنىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە سىياسىي ئۆگىنىش

مۇنداقچە ئېيتقاندا كوللېكتىپنىڭ سىياسىي تۇرمۇشى ۋە پسىخىك تەڭپۇڭلۇقىنى پەيدا قىلىدىغان سورۇن بولۇپ، تەسىرات سۆزلەش، ئۆزئارا تەكلىپ قىلىش، چاي قۇيۇش، ئۆگىنىش ئارىلىقىدا ھال - ئەھۋال سورىشىش ئارقىلىق بىر - بىرىنىڭ يېقىنقى ئەھۋالىنى بىلىپ تۇرغىلى بولىدۇ. ئەگەر مۇنداق يىغىنلارغا قاتناشماي كوللېكتىپتىن بىر نەچچە كۈن يىراق بولۇپ كەتسە، باشقىلارغا زىيان سالمىساڭمۇ، خۇددى يوشۇرۇن بىر ئىش قىلىۋاتقاندەك بەس - مۇنازىرە ۋە غەيۋەتلەرنىڭ نىشانى بولۇپ قالىدىغان گەپ. بۇ يالغۇز مېنىڭ كۆزقارىشىم ئەمەس، بۇ مۇشۇ ئالاھىدە سىياسىي ھاياتنىڭ تەجرىبىسىدىن ئىبارەت.

ئومۇمەن سىياسىي ئۆگىنىشتىن قېچىش بىلەن ئۇ ئىدارە ياكى يۇرتتىن قېچىپ كەتكىلى بولمايدۇ. ئۇنىڭغا قاتناشمىغاندا ھازىرقى مۇھىم ئىشلار ۋە كىشىلەرنىڭ ئومۇمىي پوزىتسىيەسىنى ئۆز قۇلىقىمىز بىلەن ئاڭغىلى بولمايدۇ. شۇڭا، قاتناشماسلىق بىلەنمۇ ئارام ئالالمىغاندىن كۆرە، يىغىنغا بالدۇر كېلىپ، دۆلەت رەھبەرلىرى نېمە دەۋاتىدۇ، يەتكۈزگۈچىلەرنىڭ ئويى قانداق، تەسىرات سۆزلىگۈچىلەرنىڭ پوزىتسىيەسى نېمە دېگەندەك-لەرنى بىلىپ تۇرۇش، شۇنداقلا ئىدارىلەردە كىملەرنىڭ نېمە قىلىۋاتقانلىقىدىن خەۋەردار بولۇپ تۇرۇش كېرەك. سىياسىي بىلەن مەمۇرىي يىغىنلار بىر بولغانلىقتىن، ئىدارىدىكى ئورۇنلاشتۇرۇش ۋە پايدىلىق ئۇچۇرلاردىن خەۋەرسىز قېلىپ زىيان تارتقانلارنى كۆپ ئاڭلىدۇق. گەرچە بۇ يەردە سىياسىي ئۆگىنىش جەريانىدا پۇرسەتپەرەسلىك بىلەن يالغاپ ئاكتىپ بولۇۋالىدىغان-

لارنىڭ بارلىقىنى دېمىسەكمۇ، لېكىن ھەر بىر قاتناشقۇچى ئۆزى بىلىپ، چۈشىنىپ بېقىشقا، ماھىيەتنى ئىزدەپ كۆرۈشكە ماھىر بولۇشى، ئاڭلاپ قويسا بولىدىغان ئىشلاردىن ۋاقىپ بولۇشى كېرەك. يىغىندىن قورقۇش، يىغىندىن قېيىداش ئەھۋاللىرىنى مۇشۇ يەردە يەكۈنلەيمىز. بۇ روھىي ھالەت ناھايىتى زىيانلىق.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. سىياسىي دېگەن نېمە؟

2. سىياسىي بىلگەن كىشى بىلەن ئىستىخىيىچى كىشىنىڭ پەرقىنى تەپسىلىي بايان قىلىڭ.

3. سىياسىيدىن قورقىدىغان ۋە قاچىدىغان كىشىلەر نېمە ئۈچۈن سىياسەتنىڭ ئوبيېكتىغا ئايلىنىپ قالىدۇ؟

4. ھاكىمىيەت ئىشلىرىغا كۆڭۈل بۆلۈش ۋە قاتنىشىشنىڭ ئۆز مەنپەئەتىنى قوغداش ئۈچۈن قانداق پايدىسى بار؟

خىزمەت (2)

رايونىمىز كىشىلىرىنى پات - پات دىن، يېزىق، مەسىلەك ئالماشتۇرىدۇ، يېڭىلىق قوغلىشىشقا ماھىر دەپ تەسۋىرلىگەن ماقالىلەرنى كۆپ كۆردۈق. ھەقىقەتەنمۇ دۆڭكۆۋرۈكتىن ئەتراپىمىزدىكى خەلقلەرنىڭ ناخشىلىرى، كىيىملىرى ۋە تاماقلىرىنى تاپقىلى، چىرايى بىلەن تىلى ئۆزئارا ئوخشىمايدىغان نۇرغۇن «مەدەنىي» قىز - يىگىتلەرنى ئۇچراتقىلى بولىدۇ. دوراش - ئەگىشىش، ئۆزگىرىش تېز بولىدىغان بۇ ماكاندا پەقەت بىرلا ئۇقۇم ھازىرغىچە قوبۇل قىلىنماي ياكى چۈشىنىلمەي تۇرۇلۇۋاتىدۇ. ئۇ بولسىمۇ خىزمەت ئۇقۇمى. «ياشلار سەمىگە» نىڭ بىرىنچى قىسمىدا خىزمەتنىڭ خاراكتېرى ۋە دائىرىسى توغرىسىدا توختالغانىدىم. بۇ ھەقتە كۆپلىگەن مەكتەپلەردە، رادىئو ۋە تېلېۋىزورلاردا بۇ ھەقتە لېكسىيە ۋە سۆھبەتلەردە بولدۇم. شۇ جەريانداا يەنە بەزى چۈشەنچىلەر روشەنلەشكەن ۋە گەۋدىلەنگەن بولدى. شۇ ئارقىلىق خىزمەت ئۇقۇمىنىڭ ئۆز ئىگىسى تەرىپىدىكى مەسىلىلەرنىڭ تېخىمۇ مۇھىم ئىكەنلىكىنى داۋاملىق تەكىتلەشكە قىزىقىپ قالدىم. بۇ قېتىم مۇنداق ئىككى نۇقتىنى روشەنلەشتۇرۇپ تەكرارلىماقچىمەن.

بىرىنچىسى، خىزمەت دەل ئۆزۈڭ.

ئادەمنىڭ جەمئىيەتكە ۋە ئادەملەرگە خىزمەت قىلىپ ئىش ھەققى ئېلىشىنى خىزمەت دەپ كەلگەن كىشىلەرگە يەنە بىر

خىزمەتنى يەنى ئۆزىنى بايقاش ۋە ئېچىش خىزمىتىنى تونۇشتۇ-رۇش ناھايىتى مۇھىم. چۈنكى ئادەم جەمئىيەت ۋە دۇنياغا نىسبەتەن ناھايىتى كىچىك بىرلىك بولسىمۇ، ئۇ ئۆز ئىچىدىن بىر ئالەم، بىر دۇنيا، بىر دۆلەت. بىز ھەمىشە باشقىلارنىڭ ۋە تاشقى مۇھىتنىڭ بىزگە بولغان تەسىرىنى يا ھەقىقەت، سەپسەتە، يا دوستلۇق، يا دۇشمەنلىك، يا يارەدەم، يا تالان ـ تاراج دەپ چۈشىنىشىنى بىلسەكمۇ، لېكىن **ئۆزىمىزنىڭ ئۆزىمىزگە قىلغان ياخشىلىق ۋە يامانلىقلىرىنى ھېسابلاپ كۆرمىدۇق.** ئەمەلىيەتتە ئادەمنى ھۇجەيرىلەردىن باشلاپ يىرىكرەك ھېسابلىغاندا، ئۇ ناھايىتى مۇرەككەپ، سىستېمىلاشقان ھاكىمىيەت ئاپپاراتى ياكى ناھايىتى بۈيۈك بازار ۋە ياكى ئاجايىپ زور ئەمگەك مەيدانى. مانا مۇشۇ زور بازار ياكى ئەمگەك مەيدانىدىن خىزمەت تېپىشنى ئويلىشىش يۇزمىڭلىغان ياشلىرىمىزغا ئالىي مەكتەپ پۈتتۈرۈپ گاڭگىراپ، خارلىنىپ يۈرگەن ۋاقىتىدا بېرىدىغان تەكلىپنامەمىز. گەرچە بۇ تەكلىپنامىدە ئىش ئورنى، ھەققى ۋە ۋاقتى ئېنىق يېزىلمىغان بولسىمۇ، لېكىن ھەر دائىم ئاغرىنىش، قېيىداش ۋە ئىسپىرتچىلارغا پۇل تېپىپ بېرىشنىڭ دۇشمەن يولى ئىكەنلىكىنى بىلىۋالالايدۇ. بىر ـ بىرىگە ئوخشىمايدىغان خاراكتېرنىڭ ئۆزىلا بىر خىل ئىش ئورنى، ھەر خىل ھەۋەسلەرمۇ بىر خىل خىزمەت چاقىرىقى، ھەر خىل تەڭپۇڭسىزلىقلارمۇ ئەمگەك پۇرستى ھېسابلىنىدۇ. «كىچىك ھۆكۈمەت، چوڭ بازار» سىياسىتى مودا بولۇۋاتقان بۈگۈنكى دۇنيادا مەملىكەتنىڭ قانداقلا يېرىدە بولسۇن، مەمۇرىي خادىملار يەنە بىر قېتىم قىسقارتىلىش خىرىسىغا دۇچ كېلىۋاتىدۇ. بۇ ھالدا ھۆكۈمەت ئور-

گانلىرىغا كىرىۋېلىشنى جەننەتنىڭ بېلىتىنى ئالغانلىق دەپ چۈ-شىنىدىغان رايونىمىز كىشىلىرىگە ئەمدى بۇ ئورۇنلارغا تۇرکۈمە-لەپ كىرىشنىڭ ئىمكانىيىتى يوق. ھۆكۈمەت تۈسىنى ئالغان كەسپىي ۋە كارخانا ئورۇنلىرىمۇ مېخانىزمىنى ئۆزگەرتىپ، ئىق-تىدار ۋە ئېھتىياجغا ئاساسەن توختاملىق خىزمەتچىلەر قوبۇل قىلىۋاتىدۇ. يەنە باشقا ھەممىگە مەلۇم ھەر خىل سەۋەبلەر بولسە-مۇ، لېكىن تىل، تېخنىكا ۋە نەق مەيداندىكى ئىقتىدار جەھەتلەر-دە تەلەپكە يەتمىگەنلىكى ئۈچۈن يېزا ياشلىرى ۋە ئوقۇش پۈتتۈر-گەنلەر ھەر خىل يول، ئۇل ئەسلىھە، چوڭ بىنا قۇرۇلۇشلىرى، پۇل - مۇئامىلە، ماشىنا - ئېلېكتر بازارلىرى... قاتارلىق جايلارغا كىرەلمەيۋاتىدۇ. لېكىن بايا ئېيتقىنىمىزدەك، بۇ ئىش-لار مۇرەككەپ سىياسىي سەۋەبلەرگە باغلىق بولسىمۇ، ئۇنىڭ بىر قىسمى ئەركىلەش ۋە قېيىداشتىن كېلىپ چىقىدۇ. ئۇلارنىڭ قارىشىچە، بىرەر دىپلوم ئالالىغان بالىنىڭ ئۆيىگە تويوتا ماشىنە-لىق كادىرلاردىن بىر نەچچىسى كېلىپ، «كېلىنىڭ غوجام، بىز-نىڭ ئىدارىدە ئىشلىگەن بولسىڭىز» دېيىشى لازىم. بۇ دۇنيانىڭ ھەرقانداق ھۆر دۆلىتىدىمۇ يوق ئىش! شۇنىڭ ئۈچۈن ھەر بىر ياش ياكى ستودېنت مەكتەپتىكى چېغىدا ئادەتتىكىدەك، دىپلوم ئالالىغۇدەك ئوقۇماي، ھەم دىپلوم ھەم ئىقتىدار ھازىرلىشى، ئۆزىنى ئوبدان بايقاپ، ھازىرقى كىشىلەرنىڭ ئېھتىياجى ۋە قە-زىقىشىنى قېزىپ چىقىشى لازىم. بۇ ھالدا ھازىر بار كەسپىلەرگە بۆسۈپ كىرەلەيدۇ، ھەتتا يوق كەسپىلەرنى بەرپا قىلالايدۇ. مە-سىلەن: ئىش كۈتۈپ تۇرغان ياشلار توي - تۆكۈنلەرنى قىزىتىپ بېرىش كەسپىنى يولغا قويىدىمۇ، قانۇنلۇق ھالدا ئۆي خىزمەتچە-

سى تەمىنلەش شىركىتى قۇردىمۇ - يوق، دوختۇرخانىدا كېسەل كۆرسىتىشكە تەرجىمانلىق قىلىدىغان ياكى بىمارغا ھەمراھ بولىدىغان كەسىپلەرنى ئويلىيالىدىمۇ - يوق، مانا بۇلار ئالدىراش شەھەر ئاھالىلىرىنىڭ تۇرمۇشىدىن شەكىللەنگەن ئارزۇ ۋە قىزىقىشلاردىن ئىبارەت. دېمەك، ئادەم ئۆزىنىڭ قانداق، قانچىلىك ئادەم ئىكەنلىكىنى ۋە قانچىلىك ئىش قىلالايدىغانلىقىنى بايقاپ، بۇ بايقاشنى كىشىلەرنىڭ ئارزۇلىرى ۋە ئىمكانسىزلىقلىرى بىلەن بىرلەشتۇرۇپ تەپەككۇر قىلسىلا، يېڭى بىر خىزمەت ئورنى تېپىلغان بولىدۇ. ئەگەر كۆچلۈكرەك تۇغقانلىرى بولسا، بۇ تۇغقانلىرىدىن دەماللىقا پۇل تەلەپ قىلماي، ئۆزىنىڭ رەتلىك تۇزۇلگەن پىلانىنى سۇنۇپ، ئۇقۇملۇق، ئاقىلانە پىكىرلىرىنى ئېنىق ئۇقتۇرسا، پىلانغىلا ئەمەس، بەلكى ئادەمنىڭ ئۆزىگە ئىشەنچ قىلغان تۇغقىنى چوقۇم قاراپ تۇرمايدۇ. ئەگەر ماڭا ياردەم قىلىشى شەرت دەپ ئولتۇرىدىغان ياكى گەپ - سۆزلىرى تاقىقا - تۇققا، پىلانى رەتسىز بولسا، ياردەمگە ئېرىشەلمەيلا قالماسىتىن، گۇمانغا قېپقالىدۇ. چۈنكى ھەر قانداق بىر تۇغقانىنىڭ بىكار تۇرغان پۇل - مېلى بولمايدۇ. قىسقىسى، ئىش قىلىشنى ئويلايدىغان، ئەمما گاڭگىراپ يۈرگەن ياشلار كۆچلۈك بىر ئىرادىگە ۋە رەتلىك پىلانغان ئىگە بولىدىكەن، ئۇنىڭغا بىر كىم چوقۇم ياردەم قىلىدۇ. بۇنىڭغا يەنىلا ئۆزىنى ئېچىش ۋە بايقاشىتىن ئىبارەت خىزمەتنى چوقۇم ئىشلەش لازىم.

ئىككىنچىسى، خىزمەت ھالىتىدىكى كىرىزىس تۇيغۇسى جەمئىيەتنىڭ ئېھتىياجى ھەر خىل بولىدۇ، بۇ خىل ئېھتىياج يەنە ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە خىزمەتچىنىڭ

سالامەتلىكى، يېشى، ئائىلە ئەھۋالى، بىلىم قۇرۇلمىسى، نەتىجە كۆرسەتكۈچى... قاتارلىقلارنىڭ بىرەرسى ئەنە شۇ ئۆزگىرىپ تۇ- رۇۋاتقان ئېھتىياجىغا ماسلاشمىسا، چوقۇم مەلۇم ئىنكاسلار پەيدا بولۇپ قالىدۇ: يا خىزمەت ئاقسايدۇ ياكى خىزمەتتىن قېچىقالىدۇ- غان گەپ. گەرچە قۇتقۇزۇش بېرىلىدىغان بولسىمۇ، ساپ - ساقلا كۆرۈنىدىغان بىر ئادەم بۇ ھالغا چۈشۈپ قېلىشنى خالىمايدۇ. شۇڭا، شەخسىي ئىگىلىك ۋە كوللېكتىپ ئىگىلىكتىكى ئورۇنلاردا ئىشلەشنى قارا ئىش دەپ تونۇمايدىغان، چوڭدىن - كىچىكىنى خىزمەت دەپ چۈشىنىش بىلەن بىرگە، مۇھىمى شۇ ئىشنى قىلىۋاتقان ۋاقىتتىنىڭ ئۆزىدىلا قانداق قىلىپ شۇ ئىشنى ياخشى ۋە ياخشىراق قىلىشنى ئويلاپ لايىھە تۈزۈپ تۇرۇشى، بىرەر جەھەتتە جىددىيلىك ياكى ئىمكانسىزلىق كۆرۈلسە قانداق قىلىش- نى ئالدىنى ئويلىشىشى لازىم. بۇنىڭغا مەشھۇر خەلق سەنئەتكا- رى، تۇرپان قىزىقچىسى قاسىم ئېزىز ناھايىتى ياخشى جاۋاب بەردى: «مۇنۇ ئىشتىن قېچىقالسام، ئاۋۇ ئىشنى قىلىشىم، داۋام- لىق ئۆگىنىشىم كېرەك. ئىشىم بارغۇ دەپ خاتىرجەم يۈرمەس- لىك لازىم». ئوقۇش پۈرسىتى بار بولسىمۇ «خۇسۇسىي مەكتەپ- تە ئوقۇمايمەن، ھۆكۈمەت مەكتىپىدە ئوقۇيمەن» دەپ ئاتا - ئانىسىنى قىينايدىغان بالىلار ئەمەلىيەتتە خىزمەتنىڭ بىرىنچىسى- نى يوقىتىپ قويغان بولىدۇ.

خىزمەت ھەققىدە يەنە نۇرغۇن گەپلىرىم بار. سەھىپە چەك- لىمىسى تۈپەيلىدىن قالغىنىنى ئوقۇرمەنلەرگە قالدۇردۇم. تەك- رار ئېيتسام، بىر جانلىققا مەنپەئەت يەتكۈزۈش، ئۆزىنىڭ ھەق- قى، ھوقۇقىنى قوغداش، ئۆزىنى باشلاپ ئەل- يۇرتقا مەنپەئەت

يەتكۈزۈشنىڭ ھەرقانداق بىر شەكلىنى خىزمەت دەپ تونۇش لازىم. گېرمانىيىدە تۇرغان بىر تونۇشۇم مۇنداق بىر مىسالنى ئېيتتى: ئىلگىرى مىيونخېندا ئىشلىگەن بىر ھامبۇرگلۇق قېپ-قالغان بەش مارك ئىش ھەققىنى ئالغىلى ماشىنىلىق مىيونخېنغا بارغان. گەرچە كىرىمدىن چىقىم ئېشىپ كەتكەن بولسىمۇ، ئۇ ئادەم ئۆزىگە خىزمەت قىلغان ۋە بۇنى ئۆزۈمنىڭ ھەققى دەپ تونۇغان. دېمەك خىزمەتنىڭ ئۇقۇمى، مەنىسى تېخىمۇ كېڭىيىۋا-تىدۇ. خەقلەر ئۆزىنىڭ تەپەككۇرىدىن پايدىلىنىشنى خىزمەت دە-ۋاتقان يەردە، كۆز ئالدىمىزدىكى ئېچىشنى كۈتۈۋاتقان نۇرغۇن ساھەلەر، خىزمەتلەر بارلىقىنى چوقۇم ئاڭقىرىشىمىز لازىم. شۇڭا، ياشلار ئۆزلىرىدىن خىزمەت «تېپىۋالغان» ھەر خىل پىسخىك توسالغۇلارنى سۈپۈرۈپ تاشلاپ، ئۆزلىرىگە ئۆزلىرى خىزمەت بولۇشى، ئۆزىنى ئاچقاندىن كېيىن باشقىلارنىڭ قىزىقـ-شى ۋە ئېھتىياجىنى ئېچىشلىرى لازىم، خىزمەت مانا مۇشۇ يەردە.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. ئۆزىنىڭ تەپەككۇرىدىن پايدىلىنىشنىمۇ خىزمەت دەپ تونۇشنىڭ يەنە باشقا ئەمەلىي مىساللىرىنى كۆرسىتىڭ.

2. ئىش قارىمۇ ياكى ئۆزىڭىز قارىمۇ؟

3. ئىقتىدارى بار بولسىمۇ ئىدىيىسى ئازاد بـولمىغان بالـ-لارنىڭ خىزمەت تاپالماسلىقىغا يەنە ئىچ ئاغرىتامسىز؟

يول بەرگەن ياشسۇن

ئادەملەرنىڭ ماددىي نەپسى چوڭ مېڭمىزگە دۇنيادىكى ھەممىلا نەرسىنى، ئەڭ ياخشىلىرىنى ئۆزۈڭنىڭ قىلىۋال دەپ مەسلىھەت بېرىدۇ. روھىي نەپسى بولسا بارلىق دەرىجە، ماختاش ۋە مەدھىيىلەرگە سەنلا لايىق دەپ تونۇشتۇرىدۇ. ئىنسان خۇسۇسىيىتى سۇپىتىدە بۇ خىل نەپسى ۋە ئارزۇلار ھەر بىرىمىزنىڭ كۆڭۈل قاتلاملىرىدا ئوخشىمىغان شەكىل ۋە مىقدار بىلەن مەۋجۇت بولىدۇ. گۇزەل ئارزۇلاردا گۇناھ يوق، بىراق شۇنى ئەسلىگە ئاشۇرۇشتىكى ۋاستىلەر ئەخلاققا، قانۇنغا مۇناسىۋەتلىك ئىشلارنى پەيدا قىلىدۇ. قانداقلا بولمىسۇن ئارزۇسى، ھەۋىسى ۋە كۆچلۈك خاراكتېرى بار ئادەم ئىنسانىيەتكە كېرەكلىكتۇر. ئەمدى مۇشۇ ئارزۇ ساھىبلىرى ئۆزىدىكى ھەۋەسلەرنىڭ ھەممىسىگە، ياخشىراقلىرىغا قانداق يېتىدۇ؟ ئۆزىگىلا تايىنىپ يەتكىلى بولامدۇ؟ دېگەن سوئاللار ياشلىرىمىزدا سوئال پېتى قېلىۋەرمەسكەن دەپ ئويلايمەن.

ئادەملەرنىڭ ئۆزىنىڭ نەپسىدىن كېچەلىشى بىر قىيىن مەسىلە. بەزىلەر ماددىي، بەزىلەر روھىي نەپسىنى مۇھىمراق بىلىدۇ، بۇلار يەنىلا خاراكتېرى كۆچلۈك ۋە ئېنىق بولغان كىشىلەرده ئېنىقراق، قاتتىقراق بولىدۇ. مۇشۇ نەپسىلەرنىڭ بەزىلىرىدىن كېچىش تاغ تىزمىلىرىدىن ئاشقاندەك، دېڭىز ـ ئوكيانلىرىدىن ئۆتكەندەك غەيرەتكە موھتاج. بۇنىڭدا كىشىلەر ئەل ـ يۇرتىنىڭ،

كەسپىنىڭ ياكى جامائەتنىڭ ئورتاق ياكى كەلگۈسى مەنپەئەتىنى دەڭسەپ كۆرۈپ، ئۆزىنىڭ شەخسىي نەپسىدىن ۋاز كېچىپ، ئۆزى ئالسىمۇ بولىدىغان مەنپەئەت، ئۆزى ئېرىشسىمۇ ئېرىشەلەيدىغان شەرەپنى باشقىلارغا ئۆتۈنۈپ بېرىدۇ. بۇنى يول بېرىش، شارائىت ھازىرلاپ بېرىش دەيمىز. مانا مۇشۇنداق ئادەملەرنىڭ بارلىقىدىن جەمئىيىتىمىز گۈزەل ۋە تەرەققىيات ئېھتىماللىرىغا مول بولغان بولىدۇ. مانا مەن ئەنە شۇنداق ئادەملەرنىڭ ئۆز نەپسىدىن كېچىپ قىلغان يارىدەملىرىدىن مەنپەئەت ئالغان كىشىلەرنىڭ بىرىمەن. مەن مۇشۇ مىسالالار ئارقىلىق يول بېرىش، شارائىت بىلەن تەمىنلەشنىڭ پىسخىك سەۋەبلىرى ۋە ئۇنىڭ جاما-ئەت سۈپىتىگە كۆرسىتىدىغان تەسىرىنى سۆزلەپ ئۆتمەكچىمەن.

مەكتەپكە بارماي تۇرۇپلا گېزىت ـ ژورنال كۆرەلەيدىغان بولغاندىن باشلاپ تا خىزمەتكە چىقىپ بىر نەچچە يىلغىچە ئۆگىنىش، خاتىرە يېزىش ۋە ماقالىلەرنى ساندۇق ـ ئىشكاپلىرىمغا «ئەۋەتىش» بىلەن شۇغۇللىنىپتىمەن. شۇ ئارىلىقتا دوستلارنىڭ مەسلىھەتى بىلەن شىنجاڭ رادىئو ـ تېلېۋىزىيە گېزىتىگە ماقالە بېرىپ، كېيىنچە بۇ گېزىتنىڭ مەخسۇس ماقالە يازغۇچىلىقىغا تەكلىپ قىلىنىدىم، گېزىتنىڭ ماقالە باھالاش ھەيئىتىلىكىگە سايلاندىم، گېزىتتە چىققان بىر قىسىم ۋەزىيەتكە ئائىت ماقالىلەرنى بىر كىتاب قىلىپ چىقاردىم. شۇ چاغدا بۇ گېزىت مېنىڭ ماقالىلىرىمنى چىقارمىسىمۇ ئوخشاشلا گېزىتخانا مېڭىۋېرەتتى. ئەمما گېزىت خادىملىرى مېنىڭ قىزغىن ۋە مەسئۇلىيەتچان پو-زىتسىيەمگە قاراپ، كېيىنچە ماقالىلىرىمنى قىسقارتماي تولۇق باسىدىغان بولدى. دېمەك، تۇنجى ئەسەرلىرىم گېزىت خادىمىلـ

رىنىڭ شارائىت يارىتىپ بېرىشى بىلەن يورۇقلۇققا چىقتى. كېيىن ياشلار نەشرىياتىدا بىر كىتابىم نەشر قىلىندى. بۇنىڭدىمۇ تۇنجى كۆرۈشكەن باش مۇھەررىرىنىڭ قىزغىن قوللىشى ۋە ھەقسىز مۇلازىمەت بىلەن تەمىنلىشى بىلەن ئەسىرىم تېزلا يورۇق كۆردى، بۇ ھەيرانلىقنى ھازىرغىچە ئەسلەيمەن. سەھىيە نەشرىياتى ھازىرغىچە ئون نەچچە ئەسىرىمنى چىقىرىپ بەردى، ئۇلار ماڭا قىممەتلىك تەكلىپلىرىنى بېرىپ، تېخىمۇ ياخشى ئەسەر يېزىشىمغا پايدىلىق شارائىت يارىتىپ بەردى. ئۇرۇمچى خەلق رادىئو ئىستانسىسى مۇشۇ سەككىز يىلدىن بېرى خادىم ئورۇنلاشتۇرۇپ، مېنىڭ ئەسەرلىرىمنى، قىلىۋاتقان ئىشلىرىمنى رادىئو ئارقىلىق تونۇشتۇردى، قىزىق لىنىيىلىك مەسلىھەت بېرىش پروگراممىسىغا تۇرتكە بولدى، باشقا پروگراممىلارغا ئالاھىدە تەكلىپ قىلدى. شۇ ئارقىلىق بەش يىلدىن بۇيان كۆپ بولغاندا كۇندە ئۇچ قېتىم ئوخشىمىغان مەزمۇنلاردىكى قىزىق لىنىيە پروگراممىسىغا رىياسەتچىلىك قىلدىم. مەخسۇس سەھەر پىلەردىمۇ پات - پات ئورۇن بېرىپ تۇردى. ئۇرۇمچى تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى، شىنجاڭ تېلېۋىزىيە ئىستانسىلىرىمۇ بار ئىمكانىيەتلىرى بىلەن تەمىنلىدى. خەلق نەشرىياتىمۇ ئاز بولمىغان يارەملەرنى قىلدى. مانا مۇشۇ ئورگانلار ئارقىلىق مەن جەمئىيەتكە ئاز - تولا تونۇلۇپ، شۇنىڭ سەۋەبىدىن روھىم ئۇرغۇپ، خەلققە پايدىلىق ئىشلارنى قىلدىم ۋە قىلۋاتىمەن. بۇ يەردە ئاساسلىق دېمەكچى بولغىنىم، مۇشۇ جەريانىدا مەن بولمىساممۇ جاھان چۆرگىلەۋېرىدۇ، مەن بولمىساممۇ رادىئو - تېلېۋىزىيە ئۆزىنىڭ خىزمىتىنى قىلىۋېرىدۇ، مەن ئەسەر يازمىسام نەشرىد-

يات توختاپ قالمايدۇ. بۇ هالدا بۇ ئورۇنلار باشقا بىرلىرىنى تەكلىپ قىلىشى، باشقىلارنىڭ ئەسەرلىرىنى ئېلان قىلىشى تەبىئىي ئەھۋال. لېكىن مەن ئۆز دائىرەمدە باشقىلاردىن ياخشىراق ئىش قىلىشنى ئويلىدىم ۋە كىشىلەرنىڭ ئېھتىياجىنى چۈشىنىپ، كۆڭۈلدىكىدەك مۇلازىمەت قىلدىم. ئۆزۈمنى شۇ ئورۇنلارنىڭ خىزمەتچىسىدەك هېسابلاپ، تەلەپ ۋە سۈپەتنىڭ ۋەزىنىنى ياخشى مۆلچەرلىدىم. بولۇپمۇ مېنى تەكلىپ قىلغان، ماڭا شارائىت بەرگەن كىشىلەرنىڭ ئىشەنچىسىنى ئاقلاشنى بىرىنچى ئورۇنغا قويدۇم. ماڭا شۇ قۇلايلىقلارنى بەرگەن كىشىلەرنىڭ ئۈستىدىمۇ مەسئۇل كىشىلەر بارغۇ دەپ، ئىمكان بار مېنى چاقىرغان كىشىنىڭ يۇزىنى يورۇق قىلىشقا تىرىشتىم. ئىلگىرى ئۆزۈم ئۇچرىغان بېسىش، توسۇش، شارائىت بەرمەسلىك ياكى بارنى قەستەن يوق قىلىۋېتىش... ئەھۋاللىرىنى ئويلاپ، بۇنداق قىلمەسلىك ۋاقىتلارنى مۇنداقچە بىر جەريان دەپ ئويلىماي، تارىخىي پۈرسەت دەپ تونۇدۇم. بۇ ئەھۋاللارنى ئوقۇرمەنلەرنىڭ قىممەتلىك ۋاقتىنى ئېلىپ تونۇشتۇرۇشۇمنىڭ سەۋەبى، ئادەملەرنىڭ ئۆزىدىكى شارائىتلارنى باشقىلارغا ئۆتۈنۈپ بېرىشنىڭ بۇنىڭغا نائىل بولغان كىشىگە قانچىلىك تەسىر ۋە پايدا ئەكىلىدىغانلىقىنى بايان قىلىش ئارقىلىق، ئەگەر بۇ پۈرسەت بېرىلمەي، باشقىلارغا بېرىۋېتىلسە ياكى بېرىلگەن پۈرسەت چىڭ تۇتۇلمىسا بىر كىشىنىڭ تەقدىرىدە نېمە يۇز بېرىدىغانلىقىنى ئوبرازلىق ئىپادىلەپ بېرىشتىن ئىبارەت.

ئۆزىنىڭ پۈرسىتىدىن، نەپسىدىن كېچىش تولىمۇ قىيىن ئىش. مىسالەن: 100 يۈەن پۇلغا ئۆزى ئارزۇ قىلغان بىر

كۆينەك ياكى بىر ئاياغ ياكى بۆك كېلىدۇ، شۇنىڭ مېھرىدىن كېچىپ تۇغقىنىغا ياكى باشقا بىرىگە شۇ پۇلنى بېرىش خېلى غەيرەت تەلەپ قىلىدۇ. يەنە 100 يۇەن پۇلدىن 30 يۇەن لازىم بولسا شۇنى پارچىلىغاندىن كېيىنلا بۇ 100 يۇەن پۇل خەجلىنىپ تۈگەيدۇ. ئۆزى ئېلىۋالسىمۇ بولىدىغان پايدىغا باشقىلارنى چاقىرىپ كېلىش، ئورنىغا ئومۇمغا پايدىلىق ئىش قىلالايدىغان ئادەملىرنى چاقىرىش، قۇرۇق گەپ ۋە شوئارلارنى شېئىر دەپ يازىدىغانلار ئورنىغا خەلقپەرۋەر كىشىلەرنى يازغۇزۇش، ئىقتىدارسىز تۇغقانلىرى ئورنىغا ئىش قىلالايدىغان باشقا ئادەملەرنى تەكلىپ قىلىش، ئۆزى ئالىدىغان ئۇنۇڭان ۋە ئۆينى باشقا خىزمەتداشلىرىغا ئۆتۈنۈپ بېرىش، قولىدا هوقۇق بار چاغدا ياخشى كىشىلەرنى جاي ـ جايلارغا ئورۇنلاشتۇرۇش، مۇهىت قوغداش جەهەتتە شەخسىي مەنپەئەتتىن ۋاز كېچىش، بازارلاردا ساختا مالىلارغا، ئېزىقتۇر-غۇچى پارىلارغا قارىماي يول قويماسلىق، توغرا يول ئۇچۇن دوستلىرىنى رەنجىتىشكە جۇرئەت قىلىش، ياشلارغا هەر ئاماللار بىلەن ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرىش... قاتارلىقلارنىڭ ئارقىسىدا مۇرەككەپ ئىدىيىۋى توقۇنۇشلار، مەنپەئەت زىددىيەتلىرى، ياخ-شى بىلەن يامانىنىڭ ئېلىشىشلىرى مەۋجۇت بولغان بولىدۇ. ئىلگىرى ئىدارىلەردە ماڭا ئوخشاش بېسىلغان، توسالغان ۋە ئىش-لىرى بۇزۇۋېتىلگەن كىشىلەر بولسۇن ياكى هەممە نەرسىسى تەلەپكە كۆرۈنگەن ئادەملەر بولسۇن، بېشىدىن ئۆتكەن ئىشلارغا ۋە تەجرىبىلەرگە ئاساسلىنىپ، باشقىلارنىڭمۇ ئۆزلىرىگە ئوخ-شاش كاشىلىلارغا ئازراق ئۇچراپ، زېهنى زايە بولماسلىقى ئۈ-چۇن قولىدىن كېلىدىغانلىكى ياخشىلىق بولسا قىلىشلىرى لازىم.

بۇ ۋاقتا قەدەر مۇشۇ پرىنسىپنى چىڭ تۇتۇپ، ئاممىنىڭ يىراق كەلگۈسىدىكى مەنپەئەتى ئۈچۈن ئىقتىدارلىق ئادەملەرنى ئىشلەتىشنى تەشەببۇس قىلغان ۋە قىلىۋاتقانلارنى ياخشى تونۇشىمىز، ئۇلارنى قەدىرلىشىمىز لازىم. مۇشۇ پۇرسەتكە ئېرىشكەن كىشىلەر ئۆزلىرىدىنمۇ ئىقتىدارلىق كىشىلەرنىڭ ئىمكانسىزلىق تۈپەيلىدىن ئۇن - تۇنسىز ئىشلەۋاتقانلىقىنى نەزەردە تۇتۇپ، بار كۈچى بىلەن جەمئىيەتكە تېخىمۇ ياخشى تۆھپىلەرنى تەقدىم قىلىشلىرى كېرەك.

يول بەرگۈچىلەر ياشىسۇن!

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. ئىنسانلارنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋى نەپسى كىشىلەرنى نېمە كويلارغا سالىدۇ؟

2. ئەل - يۇرتنىڭ مەنپەئەتىنى ئۆزىنىڭ مەنپەئەتىدىن ئۈستۈن تۇتقانلار ياشلارنى يۆلەپ، ئۇلارنى مۇھىم ساھەلەردە تەربىيىلەپ قويىدۇ. بۇنداق ئادەملەر بىزدە زادى قانچىلىك؟

3. ياشلارغا ۋە بىر نەرسە بىلگەنلەرگە زەربە بېرىدىغانلار قانداق ئادەملەر؟

4. غەربلىكلەر ئۆزىمىزنى قالتىس چاغلايدىغان بىزلەرگە قارىغاندا ئۆم ۋە تىرىشچان، مەسىلە نەدە؟

100% لىك پايدا

پايدا نىسبىتى 20% تىن ئاشقان ئىشلار قالمىدى دېسەكمۇ بولىدۇ. خېلى چوڭ شىركەتلەر يىللىق پايدىسىنى 5% ئەتراپىدا ساقلاپ قالالىسا، بۆكسىنى ئاسمانغا ئاتىدۇ. بۇ بەلكىم كۆلەملىك تىجارەتنىڭ «ئالتۇن پايدىسى» بولسا كېرەك. ھازىر كىشىلەر 1%～2% پايدا بولسىمۇ ئاز كۆرمەي قىلىدىغان بولدى، پايدا - زىيىنى تەڭلىشىپ كېتىۋاتقان سانسىز ئادەملەر كۈندىلىك تۇرمۇ-شىنى ساقلاپ قالغىنىغا خوش. ئەمدى بىز كۆرسەتمەكچى بولغان بۇ پايدا زادى نېمە؟ بۇ پايدىنى ھەممىلا ئادەم ئالالامدۇ ۋە ئۇنى ئېلىش ئۈچۈن قانداق پىسخىك ساپا، كەسپىي ئىقتىدار لازىم؟ بۇ مەسىلىلەرگە قىزىقىدىغانلار ۋە كۆپ پايدا ئالماقچى بولغانلار ئاز بولمىسا كېرەك. ھەقىقەتەن بۇنچىلىك كۆپ پايدا ئۇنداق، مۇنداق ئادەملەرگە ئۇچرىمايدۇ. گەپنى سۈرۈشتۈرگەنسېرى قىزى-قىدىغانلار كۆپەيمىشى مۇمكىن، يەنىلا سەل تەخىر قىلىپ تۇرايلى، كۈچلۈك ئىرادە، يىراقنى كۆزلەيدىغان كاللا، ھارماس بارماق ۋە پىشقان مېتود كېرەك بولغان بىر پايدا بار. ئۇ بولسىمۇ دەل ئەسەر يېزىش.

يېزىقچىلىق ھەققىدە «ياشلار سەمىگە» نىڭ بىرىنچى قىس-مىدا تەپسىلىي توختالغانىدىم. ئۇنىڭ يانداش ۋە مۇھىم بۆلەكلە-رىنى تېخىمۇ سۈزۈك بايان قىلىش ماڭا چۈشكەن ۋەزىپە دەپ تونۇپ كېلىۋاتىمەن. ئەسەر يېزىشنى ھەر كىمنىڭ ئارزۇسىغا،

مەسئۇلىيىتىگە ئايلاندۇرۇش، ئۇنى پىسخىكا ئىلمىگە بىرلەشتۈرۈپ چۈشەندۈرۈش ئىنتايىن مۇھىم.

ئەسەر يېزىش — روھنىڭ ئىسيانى بولۇپ، كىشىلەر ئويلىغىنى، ئارزۇسى ۋە تەجرىبە، نەتىجىلىرىنى ئەسەر شەكلىگە كەلتۈرۈپ يورۇقلا چىقىرىش ئارقىلىق، ئۆزلىرىنىڭ مەلۇم روھىي نەپسىنى قاندۇرىدۇ، باشقىلارغا روھىي بايلىق ئاتا قىلىدۇ. بىر قۇر خەت ياكى بىر - ئىككى ئابزاس بايان يېزىش تولمۇ ئېغىر كېلىدىغان بەزى كىشىلەرگە كىتاب يېزىش خۇددى تەڭرى تېغىدىن پىيادە ئۆتمەك مۇمكىن بولمىغاندەكلا قىيىن بىر ئىش. يازالىغانلار ئۇچۇنمۇ بىر خىرىس، چۈنكى ئۆزىگە يارىمىغان ياكى ئانچە ياقمىغان ئەسەرنى باشقىلارغا زورلاپ تاڭغىلى بولمايدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئۆرلەپ بېرىۋاتقان روھىي ئېھتىياج يازغۇچىغا تېخىمۇ يۇقىرى تەلەپلەرنى قويماقتا. بەزىلەر يازغۇچىلارنى ھەۋەس قىلىپ يازىدۇ دەيدۇ، ئايرىملىرىنى پۇل ئۈچۈن دەپ قارايدۇ. بىر كىتابتا «يازغۇچى دېگەن يالغۇزلۇق، رادىكاللىق ۋە ساراڭلىق بىرلەشكەن كىشى» دەپ تەبىر بېرىلىپتۇ. ھەممىسىنىڭ ئورنى بار گەپلەر. ئىشقىلىپ مەلۇم سەۋدا ۋە جاھىللىق، رادىكاللىق بولمىسا ياكى ھەددىدىن ئاشقان قىزغىنلىق ۋە موھتاجلىق بولمىسا، قولغا قەلەم چىقمايدۇ. بۇ رادىكاللىق ۋە قىزغىنلىق يا خۇشاللىق ياكى غەزەپنىڭ كۈچىدە قوزغىلىدۇ، ئەلۋەتتە. كۆنلىرى ھازىرقىدىن نەچچە ھەسسە ئۇزۇن بولغان ئوتتۇرا ئەسىرلەردە جاھالەتنىڭ قىسماقلىرىدىن قورقماي قولىغا قەلەم ئالغانلار ساۋابلىق، ياخشىلىق ۋە ھۆكۈمدارلارغا خىزمەت دەپ ئويلاپ، ئاجايىپ نادىر ئەسەرلەرنى يازغان. ئۇلارنىڭ قىيىن

شارائىتلىرى ھازىر بولىدىغان بولسا، خىيالىمىزدىكى ساناقسىز يازغۇچىلار بارماق بىلەن ساناشقىمۇ چىقمايدۇ. دېمەك، روھ ۋە قىزغىنلىق ئەسەر يېزىشنىڭ ھەربىرىتلەندۈرگۈچ كۈچى.

نۇرغۇن بىلىملىك زاتلار ئۆمرىنى ئۆگىنىش ۋە ئىشلەش بىلەن ئۆتكۈزگەن بولسىمۇ، لېكىن ئەسەر يېزىشقا ۋاقتى ياكى ماغدۇرى يەتمىگەن، ھازىرمۇ كۆپىنچە زىيالىيلار ئۆزى مۇستە-قىل ئەسەر يازالمايدۇ. مەلۇم ئىشنى ياخشى قىلالىغان ئادەمنىڭ ئەسەر يازالىشى ناتايىن. ئەسەر يېزىش ئۇچۇن مەلۇم پىسخىك كۈچ ۋە سەۋرچانلىق كېرەك. شەيخ سەئىدى: «كىتابى يوق ئالىم مېۋىسىز دەرەخ دەيدۇ». بەزى ئالىملار بىلگەنلىرىدىن ئەسلىمە، ئىلمىي ۋە ياكى ئەدەبىي ئەسەر يازماي ئۆتكەنلىكى ئۇچۇن ئۇزۇنغا قالمايلا ئۇنتۇلۇشقا باشلىدى. يۇسۇپ خاس ھاجىپ ۋە مەھمۇد قەشقىرىدىن نەچچە ھەسسە ئىلىملىك كىشىلەر ئۆتكەن بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ ئەسەرلىرى بولمىغاچقا، ئۇنتۇپ كەتتۇق. شۇنىڭغا ئوخ-شاشلا مەن كۆرگەن بىر قىسىم پېشقەدەملەر رايونىمىزنىڭ 20 ـ 40 — يىللىرىدىكى تېخى ئاشكارا بولمىغان نۇرغۇن كونكرېت تارىخىي ۋەقەلىرىنى ئەسلىمە قىلىپ پۇتمەي ئۆلۇپ كەتتى. كۆ-پىنچىسىنىڭ كۆرسىتىدىغان سەۋەبى شۇ: «يازغان بىلەن چىقار-غىلى بولامدۇ؟» گەپ چىقىرىش ۋە قەلەم ھەققى ئېلىشتىلا ئەمەس. ئەسەر يېزىش — پىسخىكىسى كۇچلۇك ئادەملەرنىڭ ئىشى بولۇپلا قالماي، ئۆز نۆۋىتىدە ئۇ پىسخىكىسىنى تاۋلايدۇ، كاللىدىكى بىلىمنى تېخىمۇ چوڭقۇر يەرلەرگە ئورنىتىۋېتىدۇ. بىلگەن نەرسە يېزىپ قويۇلسا مېڭىدە تېخىمۇ مەھكەم ساقلىنى-دۇ. تەپەككۇرنىڭ سۈسلىشىپ ۋە غۇۋالىشىپ كېتىشىنىڭ ئالدى-

نى ئالىدۇ، مېڭىنى دائىم جەڭگە تەييار ھالەتكە كەلتۈرۈپ، ھەر دائىملىق ئىنتىلىش، ئوقچۇپ تۇرۇش دەرىجىسىگە كۆتۈرىدۇ. بىر نەرسە يازغاندا سول مېڭە تەپەككۇر قىلىپ، ئوڭ قول ئەمەل-گە ئاشۇرغاچقا، ئوڭ - سول تەرەپنىڭ ئىشلەش مېخانىزمى تەڭپۇڭلىشىدۇ. ئەسەر يېزىش يەنە مېڭىگە قان كۆپەيتىش رولى-نى ئويناپ، مېڭە تومۇرلىرىنىڭ قېتىشىشىنى كېچىكتۈرىدۇ. بىلگەن نەرسىلەر باشقىلارغا گۆھەر تۈيۈلسىمۇ، مەزكۇر كىشىگە نىسبەتەن بىر يۈك ھېسابلىنىدۇ، كۆرگەن - بىلگەنلەر بەك كۆپىيىپ كەتسە، ۋەقەلەرنىڭ ۋاقتى ۋە ئورنى بىر - بىرىگە ئالمىشىپ كېتىدۇ ھەمدە مېڭىگە يۈك بولۇپ، ئادەمگە ئىنتايىن زىيانلىق بولغان «پېشقەدەملىك خاتىرە» يەنى «ھەممىنى بىلىپ كەتكەن، ئەمدى ياشاشنىڭ قىزىقى قالمىغان» ھالەت شەكىللى-نىپ قالىدۇ. شۇڭا، مېڭىنىڭ ساقلىقى، تەنىنىڭ ساغلاملىقى ۋە ھاجەتمەنلەرنىڭ ئېھتىياجى ئۈچۈن ئەسەر يېزىش كېرەك. بۇ ھەتتا ئەلنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن بولسا تېخىمۇ ياخشى.

پايدىنىڭ نەق ئۆزى شۇكى، قۇرۇق پاراڭ، ئەھمىيەتسىز سۆھبەت ۋە ئىسراپچىلىققا تولغان مەزمۇنلار (بۇلار زىيانغا ھې-ساب) ئورنىغا ئەتراپلىق ماتېرىيال كۆرۈپ ئەسەر يېزىش ئۆزىگە ئاتاق، تۇغقانلىرىغا شەرەپ، خەلقىگە شان - شۆھرەت ئەكىلىدۇ.

ئەسەر بولسا كۆزدە كۆرگىلى، قولدا تۇتقىلى بولىدىغان نەق ماددا، ئۇنىڭ مەنىۋى قىممىتى بولسا تېخىمۇ چوڭ. بەزى كېسەل پىكىرلىك كىشىلەر «ئەسەر يازسام نەدە ئېلان قىلىمەن، ئەسە-رىمنى ئېلان قىلارمۇ؟» دەپ ئۆزىگە ئۆزى توساق قۇرىدۇ. «يازغىنىم چىقمىسا، يازمىغىنىم ياخشى» دەيدۇ بەزى پىسخىك

بىمارلار. ئايدىڭ بولسۇنكى، ئەگەر ئۇ ئۇچۇر، ۋەقە ياكى بىلىم خەلقە، كېيىنكى ئەۋلادلارغا ھامىنى ئەسقاتىدىكەن، سىزنىڭ كاللىڭىزدىكى بىلىم ئەمدى سىزنىڭ شەخسىي مۇلكىڭىز بولماي قالىدۇ، بەلكى ئۇنىڭدا ھازىرنىڭ ۋە كەلگۈسىنىڭ ھەققى بار، سىزنى داخلىق قىلغانلارنىڭ ھەققى بار. ئۇنى پەقەت نەشىر قىلىدۇرالمىغانلىقىڭىز ئۈچۈنلا يېزىپ قالدۇرمىسىڭىز سىزنى قانداقمۇ ئەھمىيىتى بار ئادەم دېگىلى بولسۇن؟ بىلگەن نەرسىلەرنى يېزىپ ياكى ئۇنىئالغۇغا ئېلىپ ساقلاپ قويمىسىڭىز، ئېغىر گۇناھ ئۆتكۈزگەن بولىسىز. نۇرغۇن ۋەقەلەر، سىرلار ۋە تېخنىكىلار سىزنىڭ خاتىرىلەپ قويۇشىڭىزنى، ئاشكارلىشىڭىزنى، پەقەت مۇمكىن بولمىسا يېزىپ تارتمىڭىزغا مەھكەم سېلىپ قويۇشىڭىزنى كۈتۈپ تۇرىدۇ. چۈنكى بۇ ئىشلارنى سىزلا بىلىسىز. ئەلۋەتتە ھەممەيلەن بىلىدىغان ئىش بولسا، سىزگە مۇراجىئەت قىلمىغان بولاتتۇق.

100% لىك پايدا قۇرۇق گەپ بوپقالدىمۇ؟ ياق، ئۇنداق ئەمەس. ئاشۇ قىممەتلىك «قۇرۇق گەپ» لەر ئۇنى قىلالايدىغانلارغا چۈشكەن ۋەزىپە، يەنە كېلىپ ئۇلارغا ئۇچرىغان ئامەت. ئادەمنىڭ پايدىلىق ياكى زىيانلىق ئىش قىلماي يۈرگىنىنى نۆل دەپ ئاتىساق، زىيانلىق ۋە ئەھمىيەتسىز ئۆتكۈزگەن كۈنلىرىنى مەنپىي ھايات دەپ ئاتايمىز. مۇشۇ تەپەككۇر بىلەن ئېيتقاندا، خۇددى نۇرغۇنلىغان ئىجادىيەت ۋە كەشپىياتلارغا ئوخشاشلا، ئەسەر يېزىش نۆلدىن باشلاپ يۈزگىچە بولىدىغان پايدىلار ئىچىدە ئاز ئۇچرايدىغان تولۇق پايدىلارنىڭ بىرى ھېسابلىنىدۇ. دوراش، ئەگىشىش ۋە ئۆزگىرىشكە ماھىر كىشىلىرىمىز ئەمدى خوتىنى يۆتكەپ، يېڭىلىق يارىتىپ، ئىجاد، كەشپىياتلارغا يۈزلەنگىنى ياخشى، مۇشۇ ئىجادىيەتلەر ئىچىدە ئەسەر يېزىشمۇ بار. بۇ يالغۇز

ئەدەبىي ئەسەر يېزىشنى كۆرسەتمەيدۇ، ئىلمىي، پەن - تېخنىكا ئەسەللىرى، ياشلار ۋە ئاياللارغا بېغىشلانغان ئەسەرلەر، ئەنئەنىۋى مەدەنىيەت ۋە پەن - تېخنىكىنى قېزىش، رەتلەشكە ئائىت ئەسەرلەر، تەپەككۇر ۋە پسىخىكىنى ساپلاشنى تەشەببۇس قىلىدىغان ئەسەرلەر تەرەققىيات ئۇچۇن ئاساسلىق ئورۇندا تۇرىدۇ. كۆرگەزمىلىرىدىن، ئاڭلىغانلىرىدىن، كۆرۈپ قالغانلىرىدىن، ئاڭلىۋالغانلىرىدىن خاتىرە قالدۇرۇش ھەمدە ئىنچىكە تەھلىل قىلىپ تۇرلەندۇرگەن تەپەككۇر ئۇنچىلىرىدىن، ھەجۋىي يۇمۇر ۋە فىلىيتونلاردىن، ھېيلە - مىكىر ۋە ئالدامچىلىقلار ئۆرنەكلىرىدىن يېزىپ تۇرۇش لازىم. **ھاياتنى ئەھمىيەتلىك ئىشلار ئۇچۇن سەرپ قىلغانلىقىنى پايدا ئالغانلىق دەپ قارايدىغان روھ كىمدە يېتىلدۈرىلىدىكەن، ئۇ چوقۇم ھەسسىلەپ پايدا ئالالايدۇ.**

مېنىڭچە، يۇسۇپ خاس ھاجىپ ۋە مەھمۇد قەشقىرىلار ئۇلۇغ ئالىملاردۇر، لېكىن ھازىر مەدھىيىلىنىۋاتقاندەك ئەڭ بۇيۇك زاتلاردىن ئەمەس. چۇنكى شۇنچە قۇدرەتلىك بىر مەملىكەتتە مۇشۇ ئىككى ئالىمدىن باشقا ئالىملار بولمىغانمىدۇ؟ كەچكىچە پەلسەپە ۋە تىل تەتقىق قىلىش بىلەن دۆلەتنى ھەر جەھەتتىن گۈللەندۇرۇپ كەتكىلى بولاتتىمۇ؟ «ئالىم» دېگەننىڭ ئومۇمىي ۋە خاس مەنىلىرى بار. ئەتراپلىق بىلگەنلەرمۇ، بىرنى پىششىق بىلگەنلەرمۇ ئالىم ھېسابلىنىدۇ. گەرچە يۇقىرىقى ئىككى زات بۇيۇك ئەسەرلىرى ئارقىلىق بىزگە مەلۇم بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئىشىنىش كېرەككى، ئۇلاردىنمۇ بىلىملىك، ئۇلاردىنمۇ ئۇلۇغ زاتلار ئۆتكەن بولۇشى مۇمكىن. ئەمما بۇ ئۇلۇغ زاتلارنىڭ نامى ئۆچۇپ، كۆپرەك بۇ ئىككى زاتنىڭ ئۇلۇغلىنىپ بېرىشىدە ئاساسلىقى ئۇلارنىڭ ئالەمشۇمۇل كاتتا ئەسەرلىرى سەۋەبچى بولغان! نى - نى كاتتا زاتلار، دانالار، بىلىم ئىگىلىرى جاھاندا ئۆتتى، ئۇنتۇدۇق؛ تونىلاپ ئالتۇنلىرى، چەكسىز زېمىنلىرى، قورۇقلۇق بولغان بايلار ئۆتتى، ئۇنتۇدۇق. بۇلارنىڭ ھەممىسى

ئاشۇ يىراق زاماندا كىتابتىن باشقا دەۋردىن تۇزۈك خاتىرە قالمىغانلىقتىن بولغان. يەنە كېلىپ ئىلىمنىڭ ئۆلمەيدىغانلىقى، ئىلىمنى ئىشلەتكەن ۋە يېزىپ قالدۇرغانلارنىڭ مەڭگۈ ياشايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەسەردىن ئىقتىسادىي ئۇنۇم يارىتىلسا تېخىمۇ ياخشى. ئەگەر ئوغرىلىقچە نەشر قىلىدىغانلار تولۇق تۆگىتىلگەن بولسا، ئەسەر يازىدىغانلار، ياخشى يازىدىغانلار تېگىشلىك ھەقلىرىنى ئېلىپ، يەنە بىر ياخشى ئەسەر يېزىش ئۈچۈن زېھنىنى يىغالىغان بولاتتى. بۇنى چوقۇم ئەملىگە ئاشۇرۇش، ئەسەرنىڭ ھەققىنى تولۇق ئېلىشىمىز كېرەك. لېكىن يەنە شۇنى قەيت قىلىمەنكى، بىز ئالدى بىلەن ئەھمىيەتلىك ئەسەر يېزىپ مەنپىيلىكتە ۋە نۆل سەۋىيىدە كېتىپ بارغان ھاياتىمىزنى پايدا تەرەپكە يۆزلەندۇرەيلى، پايدا ئالغانلىقىمىزنى ھېس قىلىپ باقايلى.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. پايدا پەقەت پۇل بىلەنلا ئىپادىلىنەمدۇ؟

2. ئۇيغۇر تېبابىتىنىڭ خىلىت ۋە مىزاج تەلىماتى بويىچە رايونىمىز كىشىلىرىنىڭ خاتىرە قالدۇرمايدىغان، ئەسەر يازمايدىغان ھەتتا ئاتا ـ ئانا ۋە ئۆزلىرىنىڭ تۇغۇلغان كۈنلىرىنى بىلمەيدىغان كەمچىلىكىنى تەھلىل قىلىڭ.

3. نەق پايدا ۋە كەلگۈسىدىكى پايدىنىڭ مۇناسىۋىتىنى تەھلىل قىلىڭ.

4. ئۆزىڭىز ئەھمىيەتلىك ئىش قىلىۋاتامسىز؟ كۈنلۈك تامىقىڭىزغا يۇز كېلەلەمسىز؟

خانىم - قىزلاردىكى كەيپ - ساپا

ماتېرىياللاردا كۆرسىتىلىشىچە، جۇڭگودا 430 مىليون كىشى تاماكا چېكىدىغان بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە خانىم - قىزلار 19% نى ئىگىلەيدىكەن، بۇ نىسبەت بارغانسېرى ئېشىپ بېرىۋاتىپتۇ. رايونىمىزدا ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 32.4% ى تاماكا چېكىدىكەن، ئەمما خانىم - قىزلار ھەققىدە ئېنىق ستاتىستىكا يوق، شۇنىڭغا قارىماي بۇنىڭ كۆپىيىۋاتقانلىقى مەلۇم. خېرىئىن ۋە باشقا زەھەر تۇرلىرىنى ئىستېمال قىلىدىغانلار خۇپىيانە ھالدا ئۆزلىرىنى زەھەرلىك چېكىملىك - ئىچىملىكلەرگە قۇربان قىلىپ بەرمەكتە. شىنجاڭ ئاياللار تۇرمىسى ۋە زەھەر تاشلاتقۇزۇش ئورنىدا ئىگىلىگەن ئەھۋاللارغا ئاساسلانغاندا، جىنايەت ئۆتكۈزۈشتىن بۇرۇن تاماكا چېكىدىغانلار بىر قەدەر كۆپ بولغان، كېيىن ئېچ پۈشۈقىدا ئۆگىنىۋالغانلارمۇ بار ئىكەن. ھازىر رېستوران، باغچا، ئايرىم خانىلاردا مۇڭداشقاچ تاماكا چېكىدىغان ئاياللار، قىزلار كۆرۈنەرلىك كۆپەيىپ قالدى. ئىلگىرى بىرەر ناھىيە ياكى شەھەردە بىر نەچچىسى چېقىپ قالغان بولسا، ھازىر تاماكا چېكىدىغان ئايال دېسە ئانچە ھەيرانلىق ھېس قىلمايدىغان بوپقېلىشتۇق. ئائىلىسىدە، ئىش ئورنىدا ۋە ئاشكارا سورۇنلاردا تاماكا چېكىدۇ دەپ قىياس قىلغىلى بولمايدىغان ئايرىم خانىم - قىزلار مەخسۇس ۋە خالىي سورۇنلاردا بولۇشچە ئېچىپ - چېكىدىكەن. بولۇپمۇ شەخسەن سورۇن، ئايرىم خانا، دوستلار ئولتۇرۇشى قاتارلىقلاردا ئىختىيارلىق كەڭتاشا بولىدىكەن. ئەمدى ئىسپىرتلىق ئىچىملىكلەرنى ئىچىش ئەھۋالىغا كەلسەك، بۇنى

تاماكا چېكىشتىن بۇرۇنراق باشلاندى دەپ قارايمىز. ھاراق ئىچىش قارىماققا تاماكا چېكىشكە قارىغاندا ئېغىر ئالىدىغان بىر ئىشتەك قىلىنىدىغان، لېكىن چېكىملىك دېسە سەل ئەيمىنىش، قورقۇش ھېس قىلىنىدىغان، ئۇنىڭ ئۈستىگە بەكرەك گۇمانداا قالىدىغان بولغاچقا، تاماكىنىڭ ئومۇملىشىشى ھاراقنىڭكىدىن ئاستىراق بولغان، ئەمما ھاراق ئىچكەندىن كېيىن تاماكا چېكىش كە ئۆگىنىدىغانلار كۆپ سانلىقنى ئىگىلەيدۇ. ئەمدى ئەسلى گەپكە كەلسەك، ھازىر ھاراق ئىچىش ئېيتماققا «ھازىرقى زامان مەدەنىيىتى» بولغاچقا، ئاشكارا سورۇنلاردا قىزىل ھاراق تۇرلىرىدىن ئىستېمال قىلىش ئەۋج ئېلىپ قالدى. رېستورانلاردىكى توي ـ تۆكۈن ۋە ئولتۇرۇشلاردا ھاراق ئىچىدىغان ئەرلەر 80～90% بولسا، خانىم ـ قىزلار 30～40% كە يېتىپ بارىدۇ. ئاشكارا ئىچىشتىن خىجىل بولىدىغانلار جايىنى تاپقاندا تەڭشەلمىگۈچە توختىمايدۇ. نۆۋەتتە قىزىل ھاراق مەست قىلمايدىكەن دەپ ئاق ھاراق ئىچىدىغان خانىملار كۆپىيىپ قاپتۇدەك. بەزىلەر ئاق ھاراق ئىچىشنى ئەخلاقسىزلىق دەپ قارايدىكەن. ئەمما ھاراقنىڭ ھەر قاندىقىدا ئىسپىرت بولۇپ، ھاراق ئىچكەن ئىكەن، ئۇنىڭ قىزىلى بىلەن ئېقىنىڭ پەرقى يوق، پەقەت ۋاقىت ۋە سۈرئەت مەسىلىسىلا مەۋجۇت. ئومۇمەن يېقىنقى 10 يىل ئىچىدە پەيدا بولغان ياكى ئەۋج ئالغان خانىملارنىڭ ھاراق ئىچىش ئەھۋاللىرىنى بىر خىل ئومۇمىي كەيپىياتقا ئايلاندى دەپ ئېيتىشقا سەل بالدۇرراق قىلىسمۇ، بەك كېچىكىدىغاندەكمۇ قىلمايمىز.

كەيپ ـ ساپانىڭ تۈرلىرى ناھايىتى كۆپ، ئاشنا تۇتۇش، ھاراق، تاماكا ئىستېمال قىلىش، زەھەر چېكىش، يالىڭاچ ئۇسۇل كۆرۈش، سەزگۈ ئەزالىرىنى ئۇۋۇلىتىش، روھىي جەھەتتە

تىن مۇھەببەتلىشىش... قاتارلىقلار ھازىرقى زامان كىشىلىرى-نىڭ كەيپ - ساپالىرى ئىچىدە گەۋدىلىك تۇرلەر بولۇپ، خانىم-لار بۇ جەھەتلەردە ھەمىشە پاسسىپ ئورۇندا تۇرۇشتىن ئاكتىپ ھالدا ئۆزى قەدەم باسىدىغان ھالغا كېلىپ قالدى. پەقەت سان جەھەتتىن ئەرلەردىن ھازىرچە كۆپ ئارقىدا. بۇ ئىشلارنى ئېتى-قاد، پسىخولوگىيە، ئىجتىمائىي كەيپىيات، ئائىلە، ئىشقا ئو-رۇنلىشىش، ئىقتىسادىي ئورۇن، روھىي ئېھتىياج جەھەتلەردىن ئىنچىكە ئانالىز قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. سەھىپە چەكلىمىسى تۈپەيلىدىن يامىداپ ئۆتمەكچىمەن.

ھەرقانداق كەيپ - ساپا بىرىنچى، ئىككىنچى باسقۇچلۇق ئېھتىياجى قانغان ياكى قاندۇرۇلغاندىن كېيىن ئۈچىنچى باسقۇچ-لۇق ئېھتىياجى بولغان مۇھەببەتكە، ئېتىراپ قىلىنىشقا ئېرى-شىش خاھىشىدىن كېلىپ چىقىدۇ. بىرىنچى، ئىككىنچى باس-قۇچلۇق ئېھتىياجى ئۈچۈن قىلىدىغانلارمۇ بار. ئەمما جەمئىيە-تىمىزنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىگە قارىغاندا، روھىي ئېھتىياج ئۈ-چۈن قىلىدىغانلار كۆپ سانىنى ئىگىلەيدۇ. ئىسلاھات بولغان 20 يىلدىن بۇيان، ئالدىنقى ئون يىلدا پېشقەدەملەر، ئوتتۇرا ياشلىق-لار ئىلگىرى تارتقان دەرد - ئەلەملىرىنى ئۇنتۇش ۋە دەۋردىن ھۇزۇر ئېلىش ئۈچۈن ھاراق - شاراب ۋە باشقا كەيپلەرگە خېلى بېرىلدى. ھاراق ئىچمىگەن ئادەمنى ئەر كىشى ھېسابلىمايدىغان يىللار ئەنە شۇ چاغلار ئىدى. كېيىنكى ئون يىلدا پېشقەدەملەر بۇ ئىشلىرىنى ئوتتۇرا ياش ۋە ياشلارغا ئۆتكۈزۈپ بەرگەندىن بۇيان، خانىم - قىزلارمۇ بۇ سەپكە قوشۇلۇشقا باشلىدى. جەمئى-يەت قۇرۇلمىسىدا ئەرلەر ئۈستۈنلۈك ساقلاۋاتقان بۇگۈنكى كۈنده ئاياللارنىڭ پسىخىك ئېھتىياجىنى چۈشىنىش، ئۇلارغا مېھرىبان-

لىق كۆرسىتىش، ئۇلارنىڭ جىسمانىي ۋە روھىي ئازرۇلىرىنى قاندۇرۇش جەھەتلەردە بىزنىڭ ئەرلىرىمىز تولىمۇ ساۋاتسىز، ئىقتىدارسىز چىقىپ قالدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە تۇرمۇش رىتىممىدىكى تېزلىشىش، ئائىلە زوراۋانلىقى، ھىجران، نامراتلىق، ئىشسىزلىق، تاشلىۋېتىلىش قاتارلىقلارمۇ بىر قىسىم ئاياللارنى ھاراق ـ تاماكا ئارقىلىق ئۆزلىرىنى رېئاللىقتىن ئايرىشقا ئۈندىدى. ئىلگىرىكىدىن ھاراقنى كۆپ ئىچىپ بۆرىكىدىن «ئايرىلغان» ئەرلەردە ئاياللارنى چۈشەنگۈدەك ماغدۇر ۋە سۈزۈك كاللا قالمىغان بولغاچقا، كېيىنكى ئون يىلدىن بۇيان ھاراق سورۇنلىرىدا خانىم ـ قىزلارنىڭ «سۆزلەش ھوقۇقى» ئېشىپ بارماقتا، بىر قىسىم ھەزلەك ئەرلەر ھاراق ئىچىشنى رەت قىلغان ئاياللارغا مەجبۇر قىلماقتا. تەكشۈرۈشتىن مەلۇم بولۇشچە، بىر قىسىم سورۇنلاردا، قىسمەن ئاياللار ئىچىشنى رەت قىلسا، ئايال ساقى رەنجىيدىغان ھالغا كەپتۇ. ئەمدى ئىچمەيدىغان ئايالنى ئايال ئەمەس، ئەر دەمدىكىن؟

ھاراق ئىچىش، تاماكا چېكىش ۋە ئاشنا تۇتۇشتىن باشلانغان كەيپ ـ ساپالار ھەر قايسى مىللەتلەردە ھەر خىل باھالىنىدۇ. لېكىن ئەڭ ئەركىن دېيىلگەن شىمالىي ياۋروپا ئەللىرىدە بولسۇن، ئەڭ كونسېرۋاتىپ دېيىلگەن دىنىي رادىكال دۆلەتلەردە بولسۇن، ھەددىدىن ئاشقان ھەر قانداق ئىش ـ ھەرىكەت ئەيىبلەشكە ئۇچرايدۇ، ئومۇمىي جەمئىيەت كەيپىياتى جەھەتتىن قىلماسلىققا دەۋەت قىلىنىدۇ. چەكسىز ئەركىنلىك ۋە ۋاكۇئومدەك بوشلۇق ھېچىيەردە يوق. ئۇزۇن پەرىجە كىيىپ، يۈز ـ كۆزىنى ئوراپ يۈرىدىغان ئەللەردە مەخپىي ئەيش ـ ئىشرەتلەر ناھايىتى كۆپ. ئەركىن ئەللەردە كۈپ ـ كۈندۈزدە يالىڭاچ يۈرىدىغان ياكى

قالايمىقان مۇناسىۋەتنى مەدەنىيلىك ئىش دەپ قارايدىغان ھېچكىم يوق. بۇ پەقەت ئۆلچەم ۋە ئاشكارا، مەخپىيەتلىكتىكى ئوخشىماسلىق خالاس. ئومۇمەن ئىنسانىنىڭ ئېھتىياجى ۋە ھەۋىسى شۇ قەدەر كۆپكى، بىر خىل ھەۋەس مەجبۇرىي بېسىلغان يەردە، يەنە بىر ھەۋەس ئۇلغىيىپ كېتىدۇ. ھاراق چەكلەيدىغان دۆلەتلەردە چىلىم چېكىش قانۇنلۇق، مۇسەللەسمۇ ئوخشاشلا ھاراق. بۇزۇق-چىلىقنىڭ تۈرلىرى كۆپ بولغاچقا، پالانى دۆلەتتە پاھىشە كۆپ، پالانى دۆلەتتە يوق دېيىش ئەخمىقانىلىك، پەقەت شەكىللىرى ئوخشىمايدۇ. ياۋروپاغا بېرىپ ئويناپ كېلىپلا پەرىجە ـ سەللىلىرىنى قاتلاپ كىيىپ ۋەز ـ نەسىھەت قىلىدىغانلار كۆپقۇ؟ ئەگەر ھەممىنى بۇزۇقچىلىق ۋە گۇناھ دەيدىغان بولساق، كۆپ نىكاھلىق بولۇپ، باللىرى تەربىيىسىز قالىدىغان ئىشلارنى دېسەك بولىدۇ. چۈنكى ئادەم تەربىيىلىك بولسا، ئىنسان بولىدۇ. تەربىيىسىز قالسا، ئادەمىي شەيتان بولىدۇ. ھەقىقىي بۇزۇقلار تەربىيىسىز قالغانلاردۇر.

خانىملارنىڭ قىزىل ھاراق ئىچىشىنى مەدەنىيەت دەپ ئاتاشقا، ئاندا ـ ساندا تاماكا چېكىشنى قوبۇل قىلىشقا بولامدۇ ـ يوق، ئاق ھاراق ئىچىپ، داۋاملىق تاماكا چېكىپ يۈرۈشنى چەكلەمدۇق ـ قانداق؟ بۇ مەسىلىگە جاۋاب بېرىش بىر شەخسنىڭ قولىدىن كەلمەيدۇ. تەببىي خادىم بولۇش سۈپىتىم بىلەن ئېيتقاندا، ھاراق مېڭە ھۈجەيرىلىرىنىڭ يىگلەپ مېڭىشىنى، قانىنى قويۇقلاشتۇرۇپ ئارتۇقچە سەمرىتىۋېتىشنى، جىگەر زەخمىلەشنى ۋە جىنسىي ئىقتىدار تۆۋەنلەپ كېتىشنى پەيدا قىلىدۇ. مۇشۇ جەھەتلەردىن ئاجىزلاشقان ئادەملەرنىڭ روھىي ۋە ئەقلىي قابىلىيىتىمۇ چاغلىق بولىدۇ. گەپ شەكىلدىكى ئىشلار ئەمەس، مۇھىمى شۇ ئىشلارنىڭ بىزنىڭ كۈنلۈك پائالىيىتىمىزدە ئىگىلىگەن

ۋاقىت ۋە زېھىن نىسبىتىدە. قىلغان ئىشىنىڭ تايىنى يوق، كۆلكە ـ چاقچاق، ھاراق ـ شاراب بىلەن كۈنلىرىمىزنى خۇشال ئۆتكۈزۈم دېيىش ئەخمىقانىلىك. ھەقىقىي خۇشال ۋە بەختلىك ئادەم دېگىنىمىز، باشقىلار تەرىپىدىن ئادەمدەك ھۆرمەتلەنگەن، ئىقتىسادىي ۋە ئىجتىمائىي ئورنى بولغان، ئائىلە مۇھىتى ئۆلچەمگە يەتكەن ۋە مۇستەقىل تۇرمۇش كەچۈرەلەيدىغان كىشىلەرنى كۆرسىتىدۇ. كەيپ ـ ساپا ئادەمنى پەقەت بىر نەچچە سائەت مەستلىك ۋە كۆلكە ئارقىلىق ئەمەلىي تۇرمۇشتىن ئايرىپ تۇرىدۇ، خالاس. خانىم ـ قىزلارنىڭ مەدەنىي، ئىلمىي سورۇنلىرى كەم بولۇش، تەنتەربىيە ۋە ئىلمىي كۆڭۈل ئېچىش مەيدانلىرىغا مىللىي خانىم ـ قىزلارنىڭ بارماسلىقى، ئاياللارنىڭ دەرد ئەھۋالىغا كۆرسىتىلىگەن ئىجتىمائىي سوغۇق مۇناسىۋەت، ئۇلارنى ئادەم قاتارىدا كۆرمەسلىك، ھەممىلا جەھەتتىن چەكلەش، ئائىلىدە مەدەنىي تۇرمۇشقا كۆڭۈل بۆلمەسلىك، گېزىت ـ ژۇرنال كۆرسەتمەسلىك ياكى ئۆزلىرى كۆرمەسلىك... قاتارلىقلار ئاياللار روھىي نەپسىنىڭ پارتلىشىنى ۋە بۇنى ھاراق ـ تاماكا ئارقىلىق ئىپادىلىشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشتا مۇھىم رول ئوينايدۇ. ئەرلەرنىڭ كۆزىدە ئېغىر گۇناھ سانالغان بۇ ئىشلارغا نىسبەتەن ئاياللارنىڭ كۆرسىتىدىغان سەۋەبلىرى كۆپ، ھەتتا دادىللىق بىلەن ئەرلەرنى سەۋەبكار قىلىپ كۆرسىتىدۇ. بۇنىڭ داۋالىسى بار. **ئاياللاردىكى كەيپ ـ ساپانىڭ كۆپىنچىسىگە ئەرلەر مەسئۇل بولۇشى كېرەك.** بۇ ئىلىم ساھەسىدە بارغانسېرى بىرلىككە كېلىنىۋاتقان كۆز قاراش. لېكىن ئۇنىڭ چارىسىگە نىسبەتەن قارىمۇقارشى شەرھلەر ناھايىتى كۆپ.

يۇقىرىدا سۆزلەنگەنلەر سەھىپە چەكلىمىسى تۈپەيلىدىن يۈزە بوپقالدى. ئېتىقاد ساھەسىدىكىلەر كەسكىن گەپ قىلمىدى دەپ

ئاغرىنمىسۇن، خانىم يولداشلار بىزنىڭ نورمال تۇرمۇشىمىزغا ئارىلاشتى دەپمۇ كەتمىسۇن. خانىم ـ قىزلار بىرلا ۋاقىتتا يەنە ئانا ۋە مەكتەپ بولغاچقا ئېچىنىپ قالدىم، خالاس. خۇلاسىلەپ ئېيتقاندا، ئۇزلۇكسىز ئېشىپ بېرىۋاتقان ئاياللاردىكى روھىي ئېھتىياجنى چۈشىنىدىغان، ئىلمىي يېتەكلەيدىغان ۋە ئۇلارنىڭ دىققىتىنى ئىلىم ئۆگىنىشكە بۇرىيالايدىغان ئەرلەر كۆپرەك بولغان بولسا، زوراۋان ۋە قوپال ئائىلە قۇرۇلمىسى بولماي، ئەرنى ئەر قىلىدىغان بىلىم بىلەن تەشكىللەنگەن ئائىلە بولسا، ئەنئەنە خاسلىقى بىلەن ئىلىم ـ پەن دۇنياسىنىڭ ھېكمەتلىرىنى نورمال بىرلەشتۇرەلەيدىغان ئەرلەر يېتىلىپ، ئۆزلىرى ھاراق مەستلىكى، ئەقىل مەستلىكى ۋە جالاپ مەستلىكىدىن قۇتۇلالىغان بولسا، ئاياللىرىمىز ھاراقكەش، چېكەرمەن بولۇپ كەتمەيتتى. دوختۇرلىرىمىز كەلگەنلا كېسەلگە دورا ۋە ئوكۇل ساتماي، ئۇنى روھىي دۇنياغا ئىگە جانلىق دەپ چۈشىنىپ، پسىخىك مەسلىھەت ۋە روھىي قۇۋۋەت بېرەلىگەن بولسا، ئاياللىرىمىزدىن ھاراق ـ تاماكا پۇرىمىغان بولاتتى، ئۆزى دېگەنگە ئۆزى ئەمەل قىلىدىغان ياخشىلار بولغان بولسا، ئەھۋال بۇنچىلىك دەرىجىگە بارمايتتى. ئومۇمەن ئاياللاردىكى روھىي، پسىخىك ئاچلىق قاندۇرالمايدىكەن، ئۇلارنىڭ ئەمەلىي مەسىلىلىرىگە قۇلاق سېلىنماي، تەنقىد ۋە تاياقلا تاينىلىدىكەن، شارابخور، چېكەرمەن ۋە چۈشكۈن ئاياللار تۇغقانلىرىمىز ئارىسىدىن، ھەتتا ئۆزىمىزنىڭ ئائىلىسىدىن چىقىپ قېلىشى مۇمكىن. كۆزى ئېچىلىشنى ھاراق ـ شاراب، تاماكا ۋە قالايمىقان جىنسىي مۇناسىۋەت دەپ چۈشىنىشىنى ئاللىقاچان تاشلىغان باشقا ئەل خەلقلىرى ھەقىقىي كۆزى ئېچىلىشنىڭ ئۆزىنى ھۆرمەت قىلىش ۋە كۈچەيتىش ئىكەنلىكىنى

بىلىپ يەتكەن بۇگۈنكى كۈندە، ئىچەرمەنلىك، چېكەرمەنلىك ۋە ئاشنا ئويناشنى تەرەققي قىلغانلىق، مەدەنىي بولغانلىق دېسەك، شەرق مەدەنىيىتىنى دەپسەندە قىلغىنىمىز، غەرب مەدەنىيىتىنى پەسلەشتۈرگىنىمىز بولۇپ قالىدۇ.

خانىملار، سۆيۈملۈك قىزلار، مەدەنىيەتنىڭ ئەسلى ئىگىلىرى، ئەمدى مەدەنىيەتكە قايتىڭلار، مەدەنىيەتسىز ئەرلەرگە تەربىيە قىلىڭلار، ھەقىقي خۇشاللىق ئۈچۈن تىرىشىڭلار.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. ماددىي ئېھتىياج بىلەن روھىي ئېھتىياجنىڭ مۇناسىۋىتىنى تەھلىل قىلىڭ.

2. ئاياللارنىڭ كەيپ ـ ساپاغا بېرىلىشىدە ئەرلەرنىڭ روھىي ۋە جىسمانىي ئاجىزلىقلىرى سەۋەبكار دېسەك بولامدۇ؟ نېمە ئۈچۈن؟

3. باشقىلارنى ئەيىبلەش ئورنىغا ئۆزىڭىزنىڭ ئائىلىسىنى تەكشۈرۈپ كۆرۈڭ.

4. كۆرگەن بىلەن كۆرمىگەندە قىلىدىغان ئىشلاردا قانداق پىسخىك مەسىلىلەر يوشۇرۇنغان؟

تىل ئۆگىنىش يولىدىكى داشقاللار

تىل ئۆگىنىشنىڭ ئەھمىيىتى، بۇنىڭ ئۈچۈن تۇزۇلگەن تەدبىرلەر، سېلىنغان مەبلەغلەر، چاقىرىقلار... كۆندە ئاڭلىنىپ تۇرۇلۇۋاتىدۇ. تىلنىڭ زۆرۈرلۈكى چاقىرىقلاردىن بۇرۇن كۆندىلىك تۇرمۇشتا ئۆزىنى ئىسپاتلىماقتا. شۇڭا، بۇ ھەقتە كۆپ سۆزلەشنىڭ ھاجىتى يوق. شۇنداق بولسىمۇ، تەشەببۇس قىلغۇچى، ئۆگەنگۈچى ۋە ئىشلەتكۈچىلەردىكى قىسمەن پسخىك توسالغۇلار ھەققىدە جىددىي پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويماي بولمايدۇ.

1. تىل ئۆگىنىشنىڭ ئەھمىيىتىنى چۈشەنمەيۋاتىدۇ دەپ خاپا بولۇش.

بۇ رايوننىڭ كىشىلىرى دۆت ئەمەس. تارىختىن بۇيان نەچچە تىللىق بولۇشتا ئۆرنەك بولغان رايون خەلقى ھازىر قانداقسىگە «چۈشەنمەيدۇ، بىلدۈرۈش كېرەك، تىل ئۆگىتىپ ساپاسىنى ئۆستۈرۈش كېرەك» دېگەندەك قوپال گەپلەرنى قىلالىسۇن؟ گەپنىڭ ئورامىدىن ئانا تىلدا تۇرسا دۆت ۋە ساپاسىز بوپقالىدىغاندەك، تىل ئۆگىنىشنىڭ ئەھمىيىتىنى شۇنچە سۆزلىسىمۇ چۈشەنمەيدىغاندەك مەنىلەرنى بەرگۈچى گەپلەرنى قىلمۇھەر گەندە، يۇقىرىنىڭ ئوبرازىغا تەسىر يېتىپلا قالماي، بەلكى ئاڭلىغۇچىلارمۇ راستتىنلا «چۈشەنمەي تۇرۇۋالىدۇ». بۇ چاقىرىقلار، تەدبىرلەرنىڭ مەنىسىنى ئايدىڭلاشتۇرۇپ، ھەقىقىي نەپ تېگىدىغانلىقىنى بىلدىغان بولسا، بۇنچىلىك ھەشەم قىلىنمىسىمۇ، خەنزۇچە، ئىنگلىزچە ۋە رۇسچىدىن ئىبارەت بىزگە يېقىنىدىن مۇناسىۋەتلىك تىللارنى كۆرمىگەن ئادەم ئۆزلۈكىدىن، ئىختىيا-

ربي، يەڭگىللىك بىلەن ئۆگىنىپ كېتەلەيدۇ. شۇڭا، «ساپالىق بولۇش ئۈچۈن تىل ئۆگىنىش كېرەك» دېگەندەك كۆزۈنۈشى يېڭى، ئەمما ۋاقتى ئۆتكەن قاراشلار بىلەن ئۇنى ئاڭلىغۇچىلارنىڭ پىسخىك دۇنياسىغا يامان تەسىر بەرمەسلىك لازىم. پىكىر ئىگىسى ساغلام بولمىسا گەپلىرى قوپال، ئىشلىرى ئۇنۇمسىز بولىدۇ.

2. خەنزۇچە ئۆگىنىشنى خىزمەت تېپىش ئۈچۈن دەپ قاراش.

ئېغىر پىسخىك توسالغۇغا مىسال بولالايدىغان بۇ قاراش بىلەن خىزمەت ۋە جان بېقىشنى مەلۇم بىر تىلنىڭ رولى قىلىپ، بۇ تىلنى چۈشۈرگەنلىك ۋە ھاقارەتلىگەنلىك بولىدۇ. چۈنكى ئەزەلدىن بىر نەچچە تىلنى بىلىش ئادەتتىكى ساۋات دەپ يۈرگەن كىشىلەر ئەمدى بىر خەنزۇ تىلىنى ئۆگىنەلمەيدىغان بوپقالغىنى نېمىسى، يەنە كېلىپ خەنزۇچە ئۆگىنىشنى تىرىك تۇرۇش ۋە جان بېقىش ئۈچۈنلا ئۆگەنسە، بۇ ئۆزىگە ۋە شۇ تىلغا نەقەدەر ھاقارەت ـ ھە؟! خەنزۇ تىلى جۇڭگو دائىرىسىدە ياشايدىغان كىشىلەر تامامەن ئۆگىنەلەيدىغان، تېزلا ئىشلىتەلەيدىغان بولغاچقا، ئۇنى ئۆگىنىشنى پالانى مەقسەت ئۈچۈن دېمەي، ئۇنى ئاسانلا، يەڭگىللا ۋە تاماخورلۇق قىلماي ئۆگىنىش كېرەك. ئەمەلىيەتتە بىر قەدەر ئاسان تىللارنىڭ بىرى بۇ. خىزمەت تېپىش بولسا نۇرغۇن ئامىللارغا مۇناسىۋەتلىك بىر ئىش بولۇپ، خەنزۇچە بىلىش ئەقەللىي بىر ئىش بولغان يەردە ۋە خەنزۇچىنى مىلىياردلىغان ئادەم بىلىدىغان زېمىندا ئۇنى ئىش تېپىشنىڭ بىردىنبىر يولى دەپ قاراپ چالا ـ بۇلا ئۆگەنگەن بىلەن بولمايدۇ. ئۇنى بىلىشىڭىز ئەقەللىي بىر ئىش، ئارتۇقچىلىق ئەمەس دەپ قارايدۇ

ئىش بەرگۈچىلەر. چەت ئەلگە چىققانلارمۇ «سىلەرنىڭ ئۆزۈڭلار ياشاۋاتقان دۆلەتنىڭ تىلىنى بىلمىگىنىڭلاردىن ھەيران قالدۇق» دېگەن گەپلەرنى ئىشىتكەن. دېمەك، بەزىلەرنىڭ كاللىسىدا بىر تىلنىمۇ ئۆگىنىپ بولالمىغۇدەك دەرىجىدە ئۆزىنى كالۋا كۆرسەتىش، خەنزۇ تىلىنى تىرىك تۇرۇشنىڭ ۋاستىسى دەپ ھاقارەت قىلىش ۋە مىللىي تىلدىن نومۇس قىلىش ھېسسىياتلىرى ئەبجەش بولۇپ كەتكەن. دېمەكچىمەنكى، تىل ئۆگىنىش ئادەمدە يەنە بىر پۈرسەت ۋە يەنە بىر ئىقتىدار كۆپەيتىدۇ، لېكىن ئۇ جان بېقىشنىڭ بىردىنبىر ۋاستىسى بولالمايدۇ. تىل ئۆگىنىشنى خىزمەت تېپىشقا خاتا باغلىۋالغانلارنىڭ ئارغامچىسىنى چوقۇم يېشىۋېتىش لازىم.

3. بىرنى قۇربان قىلىپ، يەنە بىرنى ئۆگىنىش

«جىن تېيەن ھاۋا تەيخاۋلا ئاداش» دېگەندەك قاتىسىق گەپلەرنى ئاڭلاپ تۇرۇۋاتىمىز. بۇنىڭ مەپتۇنلىرىمۇ ئاز ئەمەس ۋە شەكلى ھەر خىل. «رۇسلار ئاجايىپ مەدەنىيەتلىك خەق» دەپ ئۇلارنىڭ مەپكۇرسىنى بىلمىگەنلەرنى فېئودال دەۋالغان ئىدۇق. كېيىنچە خەنزۇچە بىلمىگەنلەرنى بىلىمسىز ۋە ساپاسىز دەيدىغان بولدۇق، ئىنگلىزچە بىلمىگەنلەرنى «تۇگەشكەن» دېگۈچىلەرمۇ ئۇيغۇر تىلىنى ئىككى تاغنىڭ ئارىسىدا قالغان چارۋىچىنىڭ سۆزىدەك ئۇقۇمسىز دەپ قارىدى، بۇلارنىڭ سۆزى ئەمەلىيەتتە ياللىغان چىقتى. ھەممە تىلنىڭ ئۆزىگە لايىق خاسلىقى، ئالاھىدىلىكى ۋە پاساھىتى بار. لېكىن مېڭىسى يىگلەپ ئارانلا بىر تىل پاتتىدىغان ئادەملەر كۆپىيىپ كېتىۋاتامدىكەن تاڭ، مەلۇم بىر تىلنى «خىزمەت تېپىش ئۈچۈن ئۆگىنىمىز» دەيدىغانلار ئاۋۇپ، نېمىشقا تىل ئۆگەنگەننى بۇنچىلىك ئاددىي مەقسەت بىلەن سۇيىتلەيدىغاندۇ دەپ تېرىكىپ تۇرساق، ئەمدى خەنزۇچە بىلسە ئۇيغۇر

چىنى چۈشەنمەيدىغان، ئىنگلىزچە بىلسە رۇسچىنى ياراتمايدى-غان، رۇسچە بىلسە ئوپ، پوپ بولۇۋالمىغان كىشىلەر پەيدا بولۇپ قالدى. بولۇپمۇ ئۇيغۇر تىلىنى ھېچىيەردە ئىشلەنمەيدىغان بولىدۇ، دەپ ئۇنى ئىشلەتمىگەنسېرى شۇنداق بولىدىغاندەك تۇيۇ-لۇپ، ئاتا ـ ئانىسىنى چۈشەنمەك قىيىن بولغان تاۋۇشلار بىلەن قىينايدىغان بالىلار كۆپەيىپ قالدى. ئومۇمەن بىر تىل ئۆگەنسە يەنە بىرىنى قۇربان قىلىش ۋە شۇ خىل تىل ئىگىلىرىنى پەس كۆرۈش بىر خىل سالامەتلىكى بۇزۇلغان، قانلىرى چىرىگەن، پسىخىكىسى ئۆزگەرگەن كېسەل ئادەملەرنىڭ ئىشى ھېسابلىنى-دۇ. بولۇپمۇ قىزلار ۋە ئاياللاردا كۆپرەك كۆرۈلۈۋاتقان بۇ كې-سەللىك بويىنى سۇغا سالماي، ھەلەق پېتى يۇرگەندىنمۇ يىرگى-نىشلىك.

داشقال دېگەننى يا قايتا مېتال قىلىپ ئىشلەتكىلى ياكى ئۇنى مەھسۇلات دەپ ساتقىلى بولمايدۇ، ئومۇمەن كېرەكسىز نەرسىلەر داشقال دېيىلىدۇ. تىل ئۆگىنىش يولىدا كۆرۈلگەن ۋە بۇ داشقال-لار كۆرۈنۈشتە رەھبەر، دوكتور، ئالىم، كادىر، شتاتلىق خىز-مەتچى... بولۇپ، ھەر يوغان شوئار ۋە لاپلار بىلەن ئوتتۇرىغا چىقسىمۇ، لېكىن دەۋاتقان گەپلىرى لوگىكىغا، ئاساسىي قانۇنغا ۋە تىل قانۇنىيىتىگە خىلاپ بولغانلىقى ئۈستىگە پسىخىك مەسىلە-ھەت بېرىدىغان ئورۇنلاردا نۆۋەت ساقلاتماي داۋالاشقا تېگىشلىك ئېغىر كېسەللەرنىڭ نەق ئۆزلىرى شۇ.

نۆۋەتتە ھۆكۈمەت ماكرولۇق باشقۇرۇش ۋە تەڭشەش دائىر-سىدە تىل ئۆگىتىش مۇھىتىنى ياخشىلاشنىڭ نۇرغۇن تەدبىرلە-رىنى تۈزۈپ يولغا قويۇۋاتىدۇ. قوش تىللىق مائارىپ تەرىبىسى ۋە ئىچكىرى ئۆلكىلەردىكى تولۇقسىز ئوتتۇرا سىنىپلىرىنى ئې-

چىش ئىستراتېگىيىسى ئەمەلىيەتتە ياشلارنىڭ بىرلىك ۋاقىتتا قوبۇل قىلىدىغان ئۇچۇرلىرىنى كۆپەيتىش، كۆپ تىلدا تەپەككۇر قىلىش ئىقتىدارىنى ئاشۇرۇشنى مەقسەت قىلىدۇ. بۇنىڭدىن چۆچۈش، قورقۇش، تىرەجەش تولىمۇ ساددىلىق ۋە ناچار روھىي ھالەتتىن ئىبارەت. دۆلەت سىزنى ئانا تىلىڭدىن ۋاز كېچىڭ دېگىنى يوق. ئانا تىلىنى بۇزغۇچىلارمۇ، ئۇنى راۋاجلاندۇرغۇچىلارمۇ ئۆزىمىز. شۇڭا مەمۇرىيلار، مائارىپچىلار ھەمدە كەڭ تىل ھەۋەسكارلىرى ئۆزلىرىدىكى بەزى ناچار پىسخىك روھىي ھالەتنى بايقاشلىرى ۋە تۈزىتىشلىرى لازىم.

پىسخىك توسالغۇ ھەممىلا ساھەدە، ھەممىلا ئادەمدە بار. ئەگەر سىزنى بىرسى «پالانى تىلنى ئۆگەنسەڭ ساپالىق بولىسەن» دەپ ھاقارەتلىسە، «ئىنگلىزچە ئۆگەنسەڭ كاپىر بولىسەن» دەپ پەتىۋا چىقارسا، يا قانۇن ئورۇنلىرىغا ياكى دوختۇرخانىغا ئاپارىسىڭىز تامامەن ھەقلىقسىز.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. فىزىئولوگىيە نۇقتىسىدىن مېڭىنىڭ قوبۇل قىلىش سىغىمچانلىقى قانچىلىك؟

2. باشقا تىل ۋە مەدەنىيەتلەرگە قارىسىغىلا قارشى تۇرىدىغانلار ئاخىرىدا قانداق بولىدۇ؟

3. ئانا تىلىنى سۆيمەيدىغان كىشىلەرگە باشقا تىل ۋە مەدەنىيەت ئىگىلىرى قانداق قارايدۇ؟ نېمە ئۈچۈن؟

4. خەنزۇ ۋە ئىنگلىز تىلىنى ئۆگىنىشنىڭ ئەھمىيىتىنى كېڭەيتىپ سۆزلەڭ.

ئوقۇتماسلىق

يېقىنقى بىر ئەسىرلىك جەمئىيەت قۇرۇلمىسىنى دەڭسەپ باققاندا، ساۋاتسىزلارنىڭ 80% كە يېتىپ بارغانلىقى، ناھايىتى ئاز ساندىكى بىلگەنلەر بىلەن بىلمىگەنلەرنىڭ پەرقى بەكلا چوڭ بولغانلىقى قاتارلىقلار زور ئىجتىمائىي پالاكەتلەرنى تەييارلىغان ۋە پەيدا قىلغان ئىدى. ئوقۇش شارائىتلىرى كەڭتاشا بولغان دەۋرىمىزدىمۇ بالىلارنى ئوقۇتماسلىق ياكى ئاددىيسى بىر ھۈنەرگە بەرمەسلىك بولسا، ئاتا ـ ئانىلارنىڭ بىلىمىنىڭ زادى نېمىگە ئەسقاتىدىغانلىقىنى ئۆزلىرى ھېس قىلىپ باقمىغانلىقىدىن بولغان. ئادەمنى شىر قوغلاپ كەلسە ھەرقانداق ھاڭ ياكى جىلغىغا ئۆزىنى ئاتقاندەك دەرىجىدە موھتاجلىق بولمىغانلىقى، چاقىرىق ۋە تەشەببۇسلارنىڭ خەلق ئاممىسى بىلەن مۇناسىۋىتىنىڭ چوڭ ئەمەسلىكى قاتارلىقلاردىن شەكىللەنگەن بۇ روھىي ھالەتنى ئادا-لىقىنىڭ بەلگىسى دېگىلى بولمايدۇ. زۆرۈرىيەت، ھۆرمەت ۋە ئۆزىگە بىلىنگۈدەك مەنپەئەت كەلسە ھەرقانداق ئادەمدىمۇ ھەر-كەت، ئىنتىلىش پەيدا بولىدۇ. ئۆزىنى دۆلەت تۇرمۇشىنىڭ سىرتىدا دەپ ھېس قىلىش ياكى بۇ كىشىلەرنى بولمىسىمۇ بول-دىغان ئادەملەر دەپ ھېسابلاشمۇ تەبىئىي ھالدىلا بالىلارنى ئوقۇت-ساقمۇ بىكارچىلىق دېگەن تۇيغۇغا باشلايدۇ. خەتەرلىك يېرى تەد-بىرده ئەمەس، قېيىداپ ئۆزىنى ئۆزىنى جازالاشتا.

بالىلارنى ئوقۇتماسلىقتا چوقۇم سەۋەب كۆرسىتىلىدۇ: «ئا-پىسى ياكى ئاتىسى ئاغرىپ قېلىپ قارايدىغانغا ئادەم يوق، دېھقان-چىلىق ئىشلىرىمغا قارىشىپ بەرسۇن، ئوقۇپ پۇل بۇزغۇچە

پايپاق ـ پېتەك سېتىپ جان باقسۇن، ئاتا ـ ئانىغا ياردەملىشىش. تىن ئۇلۇغ ئوقۇش نەدە بار، ئوقۇتقان بىلەنمۇ بىزنى خىزمەتكە ئالمايدۇ، ئۆيدە قىينىچىلىق تۇرسا»... قاتارلىقلار. مەجبۇرىي مائارىپ قانۇنىدا بەلگىلەنگەن ھەقسىز ئوقۇتۇش ئەمەلىيەتتە ئىجرا قىلىنمىغاچقا، نۇرغۇن ئاتا ـ ئانىلار پۇل تاپشۇرالماي ئوقۇتقۇسى بولسىمۇ ئوقۇتالمايۋاتقان ئىشلار كۆرمەك. يەنە بالىنىڭ ئۆزىدە كى پىسخىك كەمتۈكلۈك تۈپەيلىدىن زادىلا ئوقۇغۇسى يوقلارمۇ بار. ئومۇمەن ئوقۇتماسلىق ۋە ئوقۇيالماسلىق ئادەمنى شام بىلەن ئۆلتۈرگەندىنمۇ ئېچىنىشلىق تۇيغۇلارغا ۋە تولدۇرۇۋالغۇسىز زە يانلارغا باشلايدۇ.

بىر ئائىلىگە نىسبەتەن چىقىم مەڭگۈ كىرىمدىن كۆپ بولىدۇ، بايلارنىڭ دەردى تېخىمۇ كۆپ. لېكىن ئىقتىساد بولغان بولمىغاندىن ياخشى، روھىي كۈچى ئۈرغۇپ تۇرغان، قەلبى باي كىشىلەر تېخىمۇ زەنگىن. بالىسىنى ئوقۇتمىغان ئائىلىلەرنى جەدۋەللەشتۈرۈپ چىققىنىمدا بىرىلگەن سوئالغا كۆپىنچە «ئائىلىمىز نامرات بولغاچقا ئوقۇتالمىدۇق» ياكى «ئاپىسى ئاغرىقچان بولغاچقا، قارايدىغانغا ئادەم قالمىدى» دەپ جاۋاب بېرىدۇ. يەنە «ياخشى ئوقۇسىمۇ بىزنى خىزمەتكە ئالمايدىكەن» دېگەن سەۋەبمۇ ئەگىشىپ كېلىدۇ. بۇلارنىڭ كۆرسەتكەن داۋالىسى ئاددىي ۋە كۈچلۈك. لېكىن يەنە ئىنچىكىلەپ تەھلىل قىلغاندا، نەچچە ۋاقىتتىن بېرى شەھەرلەردىكى كىشىلەرنىڭ سالامەتلىكىگە كۆ ڭۈل بۆلۈپ، بالىسىنى كۆپ ئوقۇتالمايدىغان ياكى ئوقۇتمايدىغان دېھقانلارنىڭ پىسخىك ساپاسىغا قارايدىغانغا ۋاقىت ئاجراتماپتۇق.

بىلىمنى زادى نېمە قىلغىلى بولىدۇ؟ «بىلىمى بار ئادەمنىڭ بىر يەردە مۇقىم خىزمەت قىلىش ئىمكانىيىتى بولسا، بىلىمگە

چۈشلۈق دەمال پۇل، ئىقتىساد كەلسە ياكى بىلىملىك بولغىنى ئۇچۇنلا بالىسىدىن غەم قىلدۇرىدىغان دەۋرلەر يەنە كەلمىسە، ئوقۇغان بالا ھاراقكەش، ئەخلاقسىز ۋە دىنسىز بولۇپ قالمىسا نېمىشقا ئوقۇتمىغۇدەكمىز» دەپ ئويلايدۇ ئاتا ـ ئانىلار. مانا مۇشۇمۇ بىلىم، بىر نەرسىنى بىلىپ قالدى دېگەن گەپ. ئەمدى بۇنىمۇ بىلمىسە دېۋىڭلىك كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ قالغان ھېسابلانمامدۇ؟ شۇڭا **ئالدىراپ دېھقانىنى ئەيىبلەشكە بولمايدۇ.** لېكىن نورمال كۆرۈنگەن پىسخىك ئىپادىلەردە مەسىلە يوشۇرۇنغان بولىدۇ. قىيىنچىلىق دېگەندە يېمەك ـ ئىچمەك، تۇرالغۇ جەھەتلەردىكى بىرىنچى، ئىككىنچى دەرىجىدىكى ئېھتىياجلار قانمىغانلىق كۆزدە تۇتۇلىدۇ. بۇ باسقۇچتا ئۇزۇن تۇرۇپ كەتكەن كىشىلەرنىڭ ئۇچىنچى، تۆتىنچى ۋە بەشىنچى باسقۇچتىكى ئالىي مەقسەتلەرنى ئويلىيالمىشى تەس. لېكىن بۇ باسقۇچلاردا دۆلەت چېگرىسىدەك روشەن پاسىل بولمايدۇ. بىر باسقۇچتىكى ئادەملەرده تېخىمۇ يۇقىرى باسقۇچنىڭ ئالامەتلىرى يالت ـ يۇلت قىلغان ياكى يۇقىرى باسقۇچتا ھېسابلانغان كىشىلەردە ئەڭ ئېنىق ئىپتىدائىي ئارزۇلار ۋە ھەرىكەتلەر بولغان بولىدۇ. قىسقىسى، دېھقانلار ۋە بىر قىسىم نامرات شەھەر ئاھالىلىرىنى پەقەت يېيىش ـ ئىچىش باسقۇچىدا يۇرۇۋاتقان ئادەملەر دەپ باھالاشقا بولمايدۇ. ئۇلاردىكى ئارزۇ شۇنچىلىك ساپ ۋە كۆچلۈك بولۇپ، ھېچكىمنىڭ ئايىغى چىقماس جاپالارنى ۋە نادانلار دەپ ئىما قىلىدىغان ھۆكۈمدارلارنى كۆتۈرگۈسى يوق. لېكىن ئۇلارنىڭ تەپەككۇرىنى خىرەلەشتۈرىدىغان نەرسە يەنىلا شۇ كاللىسىدىكى غەمگە مايىل ئاڭ بولۇپ، دەمال پايدا بولمىسا قىلمايدىغان پىسخىكا بۇ خىل ئۇمىدسىز ئاڭنىڭ مەھسۇلىدىن ئىبارەت. دېمىسىمۇ ئوقۇ ـ

ئوقۇتۇش بىر نەچچە يىلدا، بىر ئۆمۈردە ياكى بىر نەچچە ئەسىردە ئاندىن ئۇنۇمى بولىدىغان، پايدا نىسبىتى ئاز، لېكىن يۇمۇلانسا چەكسىز ھەجىم ۋە مىقدارغا مەنپەئەت ئەكىلىدىغان ئۇزاق مۇددەتلىك مەبلەغ سېلىشتۇر. دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ھاياتىدا بىر نەچچە كۈن، بىر نەچچە ئاي، ئۇزىراپ كەتسە بىر - ئىككى يىلدا ئۇنۇمى بولمىسا، بىكارغا ئىشلىگەنلىك دەپ قارايدىغان ئىدىيە ھەممىلا ئادەمدە بار. كىشىلەردە بىر خىل ھارغىن روھ، خەق ئۈچۈن ياشايدىغانلىق ئېغىر قەدەملەر ۋە ھازىرلا ئاخىرقى زامان كەلگەندەك قورقۇش ئارىلاشقان ئۇمىدسىزلىكلەر ھاكىم. شۇڭا كىشىلەردە كونا بولسىمۇ، پات - پات يۇيۇپ پاكىز، رەتلىك كىيىم كىيىش ئادەتلىرى ئۇنتۇلغان، بىر - بىرىنى ئىلھام بېرىش بىلەن يۆلەيدىغان قېرىنداشلارچە روھ سۇسلاشقان. ئەتە - ئاخشاملىرى ئىشىك ئالدىدا توپلىشىپ قۇرۇق پاراڭ سالغان ياكى سۇن ۋۇكۇڭنى كۆرۈپ خام خىيالغا غەرق بولغان ۋە بالىلار ئوقۇشقا كەتسە ياتىدىغان يۇرتىدا نېمە كۈن كۆرۈۋاتقاندۇ دەپ يېغىلايدىغان ئاتا - ئانىلارنى كۆرگىنىمىزدە بۇ ئىدىيىنىڭ ئېغىرلىقىنى يەنە بىر قېتىم ھېس قىلالايمىز. چۈنكى يېزىلاردا قۇرۇق پاراڭ بولسىمۇ شۇ مەيداندىلا جاۋابلىرى چىقىدىغان بولغاچقا ھەمدە ئىتتىك ۋە چاققان ئىشلىسىمۇ مەجبۇرىي تېرىتقان نەرسىلىرىنى كۆزدە ئەرزانغىلا ئېلىۋالىدىغان بولغاچقا، دەمال ئۇنۇمى بولۇش - بولماسلىق بىر ئىش قىلىشنىڭ ئۆلچىمىگە ئايلىنىپ كەتكەن. ئەگەر بىلسە، تارىختىن بۇيان قوي باقساق كالىغا ئۆزگىرىپ باقمىدى. ئاددىي ئىشلەپچىقىرىش شەكلىگە تايىنىپ يېگۈدەك ئاشلىق چىقارغىلى بولغان بىلەن ئىشلىگەن ئىشنىڭ تەننەرخىنى ئۆلچىگىلى ئادەم يوق. مانا بۇ كۆز ئالدىدىكى ئۇنۇم-

نى دەپ ئۇزۇن مەزگىللىك ئەمگەك ۋە ئۆمۈرنىڭ تەننەرخىنى، ئۇنىڭ ھوسۇلىنى ھېسابلاپ باقمىغانلىقىڭ زىيىنى، ئوبدان ئويلاپ كۆرسەك بالىلارنى ئوقۇتساق تىلەمچى بولۇپ قالمايمىزكەن، ئوقۇتمىساق شۇ ئىقتىسادنى يېغىپ ماشىنا، ئايروپىلان سېتىۋالغىلىمۇ بولمايدىكەن، يەنە شۇ نۇرسىز چىراي ۋە ھاشار ئىشلەمچى ھالىتىدە تۇرىدىغان گەپ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئوقۇمىغان بالىلار ھاراقكەش، چېكەرمەن بولۇپ ساقچىغا جەرىمانە تۆلەپ ئەچىقىشقا توغرا كېلىدۇ. خوتۇن ئېلىپ بەرسە تولا ئالماشتۇرۇپ، ئوقۇتقانلارغا مەدھىيە ئوقۇش لازىمكى، ئۇلارنى ئېچىتماسلىق كېرەك. ئەمەلىيەتتە ئوقۇمىغانلار ئوقۇغانلاردىن كۆپ چىقىم ۋە غەم قىلىدۇرىدۇ. بەزى يېزا ۋە ناھىيىلەر ئۆز تەۋەسىدىن چىققان بالىلارغا ئوقۇش يارەم پۇلى ئەۋەتىدىكەن، بۇمۇ ئۆزىنىڭ بالىلىرىنى ئوقۇتۇشنى تويۇتا ماشىنا ئالغاندىن ئەۋزەل كۆرىدىغان پاكىزرەك ئەمەلدارلارنىڭ ئۆز يۇرتىغا قىلغان ئاتىدارچىلىقى.

ئۆزىمىزنى بىلىملىك چاغلاپ «قاراڭغۇ» دەپ تەسۋىرلەيدىغان ئوتتۇرا ئەسىرگە بىر مىنۇت قاراپ باقايلى: بىر كۈنى نوشرىۋان ئادىل پۇقراچە ياسىنىپ خەلق تۇرمۇشىنى كۆرگىلى چىقىپتۇ. بىر يېزا يولىدا كېتىپ بارسا، ساقاللىرى تىزىغا چۈشكەن قېرى بىر ئادەم ياڭاق كۆچىتى تىكىۋاتقۇدەك، نوشرىۋان ئادىل بۇ ئىشقا قىزىقىپ، ھېلىقى قېرى ئادەمگە سالام قىپتۇ ۋە سوراپتۇ: «بوۋاي، سەن بەكلا قېرىپ كېتىپسەن، تىككەن كۆچىتىڭ مېۋە بەرگۈچە ھايات تۇرالمايدىغانلىقىڭنى بىلىپ تۇرۇپ يەنە ئىشلەۋاتىسەنغۇ؟» بوۋاي جاۋاب بېرىپتۇ: «بىزدىن

بۇرۇنقىلار تىككەن كۆچەتنىڭ مېۋىلىرىنى بىز يېدۇق، ئەمدى مەن تىكىپ قويسام، كېيىنكىلەر يېمەمدۇ؟» نوشرىۋان ئادىل بۇ گەپتىن تەسىرلىنىپ ھېلىقى كىشىگە 100 تىللا ئالتۇن بېرىپ-تۇ. بوۋاي دەرھال ئالتۇننى ئاپتۇ ۋە «خۇداغا شۈكرى، خەقلەر كۆچەت تىكسە 10 يىلدا مېۋىگە كىرەتتى، مەن تىككەن دەرەخ شۇ زامانلا مېۋىگە كىردى» دەپ دۇئا قىپتۇ. بۇنىڭدىن تېخىمۇ تەسىرلەنگەن نوشرىۋان ئادىل يەنە 100 تىللا پۇل بېرىپتۇ. مانا مۇشۇ ھېكايىدىن بىر ئىشنى بىلىش مۇمكىنكى، ھەرقانداق ئادەم قىلغان مېھنىتىدىن ھامىنى ماددىي ياكى مەنىۋى ئۇنۇم قازىنىدۇ. بۇ ئۇنۇم چوقۇم شۇ كىشىگە ئۆز پېتى قايتىشى ياكى دەمال كۆرۈلۈشى ناتايىن. لېكىن بىر ئادەم ئەجىر قىلسا، ئۇنىڭدىن ئۆز خەلقى ۋە پۈتۈن دۇنيا جامائىتى مەنپەئەت ئېلىشى مۇمكىن، بۇمۇ ئەرزىيدىغان ئىش. ئۆمرىدە كىشىلەرنىڭ رەخمىتىگە، مۇ-ئەييەنلەشتۈرۈشىگە ئېرىشەلمەي ئۆلۈپ كېتىدىغانلار كۆرىمىڭ. بالىلارنى ئوقۇتساق بىز ھۆرمەتلىك بولىمىز، بالىمىزنى ئادەم قىلىپ قويىمىز دەپ ئويلىساقمۇ پايدىنىڭ چوڭى شۇ. بىلىم ۋە ئىقتىدارنى مەكتەپ پۈتتۈرۈپ بولغاندىن كېيىن بالا ئۆزى تىرە-شىپ ئۆگەنسە بولىدۇ. مەكتەپتە ئوقۇتۇش بالىنى جانلىق قاتارە-دىن ئادەمگە ئۆزگەرتىدۇ. ئادەم بولغاندىن كېيىن بىلىم، تېخ-نىكا ئۆگىنىش ئۈنىڭ ئۈچۈن دەۋەت قىلىش كەتمەيدىغان پايدىغا ئايلىنىدۇ. مانا بۇ ھەقىقىي ئۇنۇمدۇر.

تېخىمۇ ئىنچىكە تەھلىل قىلساق بايقايمىزكى، بالىنى ئو-

قۇتماسلىق سىياسىي ئىرادىنىڭ سۈسلىقىدىن بولىدۇ. بۇ نۆۋەتتە ئېغىر بولۇۋاتقان پىسخىك توسالغۇلارنىڭ ئەڭ چوڭى. چۈنكى **ئوقۇتماسلىق كەلگۈسىگە ئىگە ئەمەس قۇل تەييارلايدۇ،** خۇددى ئەركىن ئېشەكنى هارۋىغا قېتىپ ئۇرۇپ ئىشلەتكەندەك. كۆز ئالدىدىكى پايدا (هېسابلاپ كۆرسەم زىيان چىقتىسى) ئۈچۈن بالىلارنى ئوقۇتماسلىق بارلىق پاجىئەلەرگە مەيدان هازىرلىغانلىق بولىدۇ. شۇڭا دەۋرىمىزنىڭ كەڭتاشا ئىمكانلىرى ئىچىدە بالا ئوقۇتۇشنىڭ تېرەن مەنىلىرىنى ئويلاپ تاپالمىشىمىز لازىم. پايدا دېگەن مۇشۇ، ئۇنۇمنىڭ چوڭى مۇشۇ مەنىلەردە.

مۇهاكىمە سوئاللىرى

1. ئوقۇتماسلىقنىڭ سەۋەبلىرىنى كېڭەيتىپ سۆزلەڭ.

2. ئوقۇتۇشقا كەتكەن پۇلدىن ئوقۇتمىغاندىكى بالىلاردىن ئەنسىرەشكە سەرپ بولغان غەمنىڭ تەننەرخىنى سېلىشتۇرۇڭ.

3. ئوقۇمىغان ۋە ئوقۇتمىغانلار قانداق كۈن كۆرىدۇ؟

تەييارلىقسىز

بىر ساۋاقدىشىم بار ئىدى، بىر يەرگە سائەت 8 دە كېلىشكىلار دېسە، سائەت 8 دە قوزغىلاتتى. بىر ياتاقتىن بولغاچقا تەڭ ماڭايلى دەپ، بالدۇرراق چاقىرسام، سەككىز دېگەندىكىن، سەكـ كىزدە ماڭمامدۇق دەيتتى. نەتىجىدە ئۇ كېچىكىپ قېلىپ، كۆڭـ لىنىڭ بىر يېرلىرىدە ئۆزىدىن كۆرمەي بۇ ئىشنى ئوتتۇرىغا قويغان مەندىن ئاغرىناتتى. بۇ يەردە ئۇنىڭ ۋاقىتنى قەدىرلىمەسـ لىكى بىۋاستە بولمىسىمۇ، بوشلۇق تۇيغۇسى ۋە پسىخىك تەييارـ لىق ئېڭى تۆۋەن بولغاچقا، ئورنىدىن قوزغىلىش ئۇچۇن، نىشانغا يەتكۈچە بولغان يول ئۇچۇن ۋاقىت كېتىدىغانلىقىنى ھېسابلىمايتـ تى. بۇنىڭغا ئوخشاش مىساللاردىن يەنە بار: كۆرۈنگەن بىمار تېلېفوندا مەسلىھەت سورىغاندا: «دوختۇر مەندىن دورىنىڭ ئىسـ مىنى سورارمۇ، يېڭى دورىنىڭ ئىسمىنى دەپ بېرەرمۇ، يەنە تېلېفون نومۇرىنى دەپ بەرسە نېمىگە يازمەن» دېگەندەكلەرنى ئالدىن ئويلىمايدۇ، ئاڭلىغاندا زېھىن قويمايدۇ. شۇڭا مەن تېلېـ فون ئېلىشتىن تولىمۇ ئېرىنمەن، چۈنكى پسىخىك جەھەتتىن تەييارلىقسىزلا مەسلىھەت سورىغاندا، دورىنىڭ ئىسمىنى دەپ بېرەلمەي، «ھېلىقى قىزىل دورا، كۆك تابلېتكا» دېگەندەكلەر بىلەن ئادەمنىڭ ۋاقتىنى ئالىدۇ ياكى دەپ بەرگەن دورىنى يازىدـ غانغا قەغەز ـ قەلەم ئىزدەپ دوختۇرنىڭ ۋاقتىنى زايە قىلىدۇ. دەپ بەرگەن ئاددىي پەرھىزلەرنى تۇتالماي، قايتا ـ قايتا دېگۈزـ دۇ، بەرگەن جاۋابقا زەن سالماي يەنە دېگىلى سالىدۇ. بەزى كىشىلەر ئاپتوبۇسقا چىققاندا، قاچانكى بېكەتكە كەلمىگۈچىلىك ئورنىدا مانىتىدەك چاپلىشىپ ئولتۇرۇپ، چۈشۈڭلار دېگەندە ئالـ دىراپ، خەقنى ئىتتىرىپ، شوپۇرنى تىللاپ دېگۈدەك بىر مۇنچە قالايمىقانچىلىق چىقىرىدۇ، مۇشۇ سەۋەبتىنمۇ ئۇ يەر ـ بۇ يەرـ

لەردىن مەسخىرە قىلغان، ھاقارەتلىگەن گەپلەرنى ئاڭلاپ قالساق بىزنىڭ ئىچىمىز قاينايدۇ. يەنە بەزىلەر بىر يەرگە ماڭماقچى بولۇپ، بىخىرامان ئولتۇرۇپ، سائەت توشقاندا ئالدىراپ سائەتـ نى، كىملىكىنى، ئاچقۇچىنى، ھۆججىتىنى چۈشۈرۈپ قويىدۇ، نەچچە كۈنلەرنى بىكارغا ئۆتكۈزۈپ، بىلەت تەكشۈرىدىغان يەردە بىلىتىنى ئۇنتۇپ قالغانلىقى مەلۇم بولىدۇ. ئومۇمەن بىزنىڭ جەمئىيىتىمىزدە بۇنداق ئىشلار ئالاھىدە ئىزدەنمىسەكمۇ ئۇچراپ تۇرىدۇ، ھەتتا ئۆزىمىزمۇ شۇ خىلدىكى ئادەملەردىنمىز. بۇ خىل ئەھۋالنىڭ يۈز بېرىشىدە چوڭقۇر كەمچىلىك، كەمتۈكلۈك ۋە كىبسىللىك مەۋجۇت.

ئادەم ھەر زامان ئالغا ئىلگىرىلەپ تۇرىدۇ. بىر ئىزدا توختاپ قالغانلار ۋە چېكىنىۋاتقانلاردىمۇ يەنە ئىنتىلىش، ئۇرۇنۇش مەۋجۇت. لېكىن بۇ يەردە زېھنىنى مەركەزلەشتۈرۈپ نۇقتىلىق ئىش قىلىش تۈيغۇسى تۆۋەن، قورساقنى بېقىپ كۈن ئۆتكۈزۈشـ نى ھايات دەپ چۈشىنىش مودا بولۇپ قالسا، شەخس، ئائىلە ياكى خەلق خاراكتېرلىك بىر ئۇلۇغ مەقسەت شەكىللەنمەيدۇ. بولسىمۇ مۇنداق مەقسەتلەرگە پەقەت «پالانى خەقلەر يېتەلەيدۇ، پالانى ۋاقىتتا ئەجدادلىرىمىز يېتىپتىكەن، كۈنىمىزنى ئالساقلا بولىدۇ» دەپ تەبىر بېرىمىز. خۇددى ھازىر دېيىلىۋاتقان نۇرغۇن ياخشى گەپلەر، پىلانلار ۋە تەشەببۇسلارنى بىز بىلەن مۇناسىۋىتى يوقتەك ھېس قىلىمىز. بۇگۈن ئۇچۇن تەييارلىق قىلىش زۆرۈر ئەمەستەك ياشىساقمۇ ئەتە ئۇچۇن تەييارلىق ھالىتىدە تۇرامدىكەنـ مىز دېسەك، ئەتىمۇ بىز بىلەن مۇناسىۋىتى يوقتەكلا ئويلايمىز. نۇرغۇن ئىستىخىيىلىك ھەرىكەت ۋە ئويلار بىزنىڭ كاللىمىزدا شەكىللىنىدۇ ۋە ئۇنى بىز قىلىمىز. سوغۇق چۈشكەندە قىشلىق كىيىمنى، ئىسسىپ كەتكەندە ئاندىن يازلىق كىيىمنى قىممەت سېتىۋالىمىز. نۇرغۇن تېز رېتىملىك ئۇسۇل ۋە ناخشىلار بىزدە بەكرەك قارشى ئېلىنىدۇ، نۇرغۇن ئىنچىكە، سەۋرچان كەسىپـ

لەردە بىز يوق، تەييارلىقسىز چۈڭالچاق ۋە ھۇجۇم تۈسىدىكى گەپلەرنى قىلىپ زەربىگە ئۇچرايمىز. باشقىلار چوقۇم قىلىدىغان مۇداپىئە تەدبىرلىرىنى قوللانماي، يەنە خەتەرلىك تۇرلەرنى قوشۇپ ئورۇنداپ بېرىمىز. مەسىلەن: ھېچقانداق قوغدىنىش تەدبىرى قوللانمايلا نەچچە مىڭ مېتىرلىق پولات سىمدىن ئۆتۈپ، سىلىشتۇرۇش ئۇلگىسى بولۇپ باقمىغان رېكورتلارنى بىز يارتىمىز. ئىمتىھانغا كىرسەك ۋاقىت بولسىمۇ بالدۇر چىققان دېسۇن دەپ چالا يېزىپ قويىمىز، مەھسۇلاتلارنىڭ چىرايلىق قېپىغا ۋە ھەيۋەتلىك چۈشەندۈرۈشىگە ئالدىنىپ، ئىچكى مىساھىيىتىنى ئويلاشقا سەۋر قىلالمايمىز. سۆز ـ نۇتۇقلارنىڭ ئەسلى مەقسىتىنى چۈشەنمەيلا قوللاپ كېتىمىز ياكى يوققا چىقىرىمىز. كىتابنىڭ ئەسلى روھىنى بىلىشكە ئىجتىھات قىلماي، شۇ روھنى ئىپادىلەشكە ئىشلەتكەن ۋاستىلەرگە قاراپلا ئاپتورنى «كاپىركەن» دەپ ھۆكۈم قىلىمىز. شۇڭا ھەرقانداق دىن ۋە ئىزمىنىڭ ئەڭ جاھىل مۇرتىلىرى مۇشۇ يەردە بار. يەنە ئېيتساق بۇ يەردە شېئىر كۆپ، شائىر ئاز، دوختۇر كۆپ، داۋالايدىغىنى ئاز، سولچى كۆپ، رەھبەر ئاز، ئالىم كۆپ، كەسىپ ئىگىسى ئاز، سۆكىنىدىغىنى كۆپ، تىكىدىغىنى ئاز، تەنبىھچى كۆپ، كۆڭۈل بۆلىدىغىنى ئاز، مۇئەللىم كۆپ، ئۇستاز ئاز، ساۋات كۆپ، ماقالە ئاز ...

مۇشۇ ئىشلارنىڭ تېگىدە بىر مەسىلە بار. بۇلارنىڭ مۇھىملىقلىرىدىن، مېنىڭچە دەل شۇ «تەييارلىقسىزلىق». ھەر قانداق بىر سۆز، ھەرىكەت ۋە پىلانلار پىسخىك جەھەتتىن، ماددىي شارائىت جەھەتتىن تەييارلىق قىلىنغان ئالدىنقى شەرت بىلەن ئاندىن تەلەپكە، زامانغا ۋە ھۆرمەتكە لايىق ئورۇندىلىدۇ. بۇنى ئەڭ ئاددىي ئىشلاردىن تارتىپ دۆلەتنىڭ، دۇنيانىڭ ئىشلىرىغىچە بولغان ھەممە ئىشقا تەتبىقلاش مۇمكىن. ۋاقىت قارىشى ئاجىز، جۇغراپىيىلىك ئېڭى ۋە بىئولوگىيىلىك ئىقتىدارى تۆۋەن، پسى-

خىكا كۆچى زەئىپ، مەقسىتى ئېنىق بولمىغان (بۇلارنى يىغىنـ چاقلىغاندا ئىجتىمائىي مەسىلىك بولىدۇ) ئادەملەر بۇگۈننىڭ ۋە ئەتىنىڭ ئىشلىرىنى ئەنە شۇنداق ئالدىراپ ـ سالدىراپ، چالا قىلىپ قويىدۇ. ئوي ـ خىياللىرىنى بولسا بالدۇر ئاشكارىلىۋېـ تىدۇ، ئۆزىنىڭ جىسمانىي كۆچىنى كۆرسىتىش ھەرىكەتلىرىنى ياخشى كۆرىدۇ. ئىستىخىيىلىك ھەرىكەتلەرنى باتۇرلۇق دەپ توـ نۇيدۇ. زۆرۈرىيەتسىز قەھرىمانلىق قىلىپ، يەنىمۇ زور ئىشلار ئۈچۈن ئۆزىدە ئېنېرگىيە ساقلاپ قويۇشنى ئويلاشماي، نەق مەيـ داندا ھەممە نېمىسىنى تەقدىم قىلىۋېتىدۇ. ئېھتىماللىق توغرىـ سىدا، پۇختىلىق توغرىسىدا، بىخەتەرلىك ھەققىدە پىكىر بەرـ گەنلەرنى «ئېغىزى ئۇششۇك» دەپ تىللايدۇ. بىر نەچچە ئېغىز ئاچچىق گەپ قىلىۋالغانلارنى ياكى بىر ـ ئىككى كۈپلىت ياپىتا گەپ قىلىۋالغانلارنى ۋە ياكى پۈرسەتپەرەس ناتىقلار (بۇلار ئەمەـ لىي ئىشتا يوق) نى قەھرىمان دەپ تونۇيدۇ، دىنىي ئاتالغۇ ۋە ئەرەبچە سۆزلەرنى كۆپ ئىشلىتىپ ئۆزىنى كۆرسەتمەكچى بولغان «پەيلاسوپ» لارنى خەلقنىڭ داھىيسى دەپ بېكىتىۋالىدۇ. ئالـ دىمغا مۇنداق يا ئۇنداق سوئال كەلسە قانداق دەيمەن دەپ روھىي تەييارلىق قىلمىغاچقا، ساختا مال سانقۇچىلارنىڭ ئاجايىپ ـ غارايىپ چۈشەندۈرۈشلىرى ئالدىدا ئاغزى ئېچىلىپلا قالىدۇ. تېـ لېفون نومۇرى ۋە ئادرېسىنى يېزىۋالماي پۇشايماندا قالغانلار، ھادىسىگە ئۇچراپ كېتىپ ماشىنا نومۇرىغا قارىماي نەزىر ئۆتكۈـ زۈشكە ئالدىرايدىغانلارمۇ مۇشۇ خىلدىكى ئادەملەردىندۇر. ھەتتا يېقىندا بىر بىماردىن ئۆزلىرىنىڭ تاشسۇ (شىخەنزە) غا ئۇزۇم يۆتكەپ ئالدانغانلىقىنى بىلگەنچىلىك، ھەتتا ماشىنا نومۇرىنىمۇ خاتىرىلەپ قويماي، مالليرىدىن ئايرىلىپ قالغانلىقىنى ئاڭلىدىم. ھاراق ئىچمەي، نەشە چەكمەيمۇ مەست يۈرىدىغان ئادەملەر مانا مۇشۇنداق بولىدۇ. بۇ ئادەملەر ئۆزلىرىنى تۇرلۇك زىيانلاردىن، زەربىلەردىن ۋە ۋاقىتنىڭ، زېھنىنىڭ، ئەمگىكىنىڭ ئىسراپچىـ

لىقىدىن ساقلاپ قالمايلا قالماستىن، باشقىلارنىڭ ۋاقتىنى، زېھىن بايلىقىنى خورىتىپ تاشلايدۇ. ئەسلى ماھىيەتنى چۈشىنىش- كە تىرىشماي خاتا سۆز ۋە خاتا ھەرىكەتلەردە بولۇپ ئەدەپ يەيدۇ، ئۆزىنىڭ ئەسلى ياخشى ئادەملىرىنى تۆھمەت بىلەن يوقىتىۋېتىدۇ، ۋەھاكازا. ئەمدى توي مەرىكىدە ۋاقىتىدا بارماسلىق، ھەر بىر سورۇنغا ئوخشاشلا كىيىم بىلەن بېرىش، يېغىن ۋە خىزمەتكە كېچىكىپ قېلىش دېگەندەكلەر توغرىسىدا باشقا يازغۇچىلار داۋام- لىق قاياۋەرسۇن!

تەييارلىقسىز تۇرۇش مەغلۇبىيەتنى، ئۆلۈمنى چاقىرىپ كې- لىدۇ، ئىشلارنى چالا، ئۇنۇمسىز قىلىپ قويىدۇ، ياش ئەۋلادلار- نى ھۇرۇن ۋە يۆلەنگەك قىلىپ يېتىلدۈرىدۇ، روھىي جەھەتتىن چۈشكەن ۋە پىلانسىز يۈرىدىغان كىشىلەرنى كۆپەيتىۋېتىدۇ. دۇنـ يانىڭ، دۆلەتنىڭ ۋە رايوننىڭ ئىستىقبالىنى مۆلچەرلەش ئىقتى- دارىنى ئوپېراتسىيە بىلەن «كېسىپ» تاشلايدۇ. شۇڭا دېھقاندىن تارتىپ كادىرغىچە، ئىشچىدىن تارتىپ زىيالىيلارغىچە ئىش تەق- سىماتى ئوخشاش بولمىسىمۇ، بۇگۈن ۋە ئەتە ئۈچۈن، 10 يىل- لىق، ھەتتا ئەسىرلىك پىلانلار ئۈچۈن ئىقتىدار ۋە پىسخىك جەھەتتىن تەييارلىق ھالىتىدە تۇرۇشلىرى لازىم. مەستەك ئادەم- لەردىن سۆزۈك ۋە تەييار ئادەملەر مىڭ ئەلا.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. ئەتراپىڭىزدا يەنە تەييارلىقسىزلىققا ئائىت قايسى ئەھۋال- لار بار؟

2. تەييارلىقسىزلىق نېمىنى چاقىرىپ كېلىدۇ؟ نېمە ئۈ- چۈن؟

3. ئىجتىمائىي مەسىلىك ھەققىدە نېمىلەرنى بىلىسىز؟

نامراتلىق ئەيىب

نامراتلىقنى جىنايەت دېگۈچىلەرمۇ بار، ئۇنداق بولسا تەرەققي قىلمىغان ۋە تەرەققي قىلىۋاتقان دۆلەتلەرنىڭ كۆپىنچە پۇقرالىرى جىنايەتچى بولۇپ قالغۇدەك. جۇملىدىن ئۇچۇر، قاتناش ۋە مەتبۇئات تەرەققي قىلمىغان جايلار خەلقلىرى توپ - توپى بىلەن جىنايەتچىگە ئايلىنىپ ھۆكۈم كۈتۈپ تۇرغۇدەك. بۇ سۆز بەلكىم نامراتلارنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرۈپ، ئۇلارنى چۆچۈتۈشكە ئىشلىتىلگەن بولۇشى مۇمكىن. شۇڭا، مەدەنىيرەك قىلىپ ئېيتقاندا، كىشىلەرگە بەرەس (ئاقكېسەل) ۋە سۈنۈق بىلەن كۆرۈنگەندەك، نامراتلىقمۇ ئادەمگە ئەيىب بىر ئىشتۇر. ئەمىسە بۇ ئەيىب نەدىن شەكىللەندى ۋە بۇ قايسى خىلدىكى ئەيىب؟

نامراتلىق تەبىئي جۇغراپىيىلىك ئامىللار، ھاۋا رايى، كىلىمات، سىياسەت، ئادەملەر سۈپىتى، مائارىپ، پۇرسەت، دېگىنغا چىقىش ئېغىزى ۋە تەرەققي قىلغان ئەلگە قوشنا بولۇش قاتارلىق جەھەتلەرگە مۇناسىۋەتلىك بولغان ئىجتىمائىي ھادىسە بولۇپ، بىرلىك ئادەمدە بولۇشمۇ، پۈتۈن دۆلەتتە بولۇشمۇ مۇمكىن. بۇنىڭ ئىچىدە بىرلىك ئادەمنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىن نامرات بولۇشىنى شۇ ئىنسانىنىڭ ۋە ئۇ تەۋە بولغان جەمئىيەتنىڭ ئەيىبى دەپ تونۇش مۇمكىن. ئادەمنىڭ نامرات بولۇشىدا ئۇنىڭ كاللىسىدىكى رەھبەر ئەڭ ئاخىرقى ۋە تۈپكى مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئېلىشى كېرەك بولسا، ئۆزىنى شۇ جەمئىيەتنىڭ ھۆكۈمىتى دەپ ئېلان قىلغان ھوقۇق مەركىزى ئومۇمىي جامائەتنىڭ نامرات بولۇشىغا جاۋابكار بولۇشى كېرەك. مۇنداقچە ئېيتقاندا، نۇرغۇن تاشقى ئامىللارغا سېلىشتۇرغاندا يەنە

نىلا شۇ ئادەمنىڭ سۆيەت مەسىلىسى ۋە ھۆكۈمەتنىڭ ئىچكى سىياسىتى نامراتلىقنىڭ كېلىپ چىقىشىدا ئاساسىي رول ئويناي-دۇ.

نامراتلىقنىڭ ئاساسىي سەۋەبچىسى بولغان كاللىدىكى رەھ-بەرنىڭ ئىقتىدارسىزلىقى شۇ قەدەر ئېنىقكى، باشقا ئادەملەرگە ئوخشاشلا پۈت - قولى ساق، چىرايى يا باشقا جايلىرىدا ئەيىب يوق ئادەم يەيدىغىنى، كىيىدىغىنى ئۈزۈلۈپ قالاي دېگەن ھالەتتە ياشىسا، دەيدىغىنى، يازىدىغىنىغا ئېلان قىلغۇدەك جاي تېپىلمە-سا، بۇنى ئىنسانىي تۇرمۇش دېگىلى ئەسلا بولمايدۇ ۋە بۇ ھالغا قېيىقېلىشتا كاللىنىڭ مەسئۇلىيىتى ناھايىتى چوڭ. قارىماققا باشقا سەۋەبلەر ئاساسلىقتەك قىلسىمۇ، يەنىلا شۇ كاللىنىڭ سۇ-يەتلىك تەپەككۇر ئىشلەپچىقىرىلماسلىقىدىن شەكىللەنگەن جەم-ئىيەت سىياسەتلىرى بۇ كاللىنىڭ ئىگىسىنى نامرات بولۇشقا ئاستا - ئاستا زورلايدۇ. يەنى بىر ئادەم ياكى بىر توپ ئادەملەر ئۆزى ئىشلەپچىقىرىشنى، پىششىقلاشنى ۋە ئىنچىكە تېخنىكلارنى ئىگىلەشنى بىلمەيدىكەن ياكى بۇنداق قىلىشنى بەك كۆچلۈك ئارزۇ قىلمايدىكەن، بارلىق قائىدە - تۈزۈملەر بۇ كىشىلەرنى پەقەت ئىستېمالچى، ئۇلارنىڭ ياشاۋاتقان يېرىنى تۆكمە مال ساتە-دىغان ئورۇن قىلىپ تاللايدۇ، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا بۇ ئورۇن خام ئەشيا بازىسىغا ئايلىنىدۇ. خام ئەشيا تېخى تەييار مەھسۇلات بولمىغاچقا، ئانا مەھسۇلاتلارەك قىممەت باھاغا ھې-ساب قىلىنمايدۇ ياكى بۇ ھېسابنى بىلگىلى بولمايدۇ. نامرات بولۇشتا يەنە كىشىلەرنىڭ تەربىيىلىنىش دەرىجىسىنىڭ تۆۋەنلىكى ۋە پىسخىك ساغلاملىقنىڭ ناچارلىقى تۈپەيلىدىن ئۆزىدە مەۋجۇت بولغان ئىلىم - پەن مىراسلىرىنى قوغداش ۋە ئۇنىڭدىن پايدىلە-نىش ئېڭى تۆۋەن بولۇش بىلەن بىرگە باشقا تەل، مەدەنىيەتلەر-نىڭ كېرەكلىكلىرىنى ئۆگىنىشتە قارشى تۇرۇش ياكى ئەسلى مەدەنىيىتىنى تاشلىۋېتىش خاھىشلىرى كۈچلۈك بولىدۇ. تېخنە-

كا ئۆگىنىشنى قىيىن دەپ، ئاساسىي نەزەرىيىنى قوبۇل قىلىپ دەپ ئۆگەنمەيدۇ. تەجرىبىنى ھەممىگە قادىر ھېسابلايدىغان بۇ خىل پىسخىكا ئاساسىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، بۇ ھوبۇلارنىڭ دۇنيا قارىشىدىن ئىبارەت. ھازىرچە بارنى تەكرار ئىشلىتىۋېرىش، ئۇنى مەھسۇلاتقا ۋە پاتېنت ھوقۇقىغا ئايلاندۇرماسلىق، ئۆزىدىكى ئىلىم - پەننىڭ قەدىرگە يەتمەي، يېڭى تېخنىكىلارنى ئۆگەتمىدى دەپ باتناپ ئۆگىنىشكە تىرىشماي ئۆتىدىغان ھالەت يەنە داۋاملىشىۋەرسە، يۇقىرىدا ئېيتقىنىمىزدەك، ئىستېمالچى ۋە تۆكمە بازار دەل مانا مۇشۇ يەردە شەكىللىنىدۇ. ئادەتتە ئىشلەپچىقارغۇچى ۋە سودىگەرنىڭ قەلبىدە ئىستېمالچى تولىمۇ ساددا پەيتۇنچى ھېسابلىنىدۇ. دۇنيانىڭ ھەرقانداق يېرىدە ئورتاق بولغان بۇ خىل كۆز قاراش بويىچە ئېيتقاندا، ئۆزى - ئۆزىگە ئامال قىلىشنى ۋە پەرھىزلەرگە ئەمەل قىلىشنى بىلمەي ئاغرىپ قالغان كىشى دورىگەر ئالدىدا ئېغىر ئىقتىسادىي بەدەل تۆلەيدۇ، ئۆيىدە دائىم ئىشلىتىدىغان نەرسىسىنىڭ قانۇنىيىتىنى بىلمىگەن ئادەم ئازراقلا كاشىلا ئۇچۇن رېمونتچىغا نۇرغۇن پۇل بېرىشكە مەجبۇر بولىدۇ. پەقەت ئاتا - ئانىسى ۋە مۇئەللىمنىڭ كۆڭلى ئۇچۇنلا ئوقۇيدىغان بالىلار ئاخىرىدا بۇ ئائىلىنى ئىقتىسادىي ۋەيرانچىلىققا ۋە روھىي كىرىزىسقا دۇچار قىلىدۇ. گېپىنى ئۇقتۇرالمىغان ۋە يازالمىغان ئادەم پۇل تۆلەپ مەقسىتىنى ئادا قىلىدۇ. قانۇننى بىلمىگەن ئادەم ئورۇنسىز ھەرىكەت ۋە گەپ - سۆزدە بولۇپ، بار داۋالىنىمۇ تارتقۇزۇپ ئاخىرىدا ئېغىر جازا ۋە جەرىمانىغا ھۆكۈم قىلىنىدۇ. قانۇن ماددىلىرى ئارقىلىق ئۆزىنى قوغداشنى بىلمىگەن ئادەم ئالدامچىنىڭ جايلىشى بىلەن ئەسلى - ۋەسلىدىن ئايرىلىپ قالىدۇ ياكى ئاللىقانداق يول ماڭغۇچىلارغا پۇل خەجلەپ نامراتلىقنى «قولغا كەلتۈرىدۇ». دېھقان تۇرۇپ دېھقانچىلىقنى بىلمىسە، مۇئەللىم تۇرۇپ مائارىپنى چۈشەنمىسە، شەھەردە تۇرۇپ گېزىت - ژۇرنال كۆرمىسە... ئىشقىلىپ ئۆزىگە كېرەكلىك

نەرسىلەرنى بىلمىسە بۇ ئادەم تەرەپ - تەرەپتە بەدەل تۆلەيدۇ. بۇنداق بەدەللەرگە ھەرقانچە باي ئادەملەرمۇ بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ، نامراتلار تېخىمۇ نامراتلىشىدۇ، شۇڭا، ياشلار كۆپ قېتىم تەكىتلەپ كەلگىنىمىزدەك، ئۇلار بىرلا ۋاقىتتا بىر نەچچە ئىشنى قىلالايدىغان ئىقتىدارلىق ئادەم بولۇشى، ئەنئەنە بىلەن زامانىۋىلىقنى بىر كاللىغا سىغدۇرالايدىغان مۆتىدىل ئادەمگە (رادىكال ئەمەس) ئايلىنىشى لازىم. شۇ ۋاقىتتىلا بىلگەن ساھە ۋە نەرسىلىرى كۆپ بولغانلىقى تۈپەيلىدىن ئاددىيراق مەسىلىلەرنى ئۆزىلا ھەل قىلىپ كېتەلەيدۇ ياكى ئاسانلىقچە ئالدانمايدۇ، بۇ تەبىئىي ھالدىلا ئورۇنسىز چىقىم بولۇشنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ. شۇڭا شۇ نۇقتىغا بەك ئىشىنىمەنكى، ئادەمنىڭ نامرات بولۇشى ئۇنىڭ كاللىسى ھەر خىل زۆرۈر بىلىملەرگە، تەن ساقلىقى ساۋاتلىرىغا ۋە ئۇمىدۋار تەپەككۇرلارغا نامرات بولغانلىقىدىن كېلىپ چىققان. ئادەم ۋە ئادەملەر نامرات بولغانسېرى دۆلەتنىڭ يۈكى ئېغىرلاپ، ئوبرازى تۆۋەنلەپ، كىشىلەر قەلبىدىكى سىياسىي ئابرۇيى يوقىلىشقا باشلايدۇ.

نامراتلىقنىڭ كېيىنكى بېكىتى جىنايەت بولۇپ، ئەيىبى بار ئادەم ئۇزۇنغا قالماي جىنايەتكە قول سۇنۇشى مۇمكىن، خۇددى ئىت ھامىنى بىر كۈنى ئادەم چىشلىگەندەك. روھىي نامراتلىق، ئەملىي موھتاجلىق ئادەمنى بىر كۈنى قانۇن قارىغۇسى، ۋىجدان ئوغرىسى ۋە دۆلەتنىڭ قولى قىلىپ تاشلايدۇ. يەنى قانۇنلاردىن قورقماي ۋە قانۇنلاردىن پايدىلانماي جىنايەت ئۆتكۈزسە، كۆڭۈلىنىڭ ياكى تەننىڭ ئېھتىياجى ئۈچۈن ئەخلاق ۋە ئاممىۋى قائىدىلەرنى بۇزۇپ يامان ئىش قىلسا ئاخىر جىنايەتچىگە ئايلىنىپ ھەقسىز ئىشلەيدىغان گەپ. ئەگەر جىنايەتچى بولۇپ قالسا، ئۇنىڭ ئائىلىسى ئىقتىسادىي ۋە روھىي جەھەتتىن گۇمران بولىدۇ، بۇ ھال يەنىمۇ كۆپ جىنايەتلەرنىڭ ۋە تېخىمۇ قاتتىق نامراتلىقنىڭ پەيدا بولۇشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. دېمەك، بىلىمسىلىك

نامراتلىقنى پەيدا قىلسا، نامراتلىق جىنايەتكە يېقىن كېلىپ قالىدۇ. جىنايەت يەنە بىلمەسلىك (نادانلىق) كە ئېلىپ كەلسە، ئۇ ئاخىر رەسمىي جىنايەتنى چاقىرىپ كېلىدۇ. ئومۇمەن روھىي ۋە ماددىي جەھەتتىن نامراتلاشقان ئەللەردە قارىماققا قانۇنلار شۇنچە ئىنچىكە تۈزۈلگەندەك قىلسىمۇ، بىلمىگەنلەر ۋە نامراتلارنىڭ گېپى يەنىلا تەتۈر ھېسابلىنىدۇ. بىلمەسلىكتىن باشلانغان بەدەل تۆلەشلەر ئاخىرىدا شۇ كىشى ياكى كىشىلەرنى نادانلار توپىغا ئايلاندۇرۇۋېتىدۇ. جىنايەت، يوقسۇللۇق، رادىكاللىق ھەتتا تېررورلۇق مانا مۇشۇ جايدا شەكىللىنىدۇ.

نامراتلىقنىڭ مەنبەسى يەنىلا كاللىغا ۋە ئۇنىڭ پىسخىك سۈپىتىگە مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ. شۇڭا، ئۆسمۈرلەر ۋە ياشلار ئۆزلىرىنىڭ نۆۋەتتە ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ھامىيلىقىدا تۇرۇۋاتقان ۋاقتىنى قەدىرلەپ، مۇشۇ ۋاقىتتا ئۆزىگە كېرەكلىك بىلىم ۋە تېخنىكىلارنى كۆپرەك ئىگىلىۋېلىشى، ئاددىي ئىستېمالچى بولۇشتىن ئىشلەپچىقارغۇچى، پىششىقلاپ تەييارلىغۇچى بولۇشقا تىرىشىشى، مېڭىنىڭ گۈمان قىلىش، تەھلىل قىلىش كۈچىنى ئاشۇرۇپ، نامراتلىقنىڭ يەنە باشقا مەنبەلىرىنى تەتقىق قىلىشقا ئىنتىلىشلىرى لازىم.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. نامراتلىقنىڭ ئاساسىي سەۋەبى نېمە؟

2. بىلمىگەن نەرسە ئۈچۈن بەدەل تۆلىنىدىغان ۋەزىيەتتە بىلىمسىزلىك ئاخىرىدا قانداق قىلىپ جىنايەتكە باشلايدۇ؟

3. نامراتلىشىپ كېتىشنىڭ جەريانىنى ئۆزىڭىز تەپسىلىي بايان قىلىڭ.

ئۆز ئىشىڭغا ئۆزۈڭ ماڭ

سەھەردە ئويغانغىنىزدا، شۇ كۈنى قىلىشقا تېگىشلىك سۆز-ھەرىكەتلەر ئېسىمىزگە كېلىپ غەم باسىدۇ، بەزىلەر ھاياتنى خۇددى ئۇيقۇدەك تىنچ ۋە راھەت بولسىكەن دېسە، يەنە بەزىلەر قارا باسقان ئۇيقۇدىن بالدۇرراق ئويغانغان بولسامكەن دەپ تېپىر-لايدۇ. ئومۇمەن ھەر بىر كۈنىمىز ئونلىغان، يۈزلىگەن ئىشلار بىلەن ئالدىراش ئۆتىدۇ. ئىنسان ئەسلىدىلا كۆڭۈلسىزلىك ۋە قىيىنچىلىقنى بالدۇر ھېس قىلغاچقا، شۇ كۈنلۈك ئىشلاردا بەخت ۋە خۇشاللىق ئاز دەپ ھېسابلايدىغانلار ناھايىتى كۆپ بولىدۇ. شۇنداق قىلىپ بۇ «ئېغىر ۋە قىيىن» بىر كۈندە ئۆزىگە تەۋە ئىشلارنى قانداق بېجىرىش غېمى شۇ قايغۇنىڭ ئىگىسىنى ئاۋۇال روھىدىن ئېزىپ تاشلايدۇ. تەقىقاتلاردىن مەلۇم بولۇشىچە، ئادەملەر بۈگۈن، ئەتە ياكى كەلگۈسىدە بولىدۇ دەپ غەم قىلغان «تەتۈر» ئىشلارنىڭ كۆپىنچىسى ئەمەلىيەتتە يۈز بەرمەيدىكەن، ئەمما ئۇنىڭ يۈز بەرمەيدىغانلىقىنى بىلگۈچىلىك بولغان ئازلىقتا ھەر سائەت ۋە مىنۇتلار ھەر خىل ئېھتىماللىقلار بىلەن تولغاچقا، ھەرقانداق ئەقىللىق ئادەممۇ ئالدىدىكى سائەتتە يۈز بېرىدىغان ئىشلار توغرىسىدا يۈزدە - يۈز ھۆكۈم چىقىرالمايدۇ، پەقەت ياخشىراق بىر ئۈسۈلنى تاللاپ باقىدۇ خالاس. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئېنىقسىزلىق، مۇقىمسىزلىق ۋە ئېھتىماللىقلارمۇ تۈر-مۇش رېتىمى تېز جايلاردا ئادەتتىكى ئىشقا ئايلىنىپ قالغان بولىدۇ. شۇڭا كىشىلەرنىڭ باشقا بىرىگە كۆڭۈل بۆلۈپ «غەم قىلما، ئۆزۈڭنى ئۈپراتما...» دەپ نەسىھەت قىلىشلىرى غەم ئىگىسىگە نىسبەتەن تازىمۇ ياقمايدىغان گەپ ھېسابلىنىدۇ، كىم-

مۇ غەم قىلىشنى خالىسۇن؟... دەپ ئويلايدۇ ئىچىدە.

ھەمكارلىق تەكتىلىنىۋاتقان بۇگۈنكى كۈندە يەنە نېمە ئۈچۈن ئۆزۈڭنىڭ ئىشىڭغا ئۆزۈڭ ماڭ دەيمىز؟ دېگەنلىك ھەمكارلىقنى رەت قىلمايدۇ، بەلكى ھەمكارلىقنى پۇختا ئاساس بىلەن تەمىن ئېتىدۇ. «ئۆزىنىڭ ئىشى» دېگىنىمىزدە ئەھمىيەتتە بىرەر كار-خانا، ئىقتىسادىي گەۋدە، ئىلمىي ئورۇن ياكى ھالال ئەمگەك سورۇنى بەرپا قىلىشنىڭ يەككە مەنىسىنى كۆرسىتىدۇ، ھەرگىز-مۇ خۇسۇسىي ئىش دەپلا چۈشىنىۋالساق بولمايدۇ. زامانىۋى ياشلار پەقەت ئاددىي ھۇنەر ياكى بىرلا كەسىپ بىلەن مائاشى ۋە تەقدىرنامىگىلا ئىشلەپ ئولتۇرسا بولمىغىنىدەك، ئۇلار يەنە بىرەر ئىش قىلىشنى تەس كۆرۈپ ھەمىشە باشقىلار تەييارلاپ بەرمىسە قىلالمايدىغان «ئىلمىي تەييارتاپلار» غا ئايلىنىپ قالماسلىقى لازىم. ئۆزى ماڭسا توغرا بولۇشنىڭ تۆۋەندىكىدەك خاسىيەتلىرى بار:

1. ئەسلىدە قىيىن، سىرلىق، مۇرەككەپ، مۇمكىنچىلىك بولمىغان، ئەقىلگە سىغمايدىغان، بويۇن ئەگكۈسى كەلمەيدىغان ... ئىشلارنىڭ ئەمەلىيەتتە قىلغىلى بولىدىغان ئىشلار ئىكەنلىكىنى شۇ يوللارنى ماڭغاچ ھېس قىلغىلى بولىدۇ. ئۇنداق قىلمىسا ئۇ ئىشلار شۇ «مۇرەككەپ ۋە قىيىنلىقى» بىلەن قانچە قىلىنمىغانسېرى شۇنچە ئېغىرلىشىپ كۆتۈرەلمەس ھالدا ھېس قىلىنىدۇ.

2. ئىدارە ـ ئورگان، كەسىپىي ئورۇنلار ۋە ھەر دەرىجىلىك قائىدە ـ قانۇن ئىجرا قىلىش ئورۇنلىرىدىكى ئادەملەرمۇ بىزگە ئوخشاشلا ئادەم، ئۇلارنىڭ تۇرلۇك كەسىپىي مىجەزلىرى ۋە قىسمەن تەكەببۇر قىياپەتلىرى ئەسلىدە شۇلارنىڭ ئىنتىزام ـ قائىدىلىرىدىمۇ چەكلەنگەن. ئۇلارنىڭ مىجەز ـ خۇلقىنى ئۆز ئىشىمىزگە ئارىلاشتۇرۇۋالماي، ئاساسىي مەقسىتىمىزگە يەتسەكلا بولىدۇ. ئەگەر قەستەن قىيىنچىلىق تۇغدۇرسا، مەسئۇللارنى ياكى قانۇن ئورۇنلىرىنى ئىزدەش كېرەك.

3. نۇرغۇن خاپىلىقلار ئەسلىدە بىزنىڭ كاللىمىزدا ئۆزىمىز ئىشلەپچىقارغان مۆلچەرلەر بولۇپ، ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى يوز بەرمەيدۇ، ئەمما ئۆزىگە تەۋە ئىشلارنى ئۆزى قىلمايدىغانلار بۇ قانۇنىيەتنى مەڭگۇ بىلەلمەي، داۋاملىق غەم باسقان پېتى يۈرىدۇ. ئەمما ئۆزى شۇ يوللارنى مېڭىپ كۆرگەندە ھەر بىر ھالقا روشەن ئىشىپ، ئېھتىماللىقلارغا ۋاقتىدا چارە قىلغىلى ۋە ئۇنى ئازايتىقىلى بولىدۇ.

4. دۇنيادا ئۆزىنىڭ ئېھتىياجىنى ۋە مەقسىتىنى چۈشىنەلەيدىغان ئادەملەر كۆپرەك بولىدۇ. شۇ قانۇنىيەتكە ئاساسلانغاندا، مۇ ئۆزىگە زادى نېمە لازىم ئىكەنلىكى، قانداق قىلىش كېرەكلىكى سۈتتەك ئايدىڭ بولمىغان تەقدىردىمۇ، ھەر ھالدا ئۆزىگە ئۆزى مەسئۇلىيەت ئارتالايدىغانلار يەنىلا كۆپچىلىكنى ئىگىلەيدۇ. شۇنداق ئىكەن ئۆزىگە ئۆزى ئىگىدارچىلىق قىلاي دەيدىغان نورمال (كېسەل ئەمەس) ئادەملەر چوقۇم ئۆزىنىڭ (ئۆزى، ئائىلىسى ۋە يۇرتىنىڭ) ئەھۋالىنى ياخشىلاش ئۈچۈن ئۆزى تىرىشىشى كېرەك. كىشىنىڭ ئىشى ئۈچۈن ئالتىنچى ئايدىمۇ قولى توڭلاپتۇ دېگەندەك، باشقىلارغا ئۈمىد باغلاپ ئۆزى مىدىرلىمىغانلارنىڭ ھەرقانداق ئىشى ئىلگىرى باسمايدۇ.

5. تەرەققىي قىلغان ئەللەر (ئامېرىكا، ياپونىيە ۋە ياۋروپا)نىڭ تەرەققىياتى كاللىدىكى تەرەققىيات بولۇپ، بىر قىسىم كىشىلەر ئېيتقاندەك، ئافرىقىدىن يۆتكەپ كەتكەن بايلىقلارنىڭ كۈچىدىن بولغان ئەمەس. ئۇلارنىڭ بىر ئىشنى ئۆزى قول سېلىپ قىلىش، ئەستايىدىل پىكىر يۈرگۈزۈش، ئۆزىنى «سوت قىلالايدىغان» مەسئۇلىيەتچان ئادەم بولۇش... ئىدىيىسى مەيلى دۆلەتكە بولسۇن، مەيلى بىر ئادەمگە بولسۇن مۇۋاپىق چۈشۈڭبرىدۇ. ئادەمنىڭ كاللىسى ئوقۇش بىلەن ئەمەلىيەتتە ئىشلەش بىرلەشكەندىلا ئاندىن شەخس تەرەققىياتى پەيدا بولىدۇ. مۇشۇنداق

شەخسلەر كۆپىيىپ ئاھالىنىڭ يېرىمىدىن ئاشقاندىلا ئاندىن مىل-لەت شەكىللىنىدۇ. 70% تىن ئاشقان ئىلىملىك كىشىلەر توپى ھاسىل قىلىنغاندا ئاندىن بىر دۆلەت شەكىللىنىدۇ ياكى تەرەققي قىلىدۇ. ئەمدى كىچىكرەك گەپكە كەلسەك، بىر ئادەمنىڭ ئىشى ئوڭغا تارتتى دېگىنىمىزدە شۇ كىشى ئەقىلدە، ئىقتىدارلا ۋە ئەملي تەجرىبىدە ئۇستۇن ئورۇنغا چىقتى دېگەن ئىسپاتلانغان بولىدۇ. شۇنداق ئىكەن، كاللىدا تەرەققي قىلىمەن دەيدىكەن-مىز، ئۆزىڭىز ئىش تېپىشىڭىز، ئىشنى ئۆزىڭىز قىلىپ كۆرۈ-شىڭىز، ئىش بولمىسا ئاۋۇال كىشىلەردە ئېھتىياج ھاسىل قى-لىپ ئاندىن خىزمەت قىلىشىڭىز لازىم. ئوقۇش ۋە ئۆگىنىش بولسا شۇ ئىشلارنىڭ ئالدىنقى شەرتى ئەلۋەتتە.

شەرق ئەللىرى خەلقلىرىنىڭ شۇنداق بىر ئاجىزلىقى بار-كى، ئۇلار ئۆزى سەۋەبلىك بولغان كېلىشمەسلىكلەرنى باشقا ئەل ۋە مىللەتلەردىن كۆرىدۇ، ئۇلارنى تىللايدۇ، تاش ئاتىدۇ، ئۇ يەر - بۇ يەرلەردە تاراق - تۇرۇق قىلىدۇ ياكى پارتلىتىدۇ ھەمدە بۇزۇۋېتىش ۋە گۇناھسىزلارنى ئۆلتۈرۈشتەك ئىشلارنى سادىر قىلىپ، ئۆزىنى ئۆزى مات قىلىدۇ. ئومۇمەن ئۇلارنىڭ ئاغزىغا دائىم ئاغرىنىش، قېيىداش ۋە غەيۋەت سۆزلىرى تەييار بولۇپ تۇرىدۇ، ئۆزىنى تەكشۈرۈشتىن قاچىدۇ ۋە قورقىدۇ، مەسئۇلى-يەتتىن باشقىلارغا ئارتىدۇ، چۈشىنىەلمىگەنلىرى تېخى بۇنى تەبە-ئەت ھادىسىلىرىگە باغلايدۇ. قەدىمكى ئۇيغۇرلار ياۋروپا - سىبە-رىيە تېپىدىكى خەلقلەردىن بولۇپ، ئۆزىنى ياخشىلاش، مەردلىك (بىر ئىشنى مەسئۇلىيەتچانلىق بىلەن ئويلاش) ۋە ئىدىتلىق (ھازىرقى پىلانلىق ئىش قىلىش) مىجەزى ھازىرقى ئۇيغۇرلارغا كەلگەندە سۈسلىشىپ، تەن ۋە روھىي جەھەتتىن ئاسىيالىشىش مۇساپىسىنى بېسىپ بولغاچقا، بۇ يەرنىڭ ئادەملىرى ئىستىخىد-لىك، ئالدىراقسانلىق، ئەمەلىيەت پەنلىرىدىن خەۋەرسىزلىك،

كۆڭۈل خوشى ئىشلىرىغا بېرىلىش، ئەڭ مۇھىمى بىر ئىشلاردا ئۆزىنى تەكشۈرۈشكە ماھىر بولماسلىق (ھۇرۇنلۇق) بىلەن ئە-سىرلەرنى تەستە ئۆتكۈزۈپ كەلدى. شۇڭا ھازىر بۇ ئادەملەر ئاساسىي سەۋەبنى ئۆزىدىن ئىزدىمەيدىغان ياكى ئىزدىنىش يولىنى بىلمەيدىغان، ئەگەر ئۆزىنى ئەستايىدىل تەكشۈر دېگەن بولسا، ئۆزىنى ئەيىبلەپ پۈتۈنلەي يوققا چىقىرىۋېتىدىغان ئىككى تەرەپ-لىك رادىكاللىققا پېتىپ قالدى. ھازىر يەنە كېلىپ مۇلاھىزىسى كۆپ، ئەمەلىيىتى ئاز، چاقىرىقى كۆپ، ئەمىلى ئاز، توغرىسى كۆپ، توغرىسىنى قوللىمايدىغان زىيالىيلار ۋە ئەمەلدارلار توپى كۆپ سانلىق ئاممىنىڭ تۇرمۇشىدىن ئايرىلىپ قالغاچقا، خەلق-نى باشلايدىغان روھىي يېتەكچى كەم بولۇپ قالدى، شۇ سەۋەب-تىن بۇ يۇرتنىڭ تەپەككۇر زېمىنىغا ئىلگىرى ـ كېيىن ياكى بىرلا ۋاقىتتا رادىكال دىنىي ئېقىم (نورمال ئىسلام ئەمەس)، ئۆزىنى ئۆزى كۆزىگە سىغدۇرالماسلىق خاھىشلىرى ھۆكۈمراز-لىق قىلىپ كەلدى ۋە ياكى بىرىنىڭ ئورنىنى بىرى ئىگىلەپ بولدى. مۇشۇنداق بولغاچقا بۇ چەت ئەللىك ئېقىم ۋە ئىزملارغا يېللانغان ھەسەتخورلۇق ۋە تار مەنپەئەت مەدىكارلىرى بولمىش ھەر ساھە كاتتىلىرىمىز ھەرقانداق ئىشنى ئاشۇرۇۋېتىش خاتالى-قىنى قايتا ـ قايتا ياكى ۋارىسلىق ئاساسىدا تەكرارلاپ كەلدى. ئۆزىنىڭ ئىشىنى ئۆزى قىلىش، ئۆزى سىناپ كۆرۈش، ئۆزىنىڭ رايون ئالاھىدىلىكىگە بىرلەشتۈرۈپ قوللىنىش، ئۆزىنى ئۆزى مۇڭاپىق تەكشۈرۈپ تۈرۈش... قاتارلىقلار بۇ زېمىندا ئادەتكە ئايلانمىغاچقا، ئۆزىنىڭ ئىشىغا ئۆزى مېڭىشتەك مەسئۇلىيەتچان روھ غۇۋالىشىپ، ئاخىرىدا ئۆزىنىڭ يولىنى ئۆزى تاپالماي، تەييارلاپ بېرىلگەن يول ۋە چورۇقلار بىلەن ئۆمىلەشكە كۆنۈپ قالغان، ھەتتا بۇنداق ئۆمىلەشتىن پەخىرلىنىدۇ.

رېئال ئەھۋالىمىزغا كەلسەك، ئوقۇش ۋە ئوقۇتۇشقا سەل

قاراش، تەبىئىي پەنلەرنى ئۆگىنىشكە دەۋەت قىلماسلىق (بۇ ئىجتىمائىي ساھەدىكى كۆپ قىسىم زىيالىيلارنىڭ ئۆزى بىلمىگەن ساھەنى ياخشى كۆرىستىشكە رايى بارمىغانلىقىدىن ۋە خەلقنى شۇنىڭغا باشلىسا ئۆزلىرى ھۆرمەتسىز بولۇپ قېلىشتىن ئەنسىرە-گەنلىكىدىن كېلىپ چىققان) ، ھەر قايسى ھۆكۈمەت ئاپپاراتلىرى بىلەن يۇقىرى سۈپەتلىك ئۇچرىشىشقا ئىقتىدار ھازىرلىماسلىق ياكى ئۇچرىشىشنى ئۆزگىرىپ كەتكەنلىك دەپ چۈشىنىش، ھەق سۆز ۋە تەلەپلىرىنى ئالدى ئىشىك ۋە ئوچۇق سورۇندا ئىپادىلەشـ كە قۇربى يەتمەي، تىنچ يۇرگەن مەمۇرىيلارغا پارا بېرىپ ئۆگـ تىش (چۈنكى تىل ۋە سىياسىي سۆزلەرگە ئادەتتە ئەھمىيەت بەرمىگەچكە، ۋاقتى كەلگەندە نېگىما، جېگىما دەپ كىشىنى زې-رىكتۇرىدۇ، ئوقۇغانلارمۇ ئاساسەن شۇنداق) ، قانۇن ئۆزلەشتۇ-رۇشكە سەل قاراپ ئۇنىڭدىن قورقۇپ، ئاخىرىدا قانۇننىڭ قارشى تەرىپىگە ئۆتۈپ قېلىش، ئۆتكۈر تېخنىكلارنى ئۆگىنەلمەي ياكى ئۆتكۈر تېخنىكلارغا ئۆچلۈك قىلىپ پەن ـ تېخنىكىنى تىللاش، مۇرەككەپ ئىشلارنى تەھلىل قىلىشقا كۆنەلمەي، بىردەملىك بول-سىمۇ مۇشۇ رېئاللىقتىن ئايرىلىش ئۈچۈن ھاراقنى ئېشەك ـ توڭگۈز بولغۇچە ئىچىش، نەزىر ـ چىراغ باھانىسىدا بولۇشچە يەپ ـ ئىچىپ ئۇنى يەنە ياراتقۇچىغا ئاتچوت قىلدۇرماقچى بو-لۇش، «بىزگە پالانى دۆلەتلەر يارەدەم قىلمىدى» دەپ ئەخمەقلەر-چە ئاغرىنىش، دۆلىتىمىز جۇڭگونىڭ تىنچ ۋە مۇقىم بولغان ۋەزىيىتىدىن پۈرسەت ئىزدىمەي، ئۇنىڭ دۇنياغا ئاپەت بولغۇدەك پالاكەت بېسىشىنى كۈتۈپ قېرىپ كېتىش، شۇ كۈنلەردە مەۋجۇت بولغان شارائىتلىرىنى «بىزگە شارائىت بەرمىدى» دەپ تەتۈر چۈشىنىش، ھەممىلا مەسىلىنى سىياسىي ۋە مىللىي نۇقتىغا كۆتۈرۈپ چۈشىنىشمەسلىكنى ئاشۇرۇۋېتىش، 80 ياشتىمۇ پادە-شاھلىقىدىن چۈشمەيدىغان كېسەل مۇستەبىتلەرنى ۋە ئەيش ـ

ئىشرەت دۇنياسىنىڭ جەنىس رېكورتىنى بۇزغان ۋەھشىي دىكتا-
تورلارنى مۇسۇلمانكەن دەپ قوللاپ - قۇۋۋەتلەش، دۆلەت ۋە
مىللەت مەنپەئەتىنى ئەلا بىلگەنلەرنى «مىللەتچى كاپىر» دەپ
تۆھمەت ئارتىش، ئىدارىلەردىكى ياخشى شارائىتلارنىڭ قەدىرگە
يەتمەي، ئەل - يۇرتنىڭ قايتا كەلمەيدىغان پۇرسەتلىرىنى بىكارغا
ئۆتكۈزۈۋېتىش، كەنت ۋە يېزا مەسئۇللىرىدا ئۆز خەلقىدىكى
ساۋاتسىزلىق ۋە تېخنىكا بىلمەسلىك ئىللىتىنى تۈزىتىشكە نىيەت
بولماسلىق، 4 ~ 5 يىلنى ئىلىم ئۆگىنىشكە ھەقىقىي سەرپ
قىلمىدىغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئازلاپ كېتىشى، ئۇچتىن ئارتۇق
تىلنى راۋان بىلمىدىغان كىشىلەرنىڭ ئاز ياكى يوق بولۇشى،
مەتبۇئات ساھەسىگە يۈرۈش قىلىشنى ئويلايدىغانلارنىڭ ناھايىتى
ئاز ئىكەنلىكى، خەلقئارا بىلەن باراۋەر سۆزلىشەلەيدىغان
ئادەملەرنىڭ يېتىلىشىگە سەل قاراش... قاتارلىقلارنى قايتا - قايتا
مىسال قىلىپ، ئەگەر بۇلار يەتمىسە ئۆزىڭىز توپلىغان ئەھۋاللار-
نى ئۆرنەك قىلىپ تەھلىل قىلغىنىڭىزدا، «ئۆز ئىشىغا ئۆزى
مېڭىش» دېگەن بۇ تېمىنىڭ نەقەدەر ئۇزۇن مەنىسى بارلىقىنى
ھېس قىلالايسىز ھەمدە بىزدە ئۇنىڭ مەنىسىگە يېتىپ، شۇنىڭ
ئۈچۈن تەييارلىق قىلىشنى ئويلايدىغان ئادەملەرنىڭ نەقەدەر ئاز-
لىقىنى چۆچۈش ئىچىدە ھېس قىلالايسىز. گەرچە يۇقىرىدىكى
ئىشلار بىلەن بۇ تېمىنىڭ مۇناسىۋىتى ناھايىتى يىراق بىلىنسە-
مۇ، ئەمما شۇلارنىڭ ھەرقانداق بىرى ئۆز ئىشىغا ئۆزى ماڭماس-
لىقنى ۋە باشقىلار كۆرسەتكەن چىغىر يولدا ئۆمىلەشنى پەيدا
قىلالايدۇ!

دۆلەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى، ھەر خىل ساھەدىكى كىشىلەر-
نىڭ ماڭا قانداق باھا بېرىشى مۇھىم ئەمەس. ئەمما مەن شۇنداق
قارايمەنكى، بىر ئادەم تەرەققىي قىلىمەن، تەرەققىي قىلغان بىر
جامائەتنى بەرپا قىلىشقا تۆھپە قوشىمەن دەيدىكەن، ئۇ ئالدى

بىلەن ئۆزىگە تايىنىشى، ئۆزىنىڭ ئىقتىدارىنى ئاشۇرۇشى ۋە ھەر ئېھتىماللىقلارغا دەل تۇرالايدىغان پىسخىك تەييارلىقنى ھاسىل قىلالىشى لازىم، جۇڭگودىن ئىبارەت قەدىمىي، ئەمما يېڭى كۈچ-ىنى توغرا تونۇپ، ئۇنىڭدا ھازىر ياكى بۈگۈن بار شارائىتلاردىن پايدىلىنىپ، مۇڭاپىق پۇرسەتلەرنى ئەقىل بىلەن بايقاپ، پايدىلان-غىلى بولمىغانلىكى قۇلايلىقلاردىن پايدىلىنىپ، مۇشۇ دۆلەت ۋە رايونىنى كۈچلەندۈرۈۋېلىش ئۈچۈن بىر كۈننى ئىككى كۈندەك قەدىرلەش بىز ئۈچۈن ھاياتىي ئەھمىيەتكە ئىگە. جۇڭگودىن ئاغ-رىنىش، ئامېرىكىدىن خاپا بولۇش، ياۋروپادىن ئاچچىقلىنىش ۋە ياكى چەت ئەللەردىن ئۈمىد كۈتۈش ئەمدى بۇ قېتىم قەتئىي تۈيۈق يول ۋە ھالاكەت يولى بولىدۇ. بار شارائىتلارنى ئاز كۆر-مەي قىلىۋالمىغان ئىشلارنى قىلىۋالغان، يېتىشتۇرۇۋالغان، تەربىيىلىۋالغان ۋە كۈچەيتىۋالغان ھەممىدىن ئەلا. بىز دۇنيادا-كى كۈچلۈك دۆلەتلەرگە قەرزدار ئەمەس، ئۇلارمۇ بىزگە قەرزدار ئەمەس، مۇشۇنداق ئويلىغان ۋاقتىمىزدىلا ئاندىن كاللىمىز ۋە گەدىنىمىزدىكى غايەت زور روھىي يۈكنى تاشلىۋېتىپ، رېئال ۋەزىيەتتىن ئۆزىمىزگە پايدىلىق ئېلىمىنتلارنى قازالايمىز.

بۇنىڭ ئۈچۈن ئالدى بىلەن ئۆزىمىزنىڭ غېمىنى ئۆزىمىز قىلىپ، ئۆزىمىزنىڭ ئىشىغا ئۆزىمىز ماڭايلى، ياشلار بۇ نۇقتىدا قېيىدىغاق، ھۇرۇن ۋە تاماخور بولمىغاي.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. بالىلارنىڭ ئاتا ـ ئانا ۋە تۇغقانلىرىغا تايىنىۋېلىش رو-ھىي ھالىتىنى باشقا چوڭ ئىشلارغا تەدبىقلاپ كۆرۈڭ.

2. ھەممە ئۇمىتنى باشقىلارغا باغلاش نېمە ئۈچۈن زىيان كەلتۈرىدۇ دەيمىز؟

خىيانەتچىنىڭ يۈرىكى سۇ

يېقىندا بىر تەتقىقات ماتېرىيالىدا يېزىلىشچە، خىيانەت قىلغان ئادەم ساقچى ماشىنىسىنىڭ سىگنالىنى ئاڭلىسا ياكى ئۇدۇلىدىن بىرەر ساقچى كېلىۋاتقان بولسا، يۈرىكى سېلىپ، بېشى چىڭقىلىپ، پاچىقىدا كۈچ قالمايدىكەن، كېچىلىرى خاتىرجەم ئۇخلىيالمايدىكەن، ئەتىگىنى پارا بەرگۈچىنىڭ ئىدارىغا كېلىپ گەپ ـ سۆزدە ئاۋايلىماسلىقىدىن ئەنسىرەيدىكەن. يەنە بىر تەرەپتىن ئالىي تۈرمۈشقا ئىنتىلىپ چىقىمىنى قاپلىيالماي داۋاملىق خىيانەت قىلغاچقا، ئۆزىمۇ ياخشى ئادەم بولۇش ياكى باشقىلارنىڭ ئەپۇ قىلىشىغا ئېرىشىشتىن ئۈمىد كۈتمەيدىغان بولۇپ قالىدۇ. ئومۇمەن ئۆزىگە بىلىنگىنى قورقۇش ۋە ئەنسىرەش بىلەن، ئۆزىگە بىلىنمىگىنى يۈرەك ۋە جىگەرنىڭ ئېغىر زەخمىلىنىشى بىلەن ئالغان نەرسىسىدىن نەچچە ھەسسە زىيان تارتىپ كېيىنچە قان تومۇر كېسەللىكى، قوشۇمچە خەلقنىڭ ھۆرمىتىدىن قېپقېلىش يېغىندا ئالامەتلىرى بىلەن ئاغرىپ، تاپقىنىدىن نەچچە ھەسسە ئىقتىسادىي زىيان، ئېرىشكىنىدىن نەچچە ئون ھەسسە روھىي ئازاب نەتىجىسىدە كاردىن چىقىدۇ. بۇ بارلىق خىيانەتچىلەرنىڭ ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ چوقۇم دۇچ كېلىدىغان ئاقىۋىتىدىن ئىبارەت. «ئامانەتكە خىيانەت» سۆزىنى ئەجداد-لار يالغۇز ماددىي نەرسىلەرگىلا ئەمەس، مەنىۋى جەھەتلەرگىمۇ باغلاپ مەنە ئېيتقان. مەسىلەن: بەرگەن ۋەدىسىدە تۇرمىغان، قاراپ قويۇشقا ھاۋالە قىلغان ئەسەر ياكى ۋەسىيەتكە نىيىتىنى بۇزغان، لەۋزى ياكى قەسەمدىن يۈز ئۆرۈگەن، ئاتا ـ ئانىسىنى باقمىغان، بالىلىرىنى ئوقۇتمىغان، بالا ۋاقىلىرىدىن يوشۇرۇن مۇھەببەتلەشكەن، ھوقۇقىنى لايىقىدا ئىشلەتمىگەن، كۈچى بارىدا

خەلقە ياخشىلىق قىلمىغان... قاتارلىقلارمۇ كەڭ مەنىدىكى خىيانەتچىلىككە ياتىدۇ. ھەممىدىن يامان بولغىنى خىيانەتنىڭ يامان خۇيى ئىكەنلىكىنى، خىيانەتچىنىڭ ھامىنى زىيانغا ئۇچرايدىغىنىنى كۆپىنچە ئادەمنىڭ بىلىپ پەقەت ئاز بىر قىسىم ئادەمنىڭ ئەمەل قىلىۋاتقانلىقىدا، ئۇنداق بولسا تۆۋەندىكى پاكىتلارغا دىققەت قىلىڭ.

دۇرۇس ئادەم بولۇشقا بىزنىڭ جۇڭگودا ھەرقانداق بىر دۆلەتتىن كۆپ نەسىھەت قىلىنىدۇ، ئۇنداق تەربىيىلەشنىڭ قەدىمدىن تارتىپ چوڭقۇر ئاممىۋى ئاساسىي بار: بالىلار ماڭالىغاندىن تارتىپ بىز ئۇلارغا چوڭلارنىڭ گېپىنى ئاڭلاشنى ئۆگىتىمىز، ئۇلارنى كىچىكىدىن يوتقىنىمىزغا سېلىپ باقىمىز، ھەرقانداق ئىشنى بىزدىن سورىمىغىچە قىلدۇرمايمىز. ھەتتا جىنلارغا دەسسەپ سالمىسۇن دەپ سىيگىلى ئېلىپ چىقىمىز ۋە قايتقىچە بىر-قېتىم «جىن كەلدى» دەپ قويۇشتىن يالتايمايمىز. بالىنىڭ لايىقى بىزگە يارىسا ئېلىپ بېرىمىز، يارىمىسا توينى قىلمايمىز، تويدىن كېيىن بالىنىڭ ئۆيىنى بىز باشقۇرىمىز. مەكتەپلەردە بولسا مۇئەللىملەر كۈندە ئاز بولسا ئالتە قېتىم، كۆپ بولسا 30 قېتىم چوڭلاردىن قورقۇش، قائىدىدىن ئەيمىنىش توغرىسىدا تەنبىھ بېرىدۇ. پىئونېر ۋە ئىتتىپاق ئەزاسى بولغاندا تېخىمۇ كۆپ تەربىيىنى قوبۇل قىلىمىز. ئىدارىلەردە ھەپتىدە چوڭ يىغىن كىچىك يىغىن ۋە ئايرىم تەربىيە بولۇپ ئىنىيغا 50～60 قېتىم «دىققەت قىلىدىغان ئىشلار» نى ئاڭلاپ تۇرىمىز. دېھقان بولساق كەنت باشلىقىنىڭ «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم» ۋە ياكى «يولداشلار» سۆزىمۇ قوشماي بېرىدىغان زاكۇنسىمان بۇيرۇق ۋە جازايى نەسىھەتلىرىنى خۇددى قوشۇقلۇق نان يېگەندەكلا سىڭدۈرۈپ تۇرىمىز. باشقا ساھە ۋە كەسىپلەردىمۇ خىيانەت قىلماسلىق، ياخشى ئادەم بولۇش توغرىسىدىكى تەلەپ ـ ۋەزىپىلەر تېخىمۇ كۆپ. كۆڭزىچە مائارىپ ۋە مېڭزىچە باشقۇرۇش

ئۇسۇلىغا خاس «سۇ كىرمەس ساداقەت تورى» دا تەربىيىلەنگەن بارلىق ئاۋام - پۇقرادا خىيانەتتىن سۆز ئېچىش بىرئاز غەلىتە. لىك تۇيغۇ پەيدا قىلىدۇ. بىراق خىيانەتچىلىك بولۇپمۇ ئاڭ ساھەسىدىكىلەردىكى روھىي خىيانەتچىلىك دۇنيا بويىچە مەملىكە. تىمىزدە ئەڭ ئېغىر.

ئاپتونوم رايون قۇرۇلغان 50 يىلدىن بۇيان ھەر ساھەدە تەربىيىلەنگەن ئاز نوپۇسلۇق مىللەت خادىملىرى شۇ مىللەت ئاھالىسىنىڭ تەخمىنەن $\frac{1}{11}$ نى تەشكىل قىلىدۇ، يەنى 11～10 ئادەمنىڭ بىرى ئالىي تېخنىكومىدىن يۇقىرى تەربىيە كۆردى دېگەن گەپ (ئاپتونوم رايونىمىزدا يەتتە ئادەمنىڭ بىرى ئالىي دىپلوملۇق ئىكەن — گېزىتتىن ئېلىندى). رەئىس ئىسمايىل تىلۋالدىنىڭ دوكلاتى بويىچە بولغاندا، 2004 - يىلىنىڭ ئاخىرىنى ھېساب قىلغاندا، رايونىمىزدا 28 ئالىي مەكتەپ، 183 ئوتتۇرا تېخنىكوم ۋە كەسپىي مەكتەپ، 1965 ئادەتتىكى ئوتتۇرا مەكتەپ، 5451 باشلانغۇچ مەكتەپ بار بولۇپ، ئۇلاردا تۆت مىليون 399 مىڭ ئوقۇغۇچى ئوقۇيدىكەن، ئۇنىڭ 58% ى ئاز سانلىق مىللەت بالىلىرى ئىكەن. مەن رايونىمىز نوپۇسىدىن 42% نى ئۇيغۇر دەپ، بۇلاردىن تەخمىنەن بىر مىليون يەنى 1/8 نى ئۇيغۇر ئوقۇغۇچى ئىكەن دەپ ئويلىدىم. ئوتتۇرا تېخنىكوم ۋە تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرۈپ شەھەر ۋە يېزىلاردا ئاددىي خەلق ئاممىسى بولۇپ ياشاۋاتقانلار ئاھالىنىڭ يېرىمىدىن ئېشىپ كېتىدۇ. بولۇپمۇ يېقىنقى بەش يىلدىن بۇيان يولغا قويۇلۇۋاتقان «كېچەيتىپ قوبۇل قىلىش، قايتىدىن ئوقۇش» ئوسۇلىدا ئوقۇش پۈرسىتىگە ئېرىشكەنلەر 100 مىڭدىن ئاشىدۇ. تەربىيىلەش ئوسۇلى، مەقسىتى ۋە سۈپەت مەسىلىسى ماقالىمىزنىڭ نىشانى ئەمەس، قانداقلا بولمىسۇن، سەن تولۇق ئوتتۇرا، تېخنىكوم ياكى ئالىي مەكتەپنى ئوقۇدۇڭ، قانداق دەرىجىدە ئوقۇ-

شۇڭ، ئوقۇپ بولۇپ قانداق تۆھپە قوشۇشۇڭ، قانداق دەرىجىدە ياشىشىڭ ئۆزۈڭنىڭ ئىشى. دېمەكچى بولغىنىم، كىچىكىمىزدە يەتتە ياشقىچە ئاتا ـ ئانا ۋە تۇغقانلىرىمىز كۈنىگە بىر قېتىمدىن «ياخشى ئادەم بول، ياخشى ئۆگەن، كاتتا ئادەم بول» دېگەن بولسا 2555 قېتىم دېگەن بولىدۇ، بەش قېتىم (ئوتتۇرا ھېساب بىلەن) دېگەن بولسا 12775 قېتىم نەسىھەت قىلىدۇ. بىز بىر قېتىم ماقۇل دېگەن بولساق 2555 قېتىم، قورقۇپ ئىككى قېتىم دېگەن بولساق 5110 قېتىم ۋەدە بەرگەن بولىمىز. بىر ياللىنى 18 يېشىدا ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈردى دېسەك، ئۇ 11 يىلدا كۈندە بىر قېتىم ماقۇل دېگەن بولسا 4015 قېتىم، 10 قېتىم ۋەدە بەرگەن بولسا 40150 قېتىم ماقۇلغا كەلگەن بولىدۇ، دەرس ۋاقتى، تەنەپپۇس، ئايرىم سۆھبەت، كوللېكتىپ پائالىيەت، ئەترەت تۈرمۇشى، ئىتتىپاق يىغىنى... دېگەنلەردە بېرىلگەن ۋەدە-لەر، يېزىلغان ئىرادىنامە ۋە ئىلتىماسلار ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 10 قېتىمدىن كەم ئەمەس. تېخنىكومدا ئۈچ يىل، ئالىي مەكتەپ-تە 5 ~ 6 يىل ئوقۇغانلار بولسا يەنە شۇ مىقداردا ئۆزىگە، مۇئەللىمگە، مەكتەپكە، ئاتا ـ ئانىسىغا ۋە ھەتتا ساقچىخانىلارغا ۋەدە بېرىپ بولىدۇ. ئىدارىلەردىكى ئىختىيارىي ياكى بى ئىختىيا-رىي ماقۇل بولۇشلار، جاراڭلىق ۋەدىلەر ۋە سورۇندىكى ئىسپىرت-لىق قەسەملەر... شۇ ۋەدىلەرنىڭ ئىگىسىمۇ ساناپ بولالمىغۇدەك دەرىجىدە كۆپ بولىدۇ. يېزىلاردىكى «خوش غوجام» نىڭ سانى-مۇ، ئېتىبارىمۇ يوق. دېمەك، بىز 40 ياشقا كىرىپ بولغۇچىلىك 100 مىڭ قېتىمدىن ئارتۇق ۋەدىلەر بىلەن ھاياتىمىزنىڭ قاپ بىلىگە كىلىپ بولىمىز. ئۇنچىلىك كۆپ ئەمەسمۇ دەيدىغانسىز، ئىشقىلىپ كۆڭلىمىزدە شۇنداق قىلايچۇ، ئەتىدىن باشلايچۇ... دېگەن ۋەدىلىرىڭىز ۋە ئارزۇلىرىڭىزنى ھېسابلاپ كەلسىڭىز ئۇ-نىڭدىن كەم بولمايدۇ. باشلانغۇچتىن تارتىپ ئالىي مەكتەپنى تۈگەتكۈچە بولغان 17 ~ 18 يىللىق ئوقۇش تارىخىڭىزدا يېزىپ

كەتكەن ئىرادىنامە، ۋەدىنامە، ئىلتىماس، تەسىرات، تەنقىدلەش ماقالىسى، تەكشۈرۈشنامە... لەرنىڭ سانىنى ئالالمىغان ئادەم چوقۇم ئۆزىدە يالت ـ يۇلت قىلىپ ئۆتكەن خىيال ۋە ئۇنىڭ ئۇچۇن بەرگەن ۋەدىلىرىنى ساناپ بولالمايدۇ، ئەلۋەتتە.

بۇ گەپلەرنىڭ خىيانەت بىلەن نېمە مۇناسىۋىتى باردۇر دەپ قالارسىز. ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭ ناھايىتى چوڭ مۇناسىۋىتى بار:

— چوڭلارنى ھۆرمەتلەڭلار
بولىدۇ.
— ۋەتەننى سۆيۈڭلار
— خوپ، شۇنداق قىلىمىز!
— ئەمگەكچان بولۇڭلار
— ئەمگەكنى سۆيىمىز!
— ياخشى ئوقۇڭلار
— ئالىم بولىمىز!
— يۇرتۇڭنى گۈللەندۈر
— تۆھپە قوشىمىز!
— ۋاقىتنى قەدىرلە
— چىڭ تۇتىمىز
.....

مانا مۇشۇنداق ۋەدە ۋە ئارزۇلارنى كۆڭۈلدىن ئۆتكۈزگەن ياكى ئېغىزىدىن چىقىرىپ، قولى بىلەن يېزىپ چىققان ئىنسانلار. دىن زادى قانچىسى ۋەتەن ۋە مىللەتنىڭ ئىلىم نۇقتىسىدىن تۆھپە يارىتتى؟ دېگەنگە ھەممەيلەن گېپىغا تالقان تۇرۇپ قالغان ئادەم. دەك جاۋاب بېرەلمەي قالىمىز. بىز دائىم كىشىنىڭ نەرسىسىنى كۆرمەستە ئېلىۋېلىش، ئامانەتكە بەرگەن نەرسىنى يۇتۇۋېلىش ۋە قويۇپ قويغان ماددىي بايلىقىنى تارتىۋېلىشنى خىيانەت دەپ ئويلاپ، خىيانەتنىڭ مەنىسىنى كېڭەيتىپ چۈشىنىشكە جۈرئەت قىلالمايمىز ۋە قورقمىمىز. چۈنكى ئۆزىمىز (مەنمۇ بار) ئاشۇ ۋەدە ۋە ئارزۇلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا ئانچە بەك كۈچىگەن مىللەتلەر.

دىن ئەمەستۇرمىز. بەزىلەر «بىز ئىلگىرى چوڭ ئۆتكەن، شۇڭا ئادەمدەك نورمال ياشاشنى ئالدىنقى شەرت قىلىمىز ۋە ئۇنچىۋالا پەۋقۇلئاددە كۆچەپ تىرىشىشنى ئىنسان هاياتى دەپ ئاتىمايمىز» دەپ باهانە ئىزدەيدۇ. يەنە بەزىلەر پۈتۈنلەي ئىنكارچىلىق تەرىپىدە تۇرۇپ خەلقنى توپا ـ تەرەت ۋە قاسماق ـ مەينەت دەپ چۆكۈرىدۇ. بۇنىڭ هەر ئىككىسىنىڭ رېئالنى خىيانەتچىلىكنى تۇزىتىشكە پايدىسى يوق. قانداقلا دېمەيلى، ئۆزىمىزنىڭ ئۆزىمىزگە قىلغان خىيانىتىمىز، ئەسكىلىكىمىز ئاز ئەمەس، ئەمما تۇزىتىشكە پۇرسىتىمىزمۇ ئاز ئەمەس.

مۇمكىن بولسا دېمەي، چوقۇم دەپ تۇرۇپ، خىيانەتچىلىكىمىزنى بايقايلى، كاللىمىزدىكى قۇرۇق ۋەدە ۋە خىيانەت مەنبەسىنى تازىلاپ تۇرايلى. ئانا ۋەتەننى سۆيۈشنىڭ ئەسلى ئۆتكۈر تېخنىكىلارنى ئۆگىنىپ، ئەمەلىي هاياتىمىزنىڭ ئىناۋىتىنى ئۆستۈرۈش ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلايلى. شۇنداق بولغاندىلا ئوقۇۋاتقانلار ۋە ئوقۇپ بولغانلارغا پاك ـ دىيانەتلىك دەپ دېگۈگىنوز قويۇشقا بولىدۇ. شۇڭا ئالدى بىلەن ئۆزۈم تىرىشاي ۋە هەممەيلەن تىرىشايلى.

مۇهاكىمە سوئاللىرى

1. خىيانەتچىلىكنىڭ پۈل ـ مالغا بۇزۇلۇشتىن باشقا مەنىلىرىنى تېخىمۇ كېڭەيتىپ يېزىپ چىقىڭ.

2. ۋەدە ۋە دەسلەپتىكى ياخشى ئىدىيە ـ چۈشەنچىسىگە خىلاپلىق قىلىشنىڭ بەدىنگە كۆرسىتىدىغان زىيانلىرىنى بايان قىلىڭ.

كاللىمىزمۇ ئۇرۇمچىلىك بولسۇن

ئۇرۇمچى شەھىرى تەسىس قىلىنغىلى 300 يىل بولغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ يۈرت بولۇپ شەكىللەنگىنىگە نەچچە مىڭ يىل بولدى. بۇ يەر ئۆزىنىڭ مول يەر ئاستى بايلىقى بىلەن مۇنبەت تۈپرىقى بىر گەۋدىلەشكەن ھەمدە ئورمان مۇھىتى ئارقىلىق ئىنسان ھاياتىنى سۈپەتكە ئىگە قىلغان خاسىيەتلىك يۈرت. نۆۋەتتە شەھىرىمىزنىڭ شىمالغا كېڭىيىشىگە ئەگىشىپ، ئۇچ مىليون نوپۇسلۇق شەھىرىمىز كەلگۈسى 10 يىلدا بەش مىليون مۇقىم نوپۇسلۇق، ئىككى مىليون كۆچمە ئاھالىگە ئىگە بۇيۇك شەھەرگە ئايلىنىش بەيگىسىدە ئالغا چاپماقتا. ئۇرۇمچى ھازىرلا ئەمەس، بىنا بولغاندىن تارتىپلا يەرلىك پۈرىقى گەۋدىلىك، نوپۇسى كۆپ مىللەتلىك، سودىسى كۆپ مەملىكەتلىك ئاۋات شەھەر بولۇپ كەلگەن. بۇ شەھەر پۈتۈن مەملىكەتتىلا ئەمەس، دۇنياغا مەشھۇر بىر ئالاھىدىلىكى بىلەن كىشىلەرنى ھەيران قالدۇرىدۇ: بۇ يەرگە ھەر قايسى ئەل، ۋىلايەت ۋە مىللەت كىشىلىرى سىغىشىپ ياشايدۇ، بېيىي بىلەن نامرىتى، ئەمەلدارى بىلەن خىزمەتكارى، يۇقىرىسى بىلەن تۆۋىنى... نورمال مۇناسىۋەتتە بىللە تۇرالايدۇ، ئۆز يۇرتىغا پاتماي كەلگەنلەرمۇ بۇ يەردە ئۆز جايىنى تاپالايدۇ، بىر كىم يەنە بىرىدىن نېمىشقا بۇ يەردە ياشايسەن دەپ تارتىشىپ قىلمايدۇ، قەدىمدىن ياشاپ كەلگەن بىلەن يېڭى كەلگەنلەرنىڭ مۇئامىلىسى ئوخشاش بولىدۇ، بولۇپمۇ يەرلىك خەلقنىڭ مەرد ۋە كەڭ قورساقلىقى ناھايىتى گەۋدىلىك. يازدىمۇ جۇڭا ـ تۇماق كىيگەنلەر ياكى بەدىنىنى ئوچۇق قويۇپ يۈرىدىغان چەت ئەللىكلەر كەلسىمۇ ھېچكىم ھەيران قالمايدۇ. ھەر مىللەت، ھەر دىن ۋە

ھەر مەدەنىيەت بۇ شەھەردە ئۆزىنىڭ ئالاھىدىلىكىنى نامايان قىلا-
لايدۇ. بۇ جەھەتتىن ئۇرۇمچى ئەينى دەۋردىكى ئىستانبولغا بەك
ئوخشايدۇ (ئوسمان ئىمپېرىيىسىنىڭ مەركىزى بولغان ئىستان-
بول توغرىلىق بىر ئىنگلىز دىپلوماتىنىڭ دۆلىتىگە يوللىغان
دوكلاتىدا: «بۇ يەردىكى كىشىلەر دۇنيانىڭ ھەر قانداق يېرىدە
كەم ئۇچرايدىغان ئالاھىدىلىككە ئىگە ئىكەن، خاھى مۇسۇلمان
بولسۇن، خاھى خرىستىئان ياكى يەھۇدي بولسۇن ۋە ياكى ئەر-
مەن، گرېكلار بولسۇن، ھەممىسى ئۆزىنىڭ ئىشى بىلەن بەند
بولىدىكەن، ئىستانبول ئاھالىسى ھېچقانداق مىللەت ياكى دىننى
يات كۆرمەي، ئۇلارغا ياخشى مۇئامىلە قىلىدىكەن، بىز بۇنىڭغا
تولىمۇ ھەيران بولدۇق» دېگەن). ئومۇمەن ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ
ئىقتىسادىي ۋە مەدەنىي تۇگۇنى بولۇشقا يۇزلەنگەن شەھىرىمىزدە
ئەنە شۇنداق ھەر خىل، ھەر رەڭ ۋە ھەر سۇپەتتىكى ئادەملەر
چىقىشىپ ياشىيالايدۇ. بۇنىڭ تارىخىي ۋە رېئالىنى ئەھمىيىتى
ناھايىتى زور.

بىراق ئۇستى تىنچىتەك قىلغان دېڭىزنىڭ تېگى دولقۇنلۇق
بولغىنىدەك ياكى تولىمۇ گۈزەل كۆرۈنگەن نەرسىنىڭ قۇرۇلمە-
سى ناھايىتى مۇرەككەپ بولغىنىدەك، مانا مۇشۇنداق ھەر خىل
ئېقىمدىكى ئادەملەرنىڭ ئىدىيىۋى سۇپىتىدە خېلى دىققەتلىك مە-
سىلىلەر مەۋجۇت. ئىسلاھات تېزلىشۇاتقان يېقىنقى 7 ~ 8
يىلدىن بۇيان ئەتراپ ئۆلكە ۋە ناھىيە - ۋىلايەتلەردىن كېلىۋاتقان
ئادەملەر تېزدىن كۆپىيىشكە باشلىدى. كېلىپ - كېتىۋاتقانلار-
مۇ، كېلىپ ئولتۇراقلاشقانلارمۇ خېلى نۇرغۇن. بولۇپمۇ ئۆز
ناھىيىسىدە مەلۇم ئىقتىسادى ياكى مۇقىم كىرىمى بار ئادەملەر-
نىڭ سودىنى ئۇرۇمچىدە چوڭ قىلىش ئارزۇسى بىلەن كېلىشى
ۋە ياكى بالىلىرىنى ئۇرۇمچىدە ياخشىراق ئوقۇتۇش ئۈچۈن ئۆي
ئېلىپ ئولتۇراقلىشىشى مېنىڭچە تولىمۇ كېچىككەن يۇزلىنىش

بولسىمۇ، بىراق كۆپ مەنبەلىك ئۇرۇمچى مەدەنىيىتى ئۇچۇن تولىمۇ زۆرۇر ئېلىمىنت ھېسابلىنىدۇ. يەنى كېلىپ 70 ـ يىللاردا ئېلىپ بېرىلغان «تارقاقلاشتۇرۇش» خاتا سىياسىتىنىڭ زىيانلىرىنى تولدۇرۇشقا مەلۇم دەرىجىدە ياردىمى بولىدىغان ئامـ مىۋى خاراكتېرلىك تولۇقلىما سانىلىدۇ، بۇ تەرىپى ئۇستۇن ھېساب. لېكىن سەل قاراشقا بولمايدىغان تەرىپىمۇ بار ۋە بارەڭ تۇرىدۇ.

ھەر يەرنىڭ ئالاھىدىلىك ۋە ئارتۇقچىلىقى بولسىمۇ، بىراق ھەممىسىنىلا ئۇرۇمچىگە ئەكەلگىلى بولمايدۇ، بولۇپمۇ ئۆزىنىڭ مەھەللىسى ياكى ناھىيىسىدە نورمال ھېسابلانغان كۆز قاراش بىلەن ئۇرۇمچىنى توغرىلايمەن دېگىلى تېخىمۇ بولمايدۇ. گەرچە ئۇرۇمچى ھەر مىللەت، ھەر مەدەنىيەت ۋە ھەر يۇرتنىڭ ئادەملىـ رىگە ھەيران قالدۇرغۇدەك دەرىجىدە قۇچاق ئاچقان بولسىمۇ، بىراق ئۇرۇمچىدىن ئىبارەت ماددىي ۋە مەنىۋى مەركەزگە ئاددىي پىكىرلەرنى ئۆزىمىز بىلەن قوشۇپ ئەكەلسەك، بىزنىڭ يەنە يۆلىنىدىغان ۋە سېغىنىدىغان بۇيۇك يەرلىرىمىز ئازايغان بولـ دۇ. ئەمدى گەپنى كىچىكلىتىپ نەق گەپكە كەلسەك «ئاددىي، يۇزە، بىر تەرەپلىمە، كونسېرۋاتىپ، بېكىنمە» قاراشلار ئۇرۇمـ چىگە قانداق كېلىۋاتىدۇ ۋە ئۇنىڭ قانداق زىيىنى بار؟ بۇ ھەقتە مۇزاكىرە قىلىپ كۆرەيلى:

1) ئەتە ـ ئۆگۈن قىلمامدۇق.

قاچان، سائەت نەچچىدە دېگەن سوئاللارغا مۇنداق جاۋابلارنى بېرىش ئۇرۇمچىلىك ياكى ئۇرۇمچىدە ياشايدىغانلارغا ئەمدى ماسـ لاشمايدۇ.

2) بالىلارنى ئوقۇتۇشنىڭ نېمە پايدىسى.

ئۆزىمىزنى مۇمىن، ئەخلاقلىق، ئىمانلىق دەپ ئاتاپ، باشقا مىللەتلەرنى ياراتمايدىغان ۋە باشقا مەدەنىيەتلەرنى تەنقىد قىلىپ

كۆرەيلى دېگەنلەرنى كاپىر دەپ تېرىكمىدىغان يۈزە پىكىرلىك ئادەملەر ئۇرۇمچىدىن ئىبارەت سىياسىي ژە مەدەنىي مەركەز ئۈچۈن تولىمۇ ساپاسىزلار ھېسابلىنىدۇ.

3) قاراڭلار، ئاۋۇنىڭ بېشىدا بۆك يوقكەن.

كىيىمنىڭ پاكىز ژە مىللىيچە بولغىنى ياراشقانلىقىدىن بولىدۇ، بىراق كىيىم ئادەمنىڭ قەلبىنى تولۇق ئىپادىلەپ بېرەلمەيدۇ. يالاڭژاشتاق يۈرگەنلەرنىڭ كۆپىنچىسى ئەخلاقسىز ئەمەس، قىسقا كىيىۋالغانلارمۇ سىز ئويلىغاندەك «بەرگەك» ئەمەس، ھەتتا سىزدىنمۇ مەھكەم!

4) ئەمەت ئۇنداق، سەمەت مۇنداق.

ئۇرۇمچىدە ئىش كۆپ، خەق ئالدىراش، ۋاقىت قىس، قېرىنداشلار ئارا غەيژەت قىلىش خۇددى ئاتاڭنىڭ ياكى بالاڭنىڭ قاچىسىغا ئۇقتۇرماي چۈشۈن سالغاندەك ئىش بولىدۇ. كىشىنىڭ يېشى، چىرايى، ئائىلىسى، خىزمەت ئۇسلۇبى، تۇرمۇش ئۇسۇلى، كىرىمى... قاتارلىقلارنى سۇرۇشتۇرۇپ ھەر بىر قەدىمگە باھا بېرىدىغان، شۇ كىشى خالىمىسىمۇ كوچىلاپ سوراۋېرىدىغان، ئەگەر ئۇلارغىمۇ ئەيىب تاپالمىسا، كىشىنىڭ يارىتىلغان چىرايىدىن ئېژەن ئىزدەيدىغان ئەخلاقسىزلىقنى ئاشۇ ۋاقتى كۆپ، زېمىنى كەڭ ئادەم ژە يۈرتلارغا تاشلاپ قويۇپ، يېڭى كاللا بىلەن ئۇرۇمچىدە ئۆي ئېلىپ ئولتۇرۇش كېرەك.

5) خەنزۇچە ژە ئىنگلىزچە ئۆگەنسەڭ كاپىر بولىسەن.

بىز خۇدانى ھەممىنى بىلگۈچىدۇر دەپ چۈشىنىمىز. خۇدا ھەرگىزمۇ ساقچىخانىنىڭ سوجىڭى ياكى كەنت كومىتېتىنىڭ مۇدىرى ياكى سۇ ئامبىرىنىڭ باشلىقى ئەمەس. ئۇلار ئادەم بولغاچقا بىر تەرەپلىمىلىكتىن سوۋغا قوبۇل قىلىشتىن، بىر تەرەپ كە يان بېسىشتىن ساقلىنالمايدۇ، ئوبدانراق پىكىر يۈرگۈزسەك، خېلى نۇرغۇن كىشىلىرىمىز خۇدانى پەقەت مەنسەپدارلارغا

ئوخشىتىۋالىدىكەن، يەنى كۆرگەن ـ ئاڭلىغىنى بويىچىلا ھۆكۈم قىلىدىغان ئىنسانلارغا سېلىشتۇرۇۋالىدىكەن، ئەمما راستتىنلا مۆمىن بولساق شۇنىڭغا ئىشىنەيلۇقكى، خۇدا يارانقان ئىنسان مۇشۇ دۇنيادىكى بارلىق ئىلىملەرگە، تىللارغا قىزىقىپ ۋە ئۆگىنىپ، ئۇلاردىن ئىنسانىيەت ئۈچۈن پايدىلىق تەرەپتىن پايدىلىنىدىكەن، ئۇ ھەر ئىككىلا دۇنيادا مۇكاپاتلىنىدۇ، ياخشى ئىش، تىرىشچانلىق، ياخشى ئادەم ھەر قاچان خۇدانىڭ ھىممىتىدىن بەھرىمەن بولىدۇ. ھۇرۇن، غەيۋەتخور ۋە ھېچكىم كۆرمىدى دەپ ئەسكىلىك قىلىدىغان كىشىلەرنى خۇدا راۋا كۆرمەيدۇ. ساختىلىق بىلەن خۇدانى ئالدىيالمايمىز ياكى ياخشى كۆرۈنمەن دەپ ئارقا ئىشىك قىلالمايمىز. پەقەت چىن ئېتىقادلىق، بىلىملىك، تىرىشچان، راستچىل ۋە پاكىز بولساقلا ئاللانىڭ نېمىتىگە نائىل بولالايمىز.

6) مۇسۇلمانلارنى خەقلەر بوزەك ئېتىۋاتىدۇ، بىز بېرىپ قۇتۇلدۇرساق.

سەن ئاۋۋال جۇغراپىيىلىك ئۇقۇم بولغان تۆت تەرەپنىڭ ئىسمىنى توغرا دېگىن. ئەل ـ ۋەتەننىڭ نەچچە ناھىيىسى بار، ئىسمى نېمە، بۇنى بىل، مەھەللەڭنىڭ قاچان شەكىللەنگەنلىكىنى سوراپ باق، ئۇنىمۇ قىلالمىساڭ، ئاتاڭدىن بوۋاڭنىڭ بوۋىسى نېمە قىلاتتىكەن؟ دەپ سوربغىن، مۇشۇلارغا ئۆزۈڭدىن، ئاتاڭدىن ياكى ۋەتەنداشلاردىن جاۋاب ئالالمىساڭ، سەندە تېخى دۇنيا ۋەزىيىتىگە پىكىر قىلغۇدەك سالاھىيەت يوق ئىكەن، ئەڭ ياخشىسى كۆتۈڭنى قىسىپ، بايىقى سوئاللارنى جاۋابلاندۇر، بۇنىمۇ قىلالمىساڭ، ئۆيۈڭدىكى ئېلېكتر سايمانلىرىنىڭ كۇنۇپكىلىرىنى تولۇق ئىشلىتىپ كۆرۈشنى ئۆگەن!

7) ئوقۇتساق، ئوقۇساق ئىشقا ئالمايدىكەن، شۇڭا ئوقۇمايمىز، قېنى قانداق قىلىسەنكىن؟

ئوقۇما، بىلمە، چۈشەنمە، تونۇما، ئۇقما، كۆرمە، ئاڭلـما، ئىش قىلما، ئويلىما، ئىشلەتمە، قـىيىدا، ئـاغرىن، پۇ-چۇلان، ئەسنە، يات، مۇگدە، چەك، ئىچ، مەست بول، خۇدۇڭـنى يوقات، ئاز، قۇرۇ، يوقال، كەت؛ مانا بۇلار بىلىم ئېلىشـنىڭ ئەھمىيىتىنى پەقەت نەق مەيداندا پايدا بار ـ يوقلۇقنىڭ قاراپ ئۆلچەيدىغان ئادەملەرنىڭ شىللىسىدىكى شەيتانىنىڭ ئۇمىدلىرى!

8) مىللىي مەدەنىيەتكە ئەھمىيەت بەرمىدى.

پۈتۈن مەملىكەت بويىچە ئەھمىيەت بېرىلمۇۋاتقان، دىققەتتە بولۇنۇۋاتقان جاي دەل مۇشۇ يۇرتىمىز، مىللىي مەدەنىيەتكە سېـلىنمۇۋاتقان مەبلەغ ۋە زېھىن ناھايىتى نۇرغۇن، گەپ مىللىي مەدەنىيەتنى ئۆزىمىز ئانچە قىزغىن سۆيمەيمىز، بىزگە مىللىي مەدەنىيەتنى ئەمەس، قەبرىنى ھەشەم بىلەن ياساشنى قوللاپ بەرسە ئاندىن كۆڭۈل بۆلگەن تۇيۇلىدۇ. يەنە بىرسى، مىللىي مەدەنىيەت دېگەنلىك مۇزىكا ۋە سەنئەتلا ئەمەس، مىللىي تەبىئىي پەنلەرمۇ تۆردىن ئورۇن ئالىدۇ دېگەن قاراش بىزدە بولمىغاچقا، بىر نەچچە دراما ياكى ئىپىزوت ئورۇنلانسا كۆڭۈل بۆلۈنگەن بىلىنگەچكە، ئۆزىمىز بەك تەلەپ قىلالمايدىغان تەبىئىي پەنلەرگە قانچىلىك كۆڭۈل بۆلۈنگەنلىكى مەلۇم بولمايدۇ، ھەتتا كۆڭۈل بۆلگۈچىمۇ بۇ خەق سەھنىگىلا دىققەت قىلغاچقا شۇنىڭغىلا كۆڭۈل بۆلسەك كۈپايە قىلىدىكەن دەپ قالىدۇ ـ دە، سانائەت ۋە مىللىي پەن ـ تېخنىكىغا ئۇنچىۋالا كۆڭۈل بۆلمەيدۇ. بايىقىدەك تېيىلـغاق، يانتۇ پىكىر ئىگىلىرى بۇندىن كېيىن ئۇرۇمچىدە كۆپەيمەي بەلكى ئازلىغان بولسا.

ئۇرۇمچىلىك بولماق ئاسان ئەمەس، بىر يىلى ئىستانبولدا «ئىستانبولدا ياشىيالمىغان ئادەم دۇنيانىڭ ھەرقانداق يېرىدە ياشـيالايدۇ» دېگەن گەپنى ئاڭلىغانىدىم. ھازىر ئۇرۇمچىدە بىر كۈنـنى نورمال ئۆتكۈزمەك ئانچە ئاسان ئەمەس بولۇپ قالدى، ھەتتا ئىچكىرىدىكى چوڭ شەھەرلەردىن تۇرمۇش تەننەرخى جەھەتتە ئاز-

چە پەرقلىنىپ كەتمەيدۇ، بىر تەرەپلىمە گەپ، قېرىنداشنى ئاغرىتىدىغان گەپ ۋە ياكى ئۆز ئىچىمىزدە ئىتتىپاقسىزلىق تۇغدۇرىدىغان گەپ بىلەن خەلقنە پايدىلىق ئىشلارنى قىلغىلى بولمايدۇ، كونا خۇي، يامان ئادەت ۋە ناچار ئىستىللار بىلەن ئۇرۇمچىگە ئەزا بولۇش ھەممىمىزگە ئاخىرىدا زىيان كەلتۈرىدۇ. ئۇرۇمچىنى بۇزۇق شەھەر دەپ تىللاشتىن بۇرۇن ئۇلانباي ياكى تۆمۈر يول ئىستانسىسىغا كەلگىنىمىزدە ئالدى بىلەن ئۆزۈم قانداق دەپ ئۆزىمىزدىن سورىيالمىشىمىز لازىم. ئومۇمەن ئۇرۇمچى ئالغا بېسۋاتقان، ھەممە ۋىلايەت ۋە ناھىيىگە ئۆرنەك بولۇۋاتقان ۋە ھەممىمىزگە مەنىۋى تىرەك بولۇۋاتقان بىر شەھەر. ئۇنىڭ ئۇزۇن مۇددەتلىك قۇرغۇچىسى ۋە قوغدىغۇچىسى بولۇش ئۈچۈن تېخىمۇ مۆتىدىل ۋە سۈپەتلىك پىكىر قىلايلى، تەپەككۇرىمىز ياخشىلانسۇن، پاكىزلىقنى قايتا جارى قىلدۇرايلى، دۇنيا ئەللىرى بىلەن تەڭ سەۋىيىدە ئويلىيالايدىغان كاللىنى يېتىلدۇرۇش ئۈچۈن تىرىشايلى، ئەڭ ئاخىرىدا كىچىككىنە تەكلىپىم شۇكى، كىتابىمنى ئوقۇغانلار ئالدىرىماي، چوڭقۇر ئويلىنىپ نورمال باھا بەرگەي.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. ئۇرۇمچىنى قايتا تونۇشنىڭ ئەھمىيىتىنى سۆزلەڭ.
2. ئۇرۇمچىنى ئاۋاتلاشتۇرۇشتا تەپەككۇرنىڭ ئەلالىشىشى قانداق ئەھمىيەتكە ئىگە؟
3. ئۇرۇمچىدىكىلەرنىڭ تەپەككۇرى ۋىلايەت ـ ناھىيىدىكىلەر بىلەن ئوخشاش سەۋىيىدە تۇرۇپ قالسا، خەلقىمىزگە قانچىلىك زىيان كېلىپ چىقىدۇ؟
4. نورمال تەنقىتكە چىدىمىغان مىللەتكە قانداق باھا بېرىسىز؟

يۆلەشتۇر!

«يەلغانغا تىرەك، ئاجىزلارغا يۆلەك» دېگەنلىك ھەققاندە. يەت تەرەپتە تۇر دېگەن بولىدىكەن ۋە بۇ ۋاقتچە بۇنى ئىنسان بولۇشنىڭ نىشانى قىلىپ كەپتىكەنمىز. ئەمما ھەققانىيەت تەرەپتە تۇرۇشنى بىلگەنلىك تېخى كۆپايە قىلغاندەك تۇرمايدۇ. پىسخىك مۇلاھىزە نۇقتىسىدىن قارىغاندىمۇ، ئاجىزلارنى يۆلەشنىڭ ئىچىدە يەنە ئۇلارغا نان تاشلاپ بەرگەندەك مەسخىرىلىك تەرىكىبلەر يوشۇرۇنغان بولۇپ، ئۇنىڭغا ماختىنىش (ھازىر بولسا ئۇن خالتىسى ۋە ياغ تۇڭى بىلەن رەسىمگە چۈشۈش) تۈيغۇلىرى قوشۇلۇپ بۇ ھەقىقەتمۇ ئالا ـ چىپار نەرسىگە ئايلىنىپ قالدى. ھەتتا ئاجىز ۋە كەمبەغەللەرگە ئاز ـ تولا نەرسە بېرىپ قويۇپ ئۇلار چۈشەنمەيدىغان ئىبارىلەر بىلەن تەنبىھ بېرىپ بېشىنى لىڭشىتىشقا مەجبۇرلايدىغان «خارلاش تەلۈلىرى» مۇ يوق ئەمەس. ئەمدى مەن بۇ گەپنى مۇشۇ يەردە قويۇپ تۇراي، ئاخىرىدا يەنە تېپىۋالىمەن.

ئاتۇشلۇق بىر ئاغىنەم مېنى تاماقتا تەكلىپ قىلىپ خېلى ھەشەمەتلىك نەچچە ئاشخانىغا قارىغىلى قويماي بۇلۇڭدىكى بىر ئاددىي ئاشخانىغا ئېلىپ باردى، نېمىشقا بايا نەچچە ئاشخانىدىن ئۆتكۈزۈپ بۇ يەرگە ئەكەلدىڭ دېسەم، ئۇ نام تاختىسىنى شەرەت قىلدى: «ئاتۇش تېز تاماقخانىسى». تاماقنى قەيەردىلا يېسەك بولىدىغۇ دەپ سوراپ بولغۇچە ئۇ «پۇلنى ماۋۇ ئاتۇشلۇقلارغا بېرەي دەيمەن» دەيدۇ. بۇ گەپ دەمال ئۆتمەي (ھازىرغىچە ئۆتمەيدۇ) تاماقنى يەپ بولۇپ سىرتقا چىقتۇق. تاماقنى ئوخشايدۇ

كەن، بىراق ۋەتەننى مۇنداق بۆلسەك قانداق بولىدۇ دەپ تۇرۇ-ۋالدىم. ئاغىنەم: «بۇ يۇرتۇازلىق ياكى ۋەتەن بۆلۈش ئەمەس، بۇ يەردە بىر ئاتۇشلۇق ئاشخانا ئېچىپتىكەن، ئۇنى يۆلەيلى دەيمەن، ئىش قىلالايدىغانلارنى يۆلەش بىزنىڭ ئادىتىمىز» دەپ گەپنى يەكۈنلىدى. بۇنىڭدىن ھازىرغىچە بىر نەچچە خىل مەنا چىقىرىپ باقتىم، لېكىن بۇلار ئىچىدە ئۇ ئاغىنەم دېمەكچى بولغان، لېكىن دەپ قاملاشتۇرالمىغان بىر مەنا بار ئىكەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۆزۈممۇ «ئاجىزلارنى يۆلەش» نى ئەڭ توغرا ئۇسۇل دەپ كەتمەيدىغان بولغاچقا، ئۆزۈمچە بۇ ئىشتىن مۇنداق مەزمۇن چىقاردىم:

مۇتلەق ئاجىز ياكى كەمبەغەل ئالدى بىلەن بىلمىدە ئاجىز بولىدىكەن، كاللىدىن زەئىپ كېلىدىكەن، يۇرىكىدىن تىترەپ تۇرىدىكەن، كەلگۈسىدىن مۇستەسنا يۇرىدىكەن، ياشاشقا مەقسەت، ۋەتەنگە مۇھەببەت، قوۋۇم - قېرىنداشقا ھەمدەم... دېگەندىن يىراق تۇرىدىكەن. ساددىلىقى، ئاقكۆڭۈللۈكى ۋە مېھماندوستلۇقى ھەممىزگە ئايان بولسىمۇ، بىراق ئۇلاردىن دا-ھى، رەھبەر، ئالىم ۋە ئىلمىي خادىملار ناھايىتى كەم چىقىدىكەن، سەۋەبى تەن ۋە جانىڭ ھەلەكچىلىكى ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ئاجايىپ ئوغلانلارنى كىچىكىدىنلا ئېزىپ تاشلىغانلىقىدا. ئەڭ مۇھىمى ئۇلاردا ئانا تىلىنىڭ ئەڭ قەدىمىي ئامىللىرى ساقلىنىپ قېلىنغان بىلەن ھازىرقى زامان ئەدەبىي ۋە ئىدىيەۋي تىلنى چۈشىنىشى بەك ئاستا بولغاچقا، پەن - تېخنىكا بىلىملىرىنى ئۆزلەشتۈرۈشى، سىياسىي ۋە سىياسەتنى چۈشىنىشى ھەمدە ئۇ-قۇم، تېئورىلارنى قوبۇل قىلىشى قىيىنغا توختايدىكەن، پۈل

ۋە ئىقتىسادىي مۇناسىۋەتلەرگە ماھىر بولمىغاچقا، مىللارنىڭ ئەر-كىن ئالمىشىشى ئاستىلاپ تۇرمۇش سەۋىيىسى داۋاملىق تۆۋەن تۇر-مۇ، ئۇلۇغۋار پىلانلار كۆپ بولمايدۇ. ئۇلارنى پۇل بىرىپ يۆل-سەك، پۇلنى بىر نەچچە كۈندە خەجلەپ بولىدىكەن، ئۇن - ياغ بەرسە نەزىر - چىراغقا ئىشلىتىپ ئەتىگە ئېلىپ قويمايدىكەن، كىيىم - كېچەك، يوتقان - كۆرپە بەرسىڭىز سېتىپ خەجلەپ قويىدىكەن، تۈيۇقسىز پۇل كۆرسە ئۆزىنى بىلەلمەي ھەشەمەتچى-لىكنى باشلايدىكەن، ئىشقىلىپ ئاجىزنى يۆلەپ قوپقۇزماق ناھا-يىتى تەس ئىكەن. بۇنداق بولۇشىدا ئاساسلىقى تەپەككۇرنىڭ سۇس، مەقسىتسىزلىك غۇۋا ۋە يولىنىڭ راۋان ئەمەسلىكى ئاساسلىق سەۋەب بولىدىكەن. شۇڭا ئاجىزلارنى يۆلەپ باشقا چىقارغان بىر-ئادەم ياكى ھۆكۈمەت بولغان ئەمەس. ھازىر ئالدىن بېيىغانلارنى يۆلەش ۋە ئەقىلغە مەبلەغ سېلىش يۆنىلىشىمۇ دەل 40 يىل ئاجىزلارنى يۆلەپ تۇگىتەلمىگەندىن كېيىن ئويلاپ چىقىلغان سە-ياسەت ھېسابلىنىدۇ. ئىشەنمىگۈچىلەر بولسا كومۇنا يېڭى قۇ-رۇلغان ۋاقىتتىكى ئىشلارنى ۋە ئىسلاھات يولغا قويۇلۇپ قايتا كۆتۈرۈلگەن كونا بايلارنى ئويلىساقلا كۈپايە قىلىدۇ. بىزنىڭ ئائىلىمۇ يەر ۋە ئات - ئۇلاغلاردىن ئايرىلىپ كەمبەغەل بىلەن ئوخشاش ياشىغان بولساقمۇ، لېكىن ئەسلىدىكى روھىمىز يوقال-مىغاچقا ئەينى ۋاقىتتا يۆلەنگەن ۋە ھازىرمۇ ئاجىز يۈرگەن كىشە-لەرگە قارىغاندا يەنىلا ياخشى تۇرماقتىمىز. بۇنداق مىسال ناھايە-تى كۆپ.

پەن - تېخنىكا نازارىتىگە بارسىڭىز يىلدا مىللىي پەن -

تېخنىكا خادىملىرى ۋە كارخانىچىلارنى يۆلەش مەبلىغىدىن نەچچە-لىگەن تۈرلەر بارلىقىنى ئاڭلايسىز، سودا ـ سانائەت ئىدارىسىگە بارسىڭىز كارخانا ئاچقانلارغا 26 خىل ئېتىبار بېرىش سىياستى-نىڭ بارلىقىنى بىلەلەيسىز، ھەر يىلى ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئوقۇغۇچى سانىنى ئىگىلەپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن قوشنا ئۆلكىلەر-دىن كەلگەن «ئىمتىھان كۆچمەنلىرى» نى چەكلەپ تۇرىدىغانلىقى-نى ئاڭلاپ تۇرىمىز. ھەر يىلى يۇزلىگەن ئاز نوپۇسلۇق مىللەت ئىختىساس خادىملىرىنى ھەقسىز چوڭ مەكتەپ ۋە تەتقىقات ئو-رۇنلىرىدا تەربىيىلەشكە كۈچەۋاتقانلىقىنى ئۇقماي قالمايمىز، يە-نىغا 20 ~ 30 مىڭ ئۇيغۇر قىز ـ ئوغۇللىرىنىڭ ئالىي ۋە ئوتتۇرا بىلىم يۇرتلىرىغا كېتىپ بېرىۋاتقانلىقىنى چۈشىنىپ بە-رىۋاتىمىز (تارىختىن بۇيان ھېچقانداق بىر دەۋرده مۇنداق كەڭ ئوقۇش شارائىتى بولۇپ باقمىغانىدى). بۇنداق مىساللارمۇ خېلى كۆپ. مەيلى نېمىلا مەقسەت ۋە جەريان بىلەن بولسۇن، بۇ ئىشلاردىن شۇنى بىلىش مۇمكىنكى، شارائىت ۋە پۇرسەتلەر تېخى خېلى نۇرغۇن، كۆچلۈكلەرنى ياكى كۆچلۈك بولۇشقا ئىنتىلىپ قەتئىي بەل باغلىغانلارنى يۆلەش تەدبىرلىرى ئادەملەرنىڭ سالاھە-يىتى بولۇپ قالدى. دېمەك، ئاجىزنى يۆلە، ئۇنىڭ قەلبى ۋە روھىنى ئويغات، ئاندىن ئۇنى تۇرغۇز، كەينىدىن ياردەم قىل. ئۇنداق بولماي ياتقان ۋە يېتىشىنىلا ئىزدىگەن ئادەمگە ئالتۇن بەرسەڭمۇ ئۇنىڭ ئەھۋالىدا بولۇپمۇ كاللىسىدا تەرەققىيات بولۇشى ناتايىن.

كۆچلۈكلەرنى ياكى كۆچلۈك بولۇشقا ئېچ ـ ئىچىدىن ئىنتى-لىدىغانلارنى يۆلەشنىڭ يەنە بىر زۆرۈرىيىتى شۇكى، بۇ يۇرت-

مىزدا ياشاپ ئۆتكەن ئەجدادلارنىڭ مۇشۇ يېقىنقى ئەسىرلەردىن بۇيانقى رەزىل قىلمىشلىرىدىن بولمىش ئاقىللارنى تۆھمەت بىلەن يوقىتىش خۇي - پەيلىگە قاقشاتقۇچ زەربە بېرىشتىن ئىبارەت. يېراقنى ئېيتمىغان تەقدىردىمۇ، XXI ئەسىردىكى ئۇ قىلمىشلىرى- مىز بىلەن 30 - يىللىرىدىكى ئالىم يوقىتىش قىلمىشلىرىنىڭ زادىلا پەرقى بولمىغان. ھازىرمۇ پىتنە - پاسات، يالغان پەتىۋا ۋە سول تۆھمەتلەر بىلەن ھوشيار، سۈزۈك ياكى كەڭ پىكىرلىك ئادەملەرنى چۈشىنەلمەي چېقىپ ياكى بۆھتان چاپلاپ يوقىتىشقا ئىنتىلىشىمىزنىڭ ئومۇمىي «ئېغىرلىقى» ئالدىنقى ئەسىردىكى كىيىم - كېچەكنىگە قاراپلا كاپىر ئاتايدىغان ئاسىي ئادەتلىرىمىز بىلەن تامامەن ئوخشاش مىقدارىدا. تېخى رېئال ۋەزىيەت ئالدىدا رېئال پوزىتسىيە بىلەن ئىلىم - پەن ئۆگىنىپ ساپانى ئۆستۈ- رۈشكە دەۋەت قىلغۇچىلارنى كاپىر ۋە تەسلىم بولغان دەپ بىل- جىرلايدىغان ئەقىل ئاجىزلىرى مەدەنىيەتلىك ئۇرۇمچىدىمۇ ئاز ئەمەس. ئۇلارنىڭ ئەسكىلىكى بىلەن 20～30 - يىللاردىكى ئەكسىيەتچىلەرنىڭ چېقىمچىلىقىنىڭ ھېچقانداق پەرقى يوق. شۇ- نىڭ ئۈچۈن ئارىمىزدىن كۆچلۈك ۋە ئىلىملىك ئادەملەرنىڭ چە- قىشىنى ئۈمىد قىلىدىغان، چىقسا چىداپ تۇرالايدىغان، شەخسىي ئادەتلىرىگە سەۋر قىلالايدىغان، شەرەپ قازانسا يۇرىكى ئېچىشمايە- دىغان ھەمدە دېگەن سۆزنى قايتا - قايتا تەھلىل قىلىپ چۈشەن- گەندە ئاندىن پىكىر قىلىدىغان ھازىرقى زامان ئۇيغۇر خەلقىنى بەرپا قىلىش ئۇنچىۋالا ئاسان ئىش ئەمەس، بىراق تەسكەن دەپ قىلماسلىققا زادىلا بولمايدۇ. دېمەك، جەمئىيىتىمىزدە بىرەر ئىش قىلماقچى بولغان، ئىش قىلغان ۋە ياخشى قىلغان ئادەملەر-

نى يۆلەيلى، پۇل - مالدىن، ئەقىل - پاراسەتتىن، ئىشەنچ - ئۈمىدتىن ئۇنىڭغا يارەدەم قىلايلى، بىر كاتتىنىڭ ئەتراپىدا ئۇيۇشۇپ، ئىلىم - تېخنىكىدا ئۈستۈن تۇرۇشقا ئۆزىمىز ئۆزىمىزگە مەدەت بېرەيلى. ئاجىزلارنى يۆلىسە ساۋاب بولىدىغانلىقىنى بىلىش بىلەنلا قالماي، كۆچلۈكلەرنى يۆلەشنىڭ سائادەت يولى ئىكەنلىكىنىمۇ ھېس قىلىشىمىز لازىم. بۇنداق بولغاندا كۆچلۈكلەرنىڭ قولى ئارقىلىق تېخىمۇ كۆپ ئاجىزلارنى يۆلىيەلەيمىز، بىرىمىزنىڭ پۇلى يەنە بىرىمىزنىڭ يانچۇقىدا ئامانەت قالغان بولىدۇ، بۇنى چۈشەنمىگەن تەقدىردىمۇ، ھېچبولمىسا ئالىملارنى يېقىتمايلى، سۈزۈكلەرنى ئازابلىمايلى، ھوشيارلارغا ھەسەت قىلمايلى، ياخشى ياشىغانلارغا تېخىمۇ مەدەت بېرەيلى. ئەڭ مۇھىمى ئەقىل، مەبلەغ ۋە مائارىپ ئارقىلىق كۆچلۈك بولۇشقا بەل باغلىغانلارغا يار - يۆلەكتە بولايلى.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. ئاجىزنىڭ ھەقىقىي ئاجىزلىقى نېمىدىن ئىبارەت؟

2. پۇل - مال بىلەن يۆلەشتىن مائارىپ ۋە ئەقىل ئارقىلىق يۆلەشنىڭ نېمە پەرقى بار؟

3. ئەقىلدە كۆچلۈكلەرگە تۆھمەت قىلىشنىڭ رېئال مىسالىنى كۆرسىتىڭ.

ئەڭ باي بىرلا كۆنمۇ؟

شىنجاڭ خەلق رادىئو ئىستانسىسىنىڭ داڭلىق بىر مارکسى بار، ئۇ بولسىمۇ «ئەخلاق گۈلىستانى». مەن ئۇزۇندىن بۇيان مۇشۇ پروگراممىنىڭ ھەمكارلاشقۇچىسى بولۇپ كېلىۋاتىمەن. مەقسىتىم شۇكى، ئەخلاقلىق بولۇشنى «يېپىپ تۇرۇش» دەپلا چۈشەندۈرىدىغان قاتمال قاراشلارنى چۆرۈپ تاشلاپ، ئىچكى جەھەتتىن ۋە ئەمەلىي ھەرىكەت نۇقتىسىدىن ياخشىلىنىشقا دەۋەت قىلىشتىن ئىبارەت. ھەرىكەتتە سۈپەتلىك، مەقسەتتە مەنىلىك ئادەملەردىن بولۇشنى ئەخلاقلىق بولۇش دەپ چۈشەنگەن مىللەتلەرگە يېتىشىۋېلىشقا ئالدىراۋاتقان ياشلىرىمىزنى پىسخىك جەھەتتىن ياشارتىش ئۈچۈن ئاشۇ سۆھبەتلەردىن بىرىنى ئەينەن نەقىل كەلتۈرمەكچىمەن:

بىر ئايالنىڭ بېلىنى ئېچىپ ئۇسسۇل ئويناتقىنى، ھاراق ـ تاماكا ئىستېمال قىلىشى، ئاكتېپلىق بىلەن قاش ئېتىشى، بىللە بولۇش تەلىپىنى قويۇشى، چوڭلار ئالدىدا يوتىسىنى ئېچىپ ئولتۇرۇشى، خەقنىڭ ئېتىكىگە چىقىۋېلىشى... ئەخلاقسىزلىق دەپ قارىلىدۇ؛ بىر ئەرنىڭ توي قىلمايلا قىزلارنى ئەخمەق قىلىشى، توي قىلىپ بولۇپمۇ ئايالىلارغا قارىشى، قولىنى تۇتۇپ، بەللىرىنى سىيلىشى، كۆينەكلىرىنى قايرىشى، ئايالىلارغا ھاراق زورلىشى، قوللىرىنى قايرىپ زورلۇق قىلىشى... قاتارلىقلارمۇ ئەخلاقسىزلىق دەپ چۈشىنىلىدۇ. بۇلار بىزنىڭ ئەخلاق كۆزۈرۈكىمىزنىڭ مەركىزىي تۈزۈرۈكى ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى بىز مۇشۇ ئىشلارغا ھەرقانداق ئەل ۋە مىللەتكە قارىغاندا بەك قىزىققاچقا ئەخلاق يەنى پەرھىزلىرىمىزمۇ جىنسىيەت ھەققىدە كۆپرەك تۈزۈلگەن، ئۇنىڭدىن باشقا ئىشلاردا ئەخلاقسىزلىق قانچە راۋاج تاپسىمۇ مەيلىكى، مۇشۇ جەھەتلەردە ئەمەل قىلغان ياكى يوشۇرا-

لىغان ئادەم بىزدە ئەڭ ئەخلاقلىق ئادەم ھېسابلىنىدۇ. بىر ئايال ياكى بىر ئەرنىڭ «بۇز ۋۇلۇشى» چوڭ كۆرۈنگەن بىلەن بىر پۈتۈن جامائەتنىڭ ئەخلاقسىزلىقى ھېسابقا ئېلىنمىغان مۇنداق دۇنيا قاراشلار ئۆزىنىڭ خاتا ئىكەنلىكى بىلەن پەلسەپە ساھەسىدە ئېچىنىش پەيدا قىلغان بولسا، ئۆزىنىڭ جاھىل كېسەللىك دائىرىسىگە كىرىشى بىلەن تېببىي ساھەگە قىيىن سوئاللارنى تاشلايدۇ. بىر تەرەپتىن ئەخلاقلىق بولۇشنى كۆچەپ تەكىتلەۋاتقان ئادەمنىڭ ئۆزىمۇ بىلمىگەن ياكى بىلسىمۇ بىلمەسكە سېلىۋالغان ئاساستا ئەخلاقتىن يىراقلىشىۋاتقان بۇ مەككارلىقى بىلەن ئىنسانشۇناسلارنى ئەپسۇسلاندۇرۇۋاتقان بولسا، بىر ياقتىن ئېسىل مەدەنىيىتى بىلەن ماختىنىۋاتقان بىر مىللەتنىڭ يەنە بىر جەھەتتىن پۈتۈن جامائىتى بىلەن ئەسكىلىك ۋە يامان خۇي ئىچىدە ھېيىقماي سەت ھىجىيىۋاتقانلىقى دۇنيا كاتتىلىرىنىڭ ېچىشنى چايقاشقا مەجبۇر قىلماقتا. ئەسكىلىك ۋە يامان خۇي دېگىنىمىز، نۆۋەتتە بوۋاقلاردىن باشقا ھەرقانداق ئادەم تىلغان ئالالايدىغان «ئەخلاقسىزلىق» نىڭ ئۆزى شۇ. ھازىر ھەممىلا ئادەم ئەخلاقشۇناس بولۇپ قالغىنى بىلەن كۆپىنچىسىنىڭ كۆزىگە پەقەت يوتا ۋە بەلىنىڭ ئوچۇق قېلىشى كۆرۈنسىمۇ، بىراق ئۆزىنىڭ «مىللىي ئادەت» كە ئايلىنىپ قېلىۋاتقان يامان خۇيلىرى پەقەتلا كۆرۈنمەيۋاتىدۇ. شۇ ئەخلاقسىزلىقنىڭ بىرى دەل ھالىغا باقماي چوڭ توي ئۆتكۈزۈشتىن ئىبارەت.

چوڭ توي ئۆتكۈزۈشنىڭ مەنبەسى پەقەت نامراتلىق ۋە قالاقلىقتىن ئىبارەت، ئۇنىڭمۇ ئالدىدىكى مەنبەسى بولسا ئەخلاقسىزلىقتۇر. چۈنكى دۇنيا تەڭپۇڭلۇق ئاساسىدا قۇرۇلغان، ئەگەر ماگنىت مەيدانى (تارتىش كۈچى) دا ئۆزگىرىش بولسا يەر شارى ئۆز ئوقىدىن ئايرىلىپ باشقا پىلانىتقا سوقۇلۇپ كۈمپەيكۈم بولىدۇ، ئۇنىڭدىكى دەل ـ دەرەخلەر كېسىلىپ، سانائەت بىر تەرەپلىمە تەرەققىي قىلدۇرۇلسا، يەر شارى قاتتىق ئىسسىق ۋە مۇ-

ھىت بۇلغىنىش سەۋەبىدىن زور ھەجىملىك بىر قەۋرىستانلىققا ئايلىنىدۇ، قىرغۇچى قوراللار كەڭ كۆلەمدە ئىشلىتىلسە، ئۇ بىر غايەت زور كۈل دۆۋىسىگە ئايلىنىدۇ، ئۇنىڭدىكى تەبىئىي بايلىقلار تالان ـ تاراج بىلەن يوتكەپ كېتىلسە قىساس ۋە ئۇرۇش پەيدا بولۇپ، ئادەم ـ ئادەمنى يەيدىغان «مەخلۇقاتلار دۇنياسى» بارلىققا كېلىدۇ. كۆچلۇكلەر ئاجىزلارنى بوزەك قىلسا دۇنيا يىرتقۇچلار ۋە ۋەھشىيلەر ماكانىغا ئايلىنىپ، ئۇنىڭ ئۆزى ئەھمىيەت جەھەتتىن ئاۋۋال يوقلىپ بولىدۇ... دېمەك، يۇقىرىقىلارنىڭ بىرى يۇز بەرسىلا يەر شارىدا ئەمەلىي دوزاخ، توپان بالاسى... يۇز بېرىپ، تەنلىرىمىز تىتما ـ تىتما، تۇپراقلىرىمىز كۈل ـ توپا، بارلىقىمىز پارچە ـ پارچە... بولۇپ، پۈتۈن ھايۋاناتلار، ئۆسۈملۈك ۋە بارلىق گۈزەل نەرسىلەر مەڭگۈلۈك يوق بولىدۇ، پەقەت شۇ ئىشلارنىڭ بىر تۇرىلا مانا مۇشۇنداق ۋەيرانچىلىققا يېتىپ ئاشىدۇ، لېكىن بىزنىڭ قورقۇۋاتقىنىمىز ئۇلارنىڭ بىرىلا ئەمەس، بىر نەچچىسى ھەتتا ھەممىسىنىڭلا يۇز بېرىشكە يۇزلىنىۋاتقانلىقى.

ئائىلىمۇ يەر شارىغا ئوخشاش.

ھالىڭ قانداق، ھالىڭ نېمە، ھالىتىڭچۇ؟ مەقسەت نېمە، نېمە مەقسىتىڭ، مەقسىتىڭ قېنى؟ نەدىن كەلدىڭ، قانداق تۇرىدۇڭ، نەگە بارىسەن؟ قانداق ياشاۋاتىدۇ، قانداق قىلىپ، قانداق ياشايسەن، قانچىلىك نەرسەڭ بار، قانچىسى سېنىڭ، قانچىنى تاپىسەن؟ ھۆرمەت نېمە، ھۆرمىتىڭ بارمۇ، ھۆرمەتكە موھتاجمۇ؟ قانداق قىلغان، قىلىقىڭ قانداق، قانداق قىلماقچى؟ ...دېگەنلەر ھەر بىر ئادەم ۋە ئائىلە ئۈچۈن ناھايىتى كېرەكلىك سوئاللار ھېسابلىنىدۇ، بولسا بۇ سوئاللارنى چىرايلىق يازغۇزۇپ ياتاق ئۆيگە ئېسىۋالغۇلۇق.

ھالىغا باقماي توي قىلىپ راسا ئىسراپچىلىق قىلىۋاتقان ئائىلىلەر ئەنە شۇ كەمبەغەل ۋە بىلىمسىز مىللەتنىڭ كىچىكلىرى

تىلگەن نۇسخىسىدىن ئىبارەت. ئادەملەر قانچە ئەقىلسىز، نامـ
راۋات ۋە خائىن (ئەسلىنى ئۇنۇتسا) بولسا، ئۇ قولىدىكى ئازغىنە
نەرسىنىمۇ بۇزۇپ - چېچىپ تۇگىتىدۇ، ئىلىم ئۆگىنىشكە قىـ
زىقمايلا قالماستىن، ئىلىم ئۆگەنگۈچىلەرگىمۇ توسقۇنلۇق قىلـ
ىدۇ، ھەشەمەت ۋە بىرەملىك ئابرۇي ئۈچۈن ئەسكىلەرنىڭ ئەس-
كىسى، ئەخلاقسىزلارنىڭ داھىسى بولۇشتىنمۇ يالتايمايدۇ. شۇڭا
دەيمەن: «40 ئۇستەلگە چاقىرغان 400 ئادەمگە مەشھۇر بولىمەن
دەپ ئاۋارە بولغۇچە، تۆت مىڭ، تۆت يۈز مىڭ، ھەتتا تۆت
مىليون ئادەمگە تونۇلغۇدەك ئادەم بول، ھەشەمەت قىلىشقا قۇد-
رىتى يېتىدىغانلار 30% كە بارالىسا سەن ئايروپىلان بىلەن كۆچۈـ
رەمسەن، ئالتۇندىن تاۋاق ياساپ، كۈموشتىن پولو يەمسەن،
ئۆزۈڭنىڭ ئىختىيارى. 90% ئامما يەنىلا تاماق ۋە ئوقۇ -
ئوقۇتۇشنىڭ غېمىدە يۈرۈۋاتقان بۇگۈنكى كۈندە، سېنىڭ 30
ئادەم يەيدىغان تاماقنى 10 ئادەمگە زورلاپ بەرگىنىڭ، ئاچچىق
ھاراقنى ئەر - ئايالغا زورلىغىنىڭ، خەقنىڭ قۇلىقىنى گاس
قىلغۇدەك يۇقىرى ئاۋازدا مۇزىكا قويغىنىڭ، تويدۇم دېسىمۇ
ئاچچىق نەرسىلەرنى يېيىشكە قىستىغىنىڭ، تائاملىرىغا تەم -
خۇرۇچلارنى سېلىپ بەز، قانلارنى ئۇقتۇرماي يېگۈزۈۋەتكىنىڭ،
ياغقا شېكەر قۇيۇپ پولو ئېتىپ خەقنى دىئابېت قىلىۋەتكىنىڭ،
ھورموندا يېتىلگەن 15 كۈنلۈك توخۇنى قورداق قىلىپ ئايالالارنى
سەمرىتىۋەتكىنىڭ، جازانخورغا ئوخشاش ئايلىنىپ يۈرۈپ پۇل
يىغقىنىڭ (بالاڭنىڭ تويى ئۈچۈن خەقتىن ئىئانە توپلىغىنىڭ)
، تويدا نەزىرنىڭ باغقىنى تارقاتقىنىڭ، يالغان پۇلنى ئۇقتۇرماي
بېرىپ ئىسمىڭنى چوڭ - چوڭ يازدۇرغىنىڭ، بەشتە دېسە يەتتـ
دە كەلگىنىڭ، يېرىم كۈن ساقلىسىمۇ تاماق تارتمىغىنىڭ، ھا-
راق ئىچمىگەنگە ئەر ئەمەس دەپ ئات قويغىنىڭ، ئىچۈپلىپ
خەلقنىڭ ئۇستىدىن غەيۋەت قىلغىنىڭ، ئۇسسۇلچىنىڭ بېلىنى
كۆرمىسز دەپ بوينۇڭنى ئۇزارتىشقا ئۇرۇنغىنىڭ، كۆرەلمەسلىڭ

رېستورانىنڭ تۆۋرۈكلىرىدىن ئاغرىنغىنىڭ، ساختا نەرسىلەرنى يەپ ـ ئىچىپ مەزى بېزىدىن ساقىيالمىغىنىڭ... نىڭ ھېچقانداق يېرىدىن ئەخلاقنىڭ يۇقۇندىسىنى تاپقىلى بولمايدۇ. ئاشۇ قىلىقـ لار ئىچىدە ئەڭ يامىنى بەلكىم ئۇلۇغ نازۇ ـ نېمەتلەرنى ئىسراپ قىلىپ، توڭگۇزلارغا يەم قىلىپ بەرگەنلىكىمىز بولسا كېرەك.

خۇي ـ پەيلىمىز بەك ناچار!

تارتقۇچىلىقىمىز خېلى بار!

يىغىپ ئېيتقاندا، توي كۈنى كىيىۋالغان كىيىملەرگە ئوخـ شاشلا ئوي ـ خىيالىمىزمۇ چىرايلىق بولسىكەن، قەرزگە باي كۆرۈنمەي، تېگىمىز چىڭ ئىلمىي هاللىقلاردىن بولساقكەن، بىر كۈندىلا باي بولماي 365 كۈندە بەختلىك ياشاشنىڭ غېمىنى قىلساقكەن، شۇڭا ئەجدادلار ئېيتىدۇ:

تويۇڭنى چوڭ قىلغۇچە،

غېمىڭنى چوڭ قىل.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. ئەخلاقسىز ئىكەنلىكىمىزنى يەنە قايسى مىساللار بىلەن كۆرسىتەلەيسىز؟

2. تويدىكى ئەخلاقسىزلىقنى تەپسىلىي بايان قىلىڭ.

3. بىزدە نېمە ئۈچۈن جىنسىيەت توغرىسىدىلا پەرھىز كۆپ؟

جۇنۇپلارنى نەس باسىدۇ

جۇنۇپ سۆزى ئەرەبچىدە ① يىراقلاشقان، ئارىلىق تاشلىغان، ياتلاشقان؛ ② بۇزۇلغان، مەينەتلەشكەن دېگەن مەنىلەرنى ئىپادىلەيدۇ، ئۇنىڭ تار مەنىسى بولسا «بويىنى سۇغا سالماي يۇرگەن، يۇيۇنمىغان» دېگەنلەرنى كۆرسىتىدۇ ۋە بىزلەرمۇ پەقەت ئۇنى مۇشۇ مەنىسى بويىچىلا چۈشىنىپ كەلگەنمىز. ئەمەلىيەتتە مەنىسى كەڭ ۋە ئەھمىيەتلىك ئاتالغۇ بولۇپ، چۈشىنىشنى خالىساقلا، ئۆزىنىڭ مول مەزمۇنلىرى بىلەن بىزگە چوڭقۇر ئويلىشىش ئېلىپ كېلىدۇ، بولۇپمۇ پسىخىك مەسىلىلىرى توپلاشقان بىر قىسىم ياشلارغا يېڭى سىرلىرىنى سۆزلەپ بېرىدۇ، خۇددى ئىجاد قىلىنغىلى 100 يىل بولغان ئاسپىرىنىنىڭ يېڭى شىپالىرى ئەمدى بايقىلىۋاتقاندەك.

1. بارلىق چوڭ هايۋانلارنىڭ ئىسپېرمىسى ۋە ياكى سۈيۇقلۇقدا مەلۇم مىقداردا ئاقسىل، ئامىنو كىسلاتا ۋە يېپىشتۇرغۇچلار بار بولۇپ، ئۆز ئورنىدا تەبىئىي ئىسسىققا مايىل بولسىمۇ، لېكىن بەدەن سىرتىغا چىققاندىن كېيىن ئۇنىڭ هاياتىي پائالىيىتى توختاشقا يۈزلىنىدۇ ھەمدە تەبىئىتى ھۆل سوغۇقلۇقنى ئۆزگىرىدۇ، مەزى سۈيۇقلۇقى، مەنىي ۋە ئاياللىق بەز سۈيۇقلۇقى قاتارلىقلار بۇ چاغدا كۆچلۈك بوشاشتۇرغۇچى ۋە تۆۋەن ئەزالار تېرە ھۈجەيرىلىرى يۈزىنى توسقۇچى رولىنى ئۆتەيدۇ، نەتىجىدە بۇ يامان ئۇچۇرلار چوڭ مېڭىدە تېخىمۇ چوڭ كۆرسىتىلىپ

ئادەمدە بىر خىل مەينەتچىلىك ۋە خۇدۇك تۇيغۇسى پەيدا قىلىدۇ ۋە ئادەمگە تېزدىن پاكىزلىنىش پەرمانى چىقىرىدۇ.

2. بىللە بولۇشتىن تۇغۇلغان كۈچلۈك ئىسسىق ئېقىم جىگەر ۋە تېرە قاتلاملىرىدىكى بىر قىسىم مايىنى ئېرىتىپ تاشلىغانلىقى ئۈچۈن بەدەندە نۇرغۇن تاشلاندۇقلار ھاسىل بولىدۇ، تېرە ھۈجەيرىلىرىنىڭ كۆزىنى مايى ۋە باشقا كىرلار توسۇپ قويغاچقا، ئادەم ئۆزىنى بىر خىل مايلىشاڭغۇ ۋە مەينەت ھېس قىلىپ يۇيۇنۇشنى ئويلايدۇ.

3. بۆرەك ئۈستى بېزىنىڭ تەسىرى بىلەن قىسقا مۇددەت ئۆرلىگەن قان بېسىمى ۋە جانلاندۇرۇلغان قان ئېقىمى شۇ ئىشتىن كېيىن ئەسلىگە قايتىپ كەلگەندە، نۇرغۇن ماددىلار ھۈجەيرە ۋە قان تومۇرلاردا چۆكمە بولۇشقا باشلايدۇ، ماددا ئالمىشىش رېتىمى ۋە مىقدارى سۇسلاپ، سۇددە (توسالغۇلار) كۆپىيىدۇ. شۇ سەۋەبتىن كۆپىنچە كىشىلەر يوتا ۋە پاچاقلىرى تالغاندەك، پۈتۈن بەدەن بوشاشقاندەك ھارغىن بىر ھالەتكە بېرىپ قالىدۇ. بۇ چاغدا ماددىلارنى يۇرۇشلەشتۇرۇش، زەھەرلەرنى پارچىلاش ۋە ھۈجەيرىلەرنى ياشارتىشنىڭ بىردىنبىر چارىسى ئىلمان سۇدا يۇيۇنۇشتىن ئىبارەت. بىراق سوغۇق سۇدا يۇيۇنغۇچىلار بولسا ئۆزى خالاپ يامان ماددىلارنى تېخىمۇ ئىچكىرى ئەزالارغا ئەۋەتىپ ساق ھۈجەيرىلىرىنى بۇزغانلار ھېسابلىنىدۇ.

4). ئىنسانلاردىكى ھۇرۇنلۇق، تىرىشىشنى ئېغىر كۆرۈش، ئىلىم ـ تېخنىكا ئۆگەنمەسلىك، تۆپكى سەۋەبنى ئۆزىدىن كۆرمەسلىك، دىننى ۋاستىگە ئايلاندۇرۇۋېلىش، ۋەتەن ۋە مىل-

لىتىنى تونۇماسلىق، مۇتىھەم ۋە مۇستەبىتلەرگە دۇئا قىلىش، ھۆرلۈك ۋە ئازادىلىكنى قەدىرلىمەسلىك ياكى ئۇنىڭغا ئىنتىلىمەسلىك، بالىلىرىنى ئوقۇتماسلىق، كاللىسى سۇزۇكلەرنى بۆھتان بىلەن ئازابلاش، تېببابەت ۋە مەتبۇئاتنى پۈتۈنلەي تىجارەتكە ئايلاندۇرۇۋېلىش، ھۆكۈمەت بىلەن ئۇچرىشىشتىن ئەيمىنىش، قانۇن ۋە سىياسىيدىن قورقۇش، ھۆكۈمەت يارىتىپ بەرگەن شارائىتنى قەدىرلىمەي پۈرسەتنى قولدىن بېرىپ قويۇش، زىيالىيلار ئارا ئۇششاق جېدەل قىلىش، خەلقئارا ۋەزىيەتنى پەقەت دىنىي قاراش بىلەن تەھلىل قىلىش، ئۆزىنى سۆيمەي، باشقىلارغۇ ھۆرمەت قىلماسلىق... قاتارلىق چوڭ تېپتىكى ساپاسىزلىقلار ئەمەلىيەتتە جۇنۇپلۇقنىڭ كەڭرەك ۋە ماھىيەتلىكرەك ئىپادىلىرىدىن ئىبارەت. مەن پەقەت چۈشىنىشلىك بولسۇن ئۈچۈن ئالدى بىلەن ئۇنىڭ تار مەنىسىدىن سۆز باشلىدىم. جۇنۇپلۇقنىڭ بۇندىن باشقىمۇ مەنىلىرى بار ئەلۋەتتە. بىراق زېھىن قويۇپ قارىساقلا جەمئىيىتىمىزدە پىسخىك جەھەتتىن جۇنۇپ (پاكىز، ساق بولمىغان) كىشىلەرنىڭ كۆپلۈكىنى بايقايمىز. بولۇپمۇ ئانا يۇرتىنى، دۆلەتنى ۋە خەلقئارانى توغرا تەھلىل قىلمايدىغان، 30 يىلدىن بۇيانقى تىنچ ئىچكى مۇھىتتىن ئۆز مەنپەئەتىگە پايدىلىق تەرىزدە پايدىلىنىشنى ئويلىمايدىغان ئەكسىچە ھەممە ئىش يامانلاشتى دەپ ئاغرىنىدىغان كىشىلەرنى ئۇزۇندىن بۇيان قەلبى ۋە بەدىنىدىن جۇنۇپ يۇرگەن دەپ ئېيتماي بولمايدۇ. كىشىلەرنىڭ ئۆلۈگەندە سورىقى بولىدۇ دېگەنگە ئىشىنىدۇ ـ يۇ، يەنە نېمە ئۈچۈن ماھىيەتلىك مۇھىم ئىشلاردا بېرىلگەن ئەقىلنى ئىشلىتىپ ئىلىم

ـ پەنگە ئېسىلماي، ئەكسىچە خۇراپاتلىق ۋە تەخمىنىلىككە مايىل بولغانلىقىغا قاراپ، جۇنۇپلۇقنىڭ ئېغىرلىقىنى بايقاپ ئالالايمىز (رەنجىمىگەيسىز، مەنمۇ شـۇلارنـىڭ ئىچىدە). لېكىن خۇشال-لىق بىلەن بايقايمىز ۋە ئىشىنىمىزكى، ئىسلاهات ۋە مۇقىملىق-نىڭ پايدىسىنى كۆرگەن بىر قىسىم ياشلىرىمىز قۇرۇق گەپ ۋە خۇراپىي قاراشلارنى تاشلاپ ئەمەلىي پەنلەر بويىچە دۆلەت ۋە دۇنيا مىقياسىدا تەسىرلىك ئىشلارنى قىلماقتا ۋە قىلىدۇ. جۇنۇپ-لۇقنىڭ ئەسلى ئىلىم ئۆگەنمەسلىك ۋە هۇرۇنلۇق ئىكەنلىكىنى بىلگەن بۇ ياشلارغا پاكىزلىك، مۆتىدىللىك ۋە ئۆتكۈرلۈك هەمـ-شە دوست بولغاي، هەممىمىز تەپەككۇر ۋە ئىلىم ـ پەندە ئارقىدا قېلىشتەك ئەمەلىي جۇنۇپلۇقتىن پاكىزلىنايلى. چۈنكى ئەجدادلار «مەست بىلەن ماڭساڭمۇ ماڭ، نەس بىلەن ماڭما» دېگەن ماقالـ-سى بىلەن بۇ هېكمەتنى مانا مۇشۇنداق كەڭ ۋە يوشۇرۇن مەنىلـ-رى بىلەن ئاڭلاتقانىدى.

مۇهاكىمە سوئاللىرى

1. جىسمانىي جۇنۇپلۇقنىڭ ئالامەتلىرىنى كېڭەيتىپ يېزىپ چىقىڭ.

2. مەينەتچىلىك ۋە نادانلىقنى نېمە ئۈچۈن جۇنۇپلۇق دەيـ-مىز؟

3. ئىجتىمائىي ۋە ئىقتىسادىي تەرەققىيات ئۈچۈن قانداق جەهەتلەردە پاكىزلىنىش لازىم؟

كۈن قىزارغىچە ياتماڭلار

ئەتىگەن سائەت 7 ~ 8 لەرگىچە ئۇخلايدىغان ۋە كۈن ئولتۇرۇشقا يېقىن يېتىۋالىدىغان كىشىلەرگە چوڭلار نەسىھەت قىلىپ تۇرغۇزۇۋېتىدۇ. ئۇلارنىڭ كەلتۈرگەن سەۋەبلىرى ناھايىتى سىرلىق ۋە ئورۇنلۇق بولۇپ، ھەرقانداق ھۇرۇن ۋە ئەركە بالىلارمۇ بۇ گەپلەرگە سەل قاراشتىن ئېھتىيات قىلىدۇ، بىراق كۆپىنچىسى ئېزىلەڭگۈلۈك ۋە خۇشياقماسلىق بىلەن قوپۇپ كەتكىنى بىلەن كۆڭلىدە يەنە يېتىۋالغۇسى كېلىپ جاي ئىزدەيدۇ. بۇ ھېسسىياتنى ھەركىم بېشىدىن ئۆتكۈزۈپ باققان بولسىمۇ، بىراق ياشانغان ئادەم بىلەن ياش ئادەمنىڭ ھايات چۈشەنچىلىرى پەرقلىق بولىدىغان بولغاچقا، ھەمىشە ئاددىي قىلىپلا «يامان بولىدۇ» دېگەن بىلەنلا ئىلمىي چۈشەندۈرگىلى بولمايدۇ. ئۇنىڭ ئىلگىرى مۇقەددەس كىتابلاردا ۋە چوڭلارنىڭ ئېغىزىدا دېيىلىدىغان سەۋەبلىرىنى تەكرارلىمىسامۇ ھەممەيلەن بىلىدىغان، ئەمما بىلىپ تۇرسىمۇ يەنە رىئايە قىلالمايدىغان بولغاچقا، ھەرىمنىڭ جان مەنپەئەتىگە تاقىشىدىغان يەردىن باشلاپ سۆزلىمەيمۇ بولمايدۇ.

1. ئاخشىمى يېگەن تاماقنىڭ تەركىبىدە ئوزۇقلۇق بولۇشىتىن سىرت، يەنە بەزى يامان خۇرۇچلار، ماتېرىيالغا ئارىلىشىپ

قالغان زىيانلىق تەرىبلەر بولغان بولسىمۇ، بۇ زەھەرلىك ماددىلار نورمال مادىدا ئالمىشىشتىن كېلىپ چىقىدىغان «تەبىئىي» زەھەرلەر بىلەن قوشۇلغاندا، ئالدى بىلەن جىگەرگە زور بېسىملارنى پەيدا قىلىدۇ، جىگەرنىڭ چەكلىك تەڭشەش ئىقتىدارىدىن «قېچىپ قۇتۇلغان» ھەر خىل زىيانلىق ماددىلار قانغا ئۆتىدۇ، ئەسلىدىلا ئاران ۋاقتىدا قان بېسىمىنىڭ تۆۋەن بولۇشى، ماددىلارنىڭ يۇرۇشۇشنىڭ ئاستىلاپ كېتىشى... قاتارلىقلار قوشۇلغاندا زەھەرلىنىشتىن سىرت يەنە قان ۋە قان تەركىبىدىكى ئوكسىگېن قاتارلىقلارنىڭ يۇرەك، چوڭ مېڭە ۋە مۇسكۇللارغا بولغان تەمىناتى ناچارلىشىپ كېتىدۇ. مۇشۇنداق ناچار كىلىمات بىلەن تۇرۇۋاتقان بىر ئىنسان ئەگەر سەھەر تۇرمىسا، تاڭ ئاتقاندىن كېيىنكى تاشقى مۇھىتنىڭ بۇلغىنىشى سەۋەبىدىن شەكىللەنگەن تاشقى زەھەرلەر بەدەندىكى ئىچكى زەھەرلەر بىلەن بىرلىشىپ، تەن ئېگىسىگە غايەت زور زىيانلارنى پەيدا قىلىدۇ. ئەپسۇسكى، نۇرغۇن ئادەملەر تۆنۈگۈنى بىلەن بۈگۈنىنى ئوخشاش ھېس قىلىپ، بالدۇر قوپۇپ ياخشى ئىشلارغا تۇتۇش قىلماسلىقتىن كېلىپ چىقىدىغان بەدەنلىك تالاپەتلەرنى ئۇقماي يۈرمەكتە. ئەگەر پۇل بىلەن مىسال قىلساق، ئەتىگەن تۇرمايدىغانلار كۈنىگە «بىر مىليون دوللار» دىن قۇرۇق قالماقتا.

2. سەھەرنىڭ ھاۋاسى ساپ بولۇشتىن سىرت، ئۇ ھەر بىر ئىنسانىنىڭ ئۆزىنى ۋە نېمىتىنى تونۇشنىڭ بىرىنچى بېكىتى. ھەم ئەتىگىنى تۇرماي، ھەم ئۇخلىيالماي يوتقانغا بېشىنى يۆگەپ ۋاقچە

ياتىدىغانلارنىڭ مېڭىسى يىگلەپ، تەپەككۇرى سۇسلىشىپ، ئەقلى جىددىي تۆۋەنلەيدۇ، ئەڭ مۇھىمى ئۆزىنىڭ كىم ۋە نېمە ئىش قىلىدىغان ئادەم ئىكەنلىكىنى ئېسىغا ئېلىشتەك ببباھا بەختتىن مەھرۇم قالىدۇ، داۋاملىق ۋاقچە ياتىدىغانلارنىڭ كۆپىنچىسى زېھنىدا گال، ئەقىلدە ئارقىدا، تەپەككۇرى تار ۋە ئىستىخىيىچى بولۇپ قالىدۇ. بولۇپمۇ ئۆزىنى مۆمىن ئاتايدىغانلار ئارىسىدا باشقا مىللەت كىشىلىرىدەك سەھەر تۇرىدىغانلارنىڭ ئازلاپ كېتىشى ئەينى بۇ مىللەتنىڭ تەپەككۇردا زەئىپلىشىۋاتقانلىقىنىڭ بىر ئىپادىسى ھېسابلىنىدۇ.

3. قۇياش نۇرى 300 مىڭ كىلومېتىر/سېكۇنتلۇق تېزلىك بىلەن بىز تۇرۇۋاتقان زېمىنغا 8.5 مىنۇتتا يېتىپ كېلىدىغان بولۇپ، بۇ نۇرلار ئېچىدە ئىنفرا قىزىل نۇرى، بىنەپشە نۇرى قاتارلىقلار بار، ئىنفرا قىزىل نۇر جاھاننى ئىسسىتىش، مادد-لارنى يۇمشىتىش ۋە پارچىلاش رولىغا ئىگە، تاڭ ئاتقاندىن كې-يىن بۇ نۇر پۈتكۈل كائىناتتىكى ماددا ئالماشتۇرۇشنى تېزلە-تىپ، يەر شارىدا بىر تۇرلۇك جىددىي «ماددا ئىنقىلابى» پەيدا قىلىدۇ. شۇ مىنۇت ۋە سېكۇنتلاردا مىليونلىغان ماددىلار شەكىل-لىنىپ، يەنە مىليونلىغان ماددىلار پارچىلىنىپ ماڭىدۇ. مۇشۇ ۋاقىتتىمۇ بەدەننىڭ تەلىپى ۋە «مۇراجىئەتى» گە قارىماي، سو-زۇلۇپ ياتقۇچىلاردا ھەر خىل زەھەرلەرنى ۋاقتىنچە كونترول قىلىپ تۇرۇۋاتقان ئەزالار قۇياش نۇرى ۋە باشقا ماددىلارنىڭ تەسىرى بىلەن بۇ زەھەرلەرنى «يوشۇرۇپ قالالمايدىغان» بولۇپ

قالىدۇ، نەتىجىدە بۇ زىيانلىق ماددىلار تېخى ساق تۇرغان ئەزا ۋە ھۈجەيرىلەرگە سىڭىپ كىرىشكە باشلاپ، ھەر خىل كېسەللىك- لەر ۋە ئۆمۈرنىڭ قىسقىرىشىغا شۇ كۈنلۈك «دۇشمەنلىكى» نى يەتكۈزۈپ بولغان بولىدۇ. چۈنكى ھەر بىر ئادەم ئەڭ چۈشىنىش- لىك قىلىپ تەسۋىرلىگىنىمىزدە ئۇ ھەر كۈنى سەھەردە ئەخلەت - چاۋىنىڭ ئىچىدە نىجاسەتكە مىلەنگەن ھالدا ياتىدۇ، ئۇنى سەھەر تۇرۇپ ھەربىكەت قىلىش، قاينىاق سۇ ۋە سۈت ئىچىش، ياخشى ئىش ۋە ياخشى سۆزلەرنى قىلىش بىلەن پاكىزلىماق ھەر بىر تىرىك ئادەمنىڭ مەسئۇلىيىتى ھېسابلىنىدۇ، ۋاقچە يانقۇچە- لار بولسا نىجاسەت يەپ تېزەك ئىچىدە ئېغىنىغۇچىلاردۇر.

4. قۇياشنىڭ يەر شارى بىلەن بولغان ئارىلىقى ئەڭ يىراق، يەر شارىنىڭ ئاي ۋە باشقا پىلانىتلار بىلەن بولغان تارتىشىش كۈچى ئەڭ ئاجىز، سىرتقى تەسىرنىڭ «مەجبۇرلىشى» ئەڭ تۆ- ۋەن بولغان بولىدۇ، يەنى سەھەر ۋاقتى يەر شارىنىڭ ئەڭ ئەر- كىن ۋە «يەڭگىل» ۋاقتى ھېسابلىنىدۇ. تاڭ ئاتقاندا بولسا، يەر شارى ئالدىنقى كۈنىگە قارىغاندا ئالەم توزاندىلىرى كۆپەيگەن، باشقا پىلانىتلارنىڭ ماگنىت تەسىرىگە ئۇچرىغان، جەنۇبىي قۇتۇپ بىلەن شىمالىي قۇتۇپنىڭ ماگنىت كۈچى تەڭپۇڭسىزلاشقان، رادىئاتسىيە ھادىسىسى ئېغىرلاشقان مەزگىل بولۇپ، ئومۇمەن ئادەمنىڭ ئىرادىسىگە بويسۇنمايدىغان پايدىسىز ئامىللار مۇشۇ ۋاقىتتا يىغىلغان بولىدۇ. ئەڭ ئاددىي مىسالنى ئېيتقاندا، كۈن چىقىۋاتقان مەزگىلدە بارلىق سۈنئىي ھەمراھ تېلېۋىزىيە سىگنال-

لىرى قۇياش رادىئاتسىيىسى تەسىرىدە ئاجىزلاپ، نورمال كۆر-ستېشكە تەسىر يېتىدۇ ۋەھاكازا. دېمەك «ئۆزۈمنىڭ تېنىگە ئۆزۈم ئىگە» دەپ يېرىم - يېتا ئۇخلاش ھالىتىدە «زەھەر يەپ» يانقان ئادەملەر ئالەمنىڭ قانۇنىيىتىدىنمۇ ئاز - تولا خەۋەردار بولغانلىرى تۇزۇك.

5. ۋاقىت ۋە پۇرسەت ئازىيىپ نوپۇس كۆپىيىۋاتقان بۇ دەۋرىمىزدە، بىر مىنۇت كېيىنرەك كەلگەن ئادەمنىڭ ئىشى بىر نەچچە يىللارغىچە ھەل بولمايدىغان دەرىجىدە كېچىكىپ كېتىشى مۇمكىن. يەنى بەدىنىنى زەھەرلەردىن پاكىزلاپ، تەپەككۇرىنى ياخشىلاپ بالدۇر ھەرىكەت قىلمىغان ئادەملەر ھەر دائىم ئاچچىق يۇتۇپ قالىدۇ. چۈنكى ئۇنىڭ بەدىنى ۋە كاللىسى ھەر مىنۇتتا ئەنە شۇنداق «ئاچچىق ۋە زەھەرلىك» ماددىلارنى خالاپ تۇرغان بولىدۇ. شۇڭا بىز نېمە ئۈچۈن تېرىقچىلىق كىچىك ئىشلاردىن باشلاپ ئالەمچە تارىخىي ئىشلارغىچە قەدەر ۋاقىت ۋە پۇرسەتنى چىڭ تۇتۇپ، باشقىلاردىن بالدۇر ۋە ياخشىراق ئەقىلگە كەلسەك دېگەننى كۈچەپ تەرغىپ قىلىشىمىزنىڭ ئەسلى سەۋەبى مۇشۇ يەردە. چۈنكى بەدىنى ۋە كاللىسى ئاجىزلىشىپ كەتكەن كىشىلەرنىڭ دۇنيا ئەللىرىنى توغرا تەھلىل قىلماي تارتىۋاتقان تەكرار خاپىچىلىقلىرىنى بىز ھەر سائەتتە ئاڭلاپ ۋە كۆرۈپ تۇرماقتىمىز.

6. كۈن ئولتۇرۇشقا تامان يۇزلەنگەن ۋاقىت دەل غەربىي يېرىم شارغا قۇياش نۇر چاچقان، شەرقىي يېرىم شار كېچە بىلەن

«سۆزلىشۈاتقان» ۋاقىت ھېسابلىنىدۇ. تەتقىقاتلاردىن مەلۇم بولۇشىچە، كەچ سائەت 5 ~ 6 ئەتراپىدا ئادەمنىڭ پىكىر قىلىش ۋە ھېسابلاش قابىلىيىتى ئەڭ تۆۋەنلىگەن ۋاقىت بولۇپ، 7~8 ئەتراپلىرىدا قايتىدىن جانلىنىدىكەن. بۇمۇ ئوخشاشلا قۇياش ھەربكىتى، ماگنىت مەيدانى ۋە رادىئاتسىيە ھادىسىسى بىلەن مۇناسىۋەتلىك فىزىكىلىق جەريانلاردىن شەكىللەنگەن بەدەنلىك ئالامەتلەر ھېسابلىنىدۇ. نۇرغۇن ئادەملەرنىڭ مۇشۇ ۋاقىتتا كۆڭلى يېرىم بولۇش، ھەسرەتلىنىش، چارچاش ھېس قىلىشىمۇ بىكاردىن پەيدا بولغان ئىشلار ئەمەس ئەلۋەتتە. بىر كۈننىڭ مۇشۇنداقلا تۈگەپ كېتىشى، ھېچ ئىش قىلمايلا كۈن ئولتۇرۇشى، بارار يەرگە كېتەلمەسلىكى... دېگەندەكلەرنى ئويلاپ تېرىدىكىدىغانلارمۇ بار، ئەمما ئاساسلىقى نامازدىگەر ۋاقىت ئادەمنىڭ ماددا ئالمىشىشى تەڭپۇڭسىزلاشقان، تەپەككۇرى سۇسلاشقان، مۇسكۇللار چارچىغان بىر يۈرۈش قىياپەتنى پەيدا قىلىدۇ ھەمدە ھەر كىمنى شۇ بىر كۈن ئۇچۇن ئويلىنىشقا مەجبۇر قىلىدۇ. شۇڭا مۇشۇ ۋاقىتتا يېتىۋېلىش، ھۇرۇنلۇق قىلىش ئاسانلا زۇكام، نېرۋا ئاجىزلىقى ۋە بوغۇم ئاغرىقلىرىنى پەيدا قىلىپ قويىدۇ، ئۇندىن باشقا بۇ ۋاقىتتا ئۆزىدىن شۇ كۈنى نېمە ئەھمىيەتلىك ئىش قىلغانلىقىنى سورىماي يېتىۋالغۇچىلار كېيىنچە تەپەككۇردا ۋە ئەقىلدە گاللىشىشقا تامان يۈزلىنىپ، پۈتۈن ھاياتىنى سوئالغا جاۋاب قىلماي ئۆگىنىپ قېلىشتەك يامان خۇي بىلەن دۇغلاشتۇرۇپ سالىدۇ. شۇڭا نامازدىگەر ۋاقىتدا ئىمكانقەدەر يېڭى

تىۋالماسلىق لازىم، ئەمما كەچ سائەت ئوندىن قالغۇچىلارمۇ ئوخشاشلا ئېغىر بەدەللىك زىيانلارغا ئۇچراپ كېتىدۇ، بىراق بۇ نۆۋەتتىكى تېما ئەمەس ئەلۋەتتە.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. كىلىمات ئىلمىگە باغلاپ سەھەر تۇرمايدىغانلار توغرىسىدا ماقالە يېزىڭ.

2. تەپەككۇردا ۋاقچە قېلىشنىڭ قانداق زىيانلىرى بار؟

3. نېمە ئۈچۈن كىشىلەر زىيانىنى بىلسىمۇ يەنە زىيانلىق ئىشلارنى قىلىدۇ؟

كېسەل بۆلگۈنچىلەر

تېببىي ساھەنىڭ ئۆزى نەچچە ئون پەنگە بۆلۈنىدۇ، ھەر بىر ئىلىم يەنە بىرىنى كۆچەيتىش ۋە ياخشىلاش مەقسىتىدە ئۆگىنىلىدۇ. ھەممە ساھەلەرگە ئوخشاشلا دوختۇرلارمۇ ئوخشىمىغان خىزمەت نىشانى بويىچە ئىش قىلىدۇ. ھەممە ئىنسانلارغا ئوخشاشلا دوختۇرلار ئارىسىدىمۇ ياخشى ئادەملەر كۆپ، يامانلىرى ئاز بولىدۇ. ھەممە كاسىپلاردا بولغىنىدەك دوختۇرلار ئارىسىدىمۇ خەلق ئۈچۈن ئىشلەيدىغانلىرى كۆپرەك بولۇپ، نەپسانىيەتچىلىرى يوقمۇ ئەمەس. دوختۇرلۇقنىڭ شۇنداق بىر خىلى باركى، ئۇ ئىنسانلارنى خاتا، خىيالىي ۋە بۇزۇلغان ئوي - پىكىرلەردىن يىراق تۇرۇشقا دەۋەت قىلىدۇ، كېسەللەنگەن، ساراڭلاشقان ۋە تەلۈە، رادىكاللاشقان خىياللاردىن تازىلاشقا ھەرىكەت قىلىدۇ. «ياشلار سەمىگە» ناملىق كىتابىمنىڭ تۆتىنچى قىسمى دەل ئەنە شۇنداق كاللىسى قېرىغان ئادەملەرنى سەگىتىدىغان ۋە شۇ ئارقىلىق مىڭلىغان، ئونمىڭلىغان ياشلارنى ھەر خىل ئازابلاردىن قۇتۇلدۇرۇشقا تىرىشىدىغان ياخشى دوختۇر ئىدى. ھەر خىل، ھەر رەڭدىكى كېسەل پىكىرلەر گەرچە سىياسىي، ئىجتىمائىي ۋە دىنىي چاپان بىلەن ئوتتۇرىغا چىقسىمۇ، بىراق بۇنداق بۇزۇق تەپەككۇر رايونىمىزنىڭ ئالاھىدە سىياسىي ۋە جۇغراپىيىۋى مۇھىتىدا نۇرغۇنلىغان تارىخىي زىيانلارنى پەيدا قىلىدىغان بولغاچقا،

بۇنداق خاھىشلارنى تەنقىدلەش ۋە ياشلارنى پۈتۈن زېھنى بىلەن ئىلىم ئۆگىنىشكە دەۋەت قىلىش — دەل رايونىمىزغا نىسبەتەن تولىمۇ زۆرۈر بولغان دوختۇرلۇقنىڭ بىر تۈرى دەپ ئويلايمەن. مەن گەرچە سىياسىيون، پەيلاسوپ، مۇدەررىس، شائىر ... بولمىساممۇ، بىراق بۆلگۈنچىلىكنىڭ ئەڭ قەبىھ تۈرى بولغان تۆھمەت بۆلگۈنچىلىكىنى نۆۋەتتە داۋالاشقا تېگىشلىك ئەڭ چوڭ، ئەڭ خەتەرلىك كېسەللىك دەپ تونۇيمەن ھەمدە ئاددىي پۇقرالار- دىن تارتىپ بايا زىكرى قىلغان داڭلىقلارغىچە ئەمەلىي ھەرىكىتى بىلەن خەلق ئاممىسىنى بۆلۈپ ئارىغا زىددىيەت سالىدىغان يامان پىكىر ۋە ھەرىكەتلەر بىلەن كۈرەش قىلىشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

رايونىمىز كىشىلىرىنىڭ ئەجەللىك ئاجىزلىقى نېمە دەپ سوراغاندا، ئۇنىڭغا تەپەككۇرى ئارقىدا قالدى دەپ جاۋاب بېرىش- كە بولىدۇ. بۇ، بۇرۇندىنلا ئارقىدا قالغان دېگەننى بىلدۈرمەي- دۇ، ئەلۋەتتە. تەپەككۇرىنىڭ ئاجىزلىقى قايسى جەھەتتە ئىپادە- لىنىدۇ دېگەندە، سىرتقى قىياپىتى ۋە گەپ - سۆزىگە قاراپلا ئادەم باھالايدۇ دەپ ئېيتىش مۇمكىن. ھازىرقى مەدەنىيەت دۇنيا- سىدا بىر ئادەمنىڭ چىرايى، چېچى، كىيىمى، مېڭىش ھالىتى، تەلەپپۇزى... قاتارلىقلارنى سۆز تېمىسى قىلىش، ئۇنىڭ يېشى، نىكاھ ئەھۋالى، ئېتىقادى، يېتىش - قوپۇش ئەھۋالى، ئىقتىسا- دىي كىرىمى، تۇرمۇش ئۇسۇلى، خىزمەت ئۇسلۇبى، ئاغىنە تۇتۇشى، كىم بىلەن يېقىن بولۇشى... قاتارلىقلارنى زىنھار لاپ سوراش ۋە ئارىلىشىش ئەڭ يامان بەتقىلىق ھېسابلىنىدىغان ئە-

شەددىي ئەخلاقسىزلىقلاردىن ئىبارەت. ئەمما بىزنىڭ رايونىمىزدا ئەخلاق پەقەت «ئوچۇق ـ يېپىق» دائىرىسىدىن ھالقىپ تەبىر ئېيتىلمىغاچقا، ئۆزلىرىنى دىن ـ دىيانەتلىك دەپ چوڭ ساناۋاتقان نۇرغۇنلىغان كاتتىلار يۇقىرىدىكى بەتقىلىقلارنى بىخىرامان داۋام ئەتكۈزۈپ يۈرىدۇ. يەنى كۆپ سانلىق جامائىتىمىز يامان خۇي بىلەن دوست بولۇپ يەنە دائىم ئەخلاق سۆزلەپ يۈرىدۇ. شۇلار ئىچىدە ئاز ـ تولا ئاڭلاپ قالغان ياكى چالا بىلىپ قالغانلار بولسا، باشقىلار توغرىسىدا غەيۋەت قىلىشنىڭ، باشقىلارنىڭ شەخسىيىتى توغرىسىدا ئۆسەك سۆز تارقىتىشنىڭ، باشقىلارنىڭ تۇرمۇش ئۇسۇلى توغرىسىدا قالايمىقان باھا بېرىشنىڭ، گەپ ـ سۆزى ياكى ئەسىرىنىڭ ئەسلى مەنىسىگە چۈشەنمەي تەتۈر مەنا ئېيتىشنىڭ، ئۆزى يازماي ياكى ئوقۇپ باقماي ئەمگەك ئىگىسىگە پەتىۋا چىقىرىشنىڭ، خەقنىڭ كىيىمى ياكى چىرايىغا قاراپ پىتنە قىلىشنىڭ، كىشىنىڭ ئېتىقادىنى ئۆزىنىڭ تارازىسىغا سېلىپ ھۆكۈم چىقىرىشنىڭ، يۈرت، مەھەللە ۋە مەسچىت ئايرىپ چېگرا ئايرىشنىڭ، قىز ئوقۇتقانغا تۆھمەت چاپلاشنىڭ، مۇستەبىتكە دۇئا قىلمىغانلارغا گۇناھ ئارتىشنىڭ، بىر لادىنغا ئالدانماڭلار دېگۈچىلەرگە قالپاق كىيگۈزۈشنىڭ، ئوتتۇرا شەرقتىن تارىمغا قايتىش دەۋىتىگە غۇدۇراشنىڭ، بار شارائىتىنى چىڭ تۇتۇپ ئىلىم ئۆگىنىشكە قېيىقلىق قىلىشنىڭ، بالىلارنى ئالىي مەكتەپ-تىن ۋە چەت ئەلدىكى ئوقۇشىدىن توختىتىۋېلىشنىڭ، تىل ئۆگەنگەنلەرگە ھۆكۈمەتپەرەس دەپ چالۋاقاشنىڭ، مەدەنىيەتلەر تو-

قۇنۇشىنى تەرغىپ قىلىش ۋە توقۇنۇش بولۇشنى كۈتۈشتىكى، زىيالىيلارنىڭ ئابرۇي ئۈچۈن دىنىي ئىبارىلەر بىلەن ماقالە يېزىشتىكى... تېگى - تەكتىدىن ئەشەددىي بۆلگۈنچىلىك ئىكەنلىكى- نى ئېيتىپ ئۆتۈشنى دوختۇرلۇقتىكى يۇقىرى ۋەزىپىسى دەپ تونۇيمەن. شۇنچە ئىناق بىر مەھەللە ياكى ساھەگە ئەگەر بىرەر كىشىل پىكىرلىك بىمار ئارىلىشىپ قالسىلا، ئەمىنىمەنكى شۇ جامائەت شۇ كۈندىن باشلاپ «مۆمىن، مۇسۇلمان، كاپىر، جە- دىت، ئېتىقادى سۇس، ھۆكۈمەتپەرەس، كىيىمى قىسقا، چېچى ئۇزۇن، ئايىغى ئېگىز، بىلىكى ئوچۇق، تەگبىرى بوش، ئالىقە- نى ئوچۇق، ساقالسىز، يالاڭۇاشتاق، نەزىر قىلماس ... دېگەندەكلەرگە ئايرىپ تاشلىنىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرلا ۋاقىتتا شۇ جامائەت بىر - بىرىدىن گۇمان قىلىدىغان، ئەيىب ئىزدەيدە- غان ۋە بىر - بىرىگە ئىشەنمەيدىغان بولۇپ كېتىدۇ، مۇشۇنداق بىر بۆلگۈنچى مەلئۇندىن قورقۇپ ياكى ئۇنىڭ تۆھمىتىدىن قې- چىپ بولسىمۇ، كۆرۈنۈشى دىنىي، ئەمما دىندا يوق ئىشلارنى قىلىشقا مېڭىپ كېتىدۇ. شۇنداق مەلئۇنلار كۆپ يەرلەردە ھەر خىل مىللىي ياكى دىنىي شەكىلدىكى توي - تۆكۈن ۋە نەزىر - چىراغلار كۆپ بولىدۇ. بۇ يەرنىڭ ئادەملىرى خۇراپاتلىققا چۆككەنلىكىنى پەرق ئەتمەي تېخى ئۆزلىرىنى ئىلغار ۋە ئەخلاق- لىق سانىشىپ ئايىغى تۇگىمەس ئىجادىي قائىدە - يوسۇنلارنى ئورۇنداپ بولالماي بارغانسېرى نامرات ۋە كىسەلچان بولۇپ كې- تىدۇ. بىر - بىرىدىن چېقىمچى، گۆركار بولۇپ ئالىملىرىنى

يەپ ئاز قويىدۇ، ساختا كىنىشكا، ساختا دىپلوم ۋە ساختا ئالىملار كۆپىيىپ ھەقىقىيلىرى ئازايتا ياشايدۇ. ئىشەنمىسىڭىز ماراكەشتىن تارتىپ قۇمۇلغىچە بولغان ئادەملەرنىڭ ئۇخلىغاندىن باشقا ۋاقىتلىرىنى ياخشى كۆزىتىپ باققايسىز.

يامان ئىدىيە، يامان خۇي ۋە كېسەل پىكىر دۆلەت چېگرىسى ئايرىماي يۇقىدىغان روھىي ئەيدىز. ئۇنىڭ بىلەن يۇقۇملانغۇچىلار بىلەن مۇنازىرىلەشكەندە ئۇنىڭ كېسىلى ياخشىلانماي ئەكسىچە تېخىمۇ قوزغىلىدۇ. بۇنداق ئادەملەر رادىكال، تەلۈە ۋە قارام بولىدۇ، مەسئۇلىيەتسىز كېلىدۇ. ئۆزىنىڭ ئاشۇ بىر جۈملە كېسەل سۆزى بىلەن قانچىلىغان ئائىلىلەرنىڭ دىلى ئازار يەيدىغانلىقى، قانچىلىغان قېرىنداشلارنىڭ ئىتتىپاقسىزلىق ۋە ئۆچمەنلىك كەيپىياتىغا دۇچار بولىدىغانلىقى، ئالىملارنىڭ تۆھمەتكە قېلىپ، ياخشىلارنىڭ ئازاب تارتىدىغانلىقى... نى ئويلاپمۇ قويمايدۇ. ئەگەر يامىنى، قارىسىغا گەپ قىلىپ، خائىنلارچە پەتۋا چىقىرىدىغانلارنىڭ ئاۋۇپ كېتىشىگە ۋە ئۇلارنىڭ ئاشۇ ئەسكىلىكلىرى مۇكاپاتلىنىۋاتقانىدەك يۇرۇشىگە سەۋەبچى بولىدۇ. خەلقئارادىكى ۋەقەلەرگە ئىنتايىن ئاددىي كاللا بىلەن باھا بېرىپ، مۇستەبىت ۋە پاسىقلارغا دۇئا قىلىۋاتقانلار، بىن لادىننىڭ CIA گە، زاۋاھىرنىڭ KGB گە ئىشلەۋاتقىنىنى بىلمەي شۇلارنىڭ ھىمايىچىلىرى بولۇشقا ئىنتىلىۋاتقانلار، يەنە 5 ～ 10 يىلدا بولغۇسى دۇنيا ھادىسىلىرىدىن بىخەۋەر ھالدا ھۆرىيەت تەرەپدارلىرىغا بەددۇئا قىلىۋاتقانلار... ئەمەلىيەتتە ئۆزىنىڭ يۇرتىدىكى

ئەڭ ئاددىي ئىشلارغىمۇ ئاشۇ كىشىل ۋە بەكلا ئاددىي كاللىسى بىلەن پىكىر قىلغاچقا، بۇنداقلارنىڭ كۆزىگە سۈزۈك ئادەملەر كاپىردەك كۆرۈنىدۇ، بولۇپمۇ 11 ـ سىنىتەبىردىن كېيىن «كىشىل دانالار» ۋە «قۇلاق موللىلىرى» شۇنچىلىك تېز كۆپەيدىكى، 11 ـ سىنىتەبىر ئەمەلىيەتتە بىزگە كىشىلنى ئىلغايدىغان ياكى كىشىلنى تارتىپ چىقىرىدىغان بىر ۋەقە بولۇپ قالدى. بولۇپمۇ كىشىلى ئېغىرلاشقان بىر قىسىم پەتۋاچىلار باشقىلار توغرىسىدا قالايمىقان هالدا «كاپىر» دەپ پەتۋا چىقىرىپ، هازىرمۇ تارقاق ۋە سۈس خەلقىمىزنى تېخىمۇ بۆلۈپ تاشلىماقتا. بۇ خىل كىشىللەر تېگىدىن ئېيتقاندا، خەلق ئاممىسى ئارىسىدا ئىناۋىتى قالماسلىقتىن ئەنسىرەۋاتقان كىشىلەر هېسابلىنىدۇ، بۇ خىل بۆلگۈنچىلىك تېببىي جەهەتتىن ئېيتقاندا كىشىللىك هېسابلانسا، قانۇن نۇقتىسىدىن جىنايەت گۇماندارى هېسابلىنىدۇ. بۇنداق جىنايى قىلمىش بىلەن شۇغۇللىنىپ، ئامما ئارىسىغا يۇرتۇازلىق، گۇرۇھۋازلىق ۋە ئىناقسىزلىق ئۇرۇقلىرىنى تېرىۋاتقانلار دىنىي جەهەتتىنمۇ ئېغىر گۇناھ ئۆتكۈزگەن بولىدۇ. پەيغەمبىرىمىزمۇ هېچقاچان مۇسۇلمانلارنى قارىسىغا كاپىر دەپ ئاتىمىغان. شۇنىڭغا قارىغاندا بىزدە جىسمانىي كىشىللەر غولداپ قېلىش بىلەن بىرگە روهىي، نېرۋا ۋە مەنىۋى كىشىللەرمۇ ئاز ئەمەس ئىكەن.

جاهان تەرەققىي قىلىپ نەگە كەتتى؟ بىز كىشىل پېتى نەدە قالدۇق؟ بۇنى ئەقىل بىلەن ئويلىماق كېرەك، شۇنداقلا ئەمەلىي

ھەربىر بىلەن ۋىلايەت ئارا، مىللەتلەر ئارا ئىناقلىقنى تەكىتلەپ، بار ئامالىلار بىلەن ھازىرقى شارائىتنى چىڭ تۇتۇپ ئىلىم ئۆگەنمەك كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن كەڭ جامائەت دوختۇرلار بىلەن ھەمكارلىشىپ ھەر رەڭ، ھەر ساھەدىكى ئىچكى بۆلگۈنچىلەرنى تازىلىمىقى دەركار.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. ئالدىنقى ئەسىردە ئازاب تارتقان ۋە يوقىتىلغان ئالىملار قانداق تۆھمەتلەرگە قالغان؟ تۆھمەتلەرنى ساناپ چىقىڭ.

2. يامان ئادەت ۋە تۆۋەن ساپامۇ يۇقىدۇ. بۇنىڭ سەۋەبىنى چۈشەندۈرۈڭ.

3. ئۆزىڭىز ئاز دېگەندە بىر كېسەل بۆلگۈنچىنى داۋالاپ كۆرۈڭ.

قانچىلىك ۋاقىت قالدى

15 ياشنىڭ ئۆپچۆرىسىدىكى بالىلارنىڭ روھىي ھالىتى شۇ: ① ۋاقتىم بارغۇ، 30 ياش دېگەنلەر ناھايىتى يىراقتىكى گەپتۇ، نۇرغۇن ئىشلارنى قىلىۋېتەلەيمەن؛ ② مەن شۇنداق ئادەم بولۇمەنكى، سومكىدا پۇل، قولدا ھوقۇق، تېگىمدە ماشىنا... ئەمدى 30 ياشقا قانداق كىرىپ قالغىنىنى بىلمەي قالىدىغانلار بولسا سانىماي خەجلەپ ئاخىرى جايىنى تاپالماي قالغان بەتخەجدەك تېرىكىشكە، پۇشايمان يېيىشكە ۋە باشقىلاردىن ئاغرىنىشقا مايىل بولۇپ قالىدۇ. خۇددى تاغ ـ دەريا، چۆل ـ سايلار، ئىمارەت، بىنالار، ماشىنا ـ ئۈسكۈنىلەر ھەتتا ھايۋانلارمۇ ئۇنىڭ ئىشىنى بۇزۇۋەتكەندەك، ھەمىشە قېيىدايدىغان بولۇپ قالىدۇ. 40 تىن ئاشقانلاردىكى «كەم قالغان» ئويۇنىنى ئويناۋېلىش، كۆچلۈك مىللەتلەرگە ھەسەت قىلىش ۋە ياكى ياراتقۇچىنى ئەمدىلا ئاڭلىغاندەك بىراقلا موللىلىققا ئۆتۈۋېلىش... ھادىسىسىنى ھەممەيلەن ئاڭلاپ تۇرغانمىز ياكى كۆرگەنمىز. بۇ مەنزىرە پۈتۈن ئىنسانىيەتكە ئورتاقتەك قىلىسىمۇ، بىراق ئۇ مۇتلەق بېكىتىلگەن ھايات قېلىپى ئەمەس، ساغلام ۋە ئىلغار خەلقلەرنىڭ مۇشۇ دەرىجىگە يېتىپ بېرىشىدە دەل ئاشۇ «ئورتاق» قانۇنىيەتنى بۇزۇپ تاشلاپ، قىسقا ھاياتنى ئادەملىك تەرەپكە كۆپرەك يۈزلەندۈرگەنلىكىدىن باشقا مەخپىيەتلىكى يوق. بۇنداق دېيىلىشىمگە ھاياتشۇناس ئالىملارنىڭ مۇنۇ تەتقىقاتى ئارقا تىرەك بولدى:

بىر تۈركۈم ئالىملار ھەمكارلىشىپ، ئىختىيار قىلغۇچى توققۇز مىڭ كىشىنىڭ تۇرمۇش پائالىيىتىنى رەقەملەشتۈرۈپتۇ، بۇ سانلىق مىقدارلاردىن ئۇلار مۇنداق ئىككى يەكۈننى چىقىرىپ-تۇ: بىرى، ئىنسانلار كۈندە ئۇچراپ تۇرىدىغان ئىشلار توغرىسى-دا ياكى ئۆزى ئۇستىدە كۆپ ئويلانماي، بەلكى باشقىلارنى تەتقىق قىلمىسى دەپ بىر يەرگە قىستىلىپ تۇرۇۋاتقىنىدەك، ئىككىنچى-دىن، كىشىلەر ھەر قانداق ئادەمنىڭ ئۆمرى ئوخشاش شەكىلدە ئۆتىدۇ دەپ قاراپ، ئۇنىڭ ھەر بىر باسقۇچىدىن ۋاقىت ۋە ئەھمىيەتلىك ئىشنى بايقاپ ئالغىلى ئۇنمايدىكەن. ئۇنداق بولسا بۇ تەتقىقات تۇرىدە تىلغا ئېلىنغان 70 ياشلىق بىر كىشىنىڭ ئۆمرىنىڭ قانداق تەقسىملىنىدىغانلىقىنى كۆرۈپ باقايلى:

ئۇخلاش 24 يىل
ئۆگىنىش 13 يىل
توي ۋە نەزىر - چىراغ 5 يىل
ئويناش 6 يىل
تاماق يېيىش 3 يىل
ھاجەت قىلىش 3 يىل
غەيۋەت ۋە پاراڭ 3 يىل
يۇيۇش ۋە يۇيۇنۇش 2.5 يىل

مۇشۇ نەتىجە بويىچە بولغاندا، ئادەمدىن ئىبارەت يۇقىرى دەرىجىلىك مەخلۇق ئۇچۇن ئىنسانلاردەك ياشاشقا ئاران 10～9 يىل ۋاقىت قالىدىكەن، بۇ تېخى ئوقۇيمەن، ئىشلەيمەن، بىرەر ئىش قىلىمەن دېگەن ئادەمنىڭ ھاياتىكەن. بىزلەرنىڭ قانچىلىك ئادەم ئىكەنلىكىمىزنى ھەركىم چۈشىنىۋالساق بولىدۇ، ئۆزۈمنى

ئېيتسام، ماڭا بەلكىم ئەل - يۇرتۇمغا ۋە ئىنسانىيەتكە تۆھپە قوشقۇدەك ۋاقتىمدىن پەقەت بەش يىل قاپتۇ دەپ ئولتۇرۇپتىمەن، ئەمما قايغۇرۇش ۋە تېرىكىشىنىڭ پايدىسى يوق، ئۇنىڭغا كەتكەن زېھنىمنى قاچاندىن باشلاپ ئويغانغان بولسام شۇ چاغدىن باشلاپ بىرەر كەسىپ ئۆگىنىپ ۋەتىنىم ئۈچۈن خىزمەت قىلاي دېگۈلۈك.

باقى ئالەمدىكى ۋەزىپىمىزنىڭ قاچان تاماملىنىشىنى ئۆزىمىزمۇ بىلمەيمىز، لېكىن 70 ياشقا كىرگۈدەك بولساق، مېنىڭچە «ئۇخلاش، توي - تۆكۈن، غەيۋەت» تۇرلىرىدىن ئاز - تولا قىسقارتىپ، ئۆزىمىزنىڭ ۋە ئەل - جامائەتنىڭ كەلگۈسىدىن ئاكتىپ غەم قىلايلى (لېكىن يىغلامسىراش ۋە باشقىلارغا ھەسەت قىلىشتەك پاسسىپ غەمنى قىلمايلى). ئىلمىي پىلان بار بولىدىغان بولسا، ئىلغار، مەدەنىيەتلىك ئادەم ۋە مىللەت بولۇش مەخپىي رېتسېپىنى قولغا چۈشۈرگەن بولىمىز. يەنى «ئەڭ مەخپىي، ئەڭ ھالقىلىق، ئەڭ جەۋھىرى»... دېگەنلەر ھەمىشە ھەيۋەتلىك سارايلاردا ياكى باشقىلارنىڭ خەزىنىسىدىلا بولمايدۇ، ئۇنى ھەر بىر ئادەم ئۆز ھاياتى ئارقىلىق بارلىققا كەلتۈرەلەيدۇ ياكى يىغالايدۇ، مۇشۇنداق ئادەملىرى كۆپ بولغان ئەل، ئۇ گەرچە قانچە كىچىك، نوپۇسى ئاز بولسىمۇ يەنىلا كۈچ - قۇۋۋەتلىك، كۆپلۈكنىڭ ۋە ھوقۇقنىڭ مەركىزىگە ئايلىنالايدۇ، بۇ دەرىجىگە بارالمىغانلار ئىنسانىيەتكە ھەقىقىي پايدىسى تېگىپ، شۇلارنىڭ تەسىرى ياكى ھەيدەكچىلىكى بىلەن مىليونلىغان ئادەملەرنىڭ تۇرمۇشى قامدىلىپ ياكى ياخشىلىنىپ بارىدۇ، بۇ بىزنىڭ نېمە ئۈچۈن ھامىنى ئۆلىدىغان جاھاندا يەنە تىرىشىپ تۇرايلى

دېيىشىمىزنىڭ ئەسلى مەنىسى. چۈنكى ئېغىزدا ۋە قول - پۈتتا قىلغان ئىبادەت بىلەنلا ياخشى مۆمىن بولغىلى بولمايدۇ ياكى ئۇ شەكلىي ئەمەللەر قوبۇل قىلىنمايدۇ.

ساغلام ئەمەسلىكنى كېسەللىك دېگىلى بولمىسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ ناچار بەدەن ۋە ناچار پىكىر بىلەن بولغان ئارىلىقى ناھايىتى يېقىن بولىدۇ، قوشنا دېسەكمۇ ئارتۇق كەتمەيدۇ. خۇلقى ياماڭ-لارنىڭ تەقدىرىمۇ يامان بولغىنىدەك، ئۆمۈرنى ئەھمىيەتلىك ئۆت-كۈزمىگۈچىلەرنى ئۆز ۋەتىنى، ھەر قايسى ئەللەر ۋە ئاخىرىدا يارانقۇچىسىمۇ ياخشى تەقسىمات بىلەن قارشى ئالمايدۇ. بەدىنى كىر، قاسماق يۇرگۈچىلەر بىلەن ئەقىل، تەپەككۇردا ئارقىدا قالغۇچىلار پەقەت ھەممە سەۋەبنى تەبىئەتتىن، ھۆكۈمەتتىن ۋە مەدەنىيەتلىك ئەللەردىن كۆرىدۇ، ئېشىغا چۈشەن چۈشسە، يىر-تىق پالىقى بىلەن بارچە چۈنىلارنى تىللاپ، قوغلاپ يۈرىدىغان ئادەملىرىمىزدىن ئۆرنەك ئالساقلا، چوڭ داۋالىنى تۈرلەندۈرۈپ ئالالايمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن كاللىدىن ساغلام پىكىر چىقسۇن دەيى-دىكەنمىز، ئالدى بىلەن قانچىلىك ۋاقىتىمىز قالغانلىقىنى مۆل-چەرلەپ، قىلىسىمۇ - قىلمىسىمۇ بولىدىغان تۈرلەرنى ئازايتىپ، ئالدى بىلەن مۇشۇ ۋەتەننى، ئاندىن پۈتۈن ئىنسانىيەتنى ياخشى-لاش ئۈچۈن كەسىپ بىلەن يولغا چىقىشىمىز لازىم. ھازىرقى دەۋرىمىزدىكى ئەڭ ئېغىر كېسەللىك ئەيدىز ۋە ئەربولا ئەمەس، سۇ ۋە ئېنېرگىيىنىڭ قىسلىقىدىمۇ ئەمەس، بەلكى زېھنىيەتنىڭ ئارقىدا قېلىشى تۈپەيلىدىن ئىنسانلارنىڭ بىر - بىرىنى يوقىتىش-قا ھەۋەس قىلىشى، يەنى ئاتالمىش «مەدەنىيەتلەر توقۇنۇشى» دۇر. ئەگەر بېرىلگەن ئەقىل، پۇل ۋە بايلىق ياخشى جارى

بولىدىغان بولسا، سۇ ۋە نېفىتنىڭ ئورنىنى ئالالايدىغان ئەشيالار ئىجاد قىلىنىشى مۇمكىن، لېكىن ئەقىل زېھىن بىلەن بىرلەشمىگەنلىكى ئۈچۈن قالاق ئەل ۋە خەلقلەرنىڭ ئۇلغايتىشى بىلەن دىنىي ئۇرۇش تەلۇلىرى ھەر يەردە قىرغىنچىلىق ئېلىپ بارماقتا. شۇڭا، ھەر بىرىمىز ئۆزىمىزنىڭ قانچىلىك ۋاقتىمىز قالغانلىقىنى مۆلچەرلەش بىلەن بىرگە دۇنيانىڭ قانچىلىك ۋاقتى ۋە ئىمكانىيىتى بارلىقىنى تەتقىق قىلىپ، ئۇنى ئۇزارتىش (يەنى ناچار تۇرلەرنى قىسقارتىش ۋە ناچار تەپەككۇرنى تاشلاپ، ئىنسانلار ئارا ئىناقلىققا دەۋەت قىلىش) ئۈچۈن تىرىشىپ كۆرسەك دەيمەن. بۇنداق بولغاندا بىز ھەر بىرىمىز ئۆزىمىزنىڭ ئۆمرىنى ئۆزىمىز خالىغان ئاساستا ئۇزارتقان بولىمىز.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. ۋاقىتنى قىسقارتىش ياكى ئۇزارتىشتا شەخسنىڭ رولى قانداق؟
2. ئىنسانلاردىكى ئەڭ ئېغىر كېسەللىك نېمە؟ نېمىشقا شۇنداق دەيمىز؟
3. ھۇرۇنلۇق ۋە ۋاقىت ئىسراپچىلىقى ئەخلاقسىزلىقمۇ؟

دەردمەنلەر توپلىشۇالماڭلار

دەردىنىڭ كۆپىنچىسى روھىي جەھەتتىن ھېس قىلىنىدۇ، مەنبەسى ياكى جەريانى قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ئاخىرى بېرىپ دىلىنىڭ ئازارى، كۆڭۈلنىڭ بىئارامچىلىقى بىلەن ئىپادە-لىنىدۇ. دەردنى ۋە ئۇنىڭ سەۋەبىنى سۆزلەش كىتابىمنىڭ تېمە-سى ئەمەس، بىراق دەردى كۆپلەرنىڭ يەڭگىل يۈرۈشى بىلەن ئازراقلا خاپىلىقتىن سولىشىپ كەتكەنلەرنى ھەمدە دەردى بارلار-نىڭ بىر ـ بىرىگە گۇلدەك، تۇغقاندەك ۋە يارۇ ـ بۇرادەردەك كۆرۈنۈشلىرىنى تەھلىل قىلىش مۇشۇ كىتابىمنىڭ تۈۋرۈك ۋەزە-پىلىرىدىن بىرى دەپ قارايمەن.

ئائىلە ئىناقسىزلىقى، ئىدارە كۆڭۈلسىزلىكى، جەمئىيەت ئاغرىنىشلىرى... ئاساسىي مەزمۇننى ئىگىلىگەن دەرد ـ ئەلەملەر بىلەن تارىختىن بۇيان بىزگە «بۇيۇك دەرد» بولۇپ سانالغان ئاشىق ـ مەشۇق دەردلىرى قوشۇلمىسىغا قارايدىغان بولساق، بىر بولسا دۇنيادا بۇ ئادەملەردىن ئارتۇق دەردمەن يوق، بىر بولسا بۇ ئادەملەرگە دەرد تېخى كەم...

پىسخىك توسالغۇلار بابىدا شۇنداق بىر نورمالسىزلىق بار ئىكەنكى، دەردى بارلار (دەردىنىڭ كۆپىنچىسىنى دەرد ئىگىسى تاپىدۇ) دەردىنى ئېيتقىلى يەر ئىزدەيدۇ، ئاڭلىغىلى دوست. بۇ دېگەن قەدىمدىن ئاشكارا بوپ كەتكەن كلاسسىك رېتسېپ، ھازىر-مۇ پسىخىك مەسلىھەت دېگەن نام بىلەن دەرد ئاڭلاش ۋە كىشىنى

روھلاندۇرۇش بازار تېپىۋاتىدۇ. دەردىنى ئېيتىشنىڭ نېمە يامـ
نى بار دېيىشىگىز مۇمكىن، بۇنىڭ ئەلۋەتتە پايدىسى بارکى يامان
تەرىپى يوق. لېكىن كىمگە ۋە قانداق ئېيتىشنى بىلىش مۇھىم
بولۇش بىلەن بىرگە داۋاملىق دەرد ئېيتىش ئۈچۈن توپلىشۋېـ
لىشنىڭ پەۋقۇلئاددە زىيىنى بارلىقىنى ئىشارەت قىلىپ قويۇشـ
تىن ئىبارەت.

ئائىلىدىكى دەرتلەرنىڭ يىغىندىسى بولسۇن، ئىداردىكى
كوڭۈلسىزلىكلەرنىڭ جەمئىسى بولسۇن ۋە ياكى دۇنيا ۋەزىيىتىـ
دىكى ئاغرىنىشلار بولسۇن، ھەممىسىدىلا «دەردەمەن» ۋە «دەردـ
مەنلەر توپى» شەكىللىنىدىغان گەپ. دەردنىڭ كۆپىنچىسىنى
ئۆزى تاپىدىغانلىقىنى قويۇپ تۇرۇپ، باشقىلار تەرىپىدىن دەردكە
دۇچار قىلىنىشىنى مىسال قىلغان تەقدىردىمۇ، دەردەمەنلەرنىڭ
دەردەمەنلەرنى ئەڭ يېقىن ۋە دائىملىق دوست تۇتۇشى ئەمەلىيەتتە
توغرىلىق چاپىنى كىيدۇرۇلگەن خاتا جەسىمدىن ئىبارەت بولىدۇ.
قەدىمدىن تارتىپ يېزىلمىغان قانۇن بولۇپ تۇيۇلغانلىقى ئۈچۈنمۇ
ياكى دەردەمەنلەرگە ھېسداشلىق قىلىشنى ئەخلاقنىڭ چوققىسى
ھېسابلىغىنىمىز ئۈچۈنمۇ «كەمبەغەل كەمبەغەلنىڭ قۇياشى»،
«دەردنىڭ بولسا ئېيت ياريم، مۇڭداشقىلى مەن كەلدىم» ...
دېگەندەك ساددا، ساپ ۋە ئاجىزانە قاراشلىرىمىز زادىلا تەگكىلى
بولمايدىغان ھەقىقەتتەك كاللىمىزدا سېپىل قۇرۇۋالغانىدى. يۇـ
قىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك، دەردەمەن ۋە كەمبەغەللەرگە
ھېسداشلىق قىلىش ئىنسانىي بۇرچ بولسىمۇ، لېكىن داۋاملىق
تۇرده دەردەمەن بىلەن دەردەمەن بىر يەرگە يىغىلىپ دەرد ئېيتىش
بىلەن ھېچبىر ئىش ھەل بولمىغانلىقنىڭ ئۇستىگە پايدىلاردىن زىيادـ

لارغا، پۈرسەتلەردىن كېچىكىشلەرگە، ھۆرمەتلەردىن كۆزگە ئىلماسلىقلارغا... تۆتىشىدىغان يوللار مانا مۇشۇ دەردمەن ۋە دەردمەنلەر توپىغا داغدام ئېچىلىپ تۈرغان بولىدۇ، بۇ يولنىڭ ئاخىرقى بېكىتى گۈلىستان ۋە جەننەت بولماي، بەلكى ماڭغانسېرى چۆكۈپ كېتىدىغان ساسلىق ۋە قەيەرگىلا قارىسا ئازاب تۈرلىرى بىلەن توشقان دوزاخ بولىدۇ. بۇنىڭ ئىسپاتى مۇنداق:

1. بىر دەردمەن بىردىن باشلاپ دۇنيادىكى ھەممە دەردمەننى دوست تۇتقۇسى كېلىدۇ، مەقسىتى پەقەت ئۆزىنىڭلا دەردىنى ئاڭلىتىشتىن ۋە ۋاقىتلىق بولسىمۇ تەسەللىگە ئېرىشىشتىن ئىبارەت، بۇنىڭدا باشقىلارنىڭ دەردى ۋە ئېھتىياجىنى ئاڭلايدىغان پىلان يوق، بۇنداق تەڭشەلمىگەن «سودا» دىن زىيان چىقسا چىقىدۇكى پايدا بولمايدۇ، يەنى سەن خەقنىمۇ ئاڭلىساڭ، ئۇنىڭ مۇ ئېھتىياجىنى قاندۇرالىساڭ ھەتتا سەندە باشقىلارنىڭ ساڭا دەرد ۋە ئېھتىياجىنى دېگۈدەك سالاھىيەت بار بولسا، ئاندىن دەردىڭنى ئاڭلىتىپلا قالماي، بەلكى ئۇلاردىن دەردىڭگە شىپا ئالالايسەن. بىزگە يارەدەم قىلمىدى، بىزنى تاشلىۋەتتى، ئاجىزلارنى بوزەك ئەتتى... دەپ دەردمەنلەرگە ياقىدىغان گەپلەرنى تەھلىل قىلىدىغان بولساق، بەلكىم سەن دەردىڭنى ئاڭلىتالمىغاندىن سەن، قانداق ئاڭلىتىش سەۋىيىسىگە يەتمىگەندۇرسەن ۋە ياكى بەلكىم سەندە ئۇلارنىڭ دەققىتىنى تارتقۇدەك سالاھىيەت ۋە سۈپەت يوقتۇر.

2. بىر توپ دەردمەن بىر نەچچە سائەت ۋاقىتنى، يۈزلىگەن، مىڭلىغان پۇللارنى ئىسراپ قىلىپ دەرد ئېيتىۋالغىنى بىلەن بۇ يەردە بىرى، ھەممىسىنىڭلا ئۆزىنى ئاساس قىلىۋېلى-

شى، يەنە بىرى، بۇنىڭغا سوغۇققانلىق بىلەن تەدبىر ئىزدەش ئاڭ سەۋىيىسى بولمىغانلىقى ئۈچۈن دەرد ئېيتىش ئۈچۈن كەتكەن ۋاقىت ۋە پۇللار بىھۇدە كەتكەنلىك ئۈستىگە، شۇ دەردمەنلەر ئىچىدە ھاياجىنىنى باسالماي قىلىدىغان ئىستىخىيىچىلار يېتىپ شىپ چىقىپ، ئەسلىدە مۇنداقچىلا دەرد سۆزلەش سورۇنى قانلىق ۋەقەلەرنى سادىر قىلىشنى ئۆگىتىدىغان «كىچىك مەكتەپ» كە ئايلىنىپ قالىدۇ. ھېچبولمىسا بۇنداق دەرد ئېيتىش ئۆمۈر ئىسراپچىلىقىدىن باشقا نەرسە بولمايدۇ. ھازىر رېستوران ۋە ئايرىم خانىلاردا 10 دىن، 20 دىن توپلىشىپ ئويناىدىغان چايلارنىڭ ئىقتىسادىي كوپېراتىپ ياكى دەردمەنلەر قۇرۇلتىيى ئىكەنلىكىنى، ھەتتا مۇھەببەت ياتاقخانىسى بولىدىغانلىقىمۇ ئەينى مۇشۇ تېپقا كىرىدىغان يېغىلىشتىن ئىبارەت. ئەگەر مۇشۇ ۋاقىت، زېھىن ۋە پۇلغا لايىق ھالدا بالىلارنى قانداق تەربىيىلەش، چەت ئەلدە تەرەققىي قىلىش، بىرلىشىپ كارخانا قۇرۇش، كىتاب يېزىشقا تەشكىللەش، يېزا ـ بازار ئىگىلىكىنى گۈللەندۈرۈش... دېگەندەك تېمىلار مۇزاكىرە قىلىنغان بولسا، بۇ دەردمەنلەر ئولتۇرۇشى ئەمەس، مېڭىسى ساغلام تەدبىركارلار يېغىلىشىغا ئايلانغان بولاتتى. ئەگەر دەرد ئېيتىلىش بىلەنلا تۈگەيدىغان بولسا ئادەملەر مەۋجۇت بولمىغان بولاتتى. دۇنيا ۋەزىيىتىدىن ئۆرنەك ئېلىپ قارايدىغان بولساق، ئافرىقا ۋە ئوتتۇرا شەرقتىكى قىرغىنچىلىق، ئاچ ـ زارلىق، قان ـ ياشلار بىلەن بايان قىلىنغىنى بىلەن تېگى ـ تەكتىدىن ئېيتقاندا ئۆزلىرىنىڭ ئەقىل ۋە ساپا ـ سۈپەتتە كەمبەغەل بولغانلىقىدىن كېلىپ چىققان. ھازىر نېمە ئۈچۈن بەزى كىشىلەر توغرىلىق گېزىتلەردە تەسىرلىك ئىئانە

توپلاش ئېلانلىرى چىقسىمۇ، پۇل بېرىدىغانلار ئازلاپ كېتىدۇ؟ بۇ يەردە گەپ قىسمەن دوختۇرخانىلاردا ئاددىي كېسەللىنى قىممەت داۋالايمىز دەپ جەمئىيەتنى تويغۇزۇۋەتكەنلىكىدە. شۇنىڭغا ئوخشاشلا ئاشۇ دەردى كۆپ ئەللەرنىڭ دەردىنى ئاڭلىتالماسلىقىدا ئاساسلىقى ئۆزلىرىدە تېخى دەرد ئېيتىش سالاھىيىتى ھازىرلانماي، ھەتتا دەردىنى ئاشۇ دەرد ئاڭلىغۇچىلار پەيدا قىلغان دەپ جاھىللارچە بىلجىرلاشلىرى سەۋەبچى بولغان. دەردىنى ئاڭلايدىغانلارنى تىللايمەن، يوقىتىمەن دېسە ھېچكىم بۇنداق دەردمەنلەرنى بىلىپ تۇرسىمۇ قوللىمايدۇ.

3. ئىنسانلار چىرايلىق سۆز، ماختاش ۋە مەنپەئەت ئېلىشقا خۇشتار بولىدۇ. ھەقىقەت تارازىسى ئالدىدا تۇرغان تەقدىردىمۇ، پات - پات ئىزدەپ تۇرغان ياكى ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىشقا سالاھىيەت ھازىرلىغان ئادەملەر بىلەن ئاندىن كۆرۈشىدۇ، قاچانلا كەلسە قانداقلا كەلسە، كۆرۈشىدىغان ئىش ھېچىيەردە يوق. شۇ پرىنسىپنى بويلاپ پىكىر قىلغىنىمىزدا، ھەمىشە دەرد ئېيتىدىغان، گەپ - سۆزلىرى ئىچىدە قېيىداش، ئەيىبلەش ۋە تىللاشقا ئوخشاش «سوغۇق ياكى ئاچچىق ئېلىھىنتلار» توشۇپ كەتكەن ئادەملەرنى ھەرقانچە سەۋرچان ۋە كۆيۈمچان ئادەملەرمۇ ياقتۇرۇپ كەتمەيدۇ بەلكى «ئىسسىق ۋە تاتلىق خۇرۇچلار» قوشۇلغان گەپلەرگە خۇشتار بولىدۇ، چۈنكى دەرد ئاڭلىغۇچىمۇ ئادەم بولغاچقا، ئۇنىڭ روھىي بايلىقىمۇ پۈتمەس - تۈگىمەس بولۇشى ناتايىن، ئۇمۇ تولۇقلاش ۋە ياخشىلاشقا موھتاج. پسىخولوگىيە نۇقتىسىدىن ئېيتقاندا، ئادەم بولۇپمۇ مەسئۇل خادىملار ھەمىشە ياخشى نەتىجىلەرگە ئۆزىنىڭ سەۋەبچى بولغانلىقىنى ئىپادىلەشكە

ئامراق كېلىدىكەن، دۆلەتمۇ بەئەينى ئادەمگە ئوخشايدۇ، شۇڭا دەردمەنلەر كېلىۋەرسە سەۋرچان ئادەممۇ قاچىدۇ، دۆلەتمۇ شۇنداق، خەلقئارادا بولسا دەردمەنلەر ئۆزلىرى داۋاملىق ئىشلەپچىقىرىۋاتقان دەردلەرنى چوڭ دۆلەتلەر ئوتتۇراھال ئىتتىپاقچىلىرى ئارقىلىق ھەلمۇ قىلماي، بەك بىر تەرەپكىمۇ ئۆتۈۋالماي، ئۆزلىرىنىڭ يىراق مەنپەئەتى ئۈچۈن شاھمات ئويۇنغىلى كېتىدۇ. دەردمەنىنىڭ دەردى قاچان ھەل بولىدۇ دېگەندە، بۇ دەردمەن ئالدى بىلەن ساپا ـ سۈپەتتە يېتىشكەن بولۇشى، كاللىدا تەرەققىي قىلىشى ۋە ئىلمىدە ئالغا بېسىشى، شۇنداقلا دەردى تۈگىگەندىن كېيىن دەرد ئاڭلىغۇچىغا رەھمەت ئېيتىشى لازىم. ئەمما ئەقىل ۋە ئىلمىدە ئارقىدا قالغان ئادەمگە ھېچكىم يارەدەم قىلمايدۇ، يارەدەم قىلغان تەقدىردىمۇ ئاخىرىغىچە قىلمايدۇ ياكى ئۇنى باشقىلارغا تۈتۈپ بېرىدۇ.

4. دەردمەنلەر بىر ـ بىرىگە ئۈمىدسىزلىك، قايغۇ ـ ئەلەم ۋە پىلانسىز تۇرمۇش يۇقتۇرىدۇكى، ئۇنىڭدىن ئۈمىد، ئىلھام ۋە يورۇقلۇق چىقىشى كەم ئۇچرايدۇ. دەرد ئېيتىشنىڭ كېيىنكى بىكىتى رەنجىش، يەنە بىر بىكىتى ھەسەت، ئۇنىڭدىن كېيىنكىسى ئىستىخىيىلىك ھەرىكەت، ئاخىرقى بىكىتى بولسا تۇرلۇك يېڭى خاپىلىقلار يەنى ئەمەلىي دوزاخ بولغان بولىدۇ. شۇڭا پەقەت دەرد ئېيتىش ئۇچۇن پۇل خەجلەيدىغان ئىش بولسا بۇنى ئەقىللىق جامائەت قىلمىغان ئىش دەپ قارىمايمىز. ئىلغار مىللەتلەرگە قارىساق، ئۇلارنىڭ كاللىسىدا دەردنى خۇشاللىققا ئايلاندۇرۇشقا پىلان ۋە ئىلھام ئىشلەپچىقىرىلمىدۇ، بۇ ئۇلارنىڭ ئىلغار بولالمىشىدىكى تۇنجى قەدىمى ۋە ئىلغارلاشقاندىن كېيىنكى كۇنلۇك

مەشغۇلاتى.

قارىماققا بۇ پىكىرلىرىم چوڭ ئېقىم (ئاجىزلارغا ھېسداش-لىق قىلىش) غا قارشى بولغاندەك قىلسىمۇ، لېكىن ماھىيەت جەھەتتىن دەردمەنلەر ۋە ئاجىزلارنى كۆچلۈكلەرگە ئايلاندۇرۇش-تىكى روھىي تەييارلىقنى پۈختا قىلايلى دېمەكتىن باشقا گەپ ئەمەس. شۇڭا كونكرېت ئېيتسام، ئائىلىدىكى زىددىيەتلەرنى سۆزلىشىپ، چۈشەندۈرۈپ ۋە قايىل قىلىپ ھەل قىلايلى، ئۇنى كېلىنلەر، يېگىتلەر، قېينانلار، قۇدىلار... (ئۆزىگە ئوخشاش دەردمەنلەر ئارىسىدا) يېيىپ دەرد ئېيتىۋېلىش بىلەنلا ھەل قىل-غىلى بولمايلا قالماستىن، بەلكى ھەر بىرىمىزنىڭ سىرلىق تەرە-پىمىز قالماي تەسىرىمىز ۋە ئابرۇيىمىز چۈشۈپ كېتىدۇ، ئىدا-رىلەردە باشلىق ۋە كۆچلۈك ئادەملەر ئۈستىدە ھەددىدىن ئارتۇق غەيۋەت ـ شىكايەت قىلمايلى، بەلكى بىرەر كۈن، بىرەر سائەت بولسىمۇ، شۇلارنىڭ ئورنىغا ئۆزىمىزنى قويۇپ پەرەز قىلىپ كۆرەيلى، قېنى بىز ئىشلەپچىقارغان دەردلەرنىڭ قانچىسى ئەمە-لىيەتكە ئۇيغۇنكىن، ئۆزىمىزنى ھۆكۈمەت دېگەن ئادەمنىڭ ئور-نىدا ھېس قىلىپ باقايلى، ئۇنىڭ مىليونلىغان ئادەملەرنىڭ تەق-دىرى ۋە جەمئىيەت تەرتىپى توغرىسىدا قاتۇرغان بېشى نېكىلدىن ياسالدىمىكىن، ئۇنىڭدا قانچىلىك دەرد، ئۆزى توغرىسىدىكى غەم، كەلگۈسىدىكى تارىخىي باھا... قاتارلىقلار ھەققىدە قانچىلىك ئازابتا ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ ئالايلى، ماڭا مۇشۇنداق ۋەزىپە كەلسە ئوڭلاپ بىر كۈن تۇرالامدىمەن دەپ لىللا گەپ قىلىپ باقايلى، ئەمدى دۇنيا ئىشلىرىغا كەلسەك، پالانى پۈستانىنى بوزەك قىلىۋاتىدۇ دەپلا قارىسىغا پىكىر قىلىش ۋە غەزەپلىنىش

ئورنىغا ئادىل تەپەككۇر قىلىپ كۆرەيلى، شۇنداق بىر ھەقىقەت مۇشۇ ئەسىرىمىزدە راۋاج تاپتىكى، كۆچلۈكلەرنىڭ ئاجىزلارنى بوزەك قىلىشى شەرەپلىك بولماي ئەمدى نومۇس قىلغۇدەك ئىشقا ئايلاندى. ھازىر ئادەمنىڭ ھوقۇقى دۆلەتنىڭ ھوقۇقىدىن ئۈستۈن سانىلىدىغان دەۋر يېتىپ كەلدى، ئەمدى كۆچلۈكلەر دەردەن ۋە ئاجىزلارنى بوزەك قىلىش بىلەن پەخىرلىنىدىغان ئەسىرلەر كەلمەسكە كەتتى، بۈنى مىسال قىلىشىمدىكى غەرەز شۈكى، پالانى پۈستانىنى بوزەك قىلىۋاتىدۇ دەپلا ئاغرىنىشنىڭ ئاساسەن داۋلىسى يوقلۇقىنى چۈشەندۈرۈشتىن ئىبارەت. تازا زەڭ سالىدىغان بولساق، دەردەن ۋە ئاجىزلار ئەسلىدىلا تەپەككۇردا ئاجىز بولغاچقا، ئۇلار بىر ئىشلارنى ئىلمىي ۋە مەدەنىي ھەل قىلىشنى ئېغىر كۆرۈپ، ئۇنىڭ ۋەھشىي ۋە قوپال ھەرىكەتلەر بىلەن باشقىلارنىڭ غەزىپىنى قوزغايدۇ، نەتىجىدە قارشى تەرەپنىڭ ھەسسىلەپ ئۆچ ئېلىشىغا ئۇچرايدۇ ـ دە، بۇ ئىشلار بىكار تۇرمايدىغان مۇخبىرلار تەرىپىدىن چوڭايتىپ خەۋەر قىلىنىدۇ، ھەممە دۆلەتلەر ئوخشاش ۋەقەنى ئوخشىمىغان مەقسەتلەردە خەۋەر قىلىپ، ئوخشىمىغان ئۇنۇملەرگە ئېرىشىمەكچى بولۇشىدۇ. بىزدىكى دەردىمەنلەر بولسا پەقەت ھېسداشلىق قىلىش سەۋەبىدىن دەردەمەن ۋە ئاجىزلارنىڭ تەرىپىدە تۇرۇشنى ۋىجدانىمىز دەپ قارايدۇ. ئەمما ئۆزىنىڭ دەردىنى دېگۈدەك جاي ۋە ئادەم تاپالمايدۇ.

مەقسىتىم شۇ: دەردەمەن بولۇش شەرەپلىك ئىش ئەمەس، دەردەمەن ۋە ئاجىز بولسىلا جەننەتكە كىرىمىز دېيىشمۇ دىنىمىزنى چۈشەنمىگەنلىكىنىڭ ئىپادىسى. شۇڭا كۆچلۈكلەرنى تەنقىد قىلىپ ۋە ئۇلاردىن ئۆگىنىپ، كۆچلۈكلەر بىلەن ھەمسۆھبەتتە

بولۇپ، ئىجابىي تەرەپكە يۆزلىنەيلى، ئاجىز، ئاددىي ۋە ئۈمىد-سىز ئادەملەر بىلەن زىيادە ئارىلىشىپ كەتمەي، ھەر بىرسىز ئۆز ھەرىكىتىمىز ئارقىلىق كۈچلۈك بولۇشقا تىرىشايلى.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. ئاجىزلارنىڭ ھەقىقىي ئاجىزلىقى زادى نېمە؟
2. دەرد ئېيتىش بىلەن ھەل قىلىشنىڭ ئارىلىقى قانچە-لىك؟
3. كۈچلۈكلەرنىڭ كۈچلۈك بولۇشىدىكى سەۋەبلەرنى تەت-قىق قىلىشنىڭ قانداق پايدىسى بار؟

قانداق قىلىشنى يازايلى

شېئىر ۋە ھېكايە يازىدىغانلارنىلا يازغۇچى دەپ قاراش دۇنيا-دىكى باشقا ئارقىدا قالغان كىشىلەرگە ئوخشاشلا رايونىمىزدا ئو-مۇملاشقان چۈشەنچە، ھەر ھالدا بۇمۇ ساقلاپ قويۇشقا تېگىشلىك ئەنئەنىلەرنىڭ بىرى. ئەمدى مۇشۇ يازغۇچىلارنىڭ شەخسىي ئەخ-لاقى، ئۆزئارا ئىتتىپاقى ۋە ئەمەلىي قىممىتى توغرىسىدىكى مەسىلىلەرگە تەگمەي تۇرۇپ، خەلق چوڭ كۆرىدىغان بۇ كىشى-لەرنىڭ يازغانلىرىنىڭ روھىي يۆنىلىشىنى تەنقىق قىلىپ كۆرەي-لى.

شائىر ۋە ئەدىبلەر ئەسلىدە ئەمگەك ۋە چۈشىنىشىنىڭ ۋەكىل-لىرى ھېسابلىنىدۇ، مېھنەت ۋە ئەجىرنىڭ مەنىسىگە يەتكەنلەر ھەمدە خەلقە ئۈمىد ۋە تەدبىر كۆرسىتىدىغانلار شۇلار بولۇشى كېرەك. بۇ ئەسلىدە ياخشى كەسىپ، ئىلمىي ساھە ۋە ساغلام ئادەملەرنىڭ ئالماش نامىدىن ئىبارەت. بۈگۈنكى كۈندە ئاز سان-دىكى ئەدىبلەرنىڭ ئۆزىنى داھىي ھېسابلىشى بىزنىڭ ئەمەلىيەتتە بىر نەچچە ئەسىردىن بېرى تېخنىكىلىق پەنلەرگە زېھىنىمىز ئاجىز كەلگەنلىكىنىڭ يەنە بىر خىل ئىپادىلىنىشى. كىشىلەردىن، باشقىلاردىن كۆڭلى ئاغرىغان ئاز بىر قىسىم ئەدىبلەرنىڭ 40 ياشتىن ئاشقاندىن كېيىن ئابرۇي - ئىناۋەتىنىڭ ئازىيىپ كېتى-شىدىن غەم قىلىپ، دىنىي تېرمىنلار مول بولغان ماقالىلەرگە

يۇزلىنىشى، ئۇ پەقەتلا «ئامما» نىڭ قارشى ئېلىشىغا ئېرىشىش ۋە 60 يېشىدا شۇ خەلقنىڭ مەنىۋى داھىيسىغا ئايلىنىش ئۈچۈن سېلىشتۇرغاندا مەبلىغىدىن باشقا نەرسە ئەمەس. ئىلگىرى تاشكەنت باسمىسى ئۇيغۇرچە كىتابلار (بۇلار ئاز تېپىلغانلىقى ئۈستىگە، شەكلى ئۇيغۇرچە بولسىمۇ، سۆزى رۇسچىدىن خەتمۇ خەت تەرجىمە قىلىنغان بولغاچقا، قالتىس مەنىلىك ۋە مۇرەككەپ تۈيۇلاتتى) نى ئۆز پېتى ئۇرۇمچى مەتبۇئاتىدا ئېلان قىلىش مودا بولغان بولسا، ھازىر ياۋروپادا ئۆتكەن پەيلاسوپلارنىڭ ماقالىلىرىنى تەرجىمە قىلىپ قويۇش بىلەنلا پەلسەپەنى بىزگە تۇنجى ئەكىرگەن ئادەم بولۇش شەرەپلىك سانىلىدىغان بولدى. ئومۇمەن ئەدەب ۋە شائىرلارنىڭ ھازىرقى ھالىتىگە باققىنىمىزدا ئۇلاردا «خەلقە يېقىش» ئىدىيىسى يېتەكچى ھالەتكە ئۆتكەن بوپتۇ. مۇشۇ ھالەت بويىچە ماڭغاندا «پەقەت خەلق ئۈچۈنلا ۋە ئۆزىگە قىزىقسا، شۇنى يېزىش ئەدەبىلىكنىڭ يۇقىرى پەللىسى» دېگەن قاراش ئۇلارنىڭ پۈتۈن زېھنىنى يەپ كەتكەن بولىدۇ. تارىخ، ئەمەلىيەت ۋە كەلگۈسىنىڭ قانۇنىيەتلىرىدىن قارىغاندا «ئاممىغا يېقىش» بولسا ئەدەبىلەرنى يۇقىرى پەللىگە ئەمەس، پەقەت ھادىسىنى ئىپادىلەيدىغان تۆۋەن پەللىگە يېتەكلەيدۇ، خالاس.

«ئامما» سۆزى كۆپچىلىك دېگەنلىك بولىدۇ، ئۇنىڭ يەنە بىر مەنىسى «ئوتتۇراھال، ئادەتتىكىدەك، ئومۇملاشقان، بىر خىلا ھالەت» دېگەندەكلەرگە بېرىپ تاقىلىدۇ. نەپسىمىزنى يېغىپ، سوغۇققان پىكىر قىلغىنىمىزدا، ئامما ھەر دائىم يەيدە-

غان، ئىچىدىغان، ئويناپدىغان ۋە بەك بولسا ھۇنەر ئۆگىنىدىغان ئىشلارنى ئويلاپ، شۇنىڭ ھەلەكچىلىكىدە تېنەپ يۈرگەن بولىدۇ. ئاممىغا بىر خىل كۆزقاراش ئاستا كىرىدۇ ۋە قىيىندا چىقىدۇ، ئومۇمەن «ئاممىا» تۈرمۇش تېپىدىكى ئادەملەرنى كۆرستىدۇ. كېرەكسىز ئادەملەر ئاز بولغىنىدەك، ئەقىل ۋە تەپەككۇر تېپىدىكى ئادەملەرمۇ ئاز بولىدۇ، ئەممىا ئەقىل تېپىدىكى ئادەملەرنىڭ «ئاممىا» ۋەكىللىكىدىكى تۈرمۇش تېپىدىكى ئادەملەرگە تەسىر كۆرسىتىپ، «ئاممىا» نى ئازايتىش خىزمىتى بولسا نۆۋەتتە ئۆزىنى چوڭ ھېسابلايدىغان كىشىلەر مۇلاھىزە قىلىپ كۆرىدىغان مۇھىم بىر مەسىلە. مېنىڭچە، ھازىر نوپۇسىمىزنىڭ ئازلىقىدىن ئەمەس، تۈرمۇش تېپىدىكى ئادەملەرنىڭ كۆپىيىۋاتقانلىقىدىن ئەنسىرەش لازىم ۋە بۇ خىل ئادەملەرنى ئازايتىپ، ئەقىل تېپىدىكى كىشىلەرنى كۆپەيتىشكە ھەرىكەت قىلىش لازىم. ئەمدى مۇشۇ ئالىي مەنپەئەت نۇقتىسىدىن چىقىش قىلغاندا، ئاممىغا ياقىدىغان ۋە ئاممىلا چۈشىنەلەيدىغان نەرسىلەرنى يازىدىغانلار ئەمەلىيەتتە ئۆزىمۇ ئاممىا سېپىغا بىر ئەزانى كۆپەيتكەن شەخس ھېسابلىنىدۇ. پەقەت ئاممىا سېپىنىڭ بىرىنچى رېتىدىن ئورۇن ئالغان ئالاھىدىلىكى بار خالاس. بۇ پىكىرنىڭ قىرىنى بويلاپ داۋاملىق ماڭغىنىمىزدا شۇ مەلۇم بولىدۇكى، ئاممىنىڭ ئويلىغىنىنى، ئارزۇ - ئارمىنىنى يېزىش ئەسىرلەردىن بېرى بۇرۇقتۇما بولۇپ كەلگەن بۇ دىيارىمىزدا ئەدەب ۋە شائىر بولۇش-نىڭ يۈكسەك نىشانى بولغان بولسا، ئەمدى پۈرسەت ۋە خەتەرلەر

كۈلۈپ باققان زامانىمىزدا خەلققە ياقسۇن - ياقمىسۇن، قانداق قىلىش كېرەكلىكى، نېمىدە ئارقىدا قالغىنىمىز ۋە قانداق قىلساق بولىدىغانلىقىمىز توغرىسىدا ئەدەبىي ياكى ئەقلىي ئەسەر يېزىش — ئۆزىنى ئەقىل تېپىدىكى ئادەم دەپ ھېسابلايدىغان كىشىلەرنىڭ قىلىشقا تېگىشلىك ئەقلىي ئىشى بولۇشى لازىم.

خەلقنىڭ ئوي - پىكرىنى ئەكس ئەتتۈرۈش دېگەن بۇ شوئار قالاق ۋە قاراڭغۇ ئۆتمۈشتىن قالغان ئاڭ ئەخلىتىدىن ئىبارەت. ئوي - پىكرىنى ئىپادىلەش، خەلقنىڭ ئەھۋالىنى ئەدەبىي ژانىرته بىلەن ئەكس ئەتتۈرۈش ئادەم زاتىنىڭ تەبىئىتى ۋە ئەدىبلەرنىڭ ئەقەللىي ۋەزىپىسى. مۇشۇنداق تۈرۈقلۇق يەنە داۋاملىق يۈقىرى قىدەك تۆۋەن ئۆلچەملىك شوئارنى توۋلاش تولىمۇ ئارقىدا قالغانلىق بولىدۇ. ئەدىب، شائىر ۋە سەنئەتكار بولۇشنى ئۆسمۈرلەر دىن تارتىپ ئالىي نىشان قىلىۋالىدىغان دىيارىمىزدا، ئەدەبىيات تىن باشقا پەنلەرگە قىزىقمايدىغان ياكى تېخنىك پەنلەرنىڭ تېر مىنلىرىغىمۇ قىزىقمايدىغان ئەدىبلەر كۆپ نىسبەتتە ئىگىلەپ ياتىدۇ. ئۇلارنى بۇ زېمىندا بۇ پەنلەرگە قىزىقىدىغانلىغا مەجبۇرلايدىغان روھىي ھاۋامۇ يوق، يەنى كىشىلەرنىڭ مەشھۇر زاتلىرى مىزغا قويغان تەلىپى ئاران شۇنچىلىك، دېمەك بىزدە ئاممانا ھايىتى كۆپ.

ئەخلاقنىڭ قانچىلىك «بۇزۇلۇپ» كەتكەنلىكىنى يېزىش نۆۋەتتە بىر ئەدىبنىڭ قانچىلىك دىن - دىيانەتلىك ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدىغان ۋە ئۆزىنىڭ قانچىلىك ئۆتكۈر كۆزىتىش ئىقتىدا

رى بارلىقىنى ئىپادىلەيدىغان «يېڭى» ۋاستە بولۇپ قالدى. قارىسىڭىز رادىئو ـ تېلېۋىزىيە، گېزىت ـ ژۇرناللاردا بۇنداق ماقالىلەر ۋە قاقشاشلار پەۋەس توشقان. بۇ «بۇزۇقچىلىق» تۇرـ لىرىگە قارىسىڭىز، نەچچە ئەسىردىن بېرى دەپ كەلگەن گەپلەرـ دىن چوڭ پەرقى يوق. بۇ يەردە بىر گۇمان بارکى، بۇ بۇزۇقچەـ لىقلارنى پاش قىلىشنىڭ زۆرۈرىيىتى بولۇشتا گەپ كەتمەيدۇ، بىراق شۇنى يازمەن دەپ نام چىقىرىشنىڭ ئەڭ زور مەقسەت بولۇشىدا. ئىشقىلىپ ھازىر ئەقىلنى ئېچىش تېپىدىكى كىتاب ـ ماقالىلەرگە قارىغاندا «قىسقا كىيگەننى، شاراب ئىچكەننى، تانسا ئويىنىغاننى، بەزمىخانىدا يايرىغاننى، مېھمانخانىدا ياتاق ئاچـ قانىنى» يېزىش ياكى سۆزلەش كەڭ «ئامما» نىڭ كۆڭلىگە ياقىدىـ غان ئىشلاردىن بىرى بولۇپ قالدى، ھەقىقىي ئەخلاقسىزلىق دېگەن ھوزۇنلۇق، ئوقىماسلىق ۋە ئىسراپچىلىق قىلىشتىن ئىبارەت. ئەگەر بىلىسىڭىز بىزلەر «ئەخلاقسىز» لارغا ئاشكارا نەپرەت قىلغىنىمىز بىلەن كۆڭلىمىزنىڭ بىر يەرلىرى باشقىلارنىڭ رەسـ ۋا بولۇشىنى كۆرۈپ ھۇزۇرلىنىش ۋە ئۆزىمىزنىڭ ناچار ئىشلىـ رىنى مەھكەم يوشۇرۇشقا ماھىر بولۇشتەك مۇرەككەپ ھېسسىـ يىاتقا تولغان يۇزەكى دىيانەت ئىگىلىرىدىن ئىبارەتمىز.

شۇنىڭ ئۈچۈن يازغۇچىلارى تېخىمۇ چوڭقۇرراق، تېخىمۇ مەنىلىكرەك ۋە تېخىمۇ ئۇنۇملۇكرەك ئەمگەك قىلسۇن دېيىشىـ مىزدە، ھازىر ئاممىغا بولۇۋاتقان ھادىسىلەرنى دەپ بېرىش ئەمەـ لىيەتتە ئاممىنىڭ كۆڭلىنى ئاچىدىغان نەرسىگە ئوخشاپ قالىدۇ،

شۇڭا ناچار ئىشلارنىڭ سەۋەبى ۋە ئۇنىڭ تەدبىرىنى كۆرسىتىش ۋە ياكى ئۇلارنى ئىلىم ئۆگىنىشكە ئىلھاملاندۇرۇش ئۈچۈن يازغۇچىمۇ فىزىكا، خىمىيىدىن، ئالەم تېخنىكىسىدىن، پسىخولوگىيە ۋە ئىنسانشۇناسلىقتىن، سىياسىي ۋە سىياسەتتىن خەۋەر تاپسۇن دېمەكچى. بىر بولسا ئەدەبىي ۋاستىلەرنى غول ئىشلىتىش بىلەنلا، يەنە بىر بولسا جەمئىيەتنى «قاتتىق تۇزەش» شوئارى بىلەنلا ئەخلاقنى ياخشىلاپ كەتكىلى، قاقشاش، چېقىۋېلىش ۋە ھۇجۇم قىلىش بىلەنلا نام چىقارغىلى بولمايدۇ، داستىخان ئۈستىدە داھىيانە ھېسسىياتلارغا چۆمگەن بىلەنمۇ شۇ يەردە قالىدۇ. ھەتتا بار ئەھۋاللارنى ئەدەبىي تۈستە سۈرەتلەپ بېرىش بىلەنلا كىشىلەرگە پايدا يەتكۈزگىلى بولمايدۇ، بۇنداق قىلىش زىيان كەلتۈرۈشمۇ مۇمكىن. ئەدەب بولغان ئادەم ئۆزىنىڭ كەسپىدىن باشقا پەنلەرگىمۇ ھۆرمەت قىلىشى، باشقا ساھەدىكى كەسىپ ئەھلىلىرىنى ئىززەتلىشى، ئەسلىدە پەن ـ تېخنىكىنىڭ تۆر كەسىپ ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلىشلىرى لازىم. بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلاردا قەھرىمانلىق ۋە كەڭ قورساقلىق ھازىرلىنىشى كېرەك. بۇنىڭ مەنپەئەتى ئاخىرىدا خەلقە بولىدۇ. چۈنكى تۈرمۇش تىپىدىكى جانلىقلار بىلەن ھېسسىيات تىپىدىكى خەلق ئامما ئىسىنى ئىلىمگە دەۋەت قىلغاندا ۋە ئۇلارنى روھلاندۇرغاندىلا، بۇ خەلقنىڭ ئۆمرىنى ئۇزارتىشقا پايدىسى بولىدۇ.

قۇلاقلا ھەر دائىم ماختاشلار ياقىدۇ، «ئۇنداق مەدەنىيەتلىك، مۇنداق مېھماندوست» دېگەنلەر پەقەت ئۆتمۈشتىنلا قالغان

كۆرۈنۈشلەر، هازىر بولسا ئەقىلدە گاللىشىپ، بىلىمدە سىنىپ-تىن چۈشۈپ قالدۇق. ئۆتمۈشنى مەدھىيىلەش ۋە ئۇنى هازىرقى ئەۋلادلارنىڭ نەتىجىسى قىلىپ كۆرسىتىش بىلەن ياخشى يازغۇچى بولغان بولمايدۇ، يەنى ماختاش ۋە ماختىنىش قۇلاققا ياققىنى بىلەن ئەقىلنىڭ ئىشلىگىنى بولمايدۇ. مۇشۇ بىر نەچچە يىلدىن بۇيان ئاز ساندىكى ئەدىبلەر قوزغاۋاتقان غەربنى تىللاش شامىلىمۇ بىزگە سوغۇق كېلىدۇ. چۈنكى ئىسلام دىنىمىز هېچقاچان مەلۇم دىن ياكى مىللەتنى يوقىتىش ئۈچۈن يارالغان بولماستىن، بەلكى كۈنلۈك قىلمىشىمىزنى ئەخلاق ۋە ئىلىم يولىغا سېلىشىمىز ئۈچۈن چۈشۈرۈلگەن مۇقەددەس قىبلىنامە. خەلقنىڭ كاتتىلىرى سانالغان كىشىلەرنىڭ «نام چىقىرىش ۋە هەيران قالدۇرۇش» هەۋىسى بىلەنلا ئاددىي ئاممىنىڭ تەهلىل ۋە تەپەككۇردىن يىراق قالغان ساددا هېسسىياتىنى دۆلەتنىڭ مەتبۇئاتىغا كۆتۈرۈپ چىقىشى ئاقىۋىتىنى ئويلاپ قىلىنغان ساخاۋەتلىك ئىش بولماي قالىدۇ، بۇنداق ئىشلار ئاخىرىدا «ئاممىا» نى جۇڭگونى ئۆز ئىچىگە ئالغان بارلىق چوڭ دۆلەتلەرگە ئىستىخىيىلىك هالدا قارشى تۇرىدىغان تەدبىرسىز قىزىققانلارغا ئايلاندۇرۇشقا قەدەر زىيان بېرىدۇ. مۇشۇنداق كۈشكۈرتۈش ۋە مەست قىلىشلار بۇرۇندىن بار بولغاچقا، بىزلەر باشقىلارنىڭ تىلىنى ۋە تېخنىكىسىنى ئۆگىنەلمەي، كاللىمىزغا هەرقانچە قىلساقمۇ چۈشمەي، مۇشۇ سائەتلەرگە يېتىپ كەلدۇق. ئەمدى داۋاملىق بۇنداق «ئۆزىنى مەدەنىيەتلىك كۆرسىتىپ، غەرب ۋە شەرقنى ئەخلاقسىز هېسابلاش»

كەيپىياتىنى خەلق ئارىسىدىن رەسمىي مەتبۇئاتقا كۆچۈرۈپ بەر-سەك، ئەڭ «قىزىقارلىقى» ئۆزىمىزنىڭ ئانا تىلى ۋە ئەنئەنىۋى پەن - تېخنىكىمىزنى تونۇمايدىغان بولۇپ قالىمىز. چۈنكى ئادەم-نىڭ زېھنى پەقەتلا قارشى تۇرۇش ئۇچۇن قارشى تۇرۇشقا سەرپ بولۇپ كەتسە، رېئالنى ئىشلارغا گال ۋە ھۇرۇن بولۇپ كېتىدۇ. شۇنىڭ ئۇچۇن باشقىلارغا ساددىلارچە ئۆچلۈك قىلىش ياكى قار-شى تۇرۇش پسىخىكىسى كېسەللىك دەرىجىسىگە بېرىپ يەتكەن بولغاچقا، بىز مەتبۇئاتتىكى «ئەلجەزىرىلىشىش» ھالىتىگە پىكىر قىلىشقا مەجبۇر بولدۇق، ئومۇمەن مەيلى قايسى تۇردىكى يازغۇ-چى بولسۇن، تەكرار ئېيتقىنىمىزدا «ئاممىا» غا ئۇلار چۈشىنەلەي-دىغان ھادىسىلەرنى قايتىلاپ بېرىش ۋە شۇلار ئارىسىغا چوڭ مىللەتلەرگە ئۆچلۈك قىلىشنى «چاندۇرماي» سېلىشتۇرمايمىز بولسا، ئۇ ئۆزىنىڭ خەلقىگە بولۇپمۇ ياشلىرىغا زىيانكەشلىك قىلغان، ئۇلارنىڭ ۋاقتىنى ئىسراپ قىلغان بولىدۇ. 100% زېھنىنىڭ، ئۇ 90% ى ئاغرىنىش، قېيىداش ۋە تىللىشىلىش بىلەن سەرپ بولسا قالغان 10% ى ئەمەلىيەتتە تاماق يېيىش، تەرەت قىلىش ۋە ئۇخلاش بىلەن تۇگەيدۇ. ئەقىلنى تاۋلاش، تەپەككۇرنى ئەلالا-شتۇرۇش دېگەندەك ئىنسانىي ئىشلارغا ۋاقىت يەتمىگەنسېرى «تىللاش كۇچى» مىز ۋە «ھەسەت قىلىش ھەۋىسى» مىز ھەسسە-لەپ ئاشقان بولىدۇ. دېمەك، بىز زېھنىمىزنى كۆپرەك پەن - تېخنىكا ئۆگىنىشكە سەرپ قىلىشىمىز كېرەك.

قۇلاققا «خۇشياقمىدىغان» ماقالىلا ۋە نۇتۇقلار ئورنىغا ئەقىل-

نى ئىشلىتىش توغرىسىدىكى بىر جۈملە سۆز ۋە بىر ئىبغىز گەپ پايدا قىلىدۇ بىزگە. خەلقە ياققىنى ئەڭ يۇقىرى پەللە ئەمەس، ئۇ پەقەت بىر سېزىم ۋە ياكى مەۋسۇملۇك نەتىجە، (ھەرگىزمۇ يىللىق خۇلاسە ياكى مەكتەپ پۈتتۈرۈش دىپلومى ئەمەس). مەن شۇنى يازغۇچىلاردىن ئۈمىد قىلىمەن: ئاممىنىڭ قۇلىقىغا خۇش-ياقىدىغان ئەسەرلەرنى يېزىش باسقۇچىدىن ھالقىپ ئۆتۈڭلار، خەلقنى خۇشال قىلاي دېسەك، ئىتوت ۋە يۇمۇر سۆزلىسەكمۇ بولىدۇ. يازغۇچى دېگەن ئىدىيە ئىشلەپچىقىرىدىغان ۋە ئاجايىپ پاساھەت بىلەن خەلقە ئەقىل ئۆگىتىدىغان كىشى بولۇشى كېرەك. ھەتتا خەلقنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرەلەيدىغان ئەسەرلەرنىمۇ يازالايدىغان سەۋىيىگە يېتەلىشى لازىم. چۈنكى بۇنداق ئىشلارنى بىركىملەرنىڭ ماختىشى ۋە ھەق بېرىشى ئۈچۈن قىلمايمىز، بىرەر ئورۇن ياكى خىيالدىكى مەنسەپلەر ئۈچۈن تېخىمۇ ئەمەس، شۇڭا خەلقنىڭ ئويلىغىنىنى يازالايدىغان «جۈرئەتلىك» يازغۇچىلاردىن بەكرەك خەلقنىڭ چۈشەنچىسىنى ئەلالاشتۇرالايدىغان ئە-سەرلەرنى يازالايدىغان يازغۇچىلار بىزگە ئېھتىياجلىق. خەلقنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرەلەيدىغان يازغۇچى بولغان كىشىلەرنى خارلى-مايلى، ئۇلار بىر نېمىنى ئالدىن بىلىپ قالدى بولغاي، شۇڭا ئاممانا دەرھال قوبۇل قىلالمىغان گەپ خالاس. ئىشقىلىپ يازغۇ-چىلارنىڭ قۇلاققا ياقىدىغانلا نەرسە يازماي، ئەقىلنىڭ ئىشلىگە-نىنى ئىپادىلىيەلەيدىغان ئەسەرلەرنى يازغىنى بىزگە پايدىلىق.

ھەر بىر كىتابىم ۋە ماقالەمدىكى مەزمۇنلار دوختۇرلۇق

ساھەسىدىن چەتنەپ كەتكىنى يوق، بەزىدە بەدەننى، بەزىدە روھىي تىكى كېسەللەرنى داۋالاشقا مەجبۇرمەن. ئايرىم كىشىلەر مېنى ئۆزلىرىنىڭ ساھەسىگە قول ئۇزىتىۋاتىدۇ، دەپ ئويلاپ قالدى بەلكىم. لېكىن مەن يەنىلا ئۆز جايىمدا. بىراق مەن ئادەملىكى بولسا ئۇنىڭ جىسمانىي ۋە روھىي كېسەللىكلىرى ئۇستىدە مۇلاھىزە قىلىشقا تېببىي مەكتەپكە كىرگەن كۈنىلا ئۇستازلارغا ۋە ئۆزۈمگە ۋەدە قىلغانمەن. بىر قېتىمدا زېھنىڭىز يەتمىسە كىتاب ۋە ماقالىلىرىمنى قايتا ـ قايتا كۆرۈڭ، ياقتۇرمىسىڭىز ئۆزىڭىز-نىڭ پۇلىغا سېتىۋالغاندىكىن تاشلىۋەتسىڭىز بولىدۇ. بىراق ئۇ-قۇماي ياكى تولۇق چۈشەنمەي تۆھمەت قىلىش جىنايى ئىشلارغا بېرىپ تاقىلىدۇ. ئاخىرىدا يازغۇچىلاردىن بىلىمگە تېخىمۇ ئەھمىيەت بېرىپ، خەلقنىڭ كەلگۈسى ئۈچۈن كېرەكلىك تەدبىر كىتابلىرى يېزىشنى ئۈمىد قىلىمەن.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. بىزدە نېمە ئۈچۈن ئەقىل ئېچىش تۈرىدىكى كىتاپ ئاپتورلىرى ئاز؟

2. ھادىسە ياكى خىيالنى ئىپادىلەيدىغان ئەسەرلەرنىڭ رە-ئال ئەھۋالنى ياخشىلاشقا قانچىلىك ئەھمىيىتى بولار؟

3. پەقەت ئەخلاقنى تەكىتلىگەندىن كۆرە ئادەمنىڭ ياخشى سۆزلەرنى چۈشىنىش سەۋىيىسىنى ئاشۇرۇشقا تىرىشىشنىڭ قا-ئىدىسى بار؟

يامانلىغانىنىڭ خۇرجىنىغا زىيان

قېيىداشنىڭ ئېغىر پسىخولوگىيىلىك كېسەللىك ئىكەنلىكىنى بىلگەن كىشىلەر ئۆزىنى بىمار سانىماسلىق ئۈچۈن يېگىت مىجەزلىك ئادەم ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىماقچى بولىدۇ، لېكىن بەش مىنۇت ئۆتمەيلا يەنە بوران ـ شامالدىن، قار ـ يامغۇردىن، ئىسسىق ـ سوغۇقتىن، دوست ـ دۇشمەندىن، خوتۇن ـ بالىلىرىدىن... ئاغرىنغىلى، دەرد ئېيتقىلى تۇرىدۇ، ھۆكۈمەت ۋە ھاكىمىيەتلەردىن قېيىداشنى غورۇر دەپ چۈشىنىدىغانلارنى نېمە دېسەك بولار دەپ ئولتۇرساق، ئاتا ـ ئانىسىدىن، ئەجدادلىرىدىن ئاغرىنىپ، «پاراڭ مەركىزىگە ئايلىنىۋالغان ئاجايىپ تەدبىرلىك تارىخچى» لارنى قانداق چوڭ كۆرۈشنى بىلەلمەي قالىمىز. بىر نەچچە سائەتلەر قېيىداپ، ئاغرىنىپ، تىللاپ، قاغاپ، يامانلىق تىلەپ، دۇئا قىلىپ... قويۇپ كەتكەندىن كېيىن پەرزەنتلىرىمىز قېيىدىغاندەك ئىشلارنى تەكرار سادىر قىلىشقا ماڭغىنىمىز ماڭغان...

قېيىداشنىڭ ئۆزى ئادەملەرنىڭ پەرىزى، مۆلچىرى، تونۇشى ۋە چۈشىنىشىگە ئوخشىمايدىغان بىر ھالەتكە نىسبەتەن تۇتقان پۇشايمان ۋە ئاچچىقىدىن ئىبارەت. يەنى ئەمەتنى ئاقمىكىن دېسەك ئاق سېرىق ئىكەن، بۇ يەردىكى گەپ ئەمەتنىڭ ئاق بولماي ئاق سېرىق ئىكەنلىكىدە ئەمەس، نېمىشقا مەن ئۇنى ئاق دەپ چۈشەنگەندىكىن ئاق بولمامدۇ دەپ ئەمەتتىن خاپا بولۇپ، ئۇنىڭغا

ئۆچلۈك قىلىشىدا. يەنە مىسالەن، كېسەل كۆرۈنگىلى كەلگەن ئادەم سائەتنىڭ توغرا ماڭماي كېچىكىپ قالغانلىقىنى دېمەي، دوختۇرخانىنىڭ كېسەل كۆرۈش بەلگىلىمىسىگە پىكىر قىلىشى ۋەھاكازا... ئەڭ ئاددىي تۈرمۇش مىساللىرىدىن تارتىپ تاكى دۇنيا ئىشلىرىغىچە بولغان ئاغرىنىشلارنىڭ ھەممىسى ئەسلىدە ئۇ شەيئىلەرنىڭ چاتىقى بولماستىن، بەلكى شۇنى كۆرگەن ۋە كۆزەتكەن كاللىنىڭ توغرا تەھلىل قىلمىغانلىقى ۋە ھەرقانداق ئېھتىمالدىكى نەتىجىگە روھىي تەييارلىق قىلمىغانلىقىدىن پەيدا بولىدۇ. بۆرىنىڭ ئېھتىياجى ۋە ماھىيىتىنى بىلسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭدىن قورقىدىغان ئاق كۆڭۈل ۋە يۇۋاش بولۇشنى كۆتۈش، ئەگەر ئۇ ئۆز تەبىئىتى بويىچە يەپ چىشلىسە ئۇنى تىللاپ، خاپا بولۇش بىزدىكى بارلىق قېيىداشلارنىڭ ئەڭ ياخشى مىسالى بولالايدۇ. يەنە ھەممە ئىش ۋە ئادەملەرنى ماڭا ئوخشاش ئويلايدۇ، دەپ بېكىتىۋېلىپ، ئۇنداق بولماي قالسا، ئاناڭنى - ماناڭنى دەپ تىللاپ، ئاي - يىللارغىچە ئۇنىڭ يامان گېپىنى قىلىدىغان ئەخمەقلىق مەندىن باشلاپ ھەممىمىزدە بار كېسەللىك. ئەمدى گەپنى ئۇزارتماي، كۇندە تەكرارلاپ تۇرىدىغان قېيىداشلىرىمىزدىن پەقەت بىر نەچچىنى مىسال كەلتۈرمەكچىمەن:

1) بىزنى ئوقۇتمايدىكەن ھەم خىزمەتكە ئالمايدىكەن.

بۇ گەپ بىلەن ئۇچ ياشلىق قىزىم ئېسىمگە كېلىدۇ. ئۇ يەسلىگە بېرىپ كەلسە خۇددى بىزگە ناھايىتى جىق ئىش قىلىپ بەرگەن ياكى ئەمگەك قىلىپ ھېرىپ كەتكەندەك روھىي ھالەتتە چوڭ - چوڭ نەرسىلەرنى تەلەپ قىلىدۇ. بۇ خىل قېيىداشمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش گۆدەكلىكىنىڭ بىر كۆرۈنۈشى. ئوقۇساڭ،

ئۆگەنسەڭ ئۆزۈڭگە ئۆگىنىسەن، ئۆگىتىپ، ئوقۇتۇپ قويغىنىمۇ چوڭ ئىش، ئوقۇمىغان ئادەمنى خىزمەتكەن ئالمايدىغان دەۋرده، ئوقۇساق ئالمايدىكەن دەپ ئوقۇماي قويساڭ كىمگە پايدا، كىمگە زىيان؟! بىلىملىكلەر رىقابىتى كەسكىنلىشىۋاتقان، بىر دانە ناننى نەچچەيلەن تالىشىۋاتقان بىر زاماندا رىقابەتچى سېنىڭ ئۆزىدىن بىلىملىك بولۇشۇڭنى خالىشى مۇمكىنمۇ؟ خىزمەتكە ئېلىش - ئالماسلىقى چوڭ - چوڭ ئىشلارغا باغلىق بولسىمۇ، بىراق كىچىكرەك تەرەپلىرى دەل سېنىڭ شۇ سائەت ئىچىده ئېلىنغان ئەملىيەت ئىمتىھانىغا تەييار ئەمەسلىكىڭدىن كېلىپ چىقىدۇ، يەنى سەندە دىپلوم بار، ئىقتىدارىڭ كەم. ئىقتىدار دېگىنىمىز، بىلىمدىن سىرت شۇ دۆلەت ۋە جەمئىيەتتە سىياسىي كۈچ ۋە تەدبىر ئارقىلىق مودىللاشتۇرۇلغان كۆپ تىللىق، كۆپ سۇزگۈچلۈك ئىجتىمائىي ئاڭدىن ئىبارەت. بەش يىلغىچە «دەرسلىك ۋە مۇھەببەت» تىن باشقا شۇ كۈنلۈك گېزىت - ژۇرنال بىلەن ئۇچراشماي، باشقا دۆلەتتە ياشىغاندەك پۈتتۈرۈۋاتقان مىللىي بالىلارنىڭ ئۆز ئىقتىدارىنى شۇ ئاي - يىللاردا ئېقىۋاتقان سىياسىي، ئىجتىمائىي ۋە مەدەنىي تەرمىنلار بىلەن ئىپادىلەشنى ھەمده دۆلەت ۋە جاھان تىلى بىلەن ئۆزىنى كۆرسىتىشنى بىلمىگەنلىكى دەل «بىلىمسىز ۋە ئىقتىدارسىز» لىق تامغىسى بېسىلىشىنىڭ تېخنىكىلىق جەريانى ھېسابلىنىدۇ. خىزمەتكە ئېلىنماسلىقتىكى تۈرلۈك ئامىللارغا ئىقتىداردىكى كەمچىللىك يېتەرلىك سەۋەپ ياكى باھانە بولالايدۇ ئەلۋەتته. بۇغۇ تېخى «بىلىملىك ۋە ئوقۇغان» بالىلار دۇچ كەلگەن ئىشلار. بۇنىڭدىن ئارقىمىزغا يېنىپ ئوقۇتۇش بىلەن ئوقۇتماسلىق يولىدىكى ئاچالدا ئىككىلەن-

گەن ئەجدادلىرىمىز توغرىسىدا بىر مىسالنى كەلتۈرۈپ قېيىداش-
نىڭ بىرىنچىسىنى تۇڭەتمەكچىمەن: «بۇ يەردىكى مۇسۇلمانلار
ئاساسەن پەرزەنتلىرىنى ئوقۇتۇشقا ئىھتىياجمەن بەرمەيدىغان
خەق» ، «تۈركپانلىق بىلەن قەشقەرلىك مۇسۇلمانلار كۆپ ھاللاردا
پەرزەنتلىرىنى يوشۇرۇۋالىدىكەن ياكى باشقا ئۇسۇل بىلەن ئوقۇت-
مايدىكەنمىش» . بۇ قۇرلار 1913 - يىلى 7 - ئايدا ئورىنبورگ
(رۇسىيىدە) دىكى «ۋاقىت» ژۇرنىلىدا «بۇرھان شەھىدۇللىن»
نامىدا ئېلان قىلىنغان ئۇرۇمچى تەسىراتلىرىغا تەۋە.

تارىختىن بۇيان ئوقۇ - ئوقۇتۇشقا كەلگەندە دىنىي دەرسىتىن
باشقا ئىلىملەرنى ئۆگىنىشتىن قورقۇش ئىدىيىسى بىزدە ئېغىر
ئىكەنلىكى بەرھەق. باشقا تىل ۋە مەكتەپلەردە ئوقۇسا كاپىر
بولىدۇ، دەپ بالا بەرمەي، مەجبۇرىي ئالغىلى كەلسە «ئۆلدى»
دەپ يالغان ئېيتقان ئىشلارنى بۇيۇك بوۋامدىن ئاڭلىغانىدىم.
قەشقەردىن ئەنگلىيىگە ئوقۇتقىلى ئېلىپ ماڭغان نەچچە يۈز ياشنى
قايتۇرۇپ كەلگەن كاتتىلىرىمىز ئۆزىچە قالتىس ساۋابلىق ئىش
قىلغان بولسىمۇ، بىراق بۇنىڭلىق بىلەن ئۇلار دىن ۋە ۋەتەن
ئۈچۈن ئىش قىلمىدى، بەلكى ئۆزلىرىنىڭ نوپۇزىغا تەزىم قىلە-
دىغان ئادەملەرنىڭ ئازىيىپ كېتىشىدىن ساقلىنىپ قالدى، خا-
لاس. مۇشۇنداق ئەپتى - بەشىرىمىز بىلەن باشقىلارنى قاغاپ
ئولتۇرماي ئالدى بىلەن ئوقۇيلى، بىلىم ۋە ئاڭ پەيدا بولسۇن،
قالدىسىنى بىلگەن ئادەم كېيىنچە ئۆزى ئايرىۋالالايدۇ. دۇنيادا
ئىككى نەرسە شۇ كىشىنىڭ بولىدۇ: بىرى چاپىنى، يەنە بىرى
ئۆگىنىۋالغان بىلىمى! «جىگدىنىڭ ياغىچى بادىر بولماس، دېھە-
قانىنىڭ بالىسى كادىر بولماس» دەپ ئاغرىنىپ بالىلىرىنى ئوقۇت-

مىغانلار بادىرمۇ، كادىرمۇ بولمايدىغان يولغا كىرىپ قالغان بولىدۇ. دەۋرىمىزدىكى ئوقۇش، ئۆگىنىش شارائىتلىرىدا پەقەتلا بىر نەرسە كەم: بىلىمگە تەشنا ئادەم!

2) يېزىقىمىزنى خالىغانچە ئۆزگەرتىۋەتكەچكە ساۋاتسىز قالدىم.

مۇشۇ 50 يىلدا ئىككى قېتىم يېزىق ئۆزگەرتكىنىمىز ۋە قىسمەن ھەرپلەرگە تۈزىتىش كىرگۈزگىنىمىز راست. لېكىن بۇ ھۆكۈمەتكە قارىغاندا تارىختىكى ھۆكۈمدارلىرىمىز ئۆزگەرتكەن يېزىقلار ناھايىتى كۆپ. شۇنداق بولسىمۇ پۈتۈنلەي ساۋاتسىز ياكى نادان بوپقالماي، يەنە قايسى يېزىق بولسا شۇنى ئانا يېزىق قاتارىدا ئىشلىتىپ كەلدۇق. ئەمدى كونا بىلەن يېڭى يېزىق مەسىلىسىگە كەلسەك، بۇ نۇرغۇن چوڭ ـ چوڭ ئامىل ۋە ۋەزىيەتنىڭ ئېھتىياجى بىلەن بولغان بولسىمۇ، بىراق ئۇ ئوخشاشلا ئۇيغۇر يېزىقى دەپ ئېلان قىلىنغاچقا، ئەسلىدە ئۇنى كۆزىمىزگە سۇرتۇپ ئۆگىنىشىمىز كېرەك ئىدى، چۈنكى ئاخىرقى مەقسەت يېزىق ئارقىلىق بىلىم ئىگىلەشتىن ئىبارەت. ئەمدى ئۆزىنىڭ بىلىمگە ۋە ئەقلىي يورۇقلۇققا ئىنتىلمەيدىغان خۇي ـ پەيلىنى دېمەي، ئۇنى ھۆكۈمەتكە ئىتتىرىپ قويۇش مۇناقىچە ئېيتقاندا، نادان ۋە پەس بولۇشقا ئۆزى رازىلىق بىلدۈرگەنلىكىدىن باشقا نەرسە ئەمەس!

3) ئوقۇغۇدەك مەكتەپ، ئۆگەنگۈدەك بىلىم يوق.

ساۋاتسىز يۇرۇشتىن خىجىل بولمايدىغانلاردىن سەل ـ پەل يۇقىرىراق بەزى كىشىلەر ھازىرقى مائارىپ تۈزۈلمىسىدىن ئاغرىنىپ، شۇ يامانلىغانچە ئۆزى ياكى بالىلىرىنى ئۆگىنىشكە دەۋەت

قىلمايدۇ. كۆرسەتكەن سەۋەبى: مەكتەپ يوق، ئۆگەنگۈدەك بىر-لىم يوق. بىراق ئۇرۇمچىنى مەركەز قىلىپ، ۋىلايەت ۋە ناھىيە-لەرنى كۆزدە تۇتقاندا ھەر خىل ئالىي - ئوتتۇرا بىلىم يۇرتلىرى، ھەر خىل كۇرسلار... دا تۇرلۇك تېخنىكا، تىل ۋە مەدەنىيەت بىلىملىرى تولۇپ تاشماقتا. گەپ بىلىم ئېلىش ئۇچۇن كۆچلۇك ئىرادە، سەۋرچانلىق ۋە جاپاغا چىداش روھى بولسىلا، رايونىزمى-دا تۇرۇپمۇ ئونلىغان تىللارنى، تۇرلۇك تېخنىكىلارنى ئۆزىنىڭ ئارزۇسىغا ماسلاشتۇرۇپ ئۆگىنىۋالغىلى بولىدۇ. ئەگەر ئۆگى-نىشكە قىزىقمىساق بىزگە يارىغۇدەك ھېچنېمە تاپالمايمىز.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. قىيىداش بىلەن باشقىلارنىڭ دىققىتىنى تارتىمەن دېيىش-نى نېمە ئۇچۇن ئەخمەقلىق دەيمىز؟

2. ئوقۇش بىلەن بىلىملىك بولۇشنىڭ يوللىرى پۈتۈنلەي ئېتىلىپ قالدىمۇ؟

3. بىلىمسىز قېلىشقا ئاساسىي تەرەپ زادى نېمە؟

ئارقىدا قالدىم

پۈت تىرەپ تۇرۇشنىڭ چېكىنىشكە قاراپ يۈزلەنگەنلىكىنىڭ بېشارىتى ئىكەنلىكى ئەمەلىيەتتىن مەلۇم بولۇپ تۇرىدۇ. ئارقىدا قېلىش بولسا ئۇنىڭ داۋامى ۋە نەتىجىلىنىشى بولۇپ، مەسىلىنىڭ ئېغىرى تېخى بۇ ئەمەس. داۋالاش ئىشلىرىدىن ئاز ـ تولا خەۋىرى بار ئادەملەرگە شۇ ئايدىڭكى، بىر ئادەمنىڭ ئۆزىگە بىلىنگۈدەك ھالدا ئاغرىش، ئېچىشىش، سانجىلىش، قېقىلىش ھالىتىگە كېلىپ قالغىنى ئەمەلىيەتتە كېسەلنىڭ ئوتتۇراھال دەرىجىگە بېرىپ قالغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. ئۆزىگە ھېچقانداق ئالاھەت بەرمىگەن ياكى كۆرسەتمىگەن بولسا ئۇنىڭغا ئېرەن قىلماسلىق ئەمەلىيەتتە بەدەننىڭ كېسەللىك بىلەن چۈشكەن بەيگىدە ئارقىدا قالغان ۋاقتى ھېسابلىنىدۇ. شۇنىڭغا ئوخشاشلا ئۆزىمىزنىڭ تەپەككۇر، ئەقىل ۋە بارلىق مېڭە كۈچلىرى جەھەتتە دەۋرىمىزنىڭ، باشقا مىللەتلەرنىڭ ۋە دۇنيانىڭ ئارقىدا قالغانلىقىمىزنى بىلمەي يۈرۈشىمىز دەل كېسەلنىڭ ئوتتۇرىغا كېلىپ قالغانلىقىدەكلا بىر ئىش. مۇشۇ كۈنلەردە ئۆزىمىزنىڭ ئارقىدا قالغانلىقىمىزنى ئوتتۇرىغا قويغان، ئاڭ ۋە ئەقىلدە ئالغا ئىلگىرىلەشنى دەۋەت قىلغان كىشىگە تۆھمەت قىلىش قايتىدىن ئەۋج ئېلىۋاتقان بولسىمۇ، بىراق بىرىمىزنىڭ تەقدىرى ھەممىمىزنىڭ ئىچىدە، ھەممىمىزنىڭ مەنپەئەتى ھەر بىر ئادەمنىڭ ساپا ـ سۈپىتىدە بولغاچقا، بىر كىمنىڭ سىياسىي ياكى دىنىي پرىنسىپقا كۆتۈرۈپ تۆھمەت قىلىشىدىن قورقماي سۆزلەش مېنىڭچە، يەنە 10 يىلنىڭ كەينىدىكى كۈنلەر ئۈچۈن غەم يېگەنلىكتىن بولىدۇ. ئۆزۈمنىڭ ساپا ـ سۈپىتىم دېگەندەك ئۇستۇن بولمىسىمۇ، بىراق مەن

ئۆزۈمنىڭ ئارقىدا قالغانلىقىمنى بىلگەنلىكىم ئۈچۈن ھەر دائىم ئەۋلادلارنى ئوقۇتۇش، يۇقىرى تېخنىكىلارنى ئىگىلەش ۋە ھازىر بار شارائىتلارنى قەدىرلەش جەھەتتىكى قىلىۋاتقان تەشۋىقاتلىرىمىنى، يەنىلا ئاللا بەرگەن ئەقىلنى ۋەتەننىڭ ئىشلىرىنى ياخشىلاش ئۈچۈن ئىشلىتىشكە باسقان ئەھمىيەتلىك قەدىمىم دەپ ئويلايمەن ھەمدە ئاددىي خەلقتىن ئۆزلىرىنى پەيلاسوپ، ئەدىب، ئۆلىما، داھىي... ئاتىۋالغان ئادەملەرنى ماھىيىتى بىلەن، ھەقىقىي قىياپىتى بىلەن چۈشىنىپ بېقىشىنى ئۈمىد قىلىمەن. چۈنكى خەلق ئاممىسىدىكى ساددىلىق ۋە نادانلىق بۇ «ئۇلۇغ» لارنى ئۆزىنى بىلەلمەس، تەكەببۇر، تەنقىد يېمەس ۋە پرىنسىپقا كۆتۈرۈپ چېقىش ھەۋىسلىرىگە سېلىۋەتكەن بولدى.

تۆۋەندە ئۆزۈمنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ھالدا رايونىمىز كىشىلىرىنىڭ پۈتۈن سەپ بويىچە ئارقىدا قالغانلىقىنىڭ ئاشكارا بېشارەتلىرىدىن 20 خىل ئەھۋالنى سۈرەتلەپ بەرمەكچىمەن، ھەرقانداق «كاتتا ئادەم» مۇ ئىنساپ بىلەن ئۆزىنى تەكشۈرۈپ كۆرسە:

1. پۈتۈن زېھنىمىز باشقا ئەل ۋە باشقا جەبھىلەر.

2. ئۆزىمىزنىڭ تىل ـ يېزىقىمىزنى ياخشى بىلمەيمىز ـ يۇ، ئىلغار مىللەت ۋە مەدەنىيەتلەرگە ئۆچلۈك قىلىمىز.

3. ھەرقانداق ۋەقە ۋە مەسىلىگە ھېسسىيات نۇقتىسىدىن باھا بېرىمىز.

4. پۈل خەجلەپ سالامەتلىكىمىزنى بۇزىدىغان ئەخلەت يېمەك ـ ئىچىمەكلەرنى پەخىرلىنىپ تۈرۈپ ئىستېمال قىلىمىز ۋە ئاسان ئاغرىپ قىممەت داۋالىنىمىز.

5. جاھاننى بۇزۇلۇپ، ياشلار تۈگەشتى دەپ پەرەز قىلىمىز.

6. پەرزەنتلىرىمىزنى ئوقۇتمايمىز ياكى چېقىرىۋالىمىز.

7. ئۇيغۇر تېبابىتىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان مىللىي پەن ـ

تېخنىكىنى زىيالىي ۋە ئەمەلدارلىرىمىز چۈشەنمەيدۇ.

8. ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىمىز ھەقىقىي ياخشى ئوقۇ-ماي‌دۇ ھەمدە بىلىم بىلەن خىزمەت ئۇقۇمىنى ئارىلاشتۇرۇپ قوي-ىدۇ.

9. دوكتور، پروفېسسور ۋە دىنىي ئۆلىمالىرىمىز ئۆز-ئىڭ، خەلقىنىڭ ھال ـ ئەھۋالىنى چۈشەنمەيدۇ.

10. ناخشا ـ ئۇسسۇل، شېئىرىيەت ۋە مەرىكە سورۇنلىر-ىنى مەدەنىيەتنىڭ پەللىسى دەپ بېكىتىۋالىمىز.

11. تەبىئىي پەنلەرگە قىزىقمايمىز، ئۆگەنسەك كاللىمىزغا چۈشمەيدۇ، چۈشمىگەنسېرى ئىلىم ـ پەندىن ئاغرىنىمىز.

12. دۇنيانى تۇزەشنىڭ بىردىنبىر يولى رادىكال يول بىلەن ئەخلاقنى ياخشىلاش دەپ ئويلايمىز.

13. بار شارائىتلارنى يوق ۋە يوق قىلىۋەتتى، دەپ چۈشە-نمىز. ئۇنىڭدىن پايدىلىنىپ، ھازىرچە قىلغىلى بولىدىغان ئىشلارنى باشلاپ تۇرماي بەلكى ھەممە مىللەتكە نەپرەتلىنىمىز.

14. ھاياجانلىق مىسرالار ۋە شوئار تەرىقىسىدىكى جۈملىلەر بولمىسا، چوڭقۇر مەنىلىك ھەرقانچە ياخشى كىتاب بولسىمۇ ئوقۇمايمىز ياكى ئۇنىڭغا ئۇقماي تۇرۇپلا ھۇجۇم قىلىمىز.

15. يۈز يىلدىمۇ تەستە يېتىشىپ چىقىدىغان سۈزۈك ئادەم-لىرىمىزنى تۆھمەت بىلەن يوقىتىۋېتىمىز ياكى يوقىتىشقا يارە-لىشىمىز.

16. ئۆزىنىڭ ساۋاتسىز كاللىسىدىن ئۆتمىگەن ياكى ئۆز-ىنىڭ سەۋىيىسى يەتمىگەن ئىشلاردا «بۇنىڭغا ھۆكۈمەت قوشۇلماي-دۇ» دەپ ھۆكۈمەتنى سولچىل بولۇشقا كۈشكۈرتىمىز.

17. سولدىن چىقىشقا تۇغما ماھىر كېلىمىز ۋە بۆكسىنى ئەكەل دېسە بېشىنى ئەكىلىمىز.

18. ئۆزىنىڭ ۋىلايىتىنى ماختاپ، رايونىمىزدىكى باشقا

ۋىلايەت خەلقىنى چۆكۈرۈپ، ھەقىقىي مىللىي بۆلگۈنچىلىك بەلەن شۇغۇللىنىمىز.

19. كىملەرنى دوست تۇتۇشنى بىلمەيمىز، خەلقئارادىن ساۋاتسىز.

20. يوق ئىشلارغا ئاۋۇال ئەمەل تالىشىپ دۇنياغا يامان تەسىر بېرىمىز.

يۇقىرىدىكى ئىشلارنى گەرچە جىنايەت دېمىسەكمۇ، بىراق بۇلار تەپەككۇر ۋە ئەقىلدە ئارقىدا قالغانلىقىمىزنىڭ چوڭراق ئىسپاتلىرىدىن ئىبارەت، ئىنچىكىلەپ كەلسەك گەپ نۇرغۇن. نېرۋىسى ئاجىز ئادەملەرنى بەك كۆپىيىپ كەتتىمىكىن دەپ پەرەز قىلىشىمىزدا، بۇ يۇرتنىڭ ئادەملىرى ئۆزىنى تەنقىد قىلغان، ئۆزىنى تەكشۈرگەن گەپلەرنى ئاڭلىسا بەك خاپا بولىدىكەن، شۇ گەپنى دېگۈچىنى يوقىتىشقا تىرىشىدىكەن ياكى ئۇ كىشىگە سىيالسي ۋە دىنىي قالپاقلارنى كىيگۈزۈپ ئازابلاشقا تولىمۇ ئالدىرايدىكەن، ئەمەلىيەتتە بۇ بىر خىل شەخسىي كېسەللىك بولۇپلا قالماي، يەنە ئۇ بىر خىل ئومۇمىي بەدەنلىك، پۈتۈن سەۋەبلىك مىللىي ئاجىزلىقتىن ئىبارەت.

ئەمدى ئارقىدا قالدۇق دېگەندە، بىرى، دۇنيادا گەپنى چوڭ، ئىشنى راۋان قىلىۋاتقان دۆلەت ۋە مىللەتلەردىن ئارقىدا قالدۇق، يەنە بىرى، ئەينى زاماندا تەپەككۇردا ھاللىق سەۋىيىگە يەتكەن ئەجدادلىرىمىزدىن ئارقىدا قالدۇق، 20 يىلنىڭ ئالدىدا بىرىنى پىتىلىق، بىرىنى تاغلىق دەپ زاڭلىق قىلىدىغان كىچىك-رەك قېرىنداشلىرىمىز ئاڭ ۋە بىلىمدە بىزدىن ئاللىقاچان ھالقىپ كەتتى. ئۆزىمىزچە مەھەللىمىزدىكى تۇڭگانلارنى ئۇيغۇرچە سۆزلەيدۇ، خوتەندىكى خەنزۇلارنى ئۇيغۇرچە سۆزلىتىۋەتتۇق، تاجىكلارمۇ ئۇيغۇرچە خەت يازىدۇ... دەپ يۈرگەن كۈنلەردە بۇ خەلقلەر ئۇيغۇرچىنى بىلىپ، باشقا تىل ۋە تېخنىكىلارنىمۇ بە-

لىشكە يۈرۈش قىلماقتا، ئەڭ مۇھىمى كاللىسى ئېچىلىپ، ئەقىلىنى ئىشلەتكىلى تۇردى، بۇ رېئاللىقنى پەقەت ئاز ساندىكى كاتتىلار ئېتىراپ قىلماي ھەمدە ئۆزىنى چوڭ كۆرگەن خەلقىگە توغرا يول كۆرسەتمەي، كەچكىچە «بىز قالتىس خەلق، ئۇنداق مۆمىن، مۇنداق چىڭ» دەپ داھىيلىق غېمىدە ئالدىراش يۈرگەچە، ئاددىي خەلق ئاممىسى بىر خىل يېتىرقاش ئىچىدە قېپقالىدى. ئەمەلىيەتتە ئارقىدا قالغانلىقىنى بىلىش قورقۇنچلۇق ئىش ئەمەس ئىدى، ئىلگىرىلەشكە ھەرىكەت قىلىش بولسا ھالقىشنىڭ ئاچقۇچى ھېسابلىناتتى...

بەزى كىشىلەر ئادەملەر ئارقىدا قالدۇق دەپ ئېيتسام، ئىسلام دىنىنى ئارقىدا قالدى دېمەكچى دەپ زورمۇزور پرىنسىپقا كۆتۈرگۈسى كېلىپ قالىدۇ، بۇنداق ئادەملەرگە شۇنداق ھۆكۈم كىرگەن ئىكەن، بۇنداق دېمەك دېمۇ توختاتقىلى بولمايدۇ، لېكىن ئەقلى بارلارغا بىرلا قېتىم ئېيتىش كېرەككى، دىنىمىز ھېچقانداق ئارقىدا قالمايدۇ، قۇرئاننى بىزلا ئەمەس، دۇنيادىكى ھەممە مىللەتنىڭ ساغلام ئادەملىرى ھۆرمەت قىلىدۇ، گەپ ئەقىل ۋە تەدبىردە ئارقىدا قېلىشنىڭ ئىسلام دىنىمىزدا يامان كۆرۈلىدىغانلىقىنى بىلمەسلىكتە. چۈنكى «ئوقۇ» دىن باشلىغان ئاللا ئوقۇمىغان، بىلمىگەن ۋە ئەقلى يەتمىگەن تۇرۇقلۇق ئەقىلنى ئىشلىتىش توغرىسىدا سۆز قىلغان ئادەمگە تۆھمەت قىلغۇچىلارنى ھەرگىزمۇ كەچۈرمەيدۇ. مۇشۇ پرىنسىپنى بويلاپ پىكىر قىلغاندا ئاللا ھەرگىزمۇ ئارقىدا قالغۇچىلارنى ھىمايە قىلمايدۇ، بەلكى تەپەككۇر ۋە تونۇشتا ئىلگىرىلىمىگەن ئادەم ۋە خەلقلەر ئۈچۈن ئارقىدا قېلىشنىڭ كۆرگۈلۈكلىرىنى دەل مۇشۇ كۈنلەردە نەقىلەشتۇرىدۇ.

مەن مۇشۇ كىتابىمنى يېزىۋاتقان سائەتلەردە ئۆزۈمدە بىر خىل بىئارامچىلىق ئېغىرلاپ قالدى، چۈنكى قانچە ئىچكىرىلىگەن

سېرى شەخسەن ئۆزۈمنىڭ جىق تەرەپلەردە ئارقىدا قالغانلىقىمنى ھېس قىلماقتىمەن، نەق ـ نېسى مۇكاپات ۋە جازالىرى ئېنىق يېزىلغان مۇقەددەس كىتابىمىزدا ئېيتىلغاندەك، ئاخىرەتتىكى سوئال ـ سوراقلارغا پەقەت قورقۇش ۋە پۇشايمان بىلەنلا جاۋاب بېرىپ بولمايدۇ، سوئال سورىغۇچىمۇ ئاللىقاچان سېنىڭ نېمە قىلغىنىڭنى بىلىپ بولغان بولىدۇ. شۇڭا ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا ئەقىلنى ئەلالاشتۇرۇپ، تەدبىرنى ياخشىلاپ، ئەمەلنى توغرىلاپ ئوبدان كۆنلەرنى كۆرسەك، ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا مۇكاپىتىنى كۆرەلەيمىز، بىراق بىز خېلىلا ئارقىدا قاپتىمىز، گەرچە بىزدە ئۆزىنى ئۆلىما، داھىي ۋە پەيلاسوپ سانايدىغان ئادەملەر خېلى بار بولسىمۇ، لېكىن مېنىڭچە ئۇلارنىڭمۇ كۆپچىلىكىنىڭ ئەھۋالىنى ياخشىلىماي تۇرۇپ، ئۆزىنىڭ شەخسىي مۇكاپاتلىنىشى ناتايىن، يەنى ئۇمۇ شۇ ئارقىدا قالغان ئادەملەر ئۈچۈن مەلۇم مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئېلىشقا بۇيرۇلىدۇ. شۇڭا، ئالدى بىلەن ھەر ساھەنىڭ كاتتىلىرى بەك تەكەببۇرلىشىپ كەتمىگەي، شۇ تەكەببۇر ئادەم بەلكىم يۈز ياكى 300 ~ 400 ئادەم ئىچىدە ئۆزىنى ياخشى ھېس قىلىپ قالتىس سانالغاندۇ، بىراق بۇ سان ناھايىتى ئاز، يەنە كېلىپ ئۇنىڭلىق بىلەن مەغرۇرلىنىدىغان دەۋر بۇ ئەمەس. شۇڭا بىرىنچىدىن، ئارقىدا قالغانلىقىمىزنى ئېتىراپ قىلىپ، ئىلىم ـ پەندە ئالغا ئىلگىرىلىشىمىز، ئىككىنچىدىن، چۈشەنمەي ياكى چۈشىنىشكە سەۋىيىسى يەتمەي تۇرۇپ بۇنى ئىسلامغا تەگدى دەپ غەلۋە قىلماي، ئەقىلدە ۋە پىكىر قىلىش كۈچى

(تەپەككۇر) جەھەتتە پرولېتارىياتتىن ھاللىق سەۋىيىگە يەتسەك-مىكىن دەيمەن، مۇشۇ سۆزلىرىم بىلەن گەرچە گەدىنىمدىكى مەسئۇلىيەت ساقىت بولغان بولسىمۇ، بىراق بۇنى ھەر كۇنى سۆزلەيمەن، چۇشەنمەسلىككە ئامال يوق بولسىمۇ، بىراق چۇشىنىشكە ئىنتىلگۇچىلەرگە داۋاملىق تەكىتلەيمەن: ئارقىدا قالمايلى، مۇنداق بولغاندا ھەر ئىككى دۇنيادا ياخشى كۇن يوق.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. ئارقىدا قېلىشنىڭ يۇز خىل ئالامىتىنى تاپالامسىز؟

2. كۆپ ماختىنىش ياكى تەدبىرى سۆزلەنمىگەن ئەيىپلەشلەر بىزگە قانداق زىيانلارنى ئېلىپ كەلدى؟

3. خالىي جايدا بىز نەچچە مىسال ئارقىلىق ئارقىدا قالغانلىقىمىزنى ئۇنلۇك سۆزلەپ ئۆزىمىزنى تەكشۇرۇڭ.

تۆت زىياندىاش

بۇندىن 50 يىل بۇرۇن چېكەتكە، چاشقان، چۈشن ۋە قۇشقاچنى تۆت زىياندىاش دەپ ئاتىغان ۋە پۈتۈن مەملىكەت بويىچە تۆت زىياندىاشنى يوقىتىش سەپەرۋەر قىلىنغان ئىكەن (بىراق قۇشقاچ خاتا تۇتۇلغان). شۇڭا بۇ ھەممىگە تونۇشلۇق سۆزنى نۆۋەتتە خەلق سالامەتلىكىگە بىۋاستە زىيان سېلىۋاتقان تۆت خىل بىنورمال ھالەتكە ئوخشىتىپ ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇشنى ئوتتۇرىغا قويماقچىمەن، شۇنىڭغا گىرىپتار بولغان كۆپ ساندىكى كىشىلەر قۇلىقىنى يوپۇرۇپ «كېسىلى» نى يوشۇرۇشقا ۋە ئېغىرلاشتۇرۇشقا ئۇرۇنمىسا.

1. ھاراقكەشلىك

ھاراق ياساشنى ئۆزىمىز بۇندىن بىر نەچچە مىڭ يىللار ئىلگىرى ئىجاد قىلغان ۋە تارقاتقان بولساقمۇ، ھاراق ئىچىش ۋە بەك ئىچىشتە ھازىرقىدەك رېكورت يارىتمىغان ئىدۇق. ھازىرقى ھاراق ئىچىشىمىزدە مۇنداق ئالاھىدىلىكلەر بار ئىكەن:

1) مەست بولۇشنى ساقلاش ياكى كۆتۈش: مېڭە سېزىمى سۇسلاشقان (ۋاقىتلىق خۇشاللىق) پەيتىنى ساقلاپ، مەست بولغاندا ئاندىن پاراڭ قىلىشنى ياخشى كۆرۈش.

2) مەست قىياپىتىگە كىرىۋېلىپ كۆڭلىدىكىنى دەۋېلىش.

3) مەست بولۇۋېلىپ ئائىلە ۋە جەمئىيەتنىڭ مەسئۇلىيىتىدىن قېچىش، ئەگەر مەسىلە ياكى جېدەل بولسا مەست ئىدىم

دەپ تۇرۇۋېلىش.

4) ئىسپىرتنىڭ زەھەرلىشى بىلەن مەست ھالىتىگە كەلگەندە ئاندىن جىنسىي مۇناسىۋەت قىلىشنى ساقلاش.

ھاراق ئىچمەيمۇ پاراڭ كەيپى قىلالايدىغانلارنىڭ ئازىيىپ كەتكەنلىكى نېمىدىن دېرەك بېرىدۇ دېگەندە، بۇ ئۆزىنىڭ شەخسىي جېنىدىن ھالقىپ مىللەت ۋە دۆلەتنىڭ غېمىنى قىلىدىغان ئادەملەرنىڭ تېخىچە ئاز ئىكەنلىكىدىن بىۋاستە خەۋەر بېرىدۇ، دېگەن گەپ. ئادەتتە سۆھبەت كەيپىياتىمۇ ئاجايىپ مەستخۇش قىلالايتتى. بىراق مەست بولمىغىچە بىر - بىرىدىن قورۇنۇش، ئېھتىيات قىلىش ۋە مەخسۇس ئىچەرمەن گۇرۇھى تەشكىللەپ پاراڭلىشىشنىڭ ئۆزىلا سۆھبەتنىڭ ئەھمىيەتسىز ۋە سورۇندىلا قالىدىغانلىقىنى ئىسپاتلاپ تۇرىدۇ. مەست بولۇش يەنە بىر خىل رېئاللىققا نارازى بولۇش، ۋەزىيەتتىن ئاغرىنىشنىڭ، قېيىداشىنىڭ بىر خىل تىپىك ئىپادىسى. ۋەزىيەتتىن پايدىلانغان ياكى ۋەزىيەتنى پەيدا قىلالايدىغان ئادەملەر توپى ھاراقنى مەست بولۇش ئۇچۇن ئىچمەيدۇ. ئەمدى رەڭلىك ئولتۇرۇش ياكى جىنسىي مۇناسىۋەتنى خىجىللىقتىن قۇتۇلدۇرۇش ئۇچۇن مەست بولۇش بولسا، خۇددى زىلەيخانىڭ بۇتنى يوشۇرۇپ قويۇپ ئىشتىنىنى يەشكەنلىكىدەكلا بىر ئىش. نۆۋەتتە ئاياللارنىڭ ھەر خىل كۇچىلۇك ھاراقلارنى بولۇشچە ئىچىشى بولسا ئەرلەردىكى سۇپەت جەلپكارلىقىنىڭ ئازلىقىدىن باشقا يەنە ئۇلارنىڭ جىنسىي ئاجىزلىقىدىن كېلىپ چىققان بوشلۇقنىڭ يەنە بىر خىل بەدەنلىك قاندۇرۇلۇشىدىن ئىبارەت. ئەمدى بۇنىڭ باشقا سەۋەبلىرىنى ھەر ساھەنىڭ كەسىپ ئەھلى ئۆزىنىڭ نۇقتىسىدىن تەبىر بېرىپ باقسا

بولىدۇ.

2. قان ئازلىق

يېقىنقى تەكشۈرۈشتىن مەلۇم بولۇشىچە، ئۇرۇمچى شەھىرىدە 20% ئۆسمۈردە ئېغىر ئوزۇقلۇق يېتىشمەسلىك بار ئىكەن. مەملىكەت بويىچە ئالغاندا 60% ياش - ئۆسمۈردە ھەر خىل ئوزۇقلۇق يېتىشمەسلىك كۆرۈلۈۋاتىدۇ. ئوزۇقلۇق مىقدارى ۋە تۈرلىرى ھەرقانداق دەۋرنىڭكىدىن مول بولۇۋاتقان مۇشۇ پەيتتە ئوزۇقلۇق يېتىشمەسلىكنىڭ مۇنداق كۆپ بولۇشى تۆۋەندىكى سەۋەبلەرگە مۇناسىۋەتلىك:

1) ياش - ئۆسمۈرلەردە ئەنئەنىۋى ئوزۇقلىنىش قاراشلىرى ناھايىتى سۇس. ئۇلارنىڭ گاڭپەن، شىفەن، لەڭپۇڭ، لازا، خوگو، ساۋمىفېن، تەييار چۆپ، يىنلياۋ... دېگەندەك قانىنى ۋە قۇۋۇۋەتنى ئازايتقۇچى «ئەخلەت يېمەكلىكلەر» گە ئۆگىنىپ، ئۆزىنىڭ كۈچلۈك ۋە ئىلمىي تائاملىرىدىن قېچىشى ئەينى ۋاقىتتا ئۆزلىرىنىڭ تېنىنى زەئىپلەشتۈرۈشكە پۈل خەجلىگەنلىكى بولۇپ، لا قالماي، بەلكى ياۋروپا - سىبىرىيە تىپىدىكى بەدەن سۈپىتىنى تۆۋەنلىتىپ، مىللىي گېنىنى ئاجىزلىتىش ۋە مىللىي دۇنيا قاراشنى سۇسلاشتۇرۇش ئۈچۈن قىلىۋاتقان تىرىشچانلىقلىرىدىن باشقا نەرسە ئەمەس. بۇنداق ئۆزى خالاپ بەدەن ۋە ئەقلىنى ئاجىزلىتىدىغان مىللەت دۇنيادا ھېچ تېپىلماس، شۇنىڭغا قوشۇلۇپ قېنى ئاز، ئاسان ئاغرىيدىغان، قىز - ئوغۇلنىڭ پەرقى كىچىكلىگەن، بىلىم ئىگىلىيەلمەس ۋە پىلانسىز ئەۋلادلارنىڭ كۆپىيىۋاتقانلىقىغا زەن سالغان كۆزى ئوچۇق ئادەملەر ئانچە كۆپ ئەمەس، ئەمدى بۇ بالىلارغا شۇ بىر ئېغىز گەپ كەم قالدى:

ئۇنداق جاپادا قان ئازايتقاندىن كۆرە قولۇڭلارنىڭ تومۇرىنى ئۆت-مەس تىغ بىلەن كېسىڭلار! شۇڭا مەن چالا ساۋات ۋە قۇلاق موللىسى ئاتالمىش مۆتىۋەرلەرگە شۇنى دەيمەن: ئۆزۈڭ بۇ يەردە تۇرۇپ دۇنيادىكى چوڭ دۆلەتلەرنى تىللاپ، ئۇلارنى يوقتىمەن دېگۈچە، ئۆزۈڭنىڭ بالىسىدىكى ئەڭ چوڭ دۈشمەن بولغان قان ئازلىقنى يوقات ۋە بالاڭنى ئۇيغۇر تېبابىتىگە كۆرسەت، ئۇلارنى گاڭپەن ۋە ئاسما ئوكۇل بىلەن باققىچە ئۆزۈڭنىڭ ئۆيىدە گۇل-قەنت ۋە ھالۋا ئېتىشنى ئۆگىنىۋال!

2) يېمەكلىكلەرگە ھەر خىل رەڭ، تەم، پۇراق قوشىدى-غان، ئاقارتىدىغان، كۆپەيتىدىغان، مىكروب يوقىتىدىغان... خۇرۇچلارنى سېلىپ ئادەم بابلاش — نۆۋەتتە ئوڭمۇ، سولىمۇ، ئېقىمۇ، قارىسىمۇ، ئىمانلىقمۇ، ئىمانسىزمۇ پەرق قىلماي قىلى-ۋاتقان قىلىقلاردىن ئىبارەت. بۇمۇ ئۆزىنى ئاجىزلىتىشنىڭ تەد-بىرلىرىدىن بىرى بولۇپ قالدى.

3. قان قويۇقلۇق

قېنى قويۇقلارنى تەكشۈرگىنىمىزدە كۆپىنچە ئۇلارنىڭ قې-نىدىكى يېپىشقاقلىق، ماي ۋە چۆكمىنىڭ تەڭلا ئۆرلەپ كەتكىنى-نى ھېس قىلالايمىز، ئادەمنىڭ قېنى يېپىشقاق بولسا قان تومۇر توسۇلىدۇ، ماي كۆپ بولسا كېلەڭسىز سەمرىيىدىغان گەپ، چۆك-مە كۆپ بولسا يۈرەك تىقىلما، مېڭە توسالغۇ، قورساق ئېسىلغۇ بولىدىغان گەپ، دېئابېت ۋە باشقا ھەيۋەتلىك كېسەللىكلەر ئاشۇ-لارنىڭ ھەرقاندىقى ئېشىپ كېتىشىدىن پەيدا بولىدۇ، پۇل كۆپ كېتىدىغان ۋە مىللەتنى كەمبەغەل قىلىۋاتقان كېسەللىكلەرنىڭ شاھىمۇ دەل قان قويۇقلۇق، بۇنىڭ شەكلى ئىپادىسى بولسا

سېمىزلىكتۇر. يېقىنقى مەلۇماتقا قارىغاندا، سېمىزلىكنىڭ ئۆزى ئەمەلىيەتتە ئوزۇقلۇق يېتىشمەسلىك ۋە بەدەن تەڭپۇڭ بولماسلىقنىڭ يەنە بىر خىل ئىپادىسى بولىدىكەن، قارىماققا ھەيۋەتلىك كۆرۈنگەن بىلەن ئاشقازىنى ئاجىز، يۈرىكى چالاڭغۇ، قورسىقى تومپايغان، بېلى يوقالغان، ئېڭىكى كۆرۈنمەس، كۆزى قىزارغان، تاشقى يىگىلىگەن، پۇتى سىرتىغا كېرىلگەن... ئادەمنى ئەڭ ئاجىز ۋە بەختسىز دېمەي نېمە دېگۈلۈك؟ جەمئىيەتشۇناسلىق ئىلمىدىكى بايانلاردىن ئۆرنەك ئېلىپ خۇلاسە قىلغىنىمىزدا، كېلەڭسىز ئەمما ئاجىز ئادەملەرنىڭ كۆپىيىپ بېرىشى ئەمەلىيەتتە بۇ جەمئىيەت ئادەملىرىنىڭ تېخىچە نامراتلىق ۋە نادان ئىكەنلىكىدىن دېرەك بېرىدۇ. چۈنكى بۇنداقلار تاماقنى ئابرۇي دەپ ئاچكۆزلەرچە يەيدۇ، يەنە بىرى ئىلغىماي، پەرق ئەتمەي ۋە تەبىئىتىنى يادا بىلمەي يېگەچكە ئۇنىڭ سەمرىگىنى ئەمەلىيەتتە زىيان ۋە خەتەرگە يولۇقۇۋاتقانلىقى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. سېمىزلەرنىڭ ھەر جەھەتتىن ئاجىز ئىكەنلىكىنى يوشۇرۇش ئۈچۈن پو ئېتىشلىرى ۋە مەستلىككە زورلاپ خوتۇنغا دۇمبىسىنى قىلىپ يېتىشلىرى ۋە ياكى ئەمەلدار ـ بايلارنىڭ تېۋىپتىن ئاغىنە تۇتۇشلىرى... ئەينى پىكرىمىزنىڭ دەلىلىدۇر.

4. ئاغرىنىش

بىزنىڭ كۆپ قىسىم ۋاقتىمىز ۋە زېھنىمىز يەنى 90% قۇۋۋىتىمىز باشقىلار ۋە باشقا ئىشلار ئۈچۈن سەرپ قىلىنىدۇ، قالغان 10% كاللىمىز بىلەن كۈندىلىك تۇرمۇشقا تاقابىل تۇرىدۇ (لېكىن يەنە مۇشۇنچىلىك ئاز قۇۋۋەت بىلەن مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشىمىزدا يا بىزلەر ناھايىتى كۈچلۈك، يا باشقىلار بىزگە

تېخى سەۋر قىلىۋاتىدۇ) . ئەنە شۇ ئورۇنسىز كاللا سەرپىياتىنىڭ ئىچىدە ئاغرىنىش ئاساسىي ئورۇننى ئىگىلەيدۇ. بۇنداق بەدەنلىك ۋە مېڭىلىك ئىسراپچىلىقلار ئىچىدە قوشنا دۆلەتلەردىن ئاغرىنىش، باشقا دىندىكى مىللەتلەردىن ئاغرىنىش ۋە ۋەزىيەتتىن ئاغرىنىش ئاساسىي ئورۇندا تۇرغان بولۇپ، شۇ ھەقلىق ياكى ناھەق ئاغرىنىشلارغا كەتكەن ۋاقىت ۋە ئېنېرگىيە سەرپىياتى كۇنلۇك ياكى ئىستىقبال ئۈچۈن قىلىنغان نورمال تىرىشچانلىق-لىرىمىزغا كەتكەن سەرپىياتتىن نەچچە ھەسسە كۆپ كۈچنى يەپ كېتىدۇ. يەنى يىلىكنى خورىتىدۇ، مەسىلىنىڭ خەتەرلىك يېرى دەل مۇشۇ. ئاغرىنىدىغان، قېيىدايدىغان ۋە خاپا بولىدىغان ئىش-لار ھەقىقەتەن بار، لېكىن بۇنىڭ ئۈچۈن ئاغرىنغىلى قۇۋۇەت ۋە ئۇندىن كېيىن قوللىنىدىغان تەدبىر بېلىمىزدە ياكى يانچۇقد-مىزدا تەييار بولۇشى كېرەك. ئەمدى ئاغرىنىش ياكى قېيىداش-لارنى ئىنچىكە تۇرلەرگە بۆلگىنىمىزدە، ئاتا ـ ئانىسىدىن، پەر-زەنتلىرىدىن، تۇغقانلىرىدىن، ئەر ئايالىدىن، ئايال ئېرىدىن، باشقىلاردىن، خىزمەتچىلەردىن، مەكتەپتىن، ئۆز ـ ئۆزىدىن، ھەر خىل كېسەللىكلەردىن، يارۇ ـ بۇرادەرلىرىدىن، يۇرتى ـ ۋەتىنىدىن، خۇدادىن، تەبىئەتتىن ھەتتا ئۆزىنىڭ جىنسىي تەۋە-لىكىدىن قېيىداش... قاتارلىق ئاغرىنىشلاردىن 30～40 خىلنى كۆرسىتىش مۇمكىن. ھازىر قارايدىغان بولساق ھەر بىرىمىزدە يۇقىرىسى خۇدادىن، ئۇندىن قالسا چوڭ دۆلەت ۋە مىللەتلەردىن ئىلغىرىنىشتىن باشلاپ، تۆۋىنى ئۆزىنىڭ ئەر ياكى ئاياللىقىغا قې-يىداشقىچە بولغان تۇرلەردىن ئاز دېگەندە 10～20 خىلى بار ئىكەن، لىللا ئېيتقاندا ئۇلارنىڭ ھەر بىرى ئۇچۇن بىر ئادەمنىڭ زېھنى ۋە ۋاقتىمۇ يېتىشمەيتتى، ئەمما بىزلەرنىڭ قانداق قىلىپ

مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇش بىلەن ئاغرىنىشنىڭ يۈزلىگەن تۈرلىرىگە يېتىشىپ بولالايدىغانلىقىمىزغا ھەيرانمەن.

بىز 50 يىل بۇرۇنقى زىياناشنى بىرلىشىپ يوقاتماقچى بولدۇق، بىراق ھازىر تۆت زىياناشنى يوقاتماقتا يوق، ئۇنىڭ بارلىقىغىمۇ زەن سالماسلىق بۇ زىياناشلاردىنمۇ خەتەرلىك زىياناش بولۇپ قالدى. چۈنكى ئۆزىنى تەكشۈرۈش ۋە ئۆزىدىن سەۋەب ئىزدەشكە كۆنمىگەن مىللەت پۈتۈن زىيانلارنى كۆتۈرەگە ئېلىۋالغان بولىدۇ. شۇنىڭغا قارىغاندا زىياندىن ۋە زىيانلىق ئىشلاردىن قېچىش ئۈچۈن ھېچكىمگە چۈشەنچە كەتمىسمۇ بىزلەرگە بىلىم كېرەككەن! گەرچە بۇ زىياناشلار تەبىئىي ئىلىمگە مۇناسىۋەتلىك كۆرۈنگەن بولسىمۇ، ئۇنىڭ ئىجراچىسى ۋە ۋەكىللىرى ئۆزىمىزنىڭ ئائىلىسىدە مەۋجۇت بولغاچقا، ساغلام ھېساب لىنىۋاتقان ھەر بىر باش ئىگىسى يۈرتى ۋە مىللىتىگە كۆڭۈل بۆلۈش مەسئۇلىيىتىدىن ئويلاپ، يۇقىرىقىدەك بىزدە ماكان تاپقان زىياناشلارنى تونۇشىمىز ۋە ئۇلار بىلەن ئىلمىي يوللار ئارقىلىق كۈرەش قىلىشىمىز لازىم. بۇنىڭ ئۈچۈن ھەر بىر ئوقۇرمەن «مەندىمۇ مەسىلە بارمىدۇ» دېگەن ئىنساپنى تەييارلىشى لازىم.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. زىيانلىق ئادەتلەرنى باشقىلار مەجبۇرىي تېگىۋاتامدۇ؟
2. ئۆزىمىزدە بار مەدەنىيەت بىلىملىرىنىڭ ئۇنتۇلۇشى بەدىلىك سالامەتلىكىمىزگە قانداق زىيانلارنى كەلتۈرىدۇ؟
3. نېمە ئۈچۈن پايدىلىق بىلىم ۋە سۆزلەر قۇلاققا كىرمەيدۇ؟

ئامېرىكىغا يېتىشەلەيمىز

ئامېرىكا قانداق دۆلەت؟ دېگەن سوئالغا ھەر خىل ئېقىمدا كىلەر ئۆزىنىڭ ئارزۇسىنى قوشۇپ تۇرۇپ باھا بېرىدۇ: چوقۇنىدىغانلار ئۇنى تەڭداشسىز، كەم ـ كۈتسىز ۋە ھەممىگە شاپائەتچى دەپ ماختايدۇ، ئۇنىڭغا ئۆچمەنلىك قىلىدىغانلار بولسا ئۇنى ئەڭ رەزىل، پاسكىنا ۋە مەھشەر كۈنى يېقىنلاپ قالغان قەغەز يولۋاس دەپ پەرەز قىلىشىدۇ. بۇ قاراشلارنىڭ ئىچىگە ئۆزىنىڭ شەخسىي ھېسسىياتى ئارىلاشقان بولۇشى ناھايىتى ئېنىق. ئومۇمەن ئامېرىكىنى ياقتۇرۇش بىلەن تىللاش ھەركىمنىڭ ھوقۇقى. مەنمۇ ئامېرىكىغا بارمىغان، بىزدە ئامېرىكىنى كۆرگەنلەر 0.1% كىمۇ بارمايدۇ. شۇڭا بىزدىكى ئىشخانا سىياسىيونلىرى ۋە ساقال ساھىبلىرىنىڭ ئامېرىكا توغرىسىدىكى قاراشلىرىنى ئۇنىڭ سۆزلەش ھوقۇقى بولغانلىقى ئۈچۈنلا ئاڭلاش كېرەككى، ئۇنى مۇتلەق توغرا دەپ ئەگىشىپ كەتمەسلىك لازىم. ئەمما مۇشۇ كۈنلەردە ئامېرىكىغا ئامراق بولۇش بىلەن ئۇنىڭغا ھەسەت قىلىش بارغانسېرى روشەن چېگرا ئايرىۋاتقان، ھەتتا ئامېرىكىغا بەرگەن باھا سىغا قاراپ ئاددىيلا بىر ئادەمنى مۇسۇلمانمۇ ئەمەسمۇ دەپ ئايرىۋاتقان مەزگىلدە ئۇنى ئەقىل بىلەن ۋە ئوتتۇراھال نۇقتا بىلەن كۆزىتىش يەنىلا ھېچكىمگە زىيان قىلمايدىغان توغرا ئىش دەپ قارايمەن.

ئامېرىكا دېگەن بۇندىن 250 يىل بۇرۇن قۇرۇلغان ۋە ھەر

بىر شتات (ئۆلكىسى) يۇكسەك ئاپتونومىيىگە ئىگە بولغان فېدېراتىپ دۆلەت، ئۇ ھازىر سانائەت، يېزا ئىگىلىك، پەن ـ تېخنىكا ۋە ھەربىي قۇرۇلۇشى تەرەققىي قىلىپ «4 تە زامانىۋىلاشقان» قۇۋۋەتلىك مەملىكەتكە ئايلاندى. ئۇنىڭدا ساقچى، سوت ۋە قانۇن چىقىرىش ئورۇنلىرى بىر ـ بىرىگە بېقىنمايدىغان، ھۆكۈمەت خىراجىتى باجدىن كېلىدىغان ۋە ھۆكۈمەت كىچىك، بازىرى چوڭ بولغان جەمئىيەت قۇرۇلمىسى ئورنىتىلغان بولۇپ، بۇ دۆلەتتە ئەگەر ئادەم دۆلەتكە چېقىلمىسا، دۆلەتمۇ ئادەمنى ھېچنېمە قىلالمايدۇ، ئۇ ئۆزىنىڭ دۆلەت تۈزۈلمىسىنى ئەڭ ياخشى ھەمدە ئىنسانلارنىڭ ھوقۇقىنى ئەڭ ياخشى شەكىلدە ئىپادىلىگەن دەپ قارىغاچقا، شۇ دۇنيا قاراشنىڭ ھەيدەكچىلىكى بىلەن باشقا ئەلەرنىڭ ئىشلىرىغا ئارىلىشىشنى ئۆزىنىڭ بۇرچى دەپ تونۇيدۇ، ئۇنىڭ يۇقىرى تەرەققىياتى ئۈچۈن ھەر خىل تەبىئىي بايلىقلارغا ئېھتىياجى بولغاچقا، دۇنيانىڭ بايلىقلىرىدىن تەڭ بەھرىمەن بولۇشنى تەشەببۇس قىلىپ، دۇنيانى بازار ئارقىلىق تەڭشەيمىز دەپ تۇرۇۋالىدۇ ھەمدە ھەرقانداق كۈچنىڭ ئۆز ئالدىغا ئىش كۆرۈشىگە يول قويمايدۇ. ئۇ يەنە دۇنيادا كۈچلەر تەڭپۇڭلۇقىنى ساقلايدىغان ئالاھىدە قۇۋۋەت بولۇش كېرەك دەپ قاراپ، ھەر بىر دۆلەتنىڭ ئىچكى ئىشلىرىنى چوڭ پرىنسىپلارغا ئۇيغۇنلاشتۇرۇشنى تەشەببۇس قىلىدۇ، ئادەملەرنىڭ ئىنسانلىق ھوقۇقىنى دۆلەتلەر ھوقۇقىدىن ئۈستۈن ھېسابلايدۇ. ئۇ شۇنىڭ بىلەن بىرلا ۋاقىتتا ئوتتۇرا شەرقنىڭ بايلىقى ۋە قىممەت قارىشىنى كونترول قىلىپ تۇرۇشقا ئۇرۇنىدۇ، شۇ سەۋەبتىن ئۇ تىنچ مۇھىتتا بايلىققا ئاسانلا ئېرىشسىمۇ بۇنىڭغا قانائەت قىلماي، ھەر خىل

«ئىسسىق» توقۇنۇشلار ئارقىلىق جەمئىيەتنى دۆلەتنىڭ تۇپكى هايا-تي كۈچى دەپ بېكىتكەن، شۇنىڭ ئۈچۈن نەچچە مىڭ يىللىق يېزا ئىگىلىك دۆلىتىمۇ قىلالمىغان زامانىۋى دېھقانچىلىق بۇ دۆلەتتە ئەمەلگە ئاشقان. قارىماققا پۈل چىقمايدىغاندەك قىلسىمۇ، بىراق نەزەرىيە تەتقىقاتىنى كۈچەپ قانات يايدۇرۇپ، خەقلەر هەرقانچە ئىجاد قىلسىمۇ، ئامېرىكىنىڭ ئۆلچىمىگە چۈشمىسە لاياقەتسىز هېسابلىنىدىغان كەيپىياتنى پەيدا قىلغان...

بۇ بايانلارغا قاراپ ئامېرىكىنى ماختاش ياكى ئۇنى تىللاش ئېلىمىزنىڭ تاپقىلى بولمايدۇ، بىراق ئۇ ئۆزىگە پۇختا هالدا ئۆزىنى ياخشىلاشنىڭ يوللىرىنى بىلگەچكە، خەقلەر هەسەت قىل-غۇدەك ياكى زوقلانغۇدەك سەۋىيىگە يەتكەن. ئەمما بۇ دۆلەتتە 1860 ـ يىلى بولۇنغان سۆز بىلەن بىزنىڭ 2005 ـ يىلىمىزدا بولۇنغان «دانا» لار سۆھبىتى دەل «ئامېرىكا» توغرىسىدا بول-غاچقا، بۇ دۆلەتنى مىسال قىلىپ تۇرۇپ، بىر خىل خەتەرلىك ئىدىيىنىڭ ياشلار ئارىسىدا تارقىلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش زۆرۈر بولۇپ قېلىۋاتىدۇ:

ئامېرىكىنىڭ ئوتتۇرا جەنۇبىدىكى بۇك ئورمانلىقلار ئارىسى-دىكى بوش قالغان دۆڭلۈكتە «كاتتا» يىغىلىش بولۇۋاتاتتى، بۇنىڭدا پەيلەردىن تۇتۇلغان تاجىسىنى، رەڭگارەڭ ئەنئەنىۋى كى-يىملىرىنى نامايان قىلىپ ئولتۇرغان «ئاقساقال» لار بىر ـ بىرىدىن پەخىرلىنىپ ئولتۇرۇشاتتى. ئارقا ـ ئارقىدىن قىلىنـ

غان سۆزلەر ۋە ئەجدادلىرىدىن پەخىرلىنىشلەردىن كېيىن ئاسا-سىي تېمىغا كۆچۈپ، قانداق قىلغاندا ساقلىنىپ قېلىشنىڭ يول-لىرى «ھەيۋەتلىك» سەۋەبلىرى بىلەن «مۇكەممەل» بايان قىلىن-دى، ئاخىرىدا چىقىرىلغان يەكۈن شۇ بولدىكى، «بىزلەر ئەمدى تېخنىكا، سانائەت ۋە تىل دېگەندەكلەرنى ئۆگىنىمىز دېسەك، مەڭگۈ باشقىلارغا يېتىشەلمەيمىز، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ نەرسىلەر بىزنىڭ بولمىغاچقا، ئۇلارنى ئۆگەنسەك شەرەپلىك ئەجدادلىرى-مىزنىڭ شانلىق تارىخىغا داغ تەگكۈزگەن بولىمىز. شۇڭا، بىز ئۆزىمىزنىڭ ئالاھىدە كىيىم ـ كېچەكلىرىمىز، تۇرمۇش ئۇسۇ-لىمىز ۋە دالا تۇرمۇشىمىزنى ئۆزگەرتمەي، باشقىلارغا ئاربلاشماي تۇرساقلا، ئۆز پېتىمىز بۇزۇلمايدۇ، ئۆزىمىزنىڭ ئالاھىدىلىكى-مىزنى ساقلاپ قالالايمىز، مەۋجۇتلۇقىمىز داۋاملىشىدۇ».

ئەمدى ئۇنىڭدىن 150 يىل ئۆتۈپ تېلېۋىزورغا قارىسام يەنە بىزنىڭ دانالىرىمىز ئېكرانلارغا پاتماي دېگەندەك، مىليونلىغان ئاممىغا ئەينى دەۋردىكى ئىندىئان ئاقساقاللارنىڭ بايانىنى يېڭى قاپلارغا قاچىلاپ سۆزلىگىلى تۇردى: «بىز تەبىئىي پەنلەردە ئامېرىكا ۋە ياۋروپاغا يېتىشىمىز دەپ ئاۋارە بولمايلى، ئۇلارغا مىڭ قىلغان بىلەن يېتەلمەيمىز. شۇڭا، پۈتۈن دىققىتىمىز بىلەن ئەدەبىيات ـ سەنئىتىمىزنى، مىللىي كىيىم ـ كېچەكلىرىمىزنى ھەمدە گەپ ـ سۆز، يۈرۈش ـ تۇرۇشىمىزنى ساقلاپ تۇرساقلا ساقلىنىپ قالالايمىز...»

ئەمدى دۆڭلۇكتىكى يىغىلىشتىن ۋە تېلېۋىزور جامائىتىدىن دىققىتىمىزنى بۇراپ، رېئاللىققا قارايدىغان بولساق، ھازىرقى ئىندىئانلارنىڭ ھەرقانداق ئالاھىدىلىكى قالمىغانلىقى مەلۇم بو-

لۇپ تۇرۇپتۇ. پەقەت چىرايىنى ۋە بايراملاردا ئېتىبار قىلىپ ئالدىغا چىقىرىپ قويۇشنى ھېساب قىلمىغاندا ھەقىقەتەن شۇنداق. ئىندىئانلار ئويلىدىكى پۇت تىرەپ تۇرساقلا ساقلىنىپ قالالايمىز ... ئەمەلىيەتتە بۇ خىل تەپەككۇردا باشقىلارنىڭ تېخىمۇ ئىلگىرى-لەپ كېتىشى نەزەرگە ئېلىنمىغان. ئىسلاھاتتىن بۇرۇن ئوتتۇرا ياشلىق كىشىلەرگە مەلۇملىق بىر ئەھۋالنى نەقىل قىلىش ئارقى-لىق بىر خەتەردىن بېشارەت بېرىمىزكى، 80 ـ يىلىدىن ئىلگى-رى ئىچكىرى ئۆلكە خەلقىنى بىزنى چەت ئەللىك ۋە چەت ئەللىكتەك باي ھېسابلايتتى ھەمدە بىزگە ھۆرمەت بىلەن مۇئامىلە قىلاتتى، بىزنىڭ چىرايىمىزنى ياۋروپالىقلارغا، كىيىملىرىمىزنى غەربلىكلەرنىڭكىگە ئوخشىتاتتى، يېمەك ـ ئىچمەكلىرىمىزنىڭ قۇۋۋەتلىكىدىن يېسە كۆتۈرەلمەي ئاغرىپ قالاتتى، ئارىدىن 25 يىل ئۆتۈپ، گەرچە بىز شۇ تاماقلىرىمىز، كىيىملىرىمىز ۋە چىرايىمىزنى ساقلاپ قالغىنىمىز بىلەن، مىللەتنىڭ ئەسلى ماھى-يىتى بولغان تەپەككۇر ئۇستۇنلۇكىمىز ۋە پاكىزلىق بىلەن ئىپا-دىلىنىدىغان مەدەنىيىتىمىز ئۇلارغا يەتمەيدىغان بولۇپ قالغىنى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ ئىچ ـ ئىچىدىن ھۆرمەتلىگۈسى كېلىدىغان ھېسسىياتى پۈتۈنلەي يوقالدى. ئالدىمىزدىكى 4～5 يىلنى ئالدىن پەرەز قىلالايدىغان كىشىلەرنىڭ ئازىيىشى ياكى بۇنداق ئادەملەر-نىڭ ئاسانلا تۆھمەتكە قېلىشى قېرىنداش خەلقلەر نەزىرىدە چۈشە-گىلى بولمايدىغان ئەھۋالغا ئايلاندى. ئومۇمەن پىكىر ۋە ئەقىلدە ئارقىدا قېلىشنى بىلمەيۋاتقان ھالنىڭ ئۆزىلا ھۆرمەت ۋە ئېتىراپ قېلىشنىڭ ئورنىغا كۆزگە ئىلماسلىقنىڭ باشلانغانلىقىغا ئىسپات بولالايدۇ.

ئېسىل مىللىي ئەنئەنە ۋە مىللىي مەدەنىيەت ئارقىدا قالماي-
دۇ، بەلكى ئەقىل ۋە تەپەككۇر ئۇسۇلىمىز ئارقىدا قالدى.
كىشىلەر «بىز ئارقىدا قالدۇق» دېگەننى «دىنىمىز ۋە مەدەنىيە-
تىمىز ئارقىدا قالدى» دەۋاتىدۇ، دەپ چۈشىنىشكە ئارانلا تۇرا-
دۇ، مۇشۇنىڭ ئۆزىلا ئارقىدا قالغانلىقىمىزنىڭ، بولۇپمۇ مېڭە
كۈچىمىزنىڭ ئاجىزلىقىدىن خەۋەر بېرىدۇ. بارنى، ياخشىسىنى،
قوشنىلار زوقلىنىدىغانىنى، ئىنسانلارغا پايدىلىقىنى ۋە ھېچكىمدە
يوق نەرسىلەرنى جارى قىلدۇرۇشنىڭ ئۈستۈنلۈك ئىكەنلىكىنى
بىلمىگەن ۋاقتىمىزدا ھەمىشە ئۆزىمىزنى يىغا تۇتۇپ، دۇنيا قا-
راڭغۇ كۆرۈنۈشكە باشلايدۇ، ئاجايىپ پايدىلىق پۇرسەتلەرنىڭ
بارلىقىنى ئۇقماي ئۆتۈپ كېتىمىز. مەيلى سىز دېھقان بولۇڭ،
ستودېنت بولۇڭ ۋە ياكى ئالىم، دانا بولۇڭ، ئەگەر سۆزلىمەكچى
بولسىڭىز بىر نېمىنى بىلىپ ۋە ياكى سۆزلىگىنىڭىزنىڭ قانداق
ناچار تەسىر بېرىدىغانلىقىنى بايقاپ سۆزلەڭ. يىغا ۋە ئۇمىد-
سىزلىك، رېئاللىقتىن قېچىش ۋە تار مەنپەئەتچىلىك گەرچە
ناھايىتى «مىللىي ۋە دىنىي» ئىبارىلەر بىلەن زامانىۋى مەتبۇئات
ئارقىلىق دېيىشكە يارىسىمۇ، بىراق «دەۋېلىش» بىلەنلا مەسىلە
ھەل بولمايدۇ. تۇگۈلۈۋېلىش، ئىشكىنى ئېتىۋېلىش، ئۆزىنىڭ
مىللىتى ۋە يۇرتداشلىرى بىلەنلا ئارىلىشىش، ئاسانراق ۋە تېزلا
خۇشال بولىدىغان ئىشلارغا ئىنتىلىش، دېھقان نىسبىتى يۇقىرى
بولسا مەدەنىيىتىمىزنى ساقلاپ قالىمىز دېيىش، ئۆزىنىڭ ئەنئە-
نىسىنى ئەڭ ئالىي مەدەنىيەت دەپ تونۇۋېلىش، ئەدىبلەرنى پەيلا-
سوپ دەپ قاراش... قاتارلىقلار يوق بىلەن بارنىڭ ئارىلىقىدىكى
ئەقىل زاپىسىغا ئىگە كىشىلەر توپىنىڭ ئاساسى ئالاھىدىلىكى

هېسابلىنىدۇ. مۇشۇ ئۇقۇمنى بويلاپ پىكىر قىلغىنىمىزدا، ئۆزىمىزگە قىيىن بىلىنىدىغان تەبىئىي پەنلەر، سىياسىي ئىلىم ھەمدە بارلىق ئاساسىي نەزەرىيە ۋە ئىستراتېگىيە تەتقىقاتلىرى بىز ئۈچۈن تولىمۇ يىراق ۋە مۇناسىۋەتسىز بىلىنىدۇ، ھەممىدىن يامىنى بىزلەر ئەڭ دانا دەپ تونۇيدىغان ئەدىب، شائىر، سەنئەتكار ۋە مەتبۇئاتچىلار ھەمدە ئۇلارنى تونۇشتۇرىدىغان رادىئو ـ تېلېۋىزىيە، گېزىت ـ ژۇرنال مەسئۇللىرىنىڭ كۆپىنچىسى تەبىئىي پەنلەرنى ئۆزلىرىمۇ چۈشەنمىگەچ ياكى ياخشى كۆرمىگەچ، بۇ مىللەتتە كاتتا ئالىملارنىڭ بارلىقى، يېتىشىۋاتقانلىقى ياكى يېتىشىدىغانلىقىنى كۆڭلىدە بىلىدۇ ـ يۇ، ئۇلارنى تەشۋىق قىلمىسا، ئۇلارنى گەۋدىلەندۈرۈشكە تىرىشمايدۇ. ئەڭ مۇھىمى تەبىئىي پەن ۋە ئىستراتېگىيە ئەھمىنى چۈشەنگىدەك ئىقتىدار ئۇلاردا مەۋجۇت ئەمەس. شۇڭا بىز سايلىۋالغان «مىللەتنىڭ زىيالىيلىرى» بىمالال ۋە خاتىرجەم ھالدا مىللىي مەدەنىيەتنى شەكىل ئارقىلىق ساقلاپ قېلىشنىڭ يوللىرىنى ساددا ئاممىغا خۇشياقتۇرۇپ سۆزلەيدۇ. كەڭ ئامما ئاسان چۈشىنىلىگەن ۋە قۇلىقىغا خۇشياققان ئاددىيراق ۋە ئادەتتىكىدەك بۇ جۈملىلەردىن رەھبەر ۋە تەرەپدار تاپقاندەك تەسەللىيگە ئېرىشىپ، تېلېۋىزورنى ئۆچۈرۈۋەتمەي ئۇخلاپ قالىدۇ. قاتتىقراق ئېيتقاندا، كۆپچىلىك ئادەمگە ياققان گەپلەردە سۇيىقتىنىڭ يۇقىرى بولۇشى ناتايىن، چۈنكى خەلقىمىزنىڭ خېلى بىر قىسمى ھازىرغىچە ساۋاتسىزلىق، ئوقۇشسىزلىق ۋە ئەقلىي چېكىنىش ھالىتىدە تۇرغان مەزگىلدە بۇ ئادەملەرگە دەمال ياققان گەپلەرنىڭ مەنا جەھەتتىن چوڭقۇر بولۇشى مۆجىزىدەكلا بىر گەپ. بولۇپمۇ «بىز ئامېرىكا ۋە ياۋرو-

پاغا قانداقلا قىلساق يېتىشەلمەيمىز، شۇڭا مۇشۇ تۇرقىمىزنى ساقلاپ تۇرساقلا بولىدۇ» دېگەن گەپ «ئەمدى ئۆلدۇق» دېگەنـ لىك بىلەن خۇددى ئوخشاش رەزىلىك ئىشتاننىڭ ھەر خىل رەڭدىكىسى بىلەن تامامەن تەڭداش سۆزلەردۇر.

مۇنداق ئىككى ئەھۋالغا قاراپ ئىشەنچ بىلەن سۆزلەيمىز: بىرى، ئۇيغۇر تېبابىتى ۋە باشقا ئەنئەنىۋى ئۆزگىچە سانائەت ھەمدە سەنئەت تۇرلىرى ئامېرىكىدا بولمىغاچقا، بىز مۇشۇ ساھەـ لەردە ئامېرىكىدىن ئۈستۈن تۇرغان بولمىمىز. ئەگەر بۇ ساھەلەردە بار نەرسىلەرنى قۇچاقلاپ تۇگۈلگەنچە تۇرۇۋالماي ئىنچىكە تەتقىق قىلىپ يۇقىرى كۆتۈرسەك، ئامېرىكىدىن ئىبارەت ئەقىلگە ۋە ئەقلىي ھوقۇققا ئەھمىيەت بېرىدىغان دۆلەت ھەمكارلىشايلى دەپ ئىشكىمىزنى ھامىنى چېكىدۇ. يەنە بىرى، نۇرغۇن ئىنچىكە، ئۆتكۈر ساھەلەردە جۇڭگودىن باشلاپ ئامېرىكا، ياپونىيە ۋە ياۋرو-پادا خېلى كۆپ تەبىئىي پەن ئالىملىرىمىز بار ياكى يېتىشىپ چىقىۋاتىدۇ. ئامېرىكا ۋە ياۋروپا ئىلمىنىڭ ھەممىسىنى ئۆگىنىپ كەتتۇق دېمەي داۋاملىق تىرىشىۋاتقان يەردە، كەشپىياتلارنىڭ تۇغۇپ قېلىشى مۇمكىن ئەمەس، دېمەك تىرىشقان ئادەملەرگە تېمىلار يېشىلىپ تۇرىدۇ ياكى تېمىلار تېپىلىپ تۇرىدۇ. مۇشۇ نۇقتىدىن قارىغاندىمۇ بەزى ساھەلەردە ئامېرىكىغا يېتىشكۈدەك ياكى ئۇنىڭدىن ئېشىپ كەتكۈدەك ھالىتىمىز، نىيىتىمىز ۋە قارامىلىقىمىز بار، بۇ ئىككى جەھەتنى قىسمەن دانالار ۋە بارلىق ئۇمىدسىزلەر ئوبدان ئويلىسۇن.

ئاخىرىدا بىر جۇملىنى قىستۇرغۇم كېلىدۇ: ھازىر ساقلـ ىنىپ قېلىش ۋە قانداق ساقلىنىش كېرەكلىكى توغرىسىدا سارا-سىمىغا چۈشۈپ قالىدىغان يەردە ئەمەسمىز. تېخى ھېچكىم ساقـ لىنىپ تۇرۇشمىزغا خەۋپ يەتكۈزگۈدەك جۇرئەتكە كەلگىنى يوق، ئىشىنىمەنكى ھېچكىم بۇنداق قىلالمايدۇ. بىراق ساقلـ

نىش ياكى يوقىلىشنى ئۆز قولىمىز بىلەن ئورۇندىشىمىز مۇمكىن، تەرەققىياتمۇ شۇنداق. شۇڭا ئامېرىكىدىن ئىبارەت مۇرەككەپ تېمىغا باققىنىمىزدا، ئۆزىمىزدە بار پەننىي بىلىملەرنى يېڭى سانائەت ۋە يېڭى ئۇقۇملار بىلەن تەرەققىي قىلدۇرغىنىمىزدا، شۇنداقلا ئىلمىي ۋە يۇقىرى ساۋاتلىق ئىنسانلىرىمىزنىڭ تىرىشچانلىقى مەقسەت بىلەن بېيىتقىنىمىزدا پۈتۈن ئىنسانىيەتكە پايدىلىق نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرگىلى بولىدۇ. مەن شۇنىڭغا ئىشىنىمەنكى، بىزدىن يەنە 10 مىڭ دوكتور ۋە ئۆزىدىكى ئىلىملەرنى تەشۋىق قىلالايدىغان 1000 ئەدەب چىقالىسىلا (بۇ ئەدەبلەر هازىر نەدىدۇ؟!) بىز ئامېرىكىغا يېتىشەلەيمىز ۋە ئامېرىكا ۋە ياۋروپا بىلەن بىللە تېخىمۇ يۇقىرى پەللىلەرگە چىقالايمىز. بۇنىڭ ئۈچۈن بىزدە ئالدى بىلەن ئۆزىنى توغرا تونۇش ۋە ئەتىگە تەييارلىنىش پىسخىكىسى هازىرلىنىشى لازىم.

مۇھاكىمە سوئاللىرى

1. ساغلاملىق نۇقتىسىدىن پاسسىپ تېرەجەشنىڭ قانداق كېسەللىك ئىكەنلىكىنى بايان قىلىڭ.

2. بىلىم قۇرۇلمىسى يۇقىرى بولۇشنىڭ مىللەت ئۆمرىگە كۆرسىتىدىغان تەسىرىنى سۆزلەڭ.

3. ئامېرىكىغا ئۆچ بولۇش ياكى ئۇنىڭغا يېتىشىملىمەسلىك ئۇمىتسىزلىكى قانداق روهىي هالەتنىڭ مەهسۇلى؟

ئاپتورنىڭ سۆزلىرى

△ ئىنسان ماددا بولۇش سۈپىتى بىلەن بىرەر ئېشەك ياكى توڭگۇزچىلىك قىممەتكە ئىگە ئەمەس، بىراق ئادەمنىڭ ئىنسانلىق شان ـ شەرىپىتى چەكسىز.

△ ئاياللار چىرايلىق كۆرۈنۈپ، ئەرلەرنى جەلپ قىلىش ئۈچۈن ئۆزلىرىنى ياساش، پەردازلاشقا ۋە ئالتۇن ـ كۈمۈشكە كۆپ ۋاقىتنى بېرىۋېتىپ، ئۆزلىرىگە ئىجتىمائىي، ئىلمىي بىلىملەرنى ئۆگىنىشكە ئىمكان قالدۇرمىغان.

△ جىنسىي ئۇقۇمدىكى «ئەر كىشى» ئورنىغا ئىجتىمائىي ئۇقۇمدىكى كۆپ تىللىق، كۆپ ھۈنەرلىك، چوڭقۇر پىكىرلىك «ئەر» بولۇپ يېتىلىشى لازىم.

△ تېخنىكا جەھەتتىكى «مېڭە كۈچى» ۋە پەقەت ئۈمىدۋار-لىقلا ساقلىنىپ تۇرالايدىغان كۈچلۈك ئىشەنچىنى ھازىرلىغاندىلا، كەلمىگەن بايلىق كېلىدۇ. كەتكەن بايلىقمۇ كېلىدۇ. كېلىدىغان بايلىقمۇ بىزنى ساقلاپ تۇرىدۇ.

△ ئىمكانىيىتىمىزدە قانچىلىك ۋاقىت، پۇل ـ مال، مېڭە-مىزدە قانچىلىك بىلىم قالغانلىقىغا قاراپ، كۆپىنچە ۋاقتىمىزنى تېجەپ، ئىقتىسادنى كۈچەيتىشكە، بىلىمىمىزنى كۈندە بولمىسا-مۇ، ئايدا بېكىلاپ، ياشاش رىقابىتىدىن ئارقىدا قالماسلىققا سەرپ قىلىش تېخىمۇ زۆرۈر.

△ جەمئىيەت قۇرۇلمىلىرىدىن ئىيتقاندا ئوقۇغانلارغا قارا-غاندا ئوقۇمىغانلار كۆپ، بىلگەنلەرگە قارىغاندا چالا بىلگەنلەر، ئەزەلدىن ئابرۇي ۋە مال ـ دۇنيا كۆرۈپ باقمىغانلار، قىسقىسى كۆز ـ قارنى ئاچ كىشىلەر بەكرەك كوت ـ كوت كېلىدۇ.

△ ئويلىيالمىغان ئادەم بەختسىز كېلىدۇ. بەخت ھەممەيلەن-
نى ئەگىپ يۇرمەكتە. ئۇنى كىم تۇتۇۋالسا، يوغىناتسا شۇنىڭ
بەختى ئېچىلىدۇ.

△ ۋاراسلىق قىلىنمىغان نەرسىنىڭ كەلگۈسى بولمايدۇ.
ئىلگىرىلەش بولمىغان نەرسىنىڭ ئەھمىيىتى بولمايدۇ.

△ مەلۇم بىر رايوندىكى مەلۇم كۆپ سانلىق خەلقنىڭ ئۆزە-
نى چوڭ تۇتۇش روھىي ھالىتى ھەرگىزمۇ ئۇنىڭ ئۆزىنى مۇكەم-
مەللەشتۈرۈش ئىرادىسىنىڭ چوڭلۇقىنى كۆرسەتمەيدۇ.

△ ھەركىم ئاكتىپلىق بىلەن ئۆزىنى ئىسلاھ قىلمايدىغان
بولسا، باشقىلار تەرىپىدىن ئىسلاھ قىلىنىپ كېتىدىغانلىقى مە-
لۇم بولۇپ تۇرىدۇ.

△ ئۆزىنى ياخشىلاشقا تۇتۇش قىلغاندىلا نامراتلىق، كېسەل-
لىك ۋە تۆۋەن قاتلام جەمئىيەت توپلىمىدىن كېلىپ چىقىدىغان
تۈرلۈك پالاكەتلەرنى ئازايتقىلى بولىدۇ.

△ ئادەمنىڭ ئۆزى ھەم خىزمەتچى ھەم خىزمەت.

△ ئۆزىنىڭ بىلىدىغانلىرىنى بىلىش بىلەن بىرگە بىلمەيدە-
غانلىرىنىمۇ بىلىش، بىلمىگەنلىرىنى ئۆگىنىش، خىزمەتلەر ئە-
چىدىكى ئاساسلىق خىزمەت. بىلگەنلىرىنى جەمئىيەتكە بېغىشلاش
ئادەملىك مەجبۇرىيەت. ئەجىر ئارقىلىق ئېرىشكەن قىممەت ھە-
قىقىي بەخت.

△ كۆپنى بىلگەن كىشىلەر ئاز بىلگەنلەرنى ئىشقا سالالاي-
دۇ، باشقۇرالايدۇ.

△ ھەر بىر كىشى باشقىلارنىڭ دىققىتىنى تارتقۇدەك ۋە
تەكلىپ قىلىپ ئىشلەتكۈدەك بىرەر چوڭ ئالاھىدىلىك يارىتىشى
شەرت.

△ كىتاب ئوقۇش تېببىي نۇقتىدىن ئېيتقاندا مېڭە ھۈجەي-
رىلىرىنى زورايتىدۇ. جەمئىيەتشۇناسلىق نۇقتىسىدىن ئېيتقاندا

ئادەمگە روشەن مەقسەت پەيدا قىلىدۇ. پسىخولوگىيە نۇقتىسىدىن ئېيتقاندا كىشىدە ئادالەت تۇيغۇسى، توغرا ۋە ساغلام تەپەككۇر ھاسىل قىلىدۇ.

△ مىڭلىغان ئاددىي ئادەملەردىن ئۇلۇغۋار مەقسەتكە، ئىرادىگە ۋە توغرا ئۇسۇلغا ئىگە بولغان بىر ئادەم ئارتۇق ھېسابلىنىدۇ.

△ بىز بىر ئەۋلاد ئالدىنقى ئەۋلادتىن كۆچلۈك، بەختلىك ياشايلى، بىزنىڭ ئەۋلادلىرىمىز بىزدىنمۇ بىلىملىك ۋە كۆچلۈك بولسۇن.

△ مەقسەت يۇقىرى بولمىغان ئائىلىدە چوڭ مەسىلىلەر مۇزاكىرە قىلىنمايدۇ.

△ ئويمان يەرلەرنىڭ ھەممىلا نېمىسى ناچار ئەمەس، گەپ ئويمان يەرلەردە مىدىرىماي ياشاپ، ماددىي ۋە روھىي جەھەتتىن «ئويمانلىشىپ» كەتكەنلىكتە.

△ كىشىلەردىن ئاغرىنىپ ئەمەس، ئۇلارنىڭ دىققىتىنى قوزغاش ئارقىلىق ھۆرمەت تېپىش، پۇل تېپىش كېرەك.

△ بىلىملىك بولۇشتىن مەقسەت، ئازراق بىلگەنلەرگە قارىغاندا ئازادىرەك ياشاش ئۈچۈندۇر.

△ دۇنيانىڭ تەرەققىياتىنى ياشلارسىز ياكى ياشلارچە تۇيغۇلارسىز ئورۇنداش مۇمكىن ئەمەس. شۇڭا، ياشلىق مىليارد تونىنا ئالتۇن بىلەنمۇ ئۆلچىگىلى بولمايدىغان ھېسابسىز بايلىق.

△ ياشىنىڭ چوڭىيىشى ئەمەل ياكى ھۆرمەتنىڭ كۆپەيگەنلىكى بولماستىن، بەلكى يول بېرىش، يول كۆرسىتىش، يېتەكلەش ھەمدە چاۋاك چېلىشنىڭ مۇقەددىمىسى.

△ ياشانغانلار قاتلىمى قانچە ئىلغار پىكىرلىك، بىلىم دەرىجىسى يۇقىرى كىشىلەر بىلەن تولسا، شۇ مىللەتنىڭ ئۆمرى شۇنچە ئۇزۇن بولىدۇ.

△ ھازىرقى دەۋرنىڭ ئۆلچىمى بىلەن كېيىنكى دەۋرنىڭ

كىشىلىرىنى قورقۇتۇش، بەسىش ۋە چۆكۈرۈش، ئەمەلىيەتتە ئۆز پۇتىغا پالتا چاپقانلىق ياكى يۈرىكىگە پىچاق تىققانلىق.

△ ئۆزىگە ياخشى، نوچى بىلىنگەن كىشىلەرنىڭ يەنە باشقا كىشىلەرگە يېقىشى، ئېتىراپ قىلىنىشى ناتايىن.

△ ئاتىنىڭ ساپاسى ۋە قارارى پەرزەنتلىرىگە ھەتتا بىر پۈتۈن مىللەتنىڭ تەقدىرىگە زور تەسىر كۆرسىتىدۇ.

△ ھېچنېمە قىلالمىغان تەقدىردىمۇ ئۆم ئۆتۈش ئوخشاشلا ۋەتەننى سۆيگەنلىك بولىدۇ.

△ كېچىكىش ۋە كەچ قېلىشتىن تارتىنمايدىغان، خەتەرنى پەرق ئەتمەيدىغان كىشىلەرنىڭ بىلىم جەھەتتىن، ياش جەھەتتىن ھەتتا سىياسىي جەھەتتىن كەچ قېلىش ئېھتىمالى ناھايىتى زور. بۇنى ئەقىل بىلەن ئويلىماق كېرەك.

△ بارلىق ئىستىخىيىلىك، بىر دەملىك مۇددىئالارنىڭ نەتىجىسى يۈزە ۋە ئېچىنىشلىق بولغان ۋە بولىدۇ.

△ ئۆزى چۈشەنمىگەنلىكى نەرسىنى يامان بولىدۇ، دەپ چۈشەندۈرگەن مەمۇرىيلار، ئاتا ـ ئانىلار پۇقرا ياكى پەرزەنتلىرىنىڭ شەيئىلەردىن گۇمانلىنىش، تەتقىق قىلىش روھىنى كەچىكىدىن يوقىتىپ بارغانلىقى ئۈچۈن، تەبىئىي پەن ھادىسىلىرىگە قىزىقىدىغان ياكى جۈرئەت قىلىدىغان كىشىلەر ئازلاپ كەتكەن.

△ ماراكەشتىن تارتىپ تاكى قۇمۇلغىچە بولغان كىشىلەرنىڭ دۇنيا قارىشى، پىكىر قىلىش ئۇسۇلى، يېمەك ـ ئىچمىكى، مۇھىمى روھىي قىياپىتى ئاساسىي جەھەتتىن ئوخشاپ قالغان ھەمدە مۇرەككەپ تېخنىكىلىق ساھەلەردە تەتقىقات ئېلىپ بېرىشىنى بىر خىل قورقۇنچلۇق ئىشتەك ھېس قىلغان.

△ پەن ـ تېخنىكا ئالىملىرى بولمىسا دۆلەت قۇرۇلمايدۇ ياكى مەۋجۇت بولمايدۇ.

△ بارلىق زوراۋانلىق ۋە ياۋاشلىق ئوخشاشلا كىشىلەردە يەنە بىر مەنىۋى ئاچلىق ۋە بۇزۇلۇش پەيدا قىلىپ قويىدۇ.

△ ھاراق ئىچىش ياكى كۆپ ئىچىش بىر خىل روھىي ئاچلىقنىڭ بەلگىلىرىدىن بىرى.

△ ھاراقنى كۆپ ئىچىش ۋە قاتتىق مەست بولغۇچە ئىچىش يەنە بىر تەرەپتىن ئىپتىقاندا، مەتبۇئات تازا تەرەققىي قىلمىغان جايلاردا بەكرەك ئومۇملاشقان بولىدۇ.

△ ئەگەر مۇئەللىم ئۆزىنىڭ ئالدىدا ئولتۇرغان 40 بالىنى ئۆزۈمنىڭ ئىنى ـ سىڭىللىرىم دەپ قارىسا، مېنىڭ يۇرەك ـ پارەم دەپ ئويلىسا، مېۋە بېرىشى كېرەك بولغان كۆچىتىم دەپ بىلسە، ھەتتا ۋەتىنىم ئۈچۈن تەييارلىغان قۇرغۇچىلار دەپ ھېس قىلالىسا، بۇ مەسىلىنى شەرھىلىگۈدەك ھېچنېمە قالمايدۇ.

△ ۋەتەنگە شەپقەتسى يوق مۇئەللىمۇ، ئوقۇغۇچىمۇ ئوخشاشلا ئۆلگەن ھېسابلىنىدۇ.

△ بارلىق ياخشى ئىشلىرىمىزنى ئۆزىمىزنىڭ، ئىمكانىيەت ئاشسا خەلقىمىزنىڭ، دۇنيانىڭ بەختى ئۈچۈن دەپ قىلىۋاتىمىز.

△ مېنىڭچە زاماندا ۋە ماكاندا مەسىلە يوق.

△ ئەمەلىيەتتە بىزنىڭ رەھبىرىمىز يىراقتا، يۇقىرىدا، چوڭ شەھەرلەردە بولماستىن، دەل ئۆزىمىزنىڭ كاللىسىدا.

△ ئەجىر كۆپ ۋە ئىزچىل بولسا، چوقۇم ياخشى ئۇنۇم يارىتىدۇ.

△ رەھبەر — دەل بىزنىڭ دۇنيا قارىشىمىز ۋە پوزىتسىيىمىز.

△ ئىلمىي يېتىلگەنلەر ئەنئەنىۋى مەدەنىيەتنى قوغداش بىلەن بىرگە نازۇك تېخنىكىلارنى بىلىشنى ئەقەللىي ئادىمىي ئالاھىدىلىك دەپ چۈشىنىدىغان بولدى.

△ يىغا يىغلاش بىلەنلا ئەمەس كۆڭۈلدىن يىغلاش بىلەن،

ئۇمىدسىزلىك ئۆزىنى پىچاقلاپ ئۆلتۈرۈشتىلا ئەمەس، روھىدىن ئۆلۈپ تۈگەش بىلەن ماھىيەتلىكتۇر.

△ باشقىلاردا بىر دىپلوم بولسا سىزدە بىر نەچچە دىپلوم بولۇشى، باشقىلاردا بىلىم بولسا سىزدە ئىقتىدار بولۇشى شەرت.

△ بىر بالا بىر ناھىيىگە، بىر رايونغا، بىر مىللەتكە، ھەتتا دۆلەتكە ئوخشايدۇ، ئاشۇ جاي ۋە مىللەتكە قانچىلىك ئىش بولسا بىر بالىدىمۇ شۇنچىلىك ئوي ۋە ئىنتىلىش بولىدۇ.

△ «گەپ» مەلۇماتلىق، ئەتراپلىق، ئاساسى بار، جىسمانىي ۋە مەنىۋى ماغدۇرغا ئىگە ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئاغزىدىن چىقسا ھەمدە بۇ گەپلەرگە ئالدى بىلەن ئۆزلىرى ئەمەل قىلسا ئاندىن بالىغا گەپ ئۆتىدۇ.

△ بىر ئادەم، بىر جەمئىيەت ياكى پۈتۈن بىر دۆلەت پىسخىك جەھەتتىن ساپلانمايدىكەن، نۇرغۇنلىغان زەنجىرسىمان ئاپەتلەرگە ھامىلدار بولىدۇ.

△ مەسىلىنىڭ پەيدا بولۇشىدىن قورقمايمىز، يىغىلىپ قېلىشتىن قورقىمىز.

△ دۆلەتمۇ ئادەمدىن تەشكىللەنگەن مۇرەككەپ تەشكىلات بولۇپ، ئۇنىڭ ۋەزىپىسى دۆلەت زېمىنى دائىرىسىدە ئۆزىنىڭ ئىگىلىك ھوقۇقىنى يۈرگۈزۈشتىن ئىبارەت.

△ مىڭلىغان يىللاردىن بۇيان، سانسىزلىغان تەجرىبىلەر ئاساسىدا مەيدانغا كەلگەن ئەنئەنىۋى تۈرمۇش ساۋاتلىرىنى پۈتۈنلەيي چۆرۈۋېتىش پەقەت نادانلىقتىنلا ئىبارەت.

△ ھەربىر كىشىلەرگە رەھبەرلىك قىلىۋاتقان كاللىدىكى دۇنيا قاراش ئۆزىنىڭ تەن ئالاھىدىلىكىگە، رايون خاسلىقىغا ماس چۈشمىسە، بەدەننىڭ ئىممۇنىتېت كۈچى ئاجىزلاش بىلەن بىرلا ۋاقىتتا شۇ كىشى ياكى كىشىلەرنىڭ قىممەتلىك مەدەنىيەت بايلىقى خارلانغان، تاشلىۋېتىلگەن ۋە ئاخىرىدا ئۆزلىرى باشقا بىر

مەدەنىيەت تەرىپىدىن يەۋېتىلگەن بولىدۇ.

△ ئادەمنىڭ ئىقتىدارى ۋە خاراكتېرى كۈچلۈك بولسا يوق هوقۇقلارمۇ بار بولىدۇ. بولمىسا بار هوقۇقلارمۇ يوق بولىدۇ.

△ ئادەملەرنىڭ زېهنىنى پايدىلىق ئىشلارغا ئىشلەتمەي، ئابرۇيلۇق ۋە ئىقتىدارلىق كىشىلەرنى ئاجىزلىتىشقا پۈتۈن كۈچىنى سەرپ قىلىشى تولىمۇ بىچارىلىق ۋە بىكارچىلىق.

△ ئادەملەر بىلەن بەك يېقىن ياكى بەك يىراق مۇناسىۋەتتە بولۇشمۇ ئوخشاشلا يامان نەتىجىگە ئېلىپ بارىدۇ.

△ دېموكراتىك ۋە كېڭەشمە هالەتتە ئىش يۈرگۈزۈلمىسە، رادىكال سىياسەتكە جاۋابەن رادىكال هەرىكەت قوزغىلىشى مۇقەررەر.

△ ئەملىيەتتە سان ئۆزگىرىشى ئىچىدە سۈپەت ئامىللىرى ۋە سۈپەت ئۆزگىرىشى ئىچىدە سان ئامىللىرى بولىدۇ.

△ بىر جەمئىيەتتە بىلىملىك ئادەملەر كۆپ بولسا، شۇ رايون ياكى مىللەتنىڭ نوپۇسى هەسسىلەپ كۆپەيگەن بولىدۇ.

△ بىرلىك ئادەمدىن باشلاپ كۆپچىلىكنىڭ هەممىسى سانى، سۈپەتنى ئاشۇرغۇچى ياكى كېمەيتكۈچى بولالايدۇ.

△ خىزمەت دەل ئۆزۈڭ.

△ ئۆزىمىزنىڭ ئۆزىمىزگە قىلىۋاتقان ياخشىلىق ۋە ياماناللىرىنى هېسابلاپ كۆرمىدۇق.

△ بىر جانلىققا مەنپەئەت يەتكۈزۈش، ئۆزىنىڭ هەقىقىي هوقۇقىنى قوغداش، ئۆزىدىن باشلاپ ئەل، يۇرتقا مەنپەئەت يەتكۈزۈشنىڭ هەرقانداق بىر شەكلىنى خىزمەت دەپ تونۇش لازىم.

△ هەممىلا گۈناھ ئاياللارنىڭ ئەمەس، هەممىلا شەرەپ ئەرلەرنىڭ.

△ بەزى ئادەملەر بارىكى، ئۇلار نەچچە ئون يىلدا ياكى ئەسىرلەردە ئاندىن يېتىلىپ چىقىدۇ.

△ مىللەتنىڭ قىزلىرى، ئانىلىرى، مەكتەپلىرى بولغان خانىملارنىڭ بىلىملىك ۋە تونۇلغان ئەرلىرىنىڭ ئىشلىرىنى قولـلاشنى پۈتكۈل خەلقنىڭ خىزمىتى دەپ تونۇشنى ئۈمىد قىلـمەن.

△ ئەسەر يېزىش — روھنىڭ ئىسيانى.

△ روھ ۋە قىزغىنلىق ئەسەر يېزىشنىڭ ھەربىرىتلەندۈرگۈچ كۈچى.

△ ئەگەر ئۇ ئۇچۇر، ۋەقە ياكى بىلىم خەلققە، كېيىنكى ئەۋلادلارغا ھامىنى ئەسقاتمىدىكەن، سىزنىڭ كاللىڭىزدىكى بىلىم ئەمدى سىزنىڭ شەخسىي مۈلكىڭىز بولماي قالىدۇ. بەلكى ئۇنىڭـدا ھازىرنىڭ ۋە كەلگۈسىنىڭ ھەققى بار. سىزنى داڭلىق قىلغانـلارنىڭ ھەققى بار.

△ ھاياتىنى ئەھمىيەتلىك ئىشلار ئۈچۈن سەرپ قىلغانلىقـىنى پايدا ئالغانلىق دەپ قارايدىغان روھ كىمدە يېتىلمىدىكەن، ئۇ بۇندىن كېيىنمۇ چوقۇم ھەسسىلەپ پايدا ئالالايدۇ.

△ روھى ئۆلگەن ئادەمنىڭ ھېچنېمىسى بولمايدۇ.

△ ئۇزۇن ياشاشنىڭ دورا ۋە باشقا ئامىللاردىنمۇ ئۇنۇملۇك چارىسى ئەلگە خىزمەت قىلىپ، خەلقنىڭ يۈزىنى يورۇق قىلىشـتۇر.

△ ئادەم تەربىيىلىك بولسا، ئىنسان بولىدۇ. تەربىيىسىز قالسا ئادىمىي شەيتان بولىدۇ. ھەقىقىي بۇزۇقلار تەربىيىسىز قالغانلاردۇر.

△ ئاياللاردىكى كەيپ ـ ساپانىڭ كۆپىنچىسىگە ئەرلەر مەسـئۇل بولۇشى كېرەك.

△ ئىچەرمەنلىك، چېكەرمەنلىك ۋە ئاشنا ئوياشنى تەرەقـقىي قىلغانلىق، مەدەنىي بولغانلىق دېسەك، شەرق مەدەنىيىتىنى دەپسەندە قىلغىنىمىز، غەرب مەدەنىيىتىنى پەسلەشتۇرگىنىمىز

بولۇپ قالىدۇ.

△ تىل ئۆگىنىش ئادەمدە يەنە بىر پۈرسەت ۋە يەنە بىر ئىقتىدار كۆپەيتىدۇ. لېكىن ئۇ جان بېقىشنىڭ بىردىنبىر ۋاسىتىسى بولالمايدۇ.

△ ئانا تىلنى بۈزغۇچىلارمۇ، ئۇنى راۋاجلاندۇرغۇچىلارمۇ ئۆزىمىز.

△ بالىنى ئوقۇتماسلىق سىياسىي ئىرادىنىڭ سۈسلىقىدىن بولىدۇ. ئوقۇتماسلىق كەلگۈسىگە ئىگە ئەمەس قۇل تەييارلايدۇ.

△ مەلۇم جەمئىيەت كىشىلىرى، ئۆتمۈشتە ئەنئەنىۋى مەتبۇئاتلاردىن ياخشى پايدىلانغان ياكى ئەنئەنىۋى مەتبۇئاتنى ياراتقان بولسا، بۇ جەمئىيەت كىشىلىرىنىڭ مەۋجۇدىيىتى بۈگۈنگىچە ساقلانغان بولىدۇ. ئەگەر بۇ خەلق ھازىرمۇ ئۆزىنىڭ مەتبۇئاتىنى بەرپا قىلغان، قىلالىغان ۋە مەتبۇئاتتىن پايدىلىنالىغان بولسا، كەلگۈسىدىمۇ يوقىلىپ كەتمەيدۇ.

△ مەتبۇئاتتىن پايدىلىنىش ئېڭى يۇقىرىلىغان كىشىلەرنىڭ يۈزى پارقىراق، روھى ئۈستۈن، ھەرىكىتى مۆتىدىل، تەدبىرى جايىدا بولىدۇ.

△ مەتبۇئاتلارنىڭ جەمئىيەت مۇقىملىقىغا قوشقان تۆھپىسىنى قانۇن ئورۇنلىرىنىڭكىدىن، كىشىلەرنىڭ ساغلاملىقىنى ياخشىلاشقا قوشقان تۆھپىسىنى دوختۇرلارنىڭكىدىن تۆۋەن چاغلاشقا زادى بولمايدۇ.

△ بىرلا ۋاقىتتا بىر نەچچە ئىشنى قىلالايدىغان ئىقتىدارلىق ئادەم بولۇش، ئەنئەنە بىلەن زامانىۋىلىقنى بىر كاللىغا سىغدۇرالايدىغان مۆتىدىل ئادەمگە (رادىكال ئەمەس) ئايلىنىشى لازىم.

△ كىم كۆچلۈك بولسا شۇ تارىخنى ئۆزىگە مايىل قىلىپ يازىدۇ.

△ تۆنۈگۈنى بىلەن كارى بولمىغان ئادەمنىڭ ئۆزۈنغا بار-

ماي ئەتىسىمۇ بولمايدۇ.

△ ئەسلى ۋە ۋەسلىمىزنى ئۇنتۇپ كەتمەسلىك ئۈچۈن، نامرات ۋە كېسەلمەن بولۇپ قالماسلىقىمىز ئۈچۈن كۆپرەك ئوقۇشىمىز لازىم.

△ ئوقۇش ۋە ئوقۇتۇشنىڭ ئاخىرقى مەقسىتى بالىلار ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىدىن خىزمەت تاپالامدۇ ـ يوق، دېگەنلىك ئەمەس، بەلكى يۇرت كۆركەن، ھەر خىل تىللارنى ئىگىلىگەن، ئۆزىنىڭ ۋە باشقا مىللەتلەرنىڭ خۇي ـ پەيلىنى چۈشىنىپ يەتكەن، كەلگۈسىگە پىلان تۈزەلەيدىغان ئىنسانلارنى پەيدا قىلىشتىن ئىبارەت.

△ بىلىمسىلىك ئەڭ ئاددىي ئىشلارغىمۇ ئورۇنسىز بەدەل تۆلىتىدۇ.

△ بىلىمسىگەن ئادەمدە ھوقۇق بولمايدۇ، ھوقۇقى بولمىغان ئادەم زامانىمىزدىكى قۇل دېمەكتۇر.

△ كەلگۈسىمىز چوقۇم پارلاق بولىدۇ، بۇنىڭ ئالدىنقى شەرتى بىلىپ قالغان ياكى بىلىشنى ئەۋزەل كۆرىدىغان بالىلارغا روھىي ۋە مەبلەغ جەھەتتىن كۈچ چىقىرىپ، ئۇلارغا باشقىلاردىن ئەقلىي مۇلۇك قولغا كەلتۈرۈشنى ئۆگىتىشتىن ئىبارەت.

△ ئۆزىنىڭ مەدەنىيىتىنى بىلگەن ئادەملەر خاتا ۋە ئارتۇقچە ئوزۇقلانمايدۇ.

△ ئالىم بولىدىغان ئادەملەر تاماق ئارقىلىق ئەزالىرىنى زەخىملەندۈرمەيدۇ.

△ ئارتۇق يېيىش، زورلاپ يېگۈزۈش، تىللاپ ئىچكۈزۈش، مەجبۇرىي ئولتۇرغۇزۇش... قاتارلىقلار سۇن جۇڭسەن ئەپەندىنىڭ گېپى بويىچە بولغاندا «نادان ۋە كەمبەغەللەرنىڭ ئىشى» بولسا، تەجەللى ھەزرەتنىڭ سۆزى بويىچە بولغاندا «زەھەر بەرگەنلىك» بولىدۇ.

△ ئۆزىنى ئۆزى تۇتالىسا مەنسەپ دېگەن شۇ.

△ بارلىق ياۋۇز مەدەنىيەتسىز كۈچلەر ئۆتمۈشتە ھەر خىل ئاياغلارنى كىيگەن بولسىمۇ، لېكىن ماڭغان يولى تامامەن ئوخشاش بولغان كلاسسىك يول بولدى.

△ بىلگەن ئادەم كۆپنى بىلىدۇ. تېگىنى بىلىدۇ. ماھىيىتىنى چۈشىنىپ قالىدۇ، باشقىلارنىڭ نىيىتىنى ۋە ئىستراتېگىيىسىنى ئۇقۇپ قالىدۇ. مۇھىمى مۇشۇ شارائىتتا ئەڭ كېرەكلىك ئىشنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ ۋە ئۆزى ئۇنى قىلىدۇ.

△ مېنىڭ قارىشىمچە، ئۆزىنىڭ كەسپىدىن باشقا يەنە ئەتراپلىق پەنلەردىن خەۋىرى بار كىشىلىرى كۆپ بولغان مىللەتنىڭ نوپۇسى كۆپ، ئەكسىچە ساۋاتسىزلار جىق ياكى بىرلا كەسىپنى بىلىدىغان زىيالىيلىرى بار مىللەتنىڭ نوپۇسى ئاز بولغان بولىدۇ.

△ كۆپنى بىلىدىغان ئادەملەرنىڭ ئازلىقى مانا بۇ دەل نوپۇسنىڭ ئازلىقىنىڭ ھەقىقىي كۆرۈنۈشى.

△ ئەڭ ياخشىسى ھەممىلا ئادەم قىلالايدىغان ئىشلارنى قىلىپ بەسلەشمەي، ھەممىلا ئادەم قىلالمىغان ئىشلارنى قىلىپ ئۇستۇن بولغان تۇزۇك.

△ ئۇيغۇرنى ئۇرغۇي دەيدىغانلار شۇنچە كۆپ ئىكەن، بۇ خەلق پەس بولغىنى بولغان. خەنزۇنى خىتاي دەيدىغانلار مەۋجۇت ئىكەن، پەس كۆرۈنگىنى كۆرۈنگەن.

△ ھەر كىمنىڭ خىيالى ئەركىن بولىدۇ، بىراق ھەربىرىكە كەلگەندە پىلانلاپ قىلغان تۇزۇك.

△ ئەگەر ئىنسانلار ئۆزلىرىدىكى ئەقىل ۋە تەجرىبىنى زايە قىلمىغان ھەمدە ئالدىنقى ئەۋلاد ھاسىل قىلغان قىممەتلىكلىم-تەجرىبىلەرنى پېتىقدىماي ياخشى قوللانغان بولسا، بۇنىڭدىن مىڭ يىللار بۇرۇنلا سۇنئىي ھەمراھ ياساپ، ئالەم كېمىسى ئىجاد قىلىپ، ھەممە ئادەم يانچۇق كومپيۇتېرىنى ئويىنىغان بولار ئىدى.

△ ئۆزۈڭنى يەڭ، ئۆزۈڭدىكى ناچار كەيپىياتلارنى يېڭىپ يەر چىشلەت، ئۇلارغا ئورۇن بەرمە. ئۆمرۈڭنى مەنىلىك ئىشلارغا سەرپ قىل، تىرىشىپ ئىشلە، شۇنىڭ بىلەن بىللە ئادەمدەك راھەت سۈر.

△ دۇنيادا شۇنداق بىر يەر قاپتۇكى، بىر دۆلەت ئىچىدە 10 مىليونلۇق بىر خەلق مىليارد نوپۇسلۇق بىر خەلقنىڭ تىلىنى بىلمەيدۇ ھەم ئۇ خەلقنى ياراتمايدۇ. بۇ قارىماققا قالتىس ئىشتەك قىلغان بىلەن بىر نۇقتىدىن قارىغاندا بۇ ئۇزۇننى ئويلىغانلىق، يىراقنى كۆرگەنلىك بولمايدۇ.

△ روھىي يۇكلەردىن قۇتۇلۇپ، پسىخىك تەڭپۇڭسىزلىقلارنى يەڭمىگەندە ھەر قانچە كۆچلۈك ئادەممۇ ئېزىلىپ كېتىدىغان گەپ. بۇ يۇك ئەگەر بىر مىللەتنىڭ ئۈستىدە بولسىمۇ كۆتۈرەلمەيدۇ.

△ ئادەملەرنىڭ ئۇيغۇرنى ئۇرغۇي دېيىشلىرى، ئۇيغۇرلارنى مۇسۇلمان ئۇيغۇر، كاپىر ئۇيغۇر دەپ ئايرىشلىرى، خۇداغا ئاماننەت دېگەننى ئاللاغا ئامانەت دېمىسە ئۆلچەمسىز ھېس قىلىشلىرى، يىراقتىكى سارايڭ ۋە رادىكال مۇستەبىتلەر ئۈچۈن دۇئاغا قول كۆتۈرۈشلىرى... ھەرگىزمۇ ساپادىن، ئەقىدىدىن ۋە ئەخلاقتىن دېرەك بەرمەيدۇ.

△ بىر ياكى بىر نەچچە ئادەمنىڭ قىلىقلىرىغا قاراپلا پالانى يۇرتنىڭ ئادەملىرى مۇنداق ئەسكى ياكى مۇنداق ناچار دېگىلى بولمايدۇ. گەپ ھەر يەرنىڭ ئادەملىرىنىڭ خاراكتېرىنى ئىگىلەپ، ئۆزى دەققەت قىلىشتا.

△ تېببىي نۇقتىدىن ئېيتقاندا بەدەندىكى ھۈجەيرە، توقۇلما ۋە ئەزالارنىڭ پەلسەپىدىكى «مەن» بىلەن قىلچە مۇناسىۋىتى بولمايدۇ.

△ ئەمەلىيەتتە ئۆزىنىڭ تېنى ۋە ۋاقتىنى شەخسىي مۇلۇك

دەپ قاراشنىڭ ئۆزىلا بىر خاتا قاراش.

△ ئەگەر مۇشۇ بىر نەچچە يىلدا ئۆزىنى، دۆلەتنى ۋە خەلقئارانى توغرا تونۇمايدىكەن، توغرا تونۇماسلىقتىن پەيدا بولغان رادىكال خىيال ياكى تەدبىرلەر بىلەن ئىستراتېگىيىدە ئۇتتۇرۇۋېتىدىكەن، مۇشۇ هالىنىڭ ئىلگىرى دۇنيا جامائىتى تەرىپىدىن مەڭگۈ ئۇنتۇلۇپ كېتىدۇ.

△ ئۆزىگە خاس قاراش ۋە ئىدىيىگە ئىگە بولۇشمۇ خوجايىن بولغانلىق بولىدۇ.

△ مەقسەت ئۇلۇغلاشقانسېرى، ئادەممۇ ئۇلۇغلىشىدۇ.

△ هاۋا رايى، سۇ رايى ۋە سىياسەت رايى بىلەن ئىش قىلىدىغان يېزا نوپۇسى ئۇستۇن مىللەتلەردە ۋاقىت قارىشىدىكى سۇسلۇق، جۇغراپىيە ۋە خەلقئارا ئىلىملەردىكى خەۋەرسىزلىك، ئىستراتېگىيىدىكى كەم ئەقىللىق ناھايىتى ئېغىر بولىدۇ، بۇ كىشىلەر ئىستىخىيىچى، قىسقا نەزەر، پىلاندىن يىراق كېلىدۇ.

△ بىكارچىلار بۇزۇلار، بۇزۇلغانلار قۇل بولار.

△ ئومۇمەن يامان روهىي هالەت يامان تەندىن شەكىللىنىدۇ، يامان تەنمۇ ناچار كەيپىيات ۋە بولمىغۇر خىياللارنى ئىشلەپچىقىرىدۇ.

△ چوڭ ئىشلارنىڭ چوڭراق داۋلىسى بولىدۇ. ئۇنى چۈشىنىش ئۈچۈن كۆپ ئوقۇش، كۆپ كۆرۈش كېرەك.

△ ئۆزۈڭنىڭ مەدەنىيىتىنى چۈشىنىپ باق، ئۆزۈڭنىڭ تىلىنى خار كۆرمە، باشقا مىللەتنىڭ مەدەنىيىتىنى قارىلىما، غەرب ئەللىرىگە ئەخمەقلەرچە ئۆچمەنلىك قىلما.

△ مىللىي كىملىكنى ئېنىق بىلمىگەن ئادەمنىڭ ئېتىقادى خۇددى قۇمغا خەت يازغاندەكلا بىر ئىش.

△ ئۆزىگە ئىشەنچ قىلالمايدىغان ۋە كۆڭلىدە خۇدۇكى بار بەزى ئوغرىلار باشقىلارنىڭ نەرسىلىرىنى ئۆزىنىڭ قىلىۋېلىپ،

ئاندىن ئۆزىنىڭ قانچىلىك مەدەنىيەتلىك، بىلىملىك ۋە كۆچلۈك ئىكەنلىكىنى كۆز - كۆز قىلماقچى بولىدۇ.

△ ھەر دەۋردىكى باشلىقلارنىڭ دەرىجىسى، ئاتالمىسى ۋە خىزمەت دائىرىسى ئوخشىمىسىمۇ لېكىن ئاساسلىق خاراكتېرى ۋە ئۇسۇلى ئوخشاش بولۇپ كەلگەن.

△ ئىنسانىنىڭ ئىچىدە ھېس قىلىنىۋاتقان يىغا، ئەلەم ۋە يوقسۇللۇقنى ئۆلچەپ چىقىش بەسى مۇشكۈل.

△ كېيىنكى كۈنلەرنىڭ غېمىنى قىلىپ ئىقتىساد يىغماسلىق، ئىسراپچىلىق ۋە ئويۇن - تاماشىغا بېرىلىپ، كېرەكلىك بىلىم ياكى ھۈنەر ئۆگەنمەسلىك قاتارلىقلار ھەر زامان پالاكەتكە يولۇقتۇرىدۇ.

△ ھەيكەل بولسىمۇ ئېرى ياكى ئاتىسى بولغىنى تۇزۇك.

△ پەرزەنت ياكى تۇغقانلىرىمىزنىڭ ياخشى ئىشى ھەم ياخشى نامىدىن ھۈزۈرلىنىمىز ۋە ھاردۇقمىز چىقىپ قالىدۇ.

△ دۇنيادا ئاغرىنىپ، قېيىداپ ئىش قىلغىلى بولمايدۇ.

△ ئىشەنچنى ئالتۇنغا تېگىشكىلى، ئىشەنچنى مىليون پۇلغا سېتىۋالغىلى بولمايدۇ.

△ بىر جەمئىيەت كىشىلىرىنىڭ سۈپىتىنى ئالىملىرىنى قەدىرلەش بىلەنمۇ ئۆلچەش مۇمكىن.

△ گەرچە تارىخىي ئاممىلار مىللىي تائاملارنىڭ شەكىللىنىشى ۋە ئۆزگىرىشىگە سەۋەبچى بولىدىغان بولسىمۇ، ئۆز نۆۋىتىدە يەنە تاماق تۇرلىرىنى خالىغانچە ئۆزگەرتىشىمۇ ئاخىرىدا تارىخىي ئاممىلارنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشى مۇمكىن.

△ بەزى كىشىلەر ۋە مىللەتلەرنىڭ سىرتقى كۆچىنىڭ مەجبۇرلىشى بولمىسىمۇ، ئۆزىدە بار مەدەنىيەت ئەنئەنىلىرىنى تاشلىۋېتىشى ئەمەلىيەتتە بۇ ئادەم ياكى مىللەتنىڭ پىسخىكىسى بۇزۇلغانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ.

△ بىلىمىۇ يازالمايدىغان، بىلىمسىمۇ پۈتاق چىقىرىدىغان كىشىلەردىن ئېھتىيات قىلىمەن.

△ ئىقتىساد ئەمەلىيەتتە سىياسىي دېمەكتۇر، سىياسىي ئورنى يۇقىرى بولمىغان ئادەملەرنىڭ ئىقتىسادىمۇ تۆۋەن بولىدۇ.

△ يېقىنقى نىشان ئۇچۇن ئۇمىدۋار يۇرگەنلەرنىڭ كەلگۈسى پارلاق بولمايدۇ، كەلگۈسىگە ئۇمىدۋار بولۇپ كونكرېت ئىشلارغا باش قاتۇرمايدىغانلار ھەممىلا ئىشقا ھاڭ ـ تاڭ قالىدۇ.

△ مېنىڭ خىزمىتىم ياشلاردا ئەندىشە ۋە مەقسەت پەيدا قىلىشتۇر.

△ بالىلىرىمىز ئىچىدە بىر ئىشنى خاتا قىلىپ قويغانلار بولسا ئۇلارغا ئاچچىقلانماڭلار، چۈنكى ۋىجدانى قاينىاپ ئىش قىلايچۇ دەيدىغانلار بىزدە كۆپ ئەمەس.

△ ئەگەر ئادەم بولار بولساڭ، سەن ھەسەتنىڭ كۈچىدە يوقاتماقچى بولغان ئادەمنىڭ خەلقە قانچىلىك پايدىسى بارلىقىنى ئالدىن ھېسابلا!

△ ھازىر بىز ئەخلاقلىق، مەدەنىيەتلىك ۋە ئەقىللىق ئەمەس، بۇنىڭ ئىسپاتى شۇكى، خۇلقى يامان كىشىنى ھېچكىم كۆزگە ئىلمايدۇ، مەدەنىيەتسىز ئادەم بىلەن بىر كىم سۆزلەشمەيدۇ، ئەقىلسىز ئادەمگە ھېچكىم ياردەم قىلمايدۇ.

△ ئۆزۈڭنى بىل، يۇرتۇڭنى چۈشەن، دۇنيانى تونۇ.

△ ئۆگەن، تىرىش، نەتىجىلەندۇر!

△ قەشقەرنىڭ ئانىرى، خوتەننىڭ بادىمى، ئاقسۇنىڭ گۈرۈچى، كورلىنىڭ نەشپۈتى، تۇرپاننىڭ ئۈزۈمى، قۇمۇلنىڭ چىلىنى، غۇلجىنىڭ ئالمىسى ۋە ئالتاينىڭ قويىنى يېگەن ئادەم چوقۇم ئوتتۇرا شەرقىلىقلەردىن ئەقىللىقراق بولۇشى كېرەك.

△ ئام ۋە چۇچاقنىڭ ھەۋىسىدىن باشقا ئىشلارنى ئويلىمايدىغانلار مىللەت بولۇشقا شەرتى توشمايدۇ.

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

بۇ ئەسەرنىڭ.....

تەبىئىتى: نىسبىي مۆتىدىل.
مەنىۋىي رەڭگى: يېشىل ۋە قىزىل.
قىممىتى: ± .....
روھى: ئۇمىدۋارلىق.
ئوبيېكتى: قىز - ئوغۇللار.
تەسىرى: قويۇقلۇقنى سۈزۈلدۈرۈش.
تەكتىلەيدىغىنى: ئىستىخىيىچى بولماڭلار!.
ۋاستىسى: قايىل قىلىش.
مەنبەسى: تارىخ، تەجرىبە ۋە رېئاللىق.
مەيدانغا كېلىشى: ئاپتور قەلبىدىن قەلىمى بىلەن يازغان.
ئاپتورى: ئۇيغۇر تېبابەت دوختۇرى.
داۋالايدىغىنى: پىسخىك جەھەتتىن نورمالسىزلاشقانلار.
دەۋرى قىلىدىغىنى: تەبىئىي پەنلەر ۋە مىللىي مەدەنىيەت.
دېمەكچى بولغىنى: سەۋەبىنى ئۆزۈڭدىن ئىزدە.
تەكرارلايدىغىنى: «ھويلاڭدىكى مەينەتنى كۆرمەي، خەقنىڭ ئۆگزىسىدە قار بارىكەن دېمە».
نەسىھىتى: تېنىڭ ۋە كۆزقارىشىڭنى تەڭشەپ تۇر.
مەيدانى: ئۆگىنىش ۋە ئەلگە خىزمەت قىلىش.
مەقسىتى: ئىلىم - پەن ئارقىلىق سۈپەتلىك ئەۋلادلارنى يېتىلدۈرۈش.

مەسئۇل مۇھەررىرى: ئابلىكىم نۇرمۇھەممەت ئاجى
مەسئۇل كوررېكتورى: خاسىيەت ئىبراھىم

ساق تەندە ساغلام ئەقىل

ئەخمەتجان ئىسمايىل

*

شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى بۇلاقبېشى كوچىسى 66 ـ قورۇ، پوچتا نومۇرى 830001)
شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسى تارقاتتى
1168×850مم، 32 فورمات، 13.875 باسما تاۋاق
2005 ـ يىل 12 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
2006 ـ يىلى 3 ـ ئاي، 1 ـ قېتىم بېسىلىشى
تىراژى: 3000 — 1

*

ISBN7—5372—4031—0
باھاسى: 38.00 يۈەن